

Königlich Preussisches Reserve-Infanterie-Regiment Nr. 213

Et Flandern-Regiments historie

Efter officielle dokumenter fra Heeresarchiv Potsdam
og talrige beretninger, dagbøger og feltpostbreve

af

Max Tiessen

Studienrat i Glückstadt

tidligere Lt.d.R. og Kompagnifører for 1. M.G.R., R.I.R. 213

Med 1 oversigtskort, 27 skitser og 60 billeder

J BCL

Verlag J.J. Augustin, Glückstadt-Hamburg-New York

Dansk udgave:
Jørgen Flinholm – 2021
flinth@stofanet.dk
Må ikke gøres til genstand for salg

Til kammeraterne, de levende og de døde

Indholdsfortegnelse

I. Del: R.I.R. 213 under 46. Reserve-Division. 23. august 1914 – 5. september 1916

Forord	5
Kampkalender, R.I.R. 213	6
Regimentets opstilling	9
Transport til felten	11
Opmarch	16
Cykelpatrulje den 18. oktober 1914	21
Træfning ved Beveren, 19. oktober 1914	25
Staden	29
20. og 21. oktober	35
22. oktober	36
23. oktober	45
24. oktober	48
25. oktober	52
26. oktober	53
27. oktober	55
28. oktober	56
29. oktober	58
Stormen på Weidendreft, 30. oktober 1914	60
3. november – 23. december 1914	68
Thourout	92
Bixschoote, januar – april 1915	95
Het Sas	103
Fra 17. maj – 6. juli 1915	108
Pilkem – 6. – 12. juli 1915	143
Efter Pilkem	157
Luyghem – Drie Grachten	160
Boesinghe	168
Brügge	176
Thourout	185
Igen Boesinghe	186
Marts hvil 1916	195
Wytschaete	196
St. Eloi	201
Igen Wytschaete	216

II. Del: R.I.R. 213 under 207. Infanterie-Division. 5. september 1916 til 13. december 1918

Somme. 6. – 23. september 1916	5
Langs kysten. 23. september – 25. november 1916	25
I Afsnit Bellewaarde. November 1916 – april 1917	32
Mellemspil i Artois. Maj 1917	47
Ved Messines. Juni 1917	58
Som Støddivision i Klytmollen. Juli 1917	69
Det store slag i Flandern. 31. juli 1917 – 10. oktober 1917	73
Ved Pont-à-Vendin. Oktober 1917 – januar 1918	96
Uddannelseshvil. Februar 1918	109
Igen ved Pont-à-Vendin og ved Hulluch. Februar – juli 1918	110
Vieux Berquin. Juli 1918	124
Méricourt. August – september 1918	131

Drama ved Cambrai	142
Efterspil ved Cambrai	152
Igen i Flandern. Oktober 1918	154
Kruishouthem	159
Indtil våbenstilstanden. 1. – 11. november 1918	164
Tilbage march og hjemkomst	166
Slutord	169
Æretavle over faldne ved R.I.R. 213	172

Forord

Næsten fire år har jeg brugt til at sammenfatte historien for vores elskede R.I.R. 215, langt mere end jeg havde tænkt. Mange kammerater kan have ventet utålmodigt. Jeg beder om, at det må betænkes, at jeg måtte fremstille den egentlige udgave alene, og at jeg til det store arbejde kun disponerede over en stærk begrænset fritid efter embeds- og andre forpligtigelser. Jeg beder derfor om forståelse for forsinkelsen i udgivelsen.

Jeg har forsøgt at udforme værket som »den ukendte frontsoldats« bog, idet jeg har nævnt flest mulig af 213'ere ved navn. Det er ikke altid lykkedes mig, da det foreliggende materiale er ret mangelfuldt. Jeg beder herfor om forståelse.

Jeg har ikke kunnet medtage alle de mig tilsendte beretninger. Dette blev alene påbudt af det i forvejen overskredne omfang. Imidlertid er indholdsmæssig alle beretninger udnyttet i det omfang det har været muligt. Jeg beder også om forståelse herfor.

Mange har ydet støtte til mit arbejde, overfor hvem jeg er forpligtiget til tak. Heeresarchiv Potsdam stillede beredvilligt de officielle dokumenter til rådighed fra R.I.R. 213, Reserve.Inf.Bde. 91 og 86, Reserve-Division 46 og Infanterie-Division 207. Mange kammerater og pårørende indsendte beretninger, dagbøger, feltpostbreve, foto osv. Uden disse ville det have været umuligt at lave en personligt holdt fremstilling. En helt særlig tak må jeg imidlertid sende til min kære ven og kammerat, Hermann Eggert, Rektor i Bremervörde. Med en pinlig præcision og gennem en flittig indsats har han leveret samtlige kortskitser. Derudover har han utrætteligt læst alle korrektur, lavet udkast til bogomslaget, og altid stået til rådighed for mig til råd og handling af enhver art. Til det endelige resultat har han en væsentlig andel, for hvilket jeg og alle kammerater af hjertet må være taknemmelig. En tak tilhører også leder af Kammeratskabsforeningen for tidligere 213'ner, Hans Möller-Bremen og hans trofaste hjælper, Kammerat Friedrich Ahlers-Bremen. Begge har de på forbilledlig måde gennemført det reklamearbejde, der skabte det finansielle grundlag for værket.

Men også udenfor vores snævre kreds af kammerater fandt jeg venlig støtte, for hvilken jeg ligeledes vil takke. Kammeraterne fra R.I.R. 214 stillede gennem kammerat Hans Steen-Lübeck en række af billeder til rådighed, ligesom Kammerat Max Mangels-Hamburg (R.I.R. 215) stillede billeder til rådighed med underteksten »Fra Ypres-buen dengang og nu«. Til kapitlet »Het Sas« overlod forlaget »Gasbeskyttelse og luftbeskyttelse«, Berlin, storsindet tre aftryk med skitser, hentet fra den fortræffelige fremstilling af Dr. Hanslian om det tyske gasangreb ved Ypres den 22. april 1915 (Berlin 1934).

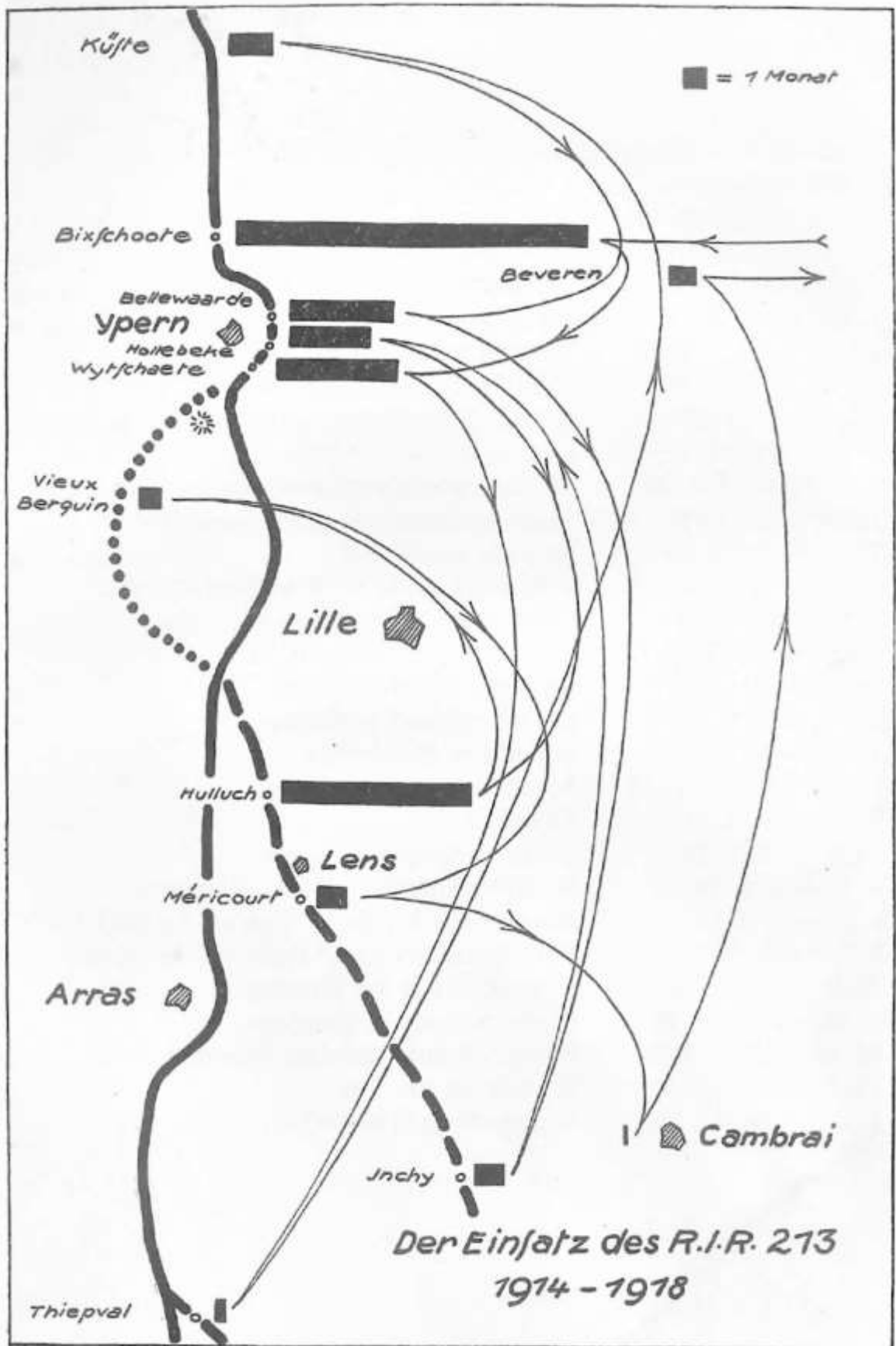
Hermed overgiver jeg til kammerater og venner af R.I.R. 213, historien om det stolte Flandern-Regiment i håbet om, at den vil give nogle fornøjelige timer, også selvom dette eller hine del af fremstillingen ikke helt syntes dem at være lykkedes til fulde. Ikke alene har jeg gjort det store arbejde med glæde, men også med efter bedste vilje og samvittighed.

Glückstadt, i september 1937

Max Tiessen.

Kampkalender for R.I.R. 213

18.10.14 – 21.10.14	Slaget langs Yser
22.10.14 – 11.11.14	Kampe om Bixschoote
12.11.14 – 20.11.14	Slager langs Yser
01.12.14 – 21.04.15	Stillingskampe langs Yser
22.04.15 – 15.05.15	Kampe ved Steenstraat – Het Sas
16.05.15 – 25.05.15	Kampe om Ypres
26.05.15 – 05.07.15	Stillingskampe langs Yser
06.07.15 – 08.07.15	Pilkem
09.07.15 – 12.03.16	Stillingskampe langs Yser
13.03.16 – 26. 03.16	Stillingskampe i Wytschaete buen
27.03.16 – 27.04.16	Kampe ved St. Eloi
28.04.16 – 05.09.16	Stillingskampe i Wytschaete buen
06.09.16 – 22.09.16	Slager på Somme
23.09.16 – 27.04.17	Stillingskampe langs Yser
28.04.17 – 20.05.17	Forårsslaget ved Arras 1917
21.05.17 – 07.06.17	Stillingskamp i Artois
10.06.17 – 09.10.17	Slaget i Flandern
10.10.17 – 08.04.18	Stillingskampe i Artois
09.04.18 – 18.04.18	Slaget ved Armentières
19.04.18 – 03.07.18	Stillingskampe i Artois
04.07.18 – 04.08.18	Stillingskampe i fransk Flandern
05.08.18 – 06.09.18	Kampe foran fronten Ypres – La Bassée
07.09.18 – 26.09.18	Forsvarslag ved Cambrai
01.10.18 – 17.10.18	Forsvarsslag i Flandern
25.10.18 – 01.11.18	Slaget langs Lys
01.11.18 – 10.11.18	Bagtropskampe på begge sider af Schelde

I. Del: R.I.R. 213 under 46. Reserve-Division.

23. august 1914 – 5. september 1916

* * *

Regimentets opstilling

Da den tyske rigsdag den 30. juni 1913 endeligt, efter næsten tre måneders forhandlinger, vedtog regeringens fremlagte hærforordning, kunne den tyske offentlighed ånde lette op, for så vidt de havde en fornemmelse af den fare, der truede deres fædreland på grund af dets ugunstige placering i centrum af Europa. Man vidste jo ikke i den brede offentlighed, at det rigsdagen efter ugelange forhandlinger frem og tilbage, til sidst bevilgede, kun var en brøkdel af det, de sagkyndige havde krævet som ubetinget nødvendigt for at sikre det tyske folks sikkerhed. Man kendte ikke de kampe, der bag kulisserne havde udspillet sig mellem rigets politiske ledelse, og generalstaben, med ansvar for den militære ledelse af riget. Men kendte ikke den betænkning, hvori Erich Ludendorff i året 1905 med næsten forudseende tydelighed havde belyst den virkelige situation for Tyskland, og som krævede et tilsvarende forsvar af det tyske folk. Preussens og det tyske riges historie i det 19. århundrede er kendetegnet af en hel række af uoverensstemmelser mellem parlament og regering omkring hærforordninger, dvs. nødvendigheden af at tilpasse anmodninger fra regeringen om hærens størrelse med de ligeledes voksende politiske nødvendigheder fra den voksende befolkning. Igen og igen blokerede parlamentet sig i kortsynethed og spareiver for de livsnødvendige krav fra de militære sagkyndige. Genier som Bismarck forstod gennem sin heroiske præstation under »konflikten« mellem 1862 og 1866, at nedbryde parlamentets modstand og efterfølgende gennemtvunge en anerkende af kravene fra hans krigsminister Roon. Kun på den måde var det lykkedes for Bismarck at gennemføre sit gigantiske værk med den tyske samling. Hans efterfølger i kanslerembedet havde ikke formatet til at opbringe så beslutsomme handlinger, og som Tysklands udenrigspolitiske situation efter århundredskiftet, med eller uden egen skyld, hele tiden forringedes, formåede de ikke gennem tilstrækkelige bevillinger til hæren at bringe ligevægt, selvom de militære tjenestesteder hele tiden manede til handling. Derfor kunne den preussiske krigsminister før krigen, den i 1934 afdøde Generaloberst a.D. von Einem, med rette skriv, at før-krigs krigsministrene ikke som engang General v. Roon havde en Bismarck, men en Bülow og en Bethmann-Hollweg som sidemænd – altså mænd med en uansvarlig eftergivenhed under parlamentets studehandler. På den måde kom også makværket af hærloven fra 1913 i stand, hvis omkostning uden den mindste rystelse blev båret af den blomstrende industri i førkrigstiden under det såkaldte forsvarsbidrag. Og når det overvejende flertal i den offentlige mening i denne tid følte sig tryk af disse hærforstærkninger, befandt de sig i et næsten tragisk selvbedrag, som netop det 1. år af den stor krig kun alt for tydeligt afslørede. Som de tyske folk i august 1914 i en skøn enstemmighed hævdede sig til beslutsom modstand mod fjendtlige magtkrav: som hundredtusinder af reservister og frivillige trængte sig omkring fanerne, kunne det alt få hurtigt fastslås, at man i fejlagtig forstået sparsommelighed eller af fanatisk-international klassehad, havde forsømt at opstille tilstrækkelige formationer og sørget for tilstrækkeligt materiel til at give dette heltemodige folk muligheden for med våben i hånd, at forsvarer hus og slot, familie og hjemstavn mod en verden af hadefulde fjender. Vi mener i dag at vide, at en rettidig udnyttelse allerede i fredstid af hele den tyske forsvarskraft, ville havde givet et andet udfald af felttoget i efteråret 1914, og at frem for alt Marne-slaget ville havde haft et andet forløb. Om så større skal det tyske folks præstationer vurderes, som på trods af den utilstrækkelige forberedelse af krigen, i en uhyre kraftanstrengelse gennem 4 år forsvarede sig mod sine fjender, og forsøgte at gøre førkrigs fejlene vedrørende rustningsstyrke godt igen. En af de første af disse kraftanstrengelser og forsøg var opstillingen af fem nye reserve-korps, som det Preussiske Krigsministerium - frigjort fra snævre parlamentariske bånd i en kortsynet fredstid - beordrede den 16. august 1914. De nye korps, som man netop i disse dage smerteligt manglede, skulle bære numrene XXII – XXVI. Sakser og württemberger skulle yderligere opstille XXVII Reserve-Korps, mens bayrerne opstillede 6. bayr. Reserve-Division. Det var takket være denne befaling fra Krigsministeriet, at også vores stolte R.I.R. 213 blev bragt til live. I rækkefølgen af befalinger herom fra Krigsministeriet blev 35. Infanterie-Brigade i Flensburg den 20. august 1914 beordret til opstilling af et infanteriregiment, der skulle bære betegnelsen Reserve-Infanterie-Regiment 213. Betegnelsen og det efter fredstidsforhold høje enhedsnummer viste allerede mod, at der var tale om en ren nyopstilling. Uden forhistorie, men også under belastningen af tidligere

tiders berømmelse, der kendetegnede andre af Preussens regimente, kom også Regiment 213 til live som et søsterregiment. Som engang Napoleon I skulle have svaret på spørgsmålet om sine aner, at han selv var sin ane, kan også Krigsregiment 214 på spørgsmålet med stolthed svare, at den på slagmarkerne i Flandern og Frankrig selv havde skaffet sig sin berømmelse. Og selvom der i dag intet kompagni i Reichwehr viderefører traditioner fra regimente med numre over 200, selvom heller ingen berømt fane i museer eller tøjhuse fortæller om kampe og præstationer fra disse regimente, lever erindringen om disse tapre bataljoner i hjertet på dem, som engang stod og kæmpede i dens rækker, og herud over har især kampene på de bloddrukne marker i Flandern gjort regimentet med det dengang (1914) uhørt høje nummer, kendt i det tyske folk, og skaffet den en uforglemmelig berømmelse i nationens hjerte, der mest af alt knyttes til navnet Langemarck, uden at være bundet til dette sted. De fleste forbinder denne landsby med regimente, hvis præstationer i Flandern blev omtalt i hærberegninger i de sidste måneder af året 1914 - rene frivillige-regimente, hvis mandskab alene eller næste udelukkende bestod af krigsfrivillige. Også i værket »*der große Krieg in Einzeldarstellungen*« (Oldenburg 1918), der blev udgivet på vegne af Den Store Generalstab, står i Hæfte 10 (Slaget langs Yser og ved Ypres i efteråret 1914), at det nye korps bestod af 75% frivillige. Denne procentdel kan muligvis være korrekt udtrykt på regimenternes samlede styrke, men det må her udtrykkeligt understreges, at dette ikke var tilfældet for R.I.R. 213. Regiment 213 var i langt højere grad sammensat næsten 100% af tidligere værnepligtige, reservister og landeværnsfolk fra 1. og 2. Ombud. En sådan nødvendig kendsgerning er på ingen måde et forsøg på at mindske de frivilliges renommé. Forfatteren til disse linjer var selv frivillig i 1914, bekender sig med stolthed til dem, og er hævet over enhver mistanke om at ville underkende deres fortjeneste. Imidlertid er han desto mere skyldig overfor reservister og landeværnsfolk, og den historiske sandhed, til at fastslå, at Reserveregiment 213 i efteråret 1914 ikke var et såkaldt frivillige-regiment. De tidligere værnepligtige, oftest familiefædre, som med regimentet i efteråret 1914 høstede de første laurbær foran fjenden, var formentlig ikke mindre hengivne overfor deres fædreland som hine frivillige, som i andre divisioner og regimente kæmpede side om side med dem.

På baggrund af den overfor nævnte befaling til den stedfortrædende 35. Infanterie-Brigade af 20. august 1914 (316 Hemmelig), blev den 23. august 1914 kl. 1400 opstillet:

1. I Rendsburg ved Ersatz 85: Regimentsstab, I/2313 og M.G.-Zug 213
2. I Schleswig ved Ersatz 84: II/213
3. I Flensburg ved Ersatz 86: III/213

De nødvendige underofficerer og mandskab til opstilling af regimentet blev hentet fra de forskellige erstatningsbataljoner under 18. Infanterie-Division, og bestod derfor primært af folk fra Schleswig-Holstein og Hamburg (Landwehr-Inf. Reg. 31).

Senere begyndte man ved nyformering af regimente at anvende princippet om at hente krigserfarne folk fra frontregimentene, og placerer dem i de nye formationer, for på den måde på forhånd at give dem nogen felterfaring. Dette skete ikke under formeringen af nye enheder i de første måneder, så de udrykkende regimente havde ikke nogen egentlig krigserfaring med nogle ganske få undtagelser nær.

Efter nogle ganske få dage blev også II/213 forlagt til Rendsburg, hvor den for størsteparten blev underbragt i »Tiefbau-schule«, mens I/213 fandt plads i kasernen ved Inf.Regt. 85 og Train-Bat. 9. I og II/213 kunne i den følgende tid indtil flytning til Lockstedter Lager, afholde fælles øvelser og den nødvendige uddannelse til sammensvejsning af kompagnierne. III/213 forblev i Flensburg, hvor de fandt et hjem i det endnu ikke helt færdigbyggede kongelige gymnasium på Duburg, der indtil 1920 tjeneste militære formål, og først på dette tidspunkt overgik til dens egentlige, fredelige funktion. Allerede tidligt stiftede man bekendtskab med en ubehagelig krigsledsager, tøjlus. I hvert fald beretter Feldwebel Ludwig 7/213, at en wehrmann havde bragt en håndfuld af disse små dyr med ind på skrivestuen på Tiefbauschule.

Indtil den 26. september havde bataljonerne i Rendsburg og Flensburg garnisonstjeneste. Og der var meget, der skulle nås. Dag efter dag blev der ekserceret i kompagnier og i bataljoner. Westerrönfeld og heden var steder, I. og II. Bataillon navnlig stiftede bekendtskab med under deres uddannelse, mens III. Bataillon anvendte områder i nærmere eller fjernere omkreds af Flensburg. Marchtræning vænnede igen reservisterne til strabadser, som de i deres civillev havde glemt. Mange end sveddråbe blev frembragt da sommer og tidlig forår 1914 mente det godt, og for det meste udviste et dejligt vejr med solskin. Udover dygtiggørelse tjeneste disse øvelser også til afprøvning af den enkelte, om han var i stand til at klare strabadserne. Ikke anvendeligt personel blev erstattet af nyt fra erstatningsbataljonerne. Den høje stemning blandt vores folk i disse uger smittede også af på et glad soldaterliv, og mange 213'erne havde efter afslutning af den ofte sure tjeneste, mange glade timer samlet i større eller mindre kredse. På den måde blev den nyopstillede styrke i glæde og sorger arbejdet sammen til en enhed. Det samme gjorde sig også gældende under indre tjeneste. Alt måtte opbygges fra bunden, alt anskaffes fra nyt og alt

indarbejdes. Folkene på skrivestuer og kamre havde hænderne fulde. Udrustningen til både enkeltmand og enheder kom, da man i fredstid ikke havde sørget for tilstrækkeligt materiel til de nye reserve-korps, først lidt efter lidt. Eksempelvis nåede feltkøkkener ikke frem inden udrykning, så man måtte drage i krig uden. Dog lykkedes det stort set alligevel at fremskaffe den rigtige feltudrustning til mand og heste, om end eksempelvis pakvogne ikke var af nyeste model. Regimentet blev derfor forskånet for at måtte udrustes med rygsække, som det skete for søsterregimentet R.I.R. 215, der under de lange marcher kom til at lide meget under at rygsække i højre grad belastede ryggen.

Også starten på et regiments musikkorps blev startet her i garnison. Eksempelvis oprettede 3/213 et kapel, der endda afholdt koncert til fordel for Røde Kors, med kompagnifører for kompagniet, Oblt. Sckerl, som dirigent. Når kompagniet marcherede til kostforplejningen lod de sig gerne ledsage af musik. Da regimentet rykkede i felten, blev musikinstrumenterne, hvis herkomst er ukendt, afgivet til Landsturm-Bataillon »Hamburg«, og dermed var musikherlighederne i første omgang forbi. Det er en skam, at de nye regimenter ikke fra starten blev udrustet med et organisatorisk musikkorps, når man tænker på, hvilken god indflydelse militærmusik havde på troppernes stemning. Den opståede meromkostning ville med sikkerhed have tjent sig ind flere gange.

Mens på denne måde udrustning af kompagnier og bataljoner fandt stedet i Rendsburg og Flensburg, og i begge disse byer sammenrystningen fandt sted, var Lockstedter Lager det egentlige fødselssted for det samlede regiment. Hertil blev bataljonerne med jernbane transporteret den 26. september. Man var allerede blevet temmelig utålmodige og frygtede, at krigen ville være forbi, inden de selv nåede frem. Forskydningen blev derfor hilst med glæde, da man anså den for at være et nyt skridt »fremad«. Men også i lejren, hvor regimentet indkvarteredes i barakker, blev eksercitsen fortsat, mens der blev holdt øvelser i regimentsramme og sammen med Reserve-Jäger-Bataillon 18. Kravene til den enkeltes præstationer var ikke ringe, og det dybe sand på øvelsespladsen udløste mange en upoleret plattysk forbandelse. Men allerede de første uger ved fronten viste, hvor nødvendigt denne tilvænning eller fornyet tilvænning til strabadser og fysiske anstrengelser havde været.

* * *

Transport til felten

Den 9. oktober indløb endeligt den længe ventede befaling til transport. Den 9. og 10. gik med forberedelser til transporten, og den 11. oktober, en søndag, gik det løs. Bataljonerne marcherede til fods fra Lockstedter Lager til Itzehoe, hvorfra transporten skulle afgå. Kl. 1946 afgik I/213 sammen med Regimentets stab Itzehoe, kl. 2347 II/213 med M.G.-delingen og kl. 0347 om morgenen III/213. Transporterne havde transportnumre 82402, 82404 og 82406 og tog over Kellinghusen, Wrist, Elmshorn i første omgang retning mod Hamburg.

Offizierstellvertreter Ravn 12/213 fortæller i sin erindringer, hvordan en underofficer fra kompagniet i Lockstedter Lager for at meddele, at et antal koner til soldater ikke kunne komme hjem, da jernbanerne var spærret for civile. Ravn var storsindet nok til at lade konerne overnatte i mandskabsbarakken og som inspektionsofficer at overse deres tilstedeværelse. – Også turen fra Itzehoe til Hamburg gjorde konerne med, igen beskyttet af den forstående foresatte, som ganske vist handlede mod forskrifterne, men beviste sit varme hjerte for sine underordnede.

Kammerat Maack 8/213 fortæller, at kompagniføreren, Oblt. Grimsehl, før udrykningen holdt en opildnende tale til sit kompagni, der sluttede med en opfordring til, med liv og sjæl som ægte tysker at stille sig til fjerneste for fædrelandet, og til ikke at miste tilliden til den Almægtige. Som en art svar herpå, istemte soldaterne den gamle soldatersang: »*Unser Hauptmann steigt zu Pferde, führt uns ins Feld ...*«. På lignende vis forløb også de øvrige kompagniers afgang fra Lockstedter Lager.

R.I.R. 213 tog afsked med hjemstavnen efter den første bølge af krigsbegejstring i 1914. Situationens alvor var allerede til fulde gået op for det tyske folk. Man vidste allerede, at krig ikke er fordringsløs, men en forbandet alvorlig sag, kendte dens rædsler og vidste, hvilken blodig høst, den allerede havde forårsaget. Dertil kom, at R.I.R. 213 i 1914 ved dens sammensætning var et nordtysk regiment, og en alt for larmende begejstring lå fra starten dette folkeslag fjern. Som erstatning havde naturen derimod udrustet nordtyskerne med en portion stædighed og en fast beslutsomhed fra det øjeblik, han første gang anså et mål for det rigtige. Begge disse egenskaber var bestemmende for væsen og opførsel hos reservister og landeværnsmændene, der fyldte regimentets tre tog. De følte ansvaret, der var dem pålagt af fædreland og hjemstavn, af folk og af familie. Med denne følelse af ansvar var de

beredte på til fulde at gøre deres pligt, og slagmarkerne i Flandern leverede få dage senere bevist på, at denne pligtforfølgelse gik til det yderste. Desværre havde man før afrejsen været meget nærig med orlovsbevillinger, og derfor havde mange af folkene ikke gænsket hus og gård, kone og børn før afrejsen, der skulle blive den sidste. Den manglende imødekomme af orlovsansøgninger førte desværre for en del hamburgere til overtrædelser af disciplinen for på eget initiativ at tage hjem, og det regnede derfor efterfølgende med disciplinærstraffe, der dog senere bortfaldt på grund af god indsats foran fjenden. Alligevel kunne denne mislyd ved afskeden hjemmefra ikke afgørende ødelægge den gode stemning blandt soldaterne. Man glædede sig af hjertet over, at garnisons- og eksercitsstjenesten med dens monotoni lå bagude, at man nu endeligt kunne komme mod fjenden, og til at kunne gøre sin del til fædrelandets forsvar.

Men hvor gik rejsen hen? Det vidste kun de få indviede. Mod Rusland? Helst ikke! Vreden var langt større mod englændere og franskmænd. Dem ville man ind på livet af; for i dem så man de egentlige skyldige i krigen.

Med særlig vemod kørte hamburgerne gennem deres fædrene by om natten mellem den 11. og 12. oktober. Så tæt på de kære, og dog uden en chance for at gense dem eller snakke med dem! Så svingede togene mod vest, og dermed var problemet: øst eller vest? løst, også for dem, der ikke som officererne på de udleverede kort kunne slutte rejsens mål. Bremerne kunne kun i det fjerne se tårnene fra deres by, for kort før gik turen over Kirchweye, den store forplejningsstation, hvor også 213'erne blev godt forsynet. Münster og Herbesthal var de andre forplejningssteder.

Regimentets transporttog bestod af godsvogne, mens der til officerer var personvogne. Om det helt var nødvendigt at lade tropper, der snart skulle stilles overfor de højeste strabadser, midt i oktober transporterer i dårligt eller slet ikke affjedrede vogne, der ikke kunne opvarmes, lader sig i dag ikke længere afgøres, men man kan formode, at denne belastning kunne være undgået. Det havde i allerførste omgang drejet sig om, hurtigst muligt at bringe enhederne frem til fjenden, men der fik ikke altid efter denne fornuftige indstilling. Efter den ensformige tjeneste i ugerne forud for transporten, var alt det nye og interessante som turen gennem det tyske land tilbød, en åbenbaring. For mange af soldaterne var turen med disse transporttog, den første større rejse overhovedet, og for alt for mange også den sidste. Overalt blev de feltgrå mødt med et hjertelig lev vel, og alle følte, at krigen havde fremtryllet et dybt indre fællesskab mellem tyskere af alle lag og herkomst. Det var som slog alle hjerter besjælet af samme tanke om at hjælpe og forsvare fædrelandet mod nød. På den måde gav turen de bortdragende ny indre kræfter til de tunge opgaver, der lå forude.

Stemningen i enhederne var fremragende, ikke mindst på grund af den fortræffelige organisering af forplejning med varm mad og "Liebesgaben". Det er jo engang sådan, at ikke kun mænds kærlighed, men også soldaters velbefindende går gennem maven. Charly Wittong 12/213 fornøjede sine kammerater under opholdene med sine yndede, lidt dristige hamburgerer. Engang skal et feltkøkken tilhørende Reserve-Feldartillerie-Regiment 46 være »organiseret« af medlemmer af regimentet. Ganske vist varede herligheden kun kort tid, og man måtte igen levere den kostbare udrustning tilbage (efter beretning fra Offizierstellvertreter Hess 12/213). I Buchholz overhalede III/213 Reserve-Infanterie-Regiment 210, og man mærkede, at ikke kun egen division, men også andre enheder var på vej mod vest. Jo mere man nærmede sig Rhinen, jo flere tegn og varsler på krigsskuepladsen viste der sig. Således så II/213 i Münster i.W. det første hospitalstog. Belgiske og franske jernbanevogne stod fredeligt sammen med tyske vogne i samme tog. Et tog, fuldt belæsset med beskadigede franske og belgiske automobiler, tiltrak sig særlig opmærksomhed. Rhinen, som mange 213'erne så for første gang i deres liv, blev som symbol på tysk frihedstrang mødt med stor begejstring, og fra mange vogne lød »Die Wacht am Rhein«. Stadig mere mærkbar gjorde den nærmende fjendeland sig: 28 transporttog havde den 12. allerede passeret strækningen Düren – Aachen, fortalte en banefunktionær Offizierstellvertreter Hess 12/213. I Herbesthal, den sidste forplejningsstation på tysk område, var ærterne meget ringe, og da de serverende civile blev frække, da man klagede, fik de tydelig svar på tiltale. I./213 overskred grænsen til Belgien ¹⁾ kl. 0600, II/213 kl. 10 og III/213 om eftermiddagen kl. 14 den 13. oktober, hvorved alle dele af regimentet ved dagslys kunne få de første indtryk af det fjendtlige land. Ganske vist var banegårdspersonellet stadig tysk som tidligere, og kun de fremmede navne på banegården erindrede om, at turen nu gik gennem fjendeland. Man kunne også overalt se de tyske landstormmænd, der her bevogtede banelinjen. Mens transporterne i det tyske fædreland havde været ledsaget af hurra og vinken med tørklæder, bød indbyggerne her et andet billede. Stadig gabende stod befolkningen ved baneovergangene. Der var ingen civilpersoner på banegårdene. Hvad man så af belgiere, brød 213'erne sig ikke om. Det var Vallonien, turen i første omgang gik igennem. Folket gjorde et usselt, usoigneret og ukultiveret indtryk på de til renhed vante nordtyskere.

¹⁾ De Belgiske bynavn i bogen er de franske sprogede. Belgien er imidlertid i dag tosproget – fransk og flamsk – og i Flandern er alle bynavne i dag flamske. Det giver derfor altid problemer, hvis man på et moderne kort vil følge regimentet rute.

Mændene stod i bluser, med store halstørklæder, klodsede bukser, små huer på det uordentlige, lange sorte hår, med hænderne i lommerne langs veje og kikkede tavst på toget. Konerne med skønt friseret hår, men ellers usoignerede og uordentlige, løb gestikulerende langs toget. Mig tilfaldt dette folk mig overordentlig lidt.

Sådan står det i III/213 dagbog, hvis transporttog standsede på en åben strækning tæt før Liège, og hvor omkringluskende belgiere øjeblikkeligt nærmede sig toget, for at tilbyde alle mulige sager til salg, og hvor kvinder og børn betlede om pfennigen.

»Vi tyskere ville forhåbentlig være mere værdige«, skrev en anden dagbog. Igen mødte 213 et tog med fanger, denne gang lastet med englændere. Der var en ganske særlig vrede mod disse, og synet af dem førte til samtaler, der ofte førte til en undervurdering af denne seje modstander. Det hjalp ikke meget, når kammerater som eksempelvis Vizefeldwebel Rahtge 3/213, der kendte land og indbyggere i England, hævdede sin advarende stemme. Indignation over at denne »germanske fætter« havde gjort fælles sag med slaver og romaner, var stor. Liège, hvis stormfulde erobring i august 1914 allerede dengang havde fået historisk berømmelse, tiltrak sig i særlig grad regimentets opmærksomhed. Der var ikke meget at se efter de krigeriske handlinger omkring byen, da de jo havde koncentreret sig om nogle enkelte forter, men i det mindste kunne man dog med beundring på et fort se den fabelagtige virkning af »Tykke Berta«. Over Landen gik turen herefter videre til Louvain, hvis navn ligeledes havde fået en historisk klang. Selvom man også her kun her og der kunne ske nedbrændte og ødelagte huse, fik man alligevel her det første voldsomme indtryk af krigens uhyggeligt ødelæggende kraft. Allerede på strækningen fra Tirlemont mod Louvain, hvor man interesseret kunne se skyttegrave, der formentlig stammede fra augustkampene med den Schleswig-Holstenske 18. Division, var antallet af ødelagte huse stærkt steget. I Louvain stod ruin ved ruin i nærheden af banegården, et trøstesløst billede. Her, som overalt, arbejdede talrige tyske jernbanearbejdere flittigt på banedæmning og skinner, hvis tilstand jernbanefolkene klagede. Et tilråb med den hamburgske hilsen »Hummel-Hummel« udløste stor glæde og fik det tilsvarende svar, og viste, at der blandt soldaterne og jernbanefolkene på banegården var mange landsmænd til de talrige hamburgere i regimentet.

Fra Louvain gik de tre transporttog videre til Bryssel. I forstaden Schaerbeek til den belgiske hovedstad havde Generalkommando XXIII. Reserve-Korps opslået sit hovedkvarter, og her på banegården modtog regimentet de nærmere ordrer til losning af de enkelte bataljoner. Her fik kommandørerne af en generalstabsofficer fra korpset de nærmere oplysninger om korpsets bestemmelser og anvendelse i den ny etablerede 4. Armee front. Hermed fik regimentet den savnede vished for, at den som fuldværdig styrke ikke ville blive anvendt til besættelsestjeneste, som pessimisterne hele tiden havde frygtet, men til tjeneste ved fronten.

I mellemtiden var regimentet på sin rejse fra den vallonsk-franske del af Belgien med dens kun så ofte beskudte industri, nået den flamsk-germanske del, og det er påfaldende, hvordan beskrivelser af befolkningen i det fjendtlige område i dagbøger og feltpostbreve ændrer sig. De nedsættende bemærkninger forsvinder, og i stedet optræder en ofte overraskende erkendelse af, at man har med et folk at gøre, der på mange områder – sprog, traditioner og vaner – ligner egne landsmænd. Hvor meget, eller rettere, hvor få havde ikke i Tyskland før krigen kendt til Flandern og dens befolkning! Hvor få tyskere havde vidste, at der her i Belgien var en gren af den store tyske folkefamilie, der trods politisk pres og undertrykkelse gennem århundreder havde bevaret sit eget tysk-lignende sprog – lige siden fyrsters familiepolitik havde løsrevet dem fra den tyske moderstamme. Dengang i efteråret 1914 blev mange tyskere for første gang opmærksomme på, at politiske grænser ikke altid er de samme som mellem folkeslag. Også 213 lærte og erfarede meget i disse dage, som de hidtil aldrig havde hørt om i skolen eller erfaret i livet. Når de om natterne i de første dage af fremrykningen forlangte kvarter, og råbte »Op maken!« som de bankede på døren til et flamsk bondehus, blev de ofte mødt af modspørgsmålet »Oppe doon?«, men også dette svar kunne de forstå, for det var lige så godt plattysk som deres »Op maken«. Det har i tysk historie ofte været det tyske folks tragedie, at tyskere kæmpede mod tyskere, og det var en stor tragedie, at tyske tropper under verdenskrigen måtte betragte flamsk land og flamske folk som fjendtlig, men særlig følelig var denne tragedie for de virkelig nordtyske regimenter, som R.I.R. 213 engang var. Måske beror det også på dette stammefamilieskab, at vores regiment indtil i dag føler sig tæt knyttet til Flandern, og den ejendommelige skæbne, at vores regiment i langt den største del af dens fronttid skulle leve i det tyskstammede Flandern.

Men hvorfor behøvede man på dette sted af vestfronten de ny opstillede, til dels kun mangelfuldt udrustede og uddannede divisioner? For at kunne besvare dette spørgsmål, må vi kort fremkalde den strategiske situation på Vestfronten som den så ud i begyndelsen og midten af oktober 1914 uden dermed at give en større krigshistorisk orientering der ikke hører til i en regimentshistorie

Den ulykkelige udgang af Marne-slaget i september 1914 havde kastet den tyske hær tilbage til Aisne-stillingen, men uden at give fjenden mulighed for et frontalt gennembrud af den tyske linje. Naturlig måtte den strategiske interesse herefter samle sig om den frit svævende højre fløj af den tyske hær. Mellem Aisne og belejringsarmeen ved Antwerpen under General v. Beseler var der et gevaldigt hul, der på tysk side kun nødtørftig var sikret

af hærkavaleri. Men også fjenden havde på dette tidspunkt hænderne fulde med at genopbygge de stærkt rystede enheder, og kunne for øjeblikket ikke udnytte den gunstige situation. Da imidlertid Antwerpen faldt den 9. oktober, og de belgiske og engelske besætningsstyrke i hast forsøgte at redde sig langs kysten til Nordsøen, var øjeblikket kommet for den tyske hærledning til at handle, og til at lukke hullet mellem de forfølgende tropper under Beselers og den højre fløj. Derfor blev 4. Armee under kommando af Hertug Albrecht af Württemberg indsat ved siden af 6. Armee under Kronprins Rupprecht af Bayern. Og denne nye 4. Armee fik foruden Beselers III. Reserve-Korps, hvortil også IV. Ersatz-Division hørte, underlagt de nye Reserve-Korps med numrene XXII, XXIII, XXVI og XXVII. Opgaven for den nye arme, hvis generalstabschef var Generalmajor Ilse, var med angreb at gennembryde fjendens rækker, på ny bringe den standsede front i vest i bevægelse og gennemtvinge en afgørelse på felttoget i 1914.

Den øverste krigsherre og den øverstkommanderende for 4. Armee bekendtgjorde ankomsten til Belgien med følgende befaling, hvori de store opgaver til de nye regimenter kom til udtryk:

Store hovedkvarter, 14. oktober 1914

Til A.O.K. 4

Jeg sender 4. Armee, især de nyopstillede Reserve-Korps min kejserlige hilsen, idet jeg mig bringer den sikre og glædelige forventning, at disse tropper med hengivenhed og tapperhed vil gøre det samme som alle øvrige dele af den tyske hær.

Fremad og på med Gud – min løsning

Wilhelm I.R.

Armeebefaling

Dette er med glæde, at jeg overtager den af hans Majestæt Kejser og Konge mig betroede overkommando over Armeen. Jeg har den fulde tillid til, at de hertil kaldede armekorps, vil fremkalde den endegyldige afgørelse på denne krigsskueplads, og i gammel tysk tapperhed og trofast vil gøre deres pligt til sidste åndedræt. At hver officer og hver soldat er beredt på, for den retfærdige og hellige sag, at yde vores fædrelands den sidste blodsdråbe. Så vil med guds nådige bistand sejret blive hæftet på vores fane.

Frem mod fjenden!

Hans Majestæt Kejser og Konge et Hurra!

A.-H.-Qu. Bryssel, den 15. oktober 1914

Hertug Albrecht af Württemberg
Generaloberst og øverstbefalende.

4. Armee fik ansvar for rummet fra Ypres mod nord til Nordsøen, besat af fem korps (fra nord mod syd III R.K., XXII. R.K., XXIII. R.K., XXVI. R.K. og XXVII. R.K.). Det midterste korps XXIII. R.K. under General der Kavallerie v. Kleist og bestod af 45 og 46. Reserve-Division. Korpsets infanteriregimenter havde numrene 209-216, hvoraf 209, 210, 211 og 212 dannede 45. R.D. (sammen med Res.Jäger.Batl. 17), mens Regiment 213, 214, 215 og 216 og Res.Jäger.Batl. 18 dannede 46. R.D. Denne division under kommando af Generalleutnant v. Hahn var opstillet af de stedfortrædende Generalkommandoer IX. (Altona) og X. (Hannover), mens 45. R.D. primært foruden stedfortrædende Generalkommando IX. (Altona) var formeret af stellv. Gen.Kdo. II (Stettin).

Stillingsbesættelse den 10. oktober 1914

XXIII. Reserve-Armee-Korps: Kommandør: General d. Kav. v. Kleist

46. Reserve-Infanterie-Division: Kommandør: Generalleutnant Hahn

Infanteriefører: Generalmajor v. Rohden

Reserve-Infanterie-Brigade 91 – R.I.R. 213 og 215.

Reserve-Infanterie-Brigade 92 – R.I.R. 214 og 216 og R.J.Batl. 18

Reserve-Infanterie-Regiment 213:

Regimentsstab:

Kommandør: 23. august 1914 Oberst Bergmann; 31. august 1914 Oberst Ottmer

Adjutant: Oblt. Förster

Ordonnansofficer: Leutnant Dumas

Fernsprech-(Signal)officer: Leutnant v. Hollmann
 Regimentslæge: Oberstabsarzt dr. Biss
 Fører for Store baggage: Offizierstellvertreter Schimmack.

I. Bataillon

Stab:

Kommandør: Major v. Loefen
 Adjutant: Leutnant Hempel
 Bataljonslæge: Oberstabsarzt dr. Biss
 Assistentlæge: Assistenzarzt Dr. Lücecke
 Intendant: Zahlmeister Berner
 Forplejningsofficer: Offizierstellvertreter Paulsen

1. Kompanie: Oberleutnant Schmidt
 Offz.St. Flörke, Cordua, Hellerung
 Feldwebel Trümper
2. Kompanie: Oberleutnant Sudhaus
 Lt. Oldenburg, Offz.St. Wiegand, Petersen, Burmester
 Feldwebel Bargmann
3. Kompanie: Oberleutnant Sckerl
 Offz.St. Rahtge, Petersen, Stephan
 Feldwebel Priess
4. Kompanie: Hauptmann Spamer
 Offz.St. Urban, Fahlbusch, Müller, Heinemann
 Feldwebel ?

II. Bataillon

Stab:

Kommandør: Major Charisius
 Adjutant: Leutnant Wohlrab
 Bataljonslæge: Oberarzt dr. Bornstein
 Forplejningsofficer: Offz.St. Schröder
 Intendant: Unterzahlmeister Bahnsen

5. Kompanie: Hauptmann Schulze
 Leutnant Sievert, Offz.St. Brinkmann, Sternberg, Paulsen
 Feldwebel: Brinkmann (?)
6. Kompanie: Oberleutnant Pagenstecher
 Offz.St. Pingel, Dickhaut, Thiede, Krug
 Feldwebel: Krohn
7. Kompanie: Oberleutnant Niemer
 Leutnant Oelrichs, Offz.St. Völs, Kranich, Carstens, Froese
 Feldwebel: Ludwig
8. Kompanie: Oberleutnant Grimsehl
 Offz.St. Mackeprang, Erich, Hay, Heinemann
 Feldwebel: Planke

III. Bataillon

Stab:

Kommandør: Major v. Lüderitz
 Adjutant: Leutnant Block
 Bataljonslæge: Unterarzt Dr. Cornils
 Intendant: Zahlmeister Brandt
 Forplejningsofficer: Vizefeldwebel ?

9. Kompanie: Oberleutnant Sick
 Offz.St. Trenckner, Steen, Ihe, Tornow
 Feldwebel: Nützmann
10. Kompanie: Hauptmann v. Kleist
 Offz.St. Steinbrunn, Hiersche, Franzen, Petersen

Feldwebel: Heinsohn

11. Kompanie: Oberleutnant v. Karstedt
Offz.St. Riessling, Teegen, Lorenzen
Feldwebel: Möskén

12. Kompanie: Oberleutnant Frommann
Offz.St. Hess, Franke, Ravn, Budzich, Kriziza, Hachtmann
Feldwebel: Lorenz
M.G.-deling. Offz.St.. Granzow

Med nogle få undtagelser var regimentets officerer ældre reserve- og landwehr officerer, der for den største part var langt over den militærpligtige alder, men hvis følelse af pligt ikke lod dem blive hjemme, da det hed: »Fædrelandet er i fare«. Netop fordi de i fredstid havde haft ansete stillinger, følte de så desto mere forpligtiget til at give deres yderste for Kejser og fædreland. Som eksempel fortæller Adjutant ved III/213, Lt. Block i sin dagbog, om den 54-årige Offizierstellvertreter Hess 12/213, pastor i Adelby ved Flensburg. Selvom han allerede havde to sønner ved fronten, fik han tårer i øjnene, da han allerede i Lockstedter Lager blev hjemsendt på grund af et overskud af førere. På den måde stod den ældre generation ikke tilbage for den yngre i begejstring og villighed til op ofring, og de skulle meget hurtigt leverer bevis på deres indstilling gennem de svære tab, der netop ramte regimentets officerer i de første uger. Officerskorpsets mentale niveau var måske usædvanlig højt, men det forstod også sine militære færdigheder. Dette viser en episode, berettet af Oberleutnant Sudhaus 2/213. Da divisionskommandøren inspicerede I/213 i Rendsburg, og efter øvelsen adspurgte kompagniførerne om deres civile erhverv, og som svar fik: regeringsbygmester, Rigsdomstolsassessor, Universitetsprofessor osv. udbrød han: »Jeg beundrer dem, Mine Herr, at De så hurtigt fra så forskellige og anderledes professioner, har indpasset Dem i de nye opgaver«. Og når man har fået lov til at gennemlæse og studerer dagbøger og breve fra officerer i 1914, er det især påfaldende at se den varme sociale opfattelse, og viljen til omsorg for det betroede mandskab - nej, ikke kun vilje hertil, men en konsekvens gennemførelse af denne vilje. Et lysende eksempel på denne ægte ledelsesegenskab var Oblt. Grimsehl 8/23, Papa Grimsehl, som hans kompagni kaldte ham, som var et forbillede i kompagniet, og som aldrig selv gik til ro før alle hans folk havde fundet en plads, hvor de kunne ligge deres trætte hoveder. Betegnende er også hvordan Oblt. Sudhaus, universitetsprofessor fra Kiel, stræbte efter vinterudrustning til sine folk (2/213) via sine kollegaer ved universitetet, hvilket også lykkedes ham. Hele tiden kommer det i disse dagbøger til erkendelse: først mine folk, så mig selv! Det var et stort plus ved førerskaren fra 1914 i R.I.R. 213, og som måske ikke altid i samme omfang var til stede ved alle følgende generationer af førere ved regimentet. Det kan faktisk være at følelsen af at være far for kompagniet, og ikke kun dens taktiske fører, i hele dens omfang, kun bliver følt af den modne ældre, som udgjorde gennemsnittet af personkredsen. Hvad imidlertid de første officerer ved regimentet som også mandskabet manglede, var enhver felttogserfaring. Det kom til at koste meget værdifuldt blod, for sådan erfaring lader sig ikke erstatte af begejstring og taperhed. Måske havde det været på sin plads, i det mindste i officerskorpset at have tilført frontprøvede officerer, hvilket man i slutningen af oktober i begrænset omfang også gjorde. I denne forbindelse synes mig bemærkelsesværdig de »Retningslinjer for inspektionsrejser til de nyformerede reservetropper«, som Krigsministeriet (Falkenhayn) for anden gang udsendte den 26. september 1914, hvori det hedder: »Hvad angår førere, både officerer og underofficerer, kom det ikke så meget an på, om de normale rangforhold overholdes, men langt mere derom, at de rigtige folk placeres på de rigtige poster.« Det kan betvivles, om der ved stillingsbesættelse altid blev handlet efter disse synspunkter, formuleret af de autoritative myndigheder. Måske havde det været af stor fordel, hvis man i større omfang havde kunnet frigøre sig fra anciennitetens og ranglisternes spændetrøje.

* * *

Opmarch

I/213

Sammen med regimentets stab nåede I. Bataillon den 13. oktober omkring kl. 18 efter en næsten to dages rejse til banegården Forest-Midi lige sydvest for Bryssel, efter at den i Bryssel-Schaerbeek havde modtaget ordre. Straks efter losning begyndte den marchen, selvom tropperne efter den lange rejse uden tvivl var stærkt udmattet. Ganske

vist havde XXIII. R.K. i sit direktiv for afmarchen af 13. oktober 1914 Punkt 2 angivet, at »de bageste tropper kun kan forventes moderat marchklare«. I/213 tilhørte disse »bageste tropper«, som et blik på et kort viste. Men på trods af denne fornuftige anvisning fra højere myndighed, blev de transporttrætte tropper pålagt en helt usædvanlig march, som man efter selv bedste vilje ikke kan betegne som »moderat«. I/213 marcherede natten mellem den 13. og 14. oktober indtil kl. 0330 frem til Ninove. Her var der indlagt et to timers hvil, som kompagnierne tilbragte i dårlige massekvarterer. 3/213 lå på det kolde cementgulv i et farveri, Oblt. Sudhaus 2/213 vandt et stort lager af uld i en fabrik, og sendte »ganske enkelt« sine folk i ulden. Uden forplejning gik det i daggryet videre til Scheldewindeke syd for Gent, hvor der blev indkvarteret. En fodappel afslørede, at næsten samtlige folk havde skade på fødderne, altså ikke helt indsatsklare. På 20 timer havde I/213 tilbagelagt omkring 60 km. Offz.St. Rahtge 3/213 beretter om denne march:

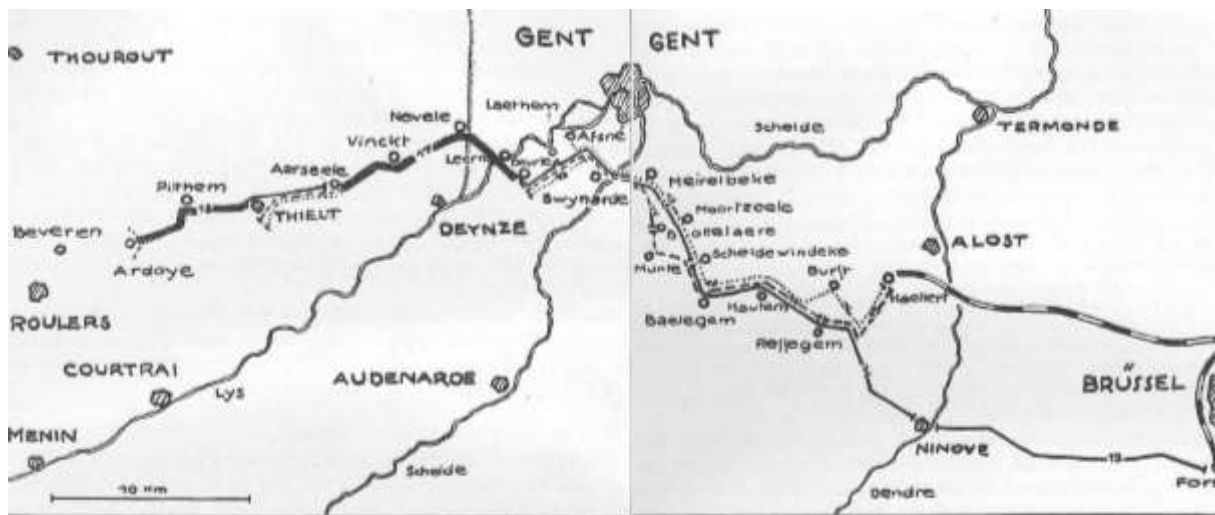
Jeg havde med min deling bevogtningen af den store bagage. Denne nat vil jeg aldrig mere i livet glemme. Folkene kunne ikke følge pakkvognenes tempo. For at holde forbindelsen til vognene måtte vi derfor hyppigt løbe. Da folkene ikke endnu var vænnet til den tunge krigsmæssige oppakning, brød mange af dem sammen. De måtte ikke blive liggende, da enkelte efterladte marchsyge skulle være blevet ombragt af belgiske bønder. Vi måtte hente dem op af grøfterne, tage oppakning og gevær fra dem og lade det slæbe med af kammerater. Jeg fik alle i min deling med mig, men brugte et helt nyt lommelygtebatteri for at finde de efterladte folk under den natlige march.

Oblt. Sudhaus, fører for 2/213, fortæller om denne march: »Men nu faldt folk i massevis, en sjælelig kval for mig«. Den 15. oktober gik det fra Scheldewindeke over Spiegel-Moortzeele til Swynaerde, hvor Schelde blev passeret over en midlertidig pionerbro. Vejbroen var blevet ødelagt af den tilbagegående fjende, men tyske pionerer havde hurtigt etableret en ny overgang ved hjælp af nogle flodbåde. »Stolt marcherede vi over dem« (Untffz. Brusch 2/213). I/213 gik til ro i kvarterer i Laethem-St.Martin. Den 16. oktober var for de marchsyge en højst velkommen hviledag, der kun bragte geværappel og lignende. Stemningen blandt mandskabet, der allerede under marchens anstrengelser var lettet af 1000 eder og forbandelser, steg igen, ikke mindst på grund af god og rigelig forplejning. Stolt tilegnede 2/213 sig to engelske kokekedler som krigens første trofæ. Den 17. oktober kl. 0500 kom ordre til fortsat fremrykning, og denne blev påbegyndt kl. 0630. Den første bataljonen over Deurle, Leerne-St.Martin, Nevele, Dynckt til Aersele, hvor der blev gået i kvarter. Natten til den 18. oktober var der alarm og geværlid, men der lå intet alvorligt i dette.

II/213

Det var buldrende mørkt og det regnede stille og sikkert, skrev Oblt. Grimsehl 8/213, som transporten med II/213 meget langsomt fra Bryssel nærmede sig lossebanegården i Haeltert. II/213 tilhørte derfor ikke de bagved liggende tropper, men var blevet transporteret langt længere mod vest end I/213. På turen fra Bryssel til Haeltert måtte toget standse på åben strækning, og man fik at vide, at en sprængt bro, formentlig over Dendre floden (?), først måtte retableres af pionerer før transporterne kunne passere. Det sidsteammerslag var næppe faldet før II/213 kørte over den fakkeltbelyste bro som det første tog. »Gud ske lov« sagde både pionerer og infanterister, da det hele var gået godt. Omkring kl. 2130 ankom man til Haeltert, hvor losning fulgte uden problemer. I den mørke nat forsøgte bataljonen herefter på uvejsomme veje med ødelagte brostensbelægning at nå sit mål i Ressegem. Efter at man havde vækket indbyggerne blev der indkvarteret i ret moderate kvarterer. Allerede om natten blev der gjort forsøg på at skabe forbindelse til I/213, der denne nat var under march og kun havde et kort hvil i Ninove. Først efter udsendelse af cyklister og patruljer i alle retninger, blev der skabt kontakt næste eftermiddag (14. oktober) ved 15-tiden. I mellemtiden var II/213 tidlig den 14. oktober i fortsat regnvejr forskudt til Scheldewindeke. Natten mellem 14. og 15. oktober fandt 5. og 6/213 indkvartering i Muntge, 7 og 8/213 i Bottelaere, hvortil bataljonen samlet var marcheret. Efter at begge dele af bataljonen tidligt den 15. oktober var blevet samlet ved vejkrødet Meirelbeeke-Moortzeele og Gent-Munte, og I/213 var nået frem fra Scheldewindeke, marcherede de to bataljoner samlet til Swynaerde og over den midlertidige bro over Schelde. II/213 fortsatte ad vejen Gent-Kortryk, drejede ved Groenstraet mod nord og fik i kvarter i Deurle, hvor bataljonen den 16. blev som hviledag. I løbet af den 15. og 16. passerede de tre bataljoner fra R.I.R. 214 gennem stedet. Også ved II/213 blev hviledagen den 16. oktober tilbragt i god stemning. Folkene var ved godt mod og havde et godt humør. Om morgenen den 17. rykkede bataljonen i regimentsramme over Leerne-St.Martin, Dynckt, Aersele til lige øst for Thielt, og gik i kvarter i Marialoop (2 km syd for Thielt).

MG-delingen under Offz-St. Granzow, der med II/213 var blevet indladet i Lockstedter Lager, marcherede sammen med bataljonen til Bottelaere, men havde den 15. og 16. oktober kvarter i Laethem-St.Martin sammen med I/213 og regimentets stab.

R.I.R. 213 IM AUFMARSCH DER 4. ARMEE.

I. Btl.

II. Btl.

III. Btl.

13. Oktober.

18⁰⁰ Forest

21³⁰ Haeltert

Rejlegem. O.B.

14. Oktober.

Ninove
3⁰⁰-6⁰⁰ Rajr

Scheidewindeke
O. B.

Scheidewindeke
Munte
Bottelaere } O. B.

1⁰⁰ Haeltert O. B.
8⁰⁰

Burst
Hautem
Baellegem O. B.

15. Oktober.

Meirelbeke
Swynaerde
Laethem O. B.

Meirelbeke
Swynaerde
Deurle O. B.

Meirelbeke
Swynaerde
Afsné

16. Oktober.

Ruhe

Ruhe

Ruhe
17⁰⁰ nach Deurle-Süd.

17. Oktober.

Aersseele O. B.

Deurle
Thielt-Süd. O. B.

Thielt-Süd O. B.

18. Oktober.

Thielt
Ardoye

III/213

III. Bataillon nåede den 14. oktober kl. 0100 sit bestemmelsessted i Ober-Haeltert. Omkring kl. 2 var losningen tilendebragt. Efter modtaget ordre skulle bataljonen tilbringe resten af natten unde råben himmel. Major v. Lüderitz ændrede på eget ansvar denne ordre og gik i landsbykvarter i Nieder-Haeltert (omkring 1 km væk), hvilket også skete efter at beboerne var hentet ud af sengene. Kl. 8 gik marchen videre, først mod vest i regnvej og ad smattede veje over Halderghem, Burst, Heutem-St.Lievin, Jiskaute, Hessegem til Baelgem, hvor der kl. 14 blev indkvarteret under sikring gennem feltvagter. Den 15. oktober gik det først til Scheldewindeke. Her fik bataljonen kontakt til II/213. Vejen gik videre over Spiegel, vejkryds Moortzeele-Mierelbeke, Munjte-Gent, så Boskemstraet til Swynaerde. Her blev 11/213 efterladt til bevogtning af nødbroen over Schelde, mens 12/213 allerede var afgivet til bevogtning af den store bagage og marcherede sammen med denne. Ved Swynaerde så man de første udmærket udførte engelske skyttegrave, skydeskår i husene og praktisk indrettede kogemuligheder. Efter at være kommet over Schelde, rykkede III/213 over Westrem til Afsné (omkring 6 km vest for Gent), hvor der kl. 14 blev indkvarteret. Som afskedsgave fra fredstidstilværelsen fik III/213 skænket en regelret, idyllisk hviledag i dette dejligt beliggende, yndede udflugtsmål for borgerne i Gent. En rigelig og god forplejning, suppleret og forbedret af indkøbs muligheder hos mest imødekommende indbyggere, dannede langs bredden af floden Lys rammerne for et farverigt soldaterliv. Motorbådssejlad på kanalen, fiskeri, koge og brasen i haverne, her og der storvask - alle glædede sig over tilværelsen og dens goder. Som illustration af denne gode stemning, bringes her en optegnelse fra Lt. Block (Adjutant III/213):

Efter middagsmaden spurgte Frormann (kompagnifører 12/215), om vi ville med på en lille bådture. Folkene havde nemlig i den arm, der fra den store kanal (dvs. fra Lys) gik ind i parken, fundet flere både, herunder også en motorbåd, og sejlede nu muntert frem og tilbage i kanalen. Vi satte os derfor i båden og sejlede frem og tilbage på det virkelig dejlige vand. Vores folk havde set os, flere havde forsynet sig med alle mulige former for musikinstrumenter og dannet et lille musikkorps. De kom ned til bredden og hilste os med enkelte musikstykker, som de helt fantastisk havde lært. Det var det fredeligste og venligste billede, man overhovedet kunne tænke sig, og ingen tænkte på, at døden så snarligt ubønhørligt ville sejle med.

Hos III/213 vil også med glæde huske Jules Berton og hans gæstgiveri, hvor så mange glade timer blev tilbragt. For mange var det næsen som den senere så ofte, i næsten grusom selvironi, fejrede »afsked med livet«. Efter at være blevet afløst som brovakter ved Swynaerde, ankom 11/213 under Oblt. Karstedt om formiddagen den 16. oktober, så bataljonen igen var fuldtallig. Den skulle imidlertid ikke få ret lang tids hvil, for kl. 17 blev der pludseligt blæst alarm. Bataljonen skulle forskyde kvarterer, da der skulle gøres plads til Reserve-Feldartillerie-Regiment 46. Hvorfor man forstyrrede det allerede stærkt belastede infanteri i dens allerede knap afmålte ro, og hvorfor ikke artilleriet kunne rykke ind i de kvarterer, der nu var tiltænkt III/213, er ikke belyst, men også senere blev infanteriet tit nok, foruden at måtte bære hovedbelastningen under kamp, tiltænkte de dårligste kvarterer. Men hvad hjalp det? Idyllen i Afsné var ødelagt, og i stor hast – man ville jo nå de nye kvarterer, mens det endnu var lyst – rykkede bataljonen ud. Det var imidlertid allerede blevet nat som man over St. Denis (?) langs den store vej Gent – Deynze – Kortryk nåede Groenstraet, dvs. et par små huse langs denne landevej, hvor 9/ og 10/213 og stab blev underbragt, mens 11/ og 12/213 drejede af syd for Deurle og kom i kvarter i Brockstraet. Pladsen var begrænset, men til sidst fik alle mænd og dyr et beskyttende tag over hovedet. Om morgenen den 17. oktober fortsatte marchen over Deurle, Leerne-St.Martin til Nevele. Her overskred den Lys-Kanalen og kunne endnu engang se, hvordan som ved Schelde, den tilbagegående fjende med skyttekrave havde indrettet sig til forsvar langs kanalen. Videre gik marchen over Aereseele til området lige sydøst for Thielt, hvor bataljonen kom i kvarter: 9/, 10/ og 11/213 i Poelberg, 12/213 i Pakelrij Meersch en og stab III/213 i Poelbergmolen.

Som der ved den forståeligt stigende nervøsitet omkring kl. 2230 blev blæst alarm uden nogen anledning, og et af kompagnierne i III/213 gav melding om, at den stod marchklar og gerne ville have marchretning, fik de fra bataljonen et kategorisk, men til situationen passende svar: »I SENG!« da de hvilende tropper var tilstrækkeligt sikret af en fortrop, og tiden til hvil skulle udnyttes. Natten til den 18. oktober forløb uden yderligere forstyrrelser.

Regimentets stab, der den 13. oktober 1914 sammen med I/213 var ankommet til Forest-Midi, havde fulgt denne bataljon under marchen. Som beordret havde II. Bataillon forsøgt at skabe forbindelse til regimentet, men fandt først denne den 14. kl. 15 i Scheldewindeke, hvor I/215 tilbragte natten 14/15, hvilket ikke er så underligt med den store afstand mellem lossebanegårde. III/213 opnåede allerede tidligt den 14. den ønskede forbindelse, da regimentets ordonnansofficer, Lt. Dumas, tilfældigt mødte den udsendte adjutant ved III/213, Lt. Block, der red i den forkerte retning, men herved havde heldet til, på et tidligt tidspunkt, at modtage ordrene til bataljonen.

Den 15. oktober var regimentet samlet. Oberst Ottmar samlede bataljonskommandørerne på slottet Hutsepot, hvor han udgav kvarterbefalingen for natten 15/16. oktober (Laethem-St.Martin, Deurle og Afsné). Fra den 17.

oktober marcherede regimentet sammen med divisionen. Fortrop i disse dage blev dannet af R.I.R.214, Reserve-Kavallerie-Abteilung 46 og I/Reserve-Feldartillerie-Regiment 46 under kommando af Oberst v. Dobschütz. Regiment 213 marcherede i rækkefølge II/213, M.G.-deling, III/213, I/213 i spidsen af hovedstyrken, underlagt Generalmajor v. Rohden. Den 18. oktober var divisionens marchordenen den samme som angivet i en divisionsbefaling den 17. om aftenen kl. 2330, hvori der for den 18. blev befalet for opstillingen af en cykel-enhed, hvortil regimenterne 213, 214 og 215 skulle afgive hver 30 cyklister. Den 18. oktober kl. 0630 stod de enkelte enheder klar til march, R.I.R. 213 i den østlige udkant af Thielt.

Efter at have ventet i timevis, angiveligt for at give den til højre tilsluttende 45. Reserve-Division og dermed XXII. Reserve-Korps på grund af deres længere afstande mere tid til at komme på plads, indløb en befaling, udsendt fra divisionens stabskvarter kl. 0830, til ændring af marchorden, hvorved R.I.R. 213 under kommando af Oberst Ottmer fik overdraget fortroppen ¹⁾. Rækkefølgende i divisionen var den 18. oktober derfor efter denne befaling følgende:

- A. Fortrop Oberst Ottmer
R.I.R. 213, Res.Kav.Abt. 46, I/Res.Feld.Art.Reg 46
- B. Hovedstyrke Generalmajor Herhudt v. Rohden
R.I.R. 214, II. og III/Res.Feld.Art.Reg 46, R.I.R. 215
Fuß-Artillerie-Abteilung
Reserve-Pionier-Kompanie 46 og Reserve-Divisions-Brückentrain 46
Reserve-Jäger-Bataillon 18 med F.M.G.-deling
R.I.R. 216
Reserve-Sanitäts-Kompanie 4 6
leichte Munitionskolonne
Feldluftschiffer-Abteilung med Gaskolonne
Kolonne af Fuß-Artillerie

R.I.R. 213 må anset det for en ære, at den i dette øjeblik, hvor det første sammenstød med fjenden måtte forventes, fik overdraget ansvaret for fortroppen, og dermed det første regiment i divisionen, der skulle prøve kræfter med fjenden. Den skulle vise sig denne ære værdig, og fik ikke uden grund ved divisionens artilleri hurtigt æresbetegnelsen »stål« regimentet. Vejen gik over Pitthem i regning af Ardoye. En ejendommelig skæbne skulle resultere i, at regimentet næsten præcist 4 år senere, i oktober 1918, marcherede af samme veje, ganske vist ikke i fremrykning, men under tilbagetrækning. Imidlertid var denne skæbnecirkel stadig i sin startfase, og med godt humør marcherede regimentet (I/213 som spids) i retning af fjenden. Alle hjerter ventede spændt på det øjeblik, hvor fjenden endeligt ville stille op, men allerede kort før Ardoye kom befaling til indkvartering.

Efter at man i hast havde bragt borde og stole ud, dikterede Oberst Ottmer foran et lille hus i den østlige udkant af Ardoye følgende forpostbefaling til adjutanterne for de tre bataljoner:

1. Om fjenden intet nyt.
2. Divisionen går i hvil i landsbyerne øst for Ardoye.
3. Hovedstyrken, I/213 med M.G.-deling og II/Res.Feldart.Regt 46 indkvarterer i Ardoye. Sikring gennem perimetervagter. Område kommandant Major von Loefen I/213
4. Forpost-kommandør højre (nord.) afsnit:
Major v. Lüderitz III/213. Bataljonen sikre afsnit: vejen fra Coolskamp til Lichtervelde inklusiv til vejen Ardoye-Kapellehoek eksklusiv. Forpost reserve i den østlige udkant af Coolskamp.
Forpost-kommandør venstre (sydl.) afsnit:
Major Charisius II/213. Bataljonen sikre afsnit: vej Ardoye-Kapellehoek inklusiv til Ardoye-Aerdappelhoek inklusiv.
Forpostreserve ved vejen Ardoye-Roulers der, hvor vejen mod Iseghem drejer fra.
5. II/F.46 går i bivak i den østlige udkant af Ardoye.
6. Fortrops kavaleri går i kvarter i Turkeyenhoek
De stiller ved hver forpost-bataljon 6 melderyttere
Næropklaring af kavaleri over banelinjen Kortemark-Staden, fjernopklaring som befalet den 17. og mod overgangene over kanalen ved Zuydschote og Boesinghe. Meldeforbindelse til cykelenhed som er sendt frem i retning Bixschoote.

¹⁾ Både regimentshistorien for 215 R.I.R. og R.Feld-Artl.-Regt 46 angiver fejlagtig marchorden som angivet i befalingen af 17. oktober.

7. I tilfælde af et fjendtligt angreb støtter I/213 med MG-delning forposterne.
8. Den store bagage skal af enhederne selvstændigt trækkes frem.
9. Jeg opslår kvarter i Ardoye. Information om hvor ved den indre vagt.
Ottmer.

Af befalingen fremgår, at I/46 var trådt i stedet for II/46 som fortroppens artilleri.

Som forpostkompagnier i det nordlige sikringsafsnit udpegede bataljonen 9/ og 12/213. 9/213 fik afsnittet mellem vejen Coolskamp-Lichtervelde inklusiv til linjen Kortekeer-Heihoek inklusiv, mens 12/213 afsnittet syd herfor til vejen Ardoye-Kapellehoek eksklusiv. 10/ og 11/213 gik som forpostreserve som befalet i kvarter i den østlige udkant af Coolskamp, hvortil begge kompagnier og stab III/213 straks rykkede frem Ardoye, mens forpostkompagnierne rykkede direkte frem til deres pladser.

II/213 sendte 6 og 7/213 frem som forpostkompagnier. 6/213 sikrede med feltvagter rummet lige vest for Ardoye, mens 7/213 med en feltvagt primært sikrede vejen Ardoye-Roulers. 5 og 8/213 var som forpost reserve placeret i overensstemmelse med regimentets befaling.

Ligeledes som befalet gik I/213 og MG-delingen i kvarter i Ardoye.

Forpostkompagni	Forpost reserve	Forpost kommandør	Forspids hovedstyrke Major v. Loesen
Nord			
9/213 (Oblt. Fick)	10/213 (Hptm. v. Kleist)	} Major v. Lüberitz III/2½3	1/213 (Oblt. Schmidt)
12/213 (Oblt. Frormann)	11/213 (Oblt. Sudhaus)		2/213 (Oblt. Karstedt)
Syd			3/213 (Oblt. Sckerl)
6/213 (Oblt. Pagenstecher)	5/213 (Hptm. Schulze)	} Major Charisius II/213	4/213 (Hptm. Spamer)
7/213 (Oblt. Niemer)	8/213 (Oblt. Greimschl)		M.G.-deling (Off-St. Granzow)
			II/R.F.A.R. 46

Skematisk oversigt over fortrop, natten 18/19. oktober 1914

I løbet af den 18 var der på ordre fra regiment fundet et skift sted mellem Oblt. Sudhaus og Oblt. Karstedt. Fra dette tidspunkt havde Oblt. Karstedt kommando over 2/213 og Oblt. Sudhaus over 11/213, som han imidlertid ikke fik lov at fører i ret lang tid, da han få dage senere led døden for fædrelandet. Samtidig blev Lt. v. Hollmann 4/213 forsat til III. Bataillon, hvor han tilgik 11. Kompanie.

Natten mellem 18. og 19. oktober forløb meget rolig set i betragtning af regimentets placering langt fremme. For en lang tid var det sidste gang 213 var indkvarteret under forholdsvis gode vilkår, dvs. for største parten i gode kvarterer. Kl. 22 meldte underofficersposten ved 7/213, at den med succes havde beskudt en fjendtlig kavaleri patrulje og havde tvunget den til at vende om. I Ardoye faldt en belgier, der trods to gange at være råbt an, ikke blev stående, offer for det pligtige skud fra en post ved 3/213. Derudover var der ikke noget, der i væsentlig grad forstyrrede troppernes ro.

Samme dag (18. oktober) havde der imidlertid ikke langt fra regimentet i og omkring Roulers ¹⁾ udspillet sig en tragedie, der også havde inddraget dele af R.I.R. 213. Det drejer sig om skæbnen for den af divisionen befalet opstillede cykelenhed, der tidligt den 18. oktober samledes af 30 mand fra hver af Regimenterne 213, 214 og 215.

* * *

Cykelpatruljen den 18. oktober 1914

Ved Divisionen havde man på et tidligt tidspunkt indset nødvendigheden af en fjernopklaring, og allerede i Lockstedter Lager blev der opstillet cykelenheder ved regimenterne, eksempelvis ved R.I.R. 214, og ofte anvendt under øvelser. Der var åbenbart allerede fra starten tænkt et samarbejde med Reserve-Kavaleri-Abteilung, der alene til sådan opklaring ikke var tilstrækkelig.

Ved divisionens afgang til felten havde R.I.R. 213 opløst sin cykelenhed, men havde imidlertid i Belgien genopstillet en mindre udgave under Leutnant v. Hollmann, der gjorde tjeneste som telefonofficer [Fernsprechoffizier] ved regimentets stab, anvendt til opklaring og sikring af de marcherende tropper. Under dette arbejdede enheden oftest sammen med Kavallerie-Abteilung 46. Eksempelvis havde de ved Swynaerde sammen med kavaleristerne

¹⁾ I dag kendt under sit flamske navn Roeselare.

etableret en pontonbro ved hjælp af nogle flodbåde, hvorover regimentet satte over Schelde. Den lille styrkes selvstændighed kom imidlertid til en tidlig afslutning på grund af dens førers svigt og forsømmelse. På marchen den 15. oktober var »foreningen« nået Afsné, og havde indkvarteret sig i et lille hotel. Tørsten var stor og man gjorde sig til gode med de rigelige forråd man fandt. Opgaven blev glemt og den mistede endda forbindelsen til regimentet. Først næste dag kom enheden tilbage til regimentet. Oberst Ottmer, med rette rystet over denne pligt-forsømmelse, slog hårdt ned, og resultatet af festdagen i Afsné blev en opløsning af cykelenheden. Lt. v. Hollmann blev forsat til fronten som delingsfører ved 4/213 og mandskabet som ordonnanser ved respektive bataljoner og kompagnier (Beretning fra Gefr. Fritz Falke, senere ordonnans III/213). At divisionen netop fandt anvendelse i Belgien, var i mere end en hensigt gunstig for anvendelsen af cykel-enheder. Belgien havde et tæt vejnet af gennemgående godt vedligeholdte, fast belagte landeveje, hvilket i væsentlig grad lettede anvendelsen af disse kavalieri-erstatninger. Det skulle imidlertid snart vise sig, at der reelt var tale om en »erstatninger«, for cyklisterne var i langt højere grad end rytterne fastlåst til vejene. Det store antal cykler i det fjendtlige land, der kan betegnes som et klassisk cyklist-land, øgede betragteligt antallet af de mere eller mindre organisatoriske cykler. Et stort antal gjorde sig selvstændigt »bereden« med fundne eller »organiserede« cykler, og var på den måde i stand til at yde førerne den ønskede hurtige tjeneste. Påfaldende var de belgiske cykeltyper, der for det meste var bygget som racercykler i modsætning til solidt byggede militære tjenestecykler. Som man nu kom nærmere fjenden, om hvem man i virkeligheden intet vidste, var det en nødvendighed for føringen at udvise større forsigtighed, og derfor greb divisionen tilbage på cyklerne. Divisionsbefalingen fra 16. og 17. oktober gav supplerende direktiver. Den 16. oktober blev der til næste dag kl. 0530 befalet opstilling af 8 cyklister fra Regimenterne 213 og 214 i Vosselaere. Patruljen kom under kommando af Lt. Winckler-Krämer fra Reserve-Kavallerie-Abteilung 46, og havde ifølge en hemmelighedsstemplet befaling – udgivet i Westrem den 16. oktober 1914 – til opgave at støde frem over Ypres-Kanalen ved Zuydschote, og sammen med tilsvarende patruljer fra 45 Reserve-Division, at opklarer over Cassel mod St. Omer. Foruden de 16 cyklister fra Reg. 213 og 214 skulle styrken bestå af 6 heste. Det overordentlig fjerne mål, angivet af divisionen på ordre fra XXIII. Reserve-Korps, viser at man på grund af manglende flyopklaring, fuldstændig manglede informationer om, hvor langt mod øst fjenden stod. Desto vigtigere var den melding fra Lt. Winckler-Krämer, som han den 17. oktober kl. 1630 sendt fra Rumbeke:

Offz.Patr. Kav.Abtlg. 46t mod Cassel over Zuydschote	Rumbeke, 1,5 km østl. Roulers, 17. okt. kl. 1630
Til: Generalkommando XXIII. Armeekorps Gent.	
Til Oostnieuwkerke vestl. Roulers ingen fjender. Men herfra bliver jeg under fortsat fremrykning mod vest overalt beskudt af infanteri. Både fra Staden og fra Westroosebeke. Fra sydvest rykker udfoldet infanteri frem mod os, i formodningen om, at der vil følge flere efter os fra landsbyen. Erkendt er en engelsk eskadron ligesom en engelsk infanterikolonne, hvis styrke under den hastige tilbagetrækning mellem træerne ikke mere kunne fastslås. M.G. beskydning er konstateret. Da jeg ikke længere kan medtage to heste og 2 cykler, heste såret og overanstrengt, går jeg tilbage mod Thielt for at få suppleret min udrustning. Efter oplysninger fra indbyggere i Oostnieuwkerke er vores infanteri rykket mod Staden bag englænderne. Den observerede styrke er altså i ryggen på vore egne.	
Winckler-Krämer Lt. R.-K.-A. 46	

Ud over en uvæsentlig melding fra en dobbeltpost fra forpostkompagni 6/213, der bekræfter ovenstående melding, finder ingen yderligere dokumentation for forløbet af denne patrulje. Det lader sig heller ikke længere fastslå, hvem fra 213, som deltog i patruljen. Der var ingen tab den 17., hvilket bekræftes af tabslistes og desuden kan sluttes af Lt. Winckler-Krämers melding.

Det var imidlertid nu klart, at sammenstød med fjendtlige kræfter måtte forventes på denne side Ypres-Kanalen. Formentlig opmuntret af de gode resultater fra den 1. patrulje, besluttede divisionen den 17. om aftenen at opstille en ny, men stærkere patrulje i opklaringen. Den befalede derfor, at Regimenterne 213, 214 og 215 den 18. oktober kl. 0600 hver skulle stille 30 cyklister ved divisionens hovedkvarter i Thielt. Som fører for denne styrke, der endnu engang skulle samarbejde med en officerspatrulje fra Kavallerie-Abteilung 46 under Lt. Winckler-Krämer, blev af divisionskommandøren udpeget Offz.St. Sellschopp I/214. Han fik personligt af Excellens Hahn indgående direktiver for indsættelsen, og iværksatte så mellem kl. 8 og 9 fra Thielt ad landevejen i retning af Roulers.

De nærmere omstændigheder omkring begivenhederne den 18. oktober vil formentlig aldrig blive helt opklaret. Allerede under krigen, skriver Regimentshistorien for R.I.R. 215, blev der gennemført visse undersøgelser, men hverken disse eller senere studier af situationen, har kunnet gennemtrænge det mørke, der omgiver operationen,

og muliggøre en historisk korrekt fremstilling. Dels skyldes dette, at de krigshistoriske akter over episoden ved Roulers er tilintetgjort (ifølge Regimentshistorie R.I.R. 215), dels at en øjeblikkelig fastlæggelse af begivenhederne ikke var mulig på grund af divisionens efterfølgende hårde kampe, og endeligt, at kun ganske få overlevende fra den store patrulje, endnu er i live i dag, og fremfor alt at Offz. St. Sellschopp ikke er blandt disse. Krigsdagbogen for R.I.R. 213 omtaler overhovedet ikke patruljen ud over at fastslå, at afdelingen ved Roulers stødte på fjenden og led tab. Af meldinger foreligger ved regimentet kun en fra Gefreiter Kühl 3/213, som om aftenen den 18. blev aflagt til regimentsstaben. Forfatteren har herudover kun haft adgang til en senere beretning fra Wehrmann Albin Voigt 8/213, som denne dag blev såret og taget til fange. Regimentets tabsliste melder den 18. oktober om:

Faldet: Unteroffizier Heinrich Borns 2/213
 Såret: Wehrmann Stanislaus Adamczewski 8/213
 Såret/savnet: Wehrmann Albin Voight 8/213
 Savnet: Wehrmann Karl Schlicker 2/213
 Wehrmann Adolf Thien 2/213
 Musketier Leo von Tempski 4/213

De sidste 4 kammerater blev senere meldt i fangenskab. Da tabene den 18. oktober kun drejer sig om enkelte kompagnier, men cyklisterne var hentet fra hele regimentet, er det sandsynligt, at de øvrige kompagniers tab først er indmeldt under senere datoer, som eksempelvis i Regiment 215, hvor alle tab fra de første dage først fra den 22. oktober blev optegnet. Det har af samme grund ikke været muligt at supplere tabslisten, da de kammerater, de kunne have givet supplerende oplysninger, ikke længere lever. Blandt kammeratskabskredse nævnes som deltagere: Reservist Beck 9/213 (faldt april 1915) og Sander 9/213 (hårdt såret 22.4.15). Regimentshistorie 215 skriver, at 11 af 213's deltagere returnerede. Hvis virkelig regimentets andel af cyklister androg 30, må regimentets tab beløbe sig til 19 mand. At styrken imidlertid i virkeligheden nåede 90 mand, som det fremgår af divisionens befaling, er også tvivlsom. Under alle omstændigheder nåede Kammerat Freund 10/214, som patruljen passerende den hvilende R.I.R. 214 i Thielt, kun at optælle 72 cyklister. Også Schreiner i sin bog »*Tod von Ypres*« omtaler kun 70 deltagere. Hans beretning bør have en vis troværdighed, da han kort efter begivenheden som krigskorrespondent befandt sig i Roulers. På den måde er det heller ikke muligt at fastlægge de præcise tab ved R.I.R. 213.

Den følgende fremstilling af patruljens forløb støtter sig for en stor dels vedkommende på en indgående skildring i historien om Regiment 215, hvortil beretningen fra Kammerat Albin Voigt 8/213 hvad angår Regiment 213 er trukket frem.

Efter iværksættelse fra Thielt gik det i god fart mod Roulers. Da opklaring den 17. havde fastslået, at der øst for denne by ikke var fjender, følge man endnu i dette område sikker, og først kort for byen fortalte Offz. St. Sellschopp under et kort stop sin enhed oplysninger om den forestående opgave. Han afsluttede med at give faste direktiver for passagen gennem byen, hvor han altså med rette formodede en vis fare. Endeligt opfordrede han de modige mænd, måske fuld af bange anelser, til i tankerne endnu engang at vende sig mod de kære derhjemme og bede en stille bøn. I byen kørte styrken som forskrifterne bød det i en fjendtlig bebyggelse, delt i en kolonne til højre og en kolonne til venstre, mens man observerede mod husene på modsatte side. Ifølge Voigt kørte styrken hele vejen gennem byen til dens vestlige udkant for at sikre sig, at der ikke fandtes fjender i nærheden. Da der ikke

var noget mistænkeligt, returnerede cyklisterne til byens torv, hvor de forplejede. Ifølge Voigt forblev kavaleristerne (foruden Lt. Winckler, en Vizewachtmeister og 6 ryttere) tilbage foran byen. Patruljer fra andre tyske enheder (26. Inf.Div. og 51 Res.Div.) blev antruffet, endda en såret fra III. Reserve-Korps på højre fløj af 4. Armee, altså nærmest kysten. Pludseligt kom fra retning af Westroosebeke en automobil med to tyske flyverofficerer, som meldte om en stærk fjendtlig kavaleripatrulje i området vest for Roulers. Lt. Winckler og Vizewachtmeister Strafen steg ombord i bilen, mens Offz.St. Sellschopp blev underrettet af en rytter med opfordringen om ed sine cyklister at følge efter ad vejen mod Westroosebeke. Brødet forsvandt hurtigt tilbage i brødpøserne på de forplejende cyklister og cyklerne sat i gang – for manges vedkommende mod ulykken. Besætningen i bilen havde i mellemtiden kørt udenom den fjendtlige patrulje – det var engelsk kavaleri fra Royal Horse Guards med en styrke på omkring 60 mand – og havde i et ildoverfald kostet den store skader. Da bilen så kom under ild fra tre sider, gik det i stor hast tilbage ad vejen mod Roulers. I mellemtiden var Offz.St. Sellschopp på vej med sine folk i den modsatte retning fra Roulers ad vejen mod Staden. Ved vejgaffel B21 (vejen mod Oostnieuwkerke) delte han sin styrke op, idet han gav folkene fra R.I.R. 213 ordre til at blive liggende, formentlig for at sikre sig mod overraskelser i ryggen. 214 og 215 folkene fortsatte ad vejen mod Oostnieuwkerke, idet Sellschopp med en spids på 10-12 mand fra 214 satte et højt tempo, mens hovedstyrken langsommere fulgte efter. I mellemtiden undersøgte 213'erne ved vejgafflen hurtigt nogle nærliggende bygninger, specielt en kro, hvorfra fjenden ikke var at se (Voigt). Så hørte man pludseligt skydning, Der blev hurtigt sat op for at komme kammeraterne til hjælp, men hurtigt kom styrken under hurtigild, der, hvis den havde været bedre sigtet, ville have revet hele styrke op. Sellschopp havde negligeret advarslen fra Lt. Winckler (han var jo heller ikke underlagt kavaleri-patruljen, men skulle operere selvstændigt!) og var i under-vurdering af fjenden kørt direkte ind i dennes optagestilling. Det uoverskuelige terræn med dens mange hegn og hække, fjendens indrømmede dygtighed til at udnytte terrænet – erhvervet under kontinuerlige kolonikrige – og til en hvis grad også manglende overblik hos føreren, som ikke i tilstrækkelig grad tog højde for de vanskelige omstændigheder, førte til denne katastrofe. Forspidsens skæbne er kun delvist afklaret. Offz.St. Sellschopp og 2 mand blev senere identificeret om forbrændte lig. 215's regimentshistorie formoder, at Sellschopp kørte ind i ilden med de fleste af sine folk. Om aftenen forsøgte han at slippe tilbage mod syd over Colliemolenhoek, hvor han faldt med de to ovennævnte ledsagere. Hvilken skæbne der tilfaldt hans øvrige kammerater, er ikke blevet fastslået.

Cykelenheden fra 46 Res.Div. havde mistet dens fører, der uden diskussion havde udsat sig for personlig risiko, og derigennem havde gjort sit betroede personel førerløs. De bageste dele af patruljen flygtede tilbage ad vejene mod Roulers, og med dem de 213'er, der som ovenfor fortalt, var hastet i retning af skyderiet. Cyklisterne samlede sig i udkanten af byen med kavaleri-patruljen, og Lt. Winckler overtog nu kommandoen over hele styrken. Han anså endnu ikke opgaven for løst, da der endnu manglede en tydelig identificering af, hvilke fjendtlige tropper det handlede om, og endnu manglede der oplysninger om, hvad der var sket med Sellschopp-gruppen. To mand fra denne var i mellemtiden kommet tilbage med melding om overfaldet. Endnu to gange stødte afdelingen frem mod fjenden for at opnå den ønskede klarhed over situationen. Første gang cyklister og kavalerister afsiddet i to skyttelinjer, den ene under kommando af Lt. Winckler langs vejene Roulers-Staden, den anden langs vejen mod Oostnieuwkerke under kommando af Vizefeldwebel Strafen, således dog at de to styrker havde forbindelse til hinanden. 213'erne befandt sig ved Gruppe Winckler, i hvert fald den største part. I mellemtiden havde fjenden imidlertid arbejdet sig længere frem mod Roulers, og så grupperne var kommet nogle få 100 meter frem, kom de ind i kraftig MG- og infanteriild. Især Gruppe Winckler var genstand for denne ild, der specielt syntes at komme fra en gård syd for vejen. 4 mand, herunder Wehrmann Voigt 8/213 gik bag om gården. På kort tid var der sat ild til taget, og snart stod hele bygningen i lys lue, da man vel med rette antog, at også Franktireur var involveret. Gruppe Winckler havde imidlertid store tab: 6 cyklister var faldet, 3 hårdt såret. Tilbagetrækning blev derfor iværksat. De sårede medtaget på en rekvireret vogn til Rouler, hvor de blev overladt en belgisk civil læge. Ingen så eller hørte igen til disse tre kammerater, som stadig i dag er forsvundne. Også Gruppe Strafen måtte returnere til Roulers, dog uden at have lidt tab, selvom også disse blev kraftigt beskudt.

En melding dateret kl. 1500 underrettede Lt. Winckler divisionen om situationen og meddelte et nyt fremstød mod vest i retning af Westroosebeke, da han mente at have set fjenden falde tilbage. Dette 2. fremstød blev foretaget ad vejen mod Oostnieuwkerke. Cyklisterne var igen på hjul, kavaleristerne til hest, så man hurtigt nåede det sted, hvor om formiddagen Offz.St. Sellschopp var blevet overfaldet. Her lå fire døde på vejen, 3 tyske cyklister og 1 englænder. Her standsede hovedstyrken, men en lille spids fortsatte. Så bliver der pludseligt åbnet ild, næsten samtidig både forfra og fra begge sider. Et M.G. overøsede vejen med en meget lang byge. Endnu engang oplevede patruljen en katastrofe på samme sted som om morgenen. Nu ned det tilbage! for at redde sig ud af dette helvede af et ildoverfald. I galop red kavaleriet tilbage, fulgt af cyklisterne alt, hvad benene kunne træde. Men mange af dem styrtede og rev andre med sig. Døde og sårede og usårede lå på jorden. Mange blev liggende, mange af de sårede rejste sig, steg på deres cykler, men blev så dødeligt ramt. Lt. Winckler kunne i den vestlige udgang af

Roulers kun samle 18 cyklister omkring sig. Det drejede sig nu om at slå sig igennem Roulers, hvor fjenden allerede var trængt frem mod sydvest. Også befolkningen i byen indtog en fjendtlig holdning. De tomme gader om morgenen var nu fyldte med ophidsede menneskemasser. Fra sidegaderne blev der skudt mod patruljen, og man ved ikke, om det var fra soldater eller fra civile. Igen var der tab, og det var ved denne lejlighed Wehrmann Voigt 8/213 såredes og kom i fangenskab. I den østlige udkant af byen forsøgte en fransk kavaleripatrulje at spærre vejen, men efter nogle få skud veg den ud mod syd. Dermed var tilbagetrækningsvejen mod Thielt fri, og i skarpt tempo gik det videre indtil man stødte på en feltvagt fra R.I.R. 213. Det var en vagt fra 7. Kompanie, der optog de få og udmattede rester af den store patrulje.

Hvad blev der af de øvrige kammerater? Enkelte forsprængte nåede tilbage dagen efter, efter at have gemt sig, og først igen var kommet frem efter at fremrykkende tyske styrker havde indtaget Roulers. De fortalte, at et antal af de styrtede cyklister havde slået sig igennem til Roulers, men uden at opnå kontakt til Lt. Winckler. Man hørte aldrig igen fra dem, men som XXVI. Reserve-Korps den 19. oktober trængte ind i Roulers, fandt man i et nedbrændt hus på St. Amand-pladsen overfor Rodenbach-mindesmærket en række myrdede tyske infanterister, hvis identitetsmærker og skuldermærker var væk. Kun uniformen viste, at det drejede sig om sønner af tyske mødre. Man havde slået dem ihjel, og forsøgt at skjule det ved at brænde huset af. Hvem var forbryderne, der med alt sandsynlighed myrdede værgeløse fanger? Man ved det ikke. De forbitrede tyske tropper, der fandt deres mishandlede kammerater, havde nær stukket nabohusene i brand af raseri. Man begravede de ulykkelige på kirkegården i Roulers i en fælles grav, hvorpå der blev anbragt en sten med inskriptionen:

Gestritten, gelitten für Deutschlands Ehr',
es kennt ihre Namen nur Gott der Herr.

At disse navnløse kammerater, der hviler i denne grav, hører til de tapre cyklister fra 46. Res.Div., kan antages med næsten sikkerhed, da før den 18. ingen tysk infanteri havde nået Roulers, og den 18. kun cykelafdelingen. Så blandt de begravede (man kender end ikke deres præcise antal, der svinger mellem 6 og 11 i de forskellige beretninger), er der vel også en eller flere kammerater fra R.I.R. 213.

Og nu til afslutningen på hele denne operation. Det giver efter min opfattelse ingen mening i dag at øve kritik, da det ikke fører nogen steder hen. Man kan spørge sig selv, om hele operationen stadig havde været nødvendigt efter at patruljer den 17. entydigt havde fastslået fjendtlige stridskræfter i nærheden af Roulers. Man kan også stille spørgsmålet, om hele fremrykningen ikke var for dristig med al anerkendelse af førerens offensivånd og folkenes tapperhed. Kendsgerningen er i hvert fald, at resultaterne af opklaringen stod i skarp kontrast til de blodige tab, den kostede. Og på den anden side står fast, at General French gennem tilfangetagelsen af en række af deltagerne i opklaringen fik de første underretninger om indsættelsen af nye armekorps på højre fløj af den tyske front ¹⁾.

* * *

Træfningen ved Beveren, 19. oktober 1914

Også den 19. oktober var R.I.R. 213 fortrop for divisionen. Efter at de tre bataljoner igen var samlet i Ardoye, iværksatte regimentet fremrykningen i rækkefølge I/213, II/213, to delinger af 11/213 (en deling var afgivet til bevogtning af den store bagage), II/Res. F.A.R. 46 og resten af III/213 med 10/213 først. Forspids kompagni i I/213, der stillede fortrop, var 2/213 (Oblt. Karstedt). Forspids gruppen blev ført af Unteroffz. Louis Brusch, som blev velkendt i hele regimentet som løjtnant, kompagnifører og adjutant. Næste marchmål var Staden der skulle nås ad vejen Beveren-Hooghele. Divisionens stab befandt sig ved fortroppen.

Da kavaleri havde meldt, at Beveren var besat af fjendtligt, afsiddet kavaleri, blev det befalet, at 2. og 3/213 ad fremrykkeaksen, skulle rense Beveren, mens 1. og 4/213 under kommando af Hauptmann Spamer (4/213) skulle gå i omgående bevægelse og kaste fjenden ud af Beveren i et angreb fra syd. Under denne forskydning blev Spammers afdeling hurtigt involveret i en træfning, der tvang den til en udfoldning i sydvestlig retning mod Roulers, hvorimod kompagnierne rykkede sammen med det tilstødende regiment R.I.R. 235 fra nabodivisionen.

¹⁾ Det er interessant at læse den engelske marskals egne tanker: »Jeg må ærligt indrømme, at jeg den 15. oktober 1914, den dag jeg iværksatte slaget om Ypres, formodede at faren var forbi. Jeg troede, at fjenden havde brugt sine kræfter i det store forsøg, han havde gjort på at smadre vore hære langs Marne og i erobringen af Paris«.

I mellemtiden rykkede 2/213 med en udfoldet, forstærket spids frem i retning af Beveren, men mødte her ingen modstand, da det meldte fjenden åbenbart allerede igen var forsvundet. Fremme blev Beveren undersøgt hus for hus, men fandt i de af indbyggerne forladte huse ingen fjender. Så gik det videre, nu langs vejen Beveren landsby – Beveren banegård. Næppe havde forspidsen forladt den beskyttende by, før den blev mødt af en kraftig infanteriild. Regimentet fik derved, hvis man fraser begge patruljer den 17. og 18. oktober 1914 som selvstændige operationer, sin ildbå om formiddagen den 19. lige vest for Beveren. Kommandøren for I/213, Major v. Loefer, der foruden forspids kompagniet kun havde 3/213 til rådighed, indsatte dette kompagni til støtte for 2/213 nord for Beveren. Begge kompagnier arbejdede sig herefter i spring frem mod banelinjen Thourout – Roulers. Udfoldelsen af skyttelinjerne fulgte glat og forbilledlig som på en øvelsesplads. Det var tydeligvis veltjeneste soldater, der i den stramme førkrigs tjeneste var blevet uddannet til soldater. De første tab indtraf og regimentets første faldne, igen bortset fra tab blandt cyklisterne den 18., skulle være Offizierstellvertreter Wiegand 2/213, der blev ramt af det dødbringende skud straks efter at kompagnierne var foldet ud. Under pres fra den handlekraftige fremrykning af de to angribende kompagnier, veg fjenden, der dygtigt havde sat sig fast i en roemark bag banedæmningen og også udnyttede huse og lader til forsvaret. Banelinjen kunne stormes. Næppe havde de sat sig fast her, før fjendtligt artilleri lagde banedæmningen og den vestlige udkant af Beveren under en heftig ild med granater og shrapnels. Herunder fandt som den første af regimentets kompagniførere, Oblt. Sckerrl 3/213 soldaterdøden. En fuldræffer afsluttede denne fortræffelige officers liv, efterladende sig kone og tre børn i hjemlandet. I mellemtiden var fortroppens hovedstyrke (II og III/213) rykket ind i Beveren, og med sin spids nået den vestlige udkant af landsbyen. Her befandt sig også divisionskommandøren med sin stab og staben R.I.R. 213, der herfra agtede at følge 2 og 3/213 fremrykning. Den begyndende artilleribeskydning truede i høj grad begge stabe, og da en granat slog ned i nærheden af divisionsstaben, sårede den foruden et antal dragoner også divisionens præst, Galley, hårdt. Galley nød i særlig grad troppernes anseelse, da han var som skabt til sit embede, og havde en sjælden evne til at finde vej til hjerterne på sine betroede soldater. På en bil blev den hårdt kvæstede præst bragt tilbage langs divisionens lange kolonner på vejen mellem Beveren og Thielt. Den vedholdende fjendtlige artilleriild, der endnu ikke kunne besvares af vores eget, hæmmede en fortsat fremrykning med halvbataljon I/213 på den anden side jernbanedæmningen. MG-deling 213 var indsat til højre for vejen mod Banegård Beveren, og støttede herfra kompagnierne med en kraftig ild fra tre maskingeværer. På ordre fra division indsatte Oberst Ottmer begge regimentets øvrige bataljoner til forstærkning af angrebet i retning Hooglede, II/213 øst for vejen til banegården, III/213 bag begge de to forreste bataljoner. Da Beveren stadig lå under beskydning, skete indsættelsen ikke uden tab selvom kompagnierne undgik den særligt beskudte vestlige udkant, og fandt andre veje, eksempelvis gennem haver og hegn frem til deres indsatsområde. På den måde var hele regimentet hurtigt indsat i kampen over en bred front. Banedæmningen blev overskredet. Modstanderen, der senere viste sig at bestå af afsiddet dele af to franske kavaleri-divisioner, faldt tilbage. Også hans artilleri, der havde stået i stilling lige vest for vejen mellem Thourout og Roulers, var allerede

fået tilbage, selvom de endnu ikke var kommet under beskydning af divisionens artilleri. Omkring kl. 15 havde halv-bataljon I/213 efter at have passeret den store vej mellem Roulers og Thourout, nået frem i nærheden af Schiethoek sammen med dele af II og III/213. Da fjenden havde trukket sig, rykkede Major v. Loefen I/213, der af sin bataljon jo kun havde 2. og 3. Kompanie og tilsyneladende også 5., 8., 9/213 og en deling af 10/213 frem mod Hooglede, som var rømmet af fjenden. Her modtog han fra General v. Rohden, divisionens infanterifører, kl. 16 ordre til straks at rykke frem mod Staden og sikre denne. Til opgaven blev 2 og 3/213 øjeblikkeligt indsat. Igen dannede 2/213 spids som om formiddagen. Styrken trykkede frem mod vest og rensede gårde for fjender. Man havde allerede lært, at man i denne tætbebyggede del af landet og dens uoverskuelighed måtte undersøge hver eneste bygning, have og de talrige hegn. Kl. 1830 var de to kompagnier under fremrykningen nået 1 km øst for Staden, hvor den kom under stærk beskydning fra højre flanke og kanten af Staden. Dette tvang dem til at folde ud og gå i stilling, der blev etableret med spader, som man allerede havde lært var uundværlige. Man besluttede sig til at afvente III/215, som man havde fået at vide var under fremrykning langs vejen Hooglede – Hooghe – Haezewind nord for Staden. I mellemtiden var det blevet mørkt. Resten af bataljonen, den ovenfor nævnte Afdeling Spamer (1. og 4/213), der om formiddagen den 19. oktober under forsøget på at omgå Beveren mod syd, af flankkeild var blevet tvunget til - sammen med R.I.R. 235 – at vende sig i retning af Roulers, havde gennemlevet en ret tabsgivende kamp. Ifølge et feltpost brev fra Hauptmann Spamer (de officielle dokumenter mangler, som så ofte, fuldstændig) gik R.I.R. 235 i begyndelsen et godt stykke tilbage, og Hauptmann Spamer afventede derfor naboregimentets handling. Kompagnierne havde i begyndelsen med to delinger fra 4. og en deling fra 1., trængt fjenden tilbage i retning af Roulers, så faren mod flanken var fjernet, og herefter blev huse og gårde i området omhyggeligt rensat. Nu lå den i en god stilling med front mod vest, stærkt beskyttet af fransk infanteri, der havde forskanset sig øst for Roulers. Da øjeblikket efter Hptm. Spamers opfattelse var inde, begyndte han at gå frem, men 235'erne fulgte ikke efter, men ville først lade artilleriet virke. Desværre så artilleriet ikke de to kompagnier af 213 og egne granater faldt over eget infanteri. For at give sine folk tegn til tilbagetrækning, krævede Hauptmann Spamer frem til et bagved liggende hus, fra hvis førstesal han vinkede til kompagnierne. Skytterne så og opfattede signalet, men også fjenden så ham og sendte en kugle i maven på ham. Imidlertid var det kun hans Browning, der blev ramt og bukket. Skudt pralede af og gik gennem jakke og bukser uden at skade huden. Skytterne faldt tilbage til på højde med Regiment 235. Begge kompagnier havde mistet omkring 50 mand, desværre for en dels vedkommende på grund af eget artilleri. Da dette imidlertid også havde virket godt mod fjenden, og R.I.R. 235 med fuld styrke nu rykkede frem mod fjenden, der veg tilbage mod Roulers, trak Hptm. Spamer også sin afdeling frem til højre for igen at få forbindelse til egen division, der i mellemtiden om eftermiddagen var kommet et godt stykke foran. Han stødte på R.I.R. 214, der var fuldet ud til angreb. Man var nu ikke længere under beskydning, og Afdeling Spamer derfor frem ad landevejen Sleyhaege – Staden. Her stødte dem på III/213 og havde på den måde igen fået forbindelse til eget regiment.

Med undtagelse af det meste af 9/213 og en deling af 10/213 havde III/213 under Hauptmann v. Kleist omkring kl. 17 samlet sig ved kirken i Hooglede. Efter at bataljonskommandøren, Major v. Lüderitz dukkede op, fortsatte bataljonen sin fremrykning. Den rykkede i første omgang frem ad vejen Hooglede – Westroosebeke, svingede så ved Sleyhaege mod vest og fulgte nu vejen Roulers – Stade i det i mellemtiden tiltagende mørke. Vejen var overfyldt med kolonner. Det kom ofte til stop. Hver gang kastede folk sig med det samme ned for at få lidt hvil, da alle var overtrætte. Kroppen krævede nu sin ret, nemlig hvil; efter en nervepirrende dag med den første kamp, den evige anspændelse, hvor manøvrelevet endeligt ændrede sig til krigserfaring. Træningen den 19. oktober havde som den eneste i divisionen sendt R.I.R. 213 frem i lange spring over markerne ved Beveren og Hooglede, der sammen med den manglende forplejning i usædvanlig grad havde udmattet tropperne. Men så langt var man endnu ikke. Derfor blev hvert eneste minut under stoppene udnyttet til søvn. Man sov stående, man sov siddende på hestene, man sov på de hårde brosten på de flanderske veje, man sov på den smalsporede jernbanelinje, der løb parallel med landevejen. Spøgelsesagtigt blev marchvejen belyst af overalt brændende gårde, og fremme kunne soldaterne se et særligt stort flammehav, den brændende by Stade! Foran III/213 marcherede Regiment 214 og Reserve-Jäger-Bataillon 18. Ind i mellem kunne man se interimistisk indrettede dækningsanlæg, bestående af bjælker og brædder, lagt hen over vejgrøften. De omkringliggende konserverdåser viste, at der her kun få timer tidligere havde været en fjendtlig postering eller feltvagt. Omkring midnat, efter at man var stødt på detachment Spamer (1 og 4/213), indløb pludselig ordre til at blive, hvor man var, og her afventede morgenen den 20. oktober. Kun en mindre del af kompagnierne fandt et tag, hvorunder de kunne krybe for at give de udmattede kroppe det nødvendige hvil. De øvrige forsynede sig med halm fra de store stakke på markerne, polstrede vejgrøfterne med dette, og snart var der intet, der længere rørte sig.

Styrken, der var taget fra III/213 (9/213 og en deling fra 10/213) var ifølge III. Bataillons krigs dagbog rykket frem mod Scherminkelmolen og var i denne gået i alarmkvarter.

Fra II/213 var 5. og 8/213 der af bataljonnens om formiddagen den 19. oktober var blevet indsat på højre fløj, nåede også frem til Hooglede. Indsat i rydningen af barrikader og undersøgelse af huse, var den først senere sat i bevægelse mod Staden end de øvrige bataljoner, og havde valgt den mest direkte vej over Biebuyk. Som det begyndte at blive mørkt kom enheden pludseligt under passage af Biebuyk under infanteriild. Oblt. Grimsehl 8/213, beretter, at man i tillid til, at regimentet allerede var i føling med fjenden meget længere mod vest, rykkede frem i marchorden med blot en simpel sikring. Beskydningen tav hurtigt efter at kompagnierne besvarede ilden, men kun for at blive afløst af et ildoverfald med shrapnells, der kostede enkelte tab. På grund af den usikre situation, anså kompagniføreren det tilrådeligt at returnere til Hooglede, hvor man gik i kvarter. 8. Kompanie overtog sikringen mod vest og sydvest. II/213 krigs dagbog angiver, at bataljonen denne nat samlet overnattede i Hooglede, men det må være en fejl, da 6. og 7. Kompanie tidligt på morgenen den 20. oktober stod ved Lindeken sammen med III/213 hvor Major Charsius også på dette tidspunkt befandt sig og med dele af sin bataljon, da Major v. Lüderitz denne morgen stillede ham 11/213 til rådighed til »opfyldning«. Da imidlertid 5. og 8. Kompanie med sikkerhed opholdt sig i Hooglede den nat, syntes begge de øvrige kompagnier at havde tilbragt natten langs vejen Staden – Roulers.

Fra MG-delingen, der, som allerede berettet, kom til indsats i den vestlige udkant af Beveren, var to MG ¹⁾ fri til at deltage i fremrykningen mod Hooglede. Efter at MG-vognen var fulgt efter ad vejen Beveren – Gitsberg – Hooglede (?), synes den samlede deling at have været sammen med III. Bataillons hovedstyrke og 6. og 7. Kompanie ved Lindeken. MG-kompagniets krigs dagbog er for denne periode helt upålidelig. I Beveren skulle delingen til artilleri have mistet en kusk og to heste.

Hvor regimentets stab tilbragte natten 19/20. oktober lade sig ikke længere fastslå med sikkerhed, formentlig i Hooglede. Ordreformidlingen til de enkelte bataljoner var under alle omstændigheder væsentlig begrænset frem til middag den 20. oktober, og på tidspunkter var der overhovedet ingen forbindelse.

Sammenfattende var der på tidspunktet omkring midnat følgende (usikre angivelser markeret med?) fordeling af regimentet i området Hooglede – Sleyhaege – Lindeken – Staden – Haezewind:

I/213	2 kompagnier (2. og 3.) under Major v. Loefen: lige øst for Staden. 2 kompagnier (1. og 4.) under Hptm. Spamer: ved Lindeken
II/213	2 kompagnier (5. og 8.): Hooglede 2 kompagnier (6. og 7.): under Major Charisius: vejen Sleyhaege – Staden (?)
III/213:	11., 12 og 2 delinger 10. Kompanie under Major v. Lüderitz: vejen Sleyhaege – Staden. 9. og 1 deling 10. Kompanie: Scherminkelmolen
MG-delning:	Lindeken (?)

Regimentet havde på denne første kampdag under angreb trængt omkring 12 km frem mod en fjende, der udmærket forstod til egen fordel af udnytte det til forsvar gunstige terræn med dets talrige gårde og mange hække og levende hegn. Utallige gange blev han hjulpet af en befolkning, der uden at betænke sig, gik ind i en Franktireur krig, som minimum gennem kontinuerlige efterretningsmeldinger om de tyske troppers bevægelser, men ofte nok også med våben i hånd. Naturligvis havde fjenden også en fordel i den kendsgerning, at han selv allerede havde praktisk krigserfaring, mens de nye tyske tropper i 4. Armee først i disse dage måtte samle en sådan erfaring, ofte dyrt betalt.

* * *

¹⁾ Offz.St. Ravn 12/213 fortæller, at tre maskingeværer var fulgt med hans deling under fremrykningen mod Hooglede.

Staden

Formentlig ingen 213'er fik hvilet natten mellem 19. og 20. oktober. Dertil var kroppen stadig fulde af alle de nye nerverystende oplevelser, og heller ikke underbringelsen i vejgrøfter, lader og halmstakke var særlig egnede. Dertil kom at skyderiet i den mørke nat ingen ende ville tage. Ofte vidste man ikke om det var ven eller fjende, der gav sin nervøsitet udtryk i en alt for let aftrækker. Divisionens hovedstyrke var på vej med mål i Staden. R.I.R. 214 og Res.Jäger-Batl. 18 stod på, ved eller i nærheden af vejen Sleyheage – Staden. R.I.R. 215 var på fremrykning ad vejen Hooglede – Hooghe, og det kan i mørket være forekommet, at enkelte tyske enheder gensidigt har beskudt hinanden. Halvbataljon 2 og 3/213 under kommando af Major v. Loefen oplevede imidlertid i denne nat stormen på Staden, og den efterfølgende natlige kamp i gaderne.

Da der omkring midnat indgik melding om, at III/215 var nået frem, besluttede Major v. Loefen fra stillingen lige øst for byen, trods mørket, at storme byen. Med påsat bajonet trængte de to kompagnier ind i byen, uden i første omgang at støde på modstand. Kort efter mødte man marchkolonnen fra Regiment 215 og delvist i dobbeltkolonne stødte man side om side frem mod kirken i Staden. Næsten samtidig trængte dele af R.I.R. 214 ind i byen fra sydøst. Gaderne var mennesketomme, og husene stod mørke i en uheldsvanger stilhed. Pludseligt lød skud et eller andet sted, og næsten øjeblikkeligt lød knald fra infanterigeværer fra alle hjørner og kanter. Ingen vidste, hvad der var i gang. Hvor var modstanderen? Var det Franktireur, var det dele af den fjende, der var blevet trængt tilbage? Og hvor befandt den usynlige fjende sig? Hurtigt trængte soldaterne med magt ind i husene. Ruder knustes, døre sprængtes, fra porte blev tagene på de overfor liggende huse beskudt, da man med rette forventede den lumske fjende her. Der opstod hurtigt et frygteligt, men i mørket let forståeligt virvar, der i dag for os til at spørge, om det ikke havde været rigtigt at afvente daggryet den 20. oktober med at angribe en fuldstændig ubekendt by, i stedet for at sende tropper ind i dette uundgåelige kaos.

En episode under disse bykampe kan måske belyse, hvilken modstander man havde med at gøre, men samtidig også, hvilken forvirring der herskede. Sammen med Major von Loefen trængte en del af 2/213 under Offz.St. Burmester ind i et hus. På ordre fra majoren skulle huset og navnlig loftet gennemses for fjendtlige skytter. Med sine folk foran stormede Offz.St. Burmester op ad trappen. Næppe var man kommet op, før der på klosbold lød et skud. En kugle gik gennem Burmesters hjelm uden at ramme den tykke hovedskal på denne ægte holstener. Han fald imidlertid hele vejen ned ad trappen, igen uden at tage skade på sit korpus. Hans folk fangede denne gang gerningsmanden, og en reservist fra 2/213 nedlagde ham, en civilist, fuld af raseri med sin bajonet. Men så bragede det i den underste etage af huset, og kugler trængte gennem gulvet, og truede de tapre mænd fra 2/213. Det var imidlertid tyske kugler, for i underetagen var man blevet nervøse, og helt vanvittigt åbnet en helt usigtet skydning. Så meget var den almindelige ophidselse allerede steget i den dunkle nat! Da man havde indset sin fejltagelse, fastslog man på baggrund af stiger, der stod op ad husets bagside, at belgieren havde haft medskyldige, der ad denne vej var undsluppet straffen for sin folkeretslig ulovlige handling. Sådanne og lignende oplevelser var der mange af i byen denne nat. At give en forklaring på dem alle, var umulig. Det er ligeledes umuligt at skaffe sig et klart billede af de faktiske forhold denne nat. Under alle omstændigheder brød talrige huse i den østlige del af Staden i brand, antændt af de ophidsede tropper, der anvendte dette kampmiddel mod de forhadte Franktireur, uanset om det virkelig drejede sig om civile, eller om det var soldater, der havde skjult deres uniformer under borgernes frakker. Til sidst besluttede man sig til at blive herrer over virvaret ved at rømme byen, men også for at bringe orden i enhederne, for næste morgen på ny at rykke ind. Antallet af tab under det natlige virvar gjorde ikke et sådant skridt nødvendig, da der kun optrådte nogle få sårede. Måske var der også snart faldet så meget ro over stedet, at en rømning ikke havde været nødvendig. Sidstnævnte er under alle omstændigheder opfattelsen hos de endnu levende medlemmer af 2/213, herunder også Offz.St. Burmester, der oplevede »natten i Staden«. Om, og hvor mange regulære fjendtlige tropper, der denne nat endnu opholdt sig i Staden, lader sig ikke mere fastslå. Således forlod de indtrængte enheder af divisionen dette uhyggelige sted: foruden begge kompagnier fra 213, bestod de af R.I.R. 215 under Oberst v. Örtzen med alle tre bataljoner og R.I.R. 214 med dele af dens I. Bataillon, der alle gravede sig ned i dens østlige udkant, dvs. hvad man dengang anså for »at nedgrave«. Med accept fra divisionen undlod Oberst v. Örtzen for endnu et angreb mod Staden denne nat. Natten blev tilbragt frysende og udmattede i skyttehuller, og formentlig også nedtrykt over det i sidste ende mislykkede kupangreb på Staden. Skydningen ophørte ikke. Opmuntret af de tyske troppers rømning øgedes Franktireur uvæsenet og skyderiet betydeligt, og også vore folk skød kraftigt mod de nærmeste huse. Skæret fra den brændende by kunne se på lange afstande, og af de længere væk liggende dele af regimentet som et lysende signal på den altødelæggende krig.

Tidligt på morgenen den 20. oktober modtog Major v. Loefen ordre fra General-Kommando XXIII: Regiment 213 skulle over Hooglede gå tilbage til Gits, og her stå til disposition for korpset. Som resultat frigjorde 2 og 3/213 sig fra fjenden, overlod Stadens videre skæbne til R.I.R. 215 og marcherede afsted i retning Hooglede.

Ved stabene hos II og III/213, der som fortalt for størstedelen tilbragte natten 19/20. oktober langs vejen Sleyhaege – Staden, ventede man tidligt den 20. forgæves på ordre fra højere myndighed. Da kompagnierne efterhånden som det blev lyst, mere og mere kom under fjendtlig infanteribeskydning, besluttede Majorerne Charisius og v Lüderitz sig til på eget initiativ at handle, og som en venstre forlængelse af R.I.R. 214 at deltage i dette regiments angreb på Stadenberg syd for Staden. Til udligning af kræfter blev 11. Kompanie underlagt II/213 og sammen med resterne af III/213 sat i bevægelse mod sydvest med 12. Kompanie yderst til venstre. Da dem fjendtlige shrapnel ild begyndte at generer kompagniernes fremrykning, blev 11. og 7. Kompanie ligeledes indsat, mens dele af Reserve-Jäger-Bataillon 18 ligeledes forlængede forreste linje. Det var allerede blevet kl. 13, da regimentet pludseligt modtog den ulykkeligt formulerede befaling: »Alle går på bred front tilbage!« Uden i første omgang at vide, på hvilken baggrund denne befaling var udsendt, blev den udført af III og II/213. Regimentet frigjorde sig dermed fra fjenden, og de indsatte dele trak sig i mindre enheder tilbage mod Hooglede, der i mellemtiden var blevet angivet som mål, dels langs vejen Lindeken – Sleyhaege – Hooglede, men delvist også på tværs af terrænet mod Hooglede. Her stødte også Afdeling Spamer (1 og 4/213) tilbage til deres bataljon, der dermed igen var fuldtallig. Ifølge et feltpostbrev fra Hptm. Spamer havde den tilsyneladende også deltaget i R.I.R. 214 angreb på Stadenberg, men der mangler igen nærmere oplysninger herom. Kompagnierne havde den 20. ingen tab. 5 og 8/213, der havde overnattet i Hooglede, sluttede sig igen med 6. og 7. Kompanie til II/213, der derved også igen var fuldtallig.

9/213, der afskilt fra III. Bataillon, med en deling fra 10. Kompanie havde bivueret ved Scherminkelmolen, syntes først at være nået tilbage til III/213 om aftenen den 20. oktober i Haezewind.

Endnu mens dele af regimentet var under forskydning mod Hooglede, men endnu før alle var nået frem, syntes den oprindelige befaling fra G.K. XXIII om samling af regimentet i Gits at være blevet ændret, idet samlerum nu var fastsat til Haezewind, 2 km nord for Staden. I løbet af eftermiddagen den 20. oktober marcherede alle elementerne hertil, så R.I.R. 213 om aftenen igen var samlet. I Hooglede havde den kommanderende general for XXIII. Armeekorps udtalt sin anerkendelse til regimentet for dens præstation og dens tapre fremrykning den 19. oktober. Tabene for denne, dens første kampdag, beløb sig til 38 faldne, hvortil der kom yderligere 20 savnede, der i disse første dage var ensbetydende med, at den pågældende var blevet liggende et eller andet sted på markerne ved Beveren eller Hooglede uden at nogen i kampens hede med sikkerhed havde kunnet fastslå døden. 120 mand var blevet såret. Som beskrevet var blandt regimentets officerer, Oblt. Sckerl, fører for 3/213, faldet som den første, hvortil var kommet Offz.St. Weigand 2/213, Müller 4/213 og Thiede 6/213. Det samlede tabstal på 178 mand af en kampstyrke på 54 officerer og 2.679 mand (pr. 11. oktober 1914) synes i første omgang ikke særlig stor, og ikke på nogen måde at have indflydelse på regimentets kampkraft, men er alligevel betydelig set på baggrund af en bevægelseskamp. Regimentet havde nu lært krigens fulde alvor at kende, men kunne med berettiget stolthed se tilbage på dens ilddåb. Den havde bevist at reservister fra Hamburg og Schleswig-Holstein kunne stå distancen og danne en styrke af høj værdi, hvorpå de højere myndigheder kunne stole. Alligevel var det med vemod og sorg, at man tænkte på de kammerater, der havde betalt denne æresdag for regimentet med deres alt for tidlige død.

Kun ganske få navne på kammerater, der særligt udmærkede sig under regimentets ilddåb, er kendt. Offz.St. Ravn 12/213 nævner Wehrmann Haack 12/213. Da under kraftig beskydning, der for en dels vedkommende kom bagfra, det gule flag - det fastsatte signal i en sådan situation - skulle vises, syntes den ansvarlige ikke at have særlig lyst til at gennemføre denne risikable handling. Så greb Haack det med ordene: »Det kan jeg også gøre, Hr. Feldwebel!«, satte det fast på sit geværs bajonet, sprang op af kanten på graven og holdt geværet med flaget højt op i luften. Da han efter ½ minut fik ordre til at komme tilbage, mente han: »Jeg må nok hellere blive stående lidt endnu«. Først efter 1 minut efterkom han ordren. Skyderiet bagfra hørte op. Desværre faldt den tapre landwehrmann, som også de følgende dage handlede strålende, før han kunne modtage et velfortjent Jernkors.

For til fulde at vurdere dagene ved Beveren – Hooglede – Staden, er efterfølgende anført nogle beretninger fra deltagere. Lt. Block, adjutant ved III/213 skriver om begyndelsen på træfningen ved Beveren:

Kort før Beveren blev der pludseligt stoppet op. Kort tid efter lød der geværskud længere fremme, og foran os sprang mandskabet fra artilleriet ned fra deres vogne og heste, greb deres karabiner og stillede sig op ved siden af vogne og heste. Det hed sig pludseligt, at to fjendtlige eskadroner befandt sig på begge vore flanker. Dette var nu heldigvis ikke tilfældet. Jeg siger heldigvis, for på begge sider af vejen var der på kort afstand tætte levende hegn, og en hurtigild fra denne dækning ville have tilføjet os betydelige tab. Ikke desto mindre var et eller andet i gang et sted foran, og majoren beordrede mig til at ride frem til regimentskommandøren for her at indhente eventuelle ordre. Jeg red altså fornøjet frem, smilede til artilleristerne og sendte også en venlig hilsen til Hr. Schütt, der red sammen med artilleriet: »Vil De have et stykke chokolade?«, råbte han efter mig. »Naturligvis, gerne!« svarede jeg, red et par skridt tilbage, fik min chokolade og travede videre. I Beveren sagde Oblt. Pagenstecher, fører for 6. Kompanie, at jeg hellere måtte stige af hesten, da der foran allerede var noget ubehageligt. Det var rigtigt. Gennem et virvar af gader førte vejen mod vest i retning af Hooglede. Det sidste stykke var en smal gyde, der førte forbi et kloster, og som ved de sidste huse som en tragt udvidede sig.

Åbningen i tragten havde præcis retning mod vest og Hooglede. Da jeg ankom, blev denne åbning holdt under kontinuerlig beskydning, og der var derfor naturligvis ikke et menneske at se. Foran tragten, som jeg af nemheds grunde vil kalde stedet, stod II. Bataillons patronvogn tæt op ad den nordlige husmur, hvor den var beskyttet mod geværskuddene, mens der på den anden side stod en mængde heste, hvor de ligeledes var dækket af et lille hus. Jeg skulle ubetinget over denne tragt, steg derfor af og tog min brune i tøjret og løb over. Geværkugler fløjtede forbi mig, og for første gang hørte jeg lyden af skud, der ramte stenene på husmuren. Jeg kom lykkeligt over, og blev stående bag hestene, som jeg ikke kunne komme forbi. Fjendens skydning hørte ikke op, og hele tiden slog kugler ned i mur og tag på huset, hvor jeg stod. Pludseligt kom en dragon sprængende ad landevejen fra Hooglede, forfulgt af skud. Han steg grinende af hesten ved siden af mig og sagde: »Donnerwetter, der havde de mig på kornet!«. Derefter undersøgte han hesten, der blødte fra to sår og opdagede, at både hestens og hans eget lædertøj bar spor efter strejfskud. Jeg var, da jeg ikke kunne komme forbi hestene, formentlig kommet så langt frem i tragten, at fjenden kunne se mine ben mellem alle hestene, og derfor var blevet mål. Et skud slog ned blot en meter fra min fod; der må være sigtet mod mig. Jeg fandt det derfor tilrådeligt hurtigst muligt at forsvinde herfra, og trængte mig vej gennem hestene. Her fik jeg imidlertid pludseligt lyst til at samle den kugle op, der var landet ved mine fødder. Jeg fik derfor en til at holde min hest, og hentede hurtigt kuglen, som jeg til erindring om denne farens stund stadig har. Bag huset, der gav hestene dækning, lå et andet mindre hus, og mellem disse to huse stod divisionsstaben sammen med både vores regiments og artilleriregimentets stab. Jeg stillede mig ved siden af adjudanten og viste ham grinende min kugle, der af divisionskommandøren, der gik frem og tilbage, mens han ventede på meldinger, erklærede var en fransk geværkugle. Kort efter dukkede den skarpskårne divisions adjutant op, og jeg kunne hører, hvordan han til divisionskommandøren sagde: »Der er to franske eskadroner. Vil Deres Excellens ikke befale Regiment 213 til at jage dem væk? Det er egentlig allerede utrolig, at et par eskadroner så lang tid kan standse vores fremrykning«. Divisionskommandøren talte med det samme med vores Oberst, og denne vendte sig mod bataljonsadjutanterne, da vi alle var tilstede: »Regimentet angriber, til højre for vejen I. Bataillon, til venstre for vejen II. Bataillon, bag begge disse bataljoner III. Bataillon«. »Forstået, Javel!«. Dækket af huset steg jeg hurtigt til hest, gav min brune rigtig af sporene og kom igen lykkeligt over tragten og red hurtigt gennem den smalle gyde, hvor jeg gav 11. Kompanie besked, der jo marcherede foran artilleriet, og tilbage til min bataljon. I mellemtiden havde vores MG-deling allerede indtaget stillinger til højre for vejen, og lystigt knaldede geværerne løs, hvorefter skydningen på den anden side hurtigt blev mindre. Bataljonen var i mellemtiden rykket et stykke frem og stod langs en mod syd førende vej. Den var netop i begreb med at udfolde skytter mod vest, da jeg kom stormende og overbragte regimentskommandørens befaling. »Fint, vis vej!«. Vi officerer sprang af hestene og jeg fortalte Hptm. v Kleist - 10. Kompanie var nærmest kompagni - at det kun drejede sig om to eskadroner, der dog højst sandsynligt allerede var forsvundet. I hastige skridt - jeg som forrest - løb vi mod udgangen. Pludseligt lød et frygteligt brag. »Aha« råbte vi, »nu åbner vores artilleriild«, men et blik opad - vi havde alle uvilkårligt dukket os - beviste for os, at også fjenden havde artilleri, for vi så de mørkegrå og gule små skyer, og straks efter regnede det med skiffertagsten på gaderne, som igen uvilkårligt fik os til at dukke os. »Nu bare hurtigt væk herfra«. Jeg løb foran og fandt trods virvaret af artillerister og hesteholdere, igen gaden, der førte til tragten, og løb herind. Igen bragede det uhyggeligt, og igen haglede det mod tage og gader. Der - hvad var det? Den venstre hest foran en patronvogn, der havde stået tæt op ad en mur, lå pludselig livløs på jorden med en bred strøm af blod fra mulen; hestene på en anden vogn blev sky, og foran mig kørte to vogne sammen. En mand på bukken ligger med blødende hoved på ryklænet og stønner og gisper forfærdelig. Jeg kan høre kusen råbe: »Få dog den mand ned!«. Jeg vender mig om og ser hesten på den patronvogn, der holder bag mig, stejle. Begge øre stritter lige op i luften og forbenene slår i jorden. Jeg ved, at kører den frem, vil jeg blive kastet ind mod patronvognen og mast ihjel. Jeg ved ikke, hvad der sker omkring mig. Jeg hører overhovedet ikke længere bragene af shrapnels. Jeg står roligt og kikker på kusen ved vognen, som sætter alle kræfter ind for at holde hesten tilbage, og det slår mig endda, at det er et blot billede med den stejle hest og kuskens indgreb. - Hesten blev tvunget ned! Jeg vinker til de ligeledes standsede folk fra 10. Kompanie, og løber med dem ud af tragten. Endnu engang et frygteligt brag og trommen, og ved siden af mig synker tre mand sammen og bliver liggende. Ingen tid til at tage sig af dem. Hurtigt har jeg vist kompagniet vejen, og løber hurtigt tilbage til det beskyttende hus, hvor staben befinder sig. Den er stadig fuldtallig tilstede; Også Major v. Lüderitz er ankommet, og jeg hører, hvordan divisionsstaben fastslår, at modstanderen kun har to artilleripjecer.

Til venstre for huset er en have, og jeg stiller mig i hegnet med kikkerten vendt i retning af fjenden. Der er intet at se. Derimod brager det igen frygteligt derovre fra med shrapnels, og bukker mig i en grav. Banden har åbenbart tager den østlige udkant under ild og sender stadig shrapnels i hovedet på os. Tilsyneladende har han dog udset sig os personligt, for hele tiden brager det ned i vores umiddelbare nærhed. Og - hvad sker der? Knap 5 skridt fra divisionskommandøren, som vi alle står ved siden af, åbner sig pludseligt væggen til huset - en granat er slået ned heri - men lykkeligvis en blindgænger. Kommandøren lader sig overhovedet ikke bringe til tavshed, men fortsætter rolige at gå frem og tilbage. Jeg beundrer ham, som han koldblodig fortsætter med at give sin befaling. Ja, det var for os et eksempel af følge.

Oppe på kirketårnet står en halunk, som drejer ur viserne frem og tilbage, og hermed giver fjenden tegn til, hvorhen det skal skyde. Fyren blev på sekunder hentet ned og bliver bragt væk.

Offizierstellvertreter Franzen, 10/213, fortæller om sine oplevelser med kompagniet denne dag ved Beveren:

I spidsen for III. Bataillon var 10. Kompanie marcheret forbi den standsede divisionskommandør, og drejede svingede så med min 2. Deling i spids, ind på den fra landsbyen førende lige vej. Til højre holdt en kolonne. Derudover var vejen fri. For ende så man åbne marker. På fortovet kom en katolsk gejstlig os i møde. Han stirrede stift ned foran sig og værdige os ikke et blik. At han ønskede os ad helvede til, kunne man se på ham.

Vi var måske nåede 50 meter fra byens udkant og næsen nået forenden af den holdende kolonne – da pludselig flere skarpe skærende knald, store brag og metalstykker, der foran os ramte vejen og husmurene. Flere mørke sprængskyder han foran os ganske lavt over vejen. Vi havde dårligt nået at opfatte, hvad der skete, før der allerede kom nye bæster susende og eksploderede i meget lav højde over den forreste del af 10. Kompanie. Den forreste gruppe blev slynget til jorden. Jeg blev kastet ind mod en husmur. Bag mig høje skrig og stønnen. En tæt krudtrøg gjorde det svært at trække vejret. Flere af folkene i den første gruppe var såret – som det senere viste sig, flere hårdt: bryst- og lungeskud. Som jeg sekunder senere fik samlet mine tanker, så jeg bag og ved siden af mig kolonneheste gå i panik. Vejen bagud er fuldstændig blokeret. Jeg råber: »Fremad, hurtigt!« og løber frem mod den nære udkant af byen. Bag mig løber mine folk fra delingen. Lige over os sprænger et nyt lag shrapnels. Foran byens udkant springer vi ned i en afvandingsgrøft, synker næsten i til knæene i dette utroligt stinkende morads og arbejder os frem gennem grøften. Efter omkring 100 meter gør vi holdt og prøver at få luften, lænet op ad siden. Artilleriilden går stadig hen over os og ind i byen. At vi for første gang havde gennemført den senere så ofte indøvede underløbning af artilleriilden, var os ikke engang bevist. Vi stinker forfærdeligt. Da jeg til højre opdagede nogle liggende skytter, der vinker til os, løb jeg over til dem. De tilhørte vores bataljon. Vi aftalte at gå samlet frem. Jeg træder derfor an med mine 10 mand. Foran os lå en jernbanedæmning, hvorpå der står en række godsvogne. Som vi nærmer os, kommer der skråt fra venstre geværlid mod os. Nu går det fremad i spring. I en næste tør tværgrav gemmer mænd, koner og flere børn sig. Som vi springer ned til dem, falder de på knæ og påkalder sig alle helgenen til hjælp og beskyttelse. Da vi imidlertid, om end af ophidselse og svedende ansigter, efter vores mening kærligt smiler til dem, bliver de mere rolige. I det skønneste hamburger og dithmarsk plattysk fortæller vi dem om at søge dækning. Til sidst griner de med tårer i øjnene. Videre! Skydningen fra venstre går højt hen over os. Tilsyneladende befinder vi os i en død vinkel i forhold til banedæmningen. Vi fortsætter i skridt og når på den måde banedæmningen. Til højre og venstre for os er der ingen at se. Vi er alene langt fremme. Dæmningen og godsvognene foran os var ikke besat. Hvordan ville den anden side se ud? Vi rejste os forsigtigt og kravlede over. Foran os lå nogle få haver, bagved små huse, tilsyneladende langs en landevej. Skråt til venstre for os et stykke derfra på en mindre bakke lå et større hus med tegltag. Bag denne tilsyneladende også en vej. Fra området omkring dette hus kommer en ret livlig infanteriild, der imidlertid ikke er rettet mod os. Selvom jeg kikkede omhyggeligt, var der intet at se til fjenden. Så blev infanteriilden lagt over os. Vi var blevet opdaget. Jeg brølede: bag vognhjulene! De var massive og havde kun nogle få runde huller. Herigennem kunne vi skyde, men hvorhen? Først kraftigt mod det må huse foran os for at slå i myretuen. Derfra blev der ikke længere skudt. De var altså jævnfør meldinger fra tidspunktet ikke besatte. Vi kravler frem bag de forreste hjul. Herfra kan vi se, at den tæt, høj tjørnehæk skiller haven fra jernbanedæmningen. Sådan noget svineri! Under ild fra en uset fjende kan vi ikke arbejde os gennem hækken. Så dukker til venstre for os enkelte tyske skytter op, der forsøger bag grus og stenbunker på dæmningen at arbejde sig frem mod det mistænkelige hus og optage ildkampen. Foreløbig uden resultat! Jeg kan se flere skytter blive ramt. Mod den rasende ild fra fronten kan de ikke gå frem. Så skriger en fra linjen pludseligt et eller andet og også i retning af os. Det er uforståeligt, hvad han mener. Jeg kravler til venstre bag den sidste godsvogn. Så rejser manden sig, gik roligt langs dæmningen frem mod mig, mens jeg råbte til ham, om han var blevet sindssyg sådan at spadserer rundt her. Halvt dækket af vores godsvogn, fortalte han fuldstændigt roligt, at bæsterne lå på loftet af huset skråt til venstre for os på den lille bakke, og skød mellem de kun lige løsnede tagsten. Jeg aftalte med denne modige soldat – han var fra I. Bataillon – at vi ville beskyde huset det bedste vi kunne. Dækket af vores ild ville skytterne til venstre gå i stilling at overtage beskydningen på hustaget, og under dække af denne ild, skulle vi så rykke ned af dæmningen, gennem hækken og langs vejen i angreb på huset fra siden. Og sådan skete det. Det må være blevet et helvede på loftet, for ilden aftog mærkbar. Vi var altså på den rigtige vej. Og da der så til venstre for os blev skudt mod huset, alt hvad man kunne, var tiden inde for os. Enkeltvis sprang vi ned ad dæmningen, masede os gennem hækken, hvor min sabeltaske blev revet af seletøjet og efterladt i hækken, og fik i dækning. Så langsomt frem i kravl og på én gang styrke frem mod de små huse. Jeg støder i entreen på en død gammel kone og flere døde geder. Skudt! Modstanderen er meget opmærksom og skyder første mod os fra siden på vej frem i stormen, så mod de huse, der dækker os. Pludseligt blev hans ild svagere. Vi ud af huset og ned i vejgrøften. På vejen står en stor lastbil. Dens sider er pansret og højt afdækket med sandsække. Den er tom og livløs. Det var ikke så sært: flere eger på venstre baghjul var ødelagte, sønderskudt og splintret. Under livlig godkendelse fra alle tilstedeværende kunne jeg fastslå, at vi havde erobret en panservogn. So kom fra højre gennem vejgrøften ordren: alle trækker til højre. Vi måtte altså alle højre om tilbage i graven og fremad i enkeltkolonne. Så går det igen til venstre frem mod fjenden. Vi passerer gennem nogle gårde. På den ene må vi efterlade to hårdt sårede, der ikke længere kan følge med, hos beboerne. Så støder Major Charisius på os, bebrejder med rette vores sammenklumpede formation, og beordre mig til at undersøge en ham mistænkelig gård og herefter komme efter. Jeg lod 5 mand lade med fuld

laderamme, 3 mand skulle gennemse stuehuset, og især koncentrere sig om senge, skabe, kælder og loft. I tilfælde af en nødsituation skulle der straks skydes mod den fulde figur. Selv gik jeg med to mand og bonden ud i laden, der lå øst-vest. Jeg var særlig interesseret i høløftet. Der var imidlertid ingen lemme eller stiger at se. Da jeg på plattysk forklarede bonden, hvad det var jeg søgte, førte han mig til ladens østlige gavl. Her kunne man se, at loftet ikke var ført helt frem til staldens forside, men sluttede et stykke derfra. Op ad gavlmuren kunne vi se et slags stillads af omhyggeligt tømret stiger, brædder og bjælker, der med to afsatser nåede op til kort før tagryggen. I den øverste del af gavlmuren var der lavet et hul. Sten og puds lå på jorden. Ret forbavset mønstrede vi konstruktionen. Så brød en af os den forbløffede tavshed: »Pokkers, her har de svinehunde siddet og skudt på os«. Jeg kravlede op på den øverste platform, og kunne herfra med det blotte øje se gaden, hvor artilleriet havde ramt os. Helt oppe stod et lille, tomt glas, der lugtede af whisky. Desværre kunne jeg ikke finde den hertil hørende flaske. Med dette fund kunne vi fastslå, at det havde været engelsk artilleri, der havde modtaget os så uvenlig. Jeg sammenlignede i stilhed denne form for observation, og den observationsvogn, vi i Lockstedter-Lager havde fået forevist under en skarpskydning med artilleriet. Jeg finder det godt nok gement, at overfalde os på den måde, men samtidig også en stor respekt for denne form for observation. Høløftet var næsten tomt. Efter bondens forklaring, var hvad der her havde været, blevet taget med af artilleristerne.

Men nu frem efter vores kamplinje. Det var allerede begyndt at blive mørkt, som vi indhentede den. Straks efter blev der samlet. Kompagnierne var kraftigt blevet blandet. Efter en længere march kom vi til en enlig gård på en lille bakke. Det var nu næsten mørkt. Bygningerne var propfulde. Her mødte vi Major von Lüderitz og Hauptmann v. Kleist. I en stor kedel blev der kogt kaffe. Alle fik noget herfra. Der manglede brød. Så kom en mand fra min deling med to tunge, fyldte spande. Han havde fundet en drittel med smør, og havde herfra med en mureske fyldt spandene. Endnu en gang hentede vi en fyldt spand. Ved 3. besøg var dritlen forsvundet. Hver eneste mand i 2. Deling fik en klump smør bogstaveligt trykket i hånden. Vi spiste smørret, lagde hos ned på nogle halmsække og forsøgte i den stille, silende regn, at falde i søvn. Ganske vist lå vi varmt og tørt, men en helvedes halsbrand hold os vågen. Vi er på grund af vore brændende halse hele tiden undervejs for at finde vand. Næste morgen kikkede jeg lidt på området. Lidt nedenfor vores gård gik en banedæmning i en lille sækning. På den anden side lå en lille landsby. Jeg er netop ved at slå de sidste overmodne blomster af et træ i en frugthave da jeg kunne høre enkelte skud komme i retning af landsbyen. Kort efter kom flere ryttere herfra i fuld galop frem mod vores gård. Det er artillerister. De råber til os, at de var en artilleri-forbindelsespatriolje, og at de under passage af landsbyen var blevet beskudt fra husene. En mand var såret. Jeg fik af Hptm. v. Kleist ordre til med min deling at gennemse landsbyen for våben, og fange alle folk, der blev taget med våben i hånd. Jeg skal netop til at lade delingen træde an, da ordren tilbagekaldes. Deling Hierèche for i stedet opgaven. Jeg ser delingen rykke ud og kort efter enkelte bygninger i landsbyen gå op i flammer. Efter et stykke tid kom en patriolje fra delingen tilbage til vores gård med tre unge og en ældre mand. Efter melding fra fører af patrioljen var de fire blevet taget med våben i hånd. De skulle alle fire skydes med det samme. Så befalede Major v. Lüderitz, at de skulle føres til regimentet. Hvad der er blevet af dem, ved jeg ikke.

Offizierstellvertreter Hess, 12/213, fortæller om sine oplevelser ved Beveren:

Som vi kom ud af Beveren fik Deling Ravn og Franke til opgave at rykke udfoldet frem til højre og venstre for landevejen. Jeg fulgte som støttedeling. I begyndelsen fulgte jeg en sækning (eng) til højre for landevejen med delingen samlet, og med venstre fløj (Unteroffz. Meyer) langs vejen. Herefter besluttede jeg at følge vejgrøften. Jeg gik forrest. Landevejen var nu kommet under en voldsom artilleriild. Jeg havde vel 50 gange kastet mig i grøften på strækningen frem til jernbanen, og mellem lagene foretaget spring. Ved et hus lå en skudt Franktireur midt på landevejen. Jeg opdagede nu, at jeg kun blev fulgt af en enkelt mand. Denne var taper nok til fra banen at gå tilbage for at give delingen ordre til at følge mig langs vejgrøften. Selv gik jeg et par hundred meter frem på den anden side jernbanen og så tilbage. Min deling fulgte på lang afstand i spredt orden, men havde herunder flere tab. Jeg gik dem i møde frem til den døde Franktireur. Nu fulgte den med halvdeling styrke mit eksempel fremad. I et hus ved banen samlede den. Så gik det i skyttelinje over jernbanen frem til den store landevej, hvor som den eneste Major v. Charisius lå. Han fortalte mig, at landevejen blev beskudt fra nogle huse til venstre. Efter at delingen havde fået 10 minutter til at puste ud, gik det i spring over vejen og ind i en gård, hvor jeg traf Oblt. v. Karstedt (2. Komp., tidligere 11.). Han bad mig i stedet for at forstærke til venstre, at lukke et hul til højre og rykke frem med hans folk. Jeg lagde mig bag en tjørnehæk i en frugthave og lod grave lidt; så fremad, mødte Frormann og springvis fremad. Under dette sprang en granat omkring 2 meter bag Frormann, eksploderede, med anrettede ingen skader. Så løs på en stor gård, herfra mod højre til en endnu større, som blev undersøgt af mig og 20 mand. Intet fundet, men havde været en forladt fjendtlig rastepads. Kompagniet samlede sig ved siden af landevejen. Ravn kom sidst med sin deling. Så var bataljonen samlet. Solen gik blodrød ned. Sårede og døde; gårde og landsbyerne brændte omkring

Offizierstellvertreter Hay 8/213 om ildoverfaldet på 5. og 8. Kompanie ved Biebuyk vest for Hoogdele.

Indbyggerne i byen Hoogdele forholdt sig rolig. Husene blev undersøgt, og så gik det fremad. Vi var glade for at være kommet ud af helvedet med så få tab. Klokken nærmede sig 1830, spidsen passerede netop to gårde,

der lå på hver sin side af vejen, omkranset af en tæt, med pigtråd forstærket hegn. På en gang blev begge de samlede kompagnier overøst af en haglbyge af ild fra husene og fra træerne. »Spredning!« var løsningen. Ilden fra det fjendtlige infanteri var imidlertid tegnet til artilleriet, der på forhånd havde indrettet sig på meget kort afstand. Vi blev overøst af en vanvittig byge af skud. Enhver lille revne eller musehul blev brugt som dækning. En pause under ilden blev udnyttet til at søge dækning i vejgrøfter og andre grøfter, vi kunne nå. Her lå vi så helt stille, uden enhver bevægelse, der kunne bringe os i fordærv. Overalt eksploderede granater og rev jorden op. Her og der var der en, der stønnede. Et lille spring skulle give os bedre dækning. Et brag, og vi var hastet omkuld af lufttrykket. Min sidemand faldt, ramt i ryggen af et sprængstykke. Overalt bragede det. Graven blev nået. Fladt som et bræt lå vi med ansigterne trykket ned i brændenælderne i 1½ time under den forfærdelige beskydning. I mellemtiden begyndte det at blive mørkt og modstanderen syntes at trække sig tilbage. Vi samlede os længere tilbage, overøst af geværskud. Natten var vores redning, og frem for alt fjendens dårlige skydning. Gennemgående var den franske – for der var franskmænd, der lå overfor os – opklaring udmærket og hans artilleri skød derfor yderst præcist. Derimod frygtede vi ikke hans infanteri, der ikke var udholdende og skød miserabel, for det meste alt for højt. Mit kompagni samledes på landevejen – 70 af 240 dukkede op. Resten kunne endnu ikke frigøre sig fra fjenden. Om natten kom resten, omkring 80 mand, herunder også vores fortabte kompagnifører. Det kunne ikke tænkes på hvil. Jeg fik med min deling ordre til at sikre en vej i retning af fjenden. Nu ligger vi her i et forladt hus, hvor en granat er gået igennem den bageste mur. Ro afløses af hård disciplin. De sidste madvarer anvendes til at stille sulten. Vest for os står brændende huse i en større bebyggelse (Staden).

Offizierstellvertreter Ravn 12/213 om natmarchen den 19./20. oktober:

Og så tænkte jeg – og det gjorde formentlig alle, der lå sammen med mig – nu vil vi forhåbentlig komme i gode kvarterer for natten og få en god aftensmad. Fortjent det havde vi vel: natten på forposter og hele dagen i kamp, og intet fået at spise ud over den medtagne morgenmad. Na, Hoogdele syntes jo at være en ret stor by, så underbringelse burde ikke blive et problem. Men endnu engang havde vi slemt forregnet os. Da vi lagde os ved indgangen til Hoogdele var tiden formentlig omkring kl. 18. Vi havde vel ligget der en halv time, og det begyndte så småt at blive mørkt, da der i stedet for de længselsfulde ventede folk med indkvartering kom en ordonnans med en befaling: »Antrædning! Regimentet marcherer videre til Staden!«. Det var jo ikke netop en glædelig besked. Hvor langt var der mon til Staden? Mindst 7 km. Altså endnu en længere march før vi kan komme i kvarter! Dejlige udsigter! Men det skulle blive endnu værre. Klokken var omkring 19, og det var allerede ret mørkt, da vi efter march gennem Hoogdele kom ud på landevejen Hoogdele – Staden. Og nu begyndte den meste besværlige og – efter min mening – meningsløse march, som kompagniet dengang måtte gennemleve. Vi var næppe nået 1 km før kolonnen gik i stå. Efter 5 minutter gik det videre, men efter yderligere 50-100 meter gik det igen i stå. Og sådan fortsatte det. Stoppene blev hele tiden længere, forskydningerne kortere. Snart var det blot 20 meter, eller kun et par skridt, så måtte vi igen vente 5, 10 eller 15 minutter eller mere. Den lette støvregn, der stille lagde sig, generede os ikke meget, da vinden kom skråt bagfra. Jeg havde en teltflage over skuldrene, og det samme gjorde Krciza. Derved kunne regnen ikke gøres så meget. Derimod var de fortsatte stop meget trættende, og netop os fra 12. Kompanie, der allerede var dødtrette og sultne. Jeg var tre eller fire gange lige ved at sige til Frormann: »Jeg kan ikke længere. Lad mig ligge et eller andet sted her« - men til hvilken nytte? Der var jo stadig tid til at bryde sammen. De andre havde det ikke meget bedre end jeg. Vi vaklede alle afsted som i søvne. Hvis man blot ganske let ramte os, faldt man næsten sammen. Selv hestene syntes dødtrette. Frormann var steget af hesten, da han dårligt kunne holde sig i sadlen. Da han under et stop ville længe sig op ad hesten, var den ved at falde om. Hvis man så bare havde vist, hvor længe stoppet ville vare! men snart var det kun nogle få minutter, snart over et kvarter. Lagde man sig ved et stop i grøftekan-ten, kunne man risikere med det samme at skulle på benene igen. Og at rejse sig med de blytunge tornystre var ingen let sag. Dertil kom så de ødelagte fødder, der nu gjorde ondt ved den mindste bevægelse. Samtidig lå der over det hele et flot, om end også noget sørgeligt syn: til venstre et par storbrande i retning af Roulers, der farve nattehimmelen blodrød, til højre her og der et brændende hus eller gård, der vekslede mellem mørkerødt skær og sort røg. Som vi tavse og blege vaklede rundt som døde, fremkaldte disse brandskær omkring os et mærkelig blidt humør. Langs vejen var der spredte tegn på en tilbagetrækkende fjende: konservesdåser, beklædnings- og udrustnings genstande, sammenbrudte vogne osv. Til sidst reagerede man ikke derpå, men satte sig halvt bevidstløs i bevægelse når formanden gjorde det.

Det var omkring kl. 1 om natten, som vi ankom til Oostboek – omkring 1 km sydøst for Staden. Til de omkring 4½ kilometer fra Hoogdele havde vi altså brugt 6 timer. Ankommet til Oostboek lød det: »Vi kan ikke komme længere i natten. Tropperne bivuerer umiddelbar ved vejen, men i fuldt kampberedskab«. Der blev hurtigt hentet bundter af halm fra de nærliggende gårde. Jeg fandt til min deling en plads i et hegn, der gav en smule beskyttelse mod vind og regn. Her lod jeg folkene lægge sig i to rækker: halmen på den våde jord, tornyster som hovedpude, teltbane og lidt halm som dyne. Kastet ned og frysende faldt vi i søvn. Om lejret var hård eller blød, våd eller tør, sund eller usund: ingen spurgte. Alle havde kun én tanke i hovedet: ned og ligge!

Leutnant Block, Adjutant III/213 om morgenen den 20. oktober 1914

Jeg udnyttede muligheden til fra et højere punkt før skoven, at kikke mig lidt omkring på slagmarken. Til højre bag mig er vores artilleri åbenbart kørt frem, for af og til buldre der derovre fra. Bag os på landevejen kørte ammunitionskolonner, patronvogne, sanitetsvogne og pakvogne frem og tilbage. Enkelte patronvogne havde hastværk med at bringe ammunition frem til deres enheder. I galop suser de over vejen, hvor de tunge vogne af og til gjorde et hop. Til venstre var endnu friske grupper af jægere på vej frem. Til højre for os med front i retning Staden, altså i en ret vinkel på vores front, havde skytter fra et andet regiment gjort holdt, og havde så vidt jeg kan se i kikkerten, sat deres geværer sammen. Andre rykkede mod Staden. Det er et prægtigt billede. På himlen er der grågulehvide små skyer fra eksploderende shrapnells og langsomt driver røgen fra brændende huse. Fra en mølle var der snart flammer, snart et klart rødt skær, snart en sort røg. Vingerne er kommet i brand og drejer langsomt rundt; et pragtfuldt skuespil trods den lyse dag.

* * *

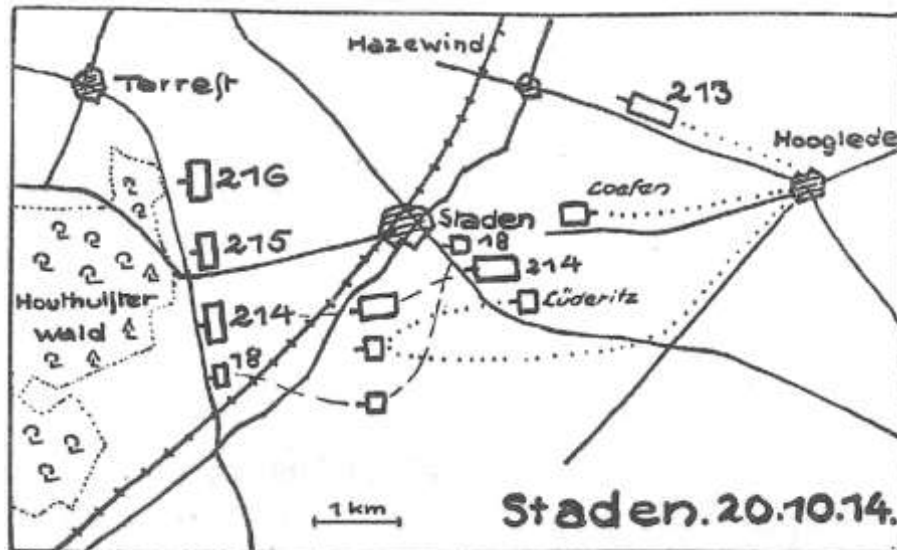
Den 20. og 21. oktober

I løbet af den 20. oktober havde fjenden kæmpende trukket sig tilbage mod Houthulst skoven. Staden var blevet besat af de forfølgende enheder af 46. Reserve-Division, og om aften denne dag lå de tre regimenter 216, 215 og 214 i denne rækkefølge fra nord mod syd langs vejen Tolphoek – Dyswege, da divisionen ikke fandt det tilrådeligt at gennemføre det oprindeligt planlagte angreb på skoven på grund af det begyndende mørke, som ville udsætte tropperne for en ny natlig kamp med alle dens ulemper.

Hvad angår R.I.R. 213 stod den som beskrevet om aftenen til disposition for armekorpsset ved Haezewind. Efter en divisionsbefaling fra kl. 1810 skulle den stille tre kompagnier til dækning af artilleriet ved Staden, og et kompagni ved Hoogdele. Oberst Ottmer indsatte hertil i/213. 1., 3 og 4. Kompanie sikrede derfor vejen Staden – Zarren og bivouakerede omkring 1 km nordvest for Staden, hvor den gravede sig ned og etablerede en stærk beskyttelse med artilleriild. Kommandoen over 3/213 blev efter den faldne Oblt. Scherl overtaget af Lt. Ölricks (7/213). 2/213 blev sendt til Staden til bevogtning af den her beliggende korpsstab. Den fik herefter »loppetjansen« med sikring af det tunge artilleri, en opgave den kunne beholde til den 3. november. En halvdeling synes at være blevet tilbage til bevogtning af korpsset og kom først endnu senere tilbage til regimentet end kompagniets hovedstyrke. Under perioden ved det tunge artilleri, flyttede kompagniet med fra stilling til stilling, men fandt hele tiden gode underbringelser i forladte bondegårde, men var først og fremmest i stand til hele tiden at skaffe en god og rigelig forplejning af landet. For afveksling var der sørget godt, en dag var der hønsekødsuppe til hele foreningen, efter at man havde været på hønsejagt straks efter indkvarteringen. Det ødelagde ikke stemningen at man igen måtte rykke ud efter at kun halvdelen af kompagniet havde spist. Man tog ganske enkelt kogekedlen med til næste kvarter, så også den sidste halvdel kunne få sin suppe. En anden dag var der »sødmælks« kalv og en tredje måtte en ung gris lade livet. Da man udgik for brød, fandt man en god bager, gav ham mel, som man havde skaffet sig et eller andet sted, og snart havde manden fremtryllet det bedste brød. Når Unteroffizier Bruschi noterer i sin dagbog, at det havde smagt ham bedre »end de bedste kager fra Pfordte«, er det kendetegnende for forplejningen ved 2/213 i disse dage. Da Kompagniet i disse 14 dage ikke havde tab, kan man vel med fuld ret kalde perioden en skæbnens gave. Den 26. oktober modtog 2/213 for første gang post hjemmefra, hvilket var toppen på de kronede dage for kompagniet. Hvor dårlig feltposten endnu var organiseret i disse uger fremgår af, at det den 26. oktober ikke var muligt at komme af med det pengebrev, som kompagnifører ved 2/213 Oblt. v. Karstedt ville afsende, selvom en underofficer og to mandag - alle udrustet med cykler - hele eftermiddagen søgte efter feltposten i by efter by. Først efter mørkets frembrud returnerede denne »patrulje mod de herrer ved feltposten« med uforrettet sag til kompagniet.

II/213 fik ved ankomsten til Haezewind ordre til at sikre banedæmningen Staden – Cortemarck og i overensstemmelse hermed bivouakerer natten 20/21. oktober ved banen eller i en gård i nærheden. III/213 gik i kvart3er i Haezewind, så regimentet denne nat lå i tre dele fra vest mod øst I, II og III. Bataillon. Der var her ingen føling med fjenden og regimentet stod til disposition for generalkommandoet. Ved III/213 forlod fører for 9/213, Oblt. Fick sit kompagni. Han havde under kampene den 19. steget op i en mølle for at opnå en bedre oversigt. På vej ned styrtede han fra stigen og pådrog sig en alvorlig fodskade. Han havde støttet til kompagniet Feldwebel Nützmann, fortsat resten af kampen, men kunne så ikke længere og måtte melde sig syg. Oberst Ottmer overdrog kommandoen over 9. Kompanie til Leutnant v. Hollmann, der hidtil havde været tildelt 11/213. Dette kompagni

fik (ved en fejl?) ordre til en længere kommando ved det tunge artilleri og forled III/213, for dog allerede den følgende dag igen at returnerer. De tyske soldaters ophidselse over civilbefolkningens deltagelse i kampene – eksempelvis havde man ved flere lejligheder set møller anvendt til overbringelse af efterretninger – førte til mange arrestationer af belgiere. Dette var ikke altid muligt at bevise deres aktive deltagelse, og da var afgørelsen af deres skæbne meget svær.

I de fleste tilfælde blev afgørelsen overladt til de højere myndigheder, og det betød for det meste deres løsladelse efter nogle dage. Dermed kan mange skyldige være sluppet fri. Det var af egen interesse strengt forbudt for tropperne at sætte huse i brand. Man behøvede den kraftigt til underbringelse, og vidste desuden aldrig, om den virkelige indehaver af huset havde bidraget til fjendtlighederne, eller andre havde anvendt det som dækning. Da alligevel en gård gik op i flammer ved III/213, men denne gang med fuld rette, gav det et gevaldigt »tordenvejr«.

Natten forløb rolig. Man havde allerede indrettet sig på, at den 21. ville blive endnu en hviledag, hvor regimentet var dispositionsenhed for korpset, da der indløb befaling til at regimentet skulle forlægge til Terrest. I/213 fik som særopgave undersøgelse af en gård nord for staden, der syntes særlig mistænkelig, og hvor der blev fanget 18 civilpersoner med våben i hånd. Da de var taget på fersk gerning, var deres skæbne forseglet. I. Bataillon (uden 2/213 som ovenfor omtalt) nåede derfor først Terrest om aftenen den 21. oktober. Begge de øvrige bataljoner havde i mellemtiden nået denne landsby, der senere for 213 i måneder skulle blive placeringen af deres bataljon i hvil. Men hvor så her ud! Krigen var med dens ødelæggelser passeret over denne landsby, og havde tilredt den forfærdeligt. Næppe 10% af husene var ubeskadiget, mange var ødelagt til soklen, og deres placering kun markeret af en rygende ruinhob. Andre steder var mure styrtet sammen. Hvad der endnu stod af huse var knust indvendig og alt kastet mellem hinanden. Der var ikke et menneske at se, landsbyen var fuldstændig uddød, ku geder og svin løb omkring.

Regimentsstab og staben III/213 søgte ly for regnen i et hus, hvori et par svin havde gjort sig det »bekvemst«. Geder snusede til de fremmede væsener, der bemægtigede sig de øvrige stuer. Så kom befalingen: »R.I.R. 213 forbliver natten 21/22. oktober i Terrest«. Med besvær kunne bataljonerne nu underbringes. Det var allerede mørkt som der endeligt var bragt orden i tingene. Men snart lå alle, om end også delvist tæt pakket, i den dybeste søvn.

* * *

Den 22. oktober

Tidligt om morgenen den 22. oktober indløb imidlertid ny marchordre. Regimentet skulle følge efter divisionsens øvrige regimenter, der allerede stod på den anden side Houthulst skoven, og gå i beredskab i Mangelaere.

Regimenterne 216, 215 og 214 havde i denne rækkefølge tidligt den 21. oktober foretaget en forskydning til højre til vejen Dyswege – Tolhoek og derved gået nord om Houthulst skoven. Om aftenen denne dag stod de i linjen Merckem – Langewaade – Draaibank – St. Jean, hvor de gravede sig ned, organiseret i dybden. Divisionens front havde nu retning mod sydvest på grund af den nordlige omgåelse af skoven, og var kendetegnet af en vandfyldt bæk. Denne har forskellige navne i de forskellige afsnit, hvilket gav anledning til mange forvekslinger. 2 km øst for Bixschoote løber Broenbeek (også kendt som Kortebeek) og Steenbeek (også Haanebeek) sammen og

hedder så St. Jeanbeek (eller St. Jansbeek eller St. Jeanbach). Den når i området Draaibank åen Corvebeek fra nord, og får endeligt syd for Merkem navnet Martje-Vaert.

Korpsset gav igen divisionen råderet over R.I.R. 213 efter af 6/213 (Oblt. Pagenstecher) forinden var afgået til bevogtning af korpsstaben. På den måde havde regimentet under den næste dags kampe kun 10 kompagnier til rådighed (foruden MG-delingen), da jo foruden 6/213 også 2/213 var afgivet.

Den del af divisionens befaling, der omhandlede R.I.R. 213 lød:

Reg. 213 minus afgivne kompagnier, iværksætter i morgen kl. 0700 fra Terrest, marcherer over Houthulst – Jonkershove, og følger Reg. 214 til min disposition. Den sikre artilleriet, og holder sig til enhver tid parat til en indsættelse mod skoven.

Regimentet indsatte III/213 som fortrop og I og II/213 som hovedstyrke. Ganske vist hos III. Bataillon under befalingsudgivelsen i Termin forsovet sig, hvilket gav anledning til et par pinlige bemærkninger, men alligevel stod alle klar på det befalede tidspunkt, også selvom det ikke blev til en rolig morgenmad. 10/213 under Hptm. v. Kleist havde spids. Vejen førte i første omgang mod syd i retning Houthulst, hvis sønderskudte kirketårn gjorde et melankolsk udtryk. Talrige kolonner fyldte her den store vestgående landevej, hvorpå regimentet nu svingede ind. Alene denne kraftige trafik afslørede, at der forestod en fornyet fremrykning med armeen. Da Hptm. v. Kleist svingende ind på en sydgående sidevej for at undgå trængslen, og gennem skoven at nå vejen til Mangelaere, fik han strenge ordre fra regiment til igen at komme tilbage på den store landevej. Videre gik det over Wildemann – Jonkershove til Nachtegaal. Her var der tilladelse til at svinge mod syd, dels langs kanten af skoven, dels gennem den. Uden episoder nåede regimentet omkring kl. 10 frem til Mangelaere området. Stabene var til orientering redet i forvejen. Der kunne allerede høres geværild, og det var tydeligt, at store dele af divisionen allerede lå i kamp. Snart efter kom der befaling til at trække bataljonerne fra hinanden og gå i beredskab. De blev placeret i den sydvestlige kant af skoven, omkring ½ km nord for Mangelaere. III/213 nordligst i et mod observation og beskydning dækkene indsnit, så II/213 og endeligt I/213 tæt på den vej, der gik under navnet Potte-Dreef, der fra skoven gik mod sydvest. Efter at have sat geværene sammen, afventede man her yderligere ordre, der i første omgang lod vente på sig. Vognen med forplejning, der i tre dage ikke havde ladet sig se, dukkede igen op og leverede kompagnierne pølser og tvebakker.

Som Regiment 213 den morgen rykkede ind i rummet mellem Houthulst skoven og Yser-Kanalen, havde den nået sit skæbneområde. I næsten 1½ år forblev regimentet her, hvor i hundreder af regimentskammerater skulle lade livet og tusinder bløde for Tyskland. Dette sted er derfor særligt helligt land for 213erne.

Til venstre for XXIII. Reserve-Korps havde XXVI. Reserve-Korps gennemlevet meget hårde kampe. Den havde nået en cirka front Zonnebeke – Lange-marck, og begge dens divisioner – 51. og 52. Reserve-Division – havde måtte indsætte alle reserver for at holde fast trods de rasende modangreb, englænderne havde indledt efter at General French havde indset truslen mod hans hær. Ganske vist lykkedes det endnu den 21. oktober for XXVI. R.K. at vinde terrænen, men den kunne ikke tage Lange-marck, ankerpunktet i den engelske stilling. Den anmodede derfor om hjælp fra XXIII. R.K., der allerede var trængt længere mod vest. Gemme pres mod venstre fløj af modstanderen ved Lange-marck, ville den kunne aflaste den her hårdt kæmpende 51. R.D. Imidlertid var også fjenden

vagtsom. General Haig, der med 1. engelske Korps havde venstre fløj af den engelske hær, kastede om aftenen den 21. og natten til den 22. oktober stærke kræfter ind på sin truede fløj, der forskansede sig kraftigt vest for Yser-Kanalen. Det engelske frontafsnit strakte sig til linjen ved Bixschoote – Steenstraat.

For at kunne løse sin opgave gav XXIII. R.K. derfor 46. R.D. ordre til over Mangelaere med dens venstre fløj at rykke frem mod flanke og ryg på den fjendtlige stilling Langemarck-Zoonebeke. Division, hvis kavaleripatrulje under Lt. Winckler-Krämer, som ved denne lejlighed såret faldt i fangenskab, havde om morgenen den 22. oktober nået broen over Yser-Kanalen ved Steenstraat, måtte derfor i første omgang opgive dens oprindelige opgave, at tiltvinge sig overgang over kanalen, og så sig tvunget til at dreje dens front mere mod syd. Kl. 0730 gav den de i front værende regimenter (fra højre mod venstre) 215, 216 og 214 ordre til at

rykke frem, 215 mod St. Jeanshoek, 216 mod overgangen nordvest for Weidendreft, 214 over Mangelaere i retning af Langemarck. Til at skabe overgang over å-linjerne var der til regimenterne underlagt dele af divisionens pionerkompagni. Divisionens opgave var af forskellige årsager ret vanskelig. Situationen i den tætte Houthulst skov var på ingen måde afklaret, hvorfor der måtte befales for særlige foranstaltninger til sikring af ryg og flanke. Den usikre situation i Houthulst skoven var også grunden til, at R.I.R. 213 i første omgang fulgte bag venstre fløj af 214, og til enhver tid skulle holde sig klar til at rykke frem mod skoven.

Terrænet var med dens tætte bebyggelse, talrige levende hegn og skovstykker meget uoverskueligt, og kun vanskelig passerbar på grund af de mange vandløb og sumpede områder. De store roemarker gav en modstander, der forstod at udnytte dem, gode naturlige dækninger, fremragende skjul, og gjorde vores fremrykning besværlig. Dertil kom risikoen for at tage vores egen XXVI. R.K. for modstandere, og beskyde disse. Endeligt bragte svingningen af fronten risiko for, at forbindelsen mellem enheder gik i stykker. Alt disse omstændigheder blev imidlertid først rigtig en risiko for enhederne, da angrebet først rigtig kom i gang om eftermiddagen, og fortsatte ind i aftenen og det totale mørke, hvorved enheder håbløst blev blandet med hinanden. Det er af samme grund en næsten umulig opgave at beskrive kampen i detaljer, ikke mindst fordi de officielle krigsdagbøger helt er ubrugelige. Der skal imidlertid alligevel her gøres et forsøg på at give en generel fremstilling.

I løbet af formiddagen nåede Regimenterne 215, 216 og 214 i deres nye afsnit linjen St. Jansbeek – Kortebeek syd for Corverbeeks, og fik her ordre til først at overskride vandløbet på ordre fra divisionens Infanterifører, General v. Rohden. Virkningen af eget artilleri skulle afventes. Reserve-Feldartillerie-Regiment 46 var med I. Abteilung gået i stilling ved St. Jeanshoek, II. ved Bulterhoek og III. nord for Papegoed-ferme, og beskød herfra de fjendtlige stillinger. Det viste sig, at divisionens front måtte forlænges, dvs. højre fløj forstærkes, for at kunne gennemføre det planlagte flankangreb på den fjendtlige stilling ved Langemarck. Under alle omstændigheder blev på befaling den ventende R.I.R. 213 gjort klar til en indsættelse på højre fløj. I mellemtiden var tiden blevet alt for lang for folkene i Regiment 213, og mens Regiment 215 langs fronten – ifølge dens regimentshistorie – »gennemlevede kvalfulde timers venten under ild fra infanteri og shrapnels«, ventede man i reserven lige så

utålmodigt på ordre. I den mellemliggende tid havde III/213 udøvet en kristen gerning, og hurtigt gravet en grav til en gammel belgier, der lå død foran en gård, og havde endda plantet et kors af pilegrene med en passende tekst.

Endeligt kom omkring kl. 15 den forløsende betaling. Regimentet skulle med en bataljon folde ud nord og syd for Corverbeek og rykke frem nord for Regiment 215. Oberst Ottmer befalede III. til højre og II. til venstre for Corverbeek med I. Bataillon bag som reserve i vestkanten af skoven ved Papegoed. De nødvendige forskydninger til udførelse af ordren varede frem til kl. 16. III/213, der »eventuelt skulle højre om Langemarck« som det fremgår af en dagbog, indsatte 10. og 11. Kompanie i første linje, mens 9. og 12. var bagved til højre. 12/213 havde forbindelse til R.I.R. 211, der af XXIII. R.K. var tildelt 46. R.D. til forstærkning af højre fløj, og også Jäger 18 var underlagt. Omkring kl. 1630 rykkede 10. og 11. Kompanie frem i skyttelinje mod St. Jeanbeek.

Ved II/213 førte Major Charisius sine tre kompagnier frem på række og blev selv ved 8. Kompanie.

De fremrykkende kompagnier måtte arbejde sig gennem en heftig shrapnel ild, men led også under den velsigtede fjendtlige infanteri- og MG-ild, som fjenden opretholdt fra godt dækkede stillinger. De overskred den brede St. Jaansbeek, II/213 for de flestes vedkommende over en bro, der imidlertid var holdt under særlig kraftig ild, hvilket det store antal faldne omkring broen bevidnede. III/213 måtte vade gennem åen, hvor vandet nåede flere til brystet. I mellemtiden var også fra denne bataljon 9. og 12. Kompanie, hvor Stab III/213 befandt sig, på vej frem. Mellem disse kompagnier og begge de to forreste bataljoner var Jäger 18 allerede på dette tidspunkt (omkring kl. 17) indsat, et tegn på, hvor meget enhederne allerede på dette tidlige tidspunkt var blevet blandet. På trods af de øjeblikkeligt indtrufne store tab, lykkedes det angrebet at trænge over åen og frem til bakkerne vest herfor til vejen, der omkring 500 meter nordøst for Bixschoote løber nordvest mod sydøst. Her var man nået 200 meter ind på fjenden, der havde sat sig fast her. Klokken var omkring 1730 og skumringen, der allerede var begyndt ved starten på angrebet, gjorde det mere og mere mørkt over den i forvejen uoverskuelige slagmark. Den store styrke på divisionens højre fløj (her angreb i en smal zone mellem hinanden 215, 213, 211 og Jäger 18) og formentlig også et vis pres fra naboregimentet, Regiment 209 fra 45. R.D. mod venstre, var sammen med det ufremkommelige terræn og mørket medvirkende årsager til sammenblandingen af de enkelte enheder. Endnu var der nogenlunde oversigt i den nu opnåede stilling. Måske skulle man have stillet sig tilfreds med dette resultat, og brugt natten til at reorganisere enhederne. Angrebet var uden diskussion kommet i gang for sent på dagen, og havde måske den 23. om morgenen, med en kraftig artilleriforberedelse, kunne bringe yderligere resultater, når dagens lys gjorde det muligt at erkende, hvad og hvor man egentligt havde foran sig. I stedet oprandt en rædslernes nat med grænseløs forvirring i divisionen, en nat, hvor regimenternes kræfter blev ædt op i en række af enkeltaktioner, hvorunder også tropper kom under beskydning fra egne landsmænd. Omkring kl. 18 blev også de tre kompagnier fra I/213 (1., 3. og 4. Kompanie) indsat, da angrebet ikke længere rigtig kom frem. De sluttede op i den forreste skyttelinje, men kun for en dels vedkommende i eget regimentsafsnit. 4/213 syntes herunder at være kommet længst til venstre. Få minutter efter kl. 18 lød fra flere steder på den vestlige fløj divisionens signal: »Bajonet anlægges!« og i det efterhånden totale mørke stormede skyttelinjerne frem mod de fjendtlige stillinger. Fjenden veg i første omgang under presset, og det lykkedes at nå vejen Bixschoote – Langemarck mellem selve Bixschoote og Kortekeer-Cabt. Der havde imidlertid måttet kæmpes om hvert eneste hus, hver eneste hæk og hver eneste grøft. Den seje modstand lod intet falde i hænderne på fjenden uden kamp. Så begyndte han imidlertid en række rasende modangreb. Han havde formentlig indset den store trussel fra 46. R.D. fremstød i afsnittet Langemarck-Zonnebeke. Hvad der også var til væsentlig fordel for ham, var hans lokalkendskab og hans større krigserfaring. Han forstærkede ligeledes time for time enhederne på denne fløj i løbet af natten, og hver eneste ankomne enhed blev under lokalkendte førere ført frem og indsat. På tyske side kunne der overhovedet ikke være tale om en regulær forplejning af enhederne om aftenen den 22. oktober eller i løbet af natten. Kummerligt måtte de totalt gennemblødte, udmattede folk ernære sig med roerne fra markerne. Befalinger fra højere myndigheder nåede ikke igennem til de sammenkrabede enheder, som de få

Kruzifix von Terrest, 1914.

Bei Draaibanf, 1914.

Die Dormarschstraße Jonkershove-Houthulst.

St. Hay † Adj. II/213, St. Burmeister 8/213.
Winter 1914/15.

endnu forhåndenværende officerer, havde fået samlet. Det var derfor ikke så sært, at rollerne byttedes om i løbet af natten, og de tapre skytter fra 46. R.D. snart hårdt måtte forsvarer det opnåede terræn mod en med handlekraft fremrykkende fjende, der heller ikke holdt sig tilbage for målrettet at udnytte forvirringen blandt enhederne ved at foregive at være en tysk enhed. Resultatet af disse natlige, forbitrede kamp, der sig især koncentrerede sig om Kortekeer-Cabt, var en tilbagetrængning af den tyske linje, hvor dog her og der endnu dele af den tabte stilling holdt stand. Ved dag gry den 23. oktober stod infanteriets hovedstyrke igen nord for st. Jeanbeek, hvor den gravede sig ned. Med undtagelse af de enkelte, omtalte posteringer, var det terræn, der om eftermiddagen dagen før var erobret i storm, igen gået tabt. Trods glædelige resultater var målet med angrebet ikke nået. Dette var det generelle forløb af de forbitrede og tabsgivende kampe, hvor bevist alle detaljer og særlige handlinger ikke er medtaget. En medtagelse af disse ville kun have ført til en mere uoverskuelig fremstilling.

Og nu til enkelthandlingerne, især ved R.I.R. 213. Som resultat af mørket straks efter bataljonernes indsættelse, var der ikke tale om en samlet føring af regimentet. Snart havde heller ikke kompagniførere kontrol, og delingsførere måtte være glade, hvis han kunne fastholde en brøkdal af sine folk omkring sig i den forvirrede nat. En nærmere angivelse af, ved hvilken gård, hvilket levende hegn eller hvilken grøft man befandt sig, er umuligt at angive. Alle beretninger om denne nat, der efter en dagbog, ingen vil glemme, der gennemlevede den, er derfor fyldt med upræcise angivelser som eksempel »ved en gård«, »foran en hæk« osv. Regiment 213 var hurtigt spredt over hele afsnittet mellem Bixschoote og Kortekeer-Cabaret. De trængte med dele af 211, 209 og 215 ind i Bixschoote. De stormede med deres hovedstyrke (?) vejen Bixschoote – Kortekeer med dens feltjernbane omtrent midt mellem disse punkter. De kæmpede og døde i kampene om Kortekeer. Præcist hvor de enkelte af de 10 indsatte kompagnier denne nat, kæmpede, kan ikke længere fastlægges, da hverken de officielle dokumenter eller de private beretninger er tilstrækkelige. Over den nærmere anvendelse af MG-delingen findes intet steds dokumentation, ligesom hovedet værdien af dette våben under angreb endnu ikke var erkendt ¹⁾. Man får endda ofte det indtryk, at maskingeværer under befalingsudgivelse direkte blev glemt.

Regimentets oprindelige organisation med III. Bataillon til højre og II. til venstre havde stadig generel gyldighed ved starten på den almindelige storm omkring kl. 1800. Den gik imidlertid fuldstændig tabt ved indsættelsen af I/213 og den retningsløst gennemførte storm, og bortset fra den nævnte blanding med andre regimenter, var medlemmer af de forskellige kompagnier hurtigt blandt med hinanden.

Om sine indtryk og oplevelser under disse kampe, skriver fører for 4/213, Hptm. Spamer, i et feltpostbrev:

... fjenden havde allerede skudt sig godt ind, og over vores linjer sprang shrapnels. Ved siden af mig skreg mange af mine folk op og blev ramt liggende ... Vi kom godt fremad og nærmede os de fjendtlige stillinger uden nærkamp. Oppe forsøgte vi at ordne de fuldstændig blandede folk fra 6 regimenter, og jeg samlede omkring 600 mand omkring mig ved en gård. Slem var mørket, der allerede begynder at falde kl. 1750. Vi trak os sammen i større troppesamlinger og udstillede stærke vagter. Skyderiet standsede imidlertid ikke hele natten, men forstærkede sig. Det viste sig, at der overalt foran og bag vores stilling stadig var englændere (skotter) nedgravet, som vi i mørket ikke havde opdaget, og som nu skød på os. Vi stod i skæret af brændende huse. Nu begynde hurtigt en natkamp ... I mørket vidste ingen, hvor ven eller fjende befandt sig, og nattens skyderi blev mere farlig for vore tropper end for fjenden.

Hptm. Spaner enedes senere med Oberst Ridet fra Jäger 18 om en ny fremrykning, kun med bajonet uden skydning, men blev selv, som han stormede foran sine folk, såret i halsen. Da såret viste sig mindre alvorlig sluttede han sig til et bagved liggende kompagni fra Regiment 215 og deltog endeligt omkring daggry i den generelle tilbagetrækning i retning af St. Jeanbeek. Med kun 6 mand fra sit kompagni meldte han sig den 23. til Oberst Ottmer, som sendte ham på lazaret med sit sår på halsen og skade på anklen. Herfra skrev den 22. april 1915 faldne officer følgende, ærende ord til sig selv om sit mandskab:

(24. oktober 1914) Jeg glæder mig trods de alvorlige strabadser meget til igen at overtage kompagniet. Det er en glæde at se, hvor meget folkene hænger på en. Hvordan de opdriver noget godt og altid bringer det til mig, og da jeg i går måtte tage væk, stod der ægte beklagelse i deres ansigter.

Fra II/213, der til bearbejdelsen kun forelå ganske lidt vedrørende den 22. oktober, skriver Vizefeldwebel Robert Thiemann 8/213, at kompagniet »foldede ud i retning af Bixschoote«. 8/213 havde herunder »som forventet kun få tab«. Fører for 8/213, Oblt. Grimsehl havde under et spring over en grav pådraget sig en forstuvning i foden, men den fremragende ansete og ved sit kompagni højt agtede landwehr-officer så sig på ingen måde foranlediget til at trække sig ud, men forblev i graven til skaden var væk.

Et eksempel på fjendens lumske kampmåde giver Lt. Block, adjutant III/213, i sin dagbog et eksempel:

De første fjendtlige grave blev nået. De er tomme for forsvarer, og fyldte med patroner og udrustningsgenstande. Der er et hus. »Forbindeplads, skyd ikke!« råber fjenden. Der er englændere (»Cameron's«, I. engelsk A.K.), skotter i deres korte skorter, og uden at skyde nærmer de sig vores. Det er enkle grupper under Offz. St. Teegen (11/213). Så snart Teegen træder ind i det spæde lys fra huset, bliver der skudt fra huset og Teegen falder om, ramt i maven. »Forbandede folk«, og den angivelige forbindeplads, et tomt hus, hvorfra karlene i dækning kunne rette deres ild imod os, bliver stormet«.

¹⁾ Krigsdagbogen for M.G. Kompagniet skrev fejlagtig for denne dag kun, at fører for MG-delingen, Offizierstellvertreter Ganzow og Unteroffizier Hüttmann blev såret ved »Draaibank-Langemarck«, uden nogen anden angivelse. Offz. St. Granzow såredes først den 24. oktober.

Endnu et eksempel på de forbitrede kampe og fjendens listighed:

En, der allerede havde overgivet sig, skød bag efter mod en af vore. Roligt vendte han sig (er forblevet ukendt) om og plantede geværkolben i englænderens ansigt så han faldt om

En episode fra den samme dagbog illustrerer ligeledes de natlige kampe:

»Kom her, kammerater«, lød det pludseligt. Det var omkring 20 kammerater, der var kommet for langt frem og var taget til fange, der råbte, da de så hjælpen nærme sig. Redningen var hurtigt fremme, og kastede i fællesskab med fangerne, der som på kommando kastede sig over deres vagtger, englænderne tilbage. Så gik det videre. Ha, her har skotterne ladet sig tage til fange, en stor hob er det, der allerede bliver ført tilbage. En kaster sig til jorden og ligger uden at bevæge sig. Franke (Offz.St. 12/213) ser det, løber hen til ham og griber ham om halsen. Skotten vil trække en revolver, men Frankes næve har et fast greb om halsen, og langsomt synker englænderne ned, og han lader sig tage til fange. Han rejser sig og siger »*I am an officer*«. Franke fratager ham revolveren og en sabel – en stor, flot, riddersværd af sølv i en blank læderskede – og lader ham bringe væk sammen med de øvrige.

Flere gange i nattens løb blev der af dele af de tyske tropper sunget tyske sange, for derigennem at blive genkendt. På den måde lød »Deutschland über alles« gennem den flamske nat, men også »Wacht am Rhein« tjente dette formål.

»For himlens skyld«, står der i Lt. Blocks dagbog under skildringen af stormen, der kort efter kl. 18 blev gennemført, »hvad er det for noget?« Der blev jo blæst »Det hele« og kort efter lød »Stop«. Der er da ingen øvelse, hvor man efter storm var vant til at høre disse signaler! Vi lytter efter igen, javel, helt sikkert. Og hvad er så det? Så lyder midt gennem larmen fra geværer og maskingeværer »Wacht am Rhein« - Man kan ikke se 10 skridt frem for sig, og kan ikke skelne ven fra fjende. Foran os dukker pludseligt mørke skikkelser op. det er dele af vores bataljon under kommando af Offz-St. Franzen (10/213). Vi stopper ham og hans folk, og jeg får løsningen på gåden om signalerne. Franzen, som var af den opfattelse, at han blev beskudt af egne tropper, havde ladet signalerne blæse, havde med sine folk afsunget »Wacht am Rhein«, for at give sig til kende, men havde alligevel mødt beskydning fra begge sider.

Offizierstellvertreter Hess 12/213, den 53 årig præst fra Adelby ved Flensborg, fortæller om den 22. oktober:

III. Bataillon skulle gribe ind i kampen. 12. Kompanie var på højre fløj. Vi trak bag en lille skov, så fremad, altså på yderste højre fløj. Deling Franke foldede ud, jeg bagefter som forstærkning, retningen blev angivet af en Gefreiter. Så hurtigt som det kunne lade sig gøre, lod jeg to grupper folde ud, fulgte med begge de to øvrige, så resten og Frormann (fører for 12/213). Jeg var glad, da han dukkede op, for nu var jeg sikker på, at retningen var korrekt. Han gik med revolver i hånd foran alle andre; jeg op ildnede hele tiden alle op med et »Fremad med gud!«. Gennem et vandløb, delvist i vand til brystet, videre på en eng. Så igen over det samme vandløb og til venstre mod de fjendtlige stillinger, som lå omkring 200 meter fremme ... En forfærdende ild fra maskingeværer og infanteriafdelinger tvang mig hurtigt til at søge dækning. 20 skridt foran mig var 10 mand gået i stilling. Jeg søgte dækning i en tværgående fure, hvor der allerede lå fire. Foran og ved sider af mig er der sårede, jeg giver dem min flaske. Snart kommer vi også under ild bagfra af vore egne tropper, samtidig meget stærkt forfra. Jeg må udholde det i en time. De sårede jamrede forfærdeligt, min primære aktivitet består i at give kommandoer. Til sidst kravler jeg tilbage til Frormann, men kan ikke finde ham (der var allerede ret mørkt, som vi stormede), men samler i en vandgrøft omkring 50 mandag og gennemførte endeligt min plan, angribe fjenden i flanken. Det er svært at få folkene med frem, men det lykkedes; fjende er trukket væk, skyttegravene er forladte. Her samlet nu omkring 200 mand som kommer fra alle sider, også en officer er ankommet. Under hans kommando trækker vi videre. På en vej gør vi holdt. En major fra 215 overtager kommandoen. Lazaret i husene ved vejkyrdsset.

Ved 12/213 var 1. (Hess) og 3. Deling (Franke) indsat i første linje, med 2. (Ravn) følgende i omkring 100 meters afstand. Imidlertid fik i mørket forbindelserne hurtigt tabt, og Offz.St. Ravn befandt sig alene med de fleste af sine folk. Han stødte på en større gård, der var »propfuld« af soldater fra alle regimenter, hvoraf ingen vidste, hvad der var i gang. Ingen officer var i nærheden. Ravn afsendte sin besindige kampordonnans Charly Wittong for at skabe kontakt til General v. Rohden. Det lykkedes, og Wittong returnerede med en oberstløjtnant (Puttkamer 216?) Denne befalede ordnet tilbagetrækning af alle de forsprængte i gården bag St. Jeanbeek. Det lykkedes på grund af Ravns energi og sikre instinkt at udfører denne ordre, og det lykkedes at bringe hele styrken (det var efter hans bedømmelse mellem 500 og 1000 mand) tilbage til General v. Rohden, der opholdt sig i et lille hus tæt på møllen i Draaibank. Generalen befalede regimentsvis bivak af disse grupper i nærheden af hans kommandostation

for resten af natten. Hvor mange fra Regiment 213, der befandt sig sammen med Ravn styrken, lader sig ikke længere fastslå, men det var formentlig folk fra alle kompagnier.

Unteroffizier Hildebrandt, 7/213, fortæller en uhyggelig oplevelse i mørket denne nat:

.... hen under aften kom vi gennem et stort gartneri og store drivhuse, og tog om aftenen endnu en fransk skyttegrav, der dog ikke længere blev forsvaret til det sidste. Det var et sørgeligt syn. Som franskmændene forlod graven, efterlod de mange døde. En del stod op ad bagvæggen, dels hang de endnu med et ben i graven, dels sad på et på eller begge knæ. Vores 1. Deling kom netop på et sted, hvor franskmændene havde langt to lange belgiske vognsider og brædder hen over graven. Jeg sprang som den første ned. Det regnede imidlertid så meget, at jeg faldt på hovedet i den mudrede bund og ødelagde herved min lommelygte. Jeg råbte til vores delingsfører, Christian Luley (Vzf.) at jeg skulle have hans lygte. Jeg med den ind i skjulet. Der blev råbt mig i møde »*Grâce, malade!*«. Det var to hårdtsårede franskmænd. Oppe i regnen var alle spændte. Jeg hjalp de to og fik dem trukket op. Så undersøgte jeg stedet, kravlen på knæene i mørket, da jeg ikke ville tænde lommelygten. Da jeg var nået halvvejs igennem kunne jeg mærke en lille jordvold og lige bag en klædt genstand. Fat mod og fortsæt. Jeg følte efter på tøjet, men kunne ikke finde knapper, kun snore som på vores Wandsbecker husarer. Så troede jeg, at det var en død, tændte min lommelygte, liggende faldt, kun støttet på den ene hånd. Der ... 5 – 6 cm fra mine øje så jeg en skægget sort franskmænd med åben mund og med hvide tænder, der syntes at ville bide mig i næsen. Skræk og skrig! Kammeraterne uden for råbte, om der var sket mig noget. Jeg svarede, at det kun havde været skrækken over en død. I mellemtiden var regnen blevet så kraftig, at der allerede stod blank vand i graven, og de fleste af mine kammerater havde allerede søgt ly i en nærliggende gård. Et par kammerater var der endnu, og hjalp mig med at bringe de sårede op og til en forbindeplads.

Regimentshistorien for 215 beretter naturligvis også en del om R.I.R. 213, da mange enkelthandlinger under kampen blev gennemført af medlemmer fra begge regiment. Sådant fortæller den, uden nærmere at angive enkeltheder ... »og så blev der til højre for os råbt hurra: 213, 209, 211, Jäger 18 og dele af 215 trængte ind i Bixschoote«. Det drejer sig her formodentlig om dele af alle tre bataljoner fra 213, dog mest I og III./213. Et andet sted berettes, at Hptm. v. Kleist 10/213 sluttede sig til Oberstleutnant Schultze I/215 på vejen efter at ovennævnte Bixschoote var erobret. Den fortæller videre, at Hptm. v. Kleist var såret, men dette kan ikke dokumenteres af Regiment 213. 50 meter før Bixschoote blev Oberstlt. Schultze pludseligt beskudt. Så sprang, som 215 Regimentshistorie skriver, 213'erne beslutsomt frem og tog en skotte til fange, der angiveligt skulle have skudt med de opdukkende officerer. Navne og kompagni på disse 213'erne er ikke opgivet, måske var det folk fra 10/213.

Også tabene den 22. oktober er talmæssigt kun tilnærmelsesvis muligt at opgive. Først langt senere blev kompagnierne tab opgjort. Her blev dateringen foretaget udelukkende efter hukommelse, hvorfor der optrådte mange fejl i tidsangivelse for tabene. I en korrekt erkendelse af disse fejlmuligheder valgte eksempelvis kompagnierne under III/213 at angive tabene under en samedato 21. – 27. oktober. Indlysende fejlagtig er f.eks. angivelsen ved 1/213, at de første tab indtrådte den 24. oktober, selvom kompagniet allerede den 19. oktober som del af daværende Detachment Spamer stod i de hårde kampe ved Roulers, og også var indsat den 22. og 23. oktober med heraf indtrådte tab. Modstridende oplysninger om de enkelte tab fremgår ligeledes af regimentets dokumenter. Det er derfor kun muligt skønsmæssigt at angive de enkelte dages tab. Man kan alligevel fastslå, at disse dage og disse nætter kostede R.I.R. 213 megen blod.

Som en af de første faldt kompagnifører for 12/213, Oblt. Walter Frommann, der blev ramt af en dødelig kugle allerede få minutter efter at St. Jeanbeek den eftermiddag var overskredet. Hans ven, Offz. St. Hess, der var delingsfører i 12/213, måtte løbe forbi den døde ven under stormen. Allerede et stykke tid forinden, men sidste gang under ventetiden formiddag og middag den 22., havde Frommann givet udtryk for sin forudelse om, at han ville blive liggende foran fjenden, da sådanne forudelser var sædvanlige i hans familie. Der ved Mangelaere havde han allerede overladt sin sidste hilsen til familien til sine venner. Hans forudelse havde ikke været forkert. Frommann, der i en alder af 38 år allerede var justitsråd og præsentationsråd i ministeriet, havde efter mange menig haft en strålende karriere foran sig, der nu blev afbrudt af død for Kejser og Rige. Også kompagnifører for 11/213, Oblt. Siegfried Sudhaus, universitetsprofessor fra Kiel, som først den 18. oktober havde byttet funktion med 2/213 (på ordre fra regiment og efter eget ønske på grund af meningsforskellighed med kommandøren for I/213), faldt under kampene den 22. oktober. Med ham fandt en mand heltedøden, hvis oprigtige fædrelandskærlighed, forfatteren til denne bog allerede kendte fra fredstid som et lysnede eksempel, og som ung student fik lov til at sidde for fødderne af denne fortræffelige tyske mand. En stærk social forståelse for sorger og nød hos sine betroede folk afsløres i de få eksisterende feltpostbreve fra denne tapre mand. 2/213 havde kun modstræbende set sin kompagnifører overgå til 11/213, og breve fra hans folk fortæller om deres kærlighed til ham:

»Som regimentet samledes om aftenen den 19. oktober fik vi lejlighed til at sige goddag til vores Hr. Oberleutnant. Jeg ser ham stadig i ånden foran mig, som han med overhængt karabiner stod på vejen og hilste på os alle. Han var meget afholdt hos os, og vi alle savnede ham meget som foresat, men også som menneske« (Fra et brev fra Wehrmann Karl Meltzer 2/213 fra 19. april 1915). »Der bliver stadig blandt os gamle folk talt meget om dette upåklagelige menneske«, skriver Wehrmann Albert Viehmann 2/213 den 29. marts 1915. Om de sidste øjeblikke i denne fortræffelige officers liv beretter Wehrmann R. Külper 11/213: »Hvordan Hr. Oberleutnant kommanderede: »Fremad... « og hvordan han med sabel sprang i forvejen, og hvor hans øjne lysede, har man måske tidligere set på billeder, men aldrig i virkeligheden«.

Liget af Oblt. Sudhaus blev i juni 1915 overført fra hans hidtidige hvilested i kampområdet til 46. R.D. kirkegård ved kirken i Houthulst. Oblt. Frommanns dødelige rester, der af fjenden var blevet begravet på stedet for sin død, blev først igen fundet i 1916 og herefter bragt til 213's æreskirkegård ved Pierkenshoek.

Med heldedøden af kommandørerne for 11 og 12/213 havde regimentet allerede efter to egentlige kampdage mistet 4 kompagniførere (heraf alene 3 fra III. Bataillon), da jo Oblt. Sckerl 3/213 allerede var faldet ved Beveren og Oblt. Fick 9/213 var forsvundet på grund af fodskade. Kommandoen over 11/213 overgik til Offz.St. Issling, mens Offz.St. Ravn overtog 12/213.

Adjutant ved II. Bataillon, Lt. Wohlrath blev såret og hans post overtaget af Offz.St. Hay 8/213 (fra 28. oktober).

Af delingsfører mistede regimentet, for så vidt, det kan konstateres ud fra regimentets dokumenter: Offz.St. Hellerung 1/213, såret, Offz.St. Brinkmann 5/213 såret, Offz.St. Erich 8/213 såret, Offz.St. Trenckner 8/213 såret, Offz.St. Teegen 11/213 faldet, Offz.St. Ibe 9/213 faldet.

Der var derved allerede revet ømtålelige huller i antallet af førere ved regimentet, og de næste dage skulle de stige til en næsten uoverstigelig mangel på førere.

* * *

Den 23. oktober

Den overordentlig vanskelige og uoverskuelige situation, divisionens kamptropper befandt sig i om morgenen den 23. oktober efter hovedstyrkens tilbagetrækning bag St. Jeanbeek, var i dens fulde alvor åbenbart ikke kendt ved de højere stabe. General Hahn udsendte i hvert fald kl. 0500 en ny ordre til angreb, der forudsatte en handlingsfrihed hos de enkelte regimenter under divisionen, der på ingen måde var tilstede. Efter divisionens ordre skulle Regimenterne 214, 215, 215 med hver en bataljon fastholde stillingen, placerer en bataljon som beredskab bag forreste linje og en bataljon som reserve. Derimod skulle 213 og 211, sammen med Jäger 18 »til fremrykning samles nordøst for Bixschoote«.

I første omgang kunne der overhovedet ikke være tale om en efterkommelse af ordren, der til var regimenter ganske enkelt alt for spredte og sammenblandede. Den nødvendige reorganisering af enheder viste sig meget vanskelig, og endnu i dage var kompagnier, bataljoner, ja stadig også regimenter fyldte med forsprængte fra andre enheder. At også divisionens stab i mellemtiden havde indset den virkelige situation, viser en ny, i helt andre toner udfærdiget befaling fra kl. 0800.

Divisionen holder under alle omstændigheder nordsiden af Kortebeek og nåede stillinger. Feltartilleri går i stilling, hvorfra den har den skarpeste virkning mod en eftertrængende fjende ... osv.

Kl. 0945 udsendte infanterifører, General v. Rohden, endvidere følgende befaling:

Afsnit skal holdes! Feltartilleri har ordre til, uden hensyntagen, at beskyde bebyggelser. Tungt artilleri bliver nu også indsat. A.B. v. Dücker.

I mellemtiden havde R.I.R. 213 som befalet forsøgt at samle og reorganisere dens enheder. Det lykkedes imidlertid kun delvist. Oberst Ottmer befalede, at Aschhoop skulle være regimentets samlerområde. Her indfandt sig om formiddagen den 23. oktober Oblt. Grimsehl, fører for 8/213, med størstedelen af sit kompagni og forsprængte fra andre kompagnier. Styrken fik ordre til at gå i bivuak i gravede skyttegrave og afvente yderligere ordre. I løbet af dagen ankom ligeledes Major v. Lüderitz og sin adjutant Lt. Block med resterne af III. Bataillon under Offz.St. Franzen 10/213. Denne styrke havde efter tilbagetrækningen over St. Jeanbeek fundet underbringelse for resten af natten i en bivuak ved III/F.A.R. 46 (Hptm. Eberhard) omkring 2 km nord for Papegoed Ferme,

og herfra næse morgen startet søgning af regimentet. Kun disse få dele af regimentet synes at være nået samle- rummet ved Aschhoop. De forblev resten af dagen og natten 23/24. oktober på dette sted sammen med regimentets stab. Men hvor var de øvrige dele, for så vidt de dannede større enheder? Major Charisius, kommandør for II/213, var ved daggry sammen med Oblt. Niemer, fører for 7/213, ankommet i nærheden af Bultehoek, og havde her samlet omkring 150 mand omkring sig, delvist også tilhørende andre regiment. Da der så i løbet af formiddagen den 23. oktober indløb ny befaling fra 46. R.D., hvori det blev fastlagt, at det var »presserende ønskeligt« at divisionen støttede 51. R.D. mod det stadig ubesejrede Langemarck, indsatte General v. Rohden de ham disponible tropper ind i et nyt angreb over St. Jeanbeek i syd og sydvestlig retning. Støttet af artilleriets virkningsskydning fra II./F.A.R. 46, der var trukket frem til Draaibank, angreb dele af Jäger 18, II. og III/216, dele af Reg. 215 gentagende gange igen afsnit Kortekeer Cabt. – Bixschoote. Imidlertid trængte fjendtlige forstærkninger fra Bixschoote atter engang linjen tilbage. Regiment 215 faldt tilbage på den anden side St. Jeanbeek. General v. Rohden gav nu Major Charisius ordre til med sine fol at gribe ind i kampen, og efter 46. R.D. krigsdagbog stand- sede delene af Regiment 216 (II og III) syd for åen, da de forstærkedes af II/213 (dvs. styrken under Major Cha- risius). Under kommando af Oberst Ridet (Jäger 18) gravede enhederne sig herefter ned. Dele af I/23 under Major v. Loefen blev ligeledes på ny kastet ind i kampen af General v. Rohden, som personligt koncentrerede sig på det yderste i forsøget på at løse divisionens opgave med støtte til 51. R.D. angreb ved Langemarck. Som resultat kunne den befalede samling af regimentet ved Aschoop ikke gennemføres. Fra Draaibank, hvor han stod klar fra kl. 16, forstærkede Major v. Loefen 18. Jäger-Bataillons linje, og selvom det i mellemtiden var blevet kl. 18 besluttede han sig til et energisk angreb. Han havde forud modtaget melding om, at fjenden var under tilbagetrækning, da eget artilleri havde opnået god virkning. Den dristige beslutning, gennemført sammen med Jäger 18, opnåede et strålende resultat. I et pragtfuldt stormløb lykkedes det at trænge frem til møllen sydøst for Bixschoote, der i lys lue oplyste hele området. Modstanderne mødte de stormende tropper med infanteri- og MG-ild indtil 20 meter fra stillingen, men da de høje hurraer lød fra 213'erne, stak englænderne armene i vejret og lod sig tage til fange. En del sad i en velforberedt stilling, andre i en gård, hvorfra de blev hentet ud. Det drejede sig om infanterister, store senede, glatbarberede skikkelser af moden alder, men der var også mange unge iblandt dem. »Bevæbnet med Lee- Metford geværer, bar de kaki-uniformer, kasket og store frakker, og lignede mest af alt vore storbys automobil- chauffører. (1. engelske Division). Da man fik styr på fangsten kunne man konstatere, at det drejede sig om 150 mand, der gennem en hurtig indgriben fra I/213 i forening med Jäger 18 var taget til fange. Desværre fandt man ikke de forhadte maskingeværer, da det i mellemtiden var blevet mørkt, og det var nødvendigt at rømme det af den brændende mølle oplyste område for at undgå fortsatte tab.

I sin bog »Flandern« skriver Beaumeburg: foran den brændende vindmølle ved Bixschoote blev 213 og 18 Jäger regelret skudt sammen. Under tilbagegang over den oplyste plads brød den ene efter den anden sammen.

Men i virkeligheden nåede styrken uhindret af fjenden tilbage til udgangsstillingen med deres fanger. I denne pragtpræstation af I/213 deltog foruden de tre disponible kompagnier (1, 3 og 4) og andre dele af regimentet del- taget, mens mange andre folk fra I. Bataillon i disse øjeblikke ikke var ved bataljonen, men kæmpede på andre steder. I det hele taget skal man under kamphandlingerne i disse dage tage i betragtning, at betegnelse på en batal- jon ikke betød meget mere end at kommandøren for den benævnte bataljon på det aktuelle sted havde kommandoen over en styrke, der oftest var rystet sammen af alle mulige enheder. Det er derfor ikke forbavsende, at der i krigs- dagbøgerne ikke nævnes kampe for III/213 den 23. oktober, da Major v. Lüderitz opholdt sig ved Aschhoop, mens langt den største del af hans fire kompagnier befandt sig midt i kampen, enten fordi ordren om at samles ved Aschhoop ikke var nået igennem, eller fordi de af den berørte afsnitskommandør blev holdt tilbage som uundvær- lige.

Den del af 213, der under Offz.St. Ravn havde bivueret ved General v. Rohdens kommandostation ved møl- len i Draaibank, fik om eftermiddagen ordre til at gennemfører et nyt fremstød mod Bixschoote. Offz.St. Ravn førte styrken over den bro over åen, der senere fik navnet »Mühle-brücke« på vejen Draaibank – Bixschoote og foldende ud til højre for vejen, mens et andet (ukendt) kompagni, som generalen ligeledes personligt havde indsat, rykkede frem til venstre. Uden større problemer nåede man den vej, der går nord om Bixschoote. Da den så kom under heftig beskydning, gik afdelingen frem i hurtige spring og nåede vejen mellem Bixschoote og Ypres omtrent i midten mellem B.1 og B.2. 213 jagede et par englændere ud fra den 1. grav tæt på vejgrøften. Så besatte de graven og udbyggede den nødtørftig til forsvar. De bjergede en såret englænder, der lå nogle få meter foran graven og råbte på hjælp. Han blev bragt til en gård, hvor engelsk sanitetspersonel behandlede flere sårede (omkring 400 meter sydøst for Bixschoote tæt på vejen). En anden englænder hentede en mand fra 12/213 ud af møllen ved vejen. Han havde siddet i møllens hat.

Vedvarende ild fra venstre flanke og ryg lod befrygte (det var i mellemtiden blevet helt mørkt) at dette stykke af stillingen var skubbet for langt frem, og patruljer slog fast, at der hverken til højre eller venstre var tilslutning.

Oberstlt. Puttkamer befalede derfor tilbagetrækning den 24. oktober i morgengryet. Forskydningen lykkedes begunstiget af tåge. Den kyn-dige Offz.St. Ravn førte sine folk tilbage over St. Jeanbeek via broen ved Potte Dreef (senere kaldt »Sachsen-brücke«).

En større styrke fra regimentet, bestående af alle tre bataljoner, be-fandt sig stadig efter den 22. oktober syd for St. Jeanbeek på et vanskeligt sted nær Bixschoote. Det drejede sig om omkring 200 mand fra regimen-tet, der var slået sammen med Oberlt. Basse fra Regiment 215. Med denne enhed befandt sig Lt. Ölricks 3/213, Offz.St. Hess 12/213 og Offz.St. Francke 12/213. Kommandoen havde Oberstleutnant v. Puttkamer 216 (?). Styr-ken lå i starten i en lille grav langs vejen nordøst for Bixschoote. Da denne vej imidlertid lå under kraftig artilleriild, tilsyneladende tildele også beskydt af eget artilleri, gravede man sig ned langs en tjørnehæk nogle hundrede skridt fra landevejen. Her holdt man ud trods manglende forplejning og under kraftig beskydning. I tre dage og tre nætter, indtil den 26. oktober, holdt denne tapre skare ud i deres grave, indtil de endeligt blev kaldt tilbage af deres batal-joner. De hører dermed til den del af 46. R.D. der uden ophør i de kritiske dage holdt den sydlige bred af St. Jeanbeek.

Andre dele af regimentet var indsat i dækningen af artilleriet, der var trukket frem til Draaibank, og tilbragte natten 23/24. oktober her. Heller ikke den 23. oktober kunne der på nogen måde ske forplejning af enhederne. Nu hvor de kæmpende tropper ikke mulighed for selv at koge, viste sig manglen på mobile feltkøkkener sig overor-dentlig mærkbar. Fremtrækning af levnedsmiddelvognen var allerede blevet vanskeligere på grund af divisionens sving mod syd i forhold til den oprindelige marchretning, men samtidig også kraftig generet af den kraftige fjendt-lige artilleriild. Og hvor var i øvrigt de enkelte kompagnier? Ingen vidste det præcist, og ingen kunne vide det, da alle var blandet imellem hinanden. På sådan sammenfiltret forhold var den desuden endnu ikke rutinerede forplej-ningsapparat slet ikke rustet, og forplejningsofficerer og Fourerer fra kompagnierne stod foran en ganske enkelte uløselig opgave. Fandt de alligevel dele af deres egne enheder i mørket denne oktober nat, kom den udleverede kolde forplejning på ingen måde frem til de kæmpende i forreste linje, hvor de var hårdest tiltrængt. Man forsøgte at klare sig med, hvad man kunne finde på stedet. Der var hovedsageligt kun roer på markerne, hvor man netop lå. Da de måtte spises rå, hvad de en »gennemgående« virkning på maverne, og denne omstændighed var yderligere medvirkende til at trætte de i forvejen udmattede soldaterne.

Den generelle situation om aftenen den 23. oktober var langt frem tilfredsstillende. Divisionens krigs dagbog stillede denne dags begivenheder på spidsen med ordet: Tilbageslag. Ganske vist fastholdt divisionen i hele sin udstrækning den nordlige side af St. Jeanbeek, hhv. Kortebeek, og desuden enkelte stillinger på sydsiden, hvor jo dele af 213 stadig stod, men det egentlige mål, erobringen af Langemarck var på ingen måde lykkedes. 51. Reserve-Division havde ikke kunnet bringe dens angreb til succes, og 46. R.D. havde ikke kunnet udbygge, end ikke fastholde, dens resultater fra den 22. oktober. Derimod havde englænderne i væsentlig grad kunne forstærke deres gennembrud på den generelle linje Langemarck – Bixschoote, med indsats af deres bedste til disposition stående kræfter. I divisionens stab havde der endnu om morgenen den 23. hersket en vis optimisme, og hårdheden af de kampe, hvori infanteriet var involveret, var på dette tidspunkt endnu til fulde erfaret. I løbet af dagen var denne stemning ændret efterhånden som officererne ved staben personligt havde overbevist sig om kendsgerningerne, og der opstod endda en vis bekymring for et engelsk gennembrud. Den aften udsendte General v. Rohden en befaling til fastholdelse af linjen langs åerne, og gav desuden følgende direktiv:

I tilfælde af en uventet fornyet tilbagegang, bliver som næste mål og standselinje fastlagt: Terrest på vejen til Staden. Denne oplysning må kun formidles til regimentsførere under den strengeste forpligtigelse til hem-meligholdelse.

Ifølge dette havde man i den yderste situation allerede gjort sig fortrolig med tanken om igen at opgive Hout-hulst skoven. Men så langt kom det ikke til at gå, da heller ikke fjenden havde kræfterne til det afgørende fremstød.

* * *

Den 24. oktober

Tidligt om morgenen den 24. oktober stod dele af I/213 under Major v. Loefen, dele af II/213 under Major Charisius og dele af Jäger 18 under Oberst Ridet i området hvor broen ved St. Janushoved fører over åen, trætte, udmattede og uden varm forplejning. Af II/2134 var det meste af 5. Kompanie under Hptm. Schulze og 7. Kompanie under Oblt. Niemer tilstede. 6. Kompanie (Oblt. Pagenstecher) befandt sig endnu i bevogtningen af generalkommandoet, 8. Kompanie (Oblt. Grimsehl) ved regimentsstaben. Af I/213 var dele af alle tre disponible kompagnier (1, 3, 4) tilstede, foruden forsprængte dele af III. Bataillon og andre enheder. Som Offz.St. Ravn som ovenfor skildret, lige havde overskred St. Jeanbeek, fik man via en ordonnans ordre til, at Regiment 213 skulle samles bag den lille skov øst for broen. Hertil forskød Ravn med sine folk. Den samlede del af regimentet organiseredes i bataljoner. Af III/213 var der kun omkring 90 mand til stede uden officerer, hvor de blev underlagt Offz.St. Ravn.

Major v. Loefen overtog kommandoen over alle de forsamlede dele af 213, da forbindelse til regimentets stab endnu ikke var retableret. På den måde var en betragtelig del af regimentet igen samlet under fælles kommando. En organiseret reorganisering af enhederne og en afspænding af de udmattede soldater, der den forgangne nat havde ligget under kraftig fjendtlig infanteriild og havde haft store tab, var endnu ikke mulig, da situationen fortsat var yderst spændt. Regiment 215 fik ordre til, for at reorganisere, at trække alle enheder, der kunne nås, ud af forreste linje og samles mellem Mangelaere og Draaibank. Formålet med denne var indlysende, at opnå en løbende, etapevis reorganisering af hele divisionen. De huller, udtrækningen af 215 uundgåelig ville medføre, blev lukket af Jäger 18 og Afdeling Loefen fra 213. For denne styrke drejede det sig om at besætte en stilling i den vinkel Kortebeek og Steenbeek dannede og havde front mod Weidendreft. Jäger 18 blev vest (højre) for Steenbeek indsat med forbindelse til Regiment 211.

Man overskred Kortebeek over den bro, der på vejen Draaibank-Langemarck ligger ved den trekantede skov; det fremtrukne hjørnepunkt i denne stilling var en gård, 500 meter nord for vejgaflen ved Weidendreft. Det var her, at Ravns afdeling af III/213 blev indsat. Ved denne befandt sig også Offz.St. Krziza 12/213 og Feldwebel Hachtmann 12/213. Bag denne gård kunne man se til Langemarck. Major v. Loefen påviste personligt stillingen for Offz.St. Ravn. Opgaven var: ikke angribe, optage føling med fjenden, i det omfang det var muligt, at arbejde sig frem til denne og her gå i forsvar. Da Ravn krøb frem fra den nævnte gård sammen med sin afstandsbedømmer, fik de den søgte »føling« på en ejendommelig måde. Pludseligt kunne de høre sækkepibe musik, og så foran sig, 120 meter væk, en stor anlagt skyttegrav. På bagkanten af denne sad en munter skotte i fuld krigsmaling og spillede. Desværre skød Ravns ledsager med det samme på skotten, der skyndsomst forsvandt. Nu blev der grave en egentlig stilling ved gården, da soldaterne under de foregående dages kampe allerede havde lært værdien af et sådant arbejde. Til venstre faldt linjen tilbage mod Højde 14, hvor i løbet af dagen dele af I/213 satte sig fast, mens til højre dele af II/213 forlængede Ravns stilling. Ankerpunktet i stillingen var ligeledes M.G. 213 under Vizefeldwebel Klarczyk (?), som var gået frem sammen med Ravn. Regimentet nåede den befalede stilling uden væsentligt at blive generet af fjenden. Udmattelsen efter kampene den 22. og 23. oktober havde også påvirket fjenden, og som resultat var infanteri- og artilleribeskydningen svundet ind, uden på nogen måde at være forstummet. Fjenden var formodentlig klar over, at 46. R.D. front udgjorde en trussel mod deres støttepunkt ved Langemarck. På grund af flankeilden fra retning af Bixschoote glemte man ikke anlæggelsen af de nødvendige traverser, og man tænkte allerede på at grave forbindelsesgange til næste dækningsmulighed. Til venstre (øst) lå Oberst v. Dobschütz med dele af Regiment 214 (6 kompagnier) i en meget gunstig stilling.

Det skal imidlertid til denne skildring af stillingen i »å-vinklen« udtrykkeligt bemærkes, at det til denne fremstilling ikke var forfatteren muligt at skabe fuld klarhed over besætningen. Hverken de officielle eller de private dokumentationer er tilstrækkelige. Den eneste sikre del af midten af stillingen, hvor Offz.St. Ravn og maskingeværerne var indsat. Forplejningen bestod af en lille pose kiks, som alle fik udleveret ved afmarchen til stillingen. Man måtte ty til roerne på markerne. Offz.St. Ravn fortæller, at man trods fjendens nærhed, var lykkedes med at koge varm suppe på gården, hvortil enkelte små grise måtte lade livet. Men ikke overalt var man i en sådan heldig situation.

I mellemtiden var styrken under Lüderitz, der havde tilbragt natten 23/24. oktober i skyttegrave ved regimentsstaben i nærheden af Aschhoop, sat i march i retning af Draaibank på ordre fra divisionens adjudant. For denne del af regimentet langt bag fronten (der var efterhånden har samlet omkring 3 kompagnier, en fra hver bataljon) var natten selv forløbet rolig, så i det mindste denne styrke var en smule udhvilet. Heller ikke denne havde fået var

forplejning, da madforsyningsvognen ikke var kommet frem. Et tegn på forvirringen var, at der fra skyttegraven med de tyske soldater også rejste sig fire fanger, som ligeledes havde brugt den som natkvarter. Det var en usympatisk udseende, mørk englænder og tre franskmænd, sidstnævnte kavalerister i blå jakker og røde bukser.

De blev nu bragt bagud, men syntes glade for at være kommet væk fra krigens rædsler. Afdeling Lüderitz holdt kun en kort pause i Draaibank, og fortsatte så for at få kontakt til de øvrige dele af regimentet, der som nævnt var indsat i å-vinklen. Så dukkede pludseligt

general v. Rohden op og gav Major v. Lüderitz ordre til med sine folk at rykke frem i retning af Bixschoote, og her indrette en forsvarsstilling efter størst mulig terrængevinst. General v. Rohden regnede åbenbart med fjendtlige fremstød fra den omkæmpede Bixschoote. Styrken svingede derfor straks til højre fra vejen og foldede ud i en skyttelinje under Oblt. Grimsehl. Skytterne rykkede frem mod skovstykke vest for Draaibank. Pludseligt faldt to mand om, skudt i hovedet fra ukendt hold. Skoven blev passeret, men skytten blev ikke fundet. Da folkene imidlertid 100 meter længere mod vest begyndte at grave sig ned, blev de beskudt bagfra. Der sad åbenbart stadig fjendtlige skarpskytter i de tætte trækroner i den lille skov. En ankommen læge fra en fremmed troppeenhed havde gjort de samme iagttagelser, men en afsøgning af skoven havde intet resultat, mens dagen før var sådanne lumske skytter, der endda havde bundet sig fast til træerne, blev hentet ned, som meldt af Lt. Block III/213. Shrapnel ild fra et fjendtligt batteri 300 meter derfra generede styrken, men anrettede ingen større skade. Snart efter blev den foreløbige anvendelse af Afdeling Lüderitz igen ændret. Den blev afløst og trak sig tilbage til Draaibank. Her samledes den med Hptm. v. Kleist 10/213, der på den måde igen stødte til en del af sine folk i III. Bataillon. I Draaibank havde også bataljonslæge III/213, Feldunterarzt Dr. Cornils, etableret sin forbindeplads. Folkene blev underbragt i de stadig intakte huse. Snart var man i gang med gryderne og glædede sig til den varme mad og forholdsvis gode kvarterer for natten, da der igen lød voldsom kamplarm.

Hele horisonten lynede op, man kunne tydeligt se hvor artillerigranaterne måtte lande, og dertil kom den øredøvende larm fra infanteriets geværer.

Hvad skete der? Formentlig for at støtte et angreb på 51. Reserve-Divisions stillinger øst for Langemarck, og for på forhånd at holde et muligt støtteangreb fra 46. R.D. nede, havde fjenden iværksat et voldsomt ildoverfald med infanteri og artilleri. Kamplarmen fortsatte uændret i omkring to timer. Da der intet var at se til fjenden (der herskede fuldstændig mørke), prøvede Major Charisius, Hptm. Schulze, Offz. St. Ravn og andre i den forreste linje at standse den fuldstændig nytteløse skydning ud i mørket. Ildoverfaldet, som fjenden senere ofte bragte i anvendelse, var ledsaget af en omfattende anvendelse af lyskugler, der i minutter helt oplyste mellemterrænet. Efter et stykke tid fulgte endnu et ildoverfald, indtil det så igen blev generelt roligt. For afdeling Lüderitz ved Draaibank var det i mellemtiden forbi med det håbede hvil. Man havde vanskeligheder nok med at bringe orden i de opskræmte folk, der strømmede ud af husene, og på grund af den uigennemtrængelige mørke på stedet besluttede Major von Lüderitz sig derfor til, at enhver tilbragte natte på det sted, han netop befandt sig. Man krøb sammen her og der (stab III/213 i en kold fårestald), og frøs morgenen i møde. Om situationen i ildlinjen fortæller en betegnende notits fra Major Charisius.

Siden den 22. oktober var vi daglig rykket frem i angreb og hver gang modtaget af en heftig fjendtlig ild. Siden havde folkene ikke haft hvil, og heller ikke forplejning var nået igennem. Derfor indtrådte der nu en generel udmattelse, og det lykkedes kun begge os officerer (undertegnede og Hauptmann Schulze 5/213) med besvær at få de nødvendige folk til at opretholde den nødvendige vagtsomhed. Af mangel på forplejning blev der om natten hentet roer fra markerne og disse spist.

Den 24. blev Offz.St. Granzow, fører for MG-deligen, såret. Hans efterfølger blev Vizefeldwebel Klarczyk.

Die Sachjenbrücke bei Kortefeer. 1915.

Hpt. Freiherr v. Hammerstein vor seinem
Quartier in Houthulst-Hoogwartier
März 1915

Wie es am 23./24. April 1915
auf der französischen Seite
ausah. Zuaven im Graben
an der Straße Lizerne-
Boefinghe. (Aus der „Illu-
stration“ vom 10. Juli 1915.)

Der Rattenfänger von Kortefeer. 1915.

I den videre forløb af natten skete der i den forreste linje en væsentlig ændring, der også inddrog dele af 213's styrke. Allerede den 24. oktober kl. 1120 havde Oberst Dobschütz meddelt, at hans Regiment 214 på divisionens venstre fløj, ikke ville kunne fastholde stillingen, hvis der ikke i løbet af dagen nåede ammunition og forplejning frem. Siden den 22. havde han ikke modtaget nogen befaling eller informationer om situationen. Regimentets mandskab var totalt udmattet, den sidste ammunition var forbrugt under afvisningen af to angreb om eftermiddagen den 24., og den sidste forplejning for længst spist. Da forsyningerne ikke nåede frem, faldt regimentet i løbet af natten tilbage. Uheldigvis bragte en officer fra 214 ordre om tilbagetrækning videre til 213 er lå til højre. Mens nu Regiment 214 faldt tilbage til den sydlige kant af Houthulst skoven, for her at forpleje, sluttede de tilstødende dele af 213 sig til, og gik med tilbage over Broenbeek (-Kortebeek), for igen at sætte sig fast på nordsiden. Primært handlede det sig om dele af I/213, mens Afdeling Ravn III/213 og Charisius II/213 ikke bemærkede tilbagetrækningen og forblev i stilling. På den måde opstod en umulig situation for den forreste linje, der ikke med det samme var klar over deres udsatte situation, da lykkeligvis fjenden ikke med det samme trængte efter.

* * *

Den 25. oktober

Om morgenen den 25. oktober syntes det, som var der i et vist omfang genskab orden indenfor regimentet. »Vi har igen vores bataljon nogenlunde samlet, og kan nu igen kampdueligt drage i kamp«, skriver adjutanten ved III/213, Lt. Block. Trods dette var der stadig en kraftig sammenblanding af de enkelte kompagnier, og eksempelvis lå der stadig øst for Bixschoote en afdeling Oelrichs-Hess-Franke afskåret fra regimentet. 3/213 fik i disse dage en ny kompagnichef i form af Hauptmann Lange, der som ny var forsat til regimentet. Oberst Ottmer, der med sin stab opholdt sig i Draaibank, befalede, at i første omgang I/213 skulle besætte forreste linje, III/213 bag ved og II/213 i 3. linje. En gennemførelse af denne befaling var imidlertid umulig. Det drejede sig om først at fjerne den farlige situation i forreste linje. General v. Rohden var redet fra Aschhoop til Papegoed ferme, og erfarede her om tilbagetrækningen af Regiment 214 og den tilstødende del af 213, og derigennem tabet af venstre side af Broenbeek. Han gav øjeblikkeligt ordre til at I/213 under major von Loefen, på ny skulle sætte over åen og besætte bakkerne i vinklen mellem åerne. Samtidig skulle I/F.A.R. 46 følge efter og støtte 213's fremrykning. Ved denne afdeling befandt sig også 1. Batteri 26, der tilhørte Marine-Detachment Lessing, der med en styrke på to marineinfanteri bataljoner og et artilleribatteri var tilgået divisionen som forstærkning. I/213 nåede den befalede stilling, hvor man øjeblikkeligt gravede sig ned med fornt mod sydøst og Langemarck. Under dette angreb faldt andet andre af stampersonellet Feldwebel Priess. Et fjendtligt forsøg på angreb mod venstre fløj af I/213 blev afværget i fødslen i samarbejde med artilleriet fra I/46. Til venstre var der forbindelse til Regiment 215, der med en bataljon lå parallel med vejen fra Veldhoek mod sydvest.

Men I/213 fremrykning var ikke nået på højde med de om natten forladte stillinger, hvor Major Charisius med sine folk fra 5. og 7. Kompanie og - længere fremme - Offz. St. Ravn med 12. Kompanie stadig opholdt sig. Denne del af regimentet befandt sig i en langt fremskudt, farlig stilling, hvor venstre fløj var udækket.

Fjendtlig infanteri- og maskingeværild lå hele dagen over denne stilling. Modstanderen kunne ikke forlade sin udgangsstilling. En udsendt patrulje fra I/213 bestående af Offz. St. Rahtge og Wehrman Lau og Froth 3/213, fastslog af englænderne med stærk styrke besatte den fjendtlige grav, der mesterligt var sløret. En vanvittig beskydning ledsagede patruljen på vejen tilbage, og de måtte tilbagelægge de sidste 150 meter krybende på maven. En cognac fra Major Charisius, hvis grav man var stødt på, styrkede den udmattede patrulje mens Rathje aflagde melding. Fra sit skyttehul 80 meter derfra, ville Hauptmann Schulze, 5/213, hos Major Charisius indhente nye ordre, og måtte tilbagelægge afstanden i løb. Han blev øjeblikkeligt beskudt af fjenden, og sank til jorden, ramt af tre skud. Det lykkedes at bjærge den hårdt sårede officer, men den 17. november 1914 døde han imidlertid af sine sår på lazarettet i Bonn am Rhin. Med han forsvandt føreren for 5. Kompagnie fra regimentet.

Ved regimentsstaben, der var oprettet i en nedbrændt mølle syd for Draaibank, erkendte man vanskeligheder for afdelingerne Charisius og Ravn. For at ændre denne situation blev der udsendt to befalinger: III/213 om at indsætte dens to kompagnier til højre for I/213, og til II/213 (Charisius) om at trække styrken tilbage til Draaibank. III. Bataillon afsendte de to kompagnier (i det omfang dets personel var til stede) under Hauptmann v. Kleist 10/213. Major Charisius udførte den om eftermiddagen modtagne ordre, og faldt i skumringen sine folk (for det meste

formentlig de førerløse dele af 5. Kompanie) tilbage til Draaibank. Tilsyneladende havde den længer til venstre liggende Oblt Niemer og 7. Kompanie ikke fået ordre til tilbagetrækning, men blev under alle omstændigheder liggende i den udsatte stilling, der nu med tilbagetrækningen af 5. Kompanie var blevet håbløs. Også Offz.St. Ravn fastholdt med sin 12/213 stillingen ved gården. Folkene, der under Major Charisius nåede Draaibank, fik om natten 25/26. oktober i det mindste en smule hvil i landsbyen, og kunne ligeledes forplejes. Her mødte Major Charisius også Oblt. Grimsehl med største delen af 8. Kompanie, der de foregående dage havde stået under kommando af III. Bataillon. Indtil middag den 26. oktober kunne denne samlede styrke lægge sig til hvile, for så vidt at der i den samlede situation kunne siges at være ro.

III/213, hvis stab var fulgt med kompagnierne sendt mod højre fløj, placerede resten af sine folk i en lille gård lige øst for vejkrydset på vejene Mangelaere-Bixschoote og Draaibank-Langemarck. Her placerede også Major v. Lüderitz sin kommandostation, da den hidtidige placering i et levende hegn bag Afdeling Kleist allerede havde medført tab til bataljonsstaben. Bataljonens levnedsmiddelvogn kom denne dag, trods artilleriild over vejene, frem til stedet og bragte den længe savnede forplejning. Da man havde det store held at finde en stor drittel med smør i det forladte bondehus, der ligeledes var en kartoffelkule i nærheden, og der endnu løb talrige høns rundt i området, kunne sulten i denne del af styrken endeligt få en ende. Hvad angår tobak måtte man nøjes med fælles afbenyttelse af de få forhåndenværende korte piber, men det gik også.

Langs vejen Draaibank – Langemarck var det stadig i disse dage temmelig usikker. Der sad stadig Franktireur eller skarpskytter i de levende hegn og gårde, og mange en ordonnans faldt som offer på deres vej mod regimentsstaben (ved vejkryds 700 meter sydøst for Corverbeek). En aften blev der endda skudt gennem den lukkede ladeport til regimentets kommandostation og en kammerat hårdt såret. Oberst Ottmer lå på gulvet i noget halm i samme lokale. Cyklisterne fra II/213 gennemførte en rensning af alle gårde og levende hegn, og skaffede endeligt ro for denne beskydning (Beret fra Gefreiter Fritz Falke III/213).

* * *

Den 26. oktober

Efter en urolig nat blev det om formiddagen den 26. oktober nødvendigt en gang for alle at afklare situationen for de langt fremskudte poster med 7. Kompanie unde Oblt. Niemer og 12. Kompanie under Offz.St. Ravn. Oberst Ottmer gav derfor med middagstid ordre til Major Charisius med II/213, hovedsageligt 5. Kompanie under Oblt. Grimsehl, på ny at rykke frem i retning af Weidendreft, fastslå situationen ved Oblt. Niemer, fastlægge stillingen og afgive melding herom. Som følge rykkede II. Bataillon frem, afløste dele af 10. Kompanie og begyndte at udbygge stillingen. Fjendtligt artilleri generede og kostede enkelte tab. I mellemtiden var melding afgået til regimentet, og Oberst Ottmer fik den opfattelse af, at stillingen lå alt for langt fremme, befalede han kort Major Charisius til at rømme hele denne stilling og med hele styrken at returnerer til regimentsstaben ved Draaibank. I skumringen denne dag blev denne ordre gennemført. Major Charisius kunne nu samle størstedelen af 5, 7 og 8. Kompanie ved Draaibank, og dermed nogenlunde reorganiserer sin bataljon. Levnedsmiddelvognen nåede ligeledes frem, så der blev også forplejning til rådighed for denne tapre skare. Beskyttet af den stadig delvist intakte landsby kunne der tilberedes varm mad, en længe savnet nydelse, som desto mere blev værdsat. Man vidste nu, hvor godt man havde haft det i fredstid, og hvordan meget var blevet en selvfølgelighed, som egentlig tilhørte tilfældets spil. På den anden side var der også erindringer som følger (Oblt. Grimsehl 8/213):

Jeg tænker meget på vores hjem og indser hele tiden mere og mere, at overfloden og velværet i vores hjemland for en dels vedkommende er overflødigt. Jeg lærte at indse, på hvor lidt et menneske kan overleve!

Efter oplysninger fra Offz.St. Ravn 12/213 blev denne med sin styrke også denne dag liggende i sin vinkelstilling. Også her forsøgte englænderne med list at bringe tyskerne frem foran deres geværer. De vinkede, som ville de overgive sig. Da fire mand ville gå frem til disse englændere for at hente dem, blev de mødt med ild fra et skur omkring 70 meter fra den tyske front: en mand faldt, to blev såret. Styrken omkring Ravn modtog denne morgen endelig forplejning: pølser og brød. Nye ordre fik Ravn ikke, selvom han om aftenen den 26. opnåede forbindelse til staben ved III/213. Ganske vist kunne han til højre og venstre for stillingen bølge skiftet i besættninger, også at fløjene blev trukket længere tilbage, men »Vi blev imidlertid roligt liggende. Os i vinkelstillingen fik intet at vide«.

De kæmpende tropper modtog denne dag igen feltpost, et tegn på, at forholdene langsomt var på vej tilbage til regulerede forhold. Glæden var naturligvis enorm, men også vemod ramte hjerterne på de hårdtp0røvede krigere. »Man så mange tårer i øjnene på læserne«, skrev Lt. Block III/213. Det var jo ikke udelukkende gode nyheder, der her ankom. For tit fik man herigennem at vide, at en kammerat havde fundet helledøden, som havde stået vedkommende nær. »Det duede ikke for en soldat at tænke for meget på hjemmet«, mente Offz.St. Rahtge 3/213 i sin dagbog denne dag, som han måtte læse sine breve i graven under artilleri- og maskingeværild.

Af de tilbagetrukne dele af III/213 blev 9. Kompanie under Lt. v. Hollmann og 11. Kompanie under Offz.St. Rissling indsat med tilslutning til højre til Jäger 18. De to kompagnier synes at have være placeret til højre bag Afdeling Ravn. Dele af 10. og 12. Kompanie (Hess-Franke) blev underbragte på den gård, der tjente III. Bataillon som kommandostation. Tabene blandt disse tilbagetrukne dele af III/213 var ret betydelige, til dels værre end tabene i forreste linje, da de lå under infanteriets bredeild. Desuden blev området ofte hjemsoget af fjendens artilleri, der søgte at ramme de nærliggende tyske artilleribatterier, med en regelmæssighed, der næsten gjorde det muligt at beregne nedslagene af de næste lag. På grund af forbilledlig pligttroskab faldt denne dag Offz.St. Steen 9/213. Han ville fra en nærliggende grav hente hjælp, men måtte hertil passere et stykke åbent terræn. Han havde næppe forladt graven for en kugle fældede ham.

Stadig flere forsprængte fandt tilbage til deres bataljoner. Også styrken Oelrichs-Hess-Franke, der havde ligget foran Bixschoote, kom igen tilbage til regimentet. Hauptmann Spamer 4/213, der siden den 23. oktober havde været på lazaret på grund af to mindre sår og forstuvning af foden, overtog igen sit kompagni. Regimentet udsendte ordre om, at alle forsprængte – også de, der var i forreste linje – skulle søgte tilbage til egne kompagnier. Efterhånden kom så i stadig større grad igen orden på tropperne, og den interne forvaltningstjeneste kunne i begrænset omfang igen begyndes. Herunder gjorde tabet af en række Feldwebler sig tydeligt mærkbar, da rutinerede erstatninger ikke var til rådighed. For at forhindre gensidig beskydning af de enkelte linjer, blev der udsendt ordre om, at de bagved liggende linjer skulle aflade deres geværer.

Denne dag ankom de første Jernkors til regimentet som velfortjent belønning for de usigelige vanskeligheder i disse dage. Navne på alle modtagere ved denne lejlighed kan ikke længere fastslås ud fra dokumentationen. Blandt dem var Oberst Ottmer, Major v. Loefen I/213, Major Chaisius II/213, Unteroffizier Maack 8/213. desværre var de øvrige navne ikke muligt at fastslå.

Oberst Ottmer udsendte i denne anledning en regimentsbefaling, hvori det hed:

Jeg kan udelukkende tilskrive denne udmærkelse den fulde hengivelse, den seje udholdenhed og faste holdning under kamp hos alle officerer, underofficerer og mandskab. Med bevidstheden om, at den mig tildelte udmærkelse skal ære regimentet for sin tapperhed, vil jeg bære denne, idet jeg forventer, at regimentet også i fremtiden på højeste måde vil gøre sin skyldighed.

Ottmer

Tildelt regimentet som bataljonsfører kom samme dag en mand til regimentet, hvis navn ubrydeligt vil være knyttet til Regiment 213; en mand, der blev en bærende søjle for regimentet. Mænd der skaber historie, mænd der er fødte ledere, er også mænd der bærer regimentet og er dets kraft. Det drejede sig om Hauptmann Freiherr v. Hammerstein ¹⁾, som fra sit aktive regiment (Grenadier-Regiment 2), blev forsat til Regiment 213, og derfor måtte forlade det 4. Kompanie, der under kampene ved 1. Armee i august og september 1914 var kommet til at ligge hans hjerte nært ²⁾.

¹⁾ Günther von Hammerstein (16.9.1877 – 17.10.1965). I maj 1940 Generalleutnant og Kommandant i København. oa.

²⁾ I 1922 skrev den daværende Major, nu (1934) Generalleutnant v. Hammerstein følgende linjer om sine følelser og indtryk på det tidspunkt, hvor han kom til R.I.R. 213, der er ærefulde for vores regiment:

Da jeg mod slutningen af oktober 1914 fra mit aktive 4. Kompanie, Gren.-Regt. 2 og 1. Armees march til Marne, der havde været uden fortilfælde, blev forsat til 4. Armee som bataljonsfører, var jeg i starten meget trist. Jeg måtte jo efterlade alt, der var vokset mig til hjertet, mit gamle regiment, hvor jeg havde tilbragt min militære ungdom, og mit kompagni, der var gået gennem ild for mig, hvor jeg kendte hver eneste mand, der havde blødt sammen med mig. Det er og bliver den skønneste og stolteste følelse, en passioneret soldat kan opleve, når 250 upåklageligt uddannede folk, der har ydet en fremragende præstation, viser dig sin fulde tillid; når han indsætter sin hele kundskab til ve og vel for sit kompagni, og, om nødvendigt, også sit hjerteblod.

Min indledningsvis sorg forsvandt imidlertid allerede efter de første kampe ved Langemarck, Weydendrecht, Bixschoote osv. Det var prægtige mennesker, jeg her havde under mig: Bremer, Hamburger, Schleswig-Holstenere og Hannoverere, den ene så trofast som den anden, folk, man ubetinget kan stole på; folk, der kom den aktive, krigserfarne officer i møde med tillid, og som ville lære af ham. Jeg var ofte ret skarp, men alligevel havde jeg fornemmelsen af, at bataljonen havde fuld tillid til mig. En givende, stolt følelse, som ikke forlod mig hele tiden frem til december 1916, hvor jeg overtog Sturmataillon 4.

Da ingen bataljon var ledig, overtog Hptm. v. Hammerstein i første omgang kommandoen over 5. Kompanie, som han – knap 20 mand – overtog under artilleribeskydning. I løbet af aftenen samledes omkring 100 mand omkring ham som II/213 kom tilbage til tredje linje. Bataljonen byggede i løbet af aftenen dækninger i rummet mellem Draaibank og Papegoed-ferme, da hele området stadig lå under artilleriild.

Om aftenen den 26. oktober var Regiment 213 igen rimeligt organiseret. Under alle omstændigheder havde bataljons- og kompagnifører igen tildele deres egne folk under sig, selvom dog en regelmæssig intern tjenesteordning endnu ikke kunne komme på tale. Regimentets fordeling denne nat, der forløb meget urolig, var som følger:

I forreste linje, venstre mod højre:

I/213 (3 kompagnier), Afdeling Ravn (Dele af alle kompagnier III/213), 11., 9. Kompanie, heraf I/213 nord Kortebeek på begge sider af vejen Draaibank -Langemarck.

I anden linje:

Dele 10/215, dele 12/213, Stab III/213

I tredje linje:

II/213 (7., 7. og 8. Kompanie)

I stedet for den syge Lt. Hampel, blev som adjutant I/213 udpeget Offz.St. Rahtge 3/213, der samme dag forfremmedes til Lt.d.R.

Offz.St. Steinbrunn fik underretning om sin udnævnelse til Lt.d.R. på en ejendommelig måde. Lt. Dumas, som syntes at være initiativtageren til denne spøg, lod Steinbrunn hente, og gav ham ordre til at lave en pande brasede kartofler til regimentsstaben. Den overraskede Steinbrunn vidste slet ikke, hvad han skulle stille op, da han tilmed også skulle tænde op. Under stor røgudvikling lykkedes det til sidst at få kartoflerne færdige, hvorunder ingen af de hjælpeparate ordonnanser måtte assistere. Spise med måtte den arme mand ikke engang før obersten kom med de forløsende ord: »Når De er så god til at lave brasede kartofler, er De fra i dag af Løjtnant«. Det løste den pinlige situation for Steinbrunn, og kan kunne nu modtage lykønskninger sammen med sin portion af kartoflerne.

* * *

Den 27. oktober

Den følgende dag, den 27. oktober forstærkede sig den fjendtlige artilleri- og geværlid overordentligt, specielt på højre fløj af regimentet (9. og 11. Kompanie). Fjenden havde her, altså i vinklen mellem de to vandløb, arbejdet sig helt tæt ind på de tyske skyttegrave. Disse kunne ikke graves ret dybe, da der hurtigt blev stødt på grundvand. Kompagnierne led derfor betydeligt. Sidst på eftermiddagen kom der pludseligt fra et levende hegn, der gik i retning af stillingen, flere franskmænd frem med hænderne oppe. De ville forsøge at narre de af store tab, manglende søvn og sult vækkede tyskere, for pludseligt dukkede der bag disse tilsyneladende overløbere (en mulighed man ellers ofte oplevede i disse dage) fjendtlige skytter op med geværer. Desværre lykkedes til dels deres lumske hensigter, og de trængte ind i den tyske grav af hvilke en del gik tabt, og med den et antal fanger. Da den vidt fremtrukne I/46 med dens kanoner stod bag kompagniet, trak sig tilbage til den anden side af Kortebeek, anså Lt. v. Hollmann det tilrådeligt, også at falde tilbage. Han lod dele af 9. og 11. Kompanie rømme området syd for vandløbet og aflagde den nat herom melding til III/213 stab, og man modtog denne efterretning med meget lidt glæde. I mellemtiden var dele af II/214 rykket ind, og resten af de to kompagnier blev afløst.

III/213 befalede, at samtlige dele af bataljonen skulle samles ved staben. Derfor blev også afdeling Ravn afløst, formentlig af dele af Regiment 214. Endeligt var nu også III. Bataillon igen samlet. Den tapre Offz.St. Ravn blev stillet i spidsen for 12. Kompanie, da de tjenesteældre Offz.St. Hess og Franke var af den mening, at Ravn fortjente kommandoen. 9. Kompanie blev overtaget af Offz.St. Krziza (tidligere 23/213), da folkene i kompagniet gennem Unteroffizier Hansen lod meddele, at de ikke havde tillid til Lt. v. Hollmann. Maskingeværerne, der havde været indsat sammen med Offz.St. Ravn, forblev i deres fremskudte poster.

Tiden ved Regiment 213 var militært min vanskeligste, men også den skønneste under hele felttoget. Jeg hænger derfor ved R.I.R. 213 og jeg er både de levende og de døde 213'erne taknemmelige.

Et godt stemningsbillede af situationen ved III/213 fremgår af et feltpostbrev fra Offz.St. Hess 12/213, som tilbragte denne dag med Major v. Lüderitz, Lt. Block, Hptm. v. Kleist, Offz.St. Franke i et lille rum på gården sydøst for vejkrødset Bixschoote – Mangelaere og Draaibank – Langemarck.

10. Kompanie har netop i løbet af 5 minutter haft 1 død og 2 sårede. Vi har endnu to eller tre skyttelinjer foran os, men alligevel suser bøssekuernerne hen over os, naturligvis også granater og shrapnells, som slår ned indenfor kort afstand, og jo også hvert øjeblik kan slå ned i vores lille rum, en slags køkken. I løbet af natten måtte vi to gange ud, fordi fjenden angreb eller i det mindste skød livligt. Skyde igen må kun den forreste skyttelinje, de andre skal aflade for natte og anlægge bajonet, så de ikke kommer i forlegenhed ved at skyde på kammeraterne i den forreste linje. Det hele kan gøre én frygtelig nervøs, men hovedsagen er, at man bevarer roen. De fjendtlige fly sender åbenbart gode meldinger, for lige efter deres tilbagevenden kommer artilleriilden. Nu er vore folk erfarne nok til øjeblikkeligt at gå i dækning og forholde sig rolig indtil flyene er væk. At jeg stadig er i live er en særlig guds nåde og under, som jeg ikke kan være nok taknemmelig. Hvorfor har jeg fortjent det? Gud hjælpe videre ...! Min oppasser har jeg ikke set i fire dage; han skulle være blevet såret – stop, der slår en granat ned blot 20 skridt fra os, uden at gøre skade. Andre følger længere fremme til høje – hvad vil de næste bringe? Gud stå os bi! – Der løber stadig en lille ged, der allerede har ledsaget os i flere dage; der bliver en grav gravet til de netop faldne; der gør major med sin adjutant tværs gennem terrænet til regimentsstaben; der ligger en død hest, stærkt oppustet med bagbenene strittende op i luften. Der er skyttegravene brudt af en død ko; tornystre og uniformsdele ligger overalt. – Forfærdelig er de såredes jamren i natten: »Her tysker!« »Hjælp mig!« »Sygehjælpere!« »Hjælp mig væk!«. I roemarkerne er de døde og sårede svære at finde; vores sanitetspersonel gør, hvad de kan. Og i mellem græsser køerne roligt. Af områdets beboere ser vi ingen. Vi tager fra husene alt, hvad vi har brug for. Ofte bliver intet tilbage. Døre bliver taget af, brædder fjernet. Madrasser medtaget, porte, brædder og bjælker revet ned, så man af dem kan lave dækninger i skyttegravene. Mange huse må også brændes ned, så vi kan skabe frie skudfelter. De arme beboere! Men som jeg allerede sagde derhjemme: jeg drager i felten for at beskytte kone og barn og landsmænd mod krigens røveriske rædsels i hjemstavnen. Dette finder jeg daglig som en tilfredsstillelse. Krigen med dens forskellige skrækkeligheder er forfærdende. Gud beskytte vores fædreland herfor! Dertil hjælper jeg måske en smule til. Gud hjælpe os vores retfærdige sag til sejr, vores vædreland til vedvarende, salig fred! -

Nu må jeg begrave de døde! God være deres sjæle nådig! Vi må ikke skyde æressalve ved graven. Der var også ved begravelsen en uhyggelig kanontorden. – Hvornår fjerner man kendingsmærkerne? – Kartoffler er der mange af her, men ingen mulighed for at koge dem. I mellemtiden går grisene sig det godt. Der kan ikke koges på grund af røgen fra bålene.

Ved II/213 var beskydningen af dækningsgravene og dækningerne i den grad øget, at bataljonen så sig tvunget til at anlægge nye dækninger omkring 500 meter længere mod nordøst, syd for Papegoed-Ferme. Herunder fald, ramt af en infanterikugle, Feldwebel Krohn 5/213, som først to dage tidligere havde overtaget funktionen som kompagni-Feldwebel. Der dukkede stadig flere forsprængte og savnede op, der havde kæmpet sammen med andre bataljoner og regimenter. Der var ofte glædelige gensyn, når personer, man troede var døde, pludseligt igen dukkede op på scenen, glade over endeligt at have fundet tilbage.

Heller ikke ved I/213 i forreste linje undgik man tab, selvom måske nok den fjendtlige artilleriild med sin tyngde lå på de bagved liggende områder. Da fjendtligt infanteri, som man havde observeret, generede 4/213 stillinger fra et overfor liggende skovstykke, lod Hptm. Spamer denne skov lægge unde ild og havde gode resultater, da et større antal franskmænd løb væk derfra over markerne til højre, hvor det lykkedes at ”ombringe” en række af dem.

Natten mellem den 27. og 28. oktober begav adjudanten ved III/213, Lt. Block sig fra bataljonens kommandostation til Draaibank, for personligt at give regimentskommandøren melding om 9/213 tilbagegang over Kortbek. Turen var nødvendig, da telefonforbindelserne som oftest var afbrudt på grund af artilleribeskydningen. Undervejs blev Lt. Block ramt i venstre hånd af et skud, der knuste nogle knogler. Hans afløser som adjutant blev Offz.St. Franke, tidligere 12/213. En regimentsbefaling fra den 27. oktober beordrede, at bataljonsskriverne med hjælpere sluttede sig til bataljonerne fremme, for at muliggøre en regelmæssig bataljonsadministration. Også kompagniførerne lod i disse dage deres skrivere tilgå for at få gang i arbejdet med stamruller, lønningslister og lignende, og dermed forsøge igen at »bringe en smule orden i skidtet«.

* * *

Den 28. oktober

Tidligt på morgenen den 28. oktober tilgik ordre om, at de indskudte dele af Regiment 214 igen skulle trækkes ud, og III/213 fik til opgave igen at rykke til sydsiden af Kortebeek. Det lader sig imidlertid ikke længere fastslå, med hvor stor en styrke, bataljonen rykkede ud. Under alle omstændigheder afløste 12/213 igen i »vinkel-stillingen«, som dens fører, Offz.St. Ravn jo så godt kendte. Han fandt endda igen sin glemte, upraktisk lange sabel, officerer og højere underofficerer den gang var udrustet med. I løbet af dagen skete der intet særligt i denne stilling. Anderledes var det ved I/213. Her var dagen kendetegnet af en overlegen ild fra det fjendtlige artilleri, der kostede enhederne megen skade. Frem for alt stillede det fremragende feltartilleri med deres talrige lag nerverne på de overanstrengte folk på den hårdeste prøve. Kompagnifører for 1/213, Oblt. Schmidt er fra denne dag savnet, og faldet et eller andet sted. Alene 3. Kompanie havde tab på 18 mand. Offz.St. Cordua 1/213 blev hårdt såret foran det halvt sammenskudte hus, hvor staben ved I/213 opholdt sig sammen med staben ved Jäger 18 (Oberst Ridet), af en kugle fra en skarpskytte, med hvilke fjenden planmæssigt arbejdede. Også fører for 4/213, Hptm. Spamer blev for tredje gang såret, men denne gang mere alvorligt end tidligere. På melding om, at 4/213 stillinger blev beskudt fra et hus, der lå 4-500 meter derfra, var han gået til venstre fløj af sit kompagni, for herfra at observere og lede ilden. I stillingen, der lå i kanten af en lille skov ved Kortebeek, blev han ramt i maven af en kugle, der kom fra siden. Lykkeligvis var ingen ædlere dele beskadiget, og Hptm. Spamer kunne gå til bataljonens kommandostation og derfra videre til sanitetskompagniets forbindeplads. Da Hptm. Spamer blev kaldt ud af sin »løvhytte«, som han kaldte sin dækning, for at foretage den handling, der resulterede i, at han blev såret, havde han netop skrevet et feltpostbrev. Brevet blev af Offz.St. Urban og Fahlbusch 4/213, der begge kort efter ligeledes såredes alvorligt, eftersendt til deres »kære Hauptmann« i »taknemmelig erindring«. Det indeholdt en bemærkelsesværdig sætning:

Mine folk er ganske enkelt storartede. Mange er lidt langsomme og vanskelige at drive til arbejdet, men ellers villige og utrættelige. Alt det store besvær bliver tålt med tålmodighed og med godt humør, og jeg nærer ingen tvivl om, at et angreb mod os ikke vil føre til resultater. De ønsker alle at komme ind på livet af fjenden med de blanke våben, men dertil vil det i første omgang ikke komme ...

... Vi koncentrerer os om spørgsmålet om, hvad vi skal spise, eller om vi engang igen kan blive vasket, eller om fjende vil angribe os ...

Om brevskriveren havde forudannelser, da han skrev følgende:

Krigen opsluger de bedste (med henvisning til Oblt. Sudhaus død), jeg har taget afsked med livet. Hvis det så går godt, desto bedre. At opgive håbet om at vende sund tilbage, vil være fjollet. Jeg håber meget på en festlig tilbagevenden, men som sagt må vi berede os på alt ...

Det var Hptm. Spamer forundt, at komme tilbage, men i april 1915 mødte han dog soldatens skæbne. Om aftenen den 28. oktober modtog han Jernkorset på sanitetskompagniets forbindeplads.

Med Oblt. Schmidt og Hptm. Spamer var 7 af de 10 kompagniførere fra regimentet, der siden den 22. havde stået i kamp, forsvundet. Tilbage ved fronten var kun Oblt. Niemer 7/213, Oblt. Grimsehl 8/213 og Hptm. v. Kleist 10/213.

Også ved III/213 var der, selvom det lå i beredskab, store tab på grund af den frygtelige artilleribeskydning. Konstant svævede fjendtlige fly over de tyske linjer, mens der manglede tyske. Imidlertid havde folkene allerede lært, at der så snart et fly dukkede op, skulle alle gå i fuld dækning, da der ellers kunne forventes granater. Ligeså snart det blev mørkt begyndte imidlertid der anstrengende gravearbejde, hvis værdi til fulde var erkendt. Enkelte underofficerer og soldater havde været 4 dage hos Regiment 234 (51. R.D.), hvor de af en kaptajn havde fået at lære, hvad man havde erfaret fra Aisne. På den måde blev gravene efterhånden bedre og mere planmæssigt anlagt.

Formentlig på grund af tabene ved I. Bataillon fik III/213 om aftenen kl. 20 ordre til at rykke frem i forreste grav, men ordren blev annulleret. Derimod måtte III. Bataillon skanse hele natten. Hptm. v. Kleist 10/213 modtog denne dag Jernkorset II. Klasse.

Ved II/213 blev dagen i overvejende grad anvendt til at nyordne dens enheder efterhånden som de forsprængte dele returnerede fra den forreste linje. Man forsøgte ligeledes, så godt det lod sig gøre, at indrette dækningerne beboelige. Oblt. Grimsehl 8/213, en »udmærket skolemand« som Hptm. v. Hammerstein skriver i sin dagbog, blev denne dag udmærket med »Jernet«. Vzfw. skriver Thiemann 8/213 skriver herom:

Ved middagstid blev Oblt. Grimsehl udmærket med Jernkorset og af alt mandskab ønsket tillykke. Netop i de forgangne dage havde han vist sig som en ægte far for sit kompagni. Uden hensyn til personer fandt han for enhver, selv den mest enkle mand, et venligt ord, og delte mad og vand med ham. Af alle de mennesker, som

indtil da var kommet lidt tættere på hinanden, var der opstået én stor familie, hvis medlemmer kærligt passede på hinanden. Enhver nyankommen, man allerede havde anset for savnet, blev af alle modtaget med den største glæde. Vejret var gunstig, og Hr. Oblt. havde efter eget udsagn den største glæde derved, at sidde i kredsen af sine krigere og gennemgå begivenhederne de sidste dage.

Offz.St. Hay 8/213 tiltrådte denne dag sin tjeneste som Adjutant ved II/213. Alle adjudanter ved de tre bataljoner var dermed nybesatte. Om aften modtog II. Bataillon ordre til at forstærke I/213 stillinger med et kompagni (8/213). Oblt. Grimsehl fandt imidlertid slet ingen plads til sit kompagni, og efter en spildt nat returnerede han om morgenen. Sådan står der i en dagbog med en ikke helt ubegrundet bitterhed, ikke mindst fordi der på grund af denne ordre indtraf unødvendige tab.

En regimentsbetaling beordrede om aftenen den 28. samtlig på den sydlige side af Kortebeek stående enheder tilbage over åen til deres respektive bataljoner. Derfor forlod i skumringen 12/213 og MG-delingen endegyldigt den fremskudte stilling og returnerede til beredskab.

Natten mellem 28. og 29. oktober var meget mørk. I løbet af natten returnerede Oblt. Pagenstecher og 6/213, der siden den 22. oktober havde bevogtet Generalkommandoet, tilbage til regimentet. Regimentet havde gentagne gange til forøgelse af dens kampstyrke anmodet om returnering af dens to afgivne kompagnier (2. og 6.). Oblt. Pagenstecher medbragte kun to delinger af kompagniet, da 3. Deling stadig bevogtede staben i Terrest. I en divisionsbefaling den 30. oktober 1914 overgik denne deling til bevogtning af divisionsstabten. Den fortsatte altså dens »loppetjans«. Alligevel var 6/213 med sine to delinger betydelig stærkere end de øvrige kompagnier, der på grund af tab var reducerede til omkring halvdelen af deres oprindelige styrke. Ankomsten af 6/213 under dens fremragende fører en meget velkommen forstærkning af regimentets styrke. 2/213 forblev indtil videre i dens rolle til dækning af det tunge artilleri.

Forplejningsforholdene var nu nogenlunde. I det mindste kom forplejning regelmæssig frem, og bragte også de forreste dele af regimentet en kedel med varm mad og drikke. De bageste kompagnier kogte for det meste i de forladte gårde, hvor der endnu fandtes dyr, der kunne gøres til bytte.

* * *

Den 29. oktober

Natten til den 29. oktober forsøgte fjenden et fremstød mod regimentets front. Han formodede vel, at tropperne var tilstrækkeligt rystet af den uafbrudte artilleribeskydning til at sikre et gunstigt resultat. Han havde imidlertid forregnet sig. I/213 afviste beslutsomt det fjendtlige forsøg, og intet steds lykkedes de fjendtlige tropper at trænge ind i graven. Imidlertid var I. Bataillon alligevel så udmattet af dagens besværligheder, at den afløsning gennem III/213, der var stillet i udsigt aftenen den 28., nu endegyldigt blev befalet gennemført om morgenen den 29. oktober. III/213 havde heller ikke tilbragt en rolig nat, men havde udbygget beredskabsstillinger, og måtte nu kl. 0700 træde an til afløsning. Den nåede i stilling uden tab med sine fire betydeligt indskrumpede kompagnier (9/213 Offz.St. Krziza, 10/213 Hptm. v. Kleist, 11/213 Offz.St. Rissling, 12/213 Offz.St. Ravn). I. Bataillon blev trukket tilbage til Draaibank, og »skulle« her have ro. Igen bragede de fjendtlige kanoner næsten hele dagen. 12/213 lå på regimentets højre fløj med forbindelse til Jäger 18. Til venstre lå i rækkefølge 10., 11. og 9. Kompanie.

Denne dag blev der af infanteriet ved divisionen, for at forstærke føringen, opstillet to brigader: 91. og 92. Reserve-Infanterie-Brigade. Under 91. Brigade, under kommando af Oberst v. Stockhausen, hørte R.I.R. 213 og 215, mens R.I.R. 214 og 216 var underlagt 92. Brigade sammen med Reserve-Jäger-Bataillon 18. Kommandoen havde Generalmajor v. Rohden. Om eftermiddagen begav Oblt. Grimsehl 8/213 sig til regimentsstabten, for her at modtage sit Jernkors. Da han returnerede medbragte han til kompagniet nyheden om, at den samme aften igen skulle forstærke forreste linje sammen med 6. Kompanie. Som fremrykningen var i gang begyndte det at regne (det var også blevet varmere), og der dannede sig hurtigt pytter i gravene, der gjorde marchen vanskeligere. 6/213 skulle forstærke forreste linje, hvor den skulle rykke ind mellem 12/213 og Jäger 18, men fandt her ingen underbringelse. Også 8/213 nøjedes med at afleverer deres medbragte ammunition til stillingsbataljonen, og kunne så som dagen før, igen returnerer og tilbringe resten af natten i selvgravede jordhuller syd for Papegoed-Ferme. De havde endnu engang fået frataget en del af nattens hvil, men var alligevel glade for at kunne strække deres trætte ben i den allerede velkendte omegn.

Også denne dag fik en række medlemmer af regimentet tildelt Jernkorset. Navne på modtagere fra I. og III. Bataillon findes ikke i arkiverne, i II. Bataillon var de lykkelige Feldwebel Rudolf Prüss 5/213, Emil Ludwig 7/213 og Vizefeldwebel Pau Seibel 8/213.

Om aftenen kl. 18 blev regimentskommandøren beordret til Divisionstab, hvor han skulle modtage befaling for næste dag. Det var et tegn på, at noget usædvanligt forestod. Man var i 46. R.D. klare over, at den til disposition stillede R.I.R. 211 igen skulle vende tilbage til sin egen 45. R.D. Regimentet forblev imidlertid indsat samme sted (højre fløj af 46. R.D.), så der var i virkeligheden blot en forskydning af divisionsgrænser. Allerede den 27. oktober var Marinedetachment Lelling (to søbataljoner, 1 batteri og to cykelkompagnier) igen trukket ud af divisionen efter at have været underlagt siden den 24. Regimenterne under 46. R.D. var under de første dages kampe om Bixschoote-Langemarck blev kraftigt sammenblandet, men havde efterhånden haft mulighed for en vis reorganisering, og havde genvundet en stor del af dens kamp- og stødkraft. Også forplejningen, der så smerteligt havde været savnet og undværet, var blevet bedre. Selvom enhederne uden tvivl havde stærkt behov for hvil, og endnu ikke kunne regnes for at være fuldt anvendelige, forlangte imidlertid de højere, strategiske forhold, at de på ny måtte indsættes i rollen som angrebstrupper. De forhåbningsfulde fremstød med III. og XXXII. R.K. i retning Dixmuiden var gået i stå på grund af naturlige hindringer, da Kongen af Belgien, den 25. oktober, som et sidste redningsmiddel for hans hær, havde befalet de store Nordsø-sluser ved Nieuport åbnet. Havets saltvand var herved ledt ind på de lave Yser-enge for at standse fjenden. Mod naturens magter nytter selv det største heltemod og offervilje fra de tyske tropper intet. På den måde var de allierede befriet for en trussel, men til en frygtelig pris, da oversvømmelserne forårsagede ufattelige skader på agerjorden. Det kunne nu befrygtes, at de herved frigjort fjendtlige kræfter ville blive indsat som forstærkninger i Ypres området, og dermed ville få øgede kræfter bag den offensiv, han planlagde til slutningen af oktober. Det drejede sig om at komme denne i forkøbet, og derfor begyndte i disse dage i Ypres-buen nye tyske angreb, der specielt havde sit brændpunkt ved Wytschaete. Men også de nordøst for Ypres stående dele af 4. Armee modtog angrebsordre, og XXIII. Reserve-Korps beordrede den 29. oktober 45. R.D. til angreb på Bixschoote g 46. R.D. til angreb på linjen Bixschoote (eksklusiv) – Kortekeer – Sweidendrift til den 30. oktober.

Nedenstående er stillingsbesættelsen om morgenerne den 30. oktober 1914 (i det omfang det har kunnet fastslås ud fra akter, dagbøger og breve):

Regimentsstab: som 10. oktober med undtagelse af Leutnant v. Hollmann.

I. Bataillon:

Kommandør: Major v. Loefen
 Adjudant: Lt. Rahtge
 Forplejningsofficer: Offz.St. Paulsen
 Bataljonslæge: Oberstabsarzt Dr. Biss
 Assistentlæge: Unterarzt Dr. Lüdecke
 Intendant: Zahlmeister Berner
 1. Kompanie: ?
 2. Kompanie: Oberleutnant Karstedt
 Leutnant Oldenburg, Offz.St. Burmeister, Flemming
 3. Kompanie: Hauptmann Lange
 Offz.St. Petersen, Stephan
 4. Kompanie: Leutnant Oelrichs (?)

II. Bataillon:

Kommandør: Major Charisius
 Adjudant: Offz.St. Hay
 Forplejningsofficer: Offz.St. Schröder
 Bataljonslæge: Oberarzt Dr. Bornstein
 Assistentlæge: Unterarzt Dr. Lüdecke
 Intendant: Unterzahlmeister Bahnsen
 5. Kompanie: Hauptmann Freiherr v. Hammerstein
 6. Kompanie: Oberleutnant Pagenstecher
 Offz.St. Dickhaut, Krug
 7. Kompanie: Oberleutnant Niemer
 Offz.St. Doels, Fröse, Carstens (?), Kranich (?)
 8. Kompanie: Oberleutnant Grimsehl
 Offz.St. Mackprang, Heinemann

III. Bataillon:

Kommandør: Major v. Lüderitz
 Adjudant: Offz.St. Franke
 Forplejningsofficer: Vizefeldwebel Mösen (?)
 Bataljonslæge: Unterarzt Dr. Cornils
 Intendant: Zahlmeister Brandt
 9. Kompanie: Offz.St. Krziza
 10. Kompanie: Hauptmann v. Kleist
 Leutnant Steinbrunn, Offz.St. Franzen, Hiersche, Petersen (?)
 11. Kompanie: Offz.St. Rissling
 12. Kompanie: Offz.St. Ravn

* * *

Stormen på Weidendreft, 30. oktober 1914

Hvor stor betydning, de højre stabe syntes at tillægge angrebet, og hvilke forhåbninger de knyttede til det, syntes at være afsløret af ordene i den dagsbefaling for 30. oktober, 46. Reserve-Division udsendte om aftenen den 29.:

»Alle officerer og mandskab skal meddeles, at et vellykket angreb forudsigeligt vil bringe den primære afgørelse af hele felttoget.«

Denne divisionsbefaling fastlagde angrebsområdet for 92. Brigade (214, 216, Jäg. 18): Højre begrænsning Bixschoote (eksklusiv) – baneovergang 1 km sydvest for Pilkem. Venstre begrænsning langs Steenbeek til vejrydset 1½ km øst for Pilkem, og for 91. Brigade (213, 215): højre begrænsning forbindelse til Jäg. 18, venstre begrænsning over Weidendreft – Punkt B.4 syd for Weidendreft. Samtidig skulle 51. R.D. rykke frem mod Langemarck – St. Julien. Divisionens artilleri stod med to afdelinger (I/46 og III/46) ved Papegoed-Ferme og med en afdeling (II/46) 2 km nord for Mangelaere. For at opnå bedre virkning, frem for alt flankerende mod Kortekeer, skiftede I/46 ved dag gry stilling til syd for Mangelaere. I 91. Brigade lå 213 til højre og 215 til venstre; ansvar for forbindelse ved 213.

Regimentet befalede, at III/213, forstærket af 6/213 (Oblt. Pagenstecher) bag dens højre fløj, skulle gennemføre angrebet. Resterne af II/213 (5., 7., 8. Kompanie) skulle følge som 2. bølge, mens de tre disponible kompagnier af I/213 (1., 3., 4.) skulle være regimentsreserve, og skulle placeres ved møllen på vejen Draaibank – Langemarck, omkring 500 meter syd for snitpunktet med Corverbeek. Her befandt sig også regimentets stab.

Desværre fandt der ingen indgående orientering af kompagniførerne sted, selvom omstændigheder syntes at kræve det, og den nødvendige tid hertil var til stede.

Kl. 7 skulle angrebsbataljon III/213 rykke frem. Dens organisation var som følger:

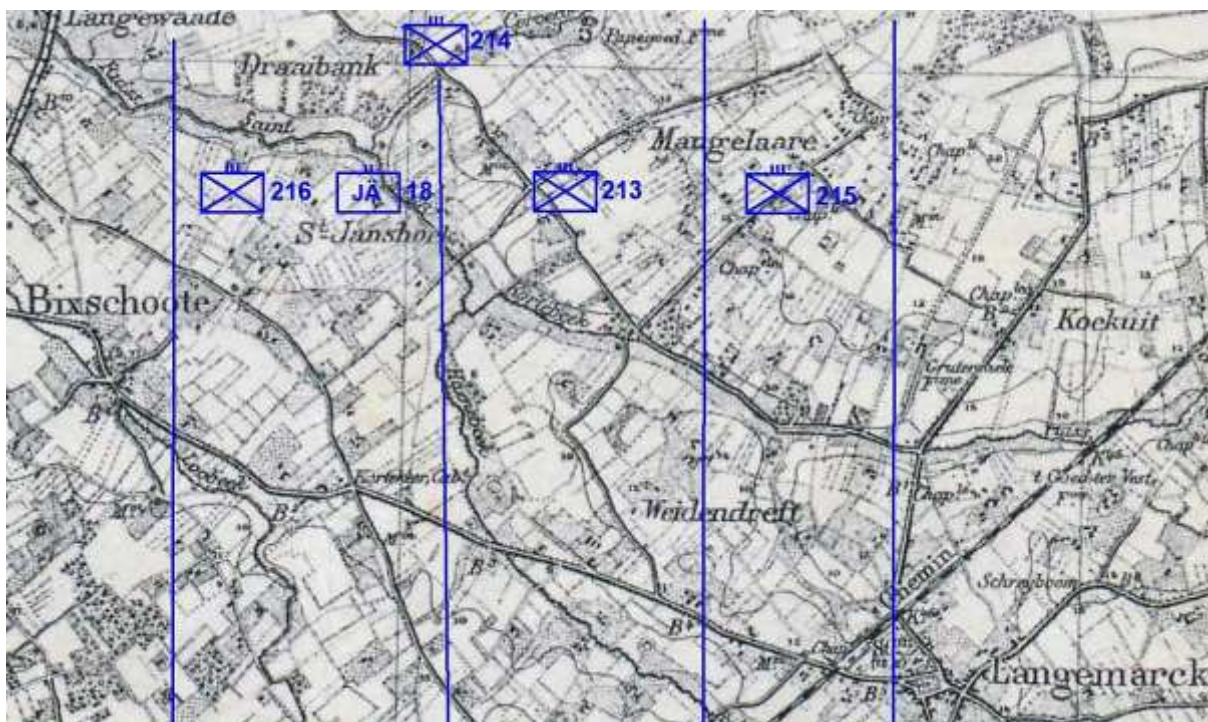
	6/213 Oblt. Pagenstecher			
Jäger 18	Offz.St. Ravn 12/13	Hptm. v. Kleist 10/213	Offz.St. Rissling 11/213	Offz.St. Krziza 9/213
	Syd			

Fordelingen på den venstre fløj – dvs. om 9. eller 11. Kompanie lå helt yderst – kan ikke længere fastlægges med nøjagtighed.

Som fortalt måtte II. Bataillon under Major Charisius afgive 6/213 (Oblt. Pagenstecher) fra den forreste linje. Denne stod ved angrebs start i skovkanten vest for vejen Langemarck – Draaibank. 5/213 (Hptm. v. Hammerstein) og 7/213 (Oblt. Niemer) blev stillet klar bag denne lille skov, med 8/213 øst for denne vej noget længere tilbage.

Den opgave, der var stillet Regiment 213, var særlig vanskelig. Det drejede sig om med venstre fløj at overskride Kortebeek, der imidlertid løb i en spids vinkel på fronten. Dele af regimentet længere mod øst skulle ligeledes overvinde vejen Draaibank – Langemarck i en spids vinkel. Begge disse forhindringer betød en risiko for en frontforskydning og en opdeling af de enkelte kompagnier, ikke mindst da det tildelte angrebsområde krævede et sving mod højre. Disse vanskeligheder forstærkedes af et overordentligt ugunstigt terræn: de sumpede områder langs Kortebeek og de bagved liggende højder ved Weidendreft. Disse bakker med mange levende hegn, var af fjenden på fremragende måde indrettet til forsvar med flere på hinanden følgende grave, og på baggrund af hans krigserfaringer, havde han ikke glemt flankerende stillinger. Foruden dette ankerpunkt i stillingen, havde han i regimentets afsnit ligeledes stærkt udbygget skovstykkerne nord for Langemarck og forvandlet dem til et stærkt støttepunkt. Der måtte derfor fra starten forventes en sej modstand fra fjenden. Dertil kom de indisputable over

¹⁾ Vzfc. Klarczyk var faldet 29. (?) oktober, kort efter af Oberst Ottmer havde udtalt ham sin særlige anerkendelse af hans tapre indsats.

anstrengte enhederne, der uden pause siden 19. oktober, og uden virkelig tilstrækkelig forplejning, havde ligget under kontinuerlig beskydning fra et langt overlegent fjendtligt artilleri. Også manglen på førere, især med krigserfaring, skal tages med i betragtning. Når alligevel de tapre reservister og wehrleute fra R.I.R. 213, ofte berøvet deres førere, alligevel fuldt og helt løste deres opgave, må dagen ved Weidendreeft med rette betegnes som et særligt æresblad i regimentets historie. Dagen forløb på følgende måde:

5 minutter før kl. 0700 begyndte vores eget artilleri deres forberedelse, men skød imidlertid delvist for kort. Enkelte skud landede få meter foran stormudgangsstillingen. Snart begyndte også det fjendtlige artilleri med en heftig beskydning langs hele linjen og de bagved liggende områder. På den måde blev starten på angrebet kraftigt generet.

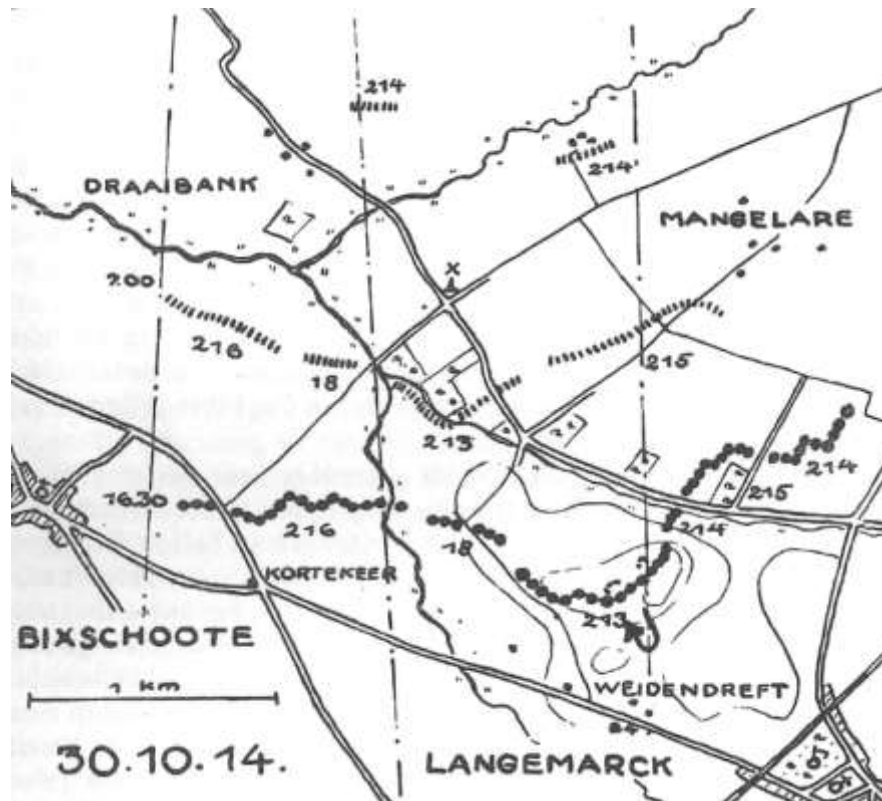
Allerede i graven havde III/213 de første tab. Blandt andre faldt Offz.St. Hess 12/213. Også kompagnierne under II. Bataillon blev ramt som de foldede ud. Således havde 5/213 allerede mistet 10 mand, mens 7/213 måtte beklage døden for Offz.St. Fröse.

Endeligt kom stormen i gang efter betydelige forsinkelser. Uforfærdet af artilleriilden overskred regimentet Kortebeek og trængte frem mod de nævnte franske støttepunkter: 12/213 og bag den, 6/213 frem i rummet mellem Steenbeek og vejen Draaibank – Weidendreeft, 10., 11. og 9. Kompanie øst herfor. Besætningen på de fjendtlige grave var imidlertid vagtsomme og klare, og snart slog infanteri-, men frem for alt også MG-ild angriberne i møde og hæmmede fremrykningen. Venstre fløj af regimentet havde endnu ikke overskredet vejen Draaibank – Langemarck, da angrebet gik i stå til højre og i midten foran Weidendreeft bakkerne. Terrænets vanskeligheder, som ovenfor skitseret, havde nu deres indflydelse og krævede, hvis ikke angrebet skulle gå i stå i dens indledende fase, at yderligere kræfter blev indsat. Kl. 1030 anmodede fører for 10/213, Hptm. v. Kleist, om assistance, efter ved skovene nord for Langemarck, øst for vejen Draaibank – Langemarck, at være stødt på en overlegen modstander med maskingeværer. Fra II. Bataillon blev sendt en deling fra hver af 7/213 under Offz.St. Voels og 8/213 under Offz.St. Mackprang. Efter endnu en anmodning om assistance et kvarter senere, blev resten af 8. Kompanie (2 delinger) under Oblt. Grimsehl sendt frem sammen med endnu en deling fra 7/213. Under fremrykningen blev disse forstærkninger genstand for kraftig beskydning, da fjenden indså faren for deres støttepunkt. Alligevel fortsatte fremrykningen. Delingen fra 7/213 forsøgte at angribe den hårdnakkede fjende i flanken, og vandt på denne måde langsomt terræn. Ved 8. Kompanie faldt desværre Oblt. Grimsehl og Offz.St. Mackprang.

Omkring kl. 13 blev regimentets kommandør, Oberst Ottmer ved møllen sydøst for Draaibank hårdt såret af et skud i brystet, og forlod på den måde regimentet. I mindre end 14 dage havde han ført regimentet mod fjenden, og

alt for tidligt måtte han forlade sine 213'erne. Kommandoen over regimentet blev overtaget af Major v. Loefen I/213, der igen blev afløst af Hptm. Lange, tidligere kompagnifører for 3/213.

Mellem 10. og 12. Kompanie var der opstået et hul, og i dette blev kl. 13 5/213 under Hptm. v. Hammerstein indsat. Kompagniet rykkede fra den lille skov 1 km nord for Weidendreft frem i storm mod den østlige kant af Weidendreft. Den energiske og kraftfulde gennemførte storm fra 5. Kompanie gav fuld succes. Det trængte ind i de første fjendtlige grave, rulle den op fra flanken og tog alene 80 fanger. Samtidig virkede angrebet aflastende på nabokompagnierne, der blev revet med, og med en kraftig storm førte kompagnierne angrebet videre frem.

Offz. St. Ravn, hvis modige 12. Kompanie ligeledes tog et antal fanger, fortæller, hvordan han selv med kun 4 mand nåede en grav, hvor han tog 4 fanger. Han måtte så konstatere, at han var kommet langt frem i forhold til egen front, og bogstaveligt var havnet mellem ild fra to sider. Han forsøgte med sin sabel og hjelm at gøre egne kammerater forståelig, at han allerede sad foran med sine folk. Det hjalp ikke. Under endnu et forsøg på at vinke med sablen, blev Ravn hårdt såret af et skud i armen. Til sidst kravlede den tapre krigsfrivillige Meyer fra Reg. 214, der var kommen væk fra egen enhed og ophold sig sammen med Ravn, gennem ilden og gav de bagved liggende kammerater besked. Så fulgt disse frem i den forreste grav, det var ligeledes for de meste 214'ere.

Offz. St. Budzich 12/215 var med sin deling kommet ind i fronten med 10/213 under Hptm. v. Kleist. Denne sendte ham videre til nabokompagniet fra Reg. 215 under Hptm. v. Puttkammer, for at skabe forbindelse. Her modtog Budzich ordre til at overtage en deling fra 215, da føreren var faldet, og med denne deling storme en stormmoden fransk grav. Budzich gennemførte denne ordre på strålende måde. Han trak sin sabel og stormede frem, hvorved han rev de liggende 215'erne med sig. De stormede graven og tog 30 fanget, hvis tilfangetagelse primært skyldtes Budzichs heltmodige energi.

Også den sidste reserve fra II/213, en deling fra 7/213 under Oblt. Niemer, blev kastet ind i kampen, og indsat ved 12/213, der nu gik frem i angreb på den franske 2. linje. Også denne blev erobret efter en kort heftig kamp, og yderligere fange blev taget. Oblt. Niemer 7/213 faldt under dette angreb. Om eftermiddagen var den 3. fjendtlige stilling på 213's hænder og Højde 10 syd for Weidendreft nået. Da en melding fra Major Charisius omkring kl. 14 meddelte, at II. og III/213 behøvede støtte, hvis de skulle nå deres mål, sendte Major v. Loefen I/213 under Hptm. Lange frem ad vejen Draaibank – Langemarck fra møllen sydøst for Draaibank. I/213 der totalt talte omkring 300 mand, foldede sine kompagnier ud og indsatte dem langs hele regimentets front foran Weidendreft bakkerne. De lod sig ikke afskrække af den stadig rasende fjendtlige shrapnel ild, men nåede de af II. og III. Bataillon stormede fjendtlige stillinger omkring kl. 1630. Her havde kort efter kl. 1600 også Hptm. v. Warnin indfundet sig med omkring 40 mand fra sit Kompagnie I./209, og stillet sig til disposition for Hptm. v. Hammerstein, der i øvrigt var hans gamle regimentskammerat. Under et møde med Major Charisius, som ligeledes var ankommet i den erobrede grav, foranledigede Hptm. Lange endnu et angreb på en stærk udbygget fjendtlig stilling foran og ved vejen Bixschoote – Langemarck i retning af gården ved B 4. I dette fremstød, der fandt sted omkring kl. 1730, deltog 5/213, dele af I. Bataillon og 1/209. Men, som Hptm. v. Hammerstein skrev: »vi var alt for svage til dette angreb, blev i den grad beskudt i flanken, at jeg var glad i det hele taget at kunne samle resterne i

udgangsstillingen«. Gården, som af franskmændene blev forsvaret med maskingeværer, kunne ikke nås. Under stormløbet blev et stærkt af fjenden besat levende hegn, blev Hptm. Lange såret af et skud i låret. Med hensynsløs tapperhed reddede Gefreiter Karl 1/213 sin bataljonsfører fra den sørgelige skæbne af sikker fangenskab, idet han under egen livsfare slæbte ham tilbage til den beskyttende grav. På den måde forlod Hptm. Lange igen regimentet efter kun i få dage at have tilhørt det, men som allerede havde skabt sig et navn som en dygtig og tapper officer. Det var allerede tredje gang, han her var blevet såret. Efter det mislykkede angreb, samledes resterne igen i den stilling, der var blevet erobret kl. 16, og denne blev absolut fastholdt. Derimod manglede fuldstændig forbindelsen både til højre og venstre. Hptm. v. Hammerstein lå længst fremme med omkring 100 mand. Som natten brød frem, kunne man flere gange fra nabobataljonerne høre »Deutschland, Deutschland über alles«, »da alt i den grad var sammenblandet, og der ikke gensidigt var andre muligheder for forståelse« (Hptm. v. Hammerstein). Offz. St. Hay, adjutant ved II. Bataillon, forsøgte at etablere forbindelse, men fandt foreløbig kun dele af Jäger 18. Det er ikke muligt præcist at fastlægge den linje, regimentet havde opnået. Den midterste stilling var placeret mellem Højde 10 ved Weidendreft og gården nord herfor. Begge fløje buede bagud. Den højre gik omkring 200 meter langs vejen B 4 – Draaibank, mens den venstre næsten nåede Broenbeek (jævnfør II. Bataillons krigsdagbog). Der kan imidlertid ikke være tale om en sammenhængende, men højst en generel linje. Situationen forblev imidlertid uafklaret den nat.

46. Reserve-Division havde gennemført angrebet med Regiment 216, Jäger 18, Regiment 213 og 215 (214 i reserve blev efterfølgende indsat). På trods af dens særligt ugunstige terræn var Regiment 213 den, der var trængt længst frem, primært takket være den handlekraftige Hptm. v. Hammerstein. Venstre fløjregiment i divisionen, 216, havde ikke været i stand til at øge dens første resultater, da dens nabo, Regiment 211 fra 45. R.D. i første omgang ikke havde været i stand til at erobre den hårdt omkæmpede Bixschoote, og da det endeligt skete, ikke var i stand til at fastholde byen. Også venstre fløjregiment 215 hæmmedes under fremrykningen af, at nabodivisionens (51. R.D.) tilstødende Regiment 234 i begyndelsen ikke gjorde noget kraftigere forsøg på angreb. Det havde derfor ikke været muligt for 215'erne at gennemføre det befalede sving mod sydvest. Da imidlertid 213 indtog den beordrede stilling, opstod der et stort hul mellem denne og Regiment 215, hvori Oberst v. Örtzen 215 indskød to kompagnier fra III/214 (9. og 12.) som en nødtørftig sikring. Jäger 18 var nået frem til knækket på vejen mellem Draaibank og B 4, og lå på begge side af denne vej. På den måde dannede Divisionens stilling om aftenen den 30. oktober et frontfremspring mod sydvest, hvor toppunktet var 213's stilling ved Højde 10 syd for Weidendreft. En yderligere fremrykning med Regiment 213 var selvsagt umuligt på grund af forholdene på begge sløje af divisionen, der igen skyldtes de manglende resultater af nabodivisionerne.

R.I.R. 213 havde ydet en præstation, der tålte enhver kritik, og kunne med stolthed henvise til resultatet trods de største vanskeligheder. Denne dag indbragte regimentet over 200 fanger. Og alligevel kunne dagens resultat have været større, hvad de udmærkede stillinger som 12/213 og MG-delingen under Offz. St. Ravn holdt, ikke uforståeligt blev rømmet på ordre fra de højere myndigheder. Denne nøglestilling, som de hurtigt eftersættende fjende øjeblikkeligt besatte, måtte den 30. først igen tilbageerobres. Med støtte herfra kunne man den 30. have iværksat angrebet med en helt anden virkning. Det ændrer imidlertid ikke på den kendsgerning, at 213 denne dag gjorde sin pligt på fremragende måde.

En væsentlig forskel i forhold til divisionens store angreb den 22. oktober springer imidlertid i øjnene: kendsgerningen, at det denne gang til fulde lykkedes at fastholde den erobrede stilling. Man tager vel ikke fejl, hvis man fastslår, at denne succes til dels skyldes den langt gunstigere tidsmæssige iværksættelse af angrebet, og denne gang ikke fortsatte ind i natten. Åbenbart havde erfaringerne fra den 22. ikke undladt at indvirke på de højere myndigheders beslutninger. Men samtidig trænger en samtidig erkendelse af, at det foruden en grundigere, forudgående orientering af underførere, havde været nødvendig med klargøring af reserver til fortsættelse af angrebet efter stormen på de fjendtlige stillinger, så ikke den meget ofrede blod skulle være forgæves. De angribende regimenter fra 46. Reserve-Division havde allerede i 14 dage stået i kontinuerlig kamp, der havde kostet uhørt store tab, frem for alt blandt førere. Præstationsdygtighed og kræfter var spændt til det yderste. Alligevel havde deres angreb opnået gode resultater (netop for Regiment 213 kan dette fastslås), men et fortsat fremstød, der kunne have bragt det fulde resultat, som fastlagt af divisions befaling, havde krævet indsættelsen af udhvilede, friske regimenter, og disse stod tilsyneladende ikke til disposition.

Men også denne dags ofre var usædvanlig store, og talrige medlemmer af 213 måtte betale denne dags flotte sejr med deres blod. Igen er det ikke muligt, præcist at fastsætte antallet, da tabene først langt senere blev registreret, og det er umuligt ud fra dokumenterne at skabe et pålideligt billede af dagens tab. Fuldstændig uanvendelig tal angiver for I/213 3 døde, 36 sårede og 7 savnede og for II/213 28 døde, 154 sårede og 24 savnede. For III/213 er der heller ikke mulighed for en præcis angivelse, da denne bataljon sammenfattede sine døde på ugebasis.

Blandt dagens første faldne var Offz.St. Adolf Hess 12/213. Endnu den 27. oktober havde han kunnet fejre sin 53. års fødselsdag i skyttegravene. Da Kejseren i august 1914 kaldte til våben, var Vizefeldwebel Hess pastor i Adelby ved Flensborg, men havde ikke tøvet et sekund. Selvom han ikke længere havde tjenestepligt, stillede han sig frivilligt til disposition for Kejsers og Riges. For den ansete gejstlige var det ikke tomme ord, men noget, der førte til en opofrende, uselvsk handling. Med en fast tro på sin Gud, med fast tillid til sit folks rene og retfærdige dag, havde han uden klage udholdt fronttjenestens strabadser. Han nød hos alle kammerater, foresatte og underordnede, den højeste anseelse og anerkendelse for sin ædle karakter. Mens 12/213 om morgenen den 30. ventede på ordre til angreb, så Offz.St. Ravn, hvordan Hess bad en stille bøn. Få øjeblikke efter slog en granat ned. Et sprængstykke, der ramte ham i hjertet, dræbte den gudfrygtige mand på stedet. Oprigtig sørgende blev den tapre mand den 1. november begravet af sine kammerater. Hans legemlige rester blev senere overført til 213's kirkegård ved Pierkenshoek. Begge hans ældste sønner, der som faderen med det samme, frivilligt var trådt ind og stod ved Füsilieregiment 86, fulgte i november 1914 og i juni 1916 faderen i heldedøden.

To af regimentets kompagnier mistede denne dag ved døde, de fører, med hvem de var rykket i felten. Det var Oberleutnant Niemer 7/213 og Oberleutnant Grimsehl 8/213. Oblt. Niemer faldt under stormen på gravene på Weidendreft bakken i spidsen for den sidste af kompagniets delinger, som han personligt førte i kamp.

Om Oblt. Grimsehl fortæller Vizefeldwebel Robert Thiemann 8/213:

Oblt. Grimsehl gik med 3. (min) Deling i kamp og rykkede uforfærdet frem. I en lille skov (øst for vejen Draaibank – Langemarck efter dagbogsoptegnelse fra Offz.St. Hay, Adjutant II/213) stødte jeg omkring kl. 12 igen til ham og søgte på hans tilråb, dækning ved siden af ham. Vores buskads blev frygteligt beskudt af fjenden, især hans artilleri, der bogstaveligt overødede os med granater. Mange tapre kammerater lå allerede døde eller sårede på jorden. Jeg havde i nogle minutter fjernet mig fra Oberleutnantens side for at hjælpe en såret i nærheden, da en granat sårede mig og, som jeg, efter at have fået mig samlet, så også havde ramt Hr. Oberleutnant. Jeg kravlede tilbage til ham og konstaterede, at han var ramt i højre hånd, som jeg forbandt. Det skete omkring et minut efter, at skuddet havde ramt (Oblt. Grimsehl var også blevet ramt af et skud (infanteri) i hovedet, der resulterede i hans død). Mens jeg forbandt ham kunne jeg fornemme, at døden var indtrådt. Uden tegn på smerte og uden endda at åbne øjnene, døde vores gode og tapre fører. Dagen kostede som bekendt 8. Kompanie store ofre, men de få tilbageblevne følge en oprigtig sort over den agtede døde ... Om aftenen den 30. oktober, inden jeg gik tilbage til forbindepladsen, fik jeg tilbage til det sted, hvor Oblt. Grimsehl havde udåndet, og fandt ham præcist i samme stilling, som da jeg forlod ham ved middagstid. Lænet op ad et træ så han ud, som sov han. En sjælden skøn død havde bragt hans virksomme liv til ende. Ære være hans minde!

Vizefeldwebel Robert Thiemann 8/213 beretter ligeledes om, hvordan den 53-årige »Papa Grimsehl«, i fredstid professor og rektor for Oberrealschule, Uhlenhorst i Hamburg og desuden anerkendt fysiker og videnskabsmand, stod til sine folk. Den fandt sted den 20. oktober i Hoogdele:

Oblt. Gr. var siden morgenen i går alene, da hans trofaste Meyer (hestepasser) opholdt sig længere bag fronten med den trofaste Liese. Glæden var derfor stor hos kompagniføreren, da jeg kunne bringe ham et par gode cigarer, jeg havde skaffet i en knejpe. Under indkvarteringen hos landsbyens gejstlige opdagede vi et større forråd af vin, som vi mod alt rimelighed og lov foretog en afprøvning af. En mand vovede at skænke Hr. Oberleutnant en tår, som han i første omgang afviste, for i samme øjeblik at gøre de tilstedeværende opmærksomme på en (naturligvis ikke synlig) flyvemaskine. Alle kikkede op i luften, mens Oberleutnanten – tillod sig en kraftig slurk af den tilbudte flaske. Stor munterhed over det lykkedes trick.

Oblt. Ernst Grimsehl var et overordentligt enkelt menneske. Betegnende herfor er en beretning fra en artilleriofficer, Lt (?) Kröning, delingsfører for 2. Batteri, Reserve-Feldartillerie-Regiment 46:

Sidst på eftermiddagen den følgende dag kom en soldat til mig fra infanterilinen foran, en soldat jeg først efter gensidig præsentation opdagede var Oblt. Grimsehl. Yderligt var der intet, der kunne afsløre ham som officer, ingen skulderdistinktioner, men mandskabets skulderklapper, ingen officers sabelkvast, men menigkvast på en almindelig bajonet. Præcist påklædt som sine musketerer, med gevær i hånden, var Oblt. Grimsehl den typiske feltsoldat.

Den tidligere Oblt. Förster, Regimentsadjutant i 213, skrev den 21. januar 1934 i *Hamburger Fremdenblatt* blandt andet følgende om Oblt. Grimsehl:

På mit forslag tildelte Kommandør ved regimentet Oberst Ottmar, der den 30. oktober blev hårdt såret og i dag længe ligger under det grønne græs, et Jernkors til den tapre fører for 8. Kompanie, Oblt. Grimsehl. Jeg havde haft lejlighed til at observere kammeraten under kamp. På trods af hans høje leveår, stormede han under den voldsomste ild i spidsen for sit kompagni. Jeg havde beundret ham, og desto større var min glæde, da jeg gennem en ordonnans i mørket lod ham kalde til regimentsstaben uden at han vidste hvorfor. Oversmurt med

mudder, med gevær i hånden, glødende af kampiver og begejstring, kom han fulde af forhåbninger som var han blandt de yngste. Jeg kan efter alle disse år stadig se hans lykkelige ansigt, som vores kommandør hæftede korset på hans bryst, og jeg gav han hånden til lykønsning.

Først i begyndelsen af marts 1915 fandt man liget af Oblt. Grimsehl, der på stedet for hans død nødtørftig var blevet begravet, sammen med ligene af 10 andre kammerater, der hidtil havde ligget ubegravet. Lt. Hay II/213, som nærede stor hengivenhed for den afdøde (han var som Offz.St. rykket ud med 8/213), foranledigede og ledede i slutningen af marts opgravningen for at fjerne en begyndende tvivl, og han fastslog identiteten med sikkerhed. Herunder fandt man, at Oblt. krampagtigt fastholdt en belgisk fane (Trikolore), som han formentlig havde fravristet en belgier (Brev fra Oberstleutnant Brinck fra 31.3.15). Det var desværre ikke muligt nærmere at fastslå omstændighederne ved, at fanen havnede i hænderne på Oblt. Grimsehl. Vidnerne til episoden er måske ikke længere blandt de levende. Kisten med den afdøde blev i første omgang begravet på kirkegården i Houthulst, men blev imidlertid senere overført til Hamburg.

Om aftenen den 30. oktober forlod også Hptm. v. Kleist, fører for 10/213, regimentet. Som syg måtte han lade sig indlægge på lazaret. Med ham og med Oblt. Niemer og Grimsehls heldedød, mistede regimentet de sidste tre af de 10 kompagniførere, der siden den 19. uafbrudt havde været ved fronten. Tilbage var nu kun Oblt. Pagenstecher, der med sin 6/213 den 28. igen var stødt til regimentet, og Oblt. v. Karstedt, der med sin 2/213 stadig befandt sig ved det tunge artilleri.

Også 12/213 havde med den sårede Offz.St. Ravn mistet sin kompagnifører. Siden den 22. havde han, selvom først den 27. udnævnt, ført 12. Kompagnie, og derigennem vist en særlig dygtighed og tapperhed. Da han på vejen tilbage hverken mødte regiments- eller bataljonsstabe, aflagde han personlig melding til General v. Rohden om 213's sejr. Generalen undlod ikke at give udtryk for sin anerkendelse og ros, og på vejen til lazarettet erfarede Ravn, at han var blevet tildelt et velfortjent jernkors.

Kommandoen over 7/213 blev overdraget til Vizefeldwebel Gloyer, 8/213 til Unteroffizier Hemleb, 10/213 til Offz.St. Hiersche, 12/213 til Offz.St. Budzich. Forplejning nåede denne dag ikke frem til de kæmpende enheder. Gravene, hvor de måtte holde ud, var gravet alt for brede og lave, og var uden dækninger. Selvom dagene som følge af det milde klima i Flandern var rimelige lune, var natterne under åben himmel temmelig kolde.

Hvordan den erobrede stilling så ud den 31. oktober, beskrives måske bedst af Hptm. v. Hammersteins dagbogsoplysninger:

Alt imellem hinanden. Jeg forsøgte at skaffe forbindelser til højre og venstre, og fandt ud af, at jeg lå længst fremme. Bagude til højre lå Oblt. Pagenstecher med sin 6. Kompanie. Til venstre på den anden side et hul på 1 km lå dele af Regimenterne 214 og 215 sammenblandet. Jeg forsøgte gennem udsætning af poster at etablere en nødtørftig forbindelse, forholdt mig derudover meget forsigtig. Havde franskmændene opdaget min situation, og havde de angrebet mig, ved jeg ikke, hvad der ville være sket.

De sårede lod jeg om muligt bringe til min grav; bagud var der ved dagslys ingen forbindelse. Det er et skrækkeligt billede af slaget omkring os. Alle steder klager og stønner de sårede, overalt råb om hjælp, og hjælp er i langt de fleste tilfælde totalt udelukket.

Om aftenen nåede forplejningsofficer Offz.St. Schröder igennem den ret kraftige beskydning og bragte os i det mindste en smule forplejning. Vi befandt os i en ubehagelig situation, tæt på en langt overlegen fjende. Vi stolede imidlertid på, at de ældre franske territorial- og kolonitropper efter de foregående dage ikke længere ville angribe. Vi var imidlertid også for svage til at angribe. Det drejede sig derfor foreløbig at holde ud.

Generelt viste der sig omtrent følgende billede den 31. oktober: Længst fremme lå Oblt. Pagenstecher med 6/213 og dele af andre af regimentets kompagnier omtrent langs vejen Draaibank – B 4 med forbindelse til Jäger 18. Hertil havde Hptm. v. Warnin forbindelse med resterne af sit Kompanie 1/209, der helt havde mistet forbindelsen til egen (45.) division. Han blev fulgt mod øst drejende med front mod syd af afdeling Hammerstein, bestående af folk fra mange af regimentets kompagnier. Herfra var der kun til venstre bagud forbindelse til dele af Regimenterne 214 og 215 med en tynd postkæde. Modstridende positions meldinger fra Hptm. v. Hammerstein og fra Regimenterne 214 og 215 skyldtes den kendsgerning, at 213 lå betydeligt længere fremme end de øvrige regimenter, og af sidstnævnte med hensyn til egne placering delvist tog forkert.

Eget artilleri ramte 213's grav, åbenbart fordi de ikke var blevet underrettet om angrebets resultater. Adjudant ved II/213, Offz.St. Hay blev derfor af Major Charisius sendt afsted for at skaffe opklaring. Da denne »patrulje mod eget artilleri« måtte finde sted i dagslys, blev han straks efter at have forladt graven, overøset med fjendtlig MG-ild, et tegn på, hvor vågne fjenden var, der naturligvis frygtede for yderligere tyske angreb. Krybende nåede Offz.St. Hay og hans folk ud af den umiddelbare farezone og endeligt til Mangelaere og 9. Batterie, Reserve-Feldartillerie-Regiment 46, hvor batteriføreren, Lt. Prätorius blev overordentlig glad for de modtagne informationer, og lod sine artillerister som løn og tak bespise de arme infanterister med varm mad. På vejen tilbage tog

Offz.St. Hay forbindelse til III. Bataillons stab (Major Lüderitz). Om aftenen modtog Oblt. Pagenstecher fra II. Bataillon en vis forstærkning. I det hele taget mødte flere og flere forsprængte tilbage til kompagnierne, om end en egentlig reorganisering af enhederne ikke kunne finde sted.

Om den 31. oktober fortæller Offz.St. Hay 8/213:

På den måde tog vi under alle disse kampe og storme hele tiden mange fanger. Efter at franskmændene en aften havde sendt os sin aftenhilsen ved at overøse os med en tilfældigt rettet infanteri- og artilleriild, lå vi stille i graven; der blev gjort forsøg på at komme i ro, sove kunne kroppen ikke mere. Pludseligt dukkede en mørk skikkelse op på kanten af graven. Han var blevet opdaget af posterne, som havde ladet ham komme nærmere. »Sont ici Francais?« hviskede en stemme. Den preussiske landeværnsmand opfangede øjeblikkeligt situationen og råbte tilbage »Oui, oui!«. Fyren sprang ned i graven og blev varmt modtaget af vore soldater. Han bar over skulderen i sæk fuld af brød, naturligvis en lækkerbiskken for de udsultede i den forreste linje. Skyttegravene ligger ganske enkelt så tæt på hinanden, at franskmændene havde mistet orienteringen, og var sprunget ned i vores grav i stedet for at forsyne hans egne med mad. Nå ja, på den måde var det også sjovt midt i vores alvorlige arbejde.

Om morgenen den 1. november havde Hptm. v. Hammerstein samlet omkring 200 mand under kommando, men situationen, tropperne befandt sig i var »trøstesløs«.

Offz.St. Hay II/213 skriver denne dag i sin dagbog:

»Grå og trist. Efter en i starten klar nat dukker en blytung søndag frem. I søndagsstemning beder jeg et Fadervor. Jeg søger min Gud og håber igen at finde Ham efter dagens prøvelser.

Besætningen i graven var ved dagslys afskåret fra enhver nyhed og trafik bagfra. Nerverne hos de overanstrengte folk var kun i et vist omfang i stand til at klare de overmenneskelige anstrengelser. Et større antal ældre og helt unge folk brød sjælelig og fysisk sammen og må sendes hjem. (dagbog for Hptm. v. Hammerstein). 213 lærte i disse dage af forstå, hvad Werner Beaumelburg i sin bog »Flandern« mente: »Den senere fælles erfaring for alle tropper, begyndte dens bitre liv: at det vanskeligere at holde en stilling end at erobre den.« Forplejningen af gravbesætningerne udgjorde et stort problem; da folkene lå spredt og blandet med hinanden, modtog igen mange af dem slet intet. De sidste nødrationer (»Eiserner Portionen«) var spist. Det værste - og det vanskeligste at udholde - var dog manglen på drikkevand. En samlet føring og en indvirken på de enkelte elementer var meget vanskelig.

Kun fremragende dygtige og tapre officerer som Oblt. Pagenstecher og Hptm. v. Hammerstein, foruden nogle få andre, holdt deres folk sammen og forsvarede deres stillinger under overmenneskelige anstrengelser.

skriver Lt. Rahtge I/213 i sin dagbog.

Stabsarzt Boss konstaterede disse dage en stærk øgning blandt de hårdt sårede på grund af artilleri i modsætning til virkningen af infanteriskud. Dermed bekræftede han kendsgerningen, at det fjendtlige artilleri var hovedkraften i det franske forsvar, mens det fjendtlige infanteris kampværdi var langt ringere end det hårdt medtagne infanteri fra 46. R.D., der uden nogen form for skånsel blev indsat.

Den længselsfuldt ventede afløsning fandt eller ikke sted natten til 2. november, men endnu engang blev der af det udmattede regiment forlangt, at det skulle »holde ud«. Dertil kom, at den fjendtlige granat- og shrapnelild, som den 1. november, hvad angår virkningen mod de forreste grave angiv, var dalet en smule, igen øgedes mærkbart, og nye tab sluttede sig de allerede lidte. Regimentsfører, Major v. Loefen, gik om formiddagen den 2. november, vist på vej af Lt. Rahtge I/213, ud i den forreste linje, hvor han udtalte sin anerkendelse til besætningen for deres præstation og holdning. Han kunne personlig fastslå den stærke fjendtlige stilling langs vejen Bixchoote – Langemarck syd for Højde 10, og gav udtryk for sin overbevisning om, at yderligere fremrykning med de svækkede bataljoner ikke var mulig, også unde hensyn at linjen foran Langemarck gik i en bue bagud. Derimod måtte den nuværende stilling fastholdes. Om eftermiddagen blev kommandøren for II/213, Major Charisius hårdt såret. Om denne episode skriver Hptm. v. Hammerstein i sin dagbog:

Om eftermiddagen var jeg færdig. Efter i tre dage og tre nætter at have været vågen og konstant på benene, er jeg så træt, at jeg må have et par timers søvn. Jeg gik 20 skridt bagud og lagde mig i bunden af en påbegyndt forbindelsesgrav mellem Major Charisius og Hptm. v. Warnin. Warnin dækkede mig til med noget halm, og jeg sov som en død. Kl. 15 blev jeg vækket af et voldsomt granatnedslag. Jeg er tildækket med skidt. Som jeg kom på højkant, lå Warnin til højre med et alvorligt sår i hovedet, til venstre Charisius med sår i højre albue og venstre overlår. Lige bag mig var to mand døde og fire sårede. Warnin viste mig sine sår og spurgte, om de var dødelige. Jeg så, at hjernemasse allerede var på vej ud, men beroligede ham. Efter en halv time var han ikke længere ved bevidsthed og sank hen. Hans død ved siden af mig var frygtelig, selvom jeg ikke tror, han havde mærket ret meget. Jeg kunne ikke engang skaffe ham lægelig assistance, da en transport ved dagslys var umulig.

Jeg overtog nu kommandoen over bataljonen. Om aften nåede igen nogen forplejning igennem. Omkring kl. 20 blev de sårede hentet af sanitetspersonel. Warnin var i live, da han blev båret væk, men døde i løbet af natten på forbindepladsen.

På den måde mistede regimentet få dage efter den første regimentskommandør, den første af de oprindelige bataljonskommandører. Som Offz.St. Hay om morgenen den 3. november kunne fastslå under et besøg på forbindepladsen, var Major Charisius lykkeligvis ikke livsfarlig såret.

Endeligt om aftenen den 2. november indløb den længe savnede nyhed om afløsning af de udmattede enheder, der skulle finde sted natten mellem den 2. og 3. november. Næsten ingen turde tro på, at nyheden var sand, dertil havde der de sidste dage været for mange rygter i omløb. Snart skulle dette eller hine korps afløse, men denne gang var det ingen »latrinparole«: III. Reserve-Korps under General v. Beseler, erobreren af Antwerpen, stod parat til afløsning bag 46. R.D. afsnit. Den skulle indsætte mellem XXVI. og XXIII. R.K. foruden 44. R.D. fra XXII. R.K. Det højtansete III. R.K. havde hidtil været indsat på den nordlige fløj af 4. Armee langs havet. Dens ankomst og indgriben i Ypres området var et sikkert tegn på, at de oversvømmelser, den Belgiske Konge havde udført langs Yser engene som en sidste redning af sin dødtrette hær, havde tvunget tyskerne til at indstille operationerne i Afsnit Dixmuiden – Nieuport, og at krigen her så at sige »var forbi«. Reserve-Infanterie-Regiment 8 og 48 var bestemt til afløsning i Afsnit 213. I de første timer efter midnat (2/3. november) førte adjudanten ved I/213 (Lt. Rahtge) og III/213 (Offz.St. Franke), samt fungerende regimentsadjutant Lt. Dumas (den hidtidige, Oberlt. Förster, var den 1. november måttet evakueres syg) de nye enheder frem i stillingerne. Disse var tildele forfærdet over den tilstand, de forefandt, og manglede veludbyggede dækninger o. lign. De havde ikke helt kunnet forestille sig, hvordan der så ud her foran Langemarck. I mørket skete afløsningen kun langsomt, og strakte sig helt til formiddagen. Regimentet havde ordre til at samles ved Papegoed-Ferme og den lille skov vest herfor, og her reorganisere, da kompagnierne i stillingen var blevet meget sammenblandede. Efterhånden ankom de overlevende fra de hårde dages kampe. 6/213 (Oblt. Pagenstgecher) kunne først ret sent frigøre sig fra fjenden. Det franske infanteri var ikke særlig vagtsomme denne morgen, hvorimod artilleriet var aktiv og overdægede de tilbagegående enheder med shrapnells og granater. Alligevel kunne regimentet samles næsten uden tab. Der blev nu forplejet, som af bataljonerne var blevet bestilt til dette sted, en velgerning efter alle de foregående dages afsavn. Tre fjendtlige fly cirklede over samleområdet, kastede også bomber, men havde ingen held med foretagendet. Bombeteknikken var i disse dage heller ikke på den højde, den kom i de senere krigsår. Om eftermiddagen marcherede regimentet, hvis kompagnier kun havde en gennemsnitlig styrke på 50 mand - totalt altså ikke engang som en krigsstærk bataljon - videre til Bultehoek og endeligt til området ved Aschhoop (I Hemel-Cabaret). Her blev der underbragt i de forefundne dækninger, og soldaterne indrettede sig for natten, glade over igen at have »noget der lignede et tag« over hovederne. Om eftermiddagen ankom 2/213, hvis skønne »loppetjans« ved det tunge artilleri endeligt havde fundet sin afslutning. Endeligt var et kompagni, der stadig havde næsten sin fulde kampkraft, tilgået regimentet. En halvdeling under Vizefeldwebel Schliack forblev imidlertid stadig afkommanderet som bevogtning af staben XXIII. R.K. Også 2/213 krøb i første omgang sammen i dækningerne ved Aschhoop og sendte en længselsfuld tanke tilbage på »loppetjansen«. Kompagniets fører, Oblt. v. Karstedt, overtog kommandoen over den hidtil førerløse I. Bataillon, da Major von Loefen havde kommandoen over regimentet, og hans næstkommanderende, Hptm. Lange, var blevet såret. Kommandoen over 2/213 overgik til Lt. Oldenburg.

* * *

Stillingsbesættelse den 3. november 1914

Regimentsstab:

Kommandør (fg.): Major v. Loefen

Adjutant (fg.): Leutnant Dumas

(ellers som 10. oktober)

I. Bataillon:

Kommandør (fg.): Oberleutnant v. Karstedt

Adjutant: Leutnant Rahtge

1. Kompanie: Offz.st. Flörke

2. Kompanie: Leutnant Oldenburg

- Offz.st. Burmester, Offz.St. Keller, Offz.St. Flemming
 3. Kompanie: (?)Offz.St. Carstens (forsat fra II til I/213)
 4. Kompanie: (?)

II. Bataillon:

- Kommandør: Hauptmann Frhr. v. Hammerstein
 Adjutant: Offz.St. Hay
 (I øvrigt som 10. oktober)
 5. Kompanie: Unteroffizier Kallinke
 6. Kompanie: Oberleutnant Pagenstecher
 Offz.St. Krug
 7. Kompanie: Offz.St. Völs
 8. Kompanie: Unteroffizier Hemleb

III. Bataillon:

- Kommandør: Major v. Lüderitz
 Adjutant: Offz.St. Franke
 9. Kompanie: Offz.St. Krziza
 10. Kompanie: Offz.St. Hiersche
 Offz.St. Franzen
 11. Kompanie: Offz.St. Rissling
 12. Kompanie: Offz.St. Budzich
 MG-Zug: Unteroffizier Bauermann.

* * *

3. november – 23. december 1914

Efter den gennemførte afløsning forventede de hårdnakkede optimister i regimentets at få et hvil, hvor de virkeligt udpumpede kompagnier kunne komme sig ovenpå de gennemlevede strabadser og afsavn. Imidlertid skulle disse optimister hurtigt og meget grundigt blive belært om noget andet. Det var for længst blevet besluttet af de autoritative myndigheder. Nok ville front og placering blive en anden, men ellers ville 213 komme fra aksen til ilden.

Ganske vist havde 4. Armee i det nordlige afsnit måttet indstille den offensive fremrykning mod Yser-afsnittet, da naturens magt tvang den hertil, men endnu var dens ledelse på ingen måde indstillet på fuldstændig at opgive den kamp som værende udsigtsløs, hvorpå man håbede at nå afgørelsen i krigen i vest. Tværtimod blev hærens pres mod det ubesejrede Ypres øget yderligere. Hertil tjente den ovenfor omtalte indskydelse af III. Reserve-korps, forstærket af 44 Reserve-Division (R.I.R. 205, 206, 207 og 208). Men det betød også en ny anvendelse af XXIII. Reserve-Korps, som allerede fastsat i korpsets befaling af 2. november. 46. Reserve-Division fik tildelt følgende nye ansvarsområde: højre begrænsning Kippe – Withis, venstre begrænsning Nachtegaal – Draaibank – Bixschoote – Het-Sas. (Stederne var ansvarsområder for den tilstødende 44. Res.Div.). Højre tilslutning til 45. Reserve-Division. Korpset befaling lød: »4. og 6. Armee angriber i morgen (3. november) på ny«. Imidlertid tog afløsningen som ovenfor anført, hele dage, så et angreb samme dag ganske enkelt ikke var mulig. I det hele taget var den tidsperiode, man havde tildelt de udmattede tropper til reorganisering osv. alt få kort tildelt. R.I.R. 213, der i området Aschhoop – Kloostermolen – In den Hemel havde gjort sig det bekvemt i de forefundne dækninger, hvis man kan kalde det bekvemt, blev allerede den 3. november kl. 19 alarmeret fra deres kummerlige hvil af en divisionsbefaling, hvorefter den skulle afløse Regiment 209 i forreste linje.

Denne megen marcheren rundt, uden et øjebliks ro efter de forudgående anstrengelser er frygtelig. Det er meget vanskeligt overfor folkene at vise godt humør og ikke at bande højlydt.

Sådan lød det ikke med urette i en dagbog. Major v. Loefen bestemte, at I/213, som på grund af den ankomne, fuldstændig udhivlede 2. Kompanie var den mest slagkraftige bataljon, skulle afløse, og rykkede frem under Oberleutnant v. Karstedt. De overskred St. Jeanbeek, og mange en forbandelse har formentlig fulgt dette »gensyn«, da den side den 22. oktober var blevet en skæbnelinje for regimentet. Bataljonen afløste i rækkefølgen fra højre til

venstre 2., 1., 3. og 4. Kompanie, i 209'ernes stillinger som forløb omkring 800 meter syd for St. Jeanbeek. De afløste dele af Regiment 209 kunne trække sig tilbage omkring kl. 21. II/213 og III/213 skulle alarmklare forblive i dækninger ved Langewaade, hvortil de var rykket. Imidlertid forlangte brigadekommandøren for 208 og 209 omkring kl. 23 også at R.I.R. 213 afløste Regiment 208. På trods af indsigelser fra Major v. Loefen med henvisning til, at afløsning af Regiment 208 skulle gennemføres af Brigade v. Rohden (214, 216) og med rette henviste til en overbebyrdelse af hans regiment, måtte III/213 i sidste ende udfører befalingen, og afløste ligeledes i løbet af natten Regiment 208. Det synes imidlertid som blev III/213 igen trukket ud, formentlig afløst af Brigade v. Rohden, enten i løbet af natten eller tidligt næste morgen den 4. november, da regimentets krigs dagbog for denne dag bemærkede, at III/213 blev »tilbageholdt« ved regimentets kommandostation. III. Bataillon mistede denne nat to kompagniførere: den tapre fører for 9. Kompanie, Offz. St. Krziza faldt, mens Offz. St. Rissling, 11. Kompanie blev såret. Kommandoen over 9. Kompanie overgik til Vizefeldwebel Löffert, mens Vizefeldwebel Weidemeyer overtog 11. Kompanie. II/213 tilbragte resten af natten i dækninger ved Langewaade.

Som forventet bragte korpsbefalingen for den 4. november (udsendt den 3. kl. 23) nye angreb:

Angrebet genoptages i morgen langs hele fronten. Divisioner skal allerede i løbet af natten indrette sig i de dem tildelte ansvarsområder, således at der i morgen tilstræbes en sikring af kanalovergange ved Drie Grachten – Mit-Huis (eksklusiv) gennem 45. R.D. og Wit-Huis (inklusive) – Steenstraat gennem 46. R.D.

Hertil befalede 46. Reserve-Division: »Angrebsstart kl. 0600. Hver brigade indsætter et regiment i forreste linje«.

Oberst v. Stockhausen (91. Brigade) befalede for sit ansvarsområde: R.I.R. 213 i forreste linje, Reg. 215 i reserve bagved. Ved Brigade v. Rohden (92. Brig.) var Reg. 216 forrest. Mellem de to regimenter 213 og 216 befandt sig også dele af Reg. 208, der stadig ikke var blevet afløst, og i første omgang ville fortsætte som del af 46. R.D.

Af Regiment 213 befandt sig i første omgang i forreste linje I/213 med højre fløj langs vejen Kippe - Steenstraat. Til venstre for denne skulle der indsættes yderligere en bataljon, da man frygtede for en forskydning til venstre af den tildelte front. Til dette formål blev II/213 omkring kl. 20 trukket frem over St. Jeanbeek. Den foldede ud i forreste linje med 6., 5. og 8. Kompanie (fra højre mod venstre), mens Hptm. v. Hammerstein fastholdt 7. Kompanie ved staben som reserve.

Som begge bataljoner gik i stilling, lå der igen en kraftig artilleriild over hele området. det franske feltartilleri fastholdt dens gode omdømme, de skød udmærket. På den anden side var den tyske artilleri alt for svag. Om en »stormmodning« af de fjendtlige stillinger var der slet ikke tale. Især den fæstningsmæssigt udbyggede gruppe af huse ved B 9 på vejen Kippe - Steenstraat viste sig at være et fremragende støttepunkt for franskmændene. Der var her placeret maskingeværer, hvis ild var overordentlig virksom. derfor kom I/213 angreb kun langsomt fremad og vandt kun lidt terræn. Bataljonen parallelforskød omkring et kompagni bredde til højre så omkring et kompagni (2/213) befandt sig vest for vejen. Bataljonen nåede vejen, der fra Kortekeer-Cabt. fører til Klippe - Steenstraat vejen, og blev i første omgang liggende her, da en fortsat fremrykning var umuligt og en storm på maskingeværfæstningen B 9 ville have været meningsløs. II. Bataillon rettede sit angreb mod vejkrødset omkring 800 meter nord for kirketårnet i Bixschoote, passerede herunder R.I.R. 211 skyttegrave og nåede en linje omkring 200 meter nord for vejen Bixschoote - B 9. Det lykkedes også I/213 at arbejde sig frem til omkring 500 meter foran B 9 på Steenstraat vejen. Disse angreb blev hjulpet på vej af II/214, der var rykket frem mod Bixschoote, var nået gennem byen og havde stormet en fjendtlig linje i byens sydvestlige udkant. Dermed blev regimentes venstre fløj, der var hæmmet af, at 44. R.D. ikke var nået på linje, aflastet og gjorde regimentet i stand til at nå den beskrevne linje. Dette var omkring kl. 17. Som det begyndte at blive mørkt faldt dele af Regiment 211 tilbage fra deres stillinger for at samles længere tilbage. Dette fik også dele af II/213 til at falde et stykke tilbage, forårsaget af den sædvanlige sammenblanding af enheder som det blev mørkt. På grund af den bølgeformede indsættelse af regimentet blev den personlige indflydelse af fører på deres kendte folk næsten totalt ødelagt. Hovedparten af II/213 bivuakerede nord for Bixschoote under føring af den handlekraftige Oblt. Pagenstecher, hvis stab sammen med 7/213 havde fundet plads et fuldstændigt sønderskudt hus. I/213 blev natten over i de opnåede stillinger. III/213 kom den 4. november ikke til indsættelse. De bivuakerede for natten i nærheden af regimentets kommandostation (en gård omkring 600 meter nord for Bixschoote på vejen fra Kortekeer til vejen Kippe - Steenstraat), senere kaldt Bullenstall (?)

Målet for dagens angreb, overgang over Yser-kanalen ved Steenstraat, var ikke nået trods de blodige ofre. Grunden hertil var frem for alt det fjendtlige artilleris overvældende overlegenhed, hvad angår antal pjecer og mængde af ammunition. (»Hver granat måtte trækkes ud af næsen på artilleriet«, sted det betegnende i dagbogen for Lt. Rahtge I/213), sammenholdt med divisionens stærkt reducerede kampkraft. Mandskabet var til det yderste udmattet og rent talmæssigt bestod den kun af en brøkdel af dens tidligere styrke. Et helt særlig forhold var manglen på førere. Ud over regimentets og bataljonernes stabe befandt der sig denne dag kun to officerer ved fronten, og også antallet underofficerer var katastrofalt reduceret. En kraftig reducere af afgivelser til bagagen osv., en kraftig kontrol med mulige undvigere og tilsvarende forholdsregler var ikke i stand til at øget kampkraften til et niveau, hvor det havde betydning.

Den strategiske situation for hæren og hærledelsens vilje til at gennemtvinge en afgørelse ved Ypres, kom til at koste yderligere ofre fra 46. Res.Div. og dermed også af R.I.R. 213.

Korpsbefalingen for 5. november (udsendt den 4. om aftenen kl. 22) skriver under Punkt 2: »XXIII. Res.Korps angreb fortsættes om morgenen mod kanalovergangen ved Steenstraat«. Angrebet skulle slutte sig til 44. R.D. angreb kl. 0600 på højre fløj af Bixschoote i retning af Het Sas. Divisionen befalede i denne anledning:

Til angreb mod Steenstraat indsættes under fælles kommando af Oberst v. Stockhausen den 5. november kl. 0600:

R.I.R 213

R.I.R. 215

To bataljoner R.I.R. 214

Pionier-Kompanie Lichnock

Tildeling af et pionerkompagni skete med henblik på den håbede overgang over kanalen, men også til fjernelse af øvrige hindringer for stormtropperne. Kommandøren for 91. Brigade, Oberst v. Stockhausen, havde klart indset

det uhyre problem med sammenblandede enheder, og forsøgte at komme problemet til livs ved at opdele sit brigadeafsnit i to underafsnit, for herigennem at sikre at troppeenhederne forblev fast i hænderne på førerne. Skillelinjen mellem de to afsnit skulle forløbe fra vejkrydset 700 meter øst for B 10 – vejgaflen 200 meter syd for Højde 10 – Kanalknækket 400 meter sydøst for Steenstraat broen. Den vestlige del blev tildelt Oberst v. Dobschütz (Reg. 214), den østlige Major v. Loefen (Reg. 213). Oberst von Dobschütz havde kommandoen over 2/213, I/214 og III/213, mens Major v. Loefen havde 3/213 og 4/213 fremme til højre og II/214 til venstre, med 1/213 i anden linje til højre og dele af Bataillon v. Brauschitsch, Reg. 211, til venstre, i det omfang, de endnu befandt sig i stillingen.

Det hed sig altså for 213 også denne dag et angreb, trods alle rygter. Major v. Loefen ankom selv omkring kl. 0530 i den forreste stilling for så vidt, det var muligt, at informere enhederne. Hauptmann v. Hammerstein afløste Hptm. v. Brauschitsch, der med resterne af sin 211 bataljon endnu lå i forreste stilling, og så gik II/213 igen frem med 8., 6. og 5. Kompanie forrest og 7. i anden linje. De tre forreste kompagnier nåede under kommando af Oblt Pagenstecher under heltemodig fremrykning endeligt vejen Bixschoote – B9 – 6/213 på det sted, hvor Loobeek føres under vejen. Tabene havde imidlertid været store, for bataljonen var kommet ind i kraftig flankerende ild fra B9. Ydermere havde fjenden omkring 200 meter syd for og parallel med den nåede vej, en stærkt forskanset stilling, der lå højere, og hvorfra angriberne over overøset med infanteri- og MG-ild. Eksempelvis havde II/213 reservekompagni, 7/213, 10 mand tab, hvilket svarede til næsten 1/6 del af dens samlede styrke. Også bataljonsstaben blev ramt, og to skridt ved siden af Hptm. v. Hammerstein faldt hans trofaste oppasser Brusewitz, som han havde medtaget fra det aktive regiment, og en ordonnans. Under disse omstændigheder kunne angrebet ikke komme videre, og Oberleutnant Pagenstecher gravede sig ned langs vejen. Til højre, hvor I/213 skulle dukket op, var der ingen forbindelse. I stedet kom der uafbrudt flankerende beskydning. Oblt. Pagenstecher arbejdede uophørlig på at forbedre stillingen og få den udbygget, samt at få bragt orden i kompagnierne. Men hvor var I. Bataillon? Den var fortsat involveret i en forbitret kamp om fæstningen ved B9, som modstanderen hårdnakket forsvarede. Bataljonen, der på tidspunktet hovedsageligt bestod af 2/213, der efter dens »loppetjans« ved artilleriet, endnu havde det meste af dens kampkraft, havde fra en udgangslinje (4-500 meter før B9) arbejdet sig frem til omkring 100 meter fra gården, men under store tab. Da angrebet ikke rigtig skabte resultater, og regimentsføreren pålagde fører for 2. Kompanie, Lt. Oldenburg, at foretage et dristigt fremstød, stormede den tapre jæger-officer på ny frem, rev sine folk med sig, men blev dræbt af en fuldtreffert og blev liggende på valpladsen. Vizefeldwebel Kaiser overtog kommandoen over kompagniet, da også Offz. St. Flemming var faldet og Offz. St. Keller hårdt såret (også han døde kort efter af sine sår). Vizefeldwebel Kaiser beretter i et feltpostbrev om de forholdsregler, han traf ved overtagelse af kompagniet:

Efter at jeg havde overbevist mig om, at vores kampkraft var utilstrækkelig, ville en fortsat storm have været en unyttig opofring. Om eftermiddagen trak vores højre tilslutning sig tilbage til de sidste stillinger, mens jeg foretrak at holde ud med mit kompagni indtil mørkefald i de nødtørftig gravede dækninger. Til venstre var der overhovedet ingen forbindelse, og fra Bixschoote kom en heftig flankerende beskydning. Så snart det var mørkt gik jeg alene tilbage til regimentsstaben for at aflægge personlig melding, efter at jeg havde givet delingsførerne ordre til at udbygge stillingerne i ly af mørket.

Da jeg fra regimentet vendte tilbage til kompagniet, var denne på ordre fra artilleriet trukket tilbage i de gamle stillinger, da artilleriet hævdede, at de ikke kunne beskyde den fjendtlig besatte gård uden at udsætte os for fare. I øvrigt var min kikkert denne morgen blevet skudt fra mit bryst så kuglen var drejet af og havde ramt frakken lige over hjertet uden at gå igennem. – Derved havde alle tab og anstrengelser været omsonst, og vi var om aftenen tilbage i vore gamle grave.

2/213 havde under denne velordnede tilbagetrækning medtaget alle dens sårede, blandt andet Offz. St. Keller.

Dagen havde på ny bevist at nøglen til den fjendtlige modstand var fæstningen ved Punkt B9 og at dette modstandspunkt kun kunne nedkæmpes hvis støtten fra artilleriet blev langt mere intensiveret. Divisionens krigsdagbog skriver herom med rette:

Ved tropperne gør sig en generel svækkelse mærkbar, fremkaldt af de vedvarende anstrengelser siden begyndelsen af felttoget og den indtrufne mangel på levnedsmidler.

Dagbogen fastslår desuden: Dagens resultater er få. Kun R.213 har vundet lidt terræn.

Om anvendelsen af MG-Deling 213 denne dag findes ingen dokumentation. Selv krigsdagbogen for M.G.K. 213 svigter. Ingen anden kilde, dagbøger, brede o.lign. giver henvisninger. Kun Lt. Rahtge I/213 skriver i sin dagbog under 5. november, at regimentes maskingeværer var faret vild og at Regimentsadjutant Lt. Dumas var sendt ud for at lede efter dem. Over resultatet af denne eftersøgninger forlyder intet.

Forplejningsspørgsmålet var denne dag overordentlig ømtålelig. Kun meget lidt spise- og drikkeligt nåede frem til de forreste enheder. Som så ofte før udviste naboenhederne ægte kammeratskab og hjælp til, så godt de kunne. Især Artillerie 46 bevist på ny deres gæstfrihed overfor de arme infanterister. Ved 2/213 viste sig højre nabo, 208^{erne}, som ægte kammerater. De havde selv ikke for meget, men afgav alligevel to brød og stegt flæsk til regimentet. Som brødre delte de 63 mand i 2. Kompanie den sparsomme tildeling, og hver man fik naturligvis kun en bid.

Major v. Loefen, der havde stået den faldne Lt. Oldenburg nær som nevø og som menneske, ønskede at den døde officer skulle bjærges og værdig begraves. Han lå flere hundrede meter foran den nuværende 2/213 stilling, og i et område, der lå under konstant fjendtlig gevær- og MG-ild. Som bevis på, at ånd og tapperhed ikke var brudt i den så voldsomt decimerede 213, men også betegnende for trofastheden overfor faldne førere, var begge de kammerater, som havde kæmpet side om side med løjtnanten - Unteroffizier Woitaschek og Wehrmann Feldtmann 2/213 – med det samme parate til uden hensyn til egne liv, at kravle ud for at hente den døde fører. De fastslog med sikkerhed døden, tog værdisager til sig og, efter at de til hjælp havde hente endnu to sanitetsmænd, bjærgede de liget af deres løjtnant, selvom han kun lå knap 40 meter foran den fjendtlige grav, og opfyldte dermed majorens ønske. De blev på grund af deres trofasthed og tapperhed tildelt jernkorset. (Fremstilling fra Unteroffizier Brusch 2/213). Lt. Oldenburg blev om natten den 6./7. november begravet bag regimentets kommando station. Graven var smykket af et simpelt trækors. Major v. Loefen bad fadervor, men var så grebet, at ordene havde svært ved at komme over hans læber.

Til den 6. november befalede XXIII. Res.-Korps: »Angrebet fortsættes i morgen«. Men foran 46. R.D. front var situationen sådan, at der denne dag ikke skete ændringer. Som begrundelse herfor angiver Divisionens krigsdagbog følgende ord:

Usvækket fjendtlig artilleriild, på tidspunkter fra tung engelsk skibsartilleri - Ringe virkning af eget artilleri mod de godt forskansede fjendtlige skytter.

Denne korrekte konstatering af situationen kan måske føres tilbage til en melding fra Hptm. v. Hammerstein: »en storm på de fjendtlige stillinger med vores udmattede kræfter og dårlige artilleristøtte udsigtsløs«

Ved Regiment 213 lå som dagen før, Pagenstechers styrke (8., 6., 5 Komp.) langs vejen Bixschoote – B9, med venstre fløj over denne, og højre fløj i en bue (en svag styrke fra 6/213 var indsat til højre som forbindelsesled og havde etableret en nødtørftig forbindelse), stab II/213 med 7/213 omkring 100 meter bagved, I/213 på begge sider af vejen Kippe – Steenstraat skråt til højre bag II. Bataillon, Stab I/213 ved regimentets kommandostation, III/213 i reserve i dækninger ved Langewaade (?). Major v. Lüderitz meldte sig syg. Hans helbred var allerede svækket efter mange års tjeneste i tropperne i kolonerne, og havde ikke kunnet klarer anstrengelserne, der nu havde været uafbrudt i næsten tre uger. Den 10. november blev han overført til et lazaret i Tyskland. III/213 var nu førerløs. Der var i dens rækker ikke flere officerer.

Man kan danne sig et godt billede af situationen ved II/213 på baggrund af den melding, Oblt. Pagenstecher afgav denne dag til bataljonen:

Til II/213

6. november 1914

I forreste linje ligger:

1. 15 mand 6/213 (forbindelses deling højre)
2. 49 mand fra 5., 6., 8. Kompanie
3. 30 mand Jäger
4. 25 mand blandede tropper (omtrent)¹⁾

¹⁾ Om disse drejer det sig vel om forsprængte (213 og mandskab fra 44. og 45. R.D.

119 mand

Jeg kan kun fastslå de tab, der er indtruffet her foran, altså i de sidste to dage. Der indtrådte imidlertid allerede tab under fremrykningen og det for 2 dage siden gennemført, ulykkelige natangreb ¹⁾:

	Døde	Sårede
5. Kompanie	5	5
6. Kompanie	5	12
8. Kompanie	3	4
Sum	15	21

Jeg anmoder om opklaring af følgende tvivlsspørgsmål:

1. Hvornår skal ilden åbnes? I nat eller i morgen tidlig? Eller hvornår? Jeg bemærker, at der herved igen vil opstå store tab, da modstanderen eftermiddag i dag præcist har indskudt sig ind mod dæmningen.

2. Efter den mig i går tilgæede befaling skulle Bataillon Arnswald (208?) sætte sig i besiddelse af gården ved B9. Denne har jeg ikke bemærket. I/213 er ikke nået hertil. Skal der trods dette fortsat angribes? Hvorfor er der langs hele linjen intet sket? Jeg ville være meget glad for en orientering om dagen i dag. Infanteri flankebeskydning har også i dag fundet sted.

Pagenstecher
Oblt.

Af denne melding fremgår, der foruden alle de vanskeligheder, hvori regimentet stod, heller ikke formidlingen af befalinger kappede rigtigt, formodentlig fordi de højere stabe udsendte dem for sent og gav de kæmpende enheder for korte frister. Det var heller ikke erkendt hos de højre tjenestesteder, at de to underafsnit Dobschütz og v. Loefen som en kile var trængt frem mod Steenstraat, mens naboafsnittene stadig lå langt tilbage. Da franskmændene stædigt forsvarede hver eneste meter, hver hæk, hvert hus, hver grav, var der i denne kile meget store tab (Krigsdagbog 213). De ofte omtalte kontrabefalinger (eks. af Vz.f. Kaiser 2/213), udsendt denne dag, forklares af den forskellige opfattelse af situationen hos Oberst v. Stockhausen og Major v. Loefen

Regimentets forplejningsofficerer anstrengte sig utrætteligt for at forsyne tropperne. Om aftenen den 6. november kunne forplejningerne af bataljonerne gennemføres i nogenlunde omfang. Hptm. v. Hammerstein bemærkede: »Offz.St. Schröder bragte nu brød, smør og rom til linjen. En god præstation under ild og uden støtte fra feltkøkkener«. Om forplejningen ved 2/213 giver Unteroffizier Brusch i sin dagbog et levende billede:

Om aftenen den 6. november, som det var blevet mørkt, gik jeg med 6 mand fra kompagniet tilbage til levnedsmiddelvognen for at hente varm mad til kompagniet. Det var en vanskelig opgave, for ingen havde anelse om hvor vognen holdt. Det eneste jeg vidste var: på en vej. Altså afgang i den tågede nat, indtil vi efter meget søgen frem og tilbage endeligt fandt en vej, som vi håbede var den rigtige. Vi mødte enkelte folk (soldater), som kunne fortælles os, at vi var på rette spor, altså gik det videre i den fortsatte kugleregn. Banden beskød nemlig vejen som vilde, da de troede vi modtog forstærkninger. Desuden vidste de, at vore levnedsmiddel og Røde Kors kolonner stod på vejen, som de ville holde under ild. Foran gik en underofficer fra R.208 med sine folk, der ikke havde samme held til at slippe glat igennem som vi. Underofficeren blev ramt i hovedet og var øjeblikkelig død, en mand blev ramt i benet. Lykkeligvis var vi nået frem, men måtte vente en stund til gullasch-kanonerne nåede frem. Endeligt nåede de frem, og for første gang i 4 dage fik vi endelig varm mad. Hvordan det smagte, kan vel de fleste forestille sig. Fra en anden vogn fik vi varm kaffe, en gudedrik! – Da vi havde fået fyldt vore kogeke, gik det tilbage og fandt heldigvis også efter længere søgning tilbage til vores kompagni. Undervejs gled jeg ned i en vandgrøft og fik støvlerne fulde af vand, overordentlig ubehagelig. Det udløste stor glæde her af finde vores faste Feldwebel, der i mellemtiden var kommet. Han havde medbragt brød, flæsk og kiks, og desuden en flaske rom, som vi tømte i løbet af natten og næste morgen. Cigarer og cigaretter var til vores store glæde også medbragt.

Erkendelsen af, at et angreb med de forhåndenværende kræfter og de hidtil anvendte metoder, ikke ville kunne lykkes, havde også nået de højere stabe, og derfor var den sædvanlige ordre til angreb opgivet den 7. november. Denne dag skulle tværtimod være en slags hviledag, dvs. hvad man kunne få af hvile, når man lå nogle få meter foran en tungt besat og -bevæbnet fjendtlig stilling, og hvert øjeblik måtte være indstillet på at det langt overlegent artilleri sendte deres »velsignelse«. Og alligevel bragte netop denne dag i »ro« en væsentlig forbedring i

¹⁾ Dermed mener han den ovenfor nævnte forvirring, der indtrådte under 211 tilbagetrækning om aftenen den 4.

regimentets stilling, og samtidig den nødvendige gunstige udgangsstilling for den efterfølgende storm den 10. på B9-stillingen. Om morgenen den 7. november lå en tæt tåge over området, og denne mulighed udnyttede fører for 2/213, VzF. Kaiser i en hurtig besluttsomhed. Kompagniets stilling blev lagt frem til et levende hegn foran gården ved B9, hvor en fundet fransk skyttegrav blev besat og udbygget. Han beretter selv herom:

Da der om morgenen den 7. herskede kraftig tåge, satte jeg mig i forbindelse med naboenheden til højre, og rykkede igen frem til vores stilling fra aftenen den 5., og optog samtidig forbindelse til venstre til 6. Kompanie, der den 5. var blevet liggende fremme. Vi var heldige indtil kl. 1030 at have tæt tåge, og da den lettede lå vi godt nedgravet i en om end meget tynd linje blot 100 meter for næsen af fjenden. Jeg havde underrettet vores artilleri om fremrykningen, og kl. 11 også bataljonsføreren, samtidig med en anmodning om forstærkning fra bataljonens øvrige tre kompagnier, der lå omkring 600 meter bag os i »første« linje.

Jeg modtog stor ros fra regimentet, ikke mindst da den 7. var udlagt til hviledag, blev øjeblikkeligt forfremmet til Offz.St. – kompagnifører var jeg allerede siden den 5. – og blev samme dag indstillet til Jernkorset.

Allerede den 9. blev Offz.St. Kaiser tildelt Jernkorset. Denne besluttsomme handling beviste, at Offz.St. Kaiser havde et fremragende mod til selvstændig handling, og kan vurderes endnu højre, da 2/213 herunder ikke havde nogen tab. Gennem forbindelsen til Afdeling Pagenstecher - det var formentlig den i meldingen den 6. nævnte forbindelse til 6/213 - var den tidligere kun nødtørftige forbindelse i regimentets forreste linje blevet befæstet. Modsat beviser fremrykningen, hvor værdifuld og nødvendig netop førerpersonligheder var for regimentets daværende situation, og hvor kraftig manglen på førere gjorde sig bemærket - netop førere, der forenede handlekraft og besluttsomhed i en person. Anerkendelsen af VzF. Kaisers indsats fra regimentes fører var velfortjent.

Af ikke fastslåede årsager (muligvis fordi 2/213 hørte til nordlige brigade afsnit, og de andre kompagnier til den sydlige?) modtog Offz.St. Kaiser ikke den anmodede forstærkning fra de øvrige kompagnier under I/213, og 2. Kompanie måtte med sine omkring 70 mand alene holde forreste linje. Resten af 1., 2. og 4. Kompanie lå skråt til venstre omkring 400 meter bag ham. 4/213 mistede dens fører, Offz.St. Drossel, der dødeligt blev ramt af et sprængstykke. Ved II/213 var de denne dag ingen ændringer i situationen.

Heller ikke ved III. Bataillon var der ændringer. Det lykkedes nogenlunde at forpleje, selvom II/213 ikke var helt tilfreds med forsyningen gennem III. Bataillon, der skulle bringe forplejningen frem i stillingen. Allerede her viste sig erfaringerne fra de følgende krigsår, at forsyningen af tropper med forplejning er mest pålidelig, når leveringen sker med egne folk fra stilling.

Også den følgende dag, søndag den 8. november, var en herlig efterårsdag med strålende solskin efter at morgentågen var lettet. Da soldaterne havde skanset flittigt – allerede nu havde de for længst indset, at dette hårde arbejde var til fordel for dem selv – mindskedes tabene, selvom franskmændene gjorde sig alle anstrengelser, og kastede hensynsløst rundt med jern af enhver art, som de havde gjort det unde ret voldsomt ildoverfald den 7. Regiment 215 skriver desuden i dens regimentshistorie: »213 havde arbejdet godt«. De arbejdsvante næver på reservister og Wehrmænd i 213 kan være kommet bedre fra arbejdet end de uøvede krigsfrivillige, som R.I.R. 215 i stort omfang bestod af. En patrulje fra II/213 fik etableret forbindelsen til venstre, hvor Regimenterne 206t, 207 og 208 lå sammenblandet foran Bixschoote, og til højre til Reserve-Regiment 48. III/213, som var underlagt Oberst v. Dobschütz, rykkede frem til vejkrødet halvvejs mellem Bixschoote og B 10, og gravede sig ned her.

Ved I/213 tog man denne dag en fange. Det er ikke længere muligt at fastslå de nærmere omstændigheder. Lt. Rahtge, adjutant ved I. Bataillon afhørte manden; det var en »Jæger til hest« [chasseur à cheval], Regiment 5, der var såret i benet af en tysk kugle. Han blev med en rapport sendt videre til korpset.

I den endnu kraftige sol denne dag kunne hulebeboerne kravle ud af deres dækninger og varme deres stive lemmer i den skjulende grav. Også feltpost ankom den morgen til fronten, der foruden hilsener derhjemmefra også bragte mange gave og pakker, hvis indhold glædede soldaterne til langt ind i hjertet. Om eftermiddagen kom den glædelige nyhed, at regimentet skulle afløses af Regiment 215. Var hvil virkelig i udsigt? Igen ville man ikke rigtig tro det, og endnu engang var det de grimme pessimister, der fik ret. Men i et par timer kunne man glæde sig, for man havde jo lært kun at regne med dage eller nogle få timer, og ikke noget længere ud i fremtiden. Hvad var planlagt? Brigade Stockhausen skulle frigøre sig og overgå til det sydlige brigadeunderafsnit Oberst v. Oertzen (215). Samtidig blev skillelinjen til 44. R.D. (venstre) fastlagt: vejgaffel 600 meter øst for B9 – vejgaffel 700 meter nordøst Steenstraat broen – Kanalknækket 400 meter syd for Steenstraat. Skillelinjerne mellem de to brigade afsnit blev hermed Vejkrøds halvvejs mellem B10 og Bixschoote – vejgafflen ved Stampkot Ferme – broen ved Steenstraat. Afløsningen var fastsat til kl. 2300. Omkring midnat afløste kampbataljon Ziehm 215 vores I. Bataillon. Men først omkring kl. 0430 lykkedes det bataljonen at nå sine dækninger. »Turen tilbage var ikke så enkel«. Regimentshistorien 215 nævner denne afløsning »et uendeligt besværligt arbejde i mudder til knæene«. Ved II/213 ventede man forgæves indtil kl. 0530 indtil Hptm. v. Hammerstein personligt begav sig til Oberst v. Oertzen og opnåede afløsning af Kampbataljon Puttkamer 215. På trods af den generende fjendtlige forstyrrelsesild blev

afløsningen gennemført uden tab, og lykkelige nåede kompagnierne (II/213 først som det blev lyst) dækningerne syd for Langewaade (Jeanbach gården), som 215 havde forladt. III. Bataillon, som Oberleutnant Pagenstgecher, hidtil 6/213, havde overtaget, rykkede som brigadereserve til Aschhoop – Klostermolen og blev underbragt her i de eksisterende dækninger.

Om mandagen, den 9. november, blev der først og fremmest ordentligt sovet ud. Det drejede sig nu om at give de overbelastede nerver en smule ro, og om at samle kræfter til nye præstationer. Først omkring middag blev der levende i dækningerne. Man stak næserne ud og kunne slå fast, at man endnu var langt fra ude af den umiddelbare farezone. Granater og shrapnells var slet ikke sjældne, selv infanterikugler susede frisk forbi. Tab var heller ikke sjældne, blandt andet blev ved 2/213 den tapre Unteroffizier Woitaschek, hvis mod var skyld i bjærgningen af Leutnant Oldenburgs lig, såret af et skud i armen. Den vigtigste opgave i denne semi-hvilestilling var imidlertid en reorganisering af kompagnierne, der naturligvis på grund af de indtrådte tab og sammenblandingen måtte foretages på en ny måde. Yderligt så soldaterne ikke netop militærisk ud. »Vi så ud som landstrygere«, mente Lt. Rahtge. »Folkene er så trætte, at de kunne falde omkuld, og er ikke længere en kampduelig enhed«. Major v. Loefen var redet rundt til de enkelte bataljoner, og havde optimistisk fået det indtryk, at en eller to dages hvil ville gøre bataljonerne fuldstændig kampklare igen. Herunder havde han imidlertid ikke taget den katastrofale mangel på fører med i beregning. I løbet af eftermiddagen var der appeller for udrustningen. Geværrengøring var særlig nødvendig, da mange bøsser kun delvist var anvendelige på grund af den flanderske mudder, der havde sat sig fast alle steder. Forplejningen var god og nødrationer blev fyldt op igen.

Om aftenen den 9. blev regimentskommandøren beordret til brigadestaben v. Stockhausen, og her udgav generalstabsofficer 46. R.D. Major Dücker de nye befalinger for den 10. november. Efter et par dage uden ordre til angreb, havde man på højre niveau besluttet sig endnu et fremstød for endeligt at sikre overgange over Yserkanalen ved Het Sas og ved Steenstraat. Hele 4. Armees infanteristyrke skulle denne gang rykke til angreb samtidig. Men det var blevet indset, muligvis på grund af meldinger fra infanteriet, at det var nødvendigt med en grundlæggende ændring i metode. Den hensynsløse indsats af infanteri i storm på planmæssig og velovervejet anlagte fjendtlige stillinger, og mod et vågent fjendtligt artilleri med en overflod af ammunition, havde kostet gevaldige tab og overmenneskelige anstrengelser, men havde ikke ført til den fulde succes. Det, der havde manglede, havde været at skyde de fjendtlige infanteristillinger stormmodne gennem eget artilleri. Det skulle nu gennemføres. Divisionsbefalingen lød:

1. Det alvorlige eftertryk, Armee- og Korpsførere lægger på den hensynsløse gennemførelse af angrebet, må og skal gøres klart ved alle dele af divisionen.
2. For artilleriforberedelsen udgives særskilt befaling.
3. Divisionens infanteri med pionergrupper til håndgranater og pigtrådsakse, rykke uden hensyn til naboenheder frem præcis kl. 0730 (Korpsklokkeslet), løber den fjendtlige meget rystede stilling over ende, og besætte denne side af kanalen og trænger efter over intakte krigsbroer. En angrebs- overgang over kanalen på stormspang er opgave for Brige v. Stockhausen (Hertil særlig befaling).
4. Afsnits skillelinje for Brigade v. Rohden højre: højre fløj 214 ved Withuis, venstre fløj 216 over Højde 5 retning Bernard Pleats. For Brigade v. Stockhausen: venstre: vestkant Bixschoote – kanalbue 600 meter sydøst for Steenstraat.
5. Brigade v. Rohden for i dag ved Kippe til disposition stillet I. Bataillon 210 fra 45. R.D. Brigade v. Stockhausen skal frigøre RE.208.
6. Kavaleri-Afdelingen bliver til disposition for Divisionen i Houthulst. 6 ordonnansryttere stiller kl. 0730 ved Jonkershove.
7. Pionerer blev tildelt brigaderne.
8. Sanitetskompagni Nachtegaal – Nord.
9. Divisions stab indtil kl. 0630 Houthulst. Fra kl. 0700 Junkershove. Ordremodtagere stiller her kl. 1100.

Sign. Hahn

Befalingen til artilleriet lød:

1. Angrebet skal forudgås af følgende artilleriforberedelse. Lette og tunge felthaubitser beskyder infanteri stillinger på begge sider af den store vej efter bestemmelser fra Artillerikommandøren indtil kl. 0630, herfra kun vest for vejen, mørsere befæstninger på Højde 10 sydvest Bixschoote, 10-cm kanoner hele rummet syd for indbrudsstedet inklusiv kanalovergange nord og syd for Steenstraat, de disponible feltkanoner beskyder skyttegrave og tilbagegående infanteri.
2. Ildorganisation:

¾ time beskydning af fjendens infanteristillinger

¼ time pause

¾ time skydning

¼ time pause

½ time skydning

Totalt 2½ time, start kl. 0500. Fra det fastsatte tidspunkt er ovenstående skydninger og pause at regne, også hvis en troppeenhed på ordre først senere træder an til angreb.

3. Batterierne skal under deres indsættelse under Punkt 4 og 5 ikke udelukkende beskyde forreste linje, men ind i mellem forlægge deres ild mod de længere bagud liggende stillinger, for også her at forhindre fjenden i at sætte sig fast. På tidspunktet for stormen skal ilden forlægges mindst 500 meter i retning af fjenden.
4. Artilleriet har som deres hovedopgave at gøre indbrudsstedet stormmoden, og må ikke lade sig aflede af fjendtlig artilleriild.
Viser bekæmpelsen af fjendtligt artilleri i denne tidsperiode ubetinget nødvendig, skal den om muligt gennemføres i ildpauserne, og der skal heri indsættes lette og tunge felthaubitser.
5. Res.-F.-A. 46 placerer enkelte kanoner muligst tæt på egen infanterilinj, for at støtte disse med nedkæmpelsen af maskingeværer, flankeringsanlæg osv., og stiller yderligere dele klar, der øjeblikkeligt kan følge mod infanteriets erobrede stillinger. Hele det tunge artilleri holder sig klar til på befaling øjeblikkeligt at rykke frem i de opklarede stillinger.
6. Til en angrebsovergang med hurtigbroer skal artilleriet virke sammen med Brigade v. Stockhausen, der hertil har modtaget særlig befaling.

N.B. Befale for i morgen det tunge artilleri, at rigelig ammunition er lagt klar ved batterierne og at lastede ammunitionsvogne er stillet klar til stillingsskiftet.

Ingen hidtidig udsendte divisionsbefalinger havde indeholdt en så detaljeret skydebestemmelse for artilleriet, som denne. Divisionsartilleriet var forstærket af tunge bayr. batterier, så en virkelig intensiv ild kunne lægges over indbrudsstedet. Infanteriets brigadefører opdelte afsnittet i 4 underafsnit.

1. Oberst Ridel: Jäger 18 og III/214. Højre fløj ved Wit Huis Cabt.
2. Major v. Stockhausen: Reg. 216 og II/210. Venstre begrænsning lige nordvest Stampkot Ferme (II/210 fra kl. 0630 ved Chapelle nordvest for Langewaade).
3. Oberst v. Dobschütz I og II/214 øst for vejen Kippe – Steenstraat.
4. Oberst v. Oertzen R.I.R. 215 øst for samme vej.

Som reserve for divisionen var R.I.R. 213 i første omgang placeret med I. og II. ved Langewaade og III. ved Kloostermolen, mens resterne af R.I.R. 208, omkring 200 mand, var reserve for korpset og placeret ved vejen mellem Kippe og Aschhoop. På den måde var Regiment 213 denne gang ikke med i første linje af angrebet, hvilket man måske kan beklage når man tager i betragtning, at den samlede artilleriforberedelse netop denne gang var af en styrke, at en succes var en større mulighed end den 4., 5. og 6. i måneden, og den kendsgerning, at regimentet i deres venterum lå under uafbrudt fjendtlig artilleriild. Major v. Loefen, som med sin stab (regimentsstab og stab I/213 synes i disse dage at være slået sammen som følge af Major v. Loesens funktion som regimentsfører) opholdt sig i den såkaldte »Ruisbach-gård«, trak III. Bataillon tilbage til regimentet og afventede yderligere ordre.

Der kom også snart besked om, at I og III/213 skulle følge den første angrebsbølge i en afstand af omkring 600 meter. Der lå kraftig ild over hele afsnittet, og af de infanterikugler, der mindst kom fra en afstand på 3 km, og forårsagede flere tab, blev som en af de første adjudanter ved I/213, Lt. Rahtge, såret allerede ved Ruisbach gården. I/213, der dannede regimentets første bølge, passerede område i løb med 1. og 2. Kompanie (højre) forrest og 3. og 4. Kompanie bagved sammen med bataljonsfører Oblt v. Karstedt. 2/213 under den energiske føring Offz.St. Kaiser kom hurtigst fremad og nåede netop derfor trods den »frygteligste artilleriild, som jeg endnu havde oplevet« med få tab frem til en forladt fransk grav syd for vejen Bixschoote – B9, omkring 200 meter bag den forreste linje, der her var gået i stilling. Lidt senere nåede 1. Kompanie samme stilling og efterhånden resten af I. Bataillon med Oblt. Karstedt. III/213 blev trukket frem til vejen Bixschoote – B9 og blev her placeret i dækninger. II/213 (Hammerstein) blev om eftermiddagen kl. 17 som brigade-reserve trukket frem til en gård ved vejkrydset 300 meter nord for Bixschoote. Her lå stab og 8. Kompanie på selve gården, 5. og 7. Kompanie i skyttegrave, 6/213 og M.G.-delingen, der her igen dukkede op, ved en gård 150 meter længere mod syd. I mellemtiden havde Regiment 215 i et kraftigt angreb erobret B9 stillingen, hvor gården næsten totalt var knust af det ødelæggende tunge tyske artilleri, og hvor skyttegrave næsten var jævnet med jorden. Der var taget en række fanger og erobret enkelte maskingeværer, der i uger havde skabt store problemer for tyskerne. Den gode artilleriforberedelse, men også den kendsgerning af 215 havde haft nogle få dages hvil forinden, havde ikke undladt deres virkning. Også mod Højde 10 sydvest for Bixschoote angreb de tapre 215'ener og erobrede den. Også her kunne der tages mange fanger, der på vej bagud kom forbi 213. Artilleriet, der for en dels vedkommende havde truffet deres heste frem til batteristillingerne, var

allerede om morgenen med to batterier (2 og 3/46) gået i stilling sydvest for den forreste infanterilinie (umiddelbart før B9 til højre for vejen), og beskød nu Steenstraat.

På højre fløj af divisionen havde III/214 med forbindelse til 45 R.D. (Regiment 211) allerede sydvest for Poesele overskredet kanalen, men fjenden havde koncentreret sin modstand omkring Steenstraat, og gjorde det umuligt for den hårdt ramte 215 også her på venstre fløj af divisionen at komme videre fremad. Uden ophør tordnede fjendens kanoner og også stærke infanterikræfter holdt fortsat fast foran kanalen.

Formentlig på grund af overgangen af kanalen på højre fløj, forskubbete divisionens infanteri sig stadig mere mod højre, og der opstod et farligt hul i den tyske skyttekæde på venstre fløj på skillelinjen til 44. R.D. Som Afsnitskommandør øst for vejen Kippe – Steenstraat, beordrede derfor Oberst v. Oertzen 215 at I/215 skulle forlænge Regiment 215 til venstre. Derfor rykkede Oblt. v. Karstedt ind mellem 215 og 44 R.D. med 1., 2. og 4. Kompanie, mens 3. Kompanie forblev på sin oprindelige placering. Bataljonen besatte en vejgrøft langs vejen Bixschoote – B8, syd-sydøst for Højde 10. 213 tog herunder omkring 70 fanger selvom de først nu var placeret i forreste linje. Hurtigt forvandlede kompagnierne vejgrøften om til en stilling og blev liggende her, selvom der fra starten var nogen betænkelighed ved at lægge en skyttegrav direkte langs en vej. Offz. St. Kaiser mener i et feltpostbrev, at franskmændene ikke tiltroede tyskerne en sådan frækhed, og derfor på trods af de korte afstande, ikke i særlig grad beskød stillingen.

Jævnfør 215's regimentshistorie gav Oberst v. Oertzen kl. 15 ordre til det tunge artilleri om at lægge deres ild over Steenstraat for også at gøre dette støttepunkt moden til angreb. Han havde til hensigt omkring kl. 1630 at fortsætte angrebet med I og III/213 og erobre Steenstraat, men kl. 1650 kom ordre fra brigaden om at fastholde de erobre stillinger og udbygge disse, men ikke yderligere at rykke frem. Baggrunden for denne befaling var, at angrebet ved 44. R.D. desværre ikke var gået så planmæssigt som ved 46. R.D. Her var regimenterne for en dels vedkommende allerede gået til angreb kl. 0630, mens andre først havde iværksat kl. 0740. Målet i Het Sas var ikke nået. Kontakt til 44. R.D. var i det hele taget den store bekymring for afsnitskommandøren, brigaden hele tiden gjorde opmærksom herpå. Da Oberst v. Oertzen nu også fik stillet II/213 til rådighed til sit afsnit for tilfældet af et fjendtligt angreb, gav han Oblt. Pagenstecher III/213 ordre til at indsætte to kompagnier til venstre for I/213, og dermed under alle omstændigheder sikre forbindelsen til 44. R.D. I. Bataillon havde i mellemtiden også indsat sit 3. Kompanie i forreste linje. På den måde lå R.I.R. 213 som det blev mørkt med 6 kompagnier i forreste linje. To kompagnier af III. Bataillon (12. og 10.) lå langs vejen Bixschoote – B9, II. Bataillon som tidligere ved vejkrydset 300 meter nord for Bixschoote.

Divisionens placering var ved mørkefald som følger (jfr. divisionens krigsdagbog) nord mod syd:

III/214 med forbindelse med III/211 (45 R.D.), der stod på vestsiden af Yser-Kanalen, ligeledes på den anden side kanalen sydvest for Poesele. Herefter fulgte Jäger 18 med 1. og 2. Kompanie øst for kanalen med 3. og 4. Kompanie bag ved. Til venstre bag jægerne (1. og 2.) stod langs vejen Poesele – Steenstraat (højre fløj ved Chapelle) I/216, så 5/210, II/216, 7/210 (omtrent ved Chapelle ca. 1 km nord broen ved Steenstraat). Herefter fulgte I/214 omtrent til vejgaflen 200 meter nordvest for vejen Kippe-Steenstraat, herefter II/214 og 215 på begge sider af den store vej (I. til højre, II. til venstre), og så langs vejen Steenstraat – Bixschoote i en bue mod øst I. og halvdelen af III/213.

Det var naturligvis ikke muligt med en organiseret forplejning af de forreste elementer af regimentet, men man fandt en vis erstatning i indholdet af de talrigt erobrede franske tornystre, der havde et rigt indhold af kød- og

anden konserver, kaffe, te, sukker og vin. Også megen undertøj blev fundet, hvilket kom til god brug. I 46. R.D. krigs dagbog er der mod slutningen af dagen følgende sammenfatning:

Takket være den fremragende ledede artilleribeskydning af Højde 10 og B9, har vores infanteri denne dag opnået en skøn succes. Overgangen over kanalen ved Poesele og stormen på Højde 10 vest for Bixschoote (og her har 215's historie med rette tilføjet: og stormen på B9) er æresblade i divisionens historie, der trods manglen på førere og indtrådte store tab her udmærket har præsteret.

Regiment 213 kan med stolthed kikke tilbage på denne dag. Selvom den i de foregående uger næsten alene havde båret belastningen af infanterikampen mod B9 og Højde 10, uden tilstrækkelig artilleristøtte, selvom den ofte nok var blevet anmodet, og selvom den næsten ingen hvile havde haft siden den 22. oktober, havde den 10. november til fulde løst dens stillede opgaver, urokkeligt gjort dens pligt trods alle anstrengelser. Den havde endnu engang bevist, at et menneske er i stand til at præsterer mere, end det selv mener sig i stand til. Af fanger havde regimentet som ovenfor nævnt, selv indbragt 70, hvortil regimentets krigs dagbog kommenterer: »På grund af sammenblandingen af regimenter kan imidlertid en endnu større andel af de hundreder af fanger tilskrives regimentet«.

Men Steenstraat var stadig på franske hænder, og derfor gav det i første omgang ingen ro. Armeen og korpset pressede på for at 46. R.D. skulle tilkæmpe sig overgangen. Grundlæggende blev der derfor befalet for en fortsættelse af angrebet den 11. november. – Imidlertid var kræfterne i Brigade Stockhausen, der skulle knække den hårde nød, i den grad decimeret, at afsnitskommandøren Oberst v. Oertzen 215 indtrængende frarådede det videre forsøg. Især Regiment 215 var, som det blev udtrykt i dens historie, »udbrændt til slagge« (om aftenen den 10. var regimentets totale styrke optalt til 153 geværer).

I 213's stillinger skete der denne dag ingen væsentlige ændringer. Artilleriilden lå igen tungt over de tyske grave, da modstanderen tilsyneladende var meget nervøse for Steenstraat. »igen og igen hyllede granaterne område langs kanalen ind i en uigennemtrængelig sky af røg« (Offz.St. Hay II/213). En tung granat slot ned i den stilling, hvor forer for I. Bataillon Oberleutnant v. Karstedt opholdt sig, hvorved af 16 mand de 11 blev såret eller dræbt. (Brev fra Offz.St. Kaiser 2/213). Oblt. v. Karstedt fik et nervesammenbrud og måtte forlade regimentet. Kommandoen over I. Bataillon overgik til Offz.St. Kaiser, mens Offz.St. Burmester overtog Kaisers 2. Kompanie. En særlig gene var eget artilleris for korte skud (formentlig 44. R.D., der under angrebet på Steenstraat skulle virke flankerende). Oblt. Pagenstecher III/213 sendte melding efter melding herom til Oberst v. Oertzen 215 (efter Reg. 215's regimentshistorie). Denne utilsigtede beskydning kostede 213 to døde og 3 hårdt sårede. På trods af energiske henvendelser fra Oberst v. Oertzen ophørte denne beskydning ikke. Det øgede den deprimerende virkning af de fjendtlige kanoner betænkeligt, ikke mindst da også den ofte følte sult nedbrød gravbesætningernes modstandskraft. Oprindeligt var et angreb fastsat til kl. 0700, men på pres fra Oberst v. Oertzen udsat. Så blev et angreb på den fuldt besatte fjendtlige grav og den med jernbaneskiner og bjælker kraftigt forskansede Steenstraat af Oberst v. Stockhausen (91. Brigade) befalet til kl. 1500, men nu gav korpset kontraordre. Man skulle i første omgang afvente indgreb fra 9. Reserve-Division, der om aftenen den 11. november skulle ankomme øst for Houthulst skoven.

»Et lettelsens suk gik gennem vore rækker. Ingen havde haft tiltro til at et angreb ville være lykkedes«. Sådan står det i 215's regimentshistorie, og fortsætter: »den 11. november bragte ganske vist ingen egentlige kamphandlinger, men krævede næsten mere af de medtagne tropper end de foregående dags angreb«.

Fører for 4. Armee udsendte den 11. november følgende Armeebefaling:

Under de sidste dages kampe har alle troppedele udvist den største dedikation, udholdenhed og angrebslyst. De har holdt ud under den kraftigste fjendtlige artilleriild og ikke skyet nogen tab. Jeg udtaler derfor min varmeste anerkendelse til alle officerer, underofficerer og mandskab for deres præstation, og har forhåbningen om, at de nu indledte operationer gennem en konstant fastholdelse af angrebstanken og uden at sky nogen tab, vil kunne bringes til en lykkelig afslutning.

Hertug Albrecht af Württemberg

Forplejningen af de forreste af 213's bataljoner (I og III) blev gennemført af den bagvedliggende II/213, men krævede overordentlige anstrengelser. Madtransporterne skulle tilbagelægge en usædvanlig lang vej gennem et kraftigt beskudt terræn. Køkkenvognene kunne ikke køre ret langt frem. Oven i købet satte det denne aften ind med en gevaldig storm med regnbyger, der gennemblødte folkene til skinnet og forvandlede hele området til en stor sump. I den totalt mørke nat måtte Hptm. v. Hammerstein sende sine 6. og 7. Kompanie afsted for at beskytte og sikre flytningen af 16 tyske kanoner, der stod for tæt på fjenden syd og øst for Bixschoote. Først den 12. om aftenen kom kompagnierne tilbage til deres dækninger, trætte og sultne. Fører for 7/213, Offz.St. Völs blev denne

dag lettere såret, Vizefeldwebel Gloyer overtog kompagniet. Betegnende for de forestillinger, der endnu herskede blandt de franske tropper, var de spørgsmål en såret franskmand stillede Hptm. v. Hammerstein: var det sandt, at vi slog fanger ihjel og var russerne virkelig nået Berlin?

En yderst velkommen forbedring af forplejningen ved kompagnierne var ankomsten af i første omgang 4 feltkøkkener. Med den indskrumpede forplejningsstyrke var de for øjeblikkeligt tilstrækkeligt til forplejning af hele regimentet.

I 215's regimentshistorie fremgår følgende melding fra Oblt. Pagenstecher III/213.

III/Res. 213 syd højde 10.

12. november, kl. 0340.

Til Oberst v. Oertzen

Befaling til angreb først modtaget 0330. Forreste linje R. 213 meget store tab gennem artilleri. Oblt. v. Karstedt nervesammenbrudt – Til venstre for mig er 44 R.D. ikke ved kanalen, men er gået tilbage til min højde (I. Batl. 204). Til venstre for mig står 16 kanoner uden infanteri fuldstændig lammet gennem fjendtligt artilleri. Til venstre for mig fjendtlig infanteri flanket med maskingeværer. Hvordan skal stormen, der til venstre mangler enhver form for forbindelse, kunnet gennemføres, da jeg med resten end ikke vil kunne nå frem til kanalen.

Jeg observerer fra taget af et hus. syd Højde 10.

Pagenstecher, Oblt.

Denne melding syntes trods (formentlig fejlagtig) dato at omhandle angrebet den 11. Dette forstærkes af omtalen af Oblt. Karstedt, der allerede den 11. november tog afsked, og de 16 kanoner, som om natten 11./12. blev bjærget. Også den manglende omtale af 36'erne taler herfor, og i det hele tages synes meldingen mere at passe på situationen den 11. november.

Den 12. november begyndte med en kold og stormfuld morgen. Offz.St. Kaiser, nu fører for I. Bataillon, blev om formiddagen røget ud af sit »stabshovedkvarter«. Han skriver herom:

Jeg selv lagde mig bag vejen på i gård 30 meter bag skyttelinjen med min ordonnans og bataljons tambur.

Omkring kl. 9 blev mit hus, som det kunne forventes, skudt i brand, og nu lagde banden begge sider af huset under maskingevær- og geværlid, da man formentlig havde bemærket, at der her lå en stab.

Som sikkerhed havde jeg allerede ladet grave en god dækning 10 meter til højre for huset, hvor i vi en ad gangen forsvandt som forsinkede lyn. God var situationen ikke! Men vi kom alle lykkeligt derover.

Kl. 11 modtog divisionen korpset befaling for fornyet angreb på Steenstraat kl. 14. I en supplerende befaling blev Armee-reserven ved Kippe stillet til rådighed - Ersatz-Bataillon 34 og 36, begge endnu på hver 6-700 mand, og to batterier. Begge bataljoner blev tildelt Brigade Stockhausen, E.34 til Afsnit v. Dobschütz, E.36 til Afsnit v. Oertzen, modtog i Aschhoop deres anvisninger og blev kl. 12 middag sat i march. De havde en vanskelig natmarch over overbelastede veje og meget ødelagte adgangsveje bag sig. Deres fremmarch mod de fastlagte stormudgangsstillinger ved højlys dag, for øjnene af en opmærksom fjende, gennem det opblødte terræn langs Ruisbeek og over det allerede af granater ødelagte terræn, skete kun under store tab, og da artilleriforberedelsen som planlagt sluttede kl. 14, var stormtropperne lagt fra nået frem i deres udgangsstillinger. Først i tidsrummet Kl. 15-1630 nåede 2/36 og dele af 4/36 frem til de forreste kompagnier af 213 (I/213 og 9., 10 og 11. Kompanie), mens 1/36 nåede III. Bataillons reservekompagni – 12/213.

De medbragte ordren til angreb, ved højlys dag mod det befæstede kanaldige! Der ville ikke være kommet et menneske levende derfra. Gud ske lov blev angrebet annulleret på ordre fra Oberst v. Oertzen, der igen lå i forreste linje, og på mine advarsler. (Offz.St. Kaiser, I/213).

Alligevel blev der gennemført delangreb (eksempelvis af Major Ziehm 215), og i 215's regimentshistorie fortælles, at »enkelte dele af 213« deltog heri. Det er desværre i regimentets arkiver ingen detaljer herom. De fjendtlige skyttegrave var allerede igen i fuld bemanning som angrebene blev gennemført – angreb der måtte mislykkes da artilleriforberedelsen havde været uden virkning. Der blev med indsættelsen af de to erstatnings-bataljoner overhovedet ikke opnået resultater, og det befalede angreb, hvor de daværende mangler i formidlingen af befallinger igen blev tydelige, var på forhånd mislykket. De fjernt fastsatte mål (Lizerne som brohoved ifølge Reg. 213 krigsdagbog) viste på ny, da den virkelige situation hos tropperne af de højere myndigheder endnu engang ikke var kendt eller erkendt. Den massive fjendtlige modstand ved Steenstraat kunne ikke brydes i frontalt angreb med det disponible infanteri, hvad også den senere udvikling beviste. Brigade Stockhausen dannede et fremspring, som konstant var udsat for flankerende ild fra kanalen. Krigsdagbogen for 213 fortæller desuden, at 44 R.D. ved

vinkelret fremrykning (dens stillinger buede mod øst) efterlod et hul til 46 R.D., der måtte lukkes af Brigade Stockhausen.

Den urolige dag gjorde det endnu engang forplejningen vanskelig. III/213 forsynede sig selv, men I. Bataillon måtte igen forsynes af 5. Kompanie fra II. Bataillon. Denne bataljon, hvis 6. og 7. Kompanie igen var indtruffet, lå stadig i de tre gårde ved vejkrydset 300 meter nord for Bixschoote. Den kunne fortsætte reorganiseringen. »Organiseringen af bataljonen blev igen etableret takket være den energiske indsats fra Hptm. v. Hammerstein« (Dagbog, Offz.St. Hay II/213).

Gaver hjemmefra ankom, hvor især de mange cigarer med glæde blev hilst velkommen. Da Mecklenburger kontingentet, brigade-Ersatz-Bataillon 36 syntes stærk nok til alene at fastholde afsnittet, hvor resterne af 215 og 213 stod, og gravene med den nuværende besætning var unødvendig opfyldt, befalede brigaden frigørelsen fra fjenden af de her befindende dele af 213, 215 og 208 Regiment. Denne frigørelse skulle ske allerede den 13. november tidlig morgen, men formidlingen af befalingen var så dårlig, at de nåede for sent frem, og I og II. Bataillon endnu den 15. november måtte ligge under artilleribeskydning. Denne ikke planlagte forlængelse af tiden i skyttegraven »forskønnedes« ydermere af et voldsomt regnvejr. Først om aftenen omkring kl. 22 begyndte 213 at forlade stillingerne på Højde 10. Efter en vanskelig natmarch gennem opblødt terræn, nåede de trætte kriger endeligt området ved Aschhoop – Kloostermolen, hvor de blev underbragt i de her liggende dækninger, hvor regimentet allerede en kort tid den 3. november havde opholdt sig.

II/213 forblev som brigade reserve i dens hidtidige dækninger ved vejkrydset nord for Bixschoote. Herfra havde den ansvaret for forplejning, ammunitionsforsyning og sårede evakuering fra de foran liggende, kæmpende tropper. Også regimentets stab forblev i stilling, da Major v. Loefen igen var kommandør for det venstre brigade-afsnit, mens Oberst v. Oertzen overtog afsnittet til højre for vejen, da Regiment 214 ikke længere havde stabsofficerer, overhovedet kun havde en enkelt officer tilbage (Lt. Malmede).

Den 14. november var for I og III/213 i første omgang løsnet: sove ud. Herefter forsøgte man igen at komme til at ligne et menneske. De sidste dage i gravene under det miserable vejr havde i utroligt omfang svinet uniformer og udrustning til. Under de stadig begrænsede forhold kunne der imidlertid kun blive tale om den mest nødtørftige istandsættelse og rengøring. Den nye »spændings opbygger«, feltkøkkenerne, sørgede for punktlig, varm forplejning, og regimentet begyndte at påskønne dem, så længe ventede, som et uundværligt hjælpemiddel under føring af moderne krig. Om så mere uforståeligt er, at de nye regimenter blev sendt i felten uden denne udrustning. Måske kunne kompagniernes kampkraft i de forgangne onde 4 uger i ikke uvæsentlig grad være blevet hævet, hvis den nødvendige forplejning i det mindste havde været lettere ved hjælp af gullasch-kanonerne.

Oblt. Pagenstecher, for tiden fører for III/213, forfremmedes til Hauptmann. Samme dag blev det bekendtgjort, at efter ordre fra korps den 4. 11. 1914 følgende var forfremmet til Feldwebelleutnant: Offz.St. Tarnow (var allerede 23. oktober blevet såret og døde senere på lazaret), Schröder (Forplejningsofficer II/213), Uskereit (var allerede den 10. oktober forflyttet til Ers.Batl. 85), Teegen (allerede faldet den 22. oktober) og Hachtmann (tidligere 12/213).

Den 14. november ble der igen tildelt Jernkors, Navne på modtagere er kun kendt for II. Bataillon: Unterarzt Dr. Knemeyer, Offz.St. Döls 7/213, Offz.St. Dickhaut 6/213, VzF. Rathje 6/213, VzF. Nebel 5/213, Unteroffz. Suhr 8/213, Offz.St. Budzich, tidligere fører for 12/213, overtog kommandoen over 9. Kompanie, mens Feldw.Lt. Hachtmann overtog 12. Kompanie.

Som erstatningsenhed for regimentet blev Ersatz-Bataillon R.I.R. 75 i Bremen udpeget. På den måde blev Regiment 213, hidtil en Schleswig-Holstensk enhed, et »Bremen Regiment«, hvilket også gav sig udtryk i sammensætningen af mandskabet, da det meste erstatningspersonel kom fra Hansabyen.

Søndag den 15. november faldt den første sne (desto mere glædede man sig over kvartererne), fortsatte bataljonerne med at få besat stillinger og få gang i de løbende forretninger. Alle var glade over, at ingen ny ordre indløb, og at man foreløbig blev ladet i ro. De forskellige rygter løb allerede om, hvor næsten indsats skulle finde sted. Den 16. november var situationen den samme, man nød fortsat roen. Der ankom megen post i disse dage. Kun et alvorlig, dysenteri-lignende maveonde generede mange af folkene. Den nye kommandør, Oberst v. Heimburg, tidligere stedfortrædende distriktskommandør i Karlsruhe, ankom denne dag til regimentet. I mellemtiden fortsatte Major v. Loefen som afsnitskommandør. Den 17. november blev det næppe håbede virkelighed; der tilgik befaling om, at regimentet skulle rykke til et længere bagved liggende hvilekvarter til opfyldning og genskabelse af kræfter. I. og III. Bataillon fik marchbefaling til den 17. og skulle gå i kvarter i Amersvelde, en landsby 2 km sydøst for Zarren, altså en afstand på næsten 15 km i luftlinje fra fronten.

Heller ikke indsættelsen af 9. Reserve-Division i Bixschoote området havde ført til det ønskede resultat med erobring af Steenstraat, men angrebet tværtimod den 14. afvist med store tab til følge. Ydermere havde den vedvarende regn og det, at belgierne havde åbnet sluserne, øget den almindelige vandstand i Yser-områderne, at alle

46. R.D. stillinger vest for Yser havde måttet rømmes. De højere myndigheder havde efterhånden opgivet deres angrebshensigter, og måtte efterhånden affinde sig med, at en afgørelse i Flandern ikke kunne gennemtvinges i løbet af vinteren. Modsat var det også en kendsgerning, at næsten hele Belgien var på tyske hænder. Efter over fire uger i brændpunktet af hårde kampe, trængte 46. R.D. ubetinget til en hvilepause. De allerede som forstærkning tildelte Brigade-Ersatz-Bataillon 34 og 36 var ligeledes nær udmattelse, og forlangte afløsning som følge af overanstrengelser på grund af et miserabelt vej- og konstant artilleribeskydning.

Med egne regimenter kunne Divisionen umuligt efterkomme dette berettigede ønske. Der tilgik derfor som forstærkning R.I.R. 130 (med 4 bataljoner) fra 66. Brigade og tre kompagnier fra Luftschiffer-Bataillon Stollwerk. Egne regimenter skulle til hvil trækkes tilbage til rummet Terrest – Handzaeme – Muishoek. Brigade v. Rohden (214, 216, Jäger 18): Kruisstraat – Handzaeme – Muishoek. Brigade v. Stockhausen: Amersvelde (213) – Terrest (215).

R.I.R. 130 overtog hele Divisionens frontafsnit Withuis – Bixschoote (eksklusiv). Kommandøren for 46. R.D. fastholdt kommandoen over afsnittet. Om eftermiddagen den 17. november begav I/213 (Offz.St. Kaiser) og III/213 (Hptm. Pagenstecher) sig på vej mod de nye indkvarteringsområder. Den lange marchen var alene svær for de overanstrengede folk, der ikke længere var vandt til så lange strækninger, men først rigtig slem på grund af vejenes ubeskrivelige tilstand, overbelastet som de mennesker, der nu fulgte dem. Sporene ved siden af brostensbelægningen var det rene morads, og de arme infanterister, der måtte bane sig vej igennem, sank ofte i til knæene, og måtte så med besvær igen gøre sig fri. De brolagte dele var ødelagte af de ustandselige kolonner og allerede for den dels vedkommende brudt op. Ganske vist var civilarbejdere allerede sat i gang med at gøre sidevejene anvendelige igen ved at hente sten fra de nedbrændte huse og kaste dem i mudderet, men der var ikke meget at mærke til deres indsats. Der var en uhyre trafik. De nyindsatte enheder (9. R.D., 33. Ersatz-Brigade, 44 R.D., R.I.R. 130 m.fl.) havde fået anvist vejen Houthulst – Jonkereshove – Merkem, og derigennem var trafikken øget voldsomt ad denne akse. På den anden side fik 213'erne på denne march »i hvil« forståelse af, at kolonnernes opgaver med forsyning med den nødvendige ammunition, forplejning, måske ikke var helt så let, som man måske havde forestillet sig. Mange vogne gled fra vejene ned i mudderet og kørte her fuldstændig fast, og kunne være glade for ikke helt at vælte. Imidlertid gav bevidstheden og udsigten for en tid at slippe ud af de forgangne ugers skidt, øgede kræfter hos alle, og sådan nåede man om aftenen frem til Amersvelde. Der kunne nu i mørket ske indkvartering, hvilket heller ikke gik helt glat, da andre tropper mente at kunne gøre tidligere hæld gældende, men til sidst havde alle tag over hovedet.

II/213 (Hptm. v. Hammerstein) forblev som brigade reserve endnu den 17. november i dens stillinger, mens Major v. Loefen ligeledes forblev som afsnitskommandør. Artilleriilden generede også denne dag, og bataljonsstaben havde endnu en falden (cyklist) at beklage. Patruljer fra II/213 førte om aftenen elementer af R.I.R. 130 frem til afløsning i stillingerne, og om morgenen den 18. november var bataljonen afløst af IV/130. Bataljonen samlede sig ved møllen i Hoekske og marcherede om formiddagen i retning America-Cabt. på vejen Zarren – Staden. I den her liggende gård og møllen vest herfor, blev bataljonen kl. 1130 underbragt.

Over 4 ugers krig lå bag R.I.R. 213, ugers næsen uafbrudte kampe, ugers konstante fysiske og psykiske anstrengelser, uger, som regimentet med stolthed kan se tilbage på. Den havde kæmpet godt og bevist, at de nordtyske reservister og wehrleute havde bevaret deres stammes gamle styrke og dens gamle afprøvede mod.

Tidsrummet mellem den 18. november og 9. december kan man i vores regiments historie sammenskrive til et afsnit af hvil, da regimentet i denne periode ikke kom til indsættelse, selvom typen af hvil ikke var ens i perioden.

Efter at Oberst v. Heimburg den 16. havde overtaget kommandoen over regimentet og Major v. Loefen som afsnitskommandør af den sydligste afsnit af 91. Brigade tidligt den 18. var blevet afløst, overtog han igen kommandoen over I. Bataillon. Bataljonsadjutant blev Offz.St. v. Kroege i stedet for den sårede Lt. Rahtge. Offz.St. Kaiser overtog igen kommandoen over Kompanie. På ordre fra division blev Hptm. Pagenstecher, fører for III. Bataillon, den 18. november afkommanderet til R.I.R. 214, som han i første overgang overtog føringen af. Snart udnævnt til kommandør af I/214 blev han endegyldigt overført til dette regiment. Dermed forsvandt den sidste af de 12 oprindelige kompagniførere fra regimentet. Hans afsked blev overordentlig beklaget af foresatte og undergivne. Hptm. Pagenstecher førte I/214 på fremragende måde frem til den 2. september 1918, hvor den fortræffelige officer ved Dury fandt døden for sig fædreland. ¹⁾ Kommandoen over III/213 overtog i første omgang Feldwebel-leutnant Hachtmann 12/213.

¹⁾ I Regimentshistorien for R.I.R. 213 står der om Hptm. Pagenstecher:

Pagenstecher blev ikke kun hos os (214) værdsat og respekteret, men var kendt langt ud over regimentets grænser som en dygtig fører i vanskelige situationer. Hans beslutsomhed og personlige urokkelighed var medrivende for sine medkæmpere. Derfor havde den 2. september 1918 af den uerstattelige fører Hptm. Pagenstecher, krævet det tungeste og største offer.

Følelsen hos 213, efter at de først havde overvundet den onde tilbagemarch langs de såkaldte veje, kan man måske bedst beskrive ved at sige: de følte, at de havde fået livet tilbage. Ganske vist var vejret den 17., 18. og 19. november stadig ret flandersk, dvs. regnfuld og gråt, men man så igen hele huse, så civile, sågar kvindelige ansigter. Sådan noget eksisterede altså stadig! Og man kunne sidde i en rigtig stue, lade sig varme ved de belgiske ovne, og kunne snakke om de oplevelser, der de sidste uger klart havde vist den frygtelige virkelighed af krigen, og særlig frygtelig her i Flandern, hvor foruden fjendens våbenvirkning, også jordens natur trådte frem som fjende. Amersvelde og America Cabt. udgjorde bestemt ikke et paradys på jord, men for de udmattede krigere fra Bixschoote – Weidendreeft – Langemarck alligevel som noget nær dette. Alle beretninger og breve fra disse dage fortæller om dyb tilfredshed over den øjeblikkelige situation. De afslører alle, hvor uendelig beskedne mennesker kan blive, når de først én gang har måttet undvære, og hvor taknemmelig det bliver over ting, man i fredstid blot anset som en selvfølgelighed. Alene den mulighed at kunne vaske og soignerer efter lyst, blev modtaget med jubel. Også Hptm. v. Hammersteins notat i sin dagbog for 19. november, er betegnende:

Jeg vænnet mig kun langsomt igen til de ordnede forhold. Efterhånden vender jeg også yderlig tilbage til at ligne et ordentligt menneske med undtagelse af min flotte fuldskæg. I mit kvarter er der endda på gården et rigtigt anstændigt kloset, besidderen altså en rig mand.

Med den flamske befolkning, der for største delen stadig var tilstedet, var det muligt at gøre sig forståelig. De affandt sig med situationen, og søgte generelt at komme i det bedst mulige forhold til de fremmede, der jo for det meste snakkede et beslægtet sprog til det lokale flamske. De undrede sig kun ind i mellem, når de for assistancer eller levnedsmidler modtog betaling.

Men den ubønhørlige tjeneste tillod ikke, at de hvilende tropper kun førte et liv i slaraffenland, uanset hvor meget de have gjort sig fortjent hertil. Lediggang er roden til alt ondt! Dette gode ordsprog gælder, hvis overhovedet for nogen, for soldaten. Det var ikke chikane, som vel de fleste i begyndelsen anså det for, når der meget hurtigt gennem en regelmæssig tjeneste med militær disciplin igen forsøgte at samle regimentet sammen til én enhed, efter kampperioden forståeligt nok her og der havde løsnet sammenholdet. Der blev bandet over den »kadaverdisciplin«, der langsomt igen blev indført. Eder er en soldats gode rettighed – en nødvendig sikkerhedsventil for visse spændinger. Og det var ikke kun i kredsen af »gevær-bærere«, at man ikke var helt indforstået med anordninger fra de øvre myndigheder. Også førere op til regimentskommandøren rystede ofte på hovedet, når de modtog visse forordninger og befalinger. Blot måtte de, officererne, ikke åbent give luft for deres utilfredshed, men måtte lægge gode miner til dårligt spil, og ikke lade deres undergivne det mærke. Med deres større rettigheder fulgte også en tilsvarende større selvdisciplin. Meget unødvendig, uhensigtsmæssigt, også hensynsløst kan dengang være beordret, men også meget, hvis dybere mening ikke blev erkendt. Alligevel syntes de nærværende betragtninger dog berettiget. Således var eksercitsen, der af frontsoldaterne, de så ofte havde stået ansigt til ansigt med døden, modtaget med ulyst og »som uværdig«. Alligevel var den dog uundgåelig nødvendigt for igen at gøre enhederne anvendelige. Der blev hurtigt indført appeller for alle udrustningsgenstande; alt blev gennemgået, rengjort og suppleret. Allerede til den 19. november kl. 11 havde den nye brigadekommandør, Oberst v. Stockhausen, anmeldt sit besøg til inspektion. Han så I og III/213 i Amersvelde og kl. 1330 II/213 ved America Cabt. Bataljonerne så kummerlige ud. »Små hobe« var trådt an (Vzf. Brusck 2/213). Oberst v. Stockhausen udtalte sin anerkendelse til bataljonerne og takkede dem. En kraftig vind blæste over markerne, og i hast fortrak kompagnierne efter den korte appel til deres kvarterer. Den 20. november bragte en fælles feltgudstjeneste for de tre bataljoner. Da divisionens feltpræsten var i sand til at finde de rette ord, var forløbet opløftende. Den 21. november besigtigede Divisionskommandøren regimentet og takkede den med anerkendende ord. Med den rette erkendelse af kravene til den næste indsættelse i kamp, øvede regimentet den 22. gravning af skyttegrave, konstruktionen af dækninger og anlæggelse af forbindelsesgrave bagud, mens den 23. var tilegnet eksercits. Efter at

allerede i løbet af den 21, et kompagni fra Luftschiffer-Bataillon Stollwerk var ankommet til regimentet som forstærkning (250 mand), men som imidlertid dannede et selvstændigt kompagni under deres fører Oblt. Seydlitz, ankom om aftenen samme dag (først den 23. ifølge krigsdagbogen) den første egentlige transport af erstatningspersonel fra Ersatz-Bataillon R.I.R. 75 fra Bremen med en styrke på 2 Offz.St. og 148 mand. Mandskabet bestod næsen udelukkende af krigsfrivillige og enkelte tidligere sårede aktive soldater. Disse fordeltes med 21 mand til I., en Offz.St. og 46 mand til II. og en Offz.St. og 81 mand til III. Bataillon. Offz.St. Eiternick blev tildelt 7. Kompanie, som han overtog, mens Offz.St. Lotz tildeltes III/213.

Den 24. november, hvor om formiddagen våbenmesteren afholdt et meget nødvendigt våbeneftersyn, bragte hen under aften et meget ubehageligt overraskende kvarterskifte. »Også en hensynsløshed fra den højde division, et sådant kvarterskifte uden grund først at befale om aftenen i mørke«, blev det med rette noteret i en dagbog. Divisionens ansvarsområde var flyttet mod nord, og omfattede nu strækningen Wit Huis – Cabt til Drie Grachten, og i sammenhæng hermed blev også underbringelses rummet ændret. Brigade Stockhausen fik området Smiffe-Zaren-Ruyterhoek. R.I.R. 213 skulle med I. og III. Bataillon indkvarterer i Zarren og Zarrenlinde, og med II. Bataillon, MG-delning 213 og Luftschifferkompanie Seydlitz i Ruyterhoek. Forskydningen fandt sted i fuldstændig mørke efter en alarmering af bataljonerne. Kvartererne var belagt af andre enheder (bl.a. 216) og det kostede megen besvær og varede til langt ind i natten før tropperne endeligt var underbragt.

den 25. november blev anvendt til at sætte kvartererne i stand. Endnu en transport ankom fra Bremen med 78 mand. I/213 modtog 40, II/213 38 og III. ingen. En særlig glæde for de rå krigere var en koncert, afholdt af musikkorpset fra R.I.R. 201, der skabte ønsket om opstilling af en egen regimentsmusik. Dette kunne først efterkommes i 1915.

Den næste dag (26.) kom en større transport fra Flensburg fra Ersatz 86 på i alt 490 mand, halvdelen frivillige, halvdelen Ersatz reservister og Landwehr. Fordeling: I/213 162 mand, II/213 163 mand og III/213 165 mand. Da der allerede den 28. igen kom en mindre transport på 107 mand fra Lübeck, som fordeltes ned 45 til I., 16 til II. og 46 mand til III. Bataillon, gav det meget arbejde til skrivestue og Feldwebel. MG-Zug 213 modtog med denne transport erstatning i form af Unteroffizier Hasselfeldt og 5 skytter fra Ersatz-MG-Kompanie Lübeck. Han blev med regimentsbefaling af 3. december forfremmet til Vizefeldwebel.

Der kunne med disse ske en organisatorisk inddeling af regimentet i 12 kompagnier på hver 3 delinger. (Regimentsbefaling af 26. november). Indtil da havde der været en provisorisk organisation. Imidlertid gav besættelsen af førerstillinger betydelige vanskeligheder, da der fra Tyskland ikke ankom førerererstatninger. Major v. Loefen rettede den 27. under en appel for sin bataljon, velkomstord til de unge krigere, hvorunder han gav udtryk for håbet om, at de hurtigt måtte finde ind i det nye kammeratskab. Det samme gjorde Hptm. v. Hammerstein ved II. Bataillon. Den 27. blev der igen afholdt feltgudstjeneste (Divisions feltpræst Buss), »et sikkert tegn på, at det snart igen gik frem i linjen«.

En festlig tildeling af Jernkors fandt sted den 26. Ved I. og III. Bataillon i Zarren og Zarrenlinde fordelte Oberst v. Heimbürg de velfortjente udmærkelser, ved II/213 Hptm. v. Hammerstein. Navne på modtagerne findes desværre ikke i arkiverne. Blandt dem var Vzfm. Brusch 2/213 og Loeber 6/213. Efter Armeebefaling af 17. november fulgte en række forfremmelser til Leutnant, der den 25. november offentliggjordes i en regimentsbefaling: Forfremmet til Leutnant der Landwehr I blev Offz.St. Hiersche (17. november 1914 syg i hjemmet), Offz.St. Schimmack (fører for den store bagage og rettergangsofficer), Offz.St. Franke, pt. Adjudant III/213, Offz.St. Stephan (såret den 10. november 1914), Offz.St. Paulsen, Forplejningsofficer I/213. Forfremmet til Leutnant der Reserve blev Offz.St. Franzen 10/213, Offz.St. Krziza (allerede faldet den 3. november 1914) og Offz.St. Rissling (såret 4. november 1914).

Da de fleste af de forfremmede allerede havde forladt regimentet, betød deres forfremmelser ingen afhjælpning af den ømtålelige mangel på førere.

Lt. Franke blev forsat som kompagnifører for 8/213, men samtidig givet kommandoen over III. Bataillon. Feldwebelleutnant Hachtmann blev igen betroet kommandoen over 12/213. Lt. Franzen blev forsat til I. Bataillon, hvor han overtog kommandoen over den førerløse 3. Kompanie.

Den 28. november skulle der ske besigtigelse af Brigade Stockhausen af den kommanderende general for XXIII. Reserve-Korps, General v. Kleist. Denne fandt sted kl. 10 i »Zarren – Kruistraat – Cabt«. For regimentskommandøren Oberst v. Heimbürg, var det en særlig glæde, denne dag at kunne fremvise sit regiment, da det var årsdagen for slaget ved Beaune la Rolande, hvor han som Musketier havde deltaget den 28. november 1870. Generalen udtalte sin tak til regimentet for dens tapre holdning i kampene mellem den 19. oktober og 17. november. En særlig ros sendte han til sanitetspersonellet for deres opofrende, uselviske indsats. Han gav herefter udtryk for sit håb om, at den »forbandede kanal« snart endeligt kunne overskrides. Det var »med glæde« at Oberst v.

Heimburg om aftenen den 29. november kunne bekendtgøre, at Exz. v. Kleist havde udtalt sig meget rosende om regimentet.

I mellemtiden havde 46. R.D. igen måtte besætte afsnittet med deres egne regimenter. R.I.R. 214 havde allerede den 25. afløst R.I.R. 67 i den forreste linje. den 27. var det andet af regimenterne i brigade Rohden, Reg. 216, blevet indsat, og den 30. november skulle Brigade Stockhausen med begge dens regimenter afløse dens søsterbrigade. Herunder skulle R.I.R. 215 besætte kanalstillingen og stille den forreste reserve, mens R.I.R. 213 skulle virke som brigade-reserve og den 3. december afløse i forreste linje. I forventning af den nye indsættelse var 29. november tjenestefri. Det var også dagen, hvor der indløb nyhed om, at den længst som død regnede Lt. Oelrichs, som en kort tid havde ført 4/213, befandt sig på reservelazarettet i Thourout. Han havde været savnet siden den 30. november. Major v. Loefen og Lt. Dumas begav sig på denne glædelige nyhed til Thourout for at hente Oelrichs. Oelrichs fortalte, at han siden den 30. oktober med en musketer fra 4. Kompanie, hvis navn desværre ikke er kendt, havde ligget i et granatkrater mellem stillingen med et alvorligt skudsår i brystet. Først den 18. november havde en patrulje fra I.R. 161 fundet ham og bragt ham tilbage sammen med musketeren der alle disse dage havde plejet ham. En nådig, næsten romantisk skæbne havde reddet Lt. Oelrichs. Hans sår var nødtørftigt groet sammen, og den 30. november gik han på orlov til Tyskland. Efter denne orlov returnerede han tilsyneladende ikke til regimentet, da hans navn ikke længere fremgår af dokumenterne, bortset fra en meddelelse i regimentsbefalingen af 21. april 1915, at han var tildelt E.K. II, formentlig i anerkendelse af hine tre ugers gennemlevede lidelser.

Om eftermiddagen den 30. november marcherede R.I.R. 213 fra deres indkvarteringsområder i retning af fronten. Selvom det var gjort bekendt, at regimentet endnu havde en kort galgenfrist før indsættelsen i linjen, skiltes man kun nødigt, da kvartererne trods alt primitivitet dog for 213'erne havde forekommet som et paradis.

Regimentets forplejningsstyrke denne dag var 20 officerer og Offz.St., 2.033 underofficerer og mænd, 197 heste, med en ren kampstyrke på 17 officerer og Offz.St. 1.903 underofficerer og mænd.

Selvom dette tal var over 800 mand mindre end da regimentet rykkede ud, så var regimentet dog alligevel igen kampdygtig og fuldværdig, og fik med frisk mod de nye opgaver i møde. Stillingsbesættelsen var denne dag:

Stillingsbesættelse den 30. november 1914 (for så vidt, det kan fastslås)

Regimentsstab:

Kommandør: Oberst v. Heimburg
 Adjutant: Leutnant Dumas
 Fører for store bagage: Leutnant Schimmack
 Regimentslæge: Stabsarzt Dr. Biss
 Regiments-intendant: Zahlmeister Berner.

I Bataillon:

Kommandør: Major v. Loefen
 Adjutant: Offz.st. v. Kroege
 Bataljonslæge: Feldunterarzt Lüdeke
 Forplejningsofficer: Lt. Paulsen
 Intendant: Zahlmeister Berner.
 1. Kompanie: Offz.St. Flörke
 2. Kompanie: Offz.St. Kaiser
 3. Kompanie: Lt. Franzen
 4. Kompanie: Offz.St. Schliack

II. Bataillon:

Kommandør: Hptm. Freiherr v. Hammerstein
 Adjutant: Offz.St. Hay
 Bataljonslæge: Oberarzt Dr. Bornstein
 Feldunterarzt Dr. König
 Forplejningsofficer: Feldw.Lt. Schröder
 Intendant: Unterzahlmeister Bahnsen
 5. Kompanie: Offz.St. Rabe
 6. Kompanie: Offz.St. Krug
 7. Kompanie: Offz.St. Eiternick
 Offz.St. Lotz
 8. Kompanie: Offz.St. Burmester

III. Bataillon:

Kommandør (fg.): Lt. Kranke

Bataljonslæge: Dr. Kneemeyer
 Forplejningsofficer: VzF. Kriemann
 Intendant: Zahlmeister Brandt
 9. Kompanie: Feldw.Lt. Budzich
 10. Kompanie: Offz.St. Hämmerling
 11. Kompanie: Feldw.Lt. Mösen
 12. Kompanie: Feldw.Lt. Hachtmann
 MG-Zug: Unteroffizier Hasselfeldt.

Regimentets march gik over Clercken, hvorfra – da den ligger på en betragtelig højde – der var en vidunderlig udsigt over Yser-engene, der dog hindredes noget af en let tåge. Så gik det mod syd videre til Zwartegat. Indtil dette punkt havde vejene været nogenlunde, men nu forvandlede de til et bundløst ælte, der stillede både mænd og heste overfor en betragtelig udfordring. Kl. 16 blev Nieuwe Steede nået og her indkvarteret. De anviste gårde viste sig gennemgående for små til kompagniernes størrelser. I. Bataillons dagbog skriver, at en stor del (stab og 2. Kompanie) denne dag var placeret i Nachtegaal. Især I. Bataillon klager over de højst beskidte kvarterer: »Vore forgængere synes ikke at have benyttet latrinerne«. Underbringelsen var dårlig. Mens de fleste stuer var optaget af heste, måtte mandskabet ligge på de kolde gulve og fryse. Vinduerne på de endnu intakte huse var for det meste ødelagte og kun nødtørftig dækket til. Man trøstede sig med, at der i de forreste grave ville se endnu værre ud, forsøgte at indrette sig og lidt efter lidt forbedre kvartererne. Den praktiske indstilling hos folkene hjalp meget til i denne situation, for deres liv havde allerede lært dem at hjælpe sig selv.

Regimentet var brigade reserve, og deres alarmeringsplads var ved »Hertug af Brabant«, en kro på vejen Jonkershove – Kippe. Vejene hertil og længere frem blev rekognosceret, mens i øvrigt dagene den 1. og 2. december blev anvendt til at forbedre kvartererne.

Den 3. december skulle Regiment 213 efter planen afløse R.I.R. 215 i den forreste linje vest for kanalen, og befalingerne hertil var allerede afgivet. Men som så ofte, gik det anderledes. XXII. Reserve-Korps skulle som Armee reserve trækkes ud, og III. Reserve-Korps flyttes til østfronten. Dette nødvendiggjorde en ændring af ansvarsområder og en forlægning af divisionsafsnittet mod syd til de velkendte område Steenstraat – Bixschoote, da 45. R.D. fik afsnittet Poesele – Wit Huis. Da 91. Brigade med Regiment 215 var indsat langs fronten, kunne de ikke afløse 43. R.D. ved Bixschoote – Steenstraat, men opgaven tilfaldt 92. Brigade, der derfor overtog stillingen med Regiment 214 og Jäger 18 i løbet af natten 5./6. december. Derfor kom 91. Brigade i reserve og Regiment 213 fik en forlængelse af dens galgenfrist før indsættelse i forreste linje. Imidlertid gav disse dage en grimt frem og tilbage marcheren, og samtidig blandt enhederne mulighed for de vildeste rygter om den planlagte anvendelse af regimentet. Man kan diskuteres om den evige marcheren på veje, der ofte kun var et mudderbad, og under vedvarende regnvejr, overhovedet var at foretrække frem for ophold i stillingen. Endnu engang skete det beklagelig denne dag, at en befaling til indsættelse igen blev ændret. På den måde blev enhedernes kræfter ofte brugt, uden at det på nogen måde havde det formål. Nedenstående forskydninger blev gennemført af de enkelte bataljoner, ofte ad totalt ødelagte veje eller ad brandbælter gennem Houthulst skoven så ganske enkelt var bundløse.

I. Bataillon:

- 6. december 0700 til Houthulst, 1000 til Kloostermolen ved Aschhoop, herfra skansning i Afsnit Aswchhoop – Jesuitengoed – In den Hemel-Cabt. 1900 igen til Houthulst.
- 7. december: Indre tjeneste i Houthulst
- 8. december: 0900 march til Aschhoop, skansning til mørkefald, alarmkvarter i Aschhoop
- 9. december: 0700 march til Houthulst, 1730 march til fronten.

II. Bataillon:

- 6. december: 0700 til Houthulst. 1000 march til Aschhoop. skansning ved Bultehoek – Aschhoop. Alarmkvarter i Bultehoek – Aschhoop.
- 7. december: Morgen march til Houthulst. Indre tjeneste.
- 8. december: formiddag march til Aschhoop, skansning, eftermiddag march til Houthulst.
- 9. december: March til fronten.

III. Bataillon:

- 6. december: 0700 march til Houthulst. 1000 til Aschhoop, skansning ved Draaibank – Bultehoek. Alarmkvarter i Bultehoek.
- 7. december: March til Houthulst
- 8. december: March til Bultehoek, skansning ved Draaibank. Alarmkvarter i Bultehoek.
- 9. december: morgen til Houthulst. Eftermiddag march til fronten.

Afstanden mellem Houthulst og Aschhoop var ganske vist ikke mere end omkring 8 kilometer, men for korrekt at kunne vurdere indsatsen, må man hele tiden huske på de forfærdende forhold på vejene. Forsøg på helt at undgå de ødelagte marchveje ved at bevæge sig langs brandbælter gennem Houthulst skoven, løb bogstaveligt ud i vand, da brandbælterne var lige så opblødte som vejene, og de arme musketerer måtte være glade, hvis ikke deres standardstøvler blev hængende i mudderet. På steder var det, som det hele svømmede. Det i forvejen afskyede skansearbejde, forhadet i samme omfang af både officerer og mandskab, blev endnu mere afskyet ved bevidstheden om, at arbejdet var forgæves. Allerede i 20 cm dybde stødte man på grundvandet, og hvor det alligevel lykkedes at komme dybere, fandt man næste morgen ved gensynet af det »elskede« arbejdsområde, at hele strækningen var styrtet sammen. Den uophørlige regn i Flandern fik gravvæggene til at skride sammen. Hptm. v. Hammerstein sendte følgende melding til Regimentet:

Houthulst, 7. december 1914

Marchen tilbage til Houthulst måtte kampagnerne delvist tilbagelægge i vand og morads til knæene.

Jeg holder det ved dette våde vejr for temmelig nytteløst, at grave yderligere skyttegrave, da de ikke kommer dybere end 10, højst 20 centimer ned i jorden, og selv disse grave står den følgende dag fulde af vand.

Freiherr von Hammerstein
Hauptmann und bataljonsfører

Resultat fik denne melding, som Oberst v. Heimbürg tilsluttede sig før videresendelse til brigaden, ikke. Der blev skanset videre. Skyttegrave blev lagt ovenpå jorden og man forsøgte ligeledes at mestre vandet ved at anlægge afvandingskanaler. Ganske vist bar øvelserne i anlæggelse af skyttegrave fra hviledagen en vis frugt, man generelt var arbejdet alligevel ret utilfredsstillende, og deres færdiggørelse efterlod ikke det velgørende indtryk, at man havde ydet noget, de havde været det uendelige besvær værd.

Kommandoen over III. Bataillon var den 7. december blevet overtaget af den tidligere regimentsadjutant, Oblt. Förster, som returnerede fra lazaret. Den fungerende fører for bataljonen, Leutnant Franke, returnerede til 8. Kompanie, hvis fører han allerede var blevet udnævnt i Zarren. Offz.St. Granzow. der som fører for MG-delingen var blevet såret den 24. oktober, returnerede den 6. december og overtog igen delingen.

46. R.D. havde siden 5. december besat afsnittet på begge sider af vejen Kippe – Steenstraat, hvor dens infanteri var placeret i fire formationer bag hinanden: 1) Forreste linje. 2) 1. Beredskab ved St. Jean. 3) 2. Beredskab ved Aschhoop. 4) Reserve ved Houthulst. Den 9. december om aftenen skulle 91. Brigade, der hidtil havde dannet reserve ved Houthulst (bortset fra det nævnte skansearbejde ved Bultehoek), overtaget forreste linje og 1. Beredskab ved St. Jean. 91. Brigade (v. Stockhausen) befalede hertil opdeling af afsnittet i to regimentsafsnit, hvor den højre tilfaldt 215 og den venstre 213. Hvert regiment havde to bataljoner i forreste linje og en bataljon ved St. Jean. Oberst v. Heimbürg befalede for følgende organisation af Regiment 213: forrest til højre II. Bataillon, til venstre III. Bataillon, med I. Bataillon ved St. Jean. Kl. 1730 blev afløsningen iværksat. Marchen frem foregik i fuldstændig mørke og stærk tåge, og tog alene derfor lang tid.

Aftenen var allerede grå, men natten helt sort. Det er ubehageligt at ride. Blot en hestelængde fremme, og man kunne ikke ske hesten foran. Alt ser spørgelystagtig ud, træer, marker, huse, ja selv menneskerne. Man mærker overhovedet ikke, at man bevæger sig fremad, så tæt er tågen og natten. (Offz.St. Hay II/213).

Fra Hoekske marcherede man gennem en sø. Alle enge var oversvømmede. Ved Kippe stod vejvisere parate. Regiment 216 skulle afløses i forreste linje. Selvom det for største delen skete gennem et morads, gik afløsningen glat. Ganske vist var der ved II. Bataillon to sårede. Regiment 216 havde kun været i stillingen i to dage og erklærede, at en seks-dages periode, som det var tiltænkt 213, var en umulighed. II/213 besatte forreste linje fra højre med 8., 7. og 6. Kompanie, mens 5. Kompanie som reserve placeredes bagved samme med bataljonens stab. Til højre var der forbindelse til I/215 (Oblt. v. Seydlitz), til venstre til III/213, hvis kompagnifordeling ikke er kendt. Sandsynligvis lå bataljonen også med tre kompagnier fremme og en i reserve.

Skillelinjen mellem 215 og 213 var ifølge brigadeførelse kanalknæk sydøst for Steenstraat – vejkrydset i Bixschoote. Den forreste linje løb omtrent som følger (uden altid at være sammenhængende):

Fra punkt 450 meter sydøst for vejkryds mellem Bixschoote og Steenstraat 200 meter mod nord-syd, så sydøst og øst i en bue til gruppen af huse i vestkanten af Bixschoote skoven, så herfra syd-nord parallel med vestkanten af skoven til dens nordspids, herfra mod øst til Loobeek. Højre halvdel dannede derved et fremspring mod syd, der med muligheden flankevirkning af det fjendtlige artilleri, meget hurtigt gjorde sig ubehagelig mærkbar.

Stillingen tilstand var utrolig. Hvis linjeføringen var tilfældig, ofte bestående af erobrede franske grave, så var gravene selv trøstesløse. Næsten alle dækninger stod fulde af vand. Allerede den første nat forsøgte 213, der havde fået 1 Pionier-Kompanie (Soffner) underlagt, at lave forbedringer. Frem for alt forsøgte man at lave nye dækninger,

for i det mindste i et par timer at give folkene mulighed for ophold i tørvejr. Gravene var knædybt dækket af vand og mudder. Værst havde 8. Kompanie det på højre fløj, hvor de arme folk hele dagen måtte stå i vand. og først efter mørkefald havde mulighed for at træde ud afdækningen for kunne bevæge de stive lemmer, og først af alt sikre fødderne fra at få frostskafer. Regimentet sendte en melding herom til Brigaden. Den 10. var det, hvad angår fjendtlig aktivitet, endnu forholdsvis roligt, selvom de fjendtlige skarpskytter hele tiden var en trussel, specielt hvor den flankerende virkning var mulig. Til disse faldt om eftermiddagen som offer kompagnifører for 8. Kompanie, Lt. Franke, der først 14 dage tidligere var udnævnt til officer, og kun et par dage havde ført kompagniet. Som han observerede mod de fjendtlige stillinger, blev han ramt i hovedet. Han var død inden en læge kunne nå frem. Franke, en mand på 45 år, af erhverv billedhugger, var gammel Østafrikaner, havde i tre år tjent under Wissmann i kolonierne, og havde nu meldt sig frivilligt. Den tapre mand, der især den 22. oktober ved Bixschoote med sin urokkelighed og handlekraft havde udmærket sig ved at tage en engelsk officer til fange, efterlod sig et renommé af altid glad og altid klar til at hjælpe sine kammerater over vanskelige tider. Den 12. blev han begravet på kirkegården i Bixschoote. Kommandoen over 8. Kompanie overgik til VzF. Hemleb, der den 12. afløstes af Offz.St. Burmester fra 2. Kompanie.

Ved de bagvedliggende kompagnier så det helt utroligt ud, da de lå på de endnu helt uberørte slagmarker fra 10.-15. november. Overalt lå talrige lig fra de dengang faldne, endda endnu i skyttegrave og dækninger. De ubegravede kammerater, venner og fjender, blev overført til den evige hvile, og utallige geværer og lign. indsamlet. 5. Kompanie begravede alene på en enkelt dag 28 døde efter at de havde gennemført et omfattende dræningsarbejde. Forplejning nåede frem. Feltkøkkener kørte frem indtil Bixschoote, hvorfra madkolonner fra kompagnierne klarede resten. Fra den 11. december gjorde det fjendtlige artilleri sig ubehagelig. De lagde især deres ild over fremspringet ved II. Bataillon, og forårsagede megen skade. Et MG i midten af 8. Kompagnis stilling blev ramt af en fuldtreffet og sårede 5 mand af besætningen, som man kunne konstatere, da man havde fået de begravede folk bjærget fri. Om aftenen ankom som erstatning to MG fra Festungs-M.G.-Abteilung Köln under Feldwebel-Lt. Netz. Tabene ved II. Bataillon beløb sig disse to dage til 1 officer og 3 mand faldne, 8 mand såret. Om aftenen den 11. kom fra 4. Armee overkommando i silende regn 4 officerer til inspektion af »stillingen«. Offz.St. Hay II/213 var vejviser. Han beretter herom på lun måde:

Om aftenen gik jeg til Kippe for her at afhente 4 generalstabsofficerer fra Armeen under ledelse af Hauptmann v. Storkmeier. Først gik det langs Route (= vej Kippe – Steenstraat) frem til dækningen med Oblt. Weber (I/215). Herfra gik det til skyttegravene til højre for vejen foran vejen Route – Poesele. Denne grav var naturligvis fuld af vand for så vidt at dæknings- og løbegrave var til at passere. Dækninger var stærkt indbyggede og forsynet med skydeskår. Fra denne stilling tilbage til B9 og på vejen over Bixschoote til vores dækning, hvor de herrer beværges ved at alle drikker vand. En major er faldet i et granathul og helt gennemblødt. Vores rejse går frem i stillingen ved II/213. Ved vejkrydset bliver vores og II/215 stillinger forklaret. De viser vores stillings fremspring og den ugunstige situation i sumpen. Der drejes ind på vejen til højre og over vandgraven bringer jeg folkene (en af de unge faldt i) til maskingeværet sønderskudte stilling og dele af 8. Kompanie. Herfra den interessante vej til højre fløj. Havde de ikke været i sumpene før, kom de det nu. Kun et flygtigt blik efter at de var sunket i til knæene, og så: »Omkring tilbage! – har set tilstrækkeligt«. Hurtigt – muddret holder dem imidlertid stadig tilbage – forlader de stillingen. Uden en tør trevl på kroppen – regn og vind har især sørget for dette – vender de herrer tilbage. Med et »hjerteligt tak« tager de afsked med os, begiver sig på tilbagevejen, og jeg forsvinder i dækningen. Mudder hang på mig til over knæet. Jeg var ikke våd på overkroppen, da jeg under frakken havde en regntæt silkevest og en lædervest. Det tørre aftenbrød smagte vidunderligt. Men hurtigt forsvinder jeg med mit tæppe og slumre i vores jordhule på halm som lå jeg derhjemme i min lille stue omgivet af præmiepokaler. Det våde tøj må tørre så godt, det kan.

Den tidlige tåge disse dage gjorde arbejdet lettere, således også den 12., men den stærke artilleribeskydning, grundvand, det hyppige regn og den hele tiden sammenstyrtede lerjord gjorde alle anstrengelser omsonst. Hele tiden måtte der begyndes forfra. Den nyindsatte fæstnings-MG-deling blev ramt på samme sted, hvor dagen før regimentes MG var blevet ødelagt. Unteroffizier Bauermann fra MG-deling 213 blev dræbt, mens delingsføreren, Feldw.Lt. Netz og tre mand såredes. Da den dårlige situation fortsatte uforandret, afsendte Hptm. v. Hammerstein tidligt den 13. følgende melding:

II/213, 500 m sydvest Bixschoote, 13. december
Til R.213:

De forholdsvis store tabstal ved bataljonen skyldes mest artilleribeskydning. Kompagnierne er deprimerede, da artilleribeskydningen fra vores side overhovedet ikke besvares. Folkene føler sig deraf prisgivet artilleriilden, uden at vores artilleri gør selv det ringeste for at beskytte dem. Jeg kan ikke tilbagevise denne delvis berettigede opfattelse hos folkene. Jeg har i dag forsøg at komme i forbindelse med artilleriet. Det er kun lykkedes mig at komme i kontakt med en i øvrigt meget aktiv Vizewachtmeister som observatør i naboafsnittet til

venstre for mig. I vores afsnit lader hverken artilleri eller nogen observatør sig blikke, og heller ikke er ild fra vores artilleri det mindst at mærke. I øvrigt anser jeg stillingen, især 8. Kompanie, for meget ugunstig, da den alene er fremtrukket langt foran den øvrige forsvarslinje, og at maskingeværerne efter min opfattelse udsættes for unødvendige tab. Jeg har derfor beordret, at i første omgang MG-delingen til støtte for 8. Kompanie trækkes 50 meter tilbage, men jeg ser mig imidlertid formentlig også foranlediget til at trække 8. Kompanie tilbage for at etablere en fortløbende linje, der ikke er udsat for så megen tabsgivende flankerende beskydning, og trækker kompagniet ud af den sump, hvori deres skyttegrave befinder sig, og hvori folkene står i mudder til knæene.

Freiherr von Hammerstein
Hauptmann og Batl.fører

Af mangel på fremskudt artilleriobservatør ledte Hptm. v. Hammerstein selv telefonisk sin artilleriild. Tabene ved II. Bataillon beløb sig allerede (inklusive MG-enhed) 2 officerer og 31 mand. I. Bataillon var underbragt i dækninger, kældre og ødelagte gårde ved St. Jean i alarmkvarterer (2. Kompanie i Draaibank, hvor den var noget bedre underbragt). I dagene 9.-13. december havde den forrettet oprydningstjeneste, bygget broer, begravet lig, indsamlet geværer og anden udrustning og forbedret vejene. Den fik nu befaling til at afløse III. Bataillon i den forreste linje den 13. om aftenen. Afløsningen fandt sted kl. 19. Bataljonen indsatte i forreste linje fra højre mod venstre 3/213, (tilslutning til 6/213), 1/213, 4/213 (1 deling), 2/213. De to sidste delinger af 4. Kompanie var som reserve placeret i kældre og dækninger i den sydlige udkant af Bixschoote. III. Bataillon rykkede ind i I's hidtidige underbringelser ved St. Jean – Draaibank. Også I. Bataillon gik med det samme i gang med udbedring af stilling, hvor antallet af dækninger hele tiden dalende på grund af oversvømmelser. Sammen med pionerer og under deres vejledning forsøgte man at redde de mindst ødelagte. Det viste sig, at folkene gerne gjorde arbejdet, hvis de fik den rette vejledning og så, at besværet havde fornuft og formål. Om morgenen den 14. december var der en særlig kraftig infanteri- og artilleribeskydning. Man sluttede heraf, at der var sket afløsning hos franskmændene. Infanteriilden ophørte efter et par timer, men artilleriet lod sig ikke mindske før efter kl. 1500. Tilsvarende var tabene langs fronten. Ved II. Bataillon måtte Hptm. v. Hammerstein denne dag melde om 4 døde og 19 sårede (»kun som resultat af det famøse fremspring, som jeg danner med i fjenden, og som følge af manglende artilleristøtte«, skrev han i sin dagbog). Men det gik I. Bataillon endnu værre. En fuldtræffer i dens forbindeplads i Bixschoote dræbte bataljonslæge Dr. Lüdke, mens hans gjorde sit arbejde, og 7 mand fra 4/213. Kompagniet havde yderligere 6 sårede på stedet. I. Bataillon havde på grund af beskydningen 9 døde, 8 sårede og 2 savnede (to ordonnanser, der fra 1/213 var sendt mod nabokompagniet).

Hptm. v. Hammerstein meddelte på ny, at 7. og 8. Kompanies stillinger var meget vanskelige at fastholde. En pionerofficer havde meddelt bataljonen, at ethvert forsøg på forbedring af stillingen ville være forgæves på grund af grundvandet. Om aftenen kom der igen »højt« besøg, Rittmeister v. Veltheim og v. Knyphausen fra XXIII Reserve-korps generalkommando. Endnu engang vist Offz. St. Hay rundt i stillingen, naturligvis navnlig 8. Kompanies. De herrer var »forfærdet« og kunne ikke forestille sig, hvordan mennesker kunne udholde 5 dage under sådanne forhold. Her måtte der skaffes hjælp. Også 1/213 stillinger blev besigtiget, efter at Offz. St. Hay havde førte dem til Major v. Loefen. Allerede samme nat ankom Pionierleutnant Hess fra pionerbataljonen. Han skulle på ordre fra division etablere en ny stilling 200 meter bag 8. Kompanie, der var blevet overbevist om uholdbarheden af højre fløjstilling af de forskellige »besøg« og meldingerne fra II/213. Lt. Hess fik stillet 8 grupper fra 5. Kompanie til rådighed, og fastlagde sammen med Hay en stilling langs vejen parallel med kanalen. Imidlertid blev arbejdet ikke færdigt i løbet af natten, selvom også undværlige folk fra de forreste kompagnier havde deltaget i arbejdet. Fra 8/213 blev 10 mand evakueret med fodskader, og folk fra 5. Kompanie i stedet indsat i linjen.

Endeligt kom den sidste dag i denne stillingsperiode med så rigeligt med lidelser, og det blev generelt opfattet som en velgerning, at denne 15. december, hvad angår artilleribeskydning, forløb roligere end den 14. Had indsatsen af det tunge tyske artilleri foranlediget denne svagere beskydning? Under alle omstændigheder var man ikke utilfreds hermed, og rustede sig til den længe ventede afløsning fra 216. Det var med glæde, at man modtog nyheden om at regimentet skulle i kvarter i Houthulst, mens kammeraterne fra 215 overtog alarmkvartererne i Bultehoek – Aschhoop.

Afløsningen fandt sted omkring kl. 21. Alt gik glat, uden tab og uden at blive bemærket af fjenden foran. Til de syge med deres forfrosne fødder, især ved 8. Kompanie, havde II. Bataillon sendt tre bagagevogne til Bixschoote, og på den måde kunne også disse arme sjæle komme i kvarter. Med de stadig miserable vejrforhold var det ikke så sært, at regimentet først omkring midnat nåede Houthulst. Det var heller ikke så sært, at Houthulst blev hilst velkommen som et gammelt hjem, og endeligt intet under, at alle snart lå i udmattelsens dybe søvn, selvom kompagniernes massekvarterne på ingen måde kunne opfylde selv et minimum af krav. Også i Houthulst stod hestene fra kolonner m.m. fortsat i stuerne, mens infanterimandskabet var henvist til de uopvarmede gulve. Vanskelige dage lå bag regimentet, hvor de grundigt havde lært en ny fjende – vandet – at kende. Med rette understregede II. Bataillons krigsdagbog den rosværdige disciplin, »selvom største delen af erstatningspersonellet

(krigsfrivillige) for første gang stod overfor fjenden«. Ophold i de mudrede såkaldte skyttegrave var en stille, men derfor dog lige så ægte heltedåd, som den store stormende fremad i oktoberdagene. 213'erne havde dog ikke være ægte soldater, hvis de ikke trods den selvfølgelige pligtfølelse, havde fået luft i deres hjerter gennem kraftige eder og forbandelser mod mennesker og situationer, som de anså ansvarlig for deres misere.

Den 16. december var hviledag. »Vi drukner fuldstændig i julepakker«, lyder et betegnende dybt suk. Strømmen af gaver, der skulle vise hjemstavnsens uendelige kærlighed og tak til de feltgrå brødre i felter i anledningen af den største af kærlighedsfesterne, var allerede begyndt at rulle ind. Opbevaring og transport af den ankomne kasser skabte frem til den 24. alle mulige vanskeligheder og bekymringer.

Lægetjenesten om formiddagen den 16. gav et overblik over omfanget af de tab, vandet havde medført. Alene ved II/213 havde 60 mand, mest fra 8. Kompanie, forfrysninger i fødderne, der ville gøre dem tjeneste uanvendelige i længere tid. Mange havde endda på draget sig en skade for livet. Desto mere nødvendigt var det, at de planlagte kun 3 dages hvil i Houthulst fuldt og helt blev anvendt til rekreation. Derfor var den 16. tjenestefri. Bataljons- og kompagniførere måtte sørge for forbedringer af indkvarteringerne, så deres overanstrengte folk fik en muligt for at hvile ud.

Men allerede næste morgen (17. december) var bekymringerne i den anledning forbi, om end i en helt anden form, end man havde forventet og håbet: Kl. 0800 lød det pludseligt: Alarm, alarm! Alle, der endnu lå på sit leje – og det var vel formentlig alle – måtte op og til stillepladsen. Efter en halv time stod regimentet parat og rykkede til det for denne situation befalede stillested, Plads B6 på vejen Houthulst – Jonkershove. Oberst v. Stockhausen (91. Brigade) trak herfra regimentet som divisionsreserve længere frem til vejen Houthulst – Kippe nordvest for Houthulst skoven, omkring 3 km fra hvilekvartererne. Her blev regimentet stående og udøvede den handling, der angiveligt fylder halvdelen af en soldats tilværelse: venten og atter venten, og denne gang forgæves. Feltkøkkenerne rullede frem og serverede den varme forplejning. Sådan fortsatte det til kl. 17. Så kom endeligt befalingen: »Tilbage i kvarter«. Da Offz-St. Flörke blev syg, fik Vizefeldwebel Brusch fra 2/213 overdraget det ledige 1. Kompanie. En særlig glædelig nyhed blev om morgenen kl. 9 personligt af Divisionskommandøren, Excellens Hahn overbragt, nemlig at Major v. Loefen I/213 og Hptm. v. Hammerstein II/213 var blevet tildelt Jernkorset I. Klasse. Ikke kun de nævnte glædede sig over denne nyhed, men også deres bataljoner: Major v. Loefen stod som eneste stabsofficer i fronten af regimentet lige siden starten, og var, som det beskrives i en privat dagbog: »også der fremme, når det ikke helt er nødvendigt«. Hptm. v. Hammerstein havde allerede dengang i stor grad erhvervet sig sine undergivnes hengivenhed og agtelse, da de i ham havde fundet en urokkelig, men samtidig omsorgsfuld, født fører. Begge officerer modtog formentlig den dengang sjældne udmærkelse for dagen ved Weidendreft – Langemarck, den særlige æresdag for Regiment 213 (30. oktober).

Men hvad var sket langs fronten, der så fuldstændig ødelagde regimentets velfortjente hvil, og som stadig gjorde, at den også var i »alarmberedskab« efter returneringen til kvartererne? Fjenden havde i den stormfulde, mørke og regnfulde nat 16./17. december gennemført et overraskende angreb på de tidligere stillinger for 7. og 8. Kompanie, som Hptm. v. Hammerstein gentagende gange havde betegnet som uholdbare. De her liggende to kompagnier fra R.I.R. 216 var løbet over ende, og deres rester faldet i fangenskab. Fjenden havde også nået den nye stilling, der var under opbygning, og også erobret et MG. Om aftenen den 17. var situationen stadig uafklaret, og det var endnu ikke besluttet, hvad der skulle ske.

R.I.R. 215 havde måttet besætte 3. stilling ved Bultehoek, og var efter afblæsning af alarmen rykket til Aschhoop. Voldsom kanontorden vækkede den 18. december Regiment 213 i deres kvarterer i Houthulst. Alle ventede på alarmbefalingen og tilbragte dagen i en nervøs spænding, da der også ellers var alt andet end ro. Da dens tre forudsete dage i Houthulst var forløbet, marcherede regimentet kl. 1540 igen mod fronten, for her af besætte alarmkvartererne, I/213 ved St. Jean, II/213 ved Aschhoop og III/213 ved Draaibank. det var regimentets opgave at dække divisionens venstre fløj. I sammenhæng med Joffres store planlagte offensiv, havde fjenden nemlig angrebet 51. R.D. foran Langemarck med meget kraftige styrker. De af 213 indtagne kvarterer var dårlige, gennemtræk, kolde og fugtige.

II. og III. Bataillon tilbragte natten i disse kvarterer. Værre gik det I. Bataillon. Den var, generet af artilleriild, først ankommet til St. Jean omkring kl. 21. Bataljonen havde næppe indrettet sig i de her værende dækninger og andre indkvarteringsmuligheder, før ordren indløb, at I/213 var blevet underlagt Kommandøren for 216, Oberst Ridet. 216 havde sammen med Jäger 18 forsøgt at generobre de tabte stillinger. Franskmændene havde imidlertid allerede forsynet stillingen med pigtrådshindringer, og foran denne var 216's angreb gået i stå, der også havde været alt for svag til en sådan operation. Det var nu planen at gøre et nye forsøg på at generobre stillingen med hjælp fra I/213. Major v. Loefen fik i førte omgang ordre til at rykke frem til Bixschoote. Hertil var bataljonen ankommet kl. 0430 og fik ordre til at etablere en ny spærregrav på 400 meters længde. Som det blev lyst havde de øvede 213'ner afsluttet arbejdet og befandt sig allerede i interimistiske dækninger. I/213 blev i denne stilling

den 19. december der begyndte vest for vejkrødset på vejen Bixschoote – Steenstraat og gik mod øst i en bue langs denne vej. Om aftenen den 19. forlængede bataljonen stillingen med yderligere omkring 200 meter. Fjenden havde tilsyneladende endnu ikke erkendt den nye stilling, og derfor blev bataljonen disse dage i rimelig grad forskånet for artilleriild, mens det bagved liggende område kraftigt blev beskydt. Her havde II. Bataillon om formiddagen den 19. december ved Bulterhoek påbegyndt den 3. linje. Den anlagde en stilling oven på jorden og befæstede den med faskiner og sikrede dækningerne med to lag træstammer. Fjenden lagde artilleri over de arbejdede tropper. Man talte alene i venstre afsnit af bataljonen 70 nedslag. Om eftermiddagen kl. 1430 modtog Hptm. v. Hammerstein ordre til at marchere til St. Jean, og afbrød derfor arbejdet. Gennemblødt til skinnen rykkede bataljonen ud kl. 16. Den frygtelige vej gik gennem mudder til knæene, og passerede til sidst St. Jean engene via en vakkelvorn kolonnebro. I/215 (Oblt. v. Seydlitz) opholdt sig allerede i St. Jean og kom under kommando af Hptm. v. Hammerstein. Underbringelsen var naturligvis miserable, da alle rum og huller allerede var overbelagte. Det regnede uafbrudt. Hptm. von Hammerstein fandt plads i en kostald, hvor samtidig 216 telefon- og kommandostation befandt sig. Telefonen ringede uafbrudt, da der herskede en generel nervøsitet, især hos de højere stabe, hvorfra der kom krav om tilbageerobring af de tabte grave.

III/213, som ligeledes den 19. havde skanset på 3. stilling ved Draaibank, blev her. Bataljonens fører, Oblt. Förster, blev endnu engang syg og rejste til Tyskland. Kommandoen overgik til Lt. Franzen, den hidtidige fører for 3. Kompanie.

20. december stod I. Bataillon stadig i ovennævnte stilling med – fra højre til venstre – i forreste linje 4/213 (Offz. St. Schliack), 1/213 (Vzf. Brusch), 2/213 (Offz. St. Kaiser), bag højre fløj af 7/216 og med forbindelse til 616 til venstre. 3/213 lå med staben I. Bataillon (Major v. Loefen) bag venstre fløj af bataljonen. Allerede denne dag lå kraftig artilleriild over stillingerne. Kl. 17 kom ordren, at I/213 skulle afløses af en anden bataljon og trækkes tilbage til Bultehoek. Feltkøkkener osv. blev i overensstemmelse hermed omdirigeret, men så indløb kontrabefaling. Nu hed det, at bataljonen indtil videre skulle forblive i stilling. Så igen kl. 23 kom ordren til, at I/213 kl. 0430 skulle afløses af en anden af regimentets bataljoner, men heller ikke dette blev til noget, og resultatet af disse formålsløse frem- og tilbage befalinger var, at bataljonen denne dag ingen forplejning modtog, og at mandskabet hele natten var på benene med fuld udrustning. Også de to andre bataljoner oplevede en tilsvarende frem og tilbage jagen – formåls- og meningsløs – gennem Flanderns mudder, og nedsled soldaternes kostbareste egenskab – modstandskraften. Om formiddagen hed det så i en divisionsbefaling, at Reg. 213 i første omgang skulle forblive i dens nuværende placeringer. Da Reg. 215 blev beordret til Houthulst, rømmede I/215 dens kvarterer i St. Jean, og II/213 fik derigennem bedre plads og kunne indrette sig bedre. Men efter forplejning kl. 16 kom befalingen: endnu engang tilbage til Aschhoop – Bultehoek! Så gik det endnu engang tilbage gennem mudderet, denne gang på tværs af terrænet. En forfærdende strabads! Dårligt ankommet til Aschhoop blev Hptm. v. Hammerstein befalet til regimentet, og modtog her ordre til, at han tidligt den 21. igen skulle marchere til St. Jean (afmarch kl. 0430). Det er forståeligt, at der står følgende i dagbogen for II/213's kommandør:

Kl. 2130 beordret til Obersten. Altså igen på med de våde støvler. Jeg skal med II. og III/213 i morgen tidligt været i St. Jean, hvorfra jeg gik kl. 0125. Obersten sagde med det samme, at han i telefonen overhovedet ikke var kommet til orde, brigaden havde allerede straks meddelt, at der ikke var noget at gøre, det måtte gennemføres, om så halvdelen blev liggende. »Der må forventes et gennembrud«, sådan indledes min befaling. Så burde man have ladet os blive i St. Jean med det samme. Jeg ville virkelig gerne lade divisionens generalstabsofficer gøre turen. Det er en uhørt anstrengelse for tropperne. Vores folk er allerede så overanstrengte og tavse, at de lader alt passerer hen over sig, men på de forkerte tidspunkter falder de i søvn og lader sig overraske. Så er man for oven forargede, søger syndebugke og udsender alle former for direktiver. Og alligevel ligger fejlen for største parten hos disse myndigheder.

III/213 var allerede om formiddagen den 20. december rykket til Aschhoop, og havde her skanset i 3. stilling. Kl. 15 gik den i alarmkvarterer i Aschhoop, men modtog om aftenen den ovenfor nævnte befaling om, den 21. kl. 0430 at marcherer mod St. Jean. Regimentets krigsdagbog skriver:

Dagen kendetegnet af almindelig nervøsitet og angst for et gennembrud. Befaling følger befaling, for straks at blive fulgt af kontrabefaling. Det er godt, at ikke alle befalinger kendes af mandskabet, da ellers nervøsitet her ville være uundgåelig. Tropperne er alligevel mod slutning af deres kræfter, og skal fra i aften 6 dage i forreste linje. Hvad skal de der? I dagevis ingen hvil, uophørlig kastet frem og tilbage, natten lang vadet gennem knædyb mudder, er de ikke længere end kampduelig enhed. Trods alt dette er moralen stadig god. På sådanne dage ser man med rette den gode kærne, vore Schleswig-holstenere og mecklenburgere udgør.

I det mindste havde man på højere sted opgivet at generobre de druknede grave. »Angrebet ville havde kostet blod, og vi ville igen sidde i sovsen« (Hptm. v. Hammerstein den 20. december).

Den 21. december ville I/213 til sine overnattende, sultne og frysende folk om formiddagen afhente forplejning fra Bixschoote, men en heftig artilleribeskydning forhindrede enhver bevægelse i løbegravene, og der gav derfor i første omgang intet at spise, hvilket ikke var med til at højne stemningen blandt soldaterne. II. og III. Bataillon masede sig i mørket gennem mudderet over Kippe – Hoekske – Draaibank til St. Jean, hvor de kl. 0610 meldte deres ankomst. Folkene blev indkvarteret som sild i tønde. Lt. v. Hollmann overtog kommandoen over 8. Kompagnie, hvor den hidtidige fører, Offz.St. Burmester (tidligere 2/213) forblev ved kompagniet.

Kl. 17 kom nyheden om, at den for natten 21/22. december i divisionen planlagte afløsning ikke ville finde sted, da hele 46. R.D. om aftenen den 22. ville blive afløst af 44. R.D., og herefter skulle forskyde til Thourout som Armee-reserve. Efter de mange rygter de sidste dage, efter alle ordre og kontraordre, fandt nyheden ikke meget tiltro, og blev til sidste øjeblik betvivlet. Indtil afløsning skulle der ikke finde forskydninger sted. Så I/213 blev fremme, II og III/213 i St. Jean i de her herskende overbelagte kvarterer. I/213 fik om aftenen den 21. december ordre om skarpest beredskab for at overfaldet den 16./17. december ikke skulle gentage sig hos 213. Da om aftenen en heftig beskydning lå over gravene, troede man at franskmændene kom, men der fulgte intet om natten til den 23. Imidlertid øgedes den fjendtlige artilleriild ved daggry den følgende dag, og ganske rigtigt, der kom de. Indtil 300 meter nærmede fjenden sig (fransk marineinfanteri) dækket af grave, og gik så tildele i kolonner frem over det åbne terræn i løb. De havde imidlertid ikke regnet med bataljonens årvågenhed, der trods alle vanskeligheder var på dens poster (om også MG fra 213 var indsat, lader sig ikke mere fastslå). Sammen med 216 blev der åbnet ild i en rasende hurtigild mod angriberne, der snart vendte om og forsøgte at redde sig ved flugt tilbage til gravene. Her rakte de hænderne op, og da tyskerne vinkede til dem, kastede de deres våben væk og kom i grupper over til den tyske grav for at overgive sig. De havde nok af krigen, der også dem kostede uhyre vanskeligheder i det våde Flandern, og ville heller ikke sidde i de våde grave, de havde frataget Regiment 216. Et betegnende billede af dette angreb giver Offz.St. Kaiser 2/213:

Vores nygravede stillinger stod naturligvis allerede efter nogle få timer igen fodhøjt under vand, og alt, hvad vi smed ned i den, som bjælker, teglsten osv. forsvandt utroligt hurtigt i mudderet. Med andre ord: fire dage i skyttegrave med evigt våde fødder og tøj, og den dertil hørende klappen hører ikke til de mest behagelige i livet. Den eneste trøst var, at de ikke gik franskmændene overfor os meget bedre, som vi kunne se der konstante øsen vand ud af graven. Den 21. om morgenen blev det meldt, at franskmændene havde til hensigt at storme vores stillinger. Det var af en overløbet fransk korporal blevet afsløret. –

Vi ville slet ikke tro på det, da vores stilling selv for os tyskere var uanvendelig.

Alligevel forberedte jeg mit kompagni alt, og skærpede den nat vagtjenesten i skyttegraven. Den 22. kl. 0700, altså stadig mens det var mørkt, gik trylleriet i gang. Kampen begyndte med en utrolig voldsom skydning med shrapnels og granater mod vores grave. Hele tiden bom – brag! – et par meter foran eller bagved, mirakuløst ikke ned i graven. Desværre havde jeg alligevel en død og en såret. Denne helvedskoncert, hvorunder vi naturligvis holdt hovederne nede, varede omkring 20 minutter. Som den pludseligt hørte op, råbte jeg: »Alle til geværene!«, for nu måtte de komme. Og ganske rigtig kom de arme (marineinfanteri), af angst den ene bag den anden, frem gennem dæmringen. Mod mine ordre blev der desværre åbnet ild for tidligt, omkring på 200 meters afstand, af nogle enkelte nervøse gemytter. Jeg ville have ladet de herrer nå helt ind på 40 meter foran vores pigtråd. Trods mine råb: »Ophør!« var der ingen vej tilbage, og franskmændene blev mødt af en hurtigild, som jeg aldrig tidligere havde observeret.

I lyset af vore lyskugler kunne man også straks følge resultatet. Der opstod øjeblikkeligt et kapløb bagud, direkte ind i ilden fra vores tunge artilleri, der så at sige afskar deres tilbagetog.

Til højre for os var franskmændene i mørket nået frem til vores pigtråd før ilden blev åbnet, og trakke, så snart det gik løs, hænder i vejret, der var heller ikke andre muligheder for dem: ikke et levende menneske havde overlevet løb tilbage over 500 meter åbent terræn. Der blev altså på denne måde i afsnittet taget omkring 200 fanger.

Hvis dette skulle udgøre Joffres berømte offensiv, skal han endeligt fortsætte på samme måde, får så er vi hurtigt færdig med franskmændene her.

Vizefeldweibel Brusch, der på tidspunkt førte 1/213, fortæller i sin dagbog hvordan han oplevede sin fødselsdag, netop denne 22. december:

Den 21. skulle vi være afløst om aftenen, og jeg håbede allerede, at jeg kunne fejre min fødselsdag i ro. Men det blev anderledes. Om aftenen om en ordonnans til mig fra naboen og meddelte, at vi måtte holde ud endnu næste nat og næste dag. Franskmændene havde planlagt et angreb. Dette skulle være blevet forrådt af en fanget fransk underofficer. Vi måtte trøste os og, selvom tropperne var udmattede, holde ud. Om aftenen den 21. modtog vi endnu en dygtig gang artilleri. Jeg havde beordret mine folk til ikke at sove, men uafbrudt holde udkik. Jeg selv stod på udkik, men kunne intet se. Omkring kl. 4 lagde jeg mig lidt ned for at hvile, mens min oppasser stod vagt for mig. Omkring kl. 7 åbnede fjenden en vanvittig artillerikanonade som rev mig ud af min

halvslummer. Min oppasser ønskede tillykke med fødselsdagen og mente, at fjenden havde sendt mig en flot hilsen. Ja, svarede jeg, en sådan fødselsdag havde jeg endnu aldrig oplevet, og ville forhåbentlig aldrig komme til det igen. Den sædvanlige fødselsdagssang blev erstattet af granaternes torden, og gaverne kom flyvende i form af granater. Jeg stod op med det samme og kikkede ud. Nu måtte angrebet snart komme. Og rigtigt, der kom det også. Som det var blevet en smule mere lyst kom franskmændene frem og ville gøre et angreb. Det kom imidlertid til at gå den ilde, for vores folk skød i mellemtiden alt det, de kunne. Og da så vores artilleri begyndte deres hilsen, var angrebet brudt. Fjenden veg tilbage og mange kom over til os for at overgive sig.

Antallet af fanger taget af I/213 under deres beslutsomme forsvar mod det nye franske forsøg på at finde terræn, er ikke fastslået. Da afsnittet var underlagt R.I.R. 216, blev de 172 tagne fanger alle tilskrevet dette regiment, selvom et betydeligt antal tilhørte 213.

Divisionens krigs dagbog nævner mærkeligt nok overhovedet ikke I/213 indsats i forreste linje, ligesom den tager fejl med hensyn til datoen for angrebet, som den angiver til den 21. december.

For de to bataljoner, der lå ved St. Jean, forblev situationen den 22. i første omgang uændret, da deres indsættelse ikke var påkrævet. Hptm. v. Hammerstein havde på tidspunktet for angrebet rigeligt at gøre med at give beroligende meldinger på mange forespørgsler fra de højre stabe. Den gensidige artilleribeskydning fortsatte dagen igennem. Ved middagstid kl. 11 ankom Oberst v. Heimbürg og overtog kommandoen over de to bataljoner i St. Jean. Om eftermiddagen ankom den længe ventede afløsningsbefaling, der samtidig beordrede de afløste enheder at marcherer til Thourout. På trods af den 29 km lange strækning besluttede regimentet at marcherer direkte dertil uden mellemkvarterer med forplejning undervejs ti Hoogkwartier. Om aftenen kl. 2030 rykkede II og III. Battalion ud. Først gik det endnu engang gennem det bundløse mudder til Draaibank. Mange benyttede lejligheden til et hurtigt, om end ufrivilligt bad i den mudrede St. Jean-eng. Blandt disse var også Hptm. v. Hammerstein, der hele to gange gled i en grav, og som fra top til tå var smurt ind i skidt. Ved Kippe mødte bataljonerne Regiment 208 fra 44 R.D., der skulle afløse 213. Endeligt følte man sig nogenlunde sikre på den faste vej mod Houthulst, hvor der var indlagt en to timers pause. Bagagen fra XXII. og XXIII. R.K. var kørt ind i hinanden og spærrede fuldkomment vejen. De to bataljoner var fanget mellem de to kolonner, sammen med fangetransporter, ammunitions-kolonner og meget andet. Den store afløsning, formentlig iværksat for sent og forhastet, var en stor forvirring. Generalstabsofficer ved 46 R.D., Major v. Dücker, stod selv på gaden og forsøgte at skabe orden i forvirringen. Endeligt kom bataljonerne igen fremad, og nåede ved midnatstid frem til Hoogkwartier, hvor enhederne blev forsynet med varm forplejning fra feltkøkkener. Kl. 2 gik det videre over Terrest – Zarrenlinde – Amersvelde – Kortemarck til Thourout. Kl. 7 om morgenen den 23. december nåede man frem hertil. Folkene havde overstået den lange march bedre end forventet. Følelsen af at komme til beboede egne, og det længselsfulde ønske om at komme ud af det evige mudder kan have lettet folkene til den sidste anstrengelse. Det drejede sig jo i sidste ende om at kunne fejre julen, den gamle tyske højtid, under menneskelige forhold.

I/213 blev omkring kl. 2130 afløst i forreste linje af III/207. Først kl. 0130 nåede den Houthulst, da også den ramte ind i de overfyldte veje. I Houthulst stod dens feltkøkkener, der forplejede de udsultede folk, der af alle regimentets folk i de sidste dage havde haft de vanskeligste opgaver. Major v. Loefen anså en videre march for udelukket med de udmattede soldater, og lod dem i stedet få i nødkvarterer i Houthulst. Den 23. kl. 9 marcherede bataljonen videre og nåede kl. 14 ligeledes frem til Thourout.

* * *

Thourout

Hele 46. Reserve-Division var trukket ud af kamplinjen og lå fordelt i området Thourout – Lichrtervelde – Coolscamp. Regiment 213 havde som indkvarterer fået tildelt Thourout: Stab 213, I/213 og M.G.-Zug, Revinsehoek: Stab II/213, 5. og 8. Kompanie, Maegdeveld: 6. og 7. Kompanie, Mooreveld: III/213.

På den lange march til de nye indkvarteringsområder var stemningen blandt soldaterne, trods anstrengelserne under turen, som forvandlet. Selv marchsang blev sunget. Alle lidelser og besværligheder de sidste uger syntes glemte, da der nu var udsigt til et længere hvil i et beboet, urørt område. Måske kan et sådan skift i stemning syntes ubegribelig ud fra en fredsmæssig tankegang, men for feltsoldaten var det en lykke, og betragtedes som en guds

gave. Alene muligheden for en så hurtig og grundig omstilling af opfattelse, gjorde det rå krigerliv overhovedet til at holde ud.

Det blev imidlertid meget hurtigt klart for 213, at »den fulde livsglæde ikke skænkes nogen jordisk«. Det sørgede etappen for. Det startede allerede for »frontsvinene« ved feltkøkkenerne, men i dette tilfælde var det virkelige de bageste tropper, der ikke var bestemt til indsats i forreste linje, der gjorde det svært for frontsoldaterne. De kvarterer, infanteristerne skulle anvende i Thourout og omegn, var kun for en dels vedkommende sådan, at de kunne give enhederne den nødvendige rekreation. De anvendelige kvarterer var allerede belagt af etapeenheder af de forskellige typer, og endnu engang var de trætte infanterister henvist til kolde, uopvarmede og fugtige gulve, mens hestedepoter, kolonner osv. lagde beslag på alle beboelige rum, for en dels vedkommende endda til deres heste. Det krævede en ret energisk indsats fra kommandørerne for her at ændre tingenes tilstand, og derigennem opnå at kompagnierne kunne få en menneskeværdig underbringelse. I enkelte tilfælde tog det et par dage at få frigjort egnede lokaler. Også de talrige liggende syge, ofrene for de mudrede skyttegrave og veje, som ubetinget måtte have opvarmede kvarterer, fandt først efter store vanskeligheder et egent opholdssted. Omsorgen for de hvilende frontenheder var på dette tidspunkt endnu ret ringe, for så vidt de var anvist til imødekomme fra den såkaldte etape. Først senere satte den tanken sig igennem, da denne omsorg omhandlede det kostbareste gods, Tyskland i sin eksistenskamp havde at indsætte. Om så større måtte anstrengelserne og indsatsen være fra troppesførerne af alle grader, for at sikre at deres undergivne fik andel i alt, hvori de havde ret til og krav på.

Selvom vanskelighederne med indkvartering havde været en dråbe malurt i bægeret, var på den anden side glæden desto større ved at kunne hvile ud i eller ved en by, der måske nok var et lille samfund, men dog alligevel udviste en vis grad af civilisation. Her var der forretninger, her var der værtshuse, her pulserede overhovedet stadig til en hvis grad fredstidens liv, som regimentet allerede havde været å så længe adskilt fra. Her var der rigtige civilister, endda af hunkøn. Ja, hvis man havde haft held under tildeling af kvarterer, kunne man om aftenen lægge sig i en rigtig seng - endda i afklædt tilstand.

Men julen, den største af alle tyske helligdage, stod for døren. I de første uger af krigen havde vel alle troet og håbet, at man inden den hellige aften for længst igen ville være hjemme hos mor. Denne optimisme var for længst forsvundet, og julen måtte tilbringes i fjendeland. Modsat var det heldigt, at man ikke måtte tilbringe festdagen i mudderet i og omkring Bixschoote. Gaver var i store mængder indtruffet ved regimentet, så rigelig, at man måtte tilbageholde meget, da musketererne overhovedet ikke var i stand til at medbringe det hele.

Alle disse mange herligheder var på 43 bagagevogne allerede dirigeret mod Houthulst, hvorfra de måtte skaffes tilbage til Thourout. Alle egne af hjemstavnen, havde taget initiativ til at sende alle disse gaver: Bremen, Schwerin, Lauenburg og Hamburg. Som »Liebesgabe onkel«, dvs. som ledsager af transporterne fungerede Pastor Nicolais-sen. Der var i kompagnierne kun kort tid til at forberede festen. Men alligevel lykkedes det at afholde en værdig, om end også noget simpel julefest ved kompagnierne. Som den hellige aften indtraf, var vel alle hjerte tunge, og man tænkte med vemod og længsel på de kære derhjemme. I den pragtfulde kirke i Thourout, den lille bys stolthed havde II/213 om eftermiddagen kl. 17 gudstjeneste. Den ren gotiske byggede, høje, helt kalkede kirke med dens vidunderlige alter og flot udskaarne prædikestol bidrog meget til det festlige forløb af gudstjenesten. Et søsterkor sang til orgelledsagelse, og præsten fandt de rette ord, han talte kort og godt. (I/213 havde kirkegang den 25. og III/213 den 27.). Til alle, også til dem, hvis hårde skæbne gjorde, at de ikke havde pårørende derhjemme, var der gaver på det dækkede bord, og under det tændte juletræ følte alle taknemmelighed for omsorgen hjemmefra til de kæmpede herude. Bataljonsførerne deltog i kompagniernes fester, og i den kammeratlige sammenkomst søgte man erstatningen for den ellers normale familiekreds. En særlig velkommen nydelse for en tørstig gane var en sending øl fra Bremen. De blev desto mere budt velkommen, da den belgiske, sure øl ikke rigtigt smagte. Derud over var der fra Gent sikret en flaske rødvin pr. mand, en god medicin for de mange mave- og tarmproblemer, mandskabet havde lidt under.

Også på anden måde havde julemanden bragt skønne ting: Der blev uddelt Jernkors II. Klasse. Desværre er navne på de tildelte fra I. og III. Bataillon ikke sikret i dokumenterne. Blandt dem var Oberst v. Heimbürg. Ved II. Bataillon var det Unter-Zahlmeister Bahnsen. Gefr. Heitmann 5/213. Gefr. Probst 6/213. Vzfr. Luley 7/213, Unteroffz. Rippe 8/213. Også nye skulder distinktioner blev nødvendige. Følgende blev forfremmet til Leutnant d.L. I: Offz.St. Flörke 1/213, Offz.St. Kaiser 2/213, Offz.St. Granzow MG-Zug; til Leutnant d.R. forfremmedes Offz.St. Hay, Adj. II/213. Allerede den 10. december var følgende forfremmet til Feldwebelleutnant: Offz.St. Lotz 7/213, Offz.St. Dudzich 12/213, Offz.St. Mösen 11/213. Til Offz.St. blev Vzfr. Brusch 3/213 udnævnt, og samtidig overladt 4. Kompanie, hvis tidligere fører, Offz.St. Schliack måtte sendes syg til Tyskland.

Naturligvis var dagene i slaraffenland Thourout ikke alene tilegnet egentlig ro og festligheder, snart begyndte tjenesten igen, og sørgede for at det soldatmæssige ikke blev glemt. Eksercits i kompagnierne, felttjeneste, øvelser i bataljonsramme, skanseøvelser under ledelse af pionerofficerer vekslede mellem hinanden. Også indladning

af enheder på tog blev øvet, da divisionen som Armee reserve måtte være forberedt på at blive transporteret med jernbane. På skift lå en bataljon på højeste alarmberedskab, dvs. måtte i givet fald stå klar på banegården i løbet af en time. Alle disse øvelser gjorde det noget stive lemmer godt, og efterhånden var regimentets kampkraft, der efter de grimme decemberdage ikke var særlig stor, igen større. Heller ikke anden tjeneste, hvad angik uniform, gevær, udrustning, blev forsømt, og det blev på enhver måde forsøgt igen at lave rigtige soldater af de mudrede skyttegravskrigere. Naturligvis gjorde de højere stabe (brigade, division osv.) sig hyppigt synlige. Den 27. december gennemførte Oberst v. Oertzen (215) som stedfortræder af den sygemeldte brigadekommandør, en mønstring af regimentet, den 30. december den nye kommanderende general for XXIII. R.K. General v. Katheren, der havde afløst General v. Kleist da denne måtte forlade korpset på grund af sygdom. – Nytårsaften blev behørigt fejret. På torvet i Thourout spillede Regimentsmusikken fra 215 koncert ved midnat, og på trods af forbud, skød folkene nytåret ind med så kraftig en skydning, at de forskrækkede belgiere troede der var tale om et natligt angreb. Gud ske lov var den farlige sport forbi, inden der forrettedes skader.

Ved starten på det nye år meldte sig en ny uhyggelig gæst, tyfus! Regimentet havde en hel række af tilfælde. »Løberne fra saniteten«, som det hed i en dagbog, gjorde deres største anstrengelser for at komme den farlige sygdom til livs. Høje og højeste sanitetsofficerer, også videnskabsmænd og specialister, dukkede op for at få informationer og for at skaffe hjælp. I alt kast blev tyfus-vaccinationer gennemført i hele hæren, de syge isoleredes totalt og omfattende sikkerhedsforanstaltninger blev truffet. På den måde lykkedes det at forhindre en yderligere udbredelse af sygdommen. Men også på anden måde var sygdomsgraden bekymrende. II/213 havde 80 tilfælde af skyttegravsfødder. Hos 10 mand blev det nødvendigt med amputationer og operationer og derfor overført til lazaret.

– Om den fremtidige anvendelse af divisionen gik de vildeste rygter. Generelt vendte man sig fra Flandern, men ophold her ved vintertide var virkeligt heller ikke indladende. Pessimisterne derimod gjorde hele tiden opmærksom på, at Bixschoote efter deres opfattelse stadig ville være midtpunkt for 213'ernes indsats, og de skulle få ret. Imidlertid kunne man foreløbig håbe på en luftforandring, og da transportstyrke skulle indrapporteres, sluttede man, at den borttransport af divisionen var forestående. Til sidst blev det afsløre, at Regiment 214 som korpssreserve skulle transporteres til Ostende, hvor den ifølge fornøjelsessyge folk, der havde gjort afstikkere til Brügge, ville føle sig godt hjemme.

Den 8. januar kom Hauptmann Spamer, der som fører af 4. Kompanie den 26. oktober var blevet såret, tilbage til regimentet. Han overtog kommandoen over III. Bataillon, som i den sidste tid ofte havde skiftet fører, og nu igen fik en fast kommandør. Den 8. januar modtog Hauptmann von Hammerstein også endeligt det E.K. I, som af divisionskommandøren allerede var forkyndt den 17. december. Major v. Loefen måtte vente endnu længere, for til hele divisionen var kun fire jernkors til rådighed.

Et særligt indtryk under hvileperioden var gudstjenesterne, som Pastor Schlabritzky afholdt i Thourout kirke. De rå soldater kunne lede den unge gejstlige, der forstod at fængsle sine tilhører, og vidste, hvordan man designede sine tjenester på en måde, at de blev en oplevelse for tilhørerne, og huskedes også når de igen lå sydvest for den »elskede« Bixschoote

I mellemtiden havde optimisterne måttet begrave deres forhåbninger. Den 12. januar meddelte divisionskommandøren sine bataljonsførere officielt, at det var afgjort at divisionen igen skulle overtage dens gamle afsnit og her afløse 44. R.D. Om aftenen den 12. udsendtes de nødvendige befalinger, hvorefter der den 13. skulle marcheres til Houthulst og den 14. afløses i linjen.

I silende regn, der passede godt til udsigterne til Bixschoote, gik det den 13. januar over Cortemarck – Amersvelde – Zarrenlinde til Houthulst, hvor bataljonerne kom i kvarter, hvor de tidligere havde været underbragt. Stillingsbesættelsen var nogenlunde som følger:

Regimentsstab – som den 3. november 1914

I. Bataillon: stab som 30. november foruden Dr. Lüdecke

1. Kompanie: Lt. Flörke
2. Kompanie: Lt. Kaiser
3. Kompanie: Lt. Petersen
4. Kompanie: Offz.St. Brusch

II. Bataillon: stab som den 3. november.

5. Kompanie: Offz.St. Rabe
6. Kompanie: Offz.St. Krug
Offz.St. Holstein og Leober
7. Kompanie: Feldwebel Lt. Lotz
Offz.St. Eiternick og Luley

8. Kompanie: Lt. v. Hollmann
Offz.St. Burmester og Beckmann
- III. Bataillon:
Kommandør: Hauptmann Spamer
Bataljonslæge: Felduntgerarzt Dr. Kneemeyer
9. Kompanie: Lt. Franzen
10. Kompanie: Lt. Hämmerling
11. Kompanie: Feldwebellt. Möskén
12. Kompanie: Feldwebellt. Hachtmann
Feldwebellt. Budzich.
- MG-Zug: Lt. Granzow.

* * *

Bixschoote

januar – april 1915

Regiment 213 havde bestemt ingen længsel efter gensyn med Bixschoote og omegn, der havde været så jammerlig, og krigen på to fronter med fjenden foran og det evigt fremtrængende grundvand under sig, var ingen fornøjelse. Det kan ikke tages dem ilde op, når det ikke ligefrem var med jublende begejstring, regimentet satte i gang sidst på eftermiddagen den 14. januar: marchretning Draaibank osv. De højere stabe forsikrede imidlertid, at alt var blevet langt bedre langs fronten, adgangsveje, stillinger og dækninger. Den slags løfter var man dog meget skeptisk overfor. Men der var rent faktisk glædelige overraskelser. Når man fra Draaibank svingede til højre mod St. Jean, kunne man fastslå at flittige pionerer havde belagt vejen med bjælker, og at man »kunne gå med laksko« på den. Ved St. Jean var det imidlertid forbi med herlighederne; det gik igen på tværs af terrænet i mudder frem i stillingen.

R.I.R. 206 skulle afløses, hvis stab (Ulan-oberst v. Wolf) lå i Draaibank. To bataljoner lå i forreste linje, en i reserve. II/213 og III/213 skulle i forreste linje, I/213 besætte reservestillingen ved St. Jean. Kirken i Bixschoote var betydeligt mere sammenskudt end ved afskeden i december, ligesom hele området i stadig større omfang havde været udsat for den totale ødelæggelse. Også selve stillingen overraskede 213'erne, der navnlig på højre fløj var trukket noget tilbage i forhold til december linjen, og placeret ovenpå jorden, »skulderværn og dækninger er indrettet med sandsække og bjælker, og det hele giver et solidt indtryk«. (Lt. Hay II/213). Gravene var forsynet med brædder, så det var muligt at passere med tørre støvler. Hvor vand stadig løb sammen, blev det pumpet væk med elektriske pumper. De manglede dog mest rygværn, der på grund af sprængvirkning af granater, der sprængte bag stillingen, stadig udgjorde en ømtålelig svaghed. I retning af fjenden var der sikret tilstrækkeligt med pigtråd, der meget effektivt forstærkedes af talrige vandløb og -huller, så en overraskelse syntes temmelig udelukket. Dækningerne, der var bygget rimelig planmæssig og sikker, var tørre og gav besætningerne den afgørende mulighed for hvil efter post- og arbejdstjeneste. Med den fra oktober til december erhvervede uhøjtidelighed blev stillingen af folkene fra II/213 kaldt »salonmæssig«. Helt så tilfreds var man ikke med stillingen i venstre afsnit (III/213), da dækningerne her var uregelmæssigt fordelt og ofte ikke stod i forbindelse med hinanden, så der var temmelig store huller. Bataljonens stab lå i en kælder i Bixschoote.

Divisionens regimenter var fordelt på brigader, dvs. 91. Brigade overtog i første omgang den forreste stilling, og skulle efter 3 dage afløses af 92. Brigade (214, 216, Jg. 18). 91. Brigade bestod af RIR 215 til højre og RIR 213 til venstre. Af 213 lå i forreste linje fra højre mod venstre 5., 7., 6., 11., 9., 10., 12. Kompanie, med 8. Kompanie bag de øvrige af II. Bataillons kompagnier ved staben, der var placeret i en måske rummelig, men lav dækning, ca. 80 meter bag den forreste grav, der tvang folk til at sidde på jorden og bruge en stol som skriveunderlag. Af maskingeværer var der ved 12. Kompagniet placeret et MG fra Feld-Maschinen-Gewehr-Zug 35 og et MG fra 213-Zug ved 7. Kompanie. I 5. Kompanies område var der indbygget en flankeringskanon.

Højre fløj af regimentet, 5/213, med forbindelse til Reg. 215, lå omtrent på toppunktet af Højde 10 i en bue med den spidse vinkel til vejen Bixschoote – Steenstraat. Skillelinje mellem de to underafsnit gik omtrent fra

nordspidsen af den lille skov syd for Bixschoote, venstre fløj af regimentsafsnittet bed Punkt B2 vest for Kortekeer-Cabt. Mellem venstre fløj og den tilstødende Brigade Friedrichs (52. Reserve-Division) var det et hul på 100-120 meter eng, dækket af en underofficerspost fra både 213 og 52, hvorimellem der

konstant gik patruljer. Dette hul, der af Regiment 213 blev anset for uholdbar, blev kort tid senere lukket gennem en tilsvarende forskydning af afsnit. Fjenden lå i skovkanten omkring 120 meter væk, på venstre fløj derimod mindst 400 meter. De lå primært i kanten af skovstykker.

Selvom indrømmet stillingen havde et helt andet udseende end i december, var det dog stadig meget, der skulle gøres. Bryst og skulderværn forhøjedes, faskiner indbygget for at modvirke muligheden for sammenstyrtede vægge. Træfliser blev lagt i bunden på ellers impassable steder. Observationsspejle, medbragt fra Thourout, blev indbygget, og skulle lette observationen i dagslys. Også på pigtrådshindringen og dens forstærkninger blev der løbende arbejdet. Ved siden af dette fortsatte opgaven med at give de i oktober og november kampene faldne kammerater, som stadig lå talrige i området, et sidste hvilested. Også våben og andre udrustningsgenstande skulle indsamles for at kunne anvendes på ny, for i Tyskland gjorde manglen på udrustning sig allerede smertelig mærkbar. På dette tidspunkt var der eksempler på at transporter af erstatningspersonel ankom uden geværer, og regimentets våbenmestre havde hænderne fulde med at kunne stille det nødvendige antal geværer til rådighed.

Vagtjenesten i graven var organiseret på den måde, at halvdelen fra hver gruppe altid var på post. Megen tid til hvile var der derfor ikke, også fordi denne regelmæssige afbrydelse af søvnen stjal en del af virkningen. Med vekslende mellemrum sendte bataljonsførerne runderingsofficerer gennem stillingen for at fastslå, om alt var i orden.

Patruljeaktiviteten disse dage var meget livlige, dels for at fastslå fjendens identitet overfor os, dels for at sikre tysk herredømme over ingenmandsland. Om natten 15./16. januar stødte en patrulje fra 7. Kompanie bestående af Gefr. Rexhausen, Wehrmann Hamm og Wehrmann Ritter, på en fjendtlig lyttepost. Højt skrigende løb franskmændene derfor i retning af hans stillinger. Dette startede et almindeligt knalderi langs fronten, hvori også begge sider artilleri blandede sig, og kl. 23 var »det skønneste slag i gang«. Ved de bagved liggende stabe opstod den største opstandelse, og alle hang øjeblikkeligt i telefonen. Imidlertid kunne kommandøren for II. Bataillon, Hptm. v. Hammerstein give sine rolige svar på alle spørgsmål om, hvad der var i gang: »Intet er i gang. Kun en smule glædesskydning fordi vi igen ligger fremme«.

Den 19. januar udtalte Brigadekommandør, Oberst v. Stockhausen sin særlige anerkendelse til patruljedeltagerne, Offz. St. Karstens, Unteroffz. Neumann, Gefr. Berlien og Gefr. Schadwald, alle II/213, da de havde »udvist urokkelighed og tapperhed«.

Tab disse dage skyldes næsten udelukkende artilleri, der lå temmelig kraftig over gravene. Den 15. blev en dækning ved 6. Kompanie ramt af en fuldtrefter, hvorved 3 døde, deriblandt den måske yngste mand i regimentet, den kun 16-årige krigsfrivillig Molzen. Totalt havde regimentet disse dage alene 7 døde og 17 sårede at beklage. Blandt de sårede var Offz. St. Eiternick fra 7. Kompanie, der såredes hårdt af en kammerats uforsigtige omgang med en lypistol, og en lettere såret fra 3. Kompanie, der skyldtes eget gevær. Alt andet gik på artilleriets konto. Offz. St. Eiternick døde den 26. januar på lazaret af sine sår.

Lørdag den 17. skulle der ske afløsning af Regiment 214. De nye enheder ankom imidlertid først omkring midnat, så de afløste 213'er først nåede Houthulst omkring kl. 4 om morgenen. Her ventede der dem en grim overraskelse: de gamle kvarterer var overtaget af andre, og de trætte folk måtte i kulden (det sneede og blæste en kraftig vind) først søge nye og indrette disse. Hvorfor enhederne af division ikke på forhånd var blevet underrettet om skiftet af kvarterer, så man kunne have sendt en fortrop, der kunne have løst alle problemer inden hovedstyrken

ankom, et ikke muligt at finde ud af. Der opstod unødvendige ærgrelser og vrede, men hen mod morgen var alle i kvarter. Regimentet havde nu fået anvist Hoogkwartier som indkvarteringsområde.

Efter at der allerede den 14. januar var kommet 150 mand erstatningspersonel fra Tyskland, ankom den 19. yderligere 230 mand. Folkene var kun for en dels vedkommende udrustet med geværer. Deres tilgang betød derfor kun en mindre forstærkning af regimentets kampkraft. Kun for en brøkdels vedkommende kunne regimentets våbenmestre forsyne de nye med våben, der var blevet indsamlet på slagmarken og igen gjort anvendelige.

De 2½ måned fra midten af januar til slutningen af marts betød for regimentet en slags pendultrafik mellem Hoogkwartier og Bixschoote. Som en kærkommen afveksling modtog regimentet som en 4. bataljon, Luftschiffer-Bataillon Stollwerck ¹⁾, hvorefter en bataljon til stadighed, som brigadereserve, kunne trækkes tilbage til Hooge Schuer ved Staden. Som Luftschiffer-bataljonen den 28. februar blev underlagt 92. Brigade, ophørte denne behagelige afveksling. Disse forskydninger hang sammen med, at Regiment 214 i marts måned blev trukket ud af 46. R.D. og »brugt« af XXVII. R.K.

Dette tidsafsnits ensartede karakter fremgår af nedenstående skematiske fremstilling:

24.1.-17. :	I stilling ved Bixschoote. Forreste linje: II. og III. (højre mod venstre 5. 7. 6. 11. 9. 10. 12. Komp, 8. i reserve. I. i St. Jean.
28.1.-20.1.:	I hvil i Hoogkwartier: I. II. og III. Bataillon.
21.1.-23.1.:	I stilling ved Bixschoote. Forreste linje: I. og III. (1. 3. 4. 11. 9. 10. 12. Komp.), 2. i reserve, II. i St. Jean
24.1.-16.1.:	I hvil i Hoogkwartier. I., II., og III. Bataillon.
27.1.-29.1.:	I stilling ved Bixschoote. Forreste linje: II. og I. (5. 8. 6. 3. 4. 1. 2. Komp.) 7. i reserve, III. i St. Jean.
30.1.-1.2.:	I hvil i Hoogkwartier. I., II., og III. Bataillon.
2.2.-4.2.:	I stilling ved Bixschoote. I forreste linje II. og III. (5. 7. 8. 11. 9. 12. 10. Komp.) 6. i reserve. L.B. Stollwerk i St. Jean. I/213 i Hooge Schuer.
5.2.-7.2.:	I hvil i Hoogkwartier. II., og III. Bataillon, og L.B. Stollwerk. I/213 i Hooge Schuer.
8.2.-10.2.:	I stilling ved Bixschoote. I forreste linje I. og III. (2. 3. 4. 11. 9. 12. 10. Komp). 1. reserve. L.-B. Stollwerk i St. Jean. II/213 brigade reserve i Aschhoop-Bultehoek. 7/213 i Melaene-Cabt.
11.2.-13.2.:	I hvil i Hoogkwartier. I., II., og III. Bataillon.
14.2.-16.2.:	I stilling ved Bixschoote. I forreste linje I. og III. (2. 3. 4. 11. 9. 12. 10. Komp.) 1. i reserve. L.-B. Stollwerk i St. Jean. II/213 i Hooge-Schuer (alarmeret natten 14/15 og trukket frem til St. Jean, hvor afløser L.-B. stab.)
17.2.-19.2.:	I hvil i Hoogkwartier. I., II., og III. Bataillon.
20.2.-22.2.:	I stilling ved Bixschoote. I forreste linje II. og I. (7. 8. 6. 4. 3. 2. 1. Komp). 5. i reserve. L.B. Stollwerk i St. Jean. III/213 med F.M.G.-Zug 35 i Hooge Schuer.
23.2.-25.2.:	I hvil i Hoogkwartier. I., II., og III. Bataillon.
26.2.-18.2.:	I stilling ved Bixschoote. I forreste linje II. og III. Bataillon. I/213 i St. Jean. L.B. Stollwerk i Hooge Schuer.
1.3.-3.3.:	I hvil i Hoogkwartier. I., II., og III. Bataillon.
4.3.-6.3.:	I stilling ved Bixschoote. I forreste linje I. og III. Bataillon. II/213 i St. Jean.
7.3.-9.3.:	I hvil i Hoogkwartier. I., II., og III. Bataillon.

¹⁾ På baggrund af Regimentshistorie 215 skal her angives hovedbestanddelene af Luftschiffer-Bataillon Stollwerk. Bataljonen fik ved regimentet øgenavnet »Chokolade-drengene«.

14.11.14: Opstilling af tre kompagnier fra Luftschiffer-Bataillon Brüssel.

15.11.14: Underlæggelse under XXIII. R.K., 46. R.D. (tildelt R.I.R. 130).

20.11.14: 1. Komp. (Weltring) tildelt Jäg. 2, 2. Komp. (von Seydlitz-Jurzbach) og 3. Komp. (Weder) til Reg. 215.

24.11.14: Underlægges Brigade Stockhausen

5.1.15: 1. Kompanie opløst ved Jäg. 18

22.1.15: Fornyset opstilling af Luftschiffer-Bataillon Stollwerk.

1.2. – 28. 2.15: Underlagt R.I.R. 213

28. 2.-slutning marts 15: Underlagt 92. Brigade, indsats ved Bixschoote

14.4.15: underlagt 91. Brigade

27.4.15: Transport til 5. Armee

28. 4.15: Omdøbt III. Bataillon og som sådan tilgået R.I.R. 23.

10.3.-12.3.:	I stilling ved Bixschoote. I forreste linje II. og I. Bataillon (5. 8. 6. 3. ??). 7. Reserve. III/213 i St. Jean.
13.3.-15.3.:	I hvil i Hoogkwartier. I., II., og III. Bataillon.
16.3.-18.3.:	I stilling ved Bixschoote. I forreste linje II. og III. Bataillon (5. 8. 7. 11. ???). 6. i reserve. I/213 i St. Jean.
19.3.-21.3.:	I hvil i Hoogkwartier. I., II., og III. Bataillon.
22.3.-24.3.:	I stilling ved Bixschoote. I forreste linje I. og III. Bataillon (2. 4. 3. 11. 9. 12. 10). 1. i reserve. II/213 i St. Jean. (5/213 i støttepunkt Bixschoote).
25.3.-17.3.:	I hvil i Hoogkwartier. I., II., og III. Bataillon.
28.3.-30.3.:	I stilling ved Bixschoote. I forreste linje II. og I. Bataillon (5. 8. 7. 6. 3. ???), 10. i reserve. III/213 i St. Jean (minus 10/213)
31.3.	I hvil i Hoogkwartier. I., II., og III. Bataillon.

Indtil slutningen af februar var de enheder, der i regelmæssig turnus afløste regimentet i Afsnit Bixschoote, Regiment 214 og Jäger 18 (tilsammen ligeledes 4 bataljoner). I marts overgik afløsningen til Jäger 18, L-B. Stollwerk og dele af Regiment 215 (III. Bataillon).

Tager man et overblik over disse 10 uger af vores regiments historie, er det der primært træder frem, det uendelige arbejde, det var fyldt med. Det var næsten som om at kompagnierne i feltgrå var arbejdskolonner, hvis eksistensgrundlag ikke var kampen, men arbejdet. Egentlige kamphandlinger træder i denne periode i baggrunden. Stillingen ved Bixschoote måtte hele tiden holdes i stand gennem stor arbejdsindsats, og at det ikke skulle opstå mangel på arbejde, sørgede både fjendens artilleri og det ugunstige terræn og det dårlige vejr, der ofte ødelagde flere timers arbejde. Også bygningen af dækninger krævede stort besvær. For en dels vedkommende blev dæknin-ger gjort færdige af pionerer og af infanteristerne indbygget i stillingen. Også transporten af materiel hvilede på skuldrene af bataljonen, der måtte opstille utallige transportkommandoer. Fra Draaibank og Bixschoote måtte alt bringes frem ved håndkraft. bjælker, træriste, forhindringer, pigtrådsruller, beskyttelsesskjolde til poststader og alle mulige ting. For de forreste enheder kom hvile kun på tale i de korte dage, hvor arbejde i, ved og foran stillin-gerne var umulig, da fjenden kunne observere dette. Om natten var alle på benene, enten som poster eller på arbejde. Om dagen forstyrredes de overanstrengte folk kun af den med rigeligt med ammunition forsynede fjendt-lige artilleri. Meget bedre gik det ikke for bataljonen i beredskab, der var ligeså udsat for beskydningen, og allige-vel måtte udfører endnu mere arbejde end linjebataljonerne. Og de tre dages såkaldte hvil i Hoogkwartier? Også denne var udfyldt af talrige krav på arbejdskommandoer til alle mulige formål – vejbyggeri, faskine fremstilling og lignende. På den første dag i hvil ankom folkene først sent til deres stadig kummerlige kvarterer, og havde efter nogle få timers søvn denne dag oftest nok at gøre med at bringe deres tøj og våben i en nogenlunde tilfredsstillende stand. På 2. dagen blev der normalt udført vejarbejde osv. På 3. dagen drejede der sig om at forberede den natlige afløsning.

Efter ovenstående fremstilling havde bataljonen i Hooge Schuer den særlige fornøjelse, at den hver nat skulle stille 200 mand til pionerarbejder ved Bixschoote.

Eksercertainstenen, der havde været meget ønskværdig for opretholdelse af den militære ånd, om end også af de enkelte involverede meget uvelkommen, havde dårlige betingelser under denne tre-dages afløsningsturnus. Der var til denne næppe tid, selvom den netop ville have ført til den nødvendige sammensvejsning af det nye erstat-ningspersonel i regimentets stamme. Først mod slutningen af februar kunne eksercer- og terrænovelser igen opta-ges. Sidstnævnte fandt som oftest sted i området af Terrest.

Tøjlusene, den tredje fjende, regiment 213 måtte bekæmpe ved siden af franskmænd og vandet i Flandern, plagede soldaterne overordentlig. For at bekæmpe den, forsøgte man aflusning af mandskabet. Imidlertid kunne kun 150 mand på samme tid besøgte XXVI. A.K. aflusningsanstalt i Cortemarck, og stor virkning havde kuren for det meste ikke, da kvarterer og de endnu ikke aflusede kammerater sørgede for, at der snart i alle klædningsstykker rykkede ny »erstatning« ind for de nedkæmpede beboere. Alligevel var marchen til »Lauseleum« en kærdommen afveksling i den evige ensformige tilværelse i Bixschoote – Hoogkwartier. Man så andre veje, andre mennesker, endda civile.

Bataljonernes kantiner forsøgte gennem fremskaffelse af varer, også af flydende art, for at skaffe de rå krigere afveksling fra deres triste hverdag, og lederen af kantinerne – som »onkel August fra Brügge« - erhvervede sig på denne måde deres fortjeneste hos tropperne.

Som egentlig krigeriske begivenheder kom i disse måneder vel kun de talrige patruljer på tale, udsendt i ingen-mandsland foran stillingerne. Næsten hver eneste nat udsendtes patruljer, der ikke havde meget at melde om fjen-den, da denne tilsyneladende ikke havde megen lyst til sådanne operationer. De højere stabe beordrede udtrykkeligt disse patruljer, nok ikke så meget i troen på at opnå særligt afgørende resultater, men mere for hele tiden at holde

den militære ånd i live, der eller under den evige arbejdstjeneste truede med at falde hen. Opgaven for de enkelte patruljer bestod for det meste af en præcis opklaring af ingenmandsland, fastlæggelsen af besættelsen af den fjendtlige grav, fastlæggelsen af modstanderens nationalitet eller tilfangetagelse af fjendens patruljer. Da imidlertid de fjendtlige patruljer var meget få og desuden sjælden kun gik ud over egen pigtrådshindring, var denne sidste opgave den vanskeligste at løse. Med hensyn til de andre opgaver kunne regimentets patruljer ofte indhente værdifulde oplysninger. Af det store antal patruljer, skal her nævnes nogle få. Fra 12. Kompanie lykkedes det Unteroffizier Heid og Musketerer Heidemann og Freesen om natten 9./10. februar at nedkæmpede en fjendtlig lyttepost med håndgranater, og kun en fjende havde held til at flygte. Desværre forhindrede en kraftig fjendtlig infanteriild enhver yderligere fremrykning. Alle tre deltagere tildeltes Jernkorset II. Unteroffizier Schriewer og Gefr. Trikowski (faldt den 12. marts 1915) fra samme kompagni fik ved dagslys den 10. februar frem i en grav og observerede herfra en hel dag med gode resultater fjenden på nærmeste hold. Som en særlig dristig og dygtig patruljefører blev Gefr. Freesen 9/213 omtalt i III. Bataillons krigsdagbog. Den 4. marts gennemførte de to krigsfrivillig Schröder III og Wozniak 12/213 en vovet patrulje. De var lige før daggry kravlet frem til 5 meter fra den fjendtlige stilling, men blev her i løbet af dagen opdaget af fjenden, og begge faldt til infanteriild. Fører for 11/213, Feldwebelleutnant Mösten var selv en ivrig patruljegænger, hjulpet af Vzfr. Baas og Unteroffz. Storm fra samme kompagni. Også Offz. St. Reeps 10/213 og Vzfr. Ahlers og Gefr. Papke fra samme kompagni virkede som patruljeførere. Om natten 4./5. marts faldt Krigsfrivillig Mühlhaus 3/213 under patrulje, en patrulje fra 6. Kompanie havde den 21. februar 3 sårede (navne ukendte). Andre i dokumenterne rosede omtalte patruljefolk var Krigsfrivillig Minssen, Musketier Rohr og Musketier Witt 5/213.

På en natlig patrulje den 16. februar fastslog Wehrmann Diessel og Krigsfrivillig Denker fra 10/213 med sikkerhed fast, at der var sket afløsning i den fjendtlige grav. Fra 4. Kompanie noteres som patruljefolk Musketier Baalke og Lenz, fra 7. Kompanie Gefr. Ehlen og Wehrmann Burow, fra 3. Kompanie Gefr. Schuh I, Schuh II, Krigsfrivillig Joh. Meyer Frost og Stranz. I de talrigt foreliggende rapporter, der naturligt for de flestes vedkommende ikke bragte væsentlige oplysninger, spillede opklaringen af skovene sydvest for Bixschoote en særlig rolle. Hyppigt bliver også den såkaldte tidligere 216-grav. Det var ikke altid, at patruljernes indsats fandt billiggelse hos deres foresatte, som eksempelvis da en patrulje fandt en fjendtlig patrulje på et træ, og uden at tage dem til fange eller beskyde dem, roligt vendte tilbage til egne linjer, »da der ellers ville være udløst et almindeligt skyderi«. Her havde den rette mand ikke været på det rette sted, og de foresattes kritik var berettiget.

Af uddannelsesformål, med den sidegevinst at forstyrre fjenden mest mulig, blev der gennemført sigte og skydeøvelser i den forreste linje. Der blev ivrigt skudt efter ethvert erkendt mål. Til dette var der også geværer med kikkertsigter til disposition. SmK¹⁾ ammunition blev ligeledes afprøvet, hvor man forsøgte at fastslå deres virkning mod de fjendtlige stålskydeskår. I nogle tilfælde mente man at have konstateret gennembrydning af de fjendtlige forsvarsmidler. Et bevis på franskmændenes årvågenhed var, at der tit, når der blev skudt fra et sted i den tyske linje, efter kort tid lå fjendtligt artilleri over stedet, og det franske infanteri var ikke sen til øjeblikkeligt at skyde på enhver hue, der stak op over kanten af skyttegraven. 213'erne foretog også forsøg med de nye geværgranater, selvom man imidlertid for det meste ikke var særlige tilfredse med dem.

Tit blev der gennemført ildoverfald med vores artilleri mod grave og batteristillinger hos fjenden, lejlighedsvis også få overfald med infanteriild. Disse foranstaltninger var ikke lige netop elsket af frontsoldaterne, for det gik for det meste ud over dem, når fjenden svarede igen med deres artilleri. Kompagnifører for 2. Kompanie, Lt. Kaiser, modtog en særlig ros. Han havde under en personlig anført patrulje fastslået, at venstre side af regimentet var udsat for stor fare, da alt ved venstre nabo ikke var i orden. På den efterfølgende afgivne melding (1. februar 1915) modtog han følgende anerkendelses skrivelse fra den kommanderende general.

XXIII. Reservekorps Generalkommando Abt. Ia Nr. 700 Hemmelig – 7.2.1915

Jeg udtaler til Leutnant d.R. Kaiser, fører for 2. Komp. Reserve-Infanterie-Regiment Nr. 213 min anerkendelse for hans korrekt indsendte melding over forholdene på højre fløj af 52. R.D.

Sign. v. Kathen

Under hensyntagen til det kommende forår blev begravelsen af de talrige i ingenmandsland liggende døde fra oktober, november og december kampene, intensiveret. Navnlig Stabsarzt Dr. Bornstein gjorde sig herunder fortjent, som nat efter nat, når hans bataljon (II/213) var i front, var involveret i denne opgave. Man fandt også igen talrige regimentskammerater som døde, der havde været savnet siden hine dage, og kunne nu give dem deres sidste hvilested. Langt over 200 faldne, herunder talrige franskmænd, blev begravet af regimentet.

¹⁾ *Schuss-mit-Kern* – projektiler med stålkerner i et forsøg på at lave en panserbrydende ammunition oa.

Etableringen af sappe (to på hver af venstre og højre bataljonsafsnit) krævede meget arbejde. De blev forsynet med et sappehoved, der blev besat med hver en gruppe. Først i midten af marts var dette arbejde tilendebragt.

Da en del af erstatningspersonellet ankom fra Tyskland uden våben, blev indsamlingen af brugbare geværer igen forstærket. De mange geværer blev renoveret af våbenmestrene, og det lykkedes i 213 hurtigt at forsyne alle folk med dette uundværlige våben. Desto mere ubehageligt var det, at regimentet på tidspunkter skulle afgive geværer til søsterregiment 215. På den måde var 8. Kompanie nogle dage uden geværer, og derfor uanvendelige, da 215 havde fået deres geværer. Det kostede mange besværligheder før folkene fik deres våben tilbage.

Under hensyn til den store mangel på kartofler, var fundet af betydelige oplagte mængder i kældere og kartoffelkuler i Bixschoote en dejlig nyhed. Flere hundrede kilo kunne med vogne bringes til Houthulst. Mindre glædeligt var opdagelse af, at 4 køer siden november havde stået i St. Jean, passet af to mand fra 211. Dermed kom deres loppetjans til en bragt afslutning som de blev sendt retur til deres regiment, mens køerne blev bragt til Houthulst (21. januar).

Helt sjældne besøgende i St. Jean var to tyske civile i form af en købmand fra Lübeck og en gårdejer fra Dithmarchen, der den 6. marts dukkede op ved II. Bataillon. Det var »Liebesgaben Onkler«, der havde ledsaget en af de talrige transporter af gaver til fronten. De blev med glæde optaget af staben ved bataljonen og beværtet, ligesom alle seværdigheder gerne blev forevist dem.

I næsten alle hvileperioder afholdt divisionspræst Schlabritzky gudstjeneste i den dejlige kirke i Houthulst, der altid gjorde indtryk på deltagerne, da præsten på en helt særlig måde forstod at finde vej til dem og deres hjerter.

Kejserens fødselsdag fejrede regimentet, som det fremgår af oversigten ovenfor, i skyttegraven. Mange steder og på mange poster fandt der til ære for dagen små »arrangementer« sted, som krigsdaqbøgerne udtrykte det, dvs. udsmykning af billeder af den øverste krigsherrer med blomster som bevis på, at man også i skyttegraven med kærlighed tænkte på kejseren. Fører for III. Bataillon, Hauptmann Spamer, der med bataljonen opholdt sig i St. Jean i beredskab – han selv i den såkaldte »kostald«, skriver den 27. januar 1915:

Kejserens fødselsdag i en kostald! Jeg tror, at vi her bedre end gennem festtaler og sekt, som i tidligere år, viser at vi er vores Kejsers trofaste soldater.

Måske var den tidligere form for udtryk af kærlighed til Kejseren mere festlig, men denne er dog mere særpræget og mangler heller ikke en vis poesi.

Om aftenen samlede Hptm. Spamer sine kompagni- og delingsførere i »kostalden« og udbragte et hurra for Hans Majestæt.

... en mere stolt anledning (til udbringelse af en Kejser-skål) under de fjendtlige kanoners torden og bragene fra hans granater, vil jeg formentlig aldrig genfinde.

12. Kompagni fejrede den kejserlige fødselsdag på en særlig værdig måde. De samlede bidrag til fordel for værdig trængende efterlodte af deres faldne kammerater, og kunne til dette gode formål indsamle omkring 500 Mark. Hver af de på tale kommende 18 enker kunne modtage 9 Mark for hvert barn.

Under den følgende hvileperiode fandt i Houthulst feltgudstjeneste sted i anledning af Hans Majestæts fødselsdag.

Da regimentsbefalingerne for periode 21. januar til 31. marts 1915 ikke længere er at finde mellem dokumenterne, er det ikke muligt at fastslå, hvilke kammerater der i dette tidsrum modtog Jernkorset, da hverken regimentets eller bataljonernes krigsdaqbøger omtaler disse. Major v. Loefen modtog først den 27. januar på Kejserens fødselsdag sit allerede den 17. december bekendtgjorte Jernkors I. Klasse. Samme dag blev Offz. St. Burmester 8/213 udmærket med et E.K. II. I krigsdaqbogen for III. Bataillon nævnes følgende som modtagere af E.K. II: Unteroffizier Heid, Musketier Heidmann og Musketier Freese. Yderligere navne fremgår ikke af arkiverne ud over krigsdaqbogen for M.G.-delingen, hvor følgende modtagere nævnes: 27. januar Gefr. Fritz, 29. januar Gefr. Petersen II, 8. marts Unteroffz. Godt, 23. marts Lt. Morjan, Gefr. Clemens, Res. Trenz. III. Bataillon krigsdaqbog nævner den 26. marts tildelingen af 10 E.K. II til medlemmer af bataljonen, uden dog at nævne vedkommendes navne.

Ændringerne af regimentets officerskorps var omfattende, og betød en væsentlig foryngelse i forhold til oktober 1914. Først forlod Oberst v. Heimbürg den 7. februar regimentet. Han blev efter eget ønske frigjort fra funktionen som regimentskommandør, da han på grund af sin høje alder ikke længere følte sig stillingen voksen. Hans afsked blev af hele regimentet beklaget, da denne i ordets bedste forstand fornemme mand havde vundet sine undergivnes agtelse.

En uvelkommen nyhed er kommet: vores kære Oberst v. Heimbürg forlader os, da hans kræfter ikke længere rækker til at påtage sig strabadserne. Meget vemodig tager han afsked fra os, fra den kreds, der er blevet

ham så kær, siger han. – Kun med besvær kan han holde tårerne tilbage, og det må have været ham en vanskelig kamp at tænke på eget helbred. (Dagbog for Lt. Hay II/213).

Major v. Loesen overtog midlertidigt kommandoen over regimentet indtil den nyudnævnte kommandør Oberstleutnant Brinck indtraf (tidligere adjutant for Guvernement for Provinsen Limburg). I/213 blev i denne periode ført af Lt. Petersen, der igen i 1. Kompanie afløstes af Lt. Brusch. Den nye kommandør ankom den 11. februar. For den sygemeldte Major v. Loesen overtog Hauptmann Wenderoth, som var til kommanderet regimentet, den 25. februar I. Bataillon. Med Major v. Loesen forsvandt den sidste af de fire stabsofficerer, der var rykket ud med R.I.R. 213, en officer, som både som fører for sin I. Bataillon og for regimentet, til fulde havde løst sin opgave. Major v. Loesen var højt anset af fronten, da han som den eneste også havde udholdt de hårde dage her. Afskeden faldt ham så ekstrem svær, ikke så meget på grund af sygdom, men af ærgrelse over den angivelige tilbagesætning, at han ikke deltog i en ham til ære afholdt mindre afskedsfest.

Bataljonens respekt for Major v. Loesen fandt udtryk i en sang, skrevet til hans ære af et medlem af hans bataljon. Den bør have plads her, selvom ikke alle versfødder er lige glatte.

Kriegslied des Regiments 213
von Karl Engeler I. 213
zu Ehren unseres scheidenden Bataillons-Kommandeurs des Herrn Majors von Loesen.
Melodie: Lützows wilde Jagd.

1. Wer steht an der Yser im blutigen Kampf?
Wer ringt mit dem Feind bis zum Sterben?
Wer kämpft mit dem Mute des echten Mannes?
Wer ist's, der gegen Granatgen sie halten kann,
Die Stellung, gefährdet vom Feind?
Wer hat man in Feuer und Tode gesehen?
Das ist Reserve-Infanterie-Regiment zweihundert-dreizehn.
Das ist Reserve-Infanterie-Regiment zweihundert-dreizehn.
2. Wer sendet die Kugeln von Blei und von stahl
hinüber in feindliche Reihen?
Wer kämpft für des deutschen Reiches Bestand
Mit Löwenmut und Löwen genannt?
Wer achtet nicht Tod und Verderben?
Wer ist, der nicht weicht zurück, will nicht gehen?
Das ist Major von Loesen vom Regiment Zwei-Hundert-Dreizehn.
3. Was klingt durch die Nacht und durch grauen hinruch?
Was hört man in Nah' und in Ferne?
Wer stürzt sich wie brausende Sturmesnacht
Mit brüllendem Hurra unter Granatenkrach
Mit Mut dem Feinde entgegen?
Wer ist's, die dem Kampf mit Ehren bestehn?
Das ist Reserve-Infanterie-Regiment zweihundert-dreizehn.
4. Wer war's die am Yserkanal entlang
Bei Bixschoote im Graben gelegen?
Die in Sturmes Wetter in kalter Nacht
Im eisigen Regen noch hielten die Wacht
In Treue unentwegten?
Wir war'ns, die wie Eichen nicht konnten vergehn!
Das ist Reserve-Infanterie-Regiment zweihundert-dreizehn.

Lt. Heinemann, der i oktober var blevet såret, returnerede den 18. februar igen til regimentet, hvor han overtog kommandoen over 4. Kompanie, der en kort overgang havde været underlagt Oblt. Wohlrab (i oktober ramt af sygdom som adjutant for II. Bataillon), indtil denne efter nogle få dage ved fronten, igen blev syg. Den 14. januar ankom Feldw.Lt. Kurreck til regimentet med en transport erstatningspersonel, hvor han overtog 7. Kompanie. Denne førte han til den 24. februar hvor han overtog den store bagage, en post han beholdt til krigens slutning.

Den 24. februar ankom følgende nye officerer til regimentet: Lt. Dahlmann, som blev fører af 3. Kompanie; Lt. v. Laak, som overtog 6. Kompanie; Lt. Müller, som overtog 7. Kompanie; Lt. Honer, som overtog 11. Kompanie (24. – 27. februar 8. Kompanie); Lt. Stucke, som overtog funktion som adjutant ved III. Bataillon.

Lt. v. Hollmann blev af Hptm. v. Hammerstein afsat som fører for 8. Kompanie den 7. februar, og den 10. februar overført til IX. Stellv. Generalkommando. Kommandoen over kompagniet overtaget af Lt. Burmester. Lt. Flörke og Petersen (1. Kompanie) blev den 17. februar forsat som uddannelsespersonel til Feld-Rekruten-depot Brügg. En række officersaspiranter blev ligeledes forsat hertil for videre uddannelse.

Den 27. januar blev i regimentet følgende forfremmet: Stabsarzt dr. Biss til Oberstabsarzt, Oberarzt Dr. Bornstein til Stabsarzt, desuden offiziersaspiranterne: Brusch til Leutnant d. Landwehr I, Burmester til Lt. d. R., Rabe til Lt.d.L. I, Hämmerling til Lt.d.R., Petersen (Namen) til Lt.d.L.I. Den 26. marts forfremmedes officersaspiranterne Loeber til Lt.d.R., Holstein til Lt.d.R., Hellge til Lt.d.R., Offerdinger til Lt.d.R., Schmidt til Lt.d.R., Beckmann til Lt.d.R., Petersen til Lt.d.L I, Goellrich til Lt.d.L. II, Luley til Lt.d.L.II, Reeps til Lt.d.L.II.

På den måde havde regimentet for størsteparten ved forfremmelser af egne rækker og i mindre omfang ved udefra kommende officerer, modtaget et helt ny lag af førere, og var derved godt rustet til de voldsomme kampdage i april og maj 1915.

Den alt for svage bevæbning med maskingeværer i udrustningen af regimenterne under de nye reservekorps havde for længst vist sig en stor mangel. De tre våben, hvert regiment rådede over, var alt for lidt i en moderne krig med en modstander, der var udrustet med et rigeligt antal af disse våben. Til afhjælpning af problemet var selvstændige MG-enheder (som eksempelvis Festungs-MG-Abteilung 5 og andre) blevet underlagt de enkelte regimenter, også i 46. R.D. Imidlertid førte dette til ulemper, kompetence stridigheder og lignende, og skadede det nødvendige tætte samarbejde mellem MG-våbnet og regimentet. Man stræbte derfor mod et forøget antal af såkaldte »regiments-MG«. MG-Zug 213 (med en oprindelig styrke på 1 Offz.St., 3 underofficerer, 38 skytter og 17 heste) blev på et tidspunkt forstærket med et 4. maskingevær fra Regiment 215, men måtte hurtigt igen afgive både våben, mandskab, heste og vogn (13. – 18. februar 1915). Den 19. februar blev delingen imidlertid ved regimentsbefaling forstærket med Feld-Maschinen-Gewehr-Zug 35 ¹⁾, der på tidspunktet havde en styrke på 1 officer, 1 Vizefeldwebel, 5 underofficerer, 4 gefreiter og 30 skytter med 3 MG. Begge delinger dannede fra dette tidspunkt M.G.Kompanie R.I.R. 213, med en styrke på 2 officerer, 2 vizefeldwebel, 8 underofficerer, 9 gefreiter, 71 skytter og 6 maskingeværer. Kompagnifører var Lt. Granzow (tidligere M.G.-Zug 213), Lt. Morjan (tidligere F.MG.Zug 25) blev delingsfører. Denne opstilling af et kompagni 213 blev den 18. april igen trukket tilbage, tilsyneladende fordi højere myndighed ikke ville godkende kompagniet. Imidlertid forblev også fremadrettet de to formelt adskilte delinger sammen, og den 19. juni 1915 fulgte så endegyldigt formeringen af M.G.K. 213. Personelerstatnings ansvarlig for kompagniet blev 1. Ersatz-M.G.-Kompanie, IX A.K. i Hamburg.

Regimentets tab siden den 1. januar 1915 til 31. marts 1915 beløb sig til 33 mand faldne, 107 mand sårede (inklusive syge), mens 1 mand var savnet og senere konstateret faldet. Den 30. marts kl. 16 indhentede en granat en rutineret delingsfører og etatsmæssig Feldwebel. Det var Offz.St. Krug fra 6. Kompanie, som i denne funktion var rykket i felten med regimentet. Han fik revet hovedet af. »Han var en af bataljonens faste støtter. Det er et meget stort tab, som altid rammer de bedste« (Hptm. v. Hammerstein i sin dagbog).

* * *

¹⁾ Feld-MG-Zug 35 under kommando af Lt. Schmitz var opstillet den 19. november 1914 i Döberitz og mobiliseret den 19. december. Den 23. december rykkede den ud, og blev den 30. december underlagt Reserve-Jäger-Bataillon 18 i Coolskamp. Den 1. januar 1915 blev den underlagt 44. R.D., fra 19. januar 91. Reserve-Brigade. Af denne blev den 18. februar underlagt R.I.R. 213. I stedet for den syge Lt. Schmitz havde Lt. Morjan (tidligere Festungs-MG-Abt. 5) overtaget kommandoen den 1. februar. Ansvar for erstatningspersonel til delingen var 2. Ersatz-M.G.Kompanie, XVI. A.K., I.R. 30 i Saarlouis.

Het Sas ¹⁾

Den 1. april 1915 ankom til 46. Reserve-Division dele af Pionier-Regiment 35. Med ankomsten af denne enhed begyndte (af de fleste medkæmpere i første omgang ubemærket) et nyt kapitel i historien om R.I.R. 213, der indeholder noget af de mest ærverdige i dens levetid. Pionier-Regiment 35 havde efter navnet på dens kommandør, Oberst Peterson, betegnelsen »Gasregiment Peterson« ²⁾, og herigennem afsløredes dens opgave: anvendelsen af et dengang næsten nyt kampmiddel, den mere eller mindre giftige gas. Allerede forinden havde fjenden arbejdet med gas, især franskmændene, der havde anvendt gasfyldte granater og geværgranater. Ganske vist var der ikke opnået en anvendelse af giftgasser til bekæmpelsen af fjenden. På tysk side var professorerne Nernst og Haber gennem Oberst Bauer i det Store Hovedkvarter blev trukket til for at undersøgte mulighederne for anvendelse af gas som kampmiddel. Professor Harber blev udnævnt til »leder af den krigs-kemiske afdeling i det Preussiske Krigsministerium«. Det var denne, der på genial vis opfandt en ny anvendelsesmulighed for krigsgas, nemlig ud-blæsningsmetoden, hvorunder gas i trykflasker blev indbygget i udgangsstillingen for stormen, og gassen herfra sluppet fri under tryk. Den allerede dengang kendte mulighed for anvendelse af gasgranater, var ikke en praktisk fremgangsmåde, da granaternes rumindhold sammen med sprængladning var for ringe, området, der skulle lægges under gas, for stort, og Tyskland på tidspunktet rådede over alt få få artilleripjecer og minekastere. Haber valgte derfor vinden til fremførelse af gassen til den fjendtlige stilling, og brugen af det kemiske stof klor, som i Tyskland var til rådighed i store mængder, og ikke efterlod en langtidsvirkning på slagmarken - altså tillod en øjeblikkelig fremrykning af infanteriet.

Habers planer fandt tilslutning hos den daværende Generalstabschef v. Falkenhayn, og et forsøg viste muligheden af en gennemførelse af Habers tanker. 6.000 beslaglagte klorgasflasker i industrien blev stillet til disposition for 4. Armee (januar 1915). Da den rigtige vindretning var nødvendig til et planlagte angreb, og man på grund af »vejrprofeterne« på dette tidspunkt af året måtte regne med sydlig vind, kom den sydøstlige del af Ypres-buen, hvor XV. R.K. lå i stilling, i søgelyset som muligt angrebsområde. Her blev trykflaskerne indbygget frem til den 10. marts, men nu svigtede vinden: den lå vedvarende i den forkerte retning. Da vejsituationen den 25. marts stadig var ugunstig, besluttede A.O.K. 4 at flytte angrebet til det nordøstlige afsnit af Ypres-buen, mellem Poelcapelle og Steenstraat (Afsnit 46. R.D. og XXVI. R.K.). Som resultat forlagde Oberst Peterson sit regiments aktiviteter. Hans hoveddepot lå i Kortemarck, hvor flaskerne blev fyldt, og hvorfra de blev transporteret frem til fronten, hjulpet af det tætte net af forskellige typer af jernbaner og tipvognsspor i afsnittet. Fra lossepunkterne måtte alt udstyr bæres frem i stilling af infanteriet. Hele denne transport fandt sted uden de større vanskeligheder. Om indbygningen af flaskerne beretter Professor Friedrich Seesselberg i sin bog *Der Stellungskrieg* efter notater fra Oberst Peterson, som formodentlig til dette spørgsmål er den mest centrale:

Indbygningen af flaskerne på stedet var ikke nogen let sag. Den høje grundvandsstand havde ofte kun muliggjort ret lave skyttegrave, så dækning var placeret oven på det sumpede terræn og deres sider måtte beklædes med fletværk. Den våde bund i graven var oftest dækket af træfliser. Mange steder var dækningen kun midelmådig og brystværnet ikke engang sikker mod infanteriild. Tilstrækkelig sikring mod artilleriild var ikke tilstede noget

Gasflaskebatteri (efter Hanslian)

¹⁾ Det er måske ikke kendt, men Het Sas var egentlig ikke navnet på en bebyggelse, men den flamske betegnelse for ordet »sluse«. Gennem den betydning, stedet omkring denne sluse fik under de skæbnetunge uger i april og maj 1915, har »Het Sas« naturligt fået en ganske bestemt placering. Under skildringen af gasangrebet og forberedelserne hertil, har jeg med stort udbytte trukket på dr. Rudolf Hanslian bog »Der Deutsche Gasangriff bei Ypern, Berlin 1934.

²⁾ Den bestod af to bataljoner på hver 3 kompagnier, et parkkompagni, en felt-vejrstation og en telefonafdeling.

steds. Gasflaskerne måtte derfor, for blot middelmådig at være sikret mod artilleriild, graves dybt ned i bunden af graven, hvilket navnlig ved de store flasker var meget besværlig. De færdige batterier blev herefter sikret godt og tæt med sandsække.

Transport og indbygning kunne kun ske om natten. Sidstnævnte blev gennemført af to gaspioner-kompagnier i løbet af 7 nætter mellem den 5. og 11. april. Den samlede mængde var 1.600 store og 4.130 små flasker. Kun på et sted i den forreste linje, syd for Bixschoote, kunne flere batterier ikke placeres, da dækningerne hver dag blev ødelagt af artilleriild. Flaskerne til disse batterier blev placeret i skudsikre depoter bag en ruin, omkring 80 meter bag stillingen, og først den sidste nat før angrebet indbygget i stillingen. For at sikre en betjening af de indbyggede batterier måtte begge kompagnier i Pionier-Regiment 35 forstærkes af hurtigt uddannet hjælpe-mandskab. Resten af Pionier-Regiment 35 med omkring halvdelen af det disponible materiel blev indsat på syd fronten af Ypres på den i første omgang udpegede angrebsfront, og var dermed ikke disponibel for nord fronten.

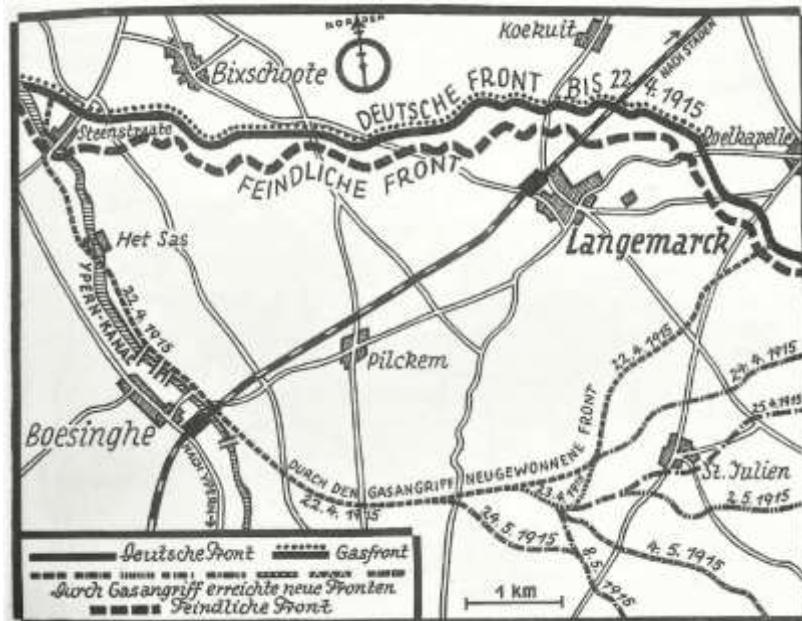
Tidsrummet for frigørelse af gassen blev med blandingen af store og små flasker bestemt af udblæsnings-tiden for de store flasker. Denne var 6 til 8 minutter. Med deres langt kortere udblæsningsstid, blev de små flasker gradvist åbnet, og dermed bragt i overensstemmelse med tiden for de store flasker.

Under placeringen af gasbatterierne var det naturligvis ikke muligt at fastlægge den præcise vindretning på udblæsningsstidspunktet. For at holde egne stillingsafsnit udenfor farezone under de forskellige vindretninger, blev der planlagt for udfald af bestemte batterier. Der blev til dette formål beretning tabeller, som pionerofficeren i de enkelte afsnit medbragte.

Særlig ugunstigt var den omstændighed, at der langs hele fronten manglede en bagved liggende stilling, og der i det fuldstændigt dækningsløse terræn bag gasafsnittet derfor ikke var egnede pladser til opstilling af en reserve. De angribende enheder kunne derfor kun ved nattetiden flyttes tilbage tæt bag rygværnet. Da imidlertid beredskabet på angrebsdagen måtte forblive i graven i dagens løb, var den forreste grav proppet med infanteri. Herved blev ordreformidlingen mellem batterierne, og selve betjeningen af batterier gjort yderst vanskelig.

Hos enheder modtog man på ingen måde det nye kampfæddel med begejstring. Langt mere modtog man med mistro forsøget på med hjælp af gas igen at få den fastlåste front i bevægelse. Dertil kom en vis følelse af ridderlighed, der ganske vist tjener dem til ære, men måske var upassende overfor en modstander, der ikke skyede noget middel for at kvæle den tyske modstand. Denne hele vejen igennem ædle opfattelse forhindrede desværre under den store krig den fulde udnyttelse af de kampfæddel, den teknik og den videnskab, vi tyskere leverede, eller – som med ubådskrigen – på tragisk vis forsinkede. Det er ikke så svært, at også i ytringerne fra 213'erne i de første dage af april 1915, findes sætninger som at »det hele er meget usympatisk«, hvortil man imidlertid kan indvende, at sønderrivelsen af den menneskelige krop ved hjælp af granater heller ikke netop er »sympatisk«. Imidlertid har den personlige opfattelse eller tanker intet at betyde i krig, hvorimod viljen hos den øverste hærledelse alene er afgørende. Og ordren herfra var, at det nye kampfæddel skulle afprøves i praksis i 46. R.D. ansvarsområde og dermed ved R.I.R. 213. Længere gik hensigten hos O.H.L. ikke, ellers havde den havde stillet reserver klar til den strategiske udnyttelse af en mulig succes, hvilket ville have gjort det muligt at udvide et gennembrud af den fjendtlige stilling.

Straks efter ankomsten af elementer af Gasregiment Peterson (Pi.Regt. 35), måtte 46. Reserve-Division stille transportkommandoer klar. Hvor vidt R.I.R. 213 var talmæssigt inddraget i disse transportkommandoer, lader sig ikke længere præcist fastslå, da dokumentation herfor mangler. Fra den 7. april var 3. Kompanie øremærket et sådant behov, da den allerede med en deling ved Melaene-Cabaret havde indrettet barakker til gaskommandoet. Den deltog ligeledes den 17. april i den befalede opstilling af et kompagni med 1 kompagnifører, 2 delingsførere, 150 mand, 1 læge og 2 sanitets-underofficerer som det senere antydes i akterne, men med hvilke personer og i hvilket antal, kan ikke længere fastslås.

Den 9. april ankom R.I.R. 214, der siden begyndelsen af marts havde stået klar bag XXVII. R.K. ved Dadizeele til det i første omgang her planlagte gasangreb, tilbage til 46. R.D., der dermed igen fik sin egentlige styrke. Samme dag fastlagde divisionen som stormpakning: hjelm, frakke, teltbane og kogekar, bundet sammen og sat fast på ryggen sammen med brødposen. Desuden lang spade af den type, der blev anvendt af pionererne. Hver mand skulle medbringe 250 patroner, to nødrationer og to særlige frokostpakninger. Samtidig blev øvelser med anlagt stormoppakning beordret. Patruljer mod fjenden blev manet til hemmeligholdelse (46. R.D. Ia 71 hemmelig)¹⁾. Den 10. april modtog divisionen gasbeskyttelsespakker, hvormed mandskabet i den forreste stilling blev udrustet for det tilfælde, at en gasflaske blev utæt, eller et omslag i vindretning ville drive gassen tilbage i egne grave. Denne lille pakke (»Lugtepakke« kaldt) skulle i påkommende tilfælde holdes for næse og mund. Den blev som oftest båret mellem skulderklapper og 2. eller 3. jakkeknappe. Desuden blev der leveret såkaldte »Pullmotor«, i hvis brug særligt mandskab blev uddannet, der skulle bringe hjælp i tilfælde af gasforgiftning²⁾.

Den 12. april blev der i divisionens hovedkvarter i Jonkershove afholdt en konference under overværelse af General v. Kathen (XXIII. R.K.), Oberstleutnant v. Tschischwitz, Generalleutnant v. Hahn (46. R.D.), brigadekommandørerne for 91. og 92 Reserve-Brigade og ikke i forreste linje værende regiments- og bataljonskommandører (R.I.R. 213 var i forreste stilling, og deltog derfor ikke). På denne konference blev inddelingen af divisionen fastlagt til det planlagte angreb. Som højre begrænsning af divisionen mod 45. R.D. var den østlige vejgrøft på vejen Kippe – Steenstraat frem til den sydlige kant af Lizerne, mens venstre begrænsning mod 52. R.D. lå omkring 200 meter vest for Kortekeer-Cabt i en sydgående linje. Regimenterne skulle fra vest (højre) besætte linjen i rækkefølge 215, 213, 214, 216 og gå frem i angrebet i tre bølger. Jäger 18 og Luftschiiffer-Schützen-Bataillon Stollwerk blev holdt i brigade, henholdsvis divisions reserve. Som tegn på iværksættelse af angrebet (dvs. åbning af gasflaskerne) skulle der afskydes røde lyskugler fra en lænkeballon ved Houthulst skoven. Kodeord for angreb ved skriftlige eller mundtlige ordreudgivelser var »333«, kodeord for vind »301« (eksempel »301 ikke gunstig«).

Den ændrede fordeling af afsnittet betød en væsentlig afkortelse af regimenternes ansvarsområder, hvilket igen betød en organisation i dybden, der gennemførtes efter den 14. april.

Efter at divisionen den 14. om formiddagen havde givet melding til General-kommandoen over de nødvendige foranstaltninger til optagelse af angrebsenhederne, og herunder havde anset den 18. april morgen som tidligste termin for et angreb, kom der om eftermiddagen den 14. april ordre fra A.O.K. 4 om øjeblikkeligt at gøre enhederne klar til angreb, da vinden var gunstik. Med denne befaling trådte hele sagen ind i en helt nyt fase, som man kunne betegne som fasen umiddelbart før et forestående angreb.

Det er derfor passende på dette sted kort at beskrive begivenhederne ved regimentet mellem den 1. og den 14. april.

Mellem 1. og 3. april lå regimentet i hvil i Hoogkwartier. Leutnant Morjan MGK (F.MG.Zug 35) blev beordret tilbage til Festungs-MG-Abteilung 5. I stedet tiltrådte Vizefeldwebel Kemmerich herfra til regimentets MGK. Han blev samme dag forfremmet til Lt.d.R. På grund af luseplagen var en del af mandskabet underbragt i barakker, der under et byggekommando (Feldw.Lt. Möskén) var nyopført. Tjenesten blev anvendt til feltøvelser og skarp-skydning på skydebanen Terrest. Talrige luftangreb i hele området kostede i Handzaeme blandt andet Wehrmann Bluhm 9/213 og Krigsfrivillig Blaczak 11/213 livet. Der fandt ligeledes vaccinationer sted mod Kolera.

Mellem 4. og 7. april var regimentet i forreste linje ved Bixschoote, fra højre mod venstre: 5., 8., 7., 6., 11., 9., 2., 10. Kompanie. I støttepunkt Bixschoote lå 1. Kompanie. I beredskab lå 3. Kompanie og 4. i St. Jean. 12/213 under Feldw.Lt. Hachtmann byggede på 2. og 3. stilling fra Hoekske til Aschhoop. I disse dage blev gasflaskerne indbygget i regimentets afsnit. Egne patruljer kastede billeder af tyske fangelejer over i de fjendtlige stillinger. Afløsning af R.I.R. 216.

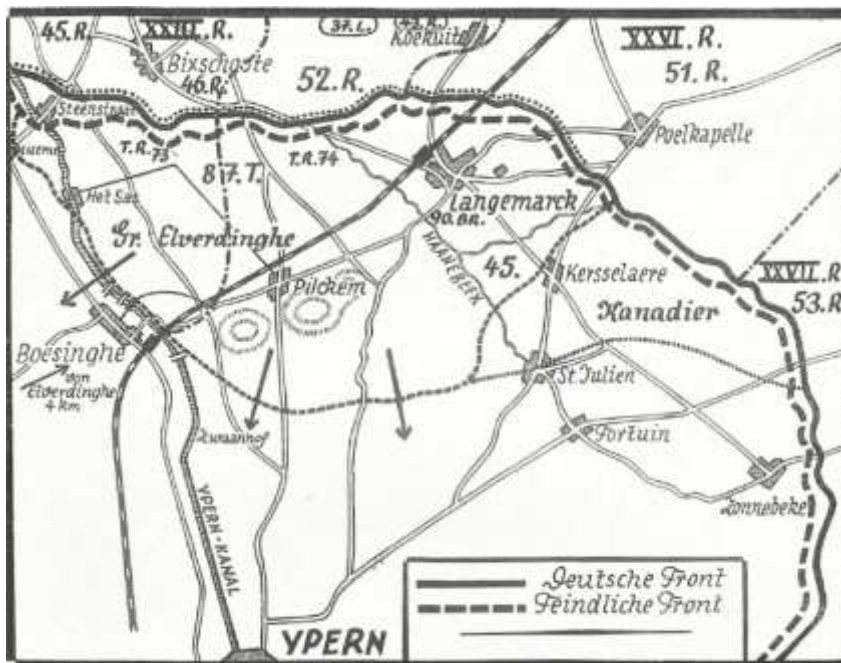
Mellem 8. og 11. april hvil i Hoogkwartier. 3/213 forblev i Melaene-Cabt., sammen med en deling fra 2. Kompanie. De to øvrige delinger af dette kompagni rykkede den 8. april igen til St. Jean til forstærkning af beredskabet

¹⁾ Indbygningen af gasflaskerne i Ypres afsnittet blev i øvrigt forrådt i fuldt omfang foruden mange andre enkeltheder af den tyske overløber August Jäger fra R.I.R. 234 (XXVI. R.K. 51. R.D.), der deserterede natten 13./14. april 1915. Næsten ubegribeligt reagerede de højere franske myndigheder ikke på dette gemene forræderi, så det tyske overraskelsesmoment fuldstændigt blev bevaret. Jäger havde den frækhed at vende tilbage til Tyskland efter krigen. En offentliggørelse af General Ferry, fører for den franske 11. Division i tidsskriftet *Revue des Vivants* fra juli 1930 betegnede ham med fulde navn som forræderen fra Ypres. Forbryderen blev den 17. december 1932 af Rigsdomstolen i Leipzig idømt 10 års tugthus, hvad for en frontsoldat syntes meget mildt i betragtning af denne skamløse gemenhed.

²⁾ Det var en såkaldt »selvredder« af Dräger typen, der allerede før krigen blev udviklet, fremstillet og leveret af Dräger-Werke i Lübeck til brug for minearbejdere. Indtil den 22. april 1915 var allerede 3.000 apparater leveret til Ypres- afsnittet.

(frem til 9. april eftermiddag). Terrænøvelser og kampskydninger ved Chateau-West. Siden 8. april var M.G.K. organisatorisk underlagt I. Bataillon (hidtil under II. Bataillon). den 8. april gennemførte Oberstabsarzt Dr. Bits undervisning i ulykker med gas, ligeledes i bataljonerne af bataljonslægerne. Et håndværker-kompagni på 75 mand blev opstillet af personel fra alle tre bataljoner.

12. – 14. april i stilling ved Bixschoote: rækkefølge højre mod venstre: 2., 4., 8., 1., 11., 9., 12., 10. Kompanie. I støttepunkt Bixschoote 6. Kompanie. I beredskab 7., i St. Jean 5. Kompanie. 3. Kompanie i Melaene-Cabt til disposition for gaspionerne, hvorfor II. Bataillon måtte stille 8. Kompanie til disposition for I. Bataillon. Et MG ved hver af 9., 12. og 6. Kompanie, 3 MG ved 4. Kompanie. Den 12. øvede mand i pakning af stormpakning, yderligere et tegn på at tidspunktet for angreb nærmede sig.

Oldenburgische Friedrich-August-Kreuz II. Klasse blev den 13. april tildelt Wehrmann Schönbaum 1/213, Bennfeld 7/213, Unteroffizier Halle 12/U213, Reservist Rinne 12/213. Den 14. april ankom yderligere tre løjtnanter til forstærkning af officerskorpset. De blev fordelt på følgende måde: Lt. Scheffer 1/213, Lt. Ketelsen 3/213, Lt. Petersen II (Georg) 5/213. Kampaktiviteten var som sædvanlig. Patruljer meddelte, at den fjendtlige pigtråds-hindring ikke var fjernet, og der dermed ikke, som frygtet højere oppe, syntes at bestå en angrebsrisiko. En dækning i 9/213 blev ødelagt af tre fuldræffere, hvorved 4 mand faldt (Wehrmann Siecke, Krigsfrw. Blume, Marx I, Sittesch) og 3 mand såredes.

Den 13. om aftenen returnerede 8. Kompanie, der hidtil havde erstattet 3. Kompanie i forreste linje, tilbage til II. Bataillon, da 3. Kompanie igen kunne indtage sin plads i bataljonen. I stedet rykkede 8. Kompanie til Melaene-Cabt. Den 7. april havde stabschefen ved 4. Armee, General Ilse, besigtiget indbygningen af gasflasker i regimentets stillinger, den 13. aflagde stabschefen ved XXIII. R.K., Oberstleutnant v. Tschischwitz med Major von Doss et besøg i gravene. For soldaterne blev disse »besøg« med rette tydet som et yderligere tegn på et forestående angreb. En alvorlig generalprøve kom tidligere, end man havde forventet.

Den uventede division-befaling den 14. april til klargøring af angrebsenheder natten fra 14./15. april udløste følgende angrebsbefaling fra regimentet:

Regts.-Kommandostation, 14. 4. 1915.

Regimentsbefaling.

1. Regimentet angriber i morgen fjenden, hvis nordvinden holder, i de af bataljonskommandørerne betegnede afsnit og angrebsrum.
2. Regimentet organiserer sig som følger:
 1. Styrke: fører Hptm. Frhr. von Hammerstein med sin bataljon samt 9 og 12/213, hertil 1½ deling Pionier-Kompanie Soffner, 1 deling MGK med to geværer.
 2. Styrke: Fører Hptm. Spamer, 10. og 11./213. Deling Grazow (to geværer) fra MGK 213.
 3. Styrke: Fører Hptm. Wenderoth, hertil I/213, 1 deling (to geværer) MGK 213. 1½ deling Pionier-Kompanie-Soffner.
3. Opgaver for fører af de enkelte styrker fremgår af Bilag 3 til Divisionsbefaling af 12. april 1915 J.N. 87 ¹⁾
4. Påklædning og udrustning som efter Bilag 3 i ovennævnte divisionsbefaling. I det omfang udrustning endnu ikke er tilgængelig, skal dette ske denne nat.

¹⁾ Denne befaling har desværre ikke været til disposition for forfatteren.

5. Fører for styrkerne må i løbet af den kommende nat bringe enhederne frem til følgende placeringer: II/213 forreste skyttegrav og Villenkolonie, Batl. Spamer: Draaibank, Batl. Wenderoth: Bultenhoek.
6. Styrkerne står kl. 0410 klar til angreb bag skyttegravene efter nærmere direktiv fra regimentet (Adjutant anviser pladser). Tornyster medbringes til den stilling, hvorfra angreb iværksættes, og efterlades her under bevogtning ved iværksættelse. Jeg gør opmærksom på, at »jernpotioner« [nødrationer] og sandsække skal medbringes og ikke efterlades med tornystrene.
7. Telefonforbindelse Villenkolonie – Hoekiske skal etableres.
8. Til Punkt 10 i Brigadebefalingen stiller I/213 4 underofficerer og 50 mand.¹⁾
9. Med denne befaling går bataljonerne til angreb under benyttelse af F-Batterier. Officerer og mandskab i de underlagte bataljoner skal øjeblikkeligt instrueres om dette. De herrer styrkeførere er ansvarlige for, at de underlagte enheder præcist er orienteret. Jeg henviser især til, at hele angrebet gennemføres lydløst og med henblik på den egenartede virkning af F-batterierne, og indbrud i den fjendtlige stilling sker uden hurra. Manglende instruktion kan føre til konsekvens for egne førere.
10. Fra kl. 0420 skal fra hvert kompagni en officer og en underofficer observerer, om der fra længeballoner ved Houthulst skoen opsendes de i angrebsbefalingen fastlagte lyskugler.
11. Bataljonerne sørger for, at tomme patronvogne sendes tilbage til genforsyning og herefter igen trækkes frem.
12. Troppe forbindeplads: Bixschoote.
13. Bataljonerne skal være opmærksomme på etableringen af telefonlinjer og medbringe apparater.
14. Jeg befinder mig fra kl. 0300 ved Villenkolonie syd for Bixschoote.

Sign. Brinck

Regimentets mål og opgave under angrebet var en overgang af Yser-Kanalen ved Het Sas slusen, og etablering af en gravet stilling på modsatte side af kanalen omkring 300 meter fremme.

På tidspunktet for udsendelsen af angrebsbefalingen var I. og III/213 fordelt over afsnittets fulde bredde, og det hastede derfor med de nødvendige ændringer (som oprindeligt først var forudset til den 15.).

1. Afløsning af I. og III/213 i forreste linje.
2. Reduceringen af afsnittet til 2 kompagnibredder.
3. Klargøringen af regimentet i de tre overfor befalede styrker.

Kl. 2030 udsendtes befalingen til, at 5. og 8. Kompanie skulle besætte regimentets frontafsnit med 6. og 7. bagved som reserve. I/213 blev afløst kl. 2230, og endeligt kl. 2330 kunne Hptm. v. Hammerstein udsendes sin angrebsbefaling til 1. Styrke:

1. linje af 1. Styrke: 8. Kompanie (Lt. Loeber), 6. Kompanie (Lt. v. Laak), 5. Kompanie (Feldw.Lt. Lotz) hver med to grupper pionerer (under kommando af Pionier-Lt. Brüninghaus).

2. linje af 1. Styrke: 7. Kompanie (Lt. Müller), 9. Kompanie (Lt. Petersen I), 12. Kompanie (Feldw.Lt. Hachtmann) og 2 MG (Lt. Hammerich) ved 12/215. Kl. 0230 skulle alle være klar.

2. Styrke under Hptm. Spamer: 10. Kompanie (Lt. Hämmeling), 11. Kompanie (Lt. Horner) og to MG (Lt. Granzow) rykkede fra Draaibank og stillede sig klar, ligeledes 2. Styrke under Hptm. Wenderoth fra Bultenhoek: 1. Kompanie (Lt. Bruschi), 2. Kompanie (Lt. Kaiser), 3. Kompanie (Lt. Dahlmann), 4. Kompanie (Lt. Heinemann) og 2 MG (Vzf. Hasselfeldt).

Alle var på plads på befalede tid og sted, men den uundværlige vind, der var afgørende for at det ejendommelige angreb skulle lykkes, svigtede. Den døde ud, og da en mindre brise igen rejste sig, kom den fra den forkerte retning. Angrebet måtte derfor 0415 annulleres. II. Bataillon forblev i stilling med 7. og 5. Komp. i forreste linje, 6. reserve, og 8. i Bulterhoek. I. og III. kunne krykke tilbage til Pierkenshock og indkvarterer her i barakker. To afsnit stod under kommando af en regimentskommandør. Regts.Stab 215 overtog i første omgang Afsnittet under 91. Res.Brigade, hvorfor Regt.Stab. 213 kunne rykke i sit hvilekvarter i Pierkenshock. Fjenden havde tilsyneladende intet bemærket til de mange forskydninger, i hvert faldt forblev han rolig, også den 15. forløb ret uforstyrret af fjenden. Om natten var dele af hvilebataljonerne marcheret mod fronten, hvor de gravede stillinger til 2. og 3. Styrke, til højre og venstre for vejen mellem Bixschoote og Steenstraat. Næste nat forløb på samme måde. Den 17. april gennemførtes en terrænøvelse under brigadekommandøren. Man indøvede et angreb med enheder organiseret i dybden. Telefonenheder, melderystere, pionerer med hurtigbroer – alle deltog. Den 16. blev Lt. Helge forsat til 11/2134. Wehrmann Fechteler 2/213 og Ers.Reservist Heinrich 5/213 modtog EK. II.

II/213 ventede i stillingen på, at den herskende sydvind gik om i nord. Den 17. april om aftenen var der fornyet håb, der imidlertid snart måtte opgives, så bataljonen blev i løbet af natten 17./18. april afløst og kom i kvarter i den nødtørftigt indrettede baraklejr i en herlig granplantage ved Melaene-Cabt. III/213 overtog stillingen med 10. og 12. Komp. forrest, 9. i reserve (Villenkolonie) og 11. Kompanie i Bultenhoek. I/213 forblev som Korps reserve

¹⁾ Indholdet af denne brigadebefaling er ikke bekendt.

i Hoogkwartier. Regimentsstab 213 overtog igen brigadeafsnittet med kommandostation i Hoekske. Den 18. april om aftenen kom melding: 301 (vind) gunstig: 2. generalprøve satte i gang. Alle rykkede til de pladser, man om natten 14./15. havde besat. Endnu engang sad man i graven i højeste spænding, men endnu engang drejede vinden, så det ikke blev til noget. På trods af indtrængende anmodninger, kom befalingen til annullering fra A.O.K. først så sent, at det var blevet helt lyst og inden 2. og 3. Styrke kunne trækkes ud. Heldigvis var vejret nådig. Der lå en tæt jordtåge og alt gik godt. Ved et andet vejr ville den forsinkede tilladelse fra A.O.K. kunnet have bragt katastrofe. Som det klarede op var tilstanden fra de forrige dage genoprettet: III/213 var i stilling, II/213 var ved Melaene-Cabt og I/213 i Hoogkwartier med regimentsstab i Hoekske.

Var denne dag på grund af forventningerne til den forestående store begivenhed allerede overordentlig belastende for nerverne, stillede de for III og II/213 ligeledes fysisk krav under udbygningen af de bagved liggende udgangsstillinger.

Den 10. april var endnu engang ankommet erstatningspersonel fra Tyskland. Hvor mange det drejer sig om, lader sig ikke præcist fastslå. II/213 modtog 1 Offz.St., 1 underofficer og 20 mand, III/213 53 mand, men for I/213 mangler tallene.

Bagud fra udgangsstillingerne måtte, for at undgå overbelastning af de øvrige veje, kun anvendes kolonnevejen fra Bullenstall 500 meter nord for Bixschoote til Aschhoop over broen ved Langewaede. Over indsættelsen af telefongrupper og nødvendigheden af konstant at sikre forbindelsen til de højere stabe, udsendte Oberstlt. Brinck den 20. april præcise direktiver, og det samme for klargøringen af kampbagagen ved Pierkenshock under kommando af Lt. Paulsen I/213. Omkring sanitetstjenesten blev der »for tilfældet af en kamp i den hidtidige stilling«, den 20. april beordret, at sanitetsdækningen i Bixschoote på vejen mellem Bixschoote og B9, og sanitetsdækningen ved »Villenkolonie« var underlagt Stabsarzt Dr. Bornstein, der disponerede over sanitetspersonel fra II og III/213. Forbindepladsen på gården mellem Bixschoote og St. Jean skulle stå under kommando af Oberstabsarzt Dr. Biss, der rådede over sanitetspersonel fra I/213. Sanitäts-kompagnie 46 havde ordre til at indrette sig i den såkaldte »Bullenstall«.

Den 21. april blev EK II tildelt Lt. Oelrichs, Res. Karl Kohn 2/213, Wehrmann Görlitz 3/213, Krfw. Vogel 9/213, Gefr. Theusen 7/213, Gefr. Henschke 8/213, Gefr. Einicke 11/213.

For natten 21./22. april var en afløsning af III. med I. Bataillon planlagt, og enkelthederne allerede befalet, men så kom om eftermiddagen den 21. omkring kl. 15 ordren: »333!«. Afløsningen blev aflyst, hvorimod fik alle ordre til efter mørkefald at indtage deres befalede pladser. II/213 tog fra Melaene-Cabt, I/213 fra Pierkenshock, alle fulde afspænding og forventning, om det denne gang virkeligt skulle gå løs. Imidlertid havde udsigterne til en iværksættelse ændret sig væsentlig til det bedre. Mens det oprindeligt havde været opfattelsen, at en storm med gas kun kunne ske ved daggry, var de højre myndigheder blevet noget mere utålmodig, og ønskede at operationen under omstændigheder, dvs. når vindretningen passede, skulle gennemføres, selv med risiko for, at angrebet skulle fortsætte ind i natten. I Rigsarkivets værk »Der Weltkrieg« står:

Den 21. april formiddag havde General von Falkenhayn i Thielt et møde med den øverstkommanderende for 4. Armee, Generaloberst Albrecht Hertug af Württemberg, og pressede her for en snarlig gennemførelse af gasangrebet. 4. Armee skulle »ikke sætte sig for store mål, men ved først nogenlunde givne gunstige omstændigheder gennemfører angrebet«. Som resultat af den forbedrede vejr-situation kunne operationen allerede befales til 22. april kl. 0645...

... Som mål var fastsat: for XXIII. R.K. en linje nordvest Steenstraat – Lizerne – sydvest Pilckem; for XXVI. R.K. højderne på vejen Boesinghe – Pilckem – Langemarck – Poelcapelle.

45. R.D. skulle nå Steenstraat – Lizerne, 46. R.D. Lizerne, Het Sas, Pilckem. For regimenterne under 46. R.D. lød befalingen: 215: retning Steenstraat, 213: retning Het Sas, 214 og 216: retning Boesinghe. Skoven mellem 213 og 214 skulle på grund af gasfaren friholdes.

Både Generalleutnant v. Hahn, 46. R.D. og General v. Kathen XXIII. R.K. udtrykte betænkeligheder ved at iværksætte angrebet i fuldt dagslys, dvs. om eftermiddagen. Imidlertid blev denne, vel ikke helt uberettigede tvivl, ikke fulgt, da A.O.K. formentlig ikke mente at den uafklarede situation siden den 15. april længere var holdbar. XXIII. R.K. blev fulgt på vej af følgende befaling: »Den øverstkommanderende forventer på det bestemteste, at XXIII. R.K. i tilslutning til XXVI R.K. når Højde 20 ved Pilckem«. Angrebet skulle nu iværksættes uden tegn fra lænkeballoner.

Kl. 0015 den 22. april kunne R.I.R. 213 til 91. Brigade melde, at dens angrebsstyrker stod opstillet i angrebszonen som befalet. På grund af arbejdsindsatsen de foregående nætter var det blevet muligt at bringe enhederne i nogenlunde dækning, men alle steder var der en tæt trangsel, og det var skæbnens heldige gunst, at det franske artilleri denne nat og den følgende vidunderligere forårsdag ikke var så flittig, som det ellers så ofte var forekommet. Om morgenen var det vindstille, men »Løvfrøene« [*Laubfrösche*], som meteorologerne blev kaldt, forudså

godt muligheder om eftermiddagen. Derfor blev angrebsstyrkerne i deres stillinger på trods af overbelægningen. Kl. 10 kom besked om, at angrebet ikke kunne forventes før om eftermiddagen. Og ganske rigtig kom der først om eftermiddagen en luftning fra retning nordøst, der langsom hævede sig til 2 meter i sekundet.

Kl. 17 ankom A.O.K. 4 (Hertug Albrecht) til sin kommandostation i Stampkot. Her havde han også kommandøren for Gas-regimentet Pionier-Regiment 35, Oberst Peterson. Også staben XXIII. R.K. befandt sig i Stampkot (?). Staben 46. R.D. befandt sig i Klosterskole Aschhoop.

Kl. 1748 befalede XXIII. R.K. frigørelse af gassen fra alle flasker kl. 18. Om forløbet af angrebet skal i første omgang høres Hptm. v. Hammerstein som fører af den 1. og stærkeste angrebsstyrke fra 213. Han skriver herom i en beretning skrevet i anledning af 46. R.D. divisionsdag den 22. og 23. april 1922:

Tiden før stormen var fysisk og psykisk anstrengende uden fortilfælde. Det var et held, at franskmændene kun i ringe grad forstyrrede vores natlige arbejde med deres ild. De franske flyvere var ikke så godt uddannede som senere, ellers havde de uden tvivl opdaget vore store forberedelser.

Den 21. april kl. 15 blev der igen befalet »333«. Jeg marcherede altså om aftenen fra Malaene-Capt med min bataljon til Bixschoote. Her samledes det hele igen i løbet natten i forreste grav. Min regimentskommandør, Oberstleutnant Brinck tilbragte sammen med regiments-adjutant Oberleutnant Dumas, natten i den gamle bataljons kommandostation. Jeg havde ladet en ny dækning bygge til mig, hvor jeg tilbragte natten sovende. Min adjutant, Leutnant Jay, lige så fremragende et menneske som soldat, overvågede opstillingen af mine 6 kompagnier, mens Stabsarzt Dr. Bornstein traf alle forberedelser til den lægelige omsorg for de sårede. Kompagnifører lå fremme sammen med deres kompagnier.

2. Angrebsstyrke, 10. og 111. Kompanie unde Hptm. Spamer, og 3. Angrebsstyrke, I/213 under Hptm. Wenderoth, lå sammenpresset tæt bag os.

I denne sammenhobning af mennesker tilbragte vi også næste hele den 22. april, uden at lide tab. Endeligt den 22. kl. 1740 kom befaling til angreb.

Kl. 18 blev gasflaskerne sluttet sammen, åbnet og blyrørene lagt op over dækningerne. Et ubeskriveligt, uforglemmeligt øjeblik for alle, der på nærmeste hold kunne iagttage denne første gasstorm.

Den grønne sky hævede sig foran os og krøb langsomt over mod modstanderen. Efterhånden farvedes hele himmelen grønlig. Det uhyggelige syn virkede på en helt overraskende måde på fjenden. Vi så med det samme modstanderen i den første linje forfærdet kaste gevær og oppakning væk og flygte i store skare. Kun den ugennemsigtige luft og den øjeblikkelige kraftige fjendtlige artilleriild forhindrede en virksom beskydning af den flygtende fjende. Kl. 1810 var flaskerne tomme. Kl. 1815 gav jeg ordre til storm. Har man øje for militære præstationer, udløste min kommando et til fulde pragtfuldt billede. Over alt stormede kompagniførere fem, fulgt af deres kompagnier. Et almindeligt kapløb fulgte. Anden linje ventede ikke, men gik frem sammen med den første. Også for mig blev det for ubehageligt under den fjendtlige artilleriild, løb frem og under den fjendtlige ild, og så nu angrebet bølge frem mod kanalen. Jeg blev fulgt af Leutnant Hay, Pionierlieutnant Brüninghaus og min ordonnanser og mine telefonfolk. Foran os lå vores foreløbige mål, skansen Het Sas, omkring 2½ km væk. Flere franske grave blev passeret. Vi mødte foran næsten ingen ild, kun fra højre flank fra retning Steenstraat, slog en ret ubehagelig flankild ind i vore rækker. Her kom Regiment 215 tilsyneladende kun langsomt frem, da indbygningen af gasflasker ophørte her. Helt åndeløst nåede jeg kl. 1850 frem til Het Sas. Mine kompagnier var langs Yser-Kanalen stødt på kort fjendtlig modstand, og var netop i gang med at sætte over og besætte den modsatte bred.

Alt fungerede som under en øvelse i fredstid. Hvor fjenden ydede modstand blev der ikke brugt tid på en lang ildkamp, men frisk gået på med bajonetterne. Som resultat af denne kontinuerlige fremrykning havde modstanderen ingen tid til at ødelægge broerne over Yser-kanalen, som alle faldt intakte i vore hænder, og overgangen skabte på ingen måde problemer.

Takket være mine telefonfolk kunne jeg kl. 1900 tale med brigaden langt bagude og melde om min succes. Kort efter ankom regimentets kommandøren til Het Sas skansen sammen med anden angrebsstyrke.

Så snart jeg havde overdraget venstre fløj på den anden side kanalen til Hptm. Spamer med 5. og 10. Kompanie, gik jeg over slusen sammen med Leutnant Hay. Jeg overtog kommandoen over alle kompagnier på den anden side af Yser-Kanalen. Omkring midtvejs mellem kanalen og landevejen Lizerne – Boesinghe lå fra højre mod venstre 7., 8., 9., 2., 1., 6., 4., 3., 11., 6., 3. Kompanie R.I.R. 213, 4/214, 3/Jäg. 18, 12/213. Venstre fløj af 12. Kompanie var bøjet tilbage til kanalen. Den tapre fører for III. Bataillon, Hptm. Spamer, som skulle sørge for forbindelsen til Regiment 214, faldt kort efter vi var gået fra hinanden ved skansen, mens fører for I/213, Hptm. Wenderoth var blevet såret.

Jeg kunne desværre ikke gå frem til nærheden af landevejen, da ilden fra vores tunge artilleri netop lå her, og desuden svævede højre fløj af 7. Kompanie frit i luften, uden forbindelse med regiment 215, og lå derfor stadig under flankerende ild fra Steenstraat.

Brigaden havde som forstærkning sendt med 3./Jäger 18 under Hptm. Carte. Dele af Regiment 214 var kommet for langt til højre, og underlagde sig min kommando. Som reserve ved Het Sas skansen beholdt jeg kun et Jäger-kompagni under Hptm. Siebelkorn og to delinger forsprængte.

Dagen havde været meget tabsgivende for fjenden, men kun i mindre omfang på grund af vores gas. Gassen havde moralsk gjort et kolossalt indtryk. Døde på grund af gas så vi dårligt. På grund af infanteriild og fangenskab havde han imidlertid væsentlige tab. Regiment 213 mistede den 22 april omkring 250 mand, herunder 2 faldne officerer og 4 sårede.

Jeg gik med Lt. Hay hele vejen langs den forreste linje, overbeviste mig selv om, at enhederne overalt reorganiserede, fastlagde overalt kommandoforhold og lod øjeblikkeligt enhederne grave sig ned.

Fuldt ud bevist om en stor sejr, der desværre ikke kunne udnyttes fuldt ud, da friske enheder manglede, gik jeg tilbage til regimentskommandør op skansen ved Het Sas, hvorfra der var udsigt over hele slagmarken. Her kunne jeg aflægge melding over kampens forløb, Regiment 213 opstilling og over tabene.

Næste dag tilføjede Hptm. v. Hammerstein i sin dagbog: »Enhederne har forholdt sig ganske fremragende«. Denne upåvirkede dom fra munden af en officer af ægte preussisk karakter, betød for Het Sas krigerne i Regt. 213 rækker en helt særlig ros. Som supplement til ovenstående kan fra regimentets krigsdagsbog oplyses, at den nævnte ild fra det tunge tyske artilleri mod området bag vejen mellem Lizerne og Boesinghe, i sidste øjeblik gjorde det umuligt at erobre et antal tunge franske artilleripjecer, der her stod i stilling. De forreste dele af regimentet havde allerede passeret landevejen og var under fremrykning mod vest. De fjendtlige artillerister havde allerede hævet hænderne til overgivelse, da den pludseligt indledte tyske artilleriild forhindrede tilfangetagelsen og dermed frarøvede 213'erne det sikre bytte. Man måtte igen falde tilbage over vejen og gravede sig ned halvvejs mellem vejen og kanalen. Vores eget artilleri kunne formentlig endnu ikke kende til den virkelige store sejr, 213 sammen med divisionens øvrige regimenter, og i samvirke med 45., 52. og 51. R.D. havde tilkæmpet sig. Desuden var jo udtrykkeligt i befalingen fastsat som angrebsmål en linje 300 meter vest for kanalen, hvor infanteriet skulle grave sig ned. Det samlede resultat af dagens angreb fremgår af kortet ovenfor side 104.

Den viser at terrængevinsten visse steder når 4 km af et siden oktober 1914 hårdt omkæmpet område. Den tyske hærberetning den 23. april beretter i sin knappe form:

I går er vi brudt igennem den fjendtlige front Langemarck – Steenstraat nord og nordøst for Ypres, hvor vore tropper på en front på 9 km er nået syd og øst Pilckem. Efter forbitret kamp er der sket overgang af kanalen ved Steenstraat og Het Sas og linje indrettet på den vestlige bred.

46. R.D. lå med Regiment 215 og 213 på den anden side kanalen, 214 og 216 var nået frem til kanalens østside. De dele af R.I.R. 216, der ved Boesinghe var trængt over kanalen, måtte trækkes tilbage igen.

På den måde stod 10 kompagnier af regimentet på den modsatte side af Yser-kanalen (sammen med 5/214 og 3/Jäg. 18), mens kun to (5. og 10.) endnu befandt sig på østsiden og holdt forbindelsen med 214. Naturligvis var enhederne på ingen måde

reorganiserede, men takket være den handlekraftige indsats fra Hptm. v. Hammerstein var det dog lykkedes at etablere en nødtørftig inddeling. Den farligste position var 12/213 på venstre fløj af stillingen. Under et møde mellem regimentskommandøren Oberstlt. Brinck og fører for 12. Kompanie, Feldw.Lt. Hachtmann blev det fastlagt, at venstre fløj skulle forstærkes med 4 MG. Ligeledes blev stillet i udsigt, at etablering af hindringer først skulle iværksættes her. Regimentets stab havde flyttet sin kommandostation til den skanseagtige bakke øst for Het Sas, der senere opkaldtes »Jordskansen«.

Det betragtelige bytte, regimentet tog den 22. april i form af fanger og materiel, lader sig i dag ikke talmæssigt fastslå, da der intet steds i dokumentationen findes sammenfattende tal. Lt. Kaiser 2/213 beretter i et feltpostbrev, i overensstemmelsen med regimentets krigsdagbog, at han med hjælp fra 7/213, der angreb fra flanken, med et hurtigt sammenskrabet kompagni fra 1/213 alene tog 400 fanger på den anden side kanalen. Åbenbart handler det sig dog her kun om en del af de fanger, Reg. 213 på denne glørværdige dag havde taget, da regimentet gik frem over en bred front (de havde allerede på den anden side kanalen om aftenen den 22. en frontbredde på 1 km). Af deltagere i angrebet blev antallet af fanger anslået til mindst 600. også antallet af erobrede MG står ikke fast.

De samlede tab i Het Sas dagene beløb sig til, som ovenfor nævnt, til omkring 250 mand, heraf 135 kammerater, der forblev på ærens mark ¹⁾. Af de faldne kom alene 109 mand fra kompagnierne i Første Styrke (5., 6., 7., 8., 9., 12., MGK), bevist på, af denne halvdel af regimentet var den mest udsatte for fjendens forsvar, mens både 2. og 3. Styrke klarede sig med færre. Tabene skyldes blandt andet at Steenstraat (Afsnit for Reg. 215 og 45. R.D.) først faldt på et senere tidspunkt, og den heraf følgende flankerende beskydning. Efter overgangen af kanalen kom hertil også flankerende ild fra retning af Boesinghe, der forblev på fjendens hænder. Af regimentets officerer faldt denne dag Hptm. Spamer, den afholdte og ansete fører for III/213 ²⁾ og Lt. Petersen (Namen) 9/213. Såret blev Hptm. Wenderoth 1/213, hvis bataljon blev overtaget af Lt. Kaiser 2/213, mens Lt. Beckmann overtog 2. Kompanie. Derudover såredes Lt. Honer 11/213, Hellge og Goellrich.

En organiseret forplejning var ikke mulig denne nat, men de medbragte nødrationer slog til.

Gassens virkning på fjenden var psykisk set overordentlig kraftig, mens egentlige tab hos ham kun var få, da gassen først ved højre koncentrationer bliver livsfarlig. Synet af den fremadbølgende grønne sky havde været tilstrækkeligt til, at franskmændene opgav deres stillinger. Disse var overraskende sjusket anlagt, og også dækningerne opfyldte kun de allermeste simple krav. 213 var bedre vant, selvom de selv i mange en skansenat havde måttet arbejde på dem. På fjenden side havde den franske 87. Territorial-Division (landeværn) bemandedt afsnittet Langemarck – Steenstraat. I stillingen havde været de franske regiment 73 og 74, mens 76 og 80 havde været i reserve. Foran R.I.R. 213 lå det franske territorialregiment 73. Over den katastrofale virkning af gasen på moralen hos de franske og engelske tropper, forligger en beretning fra den franske General Mordacq, kommandør for 90. Brigade under den franske 45. Division. Denne division lå syd for den franske 87. Division. I sin bog »*Le drame de l'Yser*« skriver han:

Man kan langs kanalen kun erkende enkelte gullige røgskyer. Da vi imidlertid nærmede os Boesinghe på 300 eller 400 meters afstand, mærkede vi en kraftig prikken i næse og hals, det susede i ørene, det blev svært at trække vejret, en utålelig lugt af klor omgav os. Vi måtte hurtig sidde af, da de generede heste nægtede at galoperer eller at trave. Vi kom altså til fods frem til Boesinghe og så til broen.

I nærheden af landsbyen var det billede, der viste sig for os, mere end sørgeligt, det var tragisk. Overalt flygtende: landeværn, afrikanere, skyter, zuavere, artillerister uden våben, forstyrrede med aflagte eller åbnede frakker, aftagne halsbind, løb de som vanvittige mod det uvisse, forlangte højlydt skrigende efter vand, spyttede blod, enkelte kastede sig endda til jorden og forsøgte forgæves at få luft. Siden krigens start havde jeg desværre i Lorraine og ved Arras været vidne til megen panik, men aldrig havde jeg måttet se et tilsvarende billede af fuldstændig opløsning.

Forsøget på at standse de flygtende var en forgæves indsats. Vi opgav hurtigt. Det var jo ikke mere soldater, der her flygtede, men arme væsener, der pludseligt var blevet forrykte.

Det samme billede langs hele kanalen: uden at reagerer på kugler og granater var der på begge sider af kanalen samlet sig hobe af ulykkelige, vanvittige, der skreg efter vand til at mildne deres kvaler.

Ydermere blev det meldt til mig: I 87. Divisions afsnit strømmede landeværnsfolkene fra 73. og 74. Regiment, som af tyskerne i omegnen af Steenstraat med det samme var forbigået, hurtigt tilbage mod broerne ved Steenstraat og Boesinghe.

¹⁾ Det er muligt at antallet af faldne er for højt, da enkelte Kompagni-Feldwebler faldt, og ved den senere opstilling af tab, det er mulig at en eller flere faldne ved en fejl blev anført under den 22. Navne fremgår af tabslisterne bagest i bogen.

²⁾ Den 21. april skrev den tapre landeværnsofficer, måske med fornemmelse, i sit sidste feltpostbrev til konen: Hvad end de sker, hovedsagen er, at vi før vores pligt til det sidste. Alle fører vokser med sin stillings ansvar. Jeg håber, at jeg som hidtil vil være opgaven voksen, når jeg igen forlader den beskyttende grav. Et liv med følelsen af at have svigtet, ville for mig ikke være værd at leve«. Disse få ord viser, hvilken høj opfattelse af ansvar som fører, der levede i denne ægte tyske mand.

Hele dette skuespil havde udspillet sig i løbet af omkring en halv time. Overraskelsen var lykkedes til fuldkommenhed. Tyskerne kunne på mindre end en halv time nå området ved Het Sas og var dukket op ved Boesinghe broen.

Videre skriver Mordacq om virkningen, især på den franske 87. Territorial Division:

Da tyskerne vidste, at overvågningen til venstre for vores landeværn mod Steenstraat, var meget mangelfuld – gennem flere dage trafikerede vore folk og de feltgrå med hinanden og byttede tobak, cigaretter, vin og brød m.m. – manøvrerede de hovedsageligt på dette sted, så begge landeværnregimenter med det samme blev omgået. Næsten hele mandskabet faldt, blev forgiftet eller taget til fange. Kun nogle få, der kunne undvige, flygtede tilbage over broen ved Boesinghe og Steenstraat, og man så dem ikke igen den aften.

Begge de to andre regimenter, 80. og 76. Regiment, der var placeret ikke langt derfra, blev øjeblikkeligt alarmeret og sendt frem mod kanalen for at spærre tyskerne vejen. 76. Regiment vendte sig mod Het Sas, men ankom først sent, i øvrigt uden at forsøge at komme i forbindelse med 90. Brigade. 80. Regiment vendte sig mod Steenstraat. Imidlertid havde tyskerne allerede sikret sig broen ved Steenstraat og sendt patruljer mod Lizerne, som stødte på de forreste kompagnier af 80. Regiment. Oberst Turin, der førte regimentet, gav ordre til at støde frem mod Steenstraat. Her stødte man imidlertid på en stærk tysk MG-stilling vest for Steenstraat. Regimentet kunne ikke passere vejen Boesinghe – Lizerne. Det lykkedes kun at skabe forbindelse til højre fløj af 76. Regiment ved Het Sas.

Ingen bedre end denne franske officer, som gennemlevede katastrofen i sit afsnit, kan sætte ord på den voldsomme betydning af den med hjælp af gas opnåede succes. R.I.R. 213 havde rigeligt bidraget til denne sejr, og havde bevist, at den lange periode i skyttegravene ikke havde dræbt angrebsånden fra 1914. Fremragende ført havde regimentet som den første nået den lange ønskede kanal, og havde som den første inden kl. 19 passeret den. Kun modvilligt havde den indstillet forfølgelsen af fjenden som eget artilleri og befalinger fra højere myndigheder holdt den tilbage, så de kunne besætte brohovedet på den anden side kanalen. Det befalede angrebs mål var i dens helhed nået, og måske var overraskelsen i vore egne højere stabe denne dag ikke mindre end hos den hårdt ramte fjende. Sejren ved Het Sas var så stor, at en rettidige fastsættelse af yderligere mål, og indsættelsen af tilstrækkelige friske reserver formentlig havde kunnet bringe en frigørelse fra den stivnede skyttegravskrig. Når det skulle gå anderledes var det med sikkerhed ikke frontsoldaternes skyld, hvis præstationer havde været fremragende og forbilledlig.

Inden fortsættelsen af dramaet »Het Sas«, skal der indskydes endnu et par betegnende beretninger fra deltagere. Krigsfrivillig Johannes Olsen, 10/213 (og dermed 2. Styrke) skriver således:

Den 22. april, denne bemærkelsesværdige dag, gik det løs om aftenen kl. 18. Karl (en bror) og jeg er fornuftig. Vi trådte an bagest i graven. Præcist kl. 18 blev flaskerne åbnet. En gullig-grøn tåge hævede sig. Det var et frygteligt syn. Vi satte bajonetterne på. Vinden drev skyen over mod franskmændene. Så kom granaterne. Foran og ved siden af os slog de ned med frygtelige brag. Vi kunne intet se for røg og os. Vi smed os ned. Reeps og Hämmerling (officer i kompagniet) ved siden af mig. Så gik det løs. Op over dækningen. Jeg så lige frem: franskmændene løb derfra. Vi havde bundet en lille pakning foran mund til beskyttelse mod den gule, kvælende gas. Hämmerling trak sit sværd og gik over dækningen. Kuglerne fløjtede. Vores bataljonskommandør, Hauptmann Spamer gik tappert forrest. Vi fulgte. Jeg så på Karl. Han havde vilde øjne. Det gik fremad. Man så intet, overalt bragede det, på et hår var Karl og jeg blevet dræbt af en granat. Videre, hele tiden videre! Der var den franske grav. Videre! Her skreg de sårede om hjælp. Døde franskmænd, døde, sønderrevne tyske. Transporter af fangne franskmænd og sorte mødte os. Så brusede foran os Yser. Her faldt Hauptmann Spamer.

Af et brev fra Unteroffizier Paul Hampel 3/213 (faldt den 31. august 1916 ved Wytschaete):

... den 22. omkring kl. 6 om aftenen rykkede første linje frem. Vi lå i 3. linje. Selvom fjenden åbnede en morderisk ild, var der kun parole: den der falder, falder! Kun fremad! Det var skrækkelige, fortvivlede øjeblikke! Til alle sider havde døden stor høst. Selvom man hørte skrigene fra de hårdt sårede, var man ikke i stand til at hjælpe. I larmen fra kampen vandrede mine øjne på et tidspunkt til højre og så, hvordan en granat slog ned i en gruppe på 9 mand, der bar på træ, og slog dem alle ihjel, men samtidig omkring 100 meter foran mig, en granat bogstaveligt rev hovedet af kroppen på en kammerat. Vi blev mødt af utallige fanger og sårede. Pludseligt kom vi ind i et sumpet område og stod snart i vand til hofterne, hvorfra vi kun med hjælp fra andre kunne komme fri ...

Som ordren til at grave sig ned på vest siden af Yser-kanalen tilgik, skulle regimentets adjutant, Oblt. Dumas, have udbrudt: »Det vil koste os 1000 mand«. Dermed ville han give udtryk for, at det at holde en stilling, ville koste mere end selve stormen. Og sådan gik det også denne gang. Oblt. Dumas havde næsten præcist forudset de samlede tab ved R.I.R. 213 frem til slutningen af april. Til vanskelighederne med at holde stillingen kom yderligere

den omstændighed, at A.O.K. 4 efter det uventede succes den 22. april, lagde sine mål længere frem, og håbede på gennem yderligere angreb at kunne holde bevægelsen i gang ind i den fjendtlige stilling. Da man imidlertid ikke havde sørget for tilstrækkelige, friske reserver, blev belastningen af de nye angreb for langt den største del hængende på angrebsdivisionerne fra den 22. april, og disse blev udsat for overmenneskelige anstrengelser og lidelser.

Natten mellem den 22. og 23. april var forløbet forholdsvis rolig og uforstyrret af fjenden, der endnu ikke var kommet sig over sin skræk, og ikke havde genfundet sin handlekraft. Man var imidlertid klar over, at dette meget hurtigt kunne ændre sig, når først forvirringen og hovedløsheden over det forbløffende tyske resultat var overstået, og de havde erkendt den kendsgerning, at tyskerne var blevet stående på deres kampmål fra den 22. april. Det drejede sig derfor om, på forhånd at gøre sig klar. For R.I.R. 213 var der i sær to ting, der skulle overvejes: For det første måtte regimentets organisation i dybden etableres, da hele dens kampkraft var placeret i den forreste linje, og derfor reserver trækkes ud. For det andet måtte den besatte stilling yderligere indrettes og enhederne fortsat reorganiseres. Den første opgave kunne den 23. april ikke gennemføres, da de nødvendige kræfter til afløsning af dele af 213 i forreste linje, ikke eksisterede, mens den anden blev forsøgt gennemført i de første morgentimer. Imidlertid begyndte den fjendtlige kontravirkning allerede om formiddagen, og gjorde yderligere arbejde denne dag en umulighed. På vejene fra vest kunne man se fremrykkende fjendtligt infanteri, hovedsageligt franske kolonitropper. Ganske vist forsøgte artilleriet og senere infanteriet fra tysk side at bremse fjenden i sin fremrykning, men kunne ikke forhindre de franske reserver i at grave sig ned langs vejen Boesinghe – Lizerne. Det franske og belgiske (nord for Steenstraat stod belgiske styrker) artilleri beskød denne dag især vejene mod Steenstraat og Het Sas. De fjendtlige kanoner koncentrerede sig også især om den såkaldte skanse øst for Het Sas med en infernalsk trommeild. En af de første ofre for denne var Leutnant og Adjudant ved II/213, Willi Hay. Hptm. v. Hammerstein skriver om denne i ovenfor nævnte beretning:

Den 23. mistede jeg min dygtige adjutant, Leutnant Hay, til en fjendtlig granat, der slog ned umiddelbart foran os. Han fandt heldedøden, men vi forblev uskadte. Jeg savnede Leutnant Hay i de følgende hårde dage som menneske og som adjutant helt særlig.

Posten som adjutant blev overtaget af Lt. Steinbrunn, der netop var returneret fra Tyskland efter at være såret. Den ligeledes netop returnerede Lt. Block (1914 adjutant ved III/213) blev ordonnansofficer ved regimentets stab, men såredes imidlertid igen kort efter. Hptm. v. Hammerstein beholdt kommandoen over alle kompagnier på den anden side kanalen, mens Lt. Hämmerling overtog de to på østsiden, på venstre fløj stående 5. og 10. Kompanie. Som eneste reserve havde regimentet bag jordskansen ved Het Sas 1./Jäger 18 og et svagt kompagni af forsprængte. Den fjendtlige artilleriild øgedes efterhånden med den voksende forståelse af situationen, også mod de forreste tyske grave, og tabene øgedes. Frembringelsen af ammunition, forplejning og forstærkning var på tidspunkter helt umulig, og det selvom alle tre ting var hårdt tiltrængt. Om aftenen den 23. april blev ydermere Jäger-kompagniet frataget regimentet og i stedet stillet til rådighed for Regiment 215 ved Steenstraat. I stedet ankom i natten to kompagnier fra Luftschiffer-Bataillon Stollwerk, men tilsammen på kun 150 geværer.

Som resultat af den samlede situation for enhederne, burde de som følge af deres udmattelse være trukket ud af fronten senest den 23. april til hvil og reorganisering. Der var også grunden til, at de udsendte befalinger til fornyet angreb (for den 24. og den 26.) overhovedet ikke kom til udførelse, da forudsætningerne for et sådant angreb ikke kunne opnås. Ordren blev også af samme grund igen trukket tilbage. Luftschiffer-enheden, der var indsat bag venstre fløj på den anden side kanalen, måtte i natten 25./26. april afløses, da dens bataljon skulle forlade 4. Armee. Hptm. v. Hammerstein fortæller om dagene 23. – 25. april i hans ovennævnte beretning:

Situationen mellem den 23. og 27. april 1915 var for Regiment 213 langt alvorligere end under den lykkelige storm den 22. april. Vi måtte fastholde det erobrede i et sejt forsvar mod rasende fjendtlige angreb, der både hvad angår personel og materiel var os langt overlegen. Brohovedet var anledningen til evige kampe, da det kunne udnyttes til vore fortsatte angreb. Første prioritet måtte for franskmændene ubetinget dreje sig om i det mindste at kaste os tilbage over Yser-Kanalen.

Det franske artilleris infernalske trommeild mod vore stillinger oversteg alt, hvad vi tidligere havde oplevet. Ved dagslys kunne ingen røre sig i stillingen. Nætterne tilbragte jeg for det meste i den forreste linje for at reorganisere enhederne, trække reserver ud, få bygget stillinger, fastlægge adgangsveje og få retableret ødelagte broer. Frem for alt var det kun om natten mulig under store vanskeligheder at bringe forplejning, ammunition og materiel frem til tropperne, og også de sårede måtte vente til natten før de kunne transporteres væk.

Herunder udmærkede sig igen, som altid, den dygtige forplejningsofficer, Lt. Schröder. På trods af beskydningen modtog vi hver aften vores forplejning. Hvordan det var muligt, er stadig mig ubegribelig. Den faste vilje til handling formår netop under krig mere, end man ellers havde holdt for mulig.

Om natten 24./25. april lykkedes det mig at trække 5., 7. og 8. Kompanie ud af den forreste linje ¹⁾. Den 25. om morgenen ankom Garde-MG-Abteilung under Hptm. v. Bodungen. Den blev til overskydning placeret på Het Sas skansen. Især led de i fronten indsatte Jäger-Kompagnie og 12. Kompanie ²⁾. Til forstærkning af dem, indsatte jeg om aftenen den 25. april 4. og 5. Kompanie. Den 25. øgedes den fjendtlige beskydning og steg frem til den 26. om eftermiddagen. Så begyndte franske modangreb. Fører for 12. og 5. Kompanie, Lt. Hachtmann og Lotz blev hårdt såret taget til fange. Hptm. Garte, 1/Jäger 18, var allerede dagen før bragt hårdt såret tilbage. Alle tre kompagnier blev efter tapper modstand løbet over ende af fjenden, da gravene fuldstændig var jævnet med jorden som resultat af den kolossale artilleribeskydning og næppe én mand længere var kampdygtig. Uden at kunne hjælpe måtte jeg fra min kommandostation på østsiden af kanalen på 100 meters afstand se på, at kompagnierne blev udslettet. Mange af angriberne var standset under ilden fra min stab, men min personlige stab, bestående af ordonnanser, telefonfolk og oppassere var de eneste, jeg endnu havde at indsatte mod angrebet.

Jeg kan endnu se, at min oppasser, Schwes, en af de bedste skytter i bataljonen, tog sigte på en mørk skikkelse på den anden side pludseligt dukkede op af støv og krudtrøg og baglæns sprang i kanalen. Jeg slog i sidste øjeblik geværet til side, da situationen forekom mig usikker. Manden bragte mig den sidste melding fra jægerkompagniet. Han var så sort af skidt og røg, at jeg selv på et få meters afstand tog han for en farvet franskmænd.

7. og 8. Kompanie, der var trukket ud af fronten, sammenlagt kun omkring 60 mand, havde jeg sendt tilbage for at hente ammunition.

Den anrettede skade var militærisk set ikke så stor, som vi i begyndelsen frygtede. Efter et par øjeblikkes åndeløse spænding begyndte jeg at få meldinger fra de andre kompagnier, der alle lød gunstige. På den nu etablerede venstre fløj af brohovedet var der endda lykkedes med et modstød, der havde tilbageerobret et stykke skyttegrav, og der med fuldstændigt sikret adgange til slusen.

Fjenden havde enorme tab, men også vore tab var alvorlige.

Med 8. Kompanie overtog Leutnant Loeber den umiddelbare sikring af Het Sas slusen, og som efterhånden også andre forstærkninger ankom, havde vi allerede hjulpet os selv.

Forstærkningen bestod af II/214 (Hptm. v. Puttkamer), som øjeblikkeligt blev indsat øst for kanalen syd for Het Sas, hvor den med sin ild forhindrede yderligere fjendtlig fremtrængen. Desuden ankom II/216 (Hptm. Tobien) og endnu en bataljon fra 216. Begge bataljoner fra 216 blev om aftenen den 16. april sendt over kanalen for at forstærke forreste linje. Det drejede sig her naturligvis ikke om komplette bataljoner, da de jo også havde deltaget i de hårde kampe siden den 22., og nu kun rådede over en brøkdel af deres tidligere styrke. Derimod var den om aftenen til disposition stillede II/R.I.R. 204 (Hptm. Micke) endnu fuldtallig, da den havde tilhørt arme-reserven (43. R.D.). Denne bataljon skulle generobre den mistede stilling på venstre fløj. Angrebet mislykkedes, hvilket ikke var et under, da 204'erne befandt sig i et totalt ukendt terræn, og det fjendtlige artilleri fortsatte uformindsket. Hptm. Micke meldte kl. 0400 om det mislykkede forsøg, og Oberstlt. Brinck beordrede en gentagelse af angrebet næste aften.

Den 26. var især for 5. og 12. Kompanie, men også for MGK 213 (egentlig stadig de sammensatte MG-delinger 213 og 35) en virkelig sort dag. Bedre end nogen ord om lidelse og heltmodige kampe denne dag fortæller antallet af faldne: 5/213 mistede alene denne dag 33 døde kammerater, 12. Kompanie, der allerede den 22. havde haft 46 faldne, mistede yderligere 20 den 26., så den fuldstændig var decimeret. MGK mistede den 26. 8 døde, mens dens fører, Lt. Granzow såret faldt i fangenskab.

Den 27. forsøgte fjenden sit held på højre fløj af regimentet, men kom ikke fremad, men måtte i hast falde tilbage til dens stillinger langs vejen Lizerne –

¹⁾ Disse gravede sig ned bag »skansen«.

²⁾ Ifølge regimentets krigs dagbog afviste 12./213 den 24. med hjælp fra de her indsatte fire MG fra MGK beslutsomt og med succes, de franske angreb. Mere end 100 døde franskmænd dækkede terrænet foran den tapre 12. Kompanies stillinger.

Boesinghe. Sanitetsdækningen i den såkaldte »Slugt« ved Het Sas blev denne dag ramt og forbindepladsen lægges længere bagud.

Situationen var temmelig fortvivlende for de totalt udmattede, til det yderste udpumpede enheder i det håbløse brohoved på den vestlige side af kanalen, der kun havde mening, hvis rigelige reserve stod klar til at udvide det, og lå under en demoraliserende trommeild. Oberstlt. Brinck sendte blandt andet denne overordentlig alvorlige melding:

R.I.R. 213

Het Sas, 27. april 1915

Kl. 1700

Personligt

Til 91. Res.Brig.

Afløsning i regimentets skyttegrave skal gennemføres af friske enheder, hvis stilling skal kunne holdes og udbygges. Også officerer er mod slutningen af deres ydeevne (en del ca. 18 dage næsten ubrudt i skyttegraven). De er psykisk udmattede. Jeg frygter for selv de allerbedste.

Det er på grund af de stadig kontinuerlige træfninger umuligt at fremsende tabslister, end ikke tilnærmelsesvise vurderinger er mulige. Tab ved regimentet er under alle omstændigheder overordentlig store og sandsynligvis betydeligt over halvdelen af kampstyrken på den førte kampdag.

Brinck.

Endeligt blev nødvendigheden af afløsning indset af de højere myndigheder, og Regiment 204 frigivet til dette formål. Meldinger om ankomsten af yderligere forstærkninger på fjendens side har måske fremmet denne beslutning, da man ønskede at møde disse kræfter med udhvilede enheder.

Afløsningen var vanskelig at gennemføre, men lykkedes dog ubemærket af fjenden. 213 havde ordre til at rykke til de gamle stillinger ved Bixschoote, her reorganiserer og tilbringe resten af natten i dækningerne. Der var god plads i de kendte stillinger, da kun halvdelen af de kammerater, der den 22. april var trådt an til storm, nu vendte tilbage. Regimentet nåede de gamle stillinger kl. 0300. Om formiddagen den 28. april kom ordren fra brigaden kl. 10 om regimentets tilbagemarch til baraklejren ved Pierkenshoek.

Det syntes dramaet »Het Sas« at være spillet til ende for 213, da man naturligvis håbede på et velsignet hvil og rekreation. Man kun nu se, hvad de var blevet af det stolte regiment: den 22. april var den gået i kamp med en kampstyrke på 35 officerer, 10 offz.St. og 1.900 mand, hvoraf den havde haft kamptab på 20 officerer, 4 Offz.St. og 936 mand. Af disse var ikke mindre end 372 (herunder 8 officerer og 1 Offz.St.) døde for fædrelandet. (Til sammenligning: R.I.R. 215 havde i næsten samme tabstal (965), men kun 258 faldne. Et uhørt stort tab ramte formentlig R.I.R. 213, da den på sin venstre fløj blev udsat for særlig rasende fjendens angreb, der skulle generobre slusen ved Het Sas, hvis forsvar påhvilede 213. I ti bølger var de blodtørstige afrikanere, der slog alt ned, gået til angreb den sorte dag den 26.

12. Kompanie havde de fleste døde: 66. Herefter kom 5/213 med 50 døde kammerater, men også det lille MGK sørgede over 13 faldne.

Af regimentets officerer var, som allerede nævnt den 22. april faldet Hptm. Spamer III/213, Lt. Petersen (Navn) 9/2313; den 23. april Lt. og Adj. Hay II/213; den 25. april Lt. Dahlmann 3/215, Lt. Ketelsen 3/213, Lt. Heinemann 4/213; den 26. april Lt. Kemmerich MGK/213, Lt. Petersen, Georg 5/213, Offz.St. Blome 6/213. Som såret var forsvundet Hptm. Wenderoth I/213, Lt. Granzow MGK/213 (såret og fangenskab), Lt. Goellrich 5/213, Lt. Hellge 11/213, Feldw.Lt. Lotz 5/213 (såret og fangenskab), Lt. Hämmerling 10/213, Lt. Honer 11/213, Feldw.Lt. Hachtmann 12/213 (såret og fangenskab), Lt. Reeps 10/213, mens Lt. Luley III/213 var udgået som syg.

Anerkendelsen for dens præstation blev udtalt i følgende befaling fra 4. Armee og fra 46. R.D.:

A.O.K. 4 Ia Nr. 1/23

A.H.Q. Thielt, 23. april 1915, kl. 1000

Armebefaling

Jeg udtaler til XXIII. og XXVI. R.K. min lykønskning og mine varmeste anerkendelse for gårsdagens fremragende succes. Takket være enhedernes tapre fremrykning har vi på denne del af fronten i en bredde af omkring 7 km, kastet fjenden flere kilometer tilbage og tilføjet ham alvorlige tab.

Sign. Albrecht von Württemberg.

25. april 1915

Soldater i 46. R.D.!

De sidste dage har bragt vores Armee en række skønne succeser. Kanallinjen fra Steenstraat over Het Sas til Boesinghe er på vore hænder. Stederne Lizerne, Langemarck, st. Julien, Ferme Sotaert er taget i stormangreb.

Også I har en fremragende andel af denne succes. XXVI. og XXVII. R.K. er under sejrrig fremrykning mod Ypres. For at lette flanken på dette angreb må divisionen med friske kræfter og nyt mod sætte over kanalen og kaste fjenden ud af stillingen.

Sign. Hahn

Bekendtgøres straks for samtidige officerer og mandskab.

Hertil kom den 28. april nedenstående befaling fra 46. Reserve-Division:

46. Res.-Div. I 790

Kommandostation, 28. april 1915

Brigade- og regimentskommandører skal opsøge deres enheder, og rose folkene for deres fremragende præstation. Mandskabet skal meddeles, at også selvom deres tab var betydelige og deres afsavn store, er der tilføjet modstanderen betydeligt større tab. Det er eksempelvis foran XXVII. R.K. front skønsmæssigt talt 6.000 døde englændere. Også den kendsgerning, at modstanderen over nat ikke har angrebet vore vest for kanalen liggende stillinger, lader formode, at hans angrebslyst er stærkt begrænset. Denne tilstand har vi alene at takke den enkelte enhed og den enkelte mands tapperhed, udholdenhed og hengivenhed, ligesom den gode ledelse af skydning fra infanteri og artilleri.

Selvom også kampene foran vores front tilsyneladende har fundet sin afslutning, må vi dermed regne, at modstanderen hvert øjeblik kan forny kampen, ikke mindst fordi han øst for Ypres befinder sig i en meget fortvivlende situation.

Jeg forventer, at disse angreb afvises gennem enhedernes dygtighed.

Hahn, Generalleutnant.

Oberstleutnant Brick afholdt efter regimentsbefaling den 28. april denne dags aften kl. 18 den af division befaledede regimentsappel i østkanten af skoven ved Pierkenshock.

Men allerede den 28. april, efter at de trætte krigere netop kun lige nødtørftigt havde indrettet sig i barakkerne i Pierkenshock lejren, og lige var begyndt at fryde sig over livet i det skønne forårsvejr, lød om eftermiddagen kl. 17 det forskrækkende råb: Alarm! gennem kvartererne. I en hurtigt nedskrevet brigadefaling lød det, at vestsiden af kanalen var gået tabt, og dirigerede regimentet til Draaibank. Undervejs standsede en befaling fra XXIII. R.K. imidlertid styrken og beordrede den tilbage til Pierkenshock, hvor 213 kunne tilbringe en uforstyrret nat, da meldingerne fra fronten havde været overdrevet. Også den 29. april gik uforstyrret hen. 12. Kompanie blev opløst med undtagelse af skrivestue osv. og de kummerlige rester sat sammen med 5. Kompanie, hvor Lt. Scheffer fik kommandoen. Om eftermiddagen blev der kl. 1830 afholdt en gribende feltgudstjeneste på skovkirkegården, hvorunder de faldne kammerater, i det omfang de døde havde kunnet bjærges, blev stedt til hvile. Om aftenen kl. 2330 blev roen igen afbrudt, og det gik igen frem mod fronten i retning »Villenkolonie« (også kaldt »Kassernkraal« efter formen på den jordhule, der her blev anvendt som dækning). Her stod regimentet klar omkring kl. 0200. Den var blevet alarmeret på anmodning af major v. Weyrauch (kommandør for R.I.R. 204), der ikke mente at kunne holde stillingerne. Oberst v. Oertzen 215 overtog kommandoen over afsnittet, og nu kunne 213 igen kl. 0500 den 30. april vandre tilbage til Pierkenshock, efter at de endnu en nat i »hvil« havde måttet være på benene. Også den 1. maj kunne tilbringes i hvilelejren, idet dog 8 officerer og 500 mand måtte frem til skansning.

Det meget sammensmeltede regiment havde stærkt brug for erstatningspersonel, både officerer og mandskab. Denne ankom også i disse dage. Af officerer tilgik nu regimentet: 1. maj Hptm. Rasch (overtog III/213), Oblt. v. d. Osten (overtog MGK 213), Lt. Meyerdirks, Lt. Rullmann, Lt. Thomann, Lt. Dahlgrün (MGK); den 3. maj ankom Hptm. Plange, der overtog I. Bataillon og med denne uløseligt er forbundet med regimentet, da denne erfarne fører for I. Bataillon blev en af hovedstøtterne i hele regimentet. Den 6. maj ankom Leutnant Ritter, som i mange måneder førte 9. Kompanie indtil sin helledød; den 7. maj Oblt Dressler (6/213) og Lt. Weingärtner, mens den 8. maj ankom Lt. Hermann, Lt. Herr, Feldw.Lt. Kleemann og Offz.St. Tanke.

Af underofficerer og mandskab ankom den 2. maj 250 mand (fra Ers.Batl. 64), den 7. maj 604 mand, den 8. maj 505 mand og den 9. maj 13 mand til MGK.

Folkene var for en dels vedkommende imidlertid dele af den uuddannede landstorm, og havde for størstedelen kun nogle få ugers uddannelse bag sig. Ligeledes var der blandt dem mange, de kun var betinget anvendelige til fronttjeneste. Dele af erstatningspersonellet var stillet af badiske kontingenter, og på den måde fik det nordtyske regiment et sydtysk islæt. Kammeraterne fra Baden blandede sig imidlertid efter en tid meget fint blandt deres nordtyske landsmænd og efter de første vanskeligheder omkring de forskellige dialekter var overvundet, opstod der det bedste kammeratskab.

Den 2. maj om aftenen var det allerede slut med (den totalt utilstrækkelige) hvil. Regimentet fik ordre til i første omgang at besætte reservestillinger øst for Yser-kanalen. I/213 besatte støttepunkter A, B og C med hvert et kompagni (1.-3.), III/213 støttepunkt Het Sas, mens II/213 blev underbragt i Kassernkraal med 5., 7. og 8. Kompanie. 4. og 6/213 besatte de gamle stillinger øst for vejen Kippe – Steenstraat. Den lykkelige udgang af angrebet den 22. april havde efterladt A.O.K. 4 med håbet om at kunne trykke Ypres-buen ind, også uden at indsætte nye enheder, dvs. med stillingsdivisionerne. XXVI., XXVII. og XV. R.K. skulle på angribe, delvist under udnyttelse af nye gasangreb med hjælp af F-batterier, mens 46 R.D. skulle fastholde sine erobrede stillinger, specielt på vestsiden af kanalen. Det var derfor, at regimentet så hurtigt igen måtte frem i linjen. Den 3. maj kom ordren til, at Regiment 213 i løbet af natten 3./4. maj skulle afløse i forreste linje på den anden side kanalen. Her

lå dele af Matrosen-Regiment 4 og R.I.R. 204 i stillingen. Regimentet blev indsat med alle kompagnier over en bred front fra højre I, III, II. Bataillon med kompagnierne 2., 1., 3., 4., 11., 9., 10., 6 (12)., 5., 7. og 8. som reserve stod Reg. 215 til disposition bag regimentet. Afløsningen fandt sted som befalet. Først som det begyndte at gry, var alle nogenlunde på plads.

På vestsiden af kanalen så det slemt ud. Stillingerne forløb ikke længere langs højderne, hvor de af 213 var blevet overdraget til afløsningen, men langt tættere på kanalen. Det ene stykke grav efter det andet var faldet som offer for det kraftige fjendtlige pres, der satte alt ind på at løbe brohovedet over ende. Våben, tornystre og alle former for udrustning lå i massevis omkring. Der var ingen dækninger og ingen hindringer foran linjen, selvom fjenden på stedet kun på 50 meter væk.

Allerede under marchen fra Bixschoote havde II/213 havde enkelte tab på grund af ildoverfald, og derfor var de i forvejen svage kompagnier (gennemsnitlig 70-75 mand) blevet endnu svagere. De afløste enheder havde kun haft gennemsnitlig 30 geværer pr. kompagni i linjen.

Det var en grim arv, 213 måtte overtage, og dertil kom, at man havde fået pålagt en særlig opgave. På højre fløj, hvor nu 2/213 lå, havde forgængerne mistet et stykke skyttegrav, på hvis ejerskab de højere stabe syntes at lægge stor vægt. Derfor var der allerede den 3. maj kommet ordre til, at Regiment 213 efter endt afløsning, skulle generobre denne stilling. Gennemførelsen blev overladt til Lt. Kaiser 2/213, der endnu på dette tidspunkt førte I. Bataillon. Skyttegraven skulle erobres og herefter sløjfes. Til støtte var minekastere ved Steenstraat, og fra Regiment 215 blev to kompagnier (8. og 12.) under Lt. Ingwersen tilkommanderet som forstærkning. Da afløsningen imidlertid krævede alt for lang tid, blev angrebet ikke gennemført natten mellem den 3. og 4. april. Lt. Ingwersen, der kl. 0300 meldte sig til regimentets kommandostation på jordskansen ved Het Sas, faldt kort efter.

Til en af den kommanderende general ønsket patrulje, meldte sig frivilligt Krigsfrivillig Wulff 2/213, Rudolf Hammerschmidt 7/213, Franz Siebert 7/213 og Franz Soltzack 7/213. Ifølge en ukendt forfatter, gennemførte de »tappert og dygtigt« deres opgave, og blev derfor den 4. maj af regimentskommandøren overfor brigaden indstillet til modtagelse af et jernkors.

Den 4. maj bragte gravbesætningerne en voldsom fjendtlig trommeild, der dog for det meste gik hen over den forreste stilling. Omkring kl. 14 iværksatte franskmændene et angreb mod den tyske linje. Det lykkedes imidlertid 213 at afvise det med store tab til infanteriilden. Alene i 6. Kompanies afsnit (Lt. v. Laak blev lettere såret, men forblev ved sin enhed) blev 20-30 døde liggende foran stillingen. Hen under aften forsøgte franskmændene (Turkos?) endnu engang mod højre fløj med samme manglende resultat. Imidlertid var der tilgået nye befalinger til angreb på det uheldige stykke skyttegrav, selvom virkningsskydningen med det tunge artilleri fra 45. R.D. ikke havde haft virkning. Det var i denne situation, at Hptm. Plange om aftenen overtog føringen af sin I. Bataillon. Lt. Kaiser skulle gennemføre et overraskende angreb med sin egen (2.) og med 1. Kompanie. Det planlagte natangreb forsinkedes betydeligt, og kom først til iværksættelse i fuld dagslys med støtte fra 8. og 12. Kompanie under Feldw.Lt. Helbig. Desværre fald den tapre fører for operationen, Lt. Kaiser, straks efter at have forladt graven, og selvom enkelte dele af angrebet nåede helt frem til den fjendtlige grav, mislykkedes angrebet fuldstændig efter at dens fører var faldet. Angrebet, der på trods af frontofficerernes modvilje var gennemført efter pres fra brigade og division, havde kostede Regiment 213 en af sine rutinerede officerer, som nytteløst blev ofret, da man i stabene ikke kendte eller ikke ville erkende den faktiske situation - en fremgangsmåde, der ikke netop var egnet til at øge enhedernes tillid til føring eller kampånden. Til minde om Lt. Kaiser, denne »særlig tapre og fremragende officer og kammerat« og denne »hele personlighed«, indstillet til E.K.I som han ikke ville længere kunne modtage, er følgende betegnende ord hentet fra et uddrag af et brev fra en undergiven:

Wehrmann Fritz Carlau 2/213:

Modtog netop nyheden fra kompagniet, at hr. Leutnant Kaiser er faldet med et skud i hovedet. Da jeg modtog nyheden, fik jeg tårer i øjnene. Jeg har været hans oppasser siden krigens start, og har været sammen med Hr. Leutnant fra Rendsburg til den 4. maj, til jeg den 4. maj såredes af en håndgranat. Dagen efter faldt også min herrer. Hr. Leutnant var en meget fin herre, og har deltaget i mange en storm. Det gik os mange gange dårligt i graven, men har også haft gode timer. Hr. Leutnant var også meget modig, og gjorde meget for sit kompagni. Jeg kan slet ikke fatte, når man har været sammen i 7 måneder, først kom jeg og så Hr. Leutnant straks efter den følgende dag

Wehrmann Lambek 2/213

... Deres søn kunne glæde sig over den store agtelse og bliver af alle fra landeværnsmand til regimentskommandør almindeligt savnet ... Især var han vokset ind i vi ældres hjerter, min især, da jeg allerede siden november forrige år var hos ham som hestepasser, og kun kender godt fra Deres søn. Han var mig en kær herrer og foresat, og jeg vil aldrig glemme ham ... Mens Deres søn var her, var jeg to gange i kapellet, da jeg slet ikke

kunne tro, at han var død, men vi må føje os for det uundgåelige ... En ting kan jeg endnu sige om Deres søn: han har aldrig til mig eller til nogen i sit kompagni, sagt et ondt ord ...

Feldwebel Barckmann 2/2313 den 12. september 1915:

Hr. Leutnant blev af sit kompagni holdt meget højt, da de vidste, at de i ham som fører havde den kæreste, tapreste, dødsforagtede kompagnifører. Hr. Løjtnant sørgede meget for sit kompagni, men frem for alt fremme i graven bevist sin ro, fornødt og store tapperhed. Kompagniet sørger endnu i dag over det store tab af en tapper fører.

Foruden sin fører mistede 2. Kompanie under dette angreb yderligere 5 døde og 17 sårede af en styrke på omkring 50 mand.

I øvrigt forløb den 5. maj relativt roligt. Udbygning af stillingerne kunne kun i begrænset omfang gennemføres, selvom et pionerkompagni arbejdede i Afsnit 213. Graven var en simpel skyttegrav, hindringerne var stadig meget begrænset, i det omfang de overhovedet eksisterede. Det ulykkelige stykke skyttegrav ved Steenstraat blev stadig anset for uundværlig, og et nyt forsøg skulle endegyldigt igen bringe det på tyske hænder. I en befaling herom stod det endda, at regimentets ære afhang af et vellykket angreb. Der blev opstillet et særligt stormkompagni under Lt. Scheffer 5/213, hvortil hvert kompagni skulle afgive 1 underofficer og 12 mand, og kun af de bedste folk. Hullerne i fronten, der opstod ved disse afgivelser, måtte lukkes af 215. Et tilsvarende stormkompagni blev opstillet af 215, og ledelse af den nye storm blev overdraget til Hptm. Sorger fra Reg. 215. Men også dette ved midnat gjorde forsøg mislykkedes, og ligeledes en gentagelse kl. 0200. Det mislykkede angreb den 5. maj om morgenen med den almindelig beklagede død af Lt. Kaiser kan have virket nedtrykkende og hæmmende på de til angrebet udsete grupper, og sammen med det uoverskuelige terræn resulteret i at det slog fejl, og endnu engang naturligvis ikke uden tab.

I mellemtiden var der tilgået befaling til afløsning, da enheder ubetinget behøvede hvil. I dagryet den 6. afløste Regiment 211. Regiment 213 rykkede tilbage mod baraklejr i Pierkenshock, de skulle være det faste kvarter, og som på grund af det sunde ophold i skoven fandt generel tilslutning. Resten af dagen blev brugt til hvil. Den 7. maj ankom den anden af de ovenfor nævnte transportere af erstatningspersonel, i alt 604 mand, heraf 300 fra Bremen og 304 fra Stettin. Det genopstillede 12. Kompanie blev overtaget af den ligeledes ankomne Lt. Herrmann. Imidlertid var der allerede samme aften slut med den karrigt tildelte hvile. Regimentet blev indsat i reservestillingen på østsiden af kanalen:

I/213: Støttestpunkt A: 2/213; Støttestpunkt B: 1/213. Skanse Het Sas: 3/213 og to delinger 4/213. Kanalsluse Het Sas - 1 deling 4/213.

II/213: 7. og 8./213 øst for kanalen nord for vejen Kippe – Steenstraat i forreste linje, 5. og 6. i den gamle stilling ved Bixschoote (Kassernkraal).

III/213: gamle stilling ved Bixschoote.

Den 8. maj om aftenen afløstes der internt i II. Bataillon, dvs. 8. med 5, og 7. med 6. Kompanie byttede plads.

Under fremmarchen bekræftede sig det, der allerede ofte havde vist sig, at navnlig det nye mandskab, selv med bedste vilje, på tidspunktet ikke var egnet til fronttjeneste: II/213 havde under machen 37 syge, og det var på trods af, at 30 mand trods bataljonslægens skrappe krav, havde måttet efterlades i Pierkenshock. Hauptmann v. Hammerstein aflagde desangående melding. Den overilede opfyldning af regimentet med utilstrækkeligt eller slet ikke uddannet personel i en for en dels vedkommende allerede fremskredet alder, kunne ganske vist rent talmæssigt øge forplejnings- og kampstyrken, men bragte ikke kampkraften tilbage på niveau med den 22. april. Hertil havde det været nødvendig med en tilstrækkelig hvileperiode, hvor gennem en striks uddannelse de forskellige dele af de enkelte kompagnier kunne bringe dem tilbage til virkelige enheder. Imidlertid manglede overkommandoen hertil de nødvendige friske divisioner, og derfor greb man til det utilstrækkelige middel med en talmæssig opfyldning af kampstyrken. Man burde imidlertid i dette tilfælde også kun have forventet en tilsvarende svagere præstation fra enhederne. Mange af de kammerater, som i den svære første halvdel af maj tilgik regimentet som erstatning, og her blev involveret i de overordentlig tabsgivende kampe, nåede aldrig at lære deres førere og kammerater at kende, ligesom de forblev ukendte for disse.

Den 9. maj ankom yderligere omkring 500 mand fra de forskellige erstatnings-bataljoner, hvoraf ikke engang 280 var udrustet med geværer. Denne mangel kunne kun for en dels vedkommende afhjælpes af regimentets våbenmestre. Specielt manglede der bajonetter.

Natten mellem den 9. og 10. maj skete de igen en omgruppering. I/213 blev som korpsreserve trukket tilbage til Pierkenshock baraklejr. III/213 (Hptm. Rasch) fik ordre til at afløse III/214 i forreste linje på den anden side kanalen. Linjen gik fra slusen ved Het Sas til omkring 300 meter vest for kanalen og omfattede bryggeriterrænet. Den dannede dermed den sydlige halvdel af buen, der fra Het Sas gik Steenstraat dannede et brohoved. II/213 gik

i reservestilling og fordelte sine kompagnier som følger: 7/213 og 8/213 Støttepunkt Het Sas (heraf en deling 8/213 i Støttepunkt B, en deling 7/213 som slusevagt), 5/213 i gården 800 meter øst for Het Sas, 6/213 i den gamle stilling ved vindmøllen.

I den forreste stilling så det forfærdelig ud. III/213 lå i rækkefølge 9., 10., 11., 12. Kompanie fra højre mod venstre, med forbindelse til højre til Regiment 215. Af MG var der placeret to ved 12./213 og en stik nord for bryggeri-gården. Dette MG tilhørte Festungs-MG-Abteilung 5. To MG fra 213 stod i Støttepunkt Het Sas. Vest for kanalen var der kun få dækninger til rådighed, pitrådshindringer kun delvis anlagt. I Regimentets afsnit var der tre broer over kanalen: 1) den såkaldte »Kahnbrücke« 300 meter nord for Het Sas, 2) den såkaldte »Franzosensteg« 50 meter nord for Het Sas og 3) selve slusen. To ikke særligt dybe løbegrave førte til stillingen, den venstre til 12/213 fra »Franzosensteg«, den højre til 10/213, 20 skridt nord for »Kahnbrücke«, bygget på både.

Fjendens primære pres lå igen på venstre fløj, hvor 12/213 igen havde sin stilling som under de heftige kampe efter de 22. april. Her havde modstanderen gravet en sappe frem, der åbenbart havde til formål at afskærer brohovedet fra siden. Fjendens hensigter var imidlertid erkendt, og fra tyske side imødegået med en egen sappe, besat med to underofficerer og 12 mand. Også det tyske artilleri lagde på tidspunkter en kraftig ild over den franske sappe. For at holde fjenden nede, besvarede infanteriet også den fjendtlige ild, især på den venstre fløj gennem hertil udpegede kommandoer, hvori også delingen fra 7. Kompanie, der havde slusevagten, deltog. Natten mellem den 10. og 11. maj forsøgte pionerer, forstærket af et kommando fra 7. Kompanie (2 underofficerer og 16 mand) at fjerne den fjendtlige sappe ved kanalen syd for slusen. Kupangrebet lykkedes ikke og kostede 7. Kompanie en såret. En livlig skydning med minekastere og geværgranater sørgede desuden for, at der ikke var megen ro. Herunder kunne en vis fjendtlig overlegenhed ikke benægtes, der åbenbart for enhver pris ville nedkæmpe brohovedet. Antallet af hans minekastere var langt større end de små tyske, hans artilleri kunne anvende langt mere ammunition end det tyske, der lå under ordre til at udvise sparsommelighed. Forbedringer af stillingen blev efter kræfter gen-nemført, for så vidt fjenden og de korte nætter tillod.

II/213 havde i reservestillingen relativ megen ro, som blev udnyttet til udbygning af de besatte støttepunkter og til oprydning af slagmarkerne, hvorpå der stadig lå mange døde og meget krigsmateriel. Lt. v. Laak 6/213 blev den 11. maj såret af et skud i foden og måtte overdrage kommandoen over kompagniet til Lt. Beckmann fra I. Bataillon. Denne blev 14. maj afløst af Oblt. Dressler, der førte 6. Kompagnie frem til den 15. juni, hvor han blev forsat til Njemen-Armeen.

Den 11. maj forlod General Hahn kommandoen over 46. R.D., som han havde haft siden divisionen blev formeret. Han blev afløst af Generalleutnant v. Wasielewski, hidtidige kommandør for 89. Reserve-Brigade. Generalleutnant Hahn tog afsked med følgende ord, der lader erkende, hvor svær afskeden føltes:

46. Res.-Div.

11. maj 1915

Ved min afsked fra divisionen sender jeg alle officerer, embedsmænd, underofficerer, mandskab et hjertelig lev vel, som jeg følger med min tak for den hengivende troskab og ved alle lejligheder beviste offervilje. Kun derved var det muligt for den division, jeg havde glæden og stoltheden måtte stå i spidsen for i 8 måneder, at opnå de store resultater i oktober og november 1914 og nu i de vanskelige april dage, og under de lange vinter-måneder, at holde stand i skyttegravene. Med stor interesse vil jeg fortsat følge indsatsen af 46. R.D.

Sign. Hahn

Natten mellem 12. og 13. maj afløste Regiment 214 de indsatte dele af R.I.R. 213 – I/214 afløste III. Bataillon og II/214 afløste II. Bataillon. Begge rykkede herefter til hvilelejren i Pierkeshock, hvor nu hele regimentet var samlet. De knapt tildelte hviledage (12. – 15. maj) blev af II. og III. Bataillon anvendt til ny inddeling af kompagnier, appeller med gevær, med skanseværktøj, beklædning og øvrige udrustning, badning og ny ikklædning. I. Bataillon måtte siden den 11. afgive 90 mand pr. kompagni til skansning ved Het Sas.

Hptm. v. Hammerstein blev fra den 15. maj sent 14 på orlov i Tyskland. Kommandoen over II. Bataillon blev i denne periode overdraget til Hptm Rasch (tidligere fører for III. Bataillon), mens denne kom under kommando af den ved regimentet nyankomne Hptm. v. Borrell du Vernay.

Mens forberedelserne til afmarch blev truffet om eftermiddagen den 15. maj, indløb melding om, at regimentet skulle alarmeres og øjeblikkeligt rykke til Draaibank til nærmere ordre. Regimentet nåede frem kl. 2045. Hvad var sket, der havde udløst denne alarm? Fjenden havde i løbet af dagen lagt en voldsom ild fra artilleri og minekastere over brohovedet, specielt kraftigt på de fløje af buen, der havde forbindelse til kanalen. Om eftermiddagen kl. 17 var han så gået til angreb på begge disse punkter, og var på venstre fløj trængt ind i graven ved 3/214 og til højre ved III/215. Derved truede han med at afskærer hele brohovedet. Det var dog lykkedes 214 under Hptm. Pagenstecher (tidligere 213) at standse franskmændene ved løbegraven mellem Franzosensteg og bryggeri-gården. Men situationen var stadig overordentlig spændt. I første omgang blev enhederne på den anden side forstærket af begge

214's bataljoner øst for kanalen (II. og III.). De skulle i løbet af natten i forening generobre det tabte terræn. Reg. 213 modtog fra brigaden den foreløbige befaling, med en bataljon (II.) at besætte den gamle stilling langs vejen Kippe-Steenstraat. I/213 blev som brigadereserve stillet til rådighed for Reg. 214 og dirigeret til Pionerparken i skoven syd for Bixschoote. III/213 forblev som divisionsreserve i gamle grave og i støttepunktet sydvest for Bixschoote, mens regimentsstaben indrettede sig på møllebakken.

II/213 fandt de befalede stillinger allerede besatte af 216, og blev på ordre fra regiment placeret i Kassernkral, gartneriet i Bixschoote og ved St. Jean.

Natten 15./16. maj blev tilbragt i de nævnte placeringer med undtagelse af tre kompagnier fra I. Bataillon, der i løbet af natten blev trukket over kanalen og indsat (jfr. 214's regimentshistorie). Krigsdagsbog for R.I.R. 213 nævner ikke dette. Under alle omstændigheder kom en mindre del af regimentet denne nat til indsættelse i forreste linje.

I mellemtiden var situationen i brohovedet på ingen måde blevet bedre. Det natlige forsøg på at generobre det tabte terræn på højre (215) og venstre (214) fløj, mislykkedes som følge af mørket, og fjenden overvældende overlegenhed, og alle anstrengelser for at udnytte denne fordel, dvs. at tage brohovedet i storm. Modsat var de højere tyske myndigheder stadig overbeviste om brohovedets vigtighed. Man må her stadig have troet på mulighederne for en videreførelse af stormen den 22. april, for hvad ellers nytte havde et brohoved, der kostede så store ofre? Derfor fulgte befaling på befaling om, at det tabte skulle genvindes, og de tabte grave generobres gennem nye angreb. Alle disse befalinger ramte imidlertid stillingsregimenterne, der siden den 22. april næppe havde kunne få luft. Uagtet deres gevaldige tab og deres kun delvis anvendelige erstatningspersonel, måtte de også nu påtage sig denne nye belastning, da reserver åbenbart ikke var disponible.

På anskuelig måde beretter Kammerat Eduard Markert 10/213 om alarmeringen den 15. maj og den følgende fremrykning:

Søndag den 15. maj blev det beordret antrædning af kompagniet kl. 21 feltmæssigt foran skrivestuen. Vi havde tid til i alt ro at gøre os færdige. En ordonnans kom til. Ny befaling! Hele 3. bataljon skulle være klar til afmarch på et kvarter! Der var beordret højeste alarmberedskab! Med feberaktiv hast blev alt pakket sammen. Lidt senere var vi på march – mod fronten. Vi gik ved siden af landevejen på en skovvej i to geledder. Det blev mørkt. Intet kan fornemmes. I en lysning bliver der gjort holdt. Pionerer ankommer fra retning af fronten. De fortæller i forbifarten, at vores forreste grave på den anden side Yser-Kanalen under et lynangreb var blevet besat af Senegal-negre. Antrædning! – Lade og sikre! Fremad går det ind i natten. Ruinerne af en landsby dukker op. Melaene – for vi at vide af gamle kammerater. Marchen fortsætter. De sidste dages regn har forvandlet den overbegroede skovbund til en glidebane. Pludseligt hyler det hen over os. I næste øjeblik brager med kort afstand fire voldsomme nedslag i den af os netop forladte landsby. Vores første velkomsthilsen fra fjenden. Af det nye erstatningsmandskab bliver denne indtryksfulde hilsen mødt af uvilkårlig sammenbukning. Også skoven viser tegn på beskydning, der bliver kraftigere og kraftigere, og til sidst i skovkanten ender i et kaotisk virvar af splintrede træstammer – et øde billede af virkningen af tungt artilleri. Så kommer vi fri af skoven. På siden af en mudret landevej kan man lidt efter lidt genkende en ringformet opkastet jordvold. På den runde indvendige plads af denne stilling har kompagniet taget opstilling. Grupper bliver fordelt. To mand fra hver gruppe skal to timer på post. Som celler er dækninger gravet ind i siderne: De har lige netop plads til en gruppe.

Natten er forholdsmæssig rolig. Vi ligger mellem artilleristillingerne. Af og til brøler en pjece. Som en glødende gnist tager granaten sin bane mod fjenden – langt væk kommer lyden af nedslag derovre fra. Som spøgelser blinker lyskuglerne over ildlinjen. Vi skønner afstanden til to kilometer. Tit syngende, andre gange som piskesmæld svirrer geværskud hen over området. Som det bliver lyst kan vi se vore omgivelser. Intet andet end ruiner er at se i det ødelagte terræn. Smadre rester af vogne, udrustningsgenstande, mudrede og sønderrevne uniformsrester ligger overalt. Talrige masse- og enkeltgrave tyder på at kampene i dette område er ført med en bitterhed uden fortilfælde. Et vejrbidt kors i nærheden af vores stilling har inskriptionen: »Her hviler 70 franske krigere«.

Kl. 5 træder vi an og marcherer tilbage til St. Jean, hvor vi bliver forplejet. Så kommer befalingen om at gøre stormpakninger klar! Det er roligt langs fronten. Intet tyder i retning på et planlagt angreb. Kl. 13 forlader vi St. Jean i den brændende middagssol. Fra alle retninger dukker stormkolonner op og samlet sig langs vejen mod Bixschoote. En gruppe højere officerer (regimentsstab) står ved siden af vejen. Leutnant Hermann afgiver melding om vores kompagnis kampstyrke Kommandøren bekræfter meldingen med ordene, der kunne høres af hele kompagniet: »Kl. 14 præcist bliver der angrebet«. Løjtnanten vender sig mod kompagniet: »Nå, folkens, pas på og gør jer fortjent til et jernkors.

Så kom den 16. maj, en af de sværeste dage R.I.R. 213 måtte gennemleve. Kl. 0400 kaldte en befaling III/213 med en tildelt MG-delning (Lt. Dahlgrün) som divisions reserve tilbage til St. Jean. II/213 forblev om formiddagen i dens natkvarter, og tilsyneladende også I. Bataillon. En melding fra Hptm. Plange, afsendt kl. 1134, nåede regimentet kl. 1340 og indeholdt en skitse over østsiden af kanalen mellem den såkaldte »Franzosensteg« og slusen Het Sas, hvor 4/ og 2/213 var placeret. I løbet af formiddagen blev der imidlertid truffet beslutning om, også at indsætte de dele af 213, der opholdt sig øst for kanalen. En divisionsbefaling fra kl. 11 lyder:

I angreb på Het Sas og bryggeri-gård (som man fejlagtigt troede var på fjendehånd) indsættes Reg. 214, I og III/213, ledelse Oberstleutnant Brinck. Angrebsstart kl. 1230«.

Naturligvis kunne denne frist slet ikke overholdes. På det tidspunkt kunne Oberstleutnant tværtimod først udsende angrebsordren. Oberstlt. v. Prittwitz, fungerende kommandør for Regiment 214, gjorde herpå opmærksom på, at 214 på grund af de forudgående begivenheder var meget deprimerede og desuden manglende egnede førere. De højere myndigheder afviste uden videre både Oberstlt. Brinck og Prittwitz betæneligheder. På sine vigtigste punkter lød angrebsbefalingen:

Oberstleutnant v. Prittwitz med Regt. 214 holder støttepunktet ved Het Sas ved slusen samt slusen besat, og retter sit angreb mod den højre fløj af fjenden vest for slusen. Hertil står I og II/214 til disposition. III/214 forbliver til min disposition i dækning ved støttepunkt ved Het Sas. Regt. 214 angriber først, når udfoldning ved Regt. 213 er afsluttet, og også denne går frem til angreb.

I/213 overskrider kanalen nord for Het Sas og folder her ud til angreb mod Bryggeri-gården såvel som skyttegrave nord og syd herfor.

III/213 forbliver til min disposition på den vestlige side af kanalen på en måde, så den øjeblikkeligt kan gribe ind i kampen.

Tegn til angreb sker fra I/213, som herefter følges af Regt. 214.

Sign. Brinck.

Denne befaling blev efter svaret fra Oberstlt. Prittwitz ændret til nedenstående nye angrebsbefaling:

Bataljon Plange I/213 overskrider Kanalen ved Het Sas og angriber fjenden, der overfor Het Sas har indtaget skyttegraven. Klargøring afsluttet kl. 1345. Angreb præcis Kl. 1400. Angrebet skal gennemføres som en uimodståelig storm. Tab uden betydning. III/213 overskrider kanalen på næste bro (Kahnbrücke), folder ud til højre ved siden af I/213 og angriber i tilslutning hertil de fjendtlige stillinger. 214 med I og II/214 (Fører Hptm. Müller) sætter sig i besiddelse af bryggeri-gården, holder og udbygger denne stilling. III/214 står til min disposition i støttepunkt Het Sas.

Brinck.

For de to berørte bataljoner fra 213 drejede det sig i første omgang om at komme over kanalen. Og dette udgjorde måske den største del af deres opgave, da fjenden var i stand til at lægge overgangen ved selve slusen, og ligeledes den nord herfor liggende bro under flankerende MG-ild, og vidste at udnytte denne mulighed til det yderste. Dertil kom en tilsvarende den alvorlige situation et overordentlig livlig artilleri og minekaster ild over adgangsvejene, den østlige bred, broerne og snart også den vestlige bred af kanalen. Gennem dette helvede af spærreild måtte 213 passerer i fuldt dagslys. I/213, der havde den korteste afstand, måtte hurtig erkende, at mulighederne for overgang ved og på slusen ikke var til stede. Allerede derigennem forsinkedes angrebet betydelig, der i forvejen, på grund af den korte tidsfrist mellem udsendelse af befalingen og det fastsatte iværksættelsestidspunkt på den anden side kanalen, aldrig havde kunne finde sted på det befalede tidspunkt.

I en afgivet melding erklærede regimentet (kl. 1445), at egnet bro skulle vælges efter eget valg, »da ingen heller ikke var forudbestemt«, hvilket dog var i modstrid med, hvad der stod i angrebsbefalingen. I mellemtiden var III/213 under Hptm. v. Borrell med en MG-delning brudt op fra St. Jean for som befalet at krydset kanalen via »Kahnbrücke«. Bataljonen lod oppakningen blive i stillingen og nøjedes med en stormpakning. Efter at være blevet såret, beretter Hptm. v. Borell om denne fremrykning i en beretning afgivet i Pierkenshoef om aftenen den 16. maj:

På baggrund af den i St. Jean modtagne regimentsbefaling, befalede jeg kompagnier til at følge mig i rækkefølgen 10. 11. 12. 9. med 300 meters mellemrum for at mindske tabene under fremrykningen. MG-delningen skulle slutte sig til 9. Kompanie, telefongruppen følge mig. Omkring 20 minutter før det fastsatte tidspunkt for stormen, ankom jeg med adjutanten og ordonnansen over Kahn-broen til den vestlige Yser-kanal bred, hvor jeg afventede kompagnierne for at gøre hver enkelt bekendt med den ændrede situation, og anviser dem beredskabsstilling. 10. Kompanie skulle søge forbindelse til I/213 i syd og de øvrige kompagnier slutte sig til mod

nord i det omfang rum var disponibel. Resten skulle ligeledes folde ud i to linjer og holde sig klar, hvortil den stejle kanalbred ydede plads og dækning.

Selvom 10. Kompanie var fulgt lige i hælene på mig, ankom de første folk først ca. 20. minutter efter at jeg var nået den vestlige side af kanalen. På forespørgsel om grunden, fik jeg fortalt, at det undervejs havde være nødvendigt at standse op. Efterhånden fulgte de øvrige kompagnier, dråbevis med store afstande, i tid over nogle timer. Ingen af de to MG kom overhovedet. Deres fører, Lt. Dahlgrün, havde jeg taget med frem for at anvise plads for indsættelse. I mellemtiden kom folk fra I. Bataillons kompagnier, som ved min ankomst ikke havde været til stede, så jeg forgæves havde søgt kontakt...

Videre i beretning gør Hptm. v. Borell i første linje troppernes tilstand ansvarlig for det forsinkede angreb, der efter hans opfattelse ikke var opgaven voksen. Derudover fremhæver han ordonnanserne Doose, 9. Kompanie, Drewes 10. Kompanie og Jung 11. Kompanie for »gennem koldblodig udførelse af deres forskellige opgaver, at hæve sig prisværdigt«.

Af denne beretning fremgår, at en storm på den af højre myndighed fastsatte tidspunkt (Kl. 1400), overhovedet ikke kom på tale. Endnu engang havde man ved udfærdigelsen af ordren ikke medkalkuleret de tidsrøvende vanskeligheder, frontenhederne var underlagt. Hvorigen var den af Hptm. v. Borell berettede forsinkelse indtrådt? Bedst kan dette spørgsmål besvares gennem to beretninger fra kredsen af kammerater fra III/213, der deltog i bataljonens lidelsesvej fra St. Jean frem til vestsiden af kanalen. Den ene stammer fra et medlem af 10/213, Landsturm Markert, altså medlem af det forreste af bataljonens kompagnier, den anden fra Landsturm Graue 9/213, altså det bageste af III. Bataljons kompagnier. Markert fortæller:

Modstanderen opdagede ikke vores stormkolonnes fremrykning. Uden at blive generet nåede vi ildlinjen. En lille skov dækkede os mod observation. Så forsvandt gruppen i en løbegrav. Mand bag mand står vi i den beskyttende dækning. Graven fører ned i engene og gav et godt udsyn. Næppe 200 meter foran stilling kan man se Yser-kanalen. På den anden side kanalen var der et åbent terræn. Længst borte i den citrene middagssol kan man se omridset af et kirketårn. »Gå dukket« bliver det sagt gennem rækkerne. Løbegraven enheder i en sænkning, der 50 meter til højre slår et sving og fører direkte ned til Yser-Kanalen. I forskråningen til sænkningen er der gravet dækninger og gravet forsvarsstillinger. Luften af svovl hænger overalt i luften. Sporene fra de forudgående kampe er endnu ikke forsvundet. Blodige stumper og andre rester fra en midlertidig forbindeplads ligger omkring i området.

Vores fremrykning er allerede erkendt af fjenden. Sænkningen ligger under fjendtlig infanteriild. Hele tiden pisker skud ind i den åbne del af sænkningen. Stormgrupperne har taget dækning bag den befæstede stilling og løber enkeltvis gennem infanteriilden frem mod kanalen. Der fornemmes et dump skud fra fjendens side. Pas på! Miner! Ned på maven! råber en eller anden fra dækningen. Kort efter lyder et voldsomt nedslag umiddelbart bag os i sænkningen. En tæt, beskidt-gul røg stiger op. Flere kammerater er ramt af sprængstykker. Enkelte vrider sig stønnende på jorden – Et nyt skud. Denne gang lander uhyret med et frygteligt brag i den forreste dækning. Fra en højere liggende dækning kommer en stor, stærk kammerat til syne, springer op og river sin jakke af. En blå skjorte af typen skibsbluse kommer til syne. På ryggen har han et stort sår. Manden ligner en bjørn. Bistert hæver han den knyttede næve. Forbandede hunde! Endnu en kommer ud af dækningen. Hvor er saniteteren? – spørger han, der inde ligger endnu en. Hvad er der da sket? Den har revet hele foden af ham – fra dækningen kan man hører kraftig stønnen.

Stormgrupperne blev urolige – går i opløsning. Alle stormer frem. En underofficer lader kun en ad gangen løbe frem gennem slugten mod kanalen. Hvor skal vi løbe hen? Rasende slår skud ned omkring os og flyver os forbi ørene. Kammerater styrter til jorden. Enkelte vender om. Kun nogle få sekunder varer dette kapløb med døden. Som et lyn har indtrykket gravet sig ned i hukommelsen. Langs siden af sænkningen ligger en død kammerat udstrakt på ryggen. Den døde må allerede have ligget der et stykke tid. Ansigtet på vedkommende, der tilsyneladende er død smertefrit, syntes næsten at smile. Han skæbne kan hvert sekund blive vores – På tværs af kanalen ligger en sænket pram, der med bjælker er forbundet med bredderne. Vi stormer frem over denne pram. Skråningen på fjendesiden af kanalen yder i første omgang dækning for den morderiske infanteriild. Spidsen af stormen er allerede nået den øverste kant af den omkring 5 meter højre kanalskråning. Bag ved hober folkene sig sammen. »Fold ud til venstre« bliver der brølet. Ophobningen går i opløsning.

En velkendt stemme råbte til mig. Få øjeblikke senere lå jeg ved siden af en gruppekammerat. – til venstre for os førte en kun ringe beskadiget bro over kanalen. Imellem et stormspang af træ. Af fjender er ingen mærkbare. Få meter foran os, på den anden side skråningen, er en let trådhindring forankret. »Anlæg bajonet!« lyder det gennem rækkerne. Vi gør os klar til nærkamp.

Pludseligt slår det med utrolig voldsomhed ind på venstre fløj af skråningen. Vi kan se enkelte kammerater kravle besværlig og fortvivlet ud af den sorte krudtrøg. Flere granater komme susende og slår ned. Vand og mudder flyver op bag os fra kanalen. »Artilleri skyder for kort« lyder det panisk fra hundrede struber. Fra kanten af skråningen foran prammen stiger en lyskugle op. Signalet bliver hurtigt forstået. Vores artilleri lægger ildforberedelsen længere frem. – Det hylser skarpt lige over skråningen. Nedslag efter nedslag følger i fjendens fortærræn. I feberagtig spænding er blikkene rettet mod den højre fløj i forventning af en ordre til angreb hvert

øjeblik. – Det har været kl. 14 – Kommandoen til storm udebliver – På kort afstand udvikler sig enkelt kampe. Gevær og maskingeværild blander sig med hinanden. Vi ved ikke, hvad der sker. En af vore kammerater kravler forsigtig op ad skråningen. Han vender straks tilbage. Den fjendtlige grav ligger lige på den anden side skråningen. – Så starter fjendens artilleri. De første granater lander i de bagved liggende stillinger, så lander de i sænkningen, over prammen. Den lammende afventen forvandles til stigende raseri. Efter en tid kommer meldingen igennem, at telefonen er afbrudt. På venstre fløj forsøger to kammerater at løbe tilbage over spanget, blev ramt og falder sammen på broen. Den forreste ligger dårligt to meter fra den beskyttende dækning. Han synes hårdt ramt og skriger om hjælp. Hele tiden forsøger han forgæves at arbejde sig frem med hænderne. Ingen af os kan hjælpe. Derfra, hvor lyskuglen blev opsendt, koncentrere den fjendtlige artilleri sig. Enkelte granater eksploderer præcist på skråningen. Vi venter – venter på ordren til storm ...

Kammerat Graue 9/213 beretter nedenstående fra omtrent samme tidsrum:

Søndag den 16. maj marcherede vi til 3. linje, hvor der blev anlagt stormoppakning og kl. 12 gik det så gennem en frygtelig artilleri- og infanteriild over åben mark, lang en hæk, gennem en dyb vandgrøft frem til kanalen. Granater slog ned omkring os, mange blev såret. Her faldt også vores Kammerat Kadler, som altid havde sørget for os som en far, ved siden af mig med et skud i hovedet. Jeg fik jakke, teltbane og frakke gennemhullet af sprængstykker. – Nu gik det over Yser-Kanalen via en træbro, hvorover fjenden havde indstillet sin MG-ild. Igen mange tab. Store miner landede hele tiden i kanalen og kastede store kaskader af vand op. Af min gruppe nåede ingen efter mig over kanalen, alle blev enten såret eller dræbt.

Det var altså fjenden voldsomme spærreild, der ved højlys dag i så stort omfang havde forsinket R.I.R. 213 fremrykning. Alligel kom efterhånden begge bataljoners hovedstyrke over kanalen. At ingen af de to MG fulgte med hang sammen med, at deres fører. Lt. Dahlgrün, som sammen med staben ved III. Bataillon passerede kanalen, kort efter blev såret og transporteret tilbage, men ligeledes af, at MG-delingen selv hurtigt led tab. Med tab på to døde og 7 sårede i den lille styrke var den fortsatte transport af MG'erne umulig. Et MG blev derfor midlertidigt underlagt Regiment 214, og med den andet placeret øst for kanalen. Yderligere to MG fra 213 under Oberleutnant v.d. Osten blev placeret i støttepunkt Sas-Berg.

Hptm. v. Borell overtog kl. 15 kommandoen over de dele af I. og III/213, der var sluppet over kanalen for at iværksætte det befalede angreb. Kort efter blev han imidlertid såret af den flankerende MG ild, der lå over kanalen ved Het Sas, mens III. Bataljons adjutant, Lt. Stucke kort efter faldt på grund af artilleri. I mellemtiden var også Hptm. Plange nået over på vestbredden, hvor han overtog kommandoen over alle dele af regimentet her. Det var imidlertid blevet aften før alle folk var sluppet igennem fjendens forsvarsild og havde gået forbindelse med deres bataljon eller i de mindste med regimentet, mens fjenden fortsat holdt vestbredden under en kraftig beskydning. Skumring var allerede indtruffet da angrebet endeligt kom i gang fra den løbegrav, der gik fra kanalen til Bryggerigården, men førte imidlertid kun til magre resultater. De tabte stillinger blev ikke nået, hvorimod det lykkedes at danne et nye mindre brohoved ved broen nord for Het Sas. Meldingen om, at 214 havde mistet bryggerigården, beroede på en fejltagelse. Tabene, hvormed dette forholdsvis ringe resultat var købt, var uforholdsvist stor: Denne dag mistede Regiment 213 9 officerer, 2 Offz.St., 38 underofficerer og 432 mand. Af officererne var de 6 faldet: Lt. Scheffer 2/213, Lt. Stucke III/213, Lt. Thomann 4/213, Lt. Osterdinger 3/213, Lt. Herrmann 12/213 OG Lt. Köhler 11/213. Tre var såret: Hptm. v. Borell (III/213, Lt. Schmitt I/213, Lt. Dahlgrün MGK (Lt. Meyerdieks 2/213?).

På trods af den overordentlig store anstrengelse, man havde forventet af regimentet, var situationen på vestbredden overordnet set på ingen måde blevet bedre, men var stadig yderst uholdbar. Enhederne var mod slutningen af deres modstandskraft, fjenden holdt brohovedet i et jerngreb, hans overordentlige overlegenhed i artilleri gav ikke tyskerne nogen ro, og en reserve af friske tropper eksisterede ikke. Til sidst var der for den højere føring ikke andre beslutninger tilbage end: rømning, hvor bitter end et sådant ord lyder for en kriger. Om aftenen kl. 20 kom til regimentet en befaling, der til en vis grad forkyndte en rømning: sårede og alt unødvendig materiel skulle bringes tilbage over kanalen. Kl. 2205 kom så endeligt befalingen fra 46. R.D., der beordrede alle enheder på den østlige side af kanalen til kl. 0200 at falde tilbage, og til at ødelægge alle broer og spang. Denne ordre virkede meget tydeligt som en forløsning for resterne af Regiment 213, da vestbredden dannede et konkret helvede for dem, som levende og uskadte havde overlevet adgangsveje og broer. Mange kammerater har formentlig følt visse bitter tanker, om under disse omstændigheder, de gevaldige ofre R.I.R. 213 havde bragt den 16. maj også havde været nødvendige. Der er jo imidlertid med alle sådanne spørgsmål, der alene stilles på baggrund af senere erhvervede erfaringer og kendsgerninger, at de ikke har nogen praktisk værdi. Om gennemførelsen af rømningen er der i regimentets og bataljonernes krigsdagbøger kun nogle få ord, der lader sig slutte, at gennemførelse glat og let lod

sig gennemføre. At der imidlertid måtte overvindes alle mulige vanskeligheder, i det mindste for deles vedkommende, fremgår af dagbogen for Kammerat Graue 9/213.

Som det blev mørkt gik jeg tilbage gennem graven, og fandt min kompagnifører Lt. Ritter med ca. 30 mand af kompagniet. Vi måtte øjeblikkeligt skanse og udbygge stillingen, hvorunder vi havde store tab. Kl. 4 nåede ordren frem til os, at alle grave på anden side kanalen skulle være rømmet inden kl. 0430, og at alle broer på dette tidspunkt skulle sprænges. Alle gik hals over hoved tilbage! Overalt lå hårdt sårede, og bad om at blive taget med. Mange blev bjærget, men at få dem alle med var ganske enkelt umulig. – Over kanalen var vi så tilbage, men ingen vidste, hvorhen det gik videre. Vi vandrede forvirret rundt omkring en lille skov. Da det blev mig for broget, gik jeg alene på held og lykke et godt stykke videre tilbage, og stødte i det åbne terræn på vores eget feltkøkken. Det var en helt ejendommelig fornemmelse, som jeg så feltkøkkenet. Jeg kunne i det øjeblik have foræret dem alt, jeg ejede. – Lidt efter lidt indfandt sig 90 af de 135 mand, vi var rykket ud med. Vore tab skulle have været betydelige, alene 12 officerer fra regimentet. Det var et sørgeligt gensyn! Alle trætte og så udmattede, at vi kunne falde om. Kun drikke! drikke!! Feltkøkkenet kørte ubrugt tilbage ...

Kammerat Markert 10/213 berettet om eftermiddagen den 16. maj, om stormen og om rømningen:

Klokken var blevet 4 om eftermiddagen – Pludseligt piskede fra broen et maskingevær salve på langs af skråningen. Igen opstod en ny panik. »Grav jer ned« - lød skrigene. Sveddryppende kastede vi os ned i den fugtige jord. Fjenden havde sneget sig ind i brohovedet – kommer en melding fra højre igennem. Et lag af ler dækker seletøj og tasker, trænger ned i støvleskafterne. Svovlen river i øjne og hals. De såredes jamre stiger til det forfærdeligste. - »Fjenden ligger 50 meter fra vores venstre flanke« - en ny melding slipper igennem. – Granater og shrapnels hyler og brager med øredøvende voldsomhed i stilling, foran skråningen, kanalen. Med forenede kræfter har jeg med mine gruppekammerater fået os helt skanset ned i jorden. – Vi stirrede op i den strålende blå maj-himmel. – Vores situation er fortvivlende. Bag os kanalen – foran os tre meter stejl skråning – bag den fjende – om og over os en morderisk artilleri og infanteriild – En cigaret, det beroliger - »hvis den arme pige blot ikke havde så mange børn« - siger min kammerat pludseligt. »Å hvad, hvor vi bliver, bliver vi begge« - forsøgte jeg at opmuntre. Han trykker krampagtig min hånd. »Hvis vi to komme levende herfra, vil vi dele en flaske vin«. Disse få ord skabte et livslangt venskab på liv og død. - »Kompagnifører faldet« kommer meldingen fra højre. Hvad betyder det? Time efter time går. Lidt efter lidt daler artilleribeskydningen. Også infanteriilden lyder kun af og til. Modstanderen synes kun at skyde mod levende mål.

Vore tab må være store. Enkelte sårede og døde ligger for foden af skråningen umiddelbart ved vandet. Kammeraten fra broen jamrer sig stadig. Kræfter synes dog allerede at være mindre. Vi kan ikke se, hvad de sker over skråningen. Det begynder at blive mørkt. Tørsten kvæler – feltflasken er tom. Vi ryster. De såredes stønnen går på nerverne. Så efter at det er blevet mørkt kommer forløsningen. »På benene – lad gå videre« - råber en eller anden halvhøjt mod vores jordhul. Vi rejser os – famler os op ad skråningen. Men i næste sekund bryder en rasende maskingeværild løs. Snart efter begynder den fjendtlige artilleri igen. Talrige af fjendens lyskugler går op og lyset spreder sig. Jeg hænger fast i en pigtrådsbuk og kan ikke komme fri. Med voldsom hast kaster jeg mig hovedkulds ned i den fjendtlige grav inklusiv buk. »Skytteild« bliver der brølet igennem larmen. Fjenden havde rømmet gaven uden kamp. På korteste tid havde vi flyttet forskansningen mod front og skyder uden mål ind i natten.

Geværløbet er allerede rødglødende. Bundstykket er blevet varmt. Det bliver svært at tage ladegreb – Fra højre fløj bliver Vizefeldwebel L kaldt til. Der mangler åbenbart førere – I lyset af en lyskugle bjærger sanitetsmandskab de sårede langs skråningen. Omkring midnat falder artilleriilden. »Klargøring til tilbagerykning! Ordre kommer!« - lyder langs rækkerne. Denne befaling forklarer hele kampsituationen. Der er ikke længere nogen tvivl. Angrebet er opgivet. Endnu i en time skyder vi planløst mod den usynlige fjende. Så bliver der roligt. Lydløst falder vi tilbage over kanten. For foden af skråningen ligger stadig en hårdt såret kammerat. »Tag mig med, kammerat« kommer det tonløst. Med fortvivlede anstrengelser jeg slæber jeg en dødssåret krop frem til broen. To sanitetsfolk overtager ham ved broen. – Ved båden er der lavet et nyt spang. En knap knædyb løbegrav fører via sænkningen tilbage til udgangsstillingen. – Modstanderen havde ikke opdaget vores tilbagegang. Ugeneret kommer vi igen tilbage i dækning. – Næppe var livet i sikkerhed, før de levende behov igen vågner. Tørsten kvæler utålelig. Begærlig slubres af grundvandet i et hul. Så trækker vi uden orden tilbage gennem løbegraven. Efterhånden samles kompagnierne ved møllebakke-stillingen ved Bixschoote. Den følgende middag træder kompagniet an i dækningen. Det er en sørgelig appel – I Hærberetningerne lyder det kun kort: »Kamp ved Het Sas«.

II. Bataillon (Hptm. Rasch), der ved et lykkeligt tilfælde havde undgået ordren til at krydse broerne ind i brohovedet, fik den 16. kl. 13 ordre fra 91. Brigade til med et kompagni at besætte støttepunkterne A, B og C. 6./213 kom til Støttepunkt A (ved Steenstraat), 8/213 til B (mellem Steenstraat og Het Sas), 7/213 til C (jordskanse Het Sas), mens 5. Kompanie rykkede ind i den gamle stilling bag Stampkot ferme. II/213 skulle i tilfælde af, at det befalede angreb kl. 14 mislykkedes, holde broerne over Kanalen åbne. Bataljonsstaben fik en ejendommelig

brigadebefaling, hvorefter den skulle flytte sin kommandostation fra vestsiden af kanalen 300 meter syd for Steenstraat til III/215 kommandostation. Den lå dermed skilt fra sine kompagnier af kanalen. Indtil kl. 20 den aften var den som resultat af befalingen og den heftige fjendtlige artilleriild uden kontakt til kompagnierne. 7. Kompanie havde på jordskansen ved Het Sas på grund af en minefuldtræffer de store tab af 9 døde og 21 sårede. Om aftenen fik II. Bataillon ordre til at udbygge de stillinger, 6., 7. og 8. Kompanie havde besat i løbet af dagen, og forbinde dem med en grav. Sammen med Pionier-Kompanie Lessler skulle 5. Kompanie skanse i graven nord for Steenstraat. Disse forholdsregler skulle etablere en ny 1. linje efter rømningen. Kl. 1250 modtog II/213 ordre til fra den nye 1. stilling at besætte støttepunkt B (8/213) og den nye grav mellem B og Jordværk Het Sas (6/213) til forsvar. 5. Kompanie skulle som reserve placeres bag jordværket, men kunne på grund af beskydningen ikke forlade dens stillinger nord for Steenstraat, og nåede først den 18. om aftenen tilbage til bataljonen. I stedet fik II. Bataillon tildelt 9/213 efter at denne i morgengryet den 17. maj var nået frem til den østlige bred.

Resterne af I og III. Bataillon (minus 9.) rykkede ind i den gamle stilling ved Bixschoote således at I/213 anvendte dækninger og gravene mellem Kortekeer-Cabt og Mittelweg, mens III/213 indrettede sig til højre herfor. Her søgte de overtrætte søvn og rekreation oven på de overmenneskelige anstrengelser og lidelser de sidste 36 timer, for så vidt den begrænsede plads, den snart begyndelse regn og de overbelastede nerver tillod.

Man kan betragte rømningen af den vestlige side af Yser-Kanalen som afslutning på de kampe, der samlet under navnet Het-Sas, så herligt begyndte med den store sejr 22. april. Når denne ærværdige start fik en så sørgelig afslutning, ligger der i dette ikke den ringeste bebrejdelse af fronttropperne. De gjorde til det sidste øjeblik deres fulde pligt, ikke kun de gamle krigere, som startede stormen den 22., men også det senere ankomne erstatningspersonel, så vidt netop deres mangelfulde uddannelse og deres ofte ikke tilstrækkelige fysiske tilstand gjorde det muligt. Mange af dem kom som nybegyndere direkte ind i den forfærdende 16. maj, der den allerførste færd krævede de største krav til nerverne.

Som hele 46. Reserve-Division, kan især R.I.R. 213 være stolt over »Het Sas«. Den havde i disse uger mellem den 1. april og den 16. maj fuldført en præstation, der vil være i stand til at holde stand mod enhver kritik, og netop gennem de kamp-, anstrengelses- og lidelsesmættede april og majdage, har den for alle tider indskrevet sit navn med uforgængelige bogstaver i annalerne for den gamle, hæderfulde tyske hær.

Når den 22. april ikke bagte den fulde succes, lå skylden ved andre instanser end hos frontenhederne. En opklaring af dette skyldsspørgsmål er ikke opgaven for en regimentshistorie. Alligevel skal der indskydes en vurdering af General v. Tschischwitz, daværende stabschef ved XXIII. R.K., og dermed en person, som også havde ansvaret for R.I.R. 213 ve og vel.

Som daværende chef for generalstaben ved XXIII. R.K. indtager jeg i overensstemmelse med min 1. Generalstabsofficer, Oberst a.D. v. Voss følgende indstilling:

Klargøringen om natten 21./22. april til angrebet, var den tredje, der måtte gennemføres. Allerede i de to forudgående nætter var sådanne skridt befalet; de førte ikke til angreb, da der i daggryet indtrådte vindstille. Ved den anden klarlægning blev angrebet så sent tilbagekaldt, at troppernes tilbagetrækning over åbent terræn i dagslys indebar en stor risiko.

»Betænkeligheder« ved et angreb i dagslys, som det udtrykkes i Rigsarkivets bogværk, bestod ved generalkommandoen for så vidt ved, at derved også de sidste til angrebet nødvendige forberedelse ved enheder måtte ske i dagslys. Dette var i høj grad uønsket. Desuden ville et angreb, hvis gas først mod aften blev blæst ud, fortsætte ind i mørket. En udnyttelse af en succes ville derfor være så godt som udsigtsløs, for de i stillingskrig allerede vante enheder ikke ville være i stand til at gennemføre den overordentlig vanskelige natoperation. Denne mulighed var forud på intet tidspunkt blevet behandlet.

Gasangrebet var i sig selv upopulær ved stabe og tropper. Det blev forventet, at overraskelsen ville lykkes og en succes ville blive opnået. Det var den bestemte forventning, at det ville lykkes tropper fra XXIII. Reserve-Korps at overskride kanalen. Jeg fandt det til udnyttelse af en succes som nødvendigt, og bad personligt ved Chefen for generalstaben ved 4. Arme om klarlægning af en division bag højre fløj.

At denne division - som angivet i Rigsarkivets værk - af den øverste hærledelse ikke blev stillet til disposition, og heller ikke 4. Armee stillede enheder til rådighed for en opfølgning, erfarede jeg først den 22. om aftenen efter opnåelse af de første resultater. Nyheden var for os alle en stor skuffelse. Havde jeg vidst at der ikke var reserver til disposition til en udnyttelse af succes, ville jeg under alle omstændigheder have modsat mig, at enheder af XXIII. A.K. satte over kanalen. Til hvilket formål etablerer man et brohoved? dog kun, hvis man vil anvende det til en fortsat fremrykning. Hvis dette virkelig var Armee-overkommandoens hensigt på et senere tidspunkt, måtte det forsøges at gøre brohovedet betydeligt større, især at give det en større dybde. På den måde var situationen for tropperne umulig i forhold til de af AOK opgive mål. De stod kun nogle få hundrede meter vest for kanalen, og havde denne umiddelbart i ryggen. De brospang, pionerne i mønstergyldig indsats og tapperhed trods en voldsom beskydning etablerede, blev øjeblikkelig sønderskudt. Troppernes livsbetingelser i dette begrænsede rum var værst tænkelige. Fjenden trak sit samlede artilleri sammen over dette

brohoved, og tilføjede os på 7 dage ikke mindre end 6.500 mand tab. Brohovedet var altså en fuldstændig unødvendig og ansvarsløs belastning af tropperne. Der bestod den risiko, at de tre regiment [R.I.R. 213, 214 og 215], der sad i brohovedet, ville blive kastet i kanalen før det ville blive muligt at bringe dem forstærkninger. Brohovedet blev på anbefaling fra Generalkommandoet, og på trods af kraftig modstand fra Armee-overkommandoen, rømmet om natten 16./17. uden tab.

Overordnet betragtet, er min vurdering som følger: Det er højest beklageligt, at dette gasangreb døde ud som et fyrværkeri. En gang anvendt var hemmeligheden afsløret, og fik fjenden til at organisere sin gasbeskyttelse.

Der forelå ingen grund til at betvivle udsigten til en succes. Efter forskellige indledende forsøg, blev der i øvelsesterrænet ved Beverloo i Belgien gennemført et øvelsesangreb over divisionsbredde, og efterlod hos de deltagende generalstabsofficerer indtrykket af et overordentlig virksomt kampmiddel. Men skulle der gøres brug af dette nye kampmiddel et eller andet sted langs fronten, så måtte alt sættes på ét bræt og forsøges at opnå størst muligt udbytte af den, i det mindste i dette ene tilfælde. Hvis der hertil i april ved og omkring Ypres ikke var tilstrækkeligt kræfter, burde der ganske enkelt være valgt et andet tidspunkt på et andet punkt. Derfor, som imidlertid dette kampmiddel blev anvendt, blev resultatet, bortset fra den moralske virkning, minimal. Det resulterede i en uanvendelig strid om terræn, og rettede verdens stemning imod os på grund af anvendelsen af gas.

I slutningen af april var det ikke nødvendigt ved Ypres at indsætte brugen af gas. På grund af den store afstand mellem de to krigsskuepladser, kunne der ikke være tale om en afledning af fjendens opmærksomhed fra forberedelser til den forestående gennembrud ved Gorlice. Heller ikke afledning af fjendens opmærksomhed fra banetransporterne til Galicien kom næppe på tale, og allerede næste dag ville afledningen ikke mere være virksom.

Hvis man som »videre mål« havde »Yser-Kanal til inklusiv Ypres«, gav det ingen mening i at gå over kanalen i nord. Så ville det uden tvivl havde været bedre, kun at gå frem til kanalen, og i stedet anvende de udsparede enheder til et fremstød mod Boesinghe fra syd (øst for kanalen).

Efter de allieredes egne beretninger havde det ved et korrekt gennemført angreb og et kraftigt opfølgende angreb, været ganske muligt at være nået Ypres, og derved tvinge englænderne til at opgive Ypres-buen. For os ville det ikke kun have betydet en betydelig terrængevinst, men også en betydelig besparelse af tropper. Denne besparelse ville have været større end fjendens, da der til besættelse af den ydre frontbue krævede flere enheder end fjendens. Samtidig ville en succes have været et betydeligt prestigetab for englænderne.

Dette såkaldte »Videre mål« kunne under alle omstændigheder være nået, da de hertil nødvendige reserver rent faktisk var tilstede – endda i 4 Armee beretning:

- 3 Matrosen-Regimenter (opgivet af Generalleutnant von Hülsen, under krigen generalstabschef for Marinekorps)
- 2 Infanterie-regimenter fra IX. A.K.
- 37. Landwehr-Brigade
- 43. Reserve-Division (Armee-reserve)

Altså totalt en styrke af infanteri på næsten 2½ division. Gennem en tilsvarende afløsning kunne man ved XV. A.K. have frigjort en samlet division.

Størrelsen af denne reserve garanterede en succes, hvis den samlet, målbevidst og rettidigt var blevet indsat. I stedet kastede man den enkeltvis og spred ind i kampen og opnåede derved kun lidt.

Til opnåelse af en strategisk succes af større omfang efter et vellykket gennembrud, havde dog krævet betydelige kræfter, der på dette tidspunkt ganske enkelt ikke var til rådighed.

Jeg tilslutter mig fuldstændig slutsætningen i Dr. Hanslians historie om Ypres kampen: »I denne form havde det været bedre at undlade angrebet«.

I et feltpostbrev skriver krigsfrivillig Hans Guthe 3/213:

Birkenhöhe, den 29. april 1918

Mellem Houthulst og Melane

.... vores stormlinje gik fra Bixschoote frem mod Het Sas. Vi havde ordre til at rykke frem som 3. linje. Denne befaling trådte for os i kraft fra 14. april, for stormen kunne hvert øjeblik blive sat i værk. Siden den 8. april har vi dag og nat været i fuld aktivitet, har indbygget stinkflasker, gravet reservegrave, slæbt brotræ frem, selv bygget brodele og feltjernbaner. Fra den 14. april lå vi konstant i alarm, flyttede hele tiden mellem 1., 2. og 3. line. den 21. april om aftenen gik vi i 3. linje i reservegraven. Brr! hvor var natten kold. Så den 23. om eftermiddagen kort efter kl. 18 lød det »anlæg stormpakning, kl. 18 bliver flaskerne åbnet«. I alt hast bliver alt gjort klar. Tornystre bliver samlet, alle spiser i hast et eller andet, og næppe er man færdig, så stiger der fra flaskerne foran os en hvid skygge. Næppe 5 minutter senere er hele fronten foran os dækket af en gullig-grøn sky, der af vinden hele tiden presses fremad. Vi selv er udrustet med en beskyttelsespakning foran næsen. Kl. 1830 rykker vores første linje frem. I samme øjeblik iværksætter franskmændene en nærmes djævelsk granatild, at vi ikke længere kan holdes tilbage og i hurtig løb stormer frem mod vores 1. grav og videre. Hermann og jeg

hiver efter vejret. I mellemtiden er kompagniet imidlertid forsvundet, og med den er også Merck forsvundet for mine øjne. Han skulle kort efter være blevet såret. Altså Herman og jeg løber videre og videre, for at få granater og shrapnells er ikke behageligt. På en gang opdagede vi, at vi befandt os i den 1. linje. Godt nok, tænkte vi, så er det bedre, at vi følger 1. linje frem. Altså: »Klar til spring!« - »Spring, spring!« - og så »fald ned!«. På den måde går det et kort stykke tid fremad indtil vi når kanalen. Foran os en lille, smal bro af træ, og bagved en befæstet fransk stilling. Nu hedder det: »Klar til storm. Spring! Fremad!« - Hurraaa – Franskmændene åbner en rasende geværild. På et sekund er vi nede ved broen, og i samme sekund hæver sig et hvidt flag over skansen. Ingen lade sig nu holde tilbage, alle vil være først ovre for at se, hvad vi har undgået. Resultat: omkring to kompagnier gamle franskmænd. Og kun 50 af vore er stormet løs på stillingen. det var den venstre fløj af den franske Het Sas-stilling. Hvad der yderligere skete, kan I læse i generalstabsberetningen.

Om aftenen graver vi os ned i linjen Lizerne – Ypres. Franskmændene (i øvrigt om morgenen den 23. forstærket af Zuaver) beskyder heftigt hele det erobrede område med artilleri, så det er frygteligt svært for os at holde stillingen. Den 26. gjorde Zuaverne et angreb og kastede vores venstre fløj noget tilbage. Vi måtte af samme grund omdanne vores løbegrav til skyttegrav, så vi ikke blev afskåret fra kanalen. Jeg siger jer, det var en hård kamp. Det blev dog opnået, at Zuaverne igen blev kastet ud af vore grave og den gamle stilling kunne genbesættes. Franskmændene, eller nærmere Zuaverne, gravede sig ned 100 meter foran vores grav. Sådan forblev vi til den 28. april i første stilling, for at holde den og for at forsvare den. Dette lykkedes også fuldstændigt. Siden den 29. morgen ligger vi nu i barakker her i skoven ved Birkenhöf i stadigt alarmberedskab, og er ind i mellem også ved alarm sendt frem i stillingen. I vores kompagni er begge løjtnanter faldet den 26., og halvdelen af kompagniet er tabt. Mange tab er meget sørgelige, men det er jo krig. Hvad der alt ellers sådan er forekommet, og hvad man ser og hvad der er af øjeblikke, kan I overhovedet ikke forestille jer, og jeg vil heller ikke forsøge at beskrive det. På resten af kompagniet, der var med på den anden side kanalen, og endnu er her, tænker vi overhovedet ikke på. I tankerne var vi langt væk, pinse i Paris eller på ferie ved Petrus. Det er dog nu alt overstået, og jeg er igen helt ovenpå.

Slusen ved Het Sas

Skrevet til erindring for Reserve-Infanterie-Regiment 213, der de 11. oktober 1914 fr Jylland drog mod fjenden. Med henvisning til dens skæbne blev den i folkemunde døbt »Dobenregiment«.

Tief unter Geschossen der wütenden Schlacht
Am Yserkanal ruht die Kompanie.
Kein drittel vernimmt mehr die Grabenmelodie,
Wie das hinabgurgeln tosend jagt:
Die Schleuse Het Sas rauscht Tag und Nacht.

Hoch zum Granatberg hinan sich wagt
Brüderkopfbataillon, ein Steg im Katarakt.
Dunkle Flut verrauscht im Minentakt,
Wie ein Lindwurm wälzt gasig dort Todesmacht:
Die Schleuse Het Sas rauscht Tag und Nacht.

Hexenkessel rechts, links Uferkamm kracht
und vorn herüber Kanalkampf dröhnt,
Und drüben ein Sprung von der Schleuse uns trennt
Und ein unheimlicher Wunsch durch die Seele brennt:
Doch die Schleuse Het Sas rauscht Tag und Nacht.

An der Schleuse von Het Sas endet die Schlacht,
Unser Ypern, das einschlägt in Schutt und Staub,
Da ruhen die Braven, ihre Leider sind taub,
Bis Donnerruf braust, die Reveille erwacht.
Und die Schleuse Het Sas rauscht Tag und Nacht.

Herman Gerhard Backer.

* * *

Fra 17. maj til 6. juli 1915

Efter at fjenden havde nået sit mål med nedkæmpelsen af brohovedet på vest siden af Yser-Kanalen, ebbede vildskaben i kampene omkring Het Sas – Steenstraat i de næste uger langsomt ud. Dette betød imidlertid ikke, at de hårdtprøvede frontenheder i første omgang fik den længe savnede og nødvendige hvil. Den ubetinget nødvendige reorganisering af de enkelte enheder og deres sammensvejsning til virkeligt kampkraftige styrker, kunne kun nødtørfigt gennemføres mellem to perioder i graven. Alligevel var det i det mindste muligt at tænke lidt på sig selv i de næste uger, hvor de egentlige kamphandlinger døde ud. Da der i denne periode kom til en vis regelmæssighed i Regimentes indsættelse, og for ikke at gøre fremstillingen ensformig ved at trætte med gentagelser, er for tiden fra 17. maj til 6. juli lavet en skematisk oversigt over regimentets, hhv. bataljonernes indsættelse ¹⁾.

Frem til den 28. maj forblev alle tre bataljoner i rummet Het Sas – Steenstraat – Kortekeer – Bixschoote som følger:

	I. Bataillon	II. Bataillon	III. Bataillon
17. – 18. maj:	Kortekeer	<i>Het-Sas</i>	Kortekeer
19. – 23. maj:	<i>Het Sas</i>	Kortekeer	Kortekeer
24. – 28. maj:	Kortekeer	Kortekeer	<i>Steenstraat</i>
Om natten 28./29. maj blev hele regimentet afløst af R.I.R. 215 og gik i Baraklejr Pierkenshock			
29. maj – 3. juni:	Pierkenshock	Pierkenshock	Pierkenshock
4. juni – 9. juni:	<i>Afsnit C Boesinghe – Pilckem (højre II, I, III)</i>		
10. juni – 15. juni:	Pierkenshock	Pierkenshock	Pierkenshock
16. juni – 18. juni:	Kortekeer	Pierkenshock	Pierkenshock
19. juni – 21. juni:	Pierkenshock	<i>Boesinghe</i>	Kortekeer
22. juni – 24. juni:	Pierkenshock	Kortekeer	<i>Boesinghe</i>
25. juni – 27. juni:	<i>Boesinghe</i>	Kortekeer	Pierkenshock
28. juni – 30. juni:	Kortekeer	<i>Boesinghe</i>	Pierkenshock
1. juli – 3. juli:	Kortekeer	Pierkenshock	<i>Boesinghe</i>
4. juli – 6. juli:	<i>Boesinghe</i>	Pierkenshock	Kortekeer

Vedrørende afsnitsgrænser for Steenstraat – Het Sas og Boesinghe-stillingen fremgår nedenfor. Kortekeer-stillingen var den tidligere tyske stilling (før 22. april) uden begrænsninger til siderne.

Tidsperioden 17. – 28. maj, kendetegnet af områderne Het Sas, Steenstraat og Kortekeer, fylder i hukommelsen naturligvis mindre end de forudgående kampe omkring Kanalen. Frem for alt drejede det sig om hurtigst muligt at fremstille anvendelige stillinger, forbindelsesgrave bagud og sørge for underbringelses muligheder. Dette betød for de overanstrengte tropper fornyede krav til arbejdsindsats. Hele tiden lød befalingen på skanse-enheder og lignende.

Musketier Eduard Markert 10/213 fortæller om disse stillingsdage:

Til højre for vejen Bixschoote – Het Sas, godt et kvarters gang bag Smisker-banestationen, gennemskæres terrænet af de stadig godt bevarede skyttegrave fra kamplinjen i 1914. De opkastede dækninger hæver sig tydeligt som smudsig gule lervolde op fra omgivelserne. I en ring omkring en bakke med ruinerne af en sammenskudt mølle, ligger vores anden linje - reservestilling »Mühlenhügel«, der har fået navn efter denne ruinhob. Kompagniets skrivestue og feltkøkken er ligeledes placeret i denne grav. Denne reservestilling har den fordel, at den er tør, men er også berygtet som »lusebefængt«. Sol og regn har forvandlet de lerede dækninger til en glat, stenhård skorpe. Små indbyggede rum i brystværnet er udklækningssted for disse hvidgule blodsugere, der forårsager en ubehagelig, i højsommer næsten utålelig, kriblende fornemmelse over hele kroppen. Også en anden gæst gør sig uforskammet bemærket – rotterne. For disse brunsorte gnavernes med den lang nøgen hale, er kampområdet et paradys. Disse røvere nøjes ikke kun med tildækkede spiselige rester i terrænet, men trænger ugenerte ind i dækningerne. Intet er sikkert for disse ubehagelige væsener. – Tjeneste i reservestillingen giver mulighed for afslapning. Indtil middag er søvn og hvile en retting. Om eftermiddagen finder normalt kun en kort appel sted.

Efter mørkefald træder kompagniet an til skansning med basis, frakke og gevær. Det går endnu engang til Het Sas. I den lille skov foran stillingen er der indrettet et træskur. Her er der gravet en massegrav. Nat efter nat afsøger vi med en bære og nærmere tildelt område af terrænet, for at bjærge ofrene fra de forudgående kampe. Det er en grim, ofte rystende opgave. Antallet af faldne kammerater er så stort, at det ikke lader sig gøre at

¹⁾ Kursiv betyder forreste linje.

bringe dem til regimentets kirkegård i Pierkenhoek. Vi må her i kampområdet overlade dem til jorden. – I det sparsomme lys fra et stearinlys tømmer en sanitetsmand i træskuret lommerne på de faldne kammerater og samler de få ejendele i en pose sammen med en afrevne halvdel af vores identitetsmærker. Den øverste halvdel af mærket går med den døde kammerat i graven – I sænkningen ved kanalen har døden haft en forfærdende høst. Billedet af de i døds kamp forvredne kroppe, ofre for artilleri og miner, er uforglemmelige. – Også i baglandet har kampene ved Het Sas kostet ofre. Her finder vi i et hegn en død kammerat siddende opret. Han holder stadig fast på sit gevær med opplantet bajonet, der støtter på jorden. Han var åbenbart stadig kampberedt. Et knapt synligt skudsår i tindingen har kostet ham livet. Også han ligger snart i den fugtige massegrav – I morgengryet returnerer vi til reservestillingen.

De følgende nætter arbejdede vi på en befæstelse af ildstillingerne. Pionerernes samleplads ligger i Bixschoote. Her herskede der i mørketimerne en livlig trafik. Det ved fjenden for længst. Bixschoote ligger til stadighed under fjendtligt artilleri. Feltbaneskiner krydser gaderne. Kældrene under ruinerne rummer ammunitions- og materieldepoter. Overfor kirken, der er forvandlet til en bunke murbrokker, er der placeret en front forbindeplads. Kolonner af enhver art befolker landsbyen. Hertil kører feltkøkkener for at forsyne kammeraterne i ildlinjen med fødevarer. I gadekæret bag kirken ligger stadig de rådne rester af køer fra det første stormangreb. – Vi slæber pigtrådsruller og jernstænger frem til ildlinjen og forankre pigtrådshindringer foran forreste stilling. Vi bygger dækninger og graver løbegrave. Det er kamptroppernes opgave i reservestilling. Den er ikke mindre risikabel ned tjenesten i frontgraven.

Dertil kom en anstrengende vagttjeneste, da man stadig frygtede for, at fjenden ville forsøge at udnytte sin »succes« til et fremstød på østsiden af kanalen. Dertil kom det imidlertid ikke. Det syntes, som havde fjenden fået opfyldt sine ønsker. De endnu tilbageblevne rester af kanalbroer og spang, som kun utilstrækkelig var blevet fjernet, blev på forlangende af infanteriet om natten ryddet eller sprængt af pionerer.

Under de mange frem og tilbage rykning i denne stillingsperiode var de enkelte kompagnier ofte ikke underlagt deres egne bataljoner. Eksempelvis var regimentet ved afløsningen den 23./24. maj fordelt som følger:

I/213 (Hptm. Plange): 1., 3., 5. og en deling af 12/213.

II/213 (Hptm. Rasch): 2., 4., 6., 7 og to delinger af 12/213.

III/213 (Oblt. v.d.Osten): 8., 9., 10., 11. og 3 MG 213.

Uddannelsen på minekaster (såkaldte Kleine Minenwerfer) og på geværgranater begyndte på dette tidspunkt, og den 25. maj blev til denne uddannelse kommanderet Lt. Schnake 8/213, 3 underofficerer og 18 mand, ligesom der også måtte afgives mandskab til Schwere Minenwerfer-Abteilung 39. Den 23. maj modtog regimentet en anseelig tilgang af officerer i form af 22 løjtnanter, der for en dels vedkommende stammede fra garden. De gav regimentets officerskorps nyt liv, og kom til i lang tid, for del dels vedkommende resten af krigen, at gøre tjeneste her. Det drejede sig efter den første tildeling til kompagnier om løjtnanterne: 1/213 Hizer, Garhmann, 2/213 Doscocil, Jock, 3/213 Kath, Mähler, 4/213 Krause, Schmidt II, 5/213 Blömeke, Schmidt (Kunst), 6/213 Dabelow, Podborny, 7/213 Schmitzky, 8/213 Pegel, Schnalke, 9/213 Fiebig, Schildbach, 10/213 Wassmund, Rätling, 12/213 Boldtig, Vité, MGK/213 Krumhaar. Allerede meget snart skulle en række af disse unge officerer betale deres trofasthold til fædrelandet med deres liv. Feldwebelleutnant Schäfer, der var ankommet den 8. maj, overgik allerede den 30. maj 1915 til en Landsturm-bataljon.

Fra en beretning af Lt. Wassmund 10/213 fremgår disse »gardisters« første indtryk af R.I.R. 213:

I Thielt blev vi af A.O.K. 4. Armee tildelt XXIII. R.K., og videre gik tildelingen over division og brigade indtil vores kommende »hjem« - R.I.R. 213. Og snart efter var vi så også ved vore kompagnier. Ja, der var ting, der syntes meget sjove: her kom vi (vel omkring 20 unge officerer) frisk derhjemme fra, alle med den lange hvide gardesnor på den flade krave, med skulder distinktioner og - med den lange sabel, hvormed vi ville kaste belgierne ud af deres land. Først følte vi os ret stolte over disse lange knive, men snart også en smule komiske, for intet menneske bar længere sabel i skyttegraven, kun en bajonet. Og snart varede heller ikke denne herlighed meget længere. - - - Å, I gamle, kærer kammerater, husker i endnu, hvordan »stillingen« så ud? Allerede i 50 cm dybde kom vandet, så dybere kunne man ikke grave. Man måtte derfor med det samme bygge stillingerne høj ved hjælp af sandsække. Imidlertid bestod denne mur af sandsække, der ofte kun var 50 cm. høj, kun af en række sandsække – virkeligt en mægtig kuglefang, der i virkeligheden ikke gjorde andet end skjule udsynet – hvis man med denne stillingsdybde på blot 1 meter »gjorde sig lille«. Det var for os nye, lange karle ikke helt let. Men vi fik det jo lært, ellers ville vi ikke længere have været her. Men alligevel var vi overraskede, da vi fra garde-regimentets stilling i Nordfrankrig kun kendte til dybe grave i kridtholdig jord, mens heroppe, siden tidspunktet for gasangrebet, vore kammerater i 30 lange dage og nætter havde måtte holde ud bukket sammen som dværge eller liggende på bunden halvt i vand. Og hvad andre havde kunnet før os, kunne vi også. Og selvom vi på meget kort tid var blevet officerer, havde vi også før dette i mindst et halvt år gjort vores pligt som almindelige landser i skyttegraven eller under bevægelseskrigen, og havde ærligt allerede fået vores ilddåb. Og af denne gunstige stilling voksede en helt særlig opgave for os forholdsvis unge mennesker: ærligt at bevise os værdige til vores forfremmelse. Og jeg tror ikke, der blandt os var nogen, der ikke blev modtaget med åbenhed og venlighed i sin deling eller sit kompagni. Ikke mange af de 20 garde-officerer er i dag stadig i live. 8 ligger under græsset i fjendeland, og af de overlevende slap ingen gennem krigen uden en eller flere gange at blive såret. Mange blev såret for anden gang og returnerede for tredje gang til regimentet. Hvorfor mon?

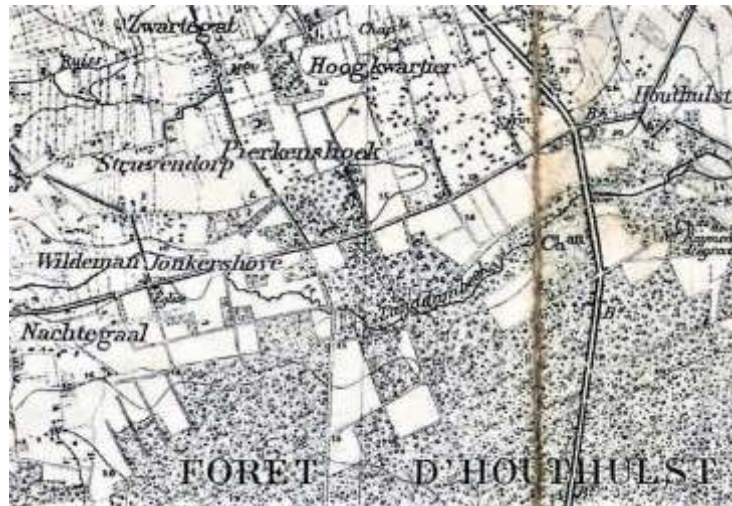
Fordi vores regiment var så godt! Fordi kammeratskabet her, fra øverste kommandør til yngste musketer og reservist, aldrig svigtede.

Da jeg en gang under de tre år ved regimentet var på orlov hos mine forældre, bad min mor mig om et billede, som jeg kunne have vist dem. »Å, mor, det har jeg glemt derhjemme«.

Ja, det var vores Regiment 213 og vores kompagni – vores »derhjemme«.

Den 26 maj ankom en transport af erstatningspersonel på 195 mand fra Ersatz-Bataillon 31 (Altona), 75 (Bremen) og 86 (Flensburg). Totalt modtog regimentet disse dage 381 mand erstatning (den 23., 24. og 26. maj), men kun for sidste transport er hjemsted angivet.

Pierkenshock, som de kæmpende tropper først igen genså den 29. maj om morgenen, blev mere og mere anset som et hjemsted, eller i det mindste som en kummerlig erstatning for den ægte, der synges uopnåeligt langt væk. Om det første indtryk, denne skovlejr gjorde på de nyankomne kammerater, og ligeledes den af regimentet nyanlagte kirkegård ved Pierkenshock, beretter Kammerat Markert følgende:

Maj måned er allerede sommerlig varm. Bataljonen er rykket ind i kampzonen. Erstatningsmandskabet er i første omgang ladet tilbage, da fordelingen ikke kunne nås. Vi fik besked på at opslå felttelte, og kan hvile ud efter den anstrengende rejse. Endnu er vi fuldstændig ugeneret og fritaget for alle tjenestelige forpligtigelser. Vi blev hurtigt fortrolig med omgivelserne. Vi ligger i den vestlige kant af et større skovområde i umiddelbar nærhed af slotsgodset Pierkenshock. Romantikken ved lejligheden virker enorm tiltrækkende. Bare den frie naturs åndedrag fanger hjerte og sind. Den ubetingede ligeværdighed af alle, det samlende skæbnefællesskab, bryder på én gang de hidtil forskellige livs vaner. Karakterforskelle udligner sig. Den fælles tilværelse frembringer kammeratskab i dens rene kultur. Der er i øvrigt ikke kun nordtyskere ved regimentet. Allerede i april ankom en transport af erstatningsmandskab fra Baden.

Vi har fået lov til at lave et strejftog gennem skovlejreren. Nødveje lavet af granrafter og gangstier lavet af rå sammentømrede fliser bringer trafikken over den bløde skovbund. Vores kompagni-skrivestue ligger ved vejen i en lille træbarak med den smuk forhæng med skovens naturlige materialer. Vand er en mangelvare. I en nærliggende sænkning udgør en stærk ombejlet pøl en nødtørftig vaskemulighed. Ubekymret sidder her tre musketerer uden tøj på overkroppen og med skjorten udbredt foran sig, og søger i sømmene efter deres »gæster«, som de med en selvfølgelig behændighed fanger mellem fingerneglene. Betegnende for ånden mellem enhederne er inskriptionerne over indgangene til barakkerne og forhængene. Lakonisk havde en gruppe døbt deres kvarter »Mandsrecreationshjem Skovfred«. Noget mere dramatisk ned det et andet sted: »Hotel de blodige knogler«. En anden gruppe syntes mere materialistisk indstillet: over indgangen til barakken forkyndes det: »Velkommen, træd ind og medbring pølse«. En stang over et til formålet gravet hul i jorden byder en behagelig siddeplads under visse behov. Ved en sådan indretning finder man et skilt med den lidt æstetisk inskription: »Kvinder skal føres i snor«. Overalt har de praktisk indstillede soldater opført små idylliske havekure. Som erstatning for havebed er der flere steder kunstfærdigt formede Jernkors af natur sten. Også granathylstre er anvendt til udsmykning, for det meste som vaser. Ikke mindre idyllisk er soldaternes selskabelige samliv. Skat-spillende brødre ses overalt. Soldater med anden smag samles om musik, og lyden klinger over de hjemlige steder.

I skovkanten, kort før stuehuset til slotsgodset Pierkenshock har regimentet indrettet et hvilested for de faldne regimenteskammerater. Omkranset af en naturlig hæk forkynder en portal lavet af granrafter med enkle ord:

Ich hatt' einen Kameraden
R.I.R. 213

En hovedsti fører i midten af den lille kirkegård til et stenmonument med en mindetavle, kronet af et jernkors. Til begge sider af vejen ligger i velordnede række jordhøje med ens formede trækors, der med navn, grad, tid og sted for helte døden giver oplysninger om den hensygnende kammerat. Et kvarters gang ind i landet hæver sig Houthulst kirketårn. Taget på kirkeskibet og den tilstødende klosterbygning er synlig på lang afstand og mærket med enorme røde kors. Det er det første frontlazaret i vores kampafsnit.

R.I.R. 213 kirkegård i Pierkeshoek 1915

Ved Yperle-Beek 1915

Kirken i Bixschoote. 1915

Vind og skov forstærker lyde. Natten formidler i endnu højere grad larmen fra fronten. På tidspunkter brøler artilleri, miner, infanteri og maskingeværer imellem hinanden. Det ukendte nye driver os ud af teltene. Som lyn trækker de hen over den let rødmende nattehimmel.

Den fjerde dag kom bataljonen tilbage fra ildzonen. Med få ord beretter kammerater om enkeltheder i »svineriet der fremme«. Feltkøkken, feltpost, tobak og drikke er deres livsbehov. Vi hjælper beredvilligt i rengøring af sagerne. Om aftenen stifter vi bekendtskab med en skuespillertrup. De fremfører forskellige kendte personligheder og modtager begejstret bifald fra et talrigt publikum. Appeller og feltøvelser udfylder de følgende dage.

Et yderligere billede af livet i lejret fremgår af dagbogen for Kammerat Graue 9/213:

En kammerat har anskaffet sig sit barbergrej og oprettet sin »forretning«. Som stol tjener en træstub. Håret klippes og barberes uden omhæng eller anden beskyttelse. Kompagnifører, Lt. Ritter, var det første offer og forsøgsobjekt. Han mener da også: »Det er værre end at få benet savet af« - Et spejl til at beundre makværket, har jeg ikke. Pris: 1 Mark. krigspriser! Hvad skal man også med penge? - En ung krigsfrivillig (Lücke) har lige fanget en fed lus, og viser den til alle. De få krigsfrivillige, der endnu er tilstede, er gode drenge. Men svindle kan de, den bekendte ungdommelige trang til overdrivelse.

Et kommando under Offz.St. Weigert arbejder hele tiden på en udvidelse af lejren. En tid var Hptm. v. Borell lejrkommendant. Han udgav et særligt lejregulativ, der regulerede livet i lejren. Også et brandslukningsarrangement vist sig nødvendig, da de let konstruerede barakker krævede en yderst forsigtig omgang med ild. At der var oprettet en permanent lejrvagt, der på tidspunkter måtte skaffe ro blandt de forskellige kompagnier, behøver man næppe at gøre opmærksom på. En »sundhedskommission« for Pierkenshock, Hoogkwartier og Jonkershoven bestod af Lt. Schimmack (område kommandant), Lt. Paulsen, Oberstabsarzt Dr. Biss og Sanitäts-Feldwebel Ritter.

Frontafsnit for 46. Reserve-Division blev den 24. maj fastlagt med følgende begrænsninger:

Højre begrænsning mod 45. R.D.: linjen Zuydschoote – vejgraffel nord for Stamkot-Ferme. Venstre begrænsning mod 52. R.D.: højde 19 syd Zwaanahof – vejkrøds vest for Pilckem – baneovergang nord Pilckem – vejen Pilckem-Kortekeer til vejgaflen nord Pilckem – Hanbeekbroen ved B3 – Kortekeerbroen.

Dette afsnit var i første omgang inddelt i Underafsnit A, B og C. Af disse omfattede A højre fløj af divisionen indtil jordskansen ved Het Sas (eksklusiv) og betegnedes »Steenstraat«. Underafsnit B fik fra jordskansen inklusiv til en linje Slot Boesinghe – sydkant skovstykke nord for vejen Boesinghe – Dampfmühle – den østlige spids af den lille skov ved Højde 21, betegnet »Het Sas« mens Underafsnit C havde betegnelsen »Boesinghe«. I starten havde 46. R.D. fordelt sine enheder på følgende måde:

Underafsnit A (Steenstraat): R.I.R. 213 og 215 med Pionier-Kompanie Gelinsky og Vogel. Kommandør Oberst Gregory 92. Reserve-Brigade.

Underafsnit B (Het Sas): R.I.R. 216 med Pionier-Kompanie Löffler. Kommandør Oberst Ridel 216.

Underafsnit C (Boesinghe): R.I.R. 214, Jäger 18 og Pionier-Kompanie Benz. Kommandør Oberstlt. v. Prittwitz 214.

Som reserve havde divisionen Jäger-Bataillon 17.

I overensstemmelse med befalingen havde R.I.R. 213 natten til den 24. maj besat Afsnit A som ovenfor beskrevet, og forblev her til natten mellem 28. og 29. maj, hvor den blev afløst af R.I.R. 215. I dette afsnit bestod stillingen hovedsageligt af de udbyggede støttepunkter »Löffler«, »Gelinsky«, »Vogel« og »Soffer«, forbundet med en grav. Fremme ved kanalen var der fremskudte underofficersposter, hvorfra kanalen selv og den modsatte bred blev holdt under skarp observation.

Kammerat Markert 10/213 skrev denne sammenligning:

Efter seks dages reservetjeneste i kampterrænet ved Bixschoote blev vi inddelt til første linje ved Steenstraat. Stillingen lå omkring to kilometer fra Bixschoote. Vejen fra Bixschoote til Steenstraat bliver kun ugerne anvendt af enhederne. Denne vej lå under en uhyggelig infanteriild. – Svedende trækker kompagniet ind i den klare nat. I de marcherende kolonnens fodtrin, kliren af våben og udrustning ligger krigens melodi. Syngende og svirrende fløj geværskuddene gennem terrænet. Med et brag slog minerne ned, et maskingevær rasler et sted. De hele tiden nærmere kommende lyskugler viser sikkert vejen mod kampgraven. – Marchkolonnen standser op. »Sanitetsmand frem« kommer det ned gennem rækkerne. Ramt i maven ligger en kammerat på jorden og stønner. To sanitetsfolk arbejder på den sårede. – Så går det videre, væk fra vejen på tværs af terrænet. Bag nogle gamle piletræer i det sumpede område ligger indgangen til løbegraven. Den smalle grav er knæ dyb fyldt med vand og mudder, og flere steder fuldstændig jævnet med jorden. Tynget af fuld udrustning må vi flere gange klatre ud af graven, da den er impassabel. Også ved siden af graven er jorden et grufuldt morads. Besværlig arbejder vi os frem gennem mine- og granatkratere, over et virvar af ødelagte træer og hindringer. Beskidt og svedende havde vi arbejdet os frem til ildstillingen. – Også her ser det ikke anderledes ud. Graven er ikke gravet ret dyb, dækningen kun knap en meter høj og nødtørftigt befæstet med sandsække. Rykdækning mangler fuldstændig. På tværs af graven går en bred å. To vakkelvorne træbjælker danner bro. Kun på højre fløj er der nogle små dækninger. – Afløsning er overordentlig vanskelig. Åen og broer over er med regelmæssig mellemrum mål for et fjendtligt maskingevær. Kun enkeltvis slipper kammeraterne tilbage fra den anden side. Enkeltvis går vi over. – for de næste 48 timer at ligge på maven på en telebane. Brystværn bestod blot af to på hinanden stablede sandsække. Det er nytteløst at grave. Jordhuller fyldes øjeblikkeligt med vand. Besværligt forsøgte vi at opbygge brystværnet, for i det mindste at være sikret mod geværskud og sprængstykker fra miner. – Vi havde trods alt held. Vejret forblev tørt og varmt. En solrig pinsesøndag begyndte. Trægt kvækker frøerne i de sumpede enge. I de sønderskudte træer er der stadig fugle. Fra en nærliggende gård kan man endda høre en ko brøle. Ellers er der roligt. Vidt og bredt lyder der næppe et skud. – Om aftenen bliver det meddelt, at vi nu ligger i »højeste alarmberedskab«. Kort efter dag gry 2. pinsedag bryder det løs på vores venstre flanke og forplanter sig hurtigt til hele Ypres-fronten. Et ildskær farver morgenhimmelen rød. Det brænder i Ypres. – Vi ligger på maven i den våde grav og lytter på den rasende kamplarm. Først om eftermiddagen forstummer lidt efter lidt kanonernes torden. – I mellemtiden er også vores umiddelbare modstander overfor blevet urolig. Mine efter miner kommer flyvende. En gruppe træer bagved og vores højre gravfløj tjener dem som mål. – Vi ligger et stykke udenfor det beskudte område og mærker kun de kraftige lufttryk fra de eksploderende granater. Derimod havde 1. Deling tab. – Endnu to dage tilbragte vi gennemblødt og med stive lemmer på den anden side åen under tålelige bevægelsesforhold. Så bliver vi afløst.

12 dage fronttjeneste! Hvad var der sket med den nye udrustning – hvad er der blevet af os! Tilsølet, uniformen tildeles sønderrevet, kroppen ædt op af lus, lemmerne stive, – sådan arbejder vi os ud af mudderet ved Steenstraat, trækker gennem ruiner og grave ved Bixschoote. – Vi er stadig mellem artilleriets stillinger, der i vores nærmeste nærhed bryder ud i tordenen kamp. – Med den stigende morgensol når vi Houthulst skoven – marcherer uden trit videre af den faste, vedligeholdte vej gennem et fredeligt landskab i retning af civilisationen. Hvor patetisk er vi individuelle frontsoldater i denne mægtige folkekamp, der besegler utallige skæbner hvert øjeblik. Alligevel opstår der en vis stolthed over at være del heraf, og får følelsen af fare og gru til at forsvinde. – Endnu drøner det i luften fra kanonerne, endnu fortæller maskingeværernes raslen om de heftige kampe i graven. – Vi forsvinder ind i den maj friske skov. Livsånden vågner igen, de smertende, trætte ben retter sig. – Vi synger, synger de gamle muntre soldatersange og narre os selv over den store træthed. – Så kommer vi igen til vore kvarterer, barakleiren ved Pierkenshoef.

Den 6-dages hvileperiode, der startede den 29. maj, blev allerede samme eftermiddag afbrudt af en alarmering kl. 1715. En livlig kanonade i løbet af natten havde ladet ane, og kl. 18 marcherede regimentet i retning af Kortekeer. Her blev regimentet med 4 MG placeret i højeste alarmberedskab i de gamle grave. Mod Afsnit C lå en næsten uafbrudt trommeild, et fjendtligt angreb syntes forestående og alle disponible styrker var alarmeret. Festsungs-MG-Abteilung 5 meldte sig hos Oberstlt. Brinck som underlagt regimentet. Det forventede angreb fandt sted ved midnatstid mod Jäger 17 og Regiment 214's stillinger. Imidlertid blev den indtrængte fjende igen kastet ud af et modstød kl. 0300 fra Jäger 17 og R.I.R. 214, efterladende sig 35 fanger. R.I.R. 213 kunne den 30. om formiddagen kl. 8 igen returnerer til sin lejr uden at have været indsat. Herom skriver Markert 10/213:

Alarm! Næppe havde man fået de tunge støvler af og lagt os på halmen, før en ordonnans kom brølende ind i barakken: »Klargøring! Storm-alarm!« Mandskabet protesterede. Forbandedes svineri! Kompagniet er ganske enkelt ikke i en kampdygtig stand, men det alvorlige sprog, der kom drønende fra fronten, fik til sidst protesterne til at forstumme. Vi træder igen an med fuld oppakning. Uden trit, Fremad! – Bortset fra enkelte skrantende lå vi ved middagstid efter en besværlig march igen ved St. Jean i kampberedskab på åben mark. Modstanderen havde ved Pilckem erobret vores stilling. – Stillingen skulle tilbageerobres. – Om natten begyndte det til overflod at regne – Vores kompagni kom ikke til indsættelse. 18 Jäger skal angiveligt have klaret det. Først den følgende middag kom vi tilbage til Pierkenshock. – Disse dage i hvilekvarter var lovet os.

Eksercits, enkeltvis og i større og mindre enheder, appeller, skydetjeneste, også den velforsynede kantine sørgede for den nødvendige afveksling, afspænding og opfriskning. Kommet tilbage efter orlov overtog Hptm. v. Hammerstein igen sin II/213. Hptm. Rasch overgik til R.I.R. 214. III. Bataillon fik en ny kommandør i stedet for den rekreative Hptm. Wenderoth efter sine sår den 22. april.

Formentlig fordi 214 og Jäger 18 i Afsnit C havde været i hård kamp den 29. og 30. maj, måtte R.I.R. 213 efter afslutning på hvileperioden i stedet for Afsnit A, overtage Afsnit C. For III/213 betød den endnu en forkortelse af den korte hvileperiode med endnu en dag, da den om natten 2./3. juni måtte afløse I/214 på venstre fløj af Afsnit C. Natten til den 4. juni rykkede de to øvrige bataljoner ind i forreste linje af Afsnit C (Boesinghe). Fra højre lå bataljonerne i rækkevidde I, II og III. Af disse lå I/213 nord for banelinjen Pilckem – Boesinghe, II/213 i forlængelse syd for banelinjen mod syd omtrent 500 meter til det såkaldte »vandslot«. Herfra buede linjen tilbage mod øst og var over en strækning på omkring 600 meter besat af III. Bataillon. Hver bataljon havde i starten tre kompagnier i forreste linje, fra højre: 4., 1., 2., 5., 8., 7., 9., 10., 11. Kompanie. Som reserve lå 3. Kompanie i et »Støttepunkt« 200 meter nordøst for vejdrejebroen, 6. i en stilling langs banelinjen og 12. Kompanie ligeledes langs banen. Disse kompagnier stillede de såkaldte relæ-poster. 2/213 blev om aftenen den 4. trukket ud som regimentsreserve og placeret ved I/213 bataljonskommandostation. Regimentets kommandostation befandt sig ved vejen Kortekeer – Pilckem omkring 500 meter nord for banedækningen. 9 maskingeværer var indsat i afsnittet. De tre på højre fløj ved drejebroen og ved jernbanebroen placerede MG, tilhørte Garde-MG-Abteilung, de resterende 6 MGK/213. Af disse var et placeret i henholdsvis Støttepunkt »Max und Moritz«, to på venstre fløj af regimentsafsnittet (11/213), en ved vandslottet (7/213) og 1 der hvor vejen fra Max skar den forreste linje tæt på den her etablerede sappe. Dermed var hele MGK indsat under Oblt. v. d. Ostgen. Af små minekastere var der placeret 8 i stillingen.

Det nye afsnit gav forsvaret nogle særlige vanskeligheder, da de befandt sig i en kritisk stilling. Fra »vandslottet« dannede frontlinjen en ret vinkel øst for kanalen, hvorved fjenden kunne lægge flankerende ild langs hele linjen. Dertil kom de særligt truede to Sapper. Den første ved vandslottet (7/213) gik stik syd, præcist i knæpunktet på den rette vinkel, mens den anden i midten af 10/213 kompagniafsnit gik mod sydvest. Stillingens tilstand afspejlede den spændte kampsituation på dette sted. Graven var ofte kun 1 meter dyb, mens løbe- og forbindelsesgrave ofte kun var antydende, og gav på ingen måde beskyttelse. Pigtrådshindringer bestod kun af interimistiske »spanske ryttere«. Dækninger var utilstrækkelige i antal, størrelse og placering. Generelt var situationen derfor

langt fra god, da modstanderen havde en særlig »interesse« for dette område hvad angår artilleri, minekastere, geværgranater, og infanteri- og MG-skydning. Alene afløsningen gav tab (1 mand faldt, 1 såret). Om aftenen (kl. 1815) den 4. juni forsøgte fjenden overraskende uden artilleri at nedkæmpe sappen ved 10/213. Imidlertid var kompagniet på sin post, og kunne med håndgranater, i hvis brug man hele tiden blev mere fortrolig, og ild fra geværer og maskingeværer, afvise fjendens angreb næste inden den havde forladt egen grav. Omkring kl. 19 forsøgte han på en anden måde med kraftig artilleriforberedelse (10 fuldtreffere i sappen) ved vandslottet. Den her liggende sappe lå kun 25 meter fra den fjendtlige, og var allerede inden overtagelsen blevet undermineret af pionerer. Den led specielt hårdt under flankerende artilleri- og infanteribeskydning, og stålplader og skydeskår af stål måtte placeres selv på bagsiden af stillingen. Den skulle ved et fjendtligt angreb, sprænges i luften. Anmodninger fra kompagnifører for 7/213, Lt. Müller, om tilladelse til straks at sprænge sappen, blev afvist af Brigaden. Nu trængte fjenden efter sin kanonade ind, men under sprængning af den yderste venstre fløj, kastede Lt. Müller de indtrængte ud igen med håndgranater. Fjenden forsvandt skyndsomst, desværre uden at efterlade sig fanger. Efter melding fra 7/213 havde fjenden blodige tab på mindst 20 mand. Kompagniet udbyggede herefter den endnu eksisterende mindre fremspring ud som sappe. Kl. 20 var alt igen i orden.

Et stemningsbillede af begivenhederne den 4. juni giver Musketier Graue 9/213:

Gårsdagen var en varm dag. De sorte ville angribe. Det fjendtlige artilleri tordnede i timer. Fra alle sider kom granater og miner. Man vidste til sidst ikke, hvor man skulle vende hovedet. Overalt blev dækningen sønderskudt. Mit afsnit blev nogenlunde forskånet for direkte ild, men alligevel havde jeg nogle tab. En kammerat fik revet venstre øre af, Gavelmann blev ramt i højre knæ af et sprængstykke, Busch i maven. Han døde i graven efter 12 timers voldsomme smerter. En blev fuldstændig begravet af en nedstyrtende dækning. Vi måtte grave ham ud. I det andet gruppeafsnit skal tabene have været langt større, men vi kan ikke få noget af vide om det præcise tal. Og så skal vi i endnu fire dage kunne holde ud under en sådan beskydning? Ovenover var der 7 fly. Mange meter høj fløj geværer, hjelme, tornystre og andre genstande. Fjenden havde til alt held mange forsagere. I dag fra kl. 10 til 14 samme ild. I øjeblikket lidt roligere. De »herrer« synes at sove. Hvert andet minut eller så kommer naturligvis en granat eller en mine. Sidstnævnte er meget frygtet, frem for alt vinge-minerne, også kaldt *Schusterböcke* [skomagerjern]. Værst er det om natten, hvor man kan køre afskydningen og må sidde med tilbageholdt åndedræt og vente på, at den slår ned et eller andet sted. Fatalisme! – Netop igen mellem kl. 14 og 16 på ny en voldsom kanonade overstået. Vi sad dybt i dækningen. Hvert nedslag kan blive skæbnesvanger. Luften i graven blive halt varm på grund af de mange granater, der flyver hen over. Dagen er endnu ikke slut. Der kommer sikkert endnu en ladning »*Eisener portionen*«. – Det er underligt, at jeg altid under en sådan kanonade bliver sulten! – Denne eftermiddag i graven rengøring af gevær, en meget nødvendig ting, men meget mærkelig. Under alle omstændigheder var det letsindigt, at alle på engang skilte deres geværer ad. Det havde kompagniføreren ikke tilladt. – Når man forestiller sig: 6 dage og 6 nætter bundet til samme sted, foran og bagved jordvægge, ovenover blå himmel, udsigt kun gennem et smalt skydeskår! Hvad forskel er der til fanger? Men sådan må det være! Dagene går og bringer os nærmere freden. – I går aften havde madafhenterne mødt kraftig beskydning. De havde kastet alt væk og løbet væk. Hen mod morgen må de igen lede efter det hele. – Overfor os skal der ligge Gurkhas.

Om forholdene ved 10. Kompanie skriver Kammerat Markert:

Mellem Langemarck og Boesinghe, kun nogle få kilometer øst for banedækningen, ligger på vejen til st. Julien ruinerne af den tidligere landsby Pilckem. Her ligger modstanderen forskanset på denne side af Yserkanalen. De tyske kampgrave strækker sig gennem terrænet umiddelbart foran landsbyen – Dette afsnit skal i

6 dage være besat af III. Bataillon. Vores kompagni har fået tildelt et afsnit, hvor der fire dage tidligere havde været heftige kampe.

Kort før landsbyen Pilckem, der hvor vejen krydset jernbanelinjen, gjorde vi et kort holdt. Her fordelte bataljonen sig. Med afstand rykkede de enkelte kompagnier ind i kampgraven. – Vores fremrykning skete langs denne vej direkte mod Pilckem. Vidt spredt måtte kompagniet knap 100 meter bag kampstillingen rykke hurtigt frem gennem åbent terræn. Ruten ligger under meget heftig infanteri-flankeild. Den eneste beskyttelse er natten mørke. De korte fløj og knald fra geværskuddene afslører, at fjenden er tæt på. To kammerater bliver ramte liggende ved vejen før vi når den beskyttende dækning. Vores gravfront er lagt tilbage. Ved siden af en kornmark ligger indgangen til løbegraven. Vi skal ikke meget længere. Løbegraven er blevet skyttegrav. – En modbydelig stang af forrådnelse gør sig bemærket. – Vi har interesse i at lære stillingens særligheder. De afløste kammerater besvarer imidlertid kun vore spørgsmål med en afværgende håndbevægelse som lader formode, at de selv endnu er under indflydelse af deres voldsomme oplevelser. – Mørket forhindrer i starten os i at kunne se nærmere på kampområdet. Som morgenen kommer, ser vi et rædslernes skue. Døde Senegalnegrer, ofre for de forudgående kampe, ligger overalt frit omkring. Den allerede indsatte sommerlige varme de sidste dage har i øvrigt haft indvirkning på disse døde. Med en lugtpakke bundet for næsen begynder vi på arbejdet med at bringe de oppustede kroppe under jord bag dækningen.

Stillingen ligger under beskyddning med tunge miner. Afskydningen kunne fornemmes som en dump lyd. »Pas på, Mine!« lød råbet gennem graven – Om dagen kunne man følge minen gennem luften. Som et stenkast flyver minen i en høj bane gennem luften. Efter to-tre sekunder er det tydeligt, hvilken bane den ville tage, og hvor den ville slå ned. Der var ikke andet at gøre, end at søge den bedst mulige dækning, og her afventede nedslaget. Som en pludselig stormvind kom så det voldsomme lufttryk fra eksplosionen. Til alt held slog de fleste miner ned bag graven. Alligevel ligger vi uafbrudt i spænding. – I øvrigt er stillingen i en elendig forfatning. Naturligvis er dækninger i denne løbegrav ikke eksisterende. Det høje korn foran brystværnet forhindrer ethvert udsyn. Kompagniføreren ligger ved vejen bag stillingen under bølgeblik. Ved siden af er der en lige så nødtøftig sanitetsdækning og telefonen.

I midten af kompagniafsnittet udgår et stykke grav direkte mod den fjendtlige linje. Også i denne grav ligger stadig talrige døde Senegalnegrer. 40 meter fra vores skyttelinje er denne grav spærret ved et skarpt knæk. På den anden side næppe 50 meter væk ligger fjenden. Her blev det fjendtlige angreb den 29. maj standset. Sappehovedet holdes af en gruppe i 24 timer. Sappen ligger uafbrudt under beskyddning af mindre kaliberet artilleri og minekaster.

Om aftenen den anden dag kom overraskende alarmråbet igennem: »Fjenden angriber!« I næste sekund er kompagniet lys vågen. Ordre råbes: »Til våben!«. »Anlæg bajonet!«. »Skyd!«. Af kompagnifører alarmeres artilleriet. Det tager kun nogle få minutter, så drøner det i luften af en øredøvende trommeild. Vi har revet sandsækkene ved fra brystværnet, brugt dem til at stå på, og skyder uden mål ind i den vejende kornmark. Men så begynder også det fjendtlige artilleri. Vi har tab i døde og sårede. På steder jævnes graven med jorden. Vores venstre fløj forskånes. Rystende afventer vi forkyndte storm fra modstanderen. Angrebet udebliver. –

Senere viser det sig at alarmen var udløst af en misforståelse. Kammeraterne i sappehovedet var blevet beskudt med »håndbomber«, hvilket var fuldstændigt nyt for dem. En gruppefører i sappehovedet havde givet melding herom til delingsføreren i graven: »Det synes som fjenden vil angribe«. Denne melding var af ukendte årsager blevet spredt i graven.

Kammeraterne i sappehovedet er udmattede. Vores gruppe kommanderes til afløsning. Efter mørkefald drager vi afsted. – Sappehovedet slutter ved fundamentet til ruinerne af et hus. Graven er godt forsejlet med en to meter høj mur af bjælker og sandsække. I brysthøjde er den dobbelt panserplade indbygget som skydeskår. – Modstanderen er overordentlig livlig. Med en grell lyd rammes panserpladsen hele tiden af skud. Om natten kaster modstanderen håndbomber over dækningen. Bomberne eksploderer umiddelbart foran vores brystværn og udbreder en stinkende svovl os. Vi kan kun nødtøftigt beskytte os med lugtpakninger. Øjnene brænder og løber i vand. – Ved dag gry beskyder modstanderen sappehovedet med artilleri og miner. Vi søger dækning i de udhulede sider af graven, ikke kun for sprængstykker, men også for den haglbyge af sten, de eksploderende granater sender ud fra de ødelagte huse. To kammerater kvæstes. En anden får gravkuller. I det ene øjeblik kryber han sammen i et hjørne, i det næste springer han op, slår omkring sig, og vil op over dækningen. – Modstanderen anset åbenbart vores sappe som moden til angreb. Med ubeaktet hurtighed kommer de grinende sorte ansigter i et brøkdal af et sekund op over dækningen. Det lykkes modstanderen at ødelægge vores gravspejl – Det er en kamp med ulige våben. Med opplantet bajonet står vi urokkeligt klar til at afvise det hvert øjeblik ventede angreb. – Endnu engang tumler en mine direkte mod sappehovedet. Vi dukker os – et frygteligt slag følger – et stød – jordmasser falder sammen omkring mig. Man graver mig fri – Selvom også den bagved liggende gravforbindelse er styrtet sammen, kommer sanitetsfolkene frem. De har rødvin med til os. – Gruppen afløses før tid. – I løbet af natten skrumples vi sammen med enkelte lettere såret på bagagevognen tilbage til Pierkensshoek.

Disse første stillingsdage havde kostet regimentet 5 døde og 12 sårede. I de korte juninætter hed det skansning for fuld kraft. Arbejdet var uden ende, og fjenden forstyrrede efter bedste evne med alle til rådighed stående våben.

Angreb og fremstød af samme slags som den 4. juni, vovede fjenden foreløbig ikke mere. Han begrænsede sig til at grave sin egen sappe frem (den såkaldte Kanal-sappe). Derimod holdt hans nervøsitet ved, og derfor bliver der i denne stillingsperiode berettet om talrige ildoverfald med miner og granater. Med den mangelfulde dækning kostede det desværre tab. 33 kammerater med regimentsnummer 213 fandt i disse dage heltedøden, og yderligere 85 sårede stod på tabslisterne. Patruljeoperationer var næsten umulige på grund af fjendens rastløse skyderier, men det lykkedes folk fra 7/213 at undersøge de døde fjender ved den sprængte sappe. Igen og igen blev gravene sønderskudte af de fjendtlige ildoverfald, og måtte hele tiden igen retableres. Gravenes tilstand var derfor mangelfuld og på ingen måde tilfredsstillende.

Afløsningen kom natten mellem den 9. og 10. juni fra R.I.R. 214, og bragte hele regimentet tilbage til baraklejren ved Pierkenshock. Endnu var der dage med hvil og tjeneste, der for det meste blev anvendt til den soldatermæssige dygtiggørelse. Skydeuddannelsen på skydebanerne ved Terrest, også for MGK, blev tillagt særlig betydning, men også marchøvelser og feltøvelser af enhver art fandt plads på tjenesteplanen.

Den 12. juni blev der på ordre fra 46. R.D. opstillet et Infanterie-Pionier-Kompanie på 4 delinger under Hptm. Gelinsky, hvortil hver af Regimenterne 213-216 skulle afgive 1 officer, 4 underofficerer og 35 mand.

Den samtidige indsættelse af alle tre bataljoner ved siden af hinanden, som det var sket i den sidste stillingsperiode, havde ganske vist mange fordele ved også samlet at kunne gå i hvil og her uddannes. Der var imidlertid også så betydelige ulemper ved systemet, at divisionen som en nyordning besluttede, at opdele hele afsnittet i 4 underafsnit: A, B, C og D. Af disse fik R.I.R. 216 tildelt Afsnit A, R.I.R. 214 Afsnit B, R.I.R. 213 Afsnit C og R.I.R. 215 (og underlagte Jäger 18), Afsnit D.

For at kunne gennemføre de nødvendige omgrupperinger til den nye plan, måtte I/213 om aftenen den 15. juni rykke til Kortekeer, for her at frigøre I/216 i den herværende bagvedliggende stilling. I/213 stillede den følgende nat arbejdskommando til udbygning af stillinger langs kanalen. Herunder havde den tre lettere sårede og en død. Natten fra 18./19. juni fandt den endelige omgruppering sted i afsnittet. II og III/213 måtte rømme hvilelejren i Pierkenshock og besætte det nye regimentsafsnit C. II/213 kom i første omgang i forreste linje, III/213 i reserve. I/213 måtte som bataljon i hvil forblive i lejren. I fremtiden skulle hver af divisionens regimente holde en bataljon i forreste linje, en i beredskab og en i hvil. De to stillingsbataljoner skulle afløse hver 3. dag, mens bataljonen i hvil fik tildelt 6 dage.

II/213 afløste i forreste linje 9, 11, 6 og 5. Kompanie fra Reg. 214. Det nye afsnit C lå med halvdelen på hver side af banelinjen Langemarck – Boesinghe. II/213 havde 6. og 7. Kompanie nord og 5. og 8. Kompanie syd for banen. 11. og 12. Komp. var desuden underlagt II. Bataillon. 11/213 var placeret i dækninger i den lille skov ved K50 (=Kilometer 50), senere kaldt »Granatenwäldchen«, mens 12/213 lå ved Boesinghe dampmølle (*Moulin à vapeur*). 9. og 10./213 under Hptm. Wenderoth III/213 var placeret i Kortekeer stillingen. Bataljonskommandostation for frontbataljonerne lå bag et hus på vejen mellem K50 og Steenstraat.

Indsættelsen af MG i Afsnit C var: 1. på højre fløj af regimentet ved kanalen, 2. i et hus foran drejbroen [vejbroen over Yser-Kanalen], 3. ved banedæmningen, 4. 20 meter til venstre for banedæmningen ved kanalsappen. Alle 4 MG var fra MGK/213, der havde de to sidste i reserve i hvilekvarteret.

Som dækninger anvendtes i Afsnit C blandt andet kældere til huse ved drejbroen. Det mest kendte var vel ledvogterhuset, i hvis ruiner ligene af en kvinde og et par stadig lå, formentlig overrasket af stormen den 22. april.

Af de højere stabe skulle en regimentskommandør til stadighed føre kommando over to underafsnit under henholdsvis 91. og 92. Reserve-Brigade – 91. Brigade Afsnit C og D (213 og 215), 92. Brigade Afsnit A og B (216 og 214). Den 18. juni havde Oberstleutnant Bohnsack 215 kommandoen over C og D. Af brigadestabene havde en til stadighed kommandoen over divisionens samlede indsatte infanteri (fra den 19. juni 91. Reserve-Brigade).

Dagene i stilling forløb rolig. Værst var beskydningen med miner i afsnittet nord for banelinjen (6. og 7.). Om natten blev der arbejdet mest muligt på stillingerne.

Den 20. juni kl. 0430 iværksattes et kraftigt fyrværkeri i form af et ildoverfald mod de fjendtlige stillinger med artilleri, minekastere og ladningskastere. Virkningen kunne på grund af tåge ikke observeres, men fjenden rørte sig ikke over denne generen. »For tilfældet af, at et stykke tabt skyttegrav skal genvindes eller der skal gennemføres

et modangreb« var begrundelsen for en befalet opstilling af en håndgranatenhed, hvortil de 8 i front liggende kompagnier skulle afgive 1 underofficer og 6 mand. Enheden placeredes i den lille skov nord for K50.

Efter afløsning natten 21/22. juni mellem II og III/213 fra højre 12, 9, 11 og 10/213 i forreste linje, 5/213 i den lille skov ved K50, 6/213 i stilling ved dampmøllen, 7 og 8/213 i Kortekeer stillingen, mens 5. og 6/213 var underlagt III. Bataillon.

Mineplagen var igen meget stor. Graue 9/213 talte i kompagniet afsnit den 23. juni i alt 176 sådanne miner. I hans dagbog skriver han vedrørende et mineoverfald:

Mine ... et dumpt knald! – åndeløs stilhed! – Alle kikker mod himlen, søger det ulyksalige og dødbringende skud! Alle nerver spændt til det yderste, hver fiber i kroppen klar til i rask spring at undvige til højre eller venstre, søger dækninger mod sprængstykker og omkring slynget jordmasser! – Den kommer! Langsomt, svajende, usikker på dens vej! - »Dækning til højre!« En råber, andre følger efter. – Men det var et spring i døden! – Overraskende vælger det sorte uhyre en anden vej, derhen, hvor man mente sig i sikkerhed ... Huih!! – detonation! Drøn! Fløjt! - en klagesang! Går gennem mark og ben! Endnu vover ingen sig til dødens holdeplads. Sekunder i angst! Endeløs lang tid! – Luften er fyldt med sprængstykker, rammer stadig mangen en brav! Skrammer og dybe kødsår åbner sig! – Ro! – Det stinkende svovlagtige pulver os forsvinder. Tidspunktet er kommet for at komme de ulykkelige til hjælp. – Det er den tapreste, den kære, den altid hjælpsomme kammerat. Knap 20 år, krøbling resten af livet. Venstre ben revet af, det andet revet op. Netop fuld af livsglæde, nu hjælpeløs! Men rolig, klager sig næppe, tårer i øjnene, muntret blik. Det griber os alle til hjertet, føler næsten den store smerte, som han ikke vil lade sig mærke med! En helt til det sidste! – Forbundet, lagt på en bære, bliver han båret væk. Et sidste håndtryk og på gensyn. God bedring, ønsker vi ham, og så går endnu en væk, der indsatte sit alt for den store sag »fædrelandet«.

Natten 24./25. juni sker afløsning efter en stillingsperiode uden yderligere begivenheder. III/213 rykker til Pierkenshock, mens I/213 besætter stillingen med 1, 4, 3 og 2. Kompanie, mens II/213 forbliver i den hidtidige kompagnistilling. 5. og 6. Kompanie er nu underlagt I/213. Ved afløsningen den 27/28. juni indtog II/213 sine stillinger fra den 19. i samme opstilling med underlagt 2/213 i den lille skov ved K50 og 3/213 ved dampmøllen. 1/213 og I. Bataillons stab gik i Kortekeer-stillingen. På højre fløj af afsnittet bliver beskyddningen med miner igen meget omfattende, så der her hurtigt opstod en næsten fast ødelagt »minefelt«, i hvis retablering også beredskabskompagnierne måtte deltage. Den 30. juni om aftenen blev adjudant ved II. Bataillon, Lt. Steinbrunn såret af en vildfaren kugle.

Ved afløsningen 30. juni/1. juli besatte III/213 forreste stilling i samme opstilling som den tidligere periode (angivelser om kompagnifordelingen findes ikke i dokumenterne). I/213 forblev i beredskab, formodentlig også i samme opstilling, mens II/213, der uafbrudt siden den 18. juni havde ligget i Kortekeer-Boesinghe området, kunne flytte til hvilelejren. Om denne periode af stille liv i gravene, skriver Graue 9/213 fra en dækning i kælderens til ledvogterhuset:

2.7.15. Vi sidder nu, efter afløsningen, 4 mand i kælderen omkring et lille bord, et kvadratmeter stort, med avispapir som dug. På bordet et vildt roderi: 5 pakker tobak, en dåse geværfedt, viskesnor, patroner, geværdele, pudseklude, en halv cigar, marmeladedåse, der samtidig fungerer som lyseholder, med indhold, en Oetker-dåse fyldt med smør, brød, feltflaske, drikkekrus, ost med fluer, snor, rester af ost og en utrolig mængde fluer. – Ovenfor er huset naturligvis fuldstændig skudt sønder og sammen. – En kommer netop tilbage med kaffe, 2 liter til 18 mand. Vi lider meget under tørst – Hvis det dog bare var i morgen aften!

Turnusmæssigt skete der igen afløsning natten 3./4. juli mellem III og I/213, der indsatte 2, 1, 4 og 3. Kompanie i forreste linje, med 2 og 1. nord for banedæmningen, 4. for største parten i Kanal-sappen og 3. syd for banen og i den såkaldte »nye sappe«. På trods af et forholdsmæssigt rolig forløb de sidste uger, var situationen i Afsnit C blevet varm og kilden, da den nord for banedækningen liggende linje løb tæt på kanalen og syd for dæmningen kun bestod af en »blindtarm« i form af »Kanal-sappen«, mens den egentlige kamplinje øst for Yprlebeek åen løb forskudt i forhold til den foregående og parallelt med kanalen med et hul imellem på omkring 300 meter. Man var bevist om faren mod flanken, og havde derfor gravet »nye sappe« i forlængelsen af den løbegrav, der fra K50 i en højre vinkel øst for Støttepunkt Max og vest for »vandslottet« førte til højre fløj af afsnit C. Anlagt i retning mod vest var det meningen, at denne samme skulle forbindes med Kanal-sappen, og dermed lukke den åbne flanke.

Om betydnings af Kanal-sappen og Ledvogterhuset skriver Lt. Wassmund 10/213:

Ved brofæstet til jernbanebroen over kanalen stod *ledvogterhuset* lige før den naturligvis ødelagte bro. Hvem kendte ikke det? Herfra var der under hårdt natligt skansning i kanalskråningen udgravet en endnu dybere og bedre og med skulderværn forsynet grav, måske 50 meter i syd retning som sappe – *Kanal-sappe*. Den havde til formål at støtte de øst herfor liggende dele af den tyske linje, og under alle omstændigheder forhindre fjenden i at sætte over kanalen på dette sted. Præcist som vi hele tiden havde forsøgt at bryde Ypres-buen og »nå kanalen«, måtte det være fjendens bestræbelser at bryde ringen. Og hvor kunne dette ske bedre end på buens ankerpunkter mod nord og mod syd. Og her hed ankerpunktet »*Ledvogterhuset*«. Og hvor vidunderligt havde denne »*Kanal-sappe*« da også opfyldt dens formål som befalet ud fra høje strategiske synspunkter. Foran mig ligger et kort fra 11. juli 1916, hvor *Kanal-sappe* og de umiddelbart tilstødende tyske grave uforandret stadig er på tyske hænder. Den kostede meget arbejde og sved. Man dyre liv havde den kostet, og endnu flere sårede mistede her deres sundhed. Men den havde holdt ud, og havde urokkeligt låst jernringen om Ypres.

Men heller ikke modstanderen (englændere) var forblevet uvirksom. Fra syd havde han travet en kanal-sappe frem, og også »nye sappe« havde i ly af et levende hegn, fået sin kontra-sappe, altså i østlig retning. Begge disse aktiviteter ville i sidste ende føre til en eksplosion, til en forbitret kamp med store tab, der i vores regiment normalt omtaltes som »*Pilckem*«. Beskrivelsen af denne kamp skal forbeholdes Lt. Kath 3/213, der selv på fremragende måde var involveret i denne kamp.

Imidlertid skal der først indføres nogle beretninger og data fra de uger, der var gået siden »*Het Sas*«. Der skete i denne periode mange tildelinger af Jernkors som anerkendelse af de overordentlig hårde kampe. Desværre er der i arkiverne ingen præcise angivelser over disse og slet ikke navne på de berørte. Fra II. Bataillon findes en liste over dem, der den 18. juni blev udmærket med E.K. II. Det drejer sig om følgende:

5/213 Vzfw. Hauschildt, Unteroffz. Wendelken, Gefr. Stubbe, Res. Möller. 6/213 Unteroffz. Schwarz, Wehrm. Clausen I. 7/213 Unteroffz. Lübcken, Wehrm. Goss. 8/213 Wehrm. Gaus, Wehrm. Obermeier. Den 29. juni blev hårdt sårede dekoreret: Unteroffz. Wiesner 10/213, Res. Richlewski 6/213 (død 22. juli 1915 i Roulers). Den 19. april blev Unteroffz. Lübcken 7/213 for fortjenester foran fjenden forfremmet til Vizefeldwebel. (Nærmere om begrundelse findes ikke). Fra MGK modtog Vzfw. Hasselfeldt den 15. maj et E.K.II sammen med 4 mand (navne?), den 18. juni Unteroffz. Scherer. *Grosse Badische Verdienstmedaille* blev den 12. juni tildelt Gefr. Maisch.

Med en regimentsbefaling fra 19. juni blev MG-Kompanie endeligt officielt formeret under kommando af Oblt. v.d. Osten, af de to MG-delinger 213 og 35, der allerede siden februar havde arbejdet tæt sammen. I juni modtog den sit 7. MG i form af et russisk, der var konverteret til tysk ammunition. Den 25. juni overtog Hauptmann Kröger fra II. Ersatz-Bataillon-Füsiliér-Regiment 34 kommandoen over kompagniet.

Stillingsbesættelse den 30. juni 1915:

Regimentsstab: Kommandør: Oberstleutnant Brinck.

Adjutant: Oberleutnant Dumas

Regimentslæge: Dr. Giss.

Rettergangsofficer: Leutnant Schimmack.

Fører for store Bagage: Feldwebelleutnant Kurreck.

I. Bataillon: Hauptmann Plange

Adjutant: Leutnant Schmitt

Forplejningsofficer: Leutnant Paulsen

Bataljonslæge: Unterarzt dr. Sonder

Intendant: Zahlmeister Berner

Desuden som lejrkommandant: Hauptmann v. Borel du Vernay.

1. Kompanie: Leutnant Brusch

Leutnant Hitzer, Leutnant Gathmann.

2. Kompanie: Leutnant Jock

Leutnant Doscocil

3. Kompanie: Leutnant Kath

Leutnant Mähler

4. Kompanie: Leutnant Rullmann

Leutnant Krause, Leutnant Schmidt II

MGK: Hauptmann Kröger

Oberleutnant v.d. Osten (orlov fra den 4. juli), Leutnant Krumhaar.

II. Bataillon: Hauptmann Freiherr von Hammerstein

Adjutant: Leutnant Steinbrunn

Forplejningsofficer: Feldwebelleutnant Schröder

Bataljonslæge: Stabsarzt dr. Bornstein

Intendant: Underzahlmeister Bahnsen

5. Kompanie: Leutnant Rabe

Leutnant Blömeke, Leutnant Schmudt (Kunst)

6. Kompanie: Leutnant Dabekiw

7. Kompanie: Leutnant Padborny

Leutnant Schwitzky

8. Kompanie: Leutnant Leiber

Leutnant Pegel, Leutnant Schnake

III. Bataillon: Hauptmann Wenderoth

Adjutant: Leutnant Fiebig

Forplejningsofficer: ?

Bataljonslæge: ?

Intendant: Zahlmeister Brandt

9. Kompanie: Leutnant Ritter

Leutnant Schildbach, Leutnant Rähling

10. Kompanie: Leutnant Beckmann

Leutnant Wassmund

11. Kompanie: Feldwebelleutnant Mösen

12. Kompanie: Leutnant Vité

Leutnant Boldt.

Forplejningsstyrke: 57 officerer, 2.454 underofficerer og mænd, 204 heste

Kampstyrke: 38 officerer, 5. Offz.St., 2.174 Underofficerer og mænd.

Under Oberstleutnant Brincks orlov fra den 1. juli blev regimentet ført af Major Freiherr Roder v. Viersburg fra Regiment 214.

* * *

Vejkrydset ved Kortteker. 1915

Mindesmærke i Houthulst. 1929

Ved Ypres-Kanalen ved Boesinghe, 1915

Hospis i Wutschaete, Juli 1916

Pilckem

6. til 12. juli 1915

af Hans Kath (3/213)

Spænding lå i luften. Forsøgene fra begge sider på at grave sappe frem forhindrede nattesøvnen. Både sappe hovedet i den »nye« og i »Kanal-sappen« måtte bevogtes af en udfoldet gruppe mod et pludseligt fjendtligt angrebsforsøg. Det højt voksede græs foran forhindrede ethvert udsyn, og når det bevægede sig i nattevinden, så selv den tapreste kriger nogen komme. Er de på vej? Er der nogen, der sniger sig frem? Lyt! Og dertil kom lydende fra sappehovedet og de halvhøje råb fra infanteriets arbejdsgrupper og pionerer. Man var lykkelig, når det var forbi over midnat, og omkring kl. 2 – 2½ arbejdet standsede og arbejdsstyrken marcherede væk. Disse var naturligvis endnu mere oprørte og ængstelige end de til skyderi vænnede infanteri.

Den 4. juli gav stormgrupperne fra III. Bataillon under Lt. Schildbach optakten til de næste dages begivenheder. Stormenheden fra III. Bataillon (25 mand fra hver af 11. og 12. Kompanie) skulle samle sig ved ledvogterhuset ved kanalen, bryde frem til brofæstet, erobre det fjendtlige brofæste, blive her så længe til Pionier-Kompanie 46 havde lukket hullet mellem Kanal- og Nye sappe, og bragt denne i forsvarsmæssig stand. Men angrebet mislykkes, formentlig især fordi dens fører, Lt. Schilddach straks ved starten på operationen blev hårdt såret. Herudover var det betydelige tab.

Dermed var fjenden blevet advaret: vær på vagt! Og hvad gjorde han: han angreb selv.

Om morgenen den 6. juli kl. 0545 startede en kraftig fjendtlig artilleribeskydning af I. Bataillons stillinger til venstre for banen og udvidede sig efterhånden til også at ramme den til venstre tilstødende III/215. Også 52 R.D. lå under kraftig beskydning. Beskydningen øgedes hurtigt til en trommeild, et begreb, der dengang først langsomt dukkede op, og efterfølgende aldrig blev os fremmed. Tunge kalibre (28-cm) hylede og skreg gennem luften, afbrudt af de lysere, fløjttende granater fra haubitser og kanoner. En kraftig tåge vanskeliggjorde oversigt over terrænet, der var begrænset til højst 10-15 meter frem, alt indviklet i røg, tåge og opsprøjt. Som røgen begyndte at fylde alle huller, begyndte øjne at svige og løbe i vand. De ætsende gasser i de eksploderende granater gjorde sig ubehageligt bemærket. Mange frygtede i første omgang for et gasangreb, men dette var ikke tilfældet. Sigtbarheden var så dårlig, at man ikke kunne om fjendtlige forstærkninger var trukket frem, end ikke, om fjenden havde forladt sine grave. Den fjendtlige artilleriild lå særlig voldsomt over 3/213 og på stormenhedernes 10/213 stillinger i »Granatwältchen«. Også Jægerstøttepunktet blev lagt under storkalibrede granater. »Nye Sappe« og III/215 stillinger til venstre var hurtigt forvandlet til rygende kraterer, hvor bjælker og træstumper var hvirvlet gennem luften. Modstanderen gjorde sig store anstrengelser, og anvendte også sin dårligste ammunition. Resultatet var talrige forsagere og »udblæsere« ¹⁾, men disse var også i stand til at rive hovedet af en mand. Sandsækkene i dækningerne blev ødelagte, skidt og støv og jord og krudtrøg fyldte luften. Under dække af tåge og røg, og en spærreild lagt på bagsiden af stillingen, lykkedes det englænderne i en hurtig storm over den korte afstand at nå »nye sappe« og Reg. 215 stillinger frem til den såkaldte »Südspitze« (se rids) og yderligere nogle enkelte traverser i linjen. De tommyer, der løb ved siden af sappen, blev standset af 3/213, så modstanderen standsede i sydspidsen og på begge sider af denne. Hans hensigt også at

¹⁾ Granater, der ikke eksploderer fordi brandrøret i spidsen er revet af og derfor ikke antænder indholdet af sprængstof, der derfor »blæses« ud gennem det opståede hul. Det endelige resultat er et tomt granatlegeme.

erobre I/213 stilling frontalt, mislykkedes fuldstændig. De fjendtlige grave var stærkt besatte i udgangsstillingen, men vores geværild forhindrede ham i at rykke frem. Derimod forstærkedes fjenden i »sydspidsen« hele tiden.

Hvordan var det sket? – Fra banedæmningen kunne 4. Kompanie se, at også englænderne - skjult bag en hæk parallel med »Nye sappe« - havde gravet en sappe frem. Denne forbandt han nu gennem hækken til »nye sappe«, og kunne næsten uden at blive set bringe pigtråd, maskingeværer, ammunition og reserver frem til den erobrede stilling. Naturligvis måtte denne fjendtlige akse og livsåre bringes under vedvarende flankerende beskydning fra banedæmningen, også med maskingeværer. At dette var særdeles generende for englænderne fremgår af, at det fjendtlige artilleri gennemførte ildoverfald mod banelinjen. Modstanderen indsatte tungt artilleri mod banedæmningen, hvor de formodede at maskingeværer var placeret i eller bag, men det lykkedes kun til dels at bringe ilden til ophør. Et MG blev med sit mandskab begravet, men det lykkedes at få den tilbage i ildstilling.

Eget artilleri var i starten ikke aktiv, hvilket fik stemningen ved mandskabets til at give sig udtryk i ret dramatiske og direkte vendinger. De følte sig overladt til skæbnen og undrede sig om det stadig eksisterede.

Modstanderen forsøgte nu at rulle 3. Kompanies stillinger op med MG og håndgranater, men stødte her på forbitret modstand fra små grupper på 3-4 mand, der frivilligt havde tilbudt kompagnifører, Lt. Kath, under ham at tilføje modstanderen størst mulige skader og ikke vige en meter.

Dette eksempel spredte sig øjeblikkeligt til resten af kompagniet på en gunstig måde. Overalt blev grebene om geværerne stærkere, og snart efter begyndte en velsigtet ild. Der begyndte nu en timelang kamp mellem de fjendtlige håndgranat-grupper og vore soldater om hver meter jord. For hver håndgranat svarede Tommy igen med 5 eller 6. Overlegenhed af materiel! Englænderne havde i den erobrede grav placeret små røde flag, der til deres artilleri skulle fortælle: »Skyd ikke her, her er vi!«. Derfor skete en af de mærkværdige episoder, hvor man jo tættere man kommer fjenden, jo mere sikker var mod hans artilleri. Fjenden forlagde sin ild nogle meter frem.

De skansende englændere på den sydlige spids kunne tydeligt identificeres som sådanne på grund af deres flade tallerken-hjelme. De var travlt optaget med at udbygge stillingen og indrette skydepladser. Da dette blev erkendt, lod fører for 3. Kompanie øjeblikkeligt 3. deling grave en stikgrav og herfra på afstande af 300-350 meter lægge ven Tommy under flankerende ild. Gennem kikkert observerede han nedslagene og korrigerede skydningen, og hurtigt lå skydningen så præcist, at alle hjelme, hakke og skovl forsvandt. På få minutter lå igen kraftig fjendtlig artilleriild over 3/213. Englænderne havde en fremragende skydeledelse, som man kun kunne misunde ham!

Kl. 0815 fik Hptm. von Puttkamer (R.215) ordre til at angribe med 7/215 i retning af sydspidsen. Samtidig iværksatte 10/213 under Lt. Beckmann fra deres reservestilling til højre for banen for at generobre den tabte del af 3/213 stilling. I virkeligheden var 3. Kompanie i fuldt herredømme over deres grav, kun »Nye Sappe« var fuldstændig jævnet med jorden og bestod kun af kratere. 7/215 havde under fremrykningen store tab til den fjendtlige artilleriild, og kunne ikke opnå resultat. 8/215 var kun svag og besatte Jäger-støttepunkt med fire og Støttepunkt »Max« med tre grupper. Støttepunkter »Max« og »Moritz« var forbundet med poster.

Englænderne sad altså som i en knibtang, men forsvarede sig fortvivlet, og blev frem for alt af sit artilleri mønstergyldigt støttet. Da regimentet erkendte, at hverken modangrebet fra nord eller fra syd opnåede resultater, blev 11 og 12/213 trukket til fra Kortekeer-stilling og 5. og 6/215 fra regiments-kommandostationen. Hptm. Wenderoth (III/213) fik kl. 0930 ordre til med tre kompagnier at kastede fjenden ud af gravet, mens et kompagni skulle holdes i reserve.

Hptm. Wenderoth indsatte kompagnierne på følgende måde: på højre fløj 11/213 til højre forbi vandslottet, 5/215 i midten over vandslottet og 6/215 på venstre fløj til venstre for vandslottet. Angrebet fik i stå i den fjendtlige spærreild. Det var i mellemtiden blevet kl. 10. Træthed på begge sider begyndte at gøre sig gældende, og samtidig brændte den hede julsol fra en skyfri himmel i vindstille over ven og fjende. Mod syd ved 7/215 eksploderede håndgranaterne igen, fjenden blev trængt lidt tilbage, men vendte kort tid efter tilbage.

Fra 3. Kompanies stillinger kunne følges, hvordan fjenden fra Zwaanof Fermer sendte forstærkninger frem mod sydspidsen. Vores artilleri lagde en virkningsfuld ild over de forreste fjendtlige grave og de bagved liggende område frem til Zwaanof. Med stor glæde blev vore granater og shrapnel budt velkommen og hvilke gode ønsker fulgte dem på vej! Giv dem en rigtig omgang! Gode træffere blev fulgt af et »Hurra«. Stemningen i kompagniet var: vi lader os ikke bøje! Kompagniføreren gik ofte gennem stillingen for at opmuntre sine folk til ikke at sidde med hænderne i skødet. Frem med spaderne! Det ser forfærdelig ud i graven, der på steder mere ligner et månelandskab, og kun yder ringe beskyttelse. Tabene er store. De bedste blandt underofficerer og mandskab er faldet, begravet eller såret.

Men kampen går videre! Kl. 1215 indsættes eget artilleri med fuld virkning mod den fjendtlige linje. I/213 støtter denne ild med alle nærkampmidler (MG, håndgranater, nærkampkanon ved banedæmningen). 3/213 trænger på ny frem med håndgranatgrupper under Lt. Kath og slår fast, at der ikke længere er englændere nord for sappe indgangen, men har koncentreret sig syd for sappe indgangen på sydspidsen.

Kl. 1240 kommer melding om, at Hptm. Schürmann (215) var faldet. På samme tid generobre Bataljon Puttkamer 10/215's grav, og var nu kun en gruppebredde fra sydspidsen. Bataljon Wenderoth (11. og 12/213) og 5. og 615) iværksætter omkring samtidig endnu et angreb, men kan ikke opnå resultater i den fjendtlige ild. 11/213 når omkring kl. 14 endeligt 3/213's grav. Under organisationen i graven bliver kompagnifører for 3/213, Lt. Kath, hårdt såret af en shrapnel fuldræffer. Lt. Mähler overtager kommandoen over kompagniet.

Kraftig fjendtlig infanteri- og artilleriild begynder omkring kl. 15 og tabene stiger. 3 Kompanie er en sammen-skudt lille styrke, der ikke længere har nogen større kampværdi. Det lykkes ikke kompagniet efter kl. 16 at gøre større indtryk på fjenden. 4/213 kan fra banedæmningen se, at fjenden løber tilbage fra den nygravede sappe, og også fra sydspidsen går enkelte englændere tilbage, skarpt forfulgt af MG og infanteriild fra 4/213. Kl. 1655 melder Hptm. von Puttkamer, at alt igen er på vore hænder med undtagelse af sydspidsen. Bataljonen har altså vundet terræn mod syd.

Kl. 1835 modtager Hptm. Wenderoth fra brigaden ordre til, igen at bringe »nye sappe« i orden og sørge for, at der ikke længere findes fjender her, og det konstateres hurtigt, at der mellem 213 og 215 stadig ligger englændere. Hauptmann Wenderoth modtager ordre til med 10/213 at kaste fjenden tilbage, og til at rykke så langt mod syd, at sydspidsen hhv. tilslutning til 215 er opnået.

II/213 (Hptm. v. Hammerstein), der havde ligget i hvilekvarter i Pierkenshock, var kl. 0930 blevet alarmeret og marcherede kl. 10 i retning af Kortekeer. Kl. 1930 fik den befaling til med to kompagnier at gribe ind i kampen. Hptm. Wenderoth blev underlagt II. Bataillon. Indtil Hptm. v. Hammerstein ankom, skulle Hptm. Wenderoth fortsætte ovenstående opgave. Selvom 5. og 8/213 kl. 2050 startede fremrykningen fra regimentets kommandostation, kunne Hptm. v. Hammerstein først kl. 0100 overtaget kommandoen over samtlige enheder i Afsnit C. Han havde under fremrykningen haft enorme vanskeligheder med at overvinde mørket og de ødelagte adgangsveje. I mellemtiden var der fra Kanal-sappen gravet små sapper frem, for herfra at kunne observere mod de af levende hegn skjulte fjendtlige stillinger.

Om aftenen omkring kl. 22 nåede Hptm. v. Hammerstein frem til banen ved K50 med 5. og 8. Kompanie. Hans opgave var: 1) generobring af den tabte del af regimentets linje og 2) støtte Jäger 19 og Reg. 215 angreb i Afsnit D under Major v. Tabouillot. Alle enheder i Afsnit D blev underlagt ham. Lt. Pegel – 8. Komp. – fik omkring kl. 22 ordre til med bataljonens håndgranatstyrke at rykke frem gennem løbegraven til 8. Kompanie, og presse den indtrængte fjende ud igen. 5. Kompanie (Lt. Loeber), der fulgte efter, blev som reserve holdt tilbage ved starten på skyttegraven.

Lt. Pegel tilkæmpede sig skridt for skridt skyttegraven mod syd og nåede omkring 50 meter frem, indtil han hårdt såret måtte bæres tilbage. Nu overtog Offz. St. Martzat kommandoen af den forreste del. Han blev ligeledes såret. I mellemtiden var angrebet nået til den kanten af »nye sappe«. Lt. Bloemeke fik nu ordre til med sin deling fra 5. Kompanie at storme sappen. Under fremrykningen såredes føreren, og angrebet mislykkedes på grund af flankerende fjendtlig ild.

Den 7. juli

Det var i mellemtiden blev kl. 0200. De fuldstændigt sønderskudte grave måtte inden dag gry sættes nogenlunde i stand for at yde blot nogenlunde dækning. Tunge granater havde revet store huller, så der ikke var ret meget tilbage af graven. Hvis fjenden skulle fortsætte angrebet næste morgen, ville enhedernes situation være vanskelig. Hptm. v. Hammerstein indstillede derfor indtil videre yderligere angreb. Hele Regiment 213 stilling var på fjendens hænder, og ligeledes omkring 20 meter af Regiment 215. »Nye sappe« var fortsat fjendens. Med patruljer blev der flere gange skabt forbindelse til III/215. Da graven var fuldstændig ødelagt, og stadig lå under kraftig infanteriild, gik disse patruljer omkring 20 meter øst for graven forbi vandslottet. Her kunne de passerer ugeneret. Desuden var der forbindelse ved råb. Mellem regimenterne var der endnu et 30 meter langt stykke grav, der fuldstændig var jævnet med jorden. Efter at også 4. Kompanie fra Kanal-sappen havde meldt, at man herfra havde etableret en observations-sappe gennem det levende hegn i retning af fjenden, og ydermere længere bagved havde ført en sappe til kanalen, hvorfra kanalen og den fjendtlige kontrasappe kunne observeres, blev I. Bataillon i hele dens stilling afløst af II/213. Tabene ved II. Bataillon var allerede betydelige inden dag gry 3 officerer, 1 Offz. St. og omkring 80 mand.

Kl. 0540 kom en jægerpatrulje ind i den ødelagte 8. Kompanie grav med opgaven, endnu engang med sikkerhed at etablere kontakt. Den fastslog, at Reg. 215's grav længere mod syd var på fjendens hænder, ikke kun over 30 meter, men over en længere strækning. Hvordan dette var muligt, er ikke afklaret. Det skulle være opstået på grund af en fejl fra Jäger-kompagniets side.

Omkring kl. 9 begyndte et håndgranatangreb mod »nye sappe«, men opnåede ingen resultat. Situationen var fortsat nogenlunde følgende:

Regiment 213 var i besiddelse af hele sin stilling ¹⁾, og når med sin venstre fløj indtil 20 skridt syd for »Nye sappe«. Herefter fulgte et stykke ødelagt grav, omkring 20-30 meter lang - »ingenmandsland«. På den anden side ligger englænderne og har Regiment 215's grav besat frem til »Sydspidsen«. Venstre fløj af Regiment 213 hang altså frit i luften. Skråt til venstre bag lå Jäger 18, med forbindelser gennem patruljer. Fra foran »Nye sappe« mod syd løber en grav, besat af englænderne. Også »Nye sappe« er besat af englænderne. Venstre fløj af Kanal-sappen var på vore hænder, og situationen her uændret.

Kl. 1140 udsendte regimentet en befaling, hvorefter II. Bataillon kl. 13 sammen med til venstre 18. Jäger, II/215 og 11. og 12./213 (der allerede kl. 1040 havde modtaget ordren) skulle generobre sappen. Hertil fik Hptm. v. Hammerstein stillet 2/213 – der altså kun havde haft nogle få timers hvil i Kortekeer – og 1 MG til disposition, da 8. Kompanie havde haft hårdt tab i løbet af natten. Kl. 12 fik I/213 ordre til afgivelse af 2. Kompanie. Omkring kl. 11140 havde 11. og 12./213 fået ordre til kl. 1145 at melde sig klar ved regimentets kommandostation, hvor de nu kom under kommando af Oberstlt. Bonfack.

Angrebet kl. 13 blev ikke gennemført, formentlig fordi støtteenhederne ikke havde nået deres udgangspositioner i tide.

Kl. 1410 befalede brigaden: »Hptm. v. Hammerstein skal med 8/213, uden at afvente indgriben af 2/213, øjeblikkeligt angribe for at støtte Jäger-bataljonens angreb.

Befalingen blev over telefon videregivet til 8. Kompanie, hvorfra man meddelte, at angrebet allerede var befale, og straks ville rykke frem. Kl. 1415 melding til Oberstlt. Bonfack: »8. Komp. angriber!«.

I mellemtiden var 2. Kompanie under Lt. Jock gennem forbindelsesgraven under meget heftig artilleriild rykket frem for at støtte 8. Kompanie. Herunder modtog Lt. Doscocil et gabende kødsår i ryggen. På trods af det alvorlige sår erklærede han, ikke at ville forlade kompagniet på dette tidspunkt.

Om 8. Kompanies angreb samtidig med 18. Jäger fortæller Lt. Loeber:

Angrebet blev iværksat, da Jægerne ville rykke frem. Angrebet lykkedes ikke. Jægerne blev slået tilbage. Jeg forsøgte det samme med håndgranater. Ingen succes. Graven er fuldstændig sønderskudt. Jeg vil nu for en sidste gang forsøge et angreb med 2. Kompanie. Mine folk er fuldstændig nedslidte. 24 timer uden søvn. Heller ikke jeg. Vi blev under fremrykningen beskudt af 2 eller 2 MG.

Kl. 1540 begyndte en heftig artilleriild fra begge sider. 5/213, der med to delinger ligger ved ledvogterhuset og i kanal-sappen, meddeler, at de på grund af den kraftige røg ikke kan observere, om et angreb er fulgt efter. Alle øvrige telefonforbindelser er ødelagte. – Ilden daler omkring kl. 1610 og dør kort efter helt ud.

Kl. 1650 melder Major Tabouillot, at der stadig kan ses flag ved »sydspids« og »nye sappe«. Det var igen det kendte engelske signal til artilleriet: skyd ikke her! Jäger-kompagniet var nået frem til vejen, der går højre om vandslottet. Samtidig melder Lt. Schmidt (5/213), at han fra sit standpunkt (banehuset) kan se sydspidsen med dets røde flag. Han havde ikke bemærket til et angreb, da på det kritiske øjeblik hele området var dækket af tæt røg.

Kl. 17 befaler Regiment 213 til Hptm. v. Hammerstein:

Kl. 1745 iværksætter alle angreb uden forudgående artilleriforberedelse, men under kraftig støtte fra artilleriet.

Freih. Röder v. Diersburg

II/213 til fører 8/213 og 2/213:

Kl. 1745 skal uden artilleriforberedelse iværksættes generel storm. Jeg forsøger altså at indsætte de to kompagnier i et angreb som aftalt med Leutnant Loeber. Lt. Loeber vil med 8. og 5. Kompanie støtte angrebet med håndgranater osv. fra flanken.

v. Hammerstein

Angrebet kl. 1745 blev imidlertid ikke til noget. efter timelang kamp under den voldsomste artilleribeskydning var enhederne færdige. Alle ældre underofficerer og mænd var faldet eller såret. Resten bestod af grønne landsturm og ersatz-rekrutter, der ikke viste sig særlig modstandsdygtige. Den tid, hvor der ikke blev angrebet, blev af enhederne anvendt til istandsættelse af gravene, så de nødtørftigt ydede beskyttelse. Spaden og håndgranater var disse dage de primære våben!

¹⁾ På forrige side skrives, at R.I.R. 213 havde mistet hele sin stilling. Denne modstridende oplysning er den oprindelige tekst.

I mellemtiden var det blevet mørkt. Lt. Jock forsøgte med 2. Kompanie at erobre sappen, men faldt. Angrebet lykkedes ikke. Kort efter stillede Lt. Doscocil – allerede såret – sig i spidsen for sin deling og stormer frontalt sappen. Uden voldsomme tab nåede Lt. Doscocil som den første af 20 mand frem til sappen, hvor det kunne konstateres, at den med en forbindelsesgrav bag et næsten uigennemtrængelig levende hegn var forbundet med den engelske grav, så englænderne herigennem hele tiden kunne få forstærkninger.

Kl. 2015 meldte Lt. Loeber:

Sappen erobret. Jeg behøver hurtigst muligt pionerer for blot nogenlunde at reetablerer stillingen, sandsække, træ til afstivning m.m. Sappen kan kun nås under stor livsfare, da den fuldstændigt ødelagte grav holdes under MG-ild.

Regimentet befalede herefter kl. 2110 at 1. Kompanie skulle stilles til disposition til skansning i »nye sappe«. Dette kompagni forblev også næste dag i forreste stilling. Ydermere modtog Hptm. v. Hammerstein et arbejds-kommando bestående af pionerer og 200 mand fra Regiment 214, der imidlertid hovedsageligt blev indsat i Afsnit D.

Men foran i sappen krævede døden stadig sine ofre. Fra sappehovedet beskød englænderne sappen og det omkringliggende terræn så voldsomt, at ingen kunne opholde sig her. Der var næsten ingen form for dækning. Hans artilleri blev så voldsomt, at – kombineret med håndgrantangreb – sappen igen måtte rømmes. Herunder faldt fører for håndgranatgruppen, Lt. Schnake. Herom beretter Lt. Loeber:

Sappen er gået tabt. Forstærkningen – to grupper – som jeg sendt efter, er totalt nedkæmpet af MG-ild. 2. Kompanie er herefter gået tilbage. Feldw. Kölling og Leutnant Schnake død. Her ligger omkring 60 døde og mindst 10 sårede. Graven er jævnet med jorden. Jeg har nu fra højre besat linjen: 11., 2., 5., 8. Kompanie. Hvis jeg ikke får pionerer til etablering af forbindelse med jægerne til venstre, kan jeg ikke holde stillingen ved et fornyet angreb.

Præcise tab kan jeg ikke fastslå.

Mellem indgangen til sappen og 8. Kompanie var graven over 10 meter fuldstændig jævnet med jorden på grund af artilleri, så den på ingen måde ydede dækning. Der måtte altså graves et stykke grav; det lod sig imidlertid ikke så let lade sig gøre, som det synes, da fjendens MG-ild hele tiden beskød dette hul, og arbejdet skred kun meget langsomt frem.

8. juli

Kl. 0145 meldte 8. Kompanie (Lt. Loeber):

Angreb gennemføres langsomt. Graver mig først frem gennem den ødelagte grav til sappen og lader denne besætte.

Melding kl. 0330:

Sappe igen indtaget. Fjenden var meget stærk. Håber at kunne holde sappe. Fuldstændig forbindelse endnu ikke etableret, der mangler endnu 8 til 10 meter. Tab få. 1 deling 1/213 i sappe, 25 mand 2/213 forbindelse, hertil slutter sig 8/213.

Loeber

En ubehagelighed for kamptropperne var usikkerheden på grund af, at der endnu ikke var forbindelse til Jäger 18 til venstre, og risikoen for omringelse derfor stadig bestod. Der måtte derfor til stadighed være opmærksomhed mod vest, syd og øst. Mens det endnu var mørkt måtte arbejdet på stillingerne fortsættes, men folkene kunne stå op og sove, og var udmattede til døde. - 1. Kompanie havde i mellemtiden (fra øst) arbejdet sig frem til sappe indgangen, hvor de forsøgte at forskanse sig. Her blev Lt. Hitzer – adjutant I/213 – i de tidlige morgentimer hårdt såret af et skud i hovedet og døde i løbet af eftermiddagen. Enhederne kunne først føle sig i sikkerhed, når der var etableret en gennemgående stilling til højre og til venstre. Derfor måtte der frem for alt etableres en forbindelse mellem Kanal-sappe og Nye-sappe.

Torsdag – kl. 0650 – meldte Lt. Rullmann 4/213 og Lt. Mähler 3/213 sig med hver en krigsstærk deling hos Hptm. v. Hammerstein og fik her deres opgaver: Lt. Rullmann skulle indsættes i Kanal-sappe, Lt. Mähler fra »Nye Sappe« ved 8. Kompanie.

Hptm. v. Hammerstein havde dog den overbevisning at:

1. Sappen ved 8. Kompanie var forkert anlagt og aldrig ville nå Kanal-sappen.
2. At den var så sønderskudt, at en reetablering ville koste mere arbejde end anlæggelsen af en ny sappe.

Han bemyndigede derfor Lt. Loeber med arbejdsbold til at anlægge en ny sappe, omkring 4 meter bag den gamle, men i en skrå retning mod Kanal-sappen. Her fandt især Lt. Mähler med 3/213 anvendelse. Han lod grave igennem under brystværnet og arbejdede sig langsomt frem, mens Lt. Rullmann gjorde det samme fra Kanal-sappen. Fjenden var imidlertid helvedes på deres post og meget opmærksomme. Lige så snart noget viste sig, lå shrapnelild over vore stillinger og håndgranater kastet. Ved en sådan lejlighed faldt Lt. Rullmann i Kanal-sappen til en fjendtlig håndgranat. Ligeledes blev arbejdet flere gang afbrudt af befalinger til at fortsætte angrebet på »nye sappe«. Disse angreb mislykkedes som tidligere, ligesom den nyanlagte sappe ødelagdes af artilleriild.

Til støtte for besætningen på kanal-sappen var der om formiddagen sendt en gruppe pionerer fra 46. Kompanie med diskos-håndgranater, mens Oberstlt. Bonfack kl. 10 frigav 11. og 12/213 fra Afsnit D tilbage til Regiment 213. De blev under Lt. Vité placeret i stillingen ved banedæmningen med forbindelse til Jäger-støttepunktet (i den såkaldte Granatwäldchen). Kl. 1030 fulgte en ny organisering af kommandoforholdene: et afsnit nord for jernbanen og et syd for jernbanen. Hptm. Plange overtog kompagnierne nord for jernbanen: 6. og 7. Komp. ved kanalen, 9. Komp. i dampmøllen (*Moulin à vapeur*), 12. Komp. i Granatwäldchen. Hptm. v. Hammerstein overtog alle enheder syd for jernbanen: 2 delinger fra 5. Komp. i kanal-sappe sammen med deling Rullmann og 1 gruppe pionerer fra Res.-Pionier-Komp. 46. I kampgraven og nye-sappe en deling 5. Komp. 10., 2., 1., 8. Komp. og deling Mähler og 3/213 i den nyanlagte sappe.

Kl. 1130 kom melding fra »nye sappe« at fjenden holdt graven mellem »nye sappe« og »sydspids« besat, og omkring 50 meter bag ved havde anlagt en ny grav, der var stærkt besat. Artilleriet blev underrettet ligesom nærkampspjecen og maskingeværerne – begge langs banedæmningen – og beordret til flankerende at beskyde denne grav, for så videt dette kunne lade sig gøre uden at bringe egne enheder i fare.

Som et ekko derovre fra lå kl. 1340 på kort tid tung fjendtlig ild mod vore grave og jernbanedæmningen, men eget artilleri svarede igen med salver. Kl. 1416 kom fornyet ordre til angreb, fastsat til kl. 1500. Kl. 1440 begyndte vores artilleri deres ild. Kl. 1620 afgav Hptm. v. Hammerstein melding til regimentet:

Sappe fuldstændig jævnet med jorden, mandskabet for største delen begravet, små dele trukket ud. Angreb i Afsnit D er ikke fulgt, sappen er så udjævnet, at hverken ven eller fjende kan opholde sig heri. Graven fuldstændig på bataljonens hænder. Kanal-sappe ført igennem frem til l'Yperlebeek.

Kl. 18 melder samme over den meget dårlige tilstand af tropperne. De bedste officerer og underofficerer mangler. Divisionen befalede endeligt alle yderligere angreb indstillet, etableringen af en sammenhængende stilling, til en hurtig forbindelse mellem sapper, og etablering af forbindelse til Regiment 215 via en nyanlagt grav.

Natten igennem fortsatte de gensidige artilleri ildoverfald, men alligevel blev arbejdet på »nye sappe« og kanal-sappe ivrigt fortsat. I stedet for den faldne Leutnant Rullmann, overtog Lt. Schmidt (Werner) kommandoen i Kanal-sappen. Det lykkedes ikke at lukke sapperne i løbet af natten, da det ikke lod sig gøre gennem den fjendtlige ild og de fjendtlige håndgranater, selvom forbindelsesstrækningen dog tid til anden blev tilbagelagt af patruljer. Også regiment 215 – 8. Kompanie – havde i aften timerne påbegyndt den nye grav, der fra indgangen til »nye sappe« skulle gå mod venstre, vest forbi vandslottet.

Kort efter midnat blev fører for 8/213, Lt. Loeber, lettere såret af shrapnel. Det er fastslået, at der foruden englændere, også ligger sorte (røde hovedbeklædning) overfor os.

Den 9. juli

Arbejdet var spredt blevet fortsat natten igennem, og alle sappe var kommet omkring 20 meter længere frem. Imidlertid nåede Kanal-sappen ikke, som det var blevet meldt, helt frem til Yperlebeek. Efter at det fjendtlige artilleri endnu engang vågnede til live i morgengryet, forblev formiddagen næsten helt rolig. En almindelig udmattelse indtrådte, både hos os og hos modstanderen. Der blev ikke skudt lige med det samme, når man viste sig, man var følelsesløs, blytunge i alle lemmer. Folkene lå uden meget beskyttelses i gravene, kun besjælet af én tanke: søvn, søvn, søvn.

Ved middagstid talte Hptm. v. Hammerstein med kompagniførerne på stedet endnu engang om gravningen af sapper. En gruppe ad gangen, hvor hver mand var udrustet med to fyldte sandsække, skulle lægge sig bag sandsækkene og grave sig ned. Når den første gruppe var dybt nok nede, skulle den næste gruppe gentage fremgangsmåden. Desuden blev præcise retningspunkter fastlagt så begge sappe også virkeligt ville mødes ved Yperlebeek. På den måde blev det fra middag forsøgt gravning af sapper. I Kanal-sappen blev arbejdet ikke forstyrret af fjenden. Sappen her blev gravet frem til Yperlebeek. Da modstanderen kun skød, når en soldat viste sig, blev arbejdet en tid ladet fuldstændig i ro, der udnyttede sig til at få sovet. Kun nødvendige poster til overvågning blev udsat.

Kl. 14 blev der i stillingen ved banedækningen sat et russisk MG i stilling. Eftermiddagen forløb lige så rolig som formiddagen. Om aftenen kom endeligt ordren til afløsning af de langt over det normale udmattelsesniveau

anstrengte enheder. Alligevel kom det heller ikke endnu til den endegyldige hvile, som efter de store tab og de anstrengende dage så rigeligt var fortjent.

Den 10. juli

Natten mellem den 9. og 10. juli i tiden 2400 – 0300 blev 10., 1., 2. og 8. Kompanie afløst af 11. og 12/214. Også 3. Kompanie skulle være afløst, men blev på ordre fra Hptm. Hammerstein under Lt. Mähler frem til daggry i »nye sappe« for at gøre denne endegyldig færdig, hvad der også lykkedes. Kommandoen over 4. Kompanie i Kanal-sappe var overtaget af Lt. Schwitzky. Lt. Schmidt var igen returneret til 5/213. Aftenen før havde Hptm. v. Hammerstein overtaget kommandoen over regimentet efter den syge Major Freiherr Röder von Diesburg indtil om morgenen Oberstlt. von Prittwitz ankom. Hptm. Plange havde så længe overtaget II. Bataillon. I forreste stilling befandt sig nu (fra højre) 6., 7., 4., 5 Komp. I Reservestillingen i Granatwäldchen stod 12. Kompanie, mens 9. Kompanie besatte dampmøllen. Stillingerne blev fortsat udbygget, der blev gravet forbindelsesgrave bagud og skydestillinger ved kanalen. Modstanderen skød meget med miner og ødelagde delvist kanalstillingen fuldstændig. Gennem vores artilleri (Reserve-FA-Abteilung 46) blev de fjendtlige minekastere hurtigt bragt til tavshed. Vandstanden i Yser-kanalen var meget lav, og foran stillingen lå en bred, sejt mundret kanal. Natten var rolig og meget mørk. Det fjendtlige infanteri skød kun lidt, mens det fjendtlige artilleri uden resultater beskød de bagved liggende områder. Som modstanderen blev englændere og skotter fastlagt, der holdt deres grave tæt besat.

For at sikre en bedre formidling af befalinger fra de højere kommandomyndigheder, blev der indsat en ordonanskæde, der den 11. juli kl. 0600 for første gang trådte i funktion. II/213 fik til opgave at etablere kæden. Dagligt skulle der gennemføres 4 ture i hver retning med kontrolmeldinger. »Kontrolture kan være sammenfaldende med tjeneste meldinger. Kontrolsedler skal dagligt medtages i kampberetningerne«. Videre beordrede brigaden, at der skulle fremstilles en skitse over kanal-sappen inklusiv skydestillinger langs kanalen og broen over Yperlebeek. Hauptmann v. Hammerstein udsendte følgende direktiv til kompagnierne (6., 7., 5., 4., 9. og 12.):

1. Kompagnierne vil formentlig forblive endnu nogle dage i forreste stilling. Jeg forventer på det bestemteste, at vagtsomheden ikke vil dale på noget tidspunkt, da et generelt angreb fra englænderne ikke kan udelukkes. Specielt må der ved 6., 7. og 5. Kompanie med alle disponible midler og kræfter, konstrueres skydeskår, eventuel små grave med en slags skydestandplads, hvorfra bunden af kanalen ubetinget beherskes. 4. og 5. Kompanies afsnit går indtil Yperlebeek. Denne sydlige ende på den hidtidige Kanal-sappe er særlig udsat, og skal til stadighed være stærkt besat.
2. Kommandoen over 4. Kompanie overtages straks af Lt. Schmitzky.
3. sanitetstjeneste for 9., 6., 7., 5., 4., 12. Komp. ved Stabsarzt dr. Bornstein ved Bataljonskommandostation.
4. Forplejning i aften efter mørkefald på gamle punkt.
5. Behov for lyspatroner, sandsække, enhver art af ammunition, håndgranater osv. skal om muligt afgives om morgenen, da ellers en rettidig fremskaffelse ikke kan gennemføres.
6. Indtil kl. 1830 skal (foruden andre foreskrevne meldinger) til bataljonen meldes:
 - a) Forbrug af ammunition for infanteri, små middeltunge minekastegere, ladningskastere, jordmørsere siden den foregående dag kl. 19.
 - b) Tab, ligeledes siden kl. 19.

Den 11. juli

Dagen forløb rolig. En svagere artilleri- og infanteriild lå over stillingen og de bageste områder. Det fjendtlige artilleri tog til hen inde aften, men et formodet angreb fulgte ikke. Først efter midnat forstummede ilden. Resten af natten kunne anvendes til den fortsatte udbygning af stillingerne. Også sappen fra 4. Kompanies stilling til Yperlebeek blev forbedret og udbygget. Med observation fra ledvogterhuset og fra forreste linje, blev fjendtlige minekastere beskudt af 9. Batteri, Res.Feldart.Reg. 46, mens fjendtligt skansearbejde i retning Zwaanhof blev beskudt af 1. og 3. batteri, alle med godt resultat. Om natten bliver lyspistoler og lyskastere ivrigt anvendt. 6. og 7. Komp. led meget under de fjendtlige minekastere, og skaderne på deres stillinger kunne først den følgende dag nødtørftigt udbedres. Fjenden forsøgte nu at få afløb for sine frustrationer med miner nord for banelinjen, hvad der syd for linjen selv med tungere miner ikke var lykkedes.

Om aftenen udsendte Hptm. v. Hammerstein følgende bataljonsbefaling.

1. 4. Komp. afløses i aften omkring kl. 18 af 8. Komp. og marcherer under ældste underofficer til Pierkenshock. Først af 8. Komp. overtages af Lt. Schwitzky.

Bataljonen bliver i nat afløst: 6. 7. 9. 11. 12/213 kl. 2130 af I/215, 5. og 8./213 af et kompagni Jäger 17. Vejvisere: fra hvert komp. 2 mand, fra hvert MG 1 mand kl. 2030 ved Batl. Kommandostation. Største lydløshed skal ubetinget iagttages under afløsningen. Forplejning: Kaffe i Draaibank, mad ved ankomst til Reg. 215 lejr. Adgang til Regt. 213 lejr i Pierkenshock strengt forbudt.

Disse kampdage havde kostet regimentet betydelige tab. Den havde imidlertid endnu engang bevist, at Niedersachser og Holsteiner er mænd, der sejt og sammenbidt kæmper og – hvis det er nødvendigt – også ved at dø. Regimentet beklagede tabet af 5 tapre officerer og 82 tapre underofficerer og mænd, mens de sårede talte 11 officerer, 2 Offizierstellvertreter og 319 underofficerer og mandskab. 1 mand fra 11. Komp. faldt i fangenskab, 26 mand savnedes.

Samlede tab: 16 officerer, 2 Offizierstellvertreter, 428 underofficerer og mandskab.

Denne generelle beretning fra Lt. Kath om begivenhederne fra 4. til 12. juli efterfølges af hans personlige oplevelser fra disse kampdage.

Kl. 0545 om morgenen den 6. juli begyndte englænderne at tromme ubehageligt tæt. 3. Komp. svage bun-kere blev hurtigt sønderskudte, navnlig dem, der lå i »nye sappe«. Jorden buldrede og rystede. Slag på slag fulgte uden pause, så afskud og nedslag ikke længere kunne skilles fra hinanden. Jeg lå i starten med min oppasser Steffen i en lille dækning af træ, der lå 10 meter bag forreste linje i en stikgrav til løbegraven. Som ilden hele tiden blev mere modbydelig, og brisantgranaterne afskyelig sprang tæt omkring os, vidste vi, at Tommy mente det alvorligt. Efter den velkendte devise: »uden mad og drikke ...« spiste jeg et ordentligt morgenfoder og smurte smørret dobbelt eller tredobbelt på, man kunne jo aldrig vide? ... Ilden tog til i styrke, sprængstykker slog ind i jordvæggene, blindgængere fik vores hul til at ryste, udblæsere lå i store mængder foran indgangen. På alle fire kravlede jeg omkring kl. 6 gennem stikgraven til løbegraven og videre til kampstillingen. Trods den korte afstand var det en frygtelig vej! Navnlig over løbegraven lå shrapnels og granater, så man ikke troede, at man ville kom hel igennem. Det surrede og hylede og rystede, som under en helvedes koncert. Jeg kom dog hel igennem og fortsatte med det samme til venstre fløj af kompagniet, hvor der kun var nogle få folk. De fleste havde søgt dækning til højre og var her klumpet sammen. Hvor stor betydning, det har for ængstelige at se deres leder, erkendte jeg fra tilråbene: »Hvor er kompagniføreren?!«. Endnu mens råbene lød, fløj den første af mine håndgranater allerede i hovedet på den englænder, der dukkede op bag den næste travers 10-12 meter væk. De nicher, hvor håndgranaterne var lagt op, kunne man dårligt finde under jord og rester. Englænderne var altså under deres artilleris ildvalse trængt ind i vores grav. Hertil havde de benyttet »nye sappe«, der næsten usynligt førte ind i III/215's grav. Enkelte englændere, der løb ved siden af sappen blev skudt ned af de i mellemtiden vågnede folk. Den overfor liggende udgangsstilling var tæt besat og mange ansigter viste sig. de blev lagt under vores livlige infanteriild, så de ikke kunne forlade deres grav. De besvarede så vores ild og til højre og venstre bragede det fra skråningen. Vore tab var allerede betydelige. Arme og ben stak ud fra de sammenskudte dele af graven. Imidlertid var det især den moralske virkning af artilleriilden af et omfang, som vi hidtil ikke havde kendt, der tyngde over kompagniet. Graven bestod for hovedparten kun af opstablede sandsække, der end ikke kunne modstå middeltung artilleri. Mine englændere var forsvundet efter nogle yderligere håndgranater, som jeg omhyggeligt sigtede mod næste traværs. Nogle modige folk havde sluttet sig til mig, herunder en fra Köln, der denne dag udviste en forfriskende ligevægt. Vi sprang efter englænderne, og jeg kastede hele tiden »sigtede« i den retning, hvorfra engelske æg-håndgranater og sådanne på en lang stok, fløj os i møde. Det var en meget anstrengende tur! Kastede jeg en, kom der 6-8 derovre fra. En af mine folk havde ikke andet at gøre, end hele tiden fra et hjørne at holde øje med luften og råbe: »Pas på, Hr. Løjtnant, håndgranat!« Instinktivt blev det opfattet i et brøkdelt af et sekund, hvor en stålku-gle eller en stav-håndgranat kom hvirvlende gennem luften. Jeg trak så til siden, løb frem til næste travers eller kastede mig ned. Til sidst blev man tyk-hudet og stolede på sin heldige stjerne. Det blev varmt for os. Jeg tog jakken af, i skjortærmer havde jeg større bevægelsesfrihed. Hurtigt var vi 3-4 mand sorte som negre af støb og krudtrøg. Lange sveddråber løb ned af ansigtet af anstrengelser og kampens hede, så vi snart ikke længere kunne genkendes. Vore håndgranater lavede et helvedes brag der fik hjertet til at hoppe, men i begyndelse forekom det, at flere ikke eksploderede, ja, jeg fik endda »derovre fra« en tysk håndgranat sendt tilbage! Det fik os imidlertid til at tænke; vi skruede samtlige håndgranater fra hinanden, og så at mange ikke havde nogen detonator. Det var starten på et feberagtig arbejde! Alle håndgranater blev båret til et beskyttet sted, hvor vi kunne være. En mand skruede dem fra hinanden, en anden satte detonator i, skruede dem sammen igen, og rakte dem videre til mig. Det gav os en følelse af uovervindelighed, nu skulle de rigtig få! Tommy foretrak imidlertid at gå længere tilbage, og det varede ikke længe før vi var ved starten på »nye sappe«. Efter flere gode træffere nåede jeg også frem til sappen, hvor man kunne se skikkelser løbe rundt. Jeg så en englænder, der bar et maskingevær på skulderen. Han var forsvundet før min håndgranat kunne lande tæt ved ham. Øvelse gør mester! Jeg begyndte at holde håndgranaten så længe i hånden, at de nu efter at være kastet, eksploderede som en shrapnel i luften over målet. Det forvirrede modstanderen, der ikke vidste, hvad det drejede sig om. Det kræver nerver, at holde den rygende tingest i hånden og langsomt tælle – 21 – 22 – 23 – afgang!! Mærkeligt nok havde jeg ikke tab til de engelske håndgranater, selvom en lille splint ridsede min ene hånd, som jeg naturligvis ikke havde tid til at tage

under ild efter en hvileperiode, var de ophidsede og kun vanskelig til at gå fremad. De er sammenbukkede, ligger på bunden, ryster ved hvert nedslag, blege og med stive blikke. Jeg muntre dem op med en spøgende bemærkning og råber til dem. Jeg rejste mig op i fuld højde på et ødelagt sted af graven og viser med hænderne, retningen – et brag, et lyn, jeg ser endnu skyen efter shrapnelgranaten 1½ meter til højre for mit hoved, så bliver det mørkt omkring mig og noget varm løber mig over ansigtet. Også ryggen gør ondt og armene er følelsesløse – »det er slut«, når jeg endnu at tænke. »Hils mine forældre« hvisker jeg til de folk, der vil slæbe mig væk. Så er det slut. Det er allerede mørkt som jeg vågner i en afsidesliggende grav mellem sårede, fantaserende og dem, der allerede er blevet stille. Efter timer mærker jeg, at jeg på en bære bliver båret gennem terrænet, møder bataljonskommandøren, Hauptmann Plange, der giver mig hånden og tilbyder en tår rødvin. Men jeg spytter det ud igen, da et eller andet ikke er i orden. Det brænder som ild i min mund, tungen vil ikke lystre og jeg kan ikke synke. På forbindepladsen bag Granatenwälschen, hvor den daværende Sanitätsgefreiter, senere Feldunterarzt Dr. Prost hjalp til med at lukke hullerne, viste det sig, at syv shrapnelkugler havde ramt hoved, begge arme og ryggen, hvoraf alene tre i hovedet. Kuglerne i ryggen havde ramt højre lænd, lykkeligvis gået udenom rygsøjlen og kunne med et enkelt snit igen tages ud. I Roulers, Hannover og Berlin havde man flikket mig nogenlunde sammen igen.

Også fra 3. Kompanie stammer en skildring fra Musketier Wegewitz omkring oplevelser og oplevelser i juni-juli måneder ved »Boesinghe og Pilckem«

Det var i slutningen af juni 1915 at jeg for første gang kom til Boesinghe. Var det ikke om natten, at vi bar jernbanesveller fra pionerparken frem til forreste stilling? Hver man skulle være en svelle. For mange var det en hård tur, men dette måtte gå. Nu bliver vi her. Trætte kommer vi i reservestillingen bag dampmøllen. Der var ikke nok dækninger. Der lå allerede kammerater her. Jeg var jo heller ikke for ret lang tid siden kommet fra lazaret. Gik man ind i de lusefyldte dækninger, var man snart igen fuld af disse udyr. Jeg besluttede mig derfor til at bygge mig mit eget hjem. På marchen havde jeg allerede set to jernbanesveller, og mere behøvede jeg ikke. Jeg udsøgte mig en plads i løbegraven. Pladsen lå omkring 200 meter fra stillingen. Men først lidt søvn. Jeg strakte mine lemmer bag en hæk. Her havde jeg en flot udsigt. Der lå det brændende Ypres. Hver gang en af de store – jeg tror, det var 42-cm – slog ned, rejste der sig en ildsøjle mod himmelen. Man kunne så tydeligt se, hvad der endnu var tilbage af den hårdt omkæmpede by. Jeg vågnede tidligt op næste morgen. Det skyldtes nok mere regnen end de kugler, der slog ind i hækken. Jeg vred mig ned i den beskyttende løbegrav. Tiden var kommet til, under den truende regn, at få gjort mit hjem færdigt. Grave et hul. Herover lægge begge jernbanesveller. Et passende stykke tagpap fandt jeg også. Det blev lagt hen over og ovenpå igen græstørv, som skjul for flyvere. Mange kammerater, der dag og nat kom forbi, opdagede dårligt hulen, så kunstnerisk var den bygget. Nu måtte jeg passe på, at man ikke glemte mig under modtagelsen af mad og til skansning. Sådan gik det faktisk. Den første og anden nat glemte man at vække mig til skansning. Jeg fik en ordentlig skideballe af kompagnifører, Leutnant Mähler ¹⁾.

Det blev hurtigt værre i stillingen. Man havde fundet en sæk kaffebønner. Brygningen af kaffe startede meget tidligt på morgenen. En kammerat forstod det udmærket, med to sten at male bønnerne tilpas. I et forladt skur mellem nogle træer hentede vi kartofler. Her var også en god brønd. Ellers måtte man løbe langt efter vand. Og at der i et forladt lille hus på den anden side vejen også endnu var høns, der dagligt lagde æg, det var den store hemmelighed. Men da mange kammerater her løb over vejen for at hente vand, blev passage af vejen hurtigt forbundet med livsfare. En dag kom der en flyver, der ville se, hvad der skete i stillingen. Han kastede ingen bomber, men en lys lyskugle. Det måtte betyde et eller andet. Dårligt var flyet landet, kom de første hilsener derovrefra. Kammeraterne flygtede, og hurtigt var de alle gæster hos mig. De misundte mig min hule. Man kunne nu frygte, at vores stillinger regelmæssigt ville blive taget under beskydning. Og det skete også.

I Kanal-stillingen kunne vi hele tiden ærgre os over flankebatterierne, der dagligt sendte deres hilsener, uden at være opfordret hertil. Overfor os stod også en række minekastere. Som vi engang gik i stilling, og endnu manglede det sidste stykke, blev der sendt lyskugler op på den anden side. Et skud kostede tre af vore såret. En infanterist løb straks efter raketten for at hente dens silkefaldskærm til en silkeskærm til sin forlovede. Da vi engang var på vej efter modtagelse af mad, faldt vores korporal med alle hans modtagne sager i et vandfyldt minekrater for at undgå en sådan lyskugle. Vi sørgede mere over de våde cigarer end vores gruppefører, selvom han også var en god mand.

Ved jernbanebroen var der ofte noget mindre muntert. Her blev der skudt meget. Dækninger i nærheden kom derfor også ofte under beskydning, for så præcist var skydningen heller ikke. Jeg sad derfor under beskydning hellere i graven end i ledvogterhuset, da udgjorde et godt mål, indtil det fuldstændigt var skudt sønder og sammen. Dag for dag forlængede vi vores sappe, og også englænderne grave deres nogle meter længere frem. Den lå her på vores side af kanalen. Hver aften blev der udstillet lytteposter foran sappen, der havde ansvaret for sikring af arbejdet. En aften lå vi med to mand foran sappen. Vi lå godt skjult i det høje græs, men måtte passe på som en mis. Natten var lang for os. Man havde glemt os. Som vi ved daggry på eget initiativ gik

¹⁾ Forkert! Kompagnifører var endnu på dette tidspunkt Lt. Kath, mens Lt. Mähler stadig var delingsfører (fra den 6. juni kompagnifører for 3. Kompanie).

tilbage, fandt vi en anden bataljon i stillingen. 3. Kompanie var allerede to timer tidligere rykket ud. Vi måtte selv finde vej til Pierkenshock. Vores kok havde dog gemt lidt mad til os. Vejen langs jernbanedæmningen bagud var farlig. På et sted var der et hul. Fjendtlige finskytter lurede for at få ram på vore kammerater. En kammerat tilbød at hente vores post ved kompagniet. Han kom ikke tilbage. Vejen havde jeg tit gjort i dagslys, men altid i en slags kattespring, eller jeg på farlige steder kravlede afsted som en slange. Vore kammerater over i stillingen kom tit under ild. De gamle fjendtlige bageovns-stillinger hold ikke til ret meget. Det var også her, at min ven H. Stahmann, også fra 213, faldet. I to år under værnepligt i Stade havde jeg levet sammen med ham.

Nu var det vores tur, vi besatte stillingen. Englænderne havde nærmet sig vores sappe og havde opstillet et maskingevær i sappehovedet. Pionerer med håndgranater og vi fra 1. Deling, 3. Kompanie, besatte sappen. Leutnant Mähler stod ved indgangen til sappen og talte sine folk. Men det klappede ikke. Håndgranaterne fejlede deres mål. Vi ligger spredt foran sappen. Det fjendtlige maskingevær høster tæt hen over vore hoveder den modne havre. Vi trykker næsten dybt ned i jorden. To kammerater bliver såret. Efterhånden slipper vi tilbage i sappen og derfra tilbage i graven.

Om aftenen den 5. juli går vi igen til den samme sappe. Denne gang skal vi udbygge den yderligere. Som forholdsregel bleven kammerat med håndgranater stillet som vagt ved sappe hovedet. Vi når meget om natten. Der falder næppe et skud. Derover fra hører vi larm. Her har der sikkert befundet sig alkohol. Længere foran fronten kan man høre de kørende kolonner. Står der et angreb forude? Som vi kl. 5 forlader sappen, giver vi udtryk for vores fornemmelse. Man lægger ikke vægt på vore ord. Vi behøvede ikke at stå på post om dagen, men kunne sove ud. Men hertil kom det ikke. Først bliver der rigtigt spist morgenmad, som altid efter sådan natarbejde smager skønt. Vores lange kammerat begynder igen sin gamle klagesang. Han har igen bekymringer over, hvordan han efter den netop gennemførte afløsning, kan bringe alle sine ejendele med tilbage. Vi har allerede flere gange hjulpet ham, men i dag vil vi lade ham falde. Vi ved, at han gemmer to flasker cognac i sin tornyster. »Hvis du vil spenderer en flaske, vil vi hjælp dig med at bære«. Der falder ham en sten fra hjertet. »Godt«, siger han, »en aftale«. Vi slår til. Snart efter går flasken rundt. Giveren må også drikke med. Så lægger vi os til at hvile. Næppe har vi strakt lemmerne som vi fornemmer en fjern trommen. »Er det vores kanoner, eller er det fjenden, der angriber?« Jeg vil kikke efter. Jeg har næppe stukket hovedet op fra dækningen før gravbesætningen alarmeres. »Alle til gevær!«. Englænderne angriber. Som vi er klar til storm, kommer også allerede reserve frem i graven. Vi bliver, hvor vi er, og åbner ilden. Og nu trommer englænderne, og ind i mellem skyder også vores artilleri. Snart er alt dækket i os og krudtrøg. Man kan ikke længere se solen, og øjnene kan dårligt gennemtrænge mere end 20 meter frem foran sig. Pigtråden sønderskydes. Vores grav bliver hele tiden fladere. Ordre må råbes ind i øret, ellers forstår man intet. Kammerat Liebtgau ligger ved siden af mig, kun adskilt med bajonetten. Hans gevær ligger tæt ved siden af mig. Han skyder. Mundingsilden sprøjter mig om ørene. Jeg bliver rasende og skælder ham ud. Han gør mig ondt. En halv time senere går han om bag graven og kommer ikke tilbage. En tung granat slår ned tæt ved ham. Jeg søger min ven. Han ligger i nærheden af nedslaget. Der er ingen sår at se. Lufttrykket har slået ham ihjel. Sårede skynder sig ud af graven. Saniteterne har masser at lave. »Forbind mig!«. »Kammerat, vi må skyde, træk længere mod venstre«. Der hvor grænsen går mellem 215 og 213 er graven allerede fuldstændig jævnet med jorden. Vil fjenden bryde ind her? Trommeilden vil ikke stoppe. Ved siden af mig ligger Unteroffizier O. fra vores kompagni. Et varmt brandrør har netop ramt ham i nakken og er fortsat under nakken ned på ryggen, efterladende sig en røgfane. Han holder et øjeblik op med at skyde. »Drenge, tænd i også jeres piber, det er godt for nerverne«. Vi søger lommerne igennem efter tobak. Et større sprængstykke kommer imod mig, vil trække benet til mig, men så rammer den allerede. Jeg river den ud med hånden og kaster den op over dækningen. Den var stadig meget varm.

Nu hører trommeilden op. Nu kommer de! Et fjendtligt fly kredser over os. Vi ser bølgerne komme. Der bliver nu skudt, hvad der kan sendes gennem geværerne. Bundstykket på geværet sidder fast. Hurtigt, fat i en anden. De skal ikke få lov at komme ind hos os. Solen trænger igennem igen. På venstre fløj har englænderne rejst deres fane. Der ligger fjenden i graven. Det bliver roligere og mere stille. Nu tænker jeg på mit sår. Støvlen er løbet fuld af blod. Som jeg er ved at lægge en forbinding, kom Feldwebel Petermann gennem graven. »Se De hurtigt at komme tilbage. Om lidt kan De ikke bevæge dem!«. Løbegraven ligger fuld af forstærkninger. »Buk dig kammerat, du afslører os her«. Til sidst kravler jeg på alle fire. Det vare længe, bør jeg når forbindelsespladsen. Gud ske lov kun et kødsår. Jeg kører herefter til Pierkenshock. Her bliver jeg på infirmeriet. Et par dages ro, og ville såret ved knæet igen så meget helet, at jeg igen kunne gå til fronten. Her behøvede man hver eneste mand. Der kæmpes hårdt.

Dagene gik, bataljonen var endnu ikke vendt tilbage. På en søndag midt i juli 1915 måtte de få kammerater, der endnu var i lejren, træde an, for på vores kirkegård at forberede grave til regimentets faldne. På kirkegården blomstrede sommerblomster, og på markerne blomstrede stadig de røde valmuer. Vi er flittigt i gang med arbejdet og ville give vore kammerater et godt hvilested. Endnu et spadestik, så ville det være godt. Så bliver vore blikke rettet mod husene langs vejen. Her er artillerister i gang med et arbejde. Pludseligt lød et brag derovre fra, og en ildstøje slog op igennem taget. Kammerater råber på hjælp. Vi ville derover, rive en dør af huset og hjælpe kammeraten. Så råber en af vore: »Det er jo et ammunitionsdepot!« Geværammunition knaldede, men hundreder af granater var også oplagt derovre. Overvejelse og handling er ens. I spring er vi over hækken. Et gevaldigt lufttryk kastede os næsen til jorden. Vi stormer imidlertid fremad, løber løber. Bag os

brød helvede løs. En stort sort røgsøjle stiger lige op i luften. Granater flyver til alle sider, slår ned i jorden, eksploderer foran os, bag ved os. Vi løber for livet. Der bag de store træer langs vejen føler vi os i sikkerhed. Men også her rammes et træ af en granat. Der er knapt gået en time. Vi vender tilbage. Af huset er der intet tilbage. Tilbage er kun et dybt, rygende krater. Var vi gået i dækning i gravene, havde vi formentlig ikke kommet levende deraf. Jorden omkring gravene var oversået med sorte sprængstykker. Kompagniet måtte rømme deres lejr. De næste dage afsøgte vi området for blindgængere. Ved siden af alle granater blev der plantet et lille flag.

Igen går det til Boesinghe i kanalstillingen, denne gang til højre for broen. Det er igen blevet roligere. Vi kan slå fast, at der stadig her står en mængde minekastere. Sidste aften, kort før vores afløsning, begyndte de igen derovre fra at skyde med miner. Det var et reelt ildoverfald. Vi tæller: 1, 2, 3, 4, 5, 6 og havde ikke set den 7. mine, der netop var rettet mod os. Det blev nat omkring os. Minen slog ned foran vores dækning og havde begravet fire mand. Vi kradsede med hænderne et hul. Jeg kom igen ud som den første. Gennem hullet fulgte kammeraterne. Det var gået godt, men det havde været tæt på. I mellemtiden havde vores kompagni rømmet stillingen. Snart skød 15'erne gengældelses foran os. Stillingerne ligger dårligt 30 meter fra hinanden. Den første og anden granat var lige kort nok. Sprængstykkevirkningen var enorm. Der i MG-ernes dækning var nogle enkelte kammerater forblevet. De første granater kommer hylende. De sprænger 20 meter fra dækningen. Så kom folkene ud. Det skulle de ikke have gjort. Meget tæt på sprænger en granat. Det gav to hårdt sårede. Så ville vi også væk. Pludseligt ser jeg fra naboregimentet, at der bliver skudt fra vores grav. Pokker, vi må afsted, fjenden sidder i vores grav. Der faldt en sten af vore hjerter da vi så, at vores afløsning i mellemtiden var ankommet og i tide havde besat vores stilling. Vi måtte nu kun grave vores udrustning frem. Det gjorde os ondt, at vi måtte efterlade en ødelagt grav til jer. Vi fire begravede kunne imidlertid ikke holde trit med vores kompagni, og ankom først senere til Pierkenshock.

Fra en beretning fra Leutnant Wassmund 10/213 om 6. juli:

Leutnant Beckmann, kompagnifører for 10/213, hvis venstre fløj nu var fuldstændig åben, indså den store fare, den tyske front lå i, og med en gruppe stillede han personligt op på venstre fløj for, koste hvad det ville, at forsvarer dette stykke grav, der nu var blevet en sappe. Næsten lige så hurtigt, som faren var erkendt, rykkede fjenden også frem: med håndgranater forsøgte han at rulle vores grav op, der stadig på steder var forsynet med traverser. Over 1-2 traverser, der ikke var besat, fløj håndgranaterne frem og tilbage. Og efter omkring to timer, hvor vi allerede havde mistet mange brave musketerer, blev også vores trofaste kompagnifører såret. Som eneste officer overtog jeg kampen med min allerede dengang afholdte 10. Kompanie, og sammen med delingsfører, af hvilke jeg frem for alt med trofast taknemmelighed tænker på Vizefeldwebel Ahlers, fortsatte vi den af vores kære Beckmann stillede opgave: at beskytte vores 10. kompagni. I tre dage måtte vi lade os skyde ned som hunde i det øvrige kompagniområde, på bunden af graven, der ikke længere gav dækning mod observation. Kun når man bevægede sig på maven var man nogenlunde i dækning. Her, mine kammerater, fandt 10. hele tiden mænd i deres midte, der i åben kamp, mand mod mand, ville forsvarer denne sappe mod ethvert fremstød. Og det er lykkedes os, at holde den.

Om angrebet den 6. juli med Regiment 215 og Jäger-Bataillon 18:

Jeg stod selv i dette øjeblik med en sappe-gruppe på venstre fløj af mit kompagni. Det var et storslået syn at se kompagnierne træde ud af skoven, folde ud og i hurtigmarch stormede frem over engen. Vore forhåbninger fulgte de stormende kompagnier: måtte de dog klare det! Men som på én gang den fjendtlige ild satte ind, og som den ene stormende efter den anden brød sammen under shrapnels og MG-ild, gik den frygtelige sandhed hurtigt op for os: angrebet ville mislykkes. Kun på venstre fløj havde 215 opnået en mindre succes og generobret et stykke af den gamle tyske linje. Vores sappe forblev desværre sappe, og det betød fortsat at være på tærne.

Så kom der efter en time lyde fra venstre i et stykke grav der lå i ingenmandsland. En modstander mavede sig frem mod nærmeste travers, og en brav musketier skulle netop til at kaste en håndgranat, da modstanderen viste sig at være en 18. Res.Jäger. Han havde nået den befaledede grav, hvor han en time havde holdt ud inden han besluttede at slå sig igennem tilbage. Han havde haft held, og vi havde nær selv kostet ham døden!

Om de handlekraftige ordonnanser.

En ordonnans, krigsfrivillig Nielsen, kom til mig med en melding og gav mig et endnu varm, underarmslang sprængstykke fra en granat, der under turen var landet ½ meter foran hans fødder. Efter kort tid måtte jeg sende ham afsted med en ordre til højre fløjdeling: Han kom ikke tilbage. Jeg tog selv afsted for at kikke efter ham og efter højre fløj. Jeg fandt ham liggende midt i graven, fredeligt sovende uden tegn på skader. Efter længere søgning fandt jeg direkte over hjertet et lille skudhul: skarpskytte fra den farlige kanalskråning direkte i hjertet! Netop undsluppet døden havde døden alligevel indhentet ham og bragt ham helledøden for sit folk. Jeg vil med dette gerne sætte et mindesmærke for alle ordonnanser, ordremodtagere eller som de hed, der på stille dage og

under den voldsomste beskydning måtte gå deres vanskelige veje. Til alle jer, der ved 10. og 11. Kompanie havde denne opgave, der af mange blev anset som en loppetjans, men som under kamp krævede langt mere offervillighed og mod, end hvad de øvrige i kompagniet måtte udvise, retter jeg i dag kompagniets tak, som I hele tiden satte livet ind for.

Om 7. juli:

Om aftenen den 7. juli blev jeg kommanderet til Hptm. v. Hammestein. I en løbegrav 100 meter bag den forreste linje er en lille udgravning, hvor 5 officerer er samlet. Under mødet begyndte »flankebatteriet« foruden anden artilleri at hoste og slå ned tæt på os. Hptm. v. Hammerstein sagde med den roligste stemme i verden: »Mine herrer, lad os knæle, vi behøver jo ikke at lade os slå ihjel her«. Jeg indrømmer ærlig, at jeg under dette møde med *denne* kommandør igen fik en god del af den ro tilbage, som efter de nerveødelæggende begivenheder denne dag truede med at blive ruineret.

Om artilleribeskydningen

Men hvad der allerede dagen før havde hvilet tungt over alle dele af regimentet, blev nu endnu værre: det var de tunge 35-cm granater fra fjenden, der med langsom følgende skud efter skud forsøgte at jævne vore stillinger med jorden. Mens flankebatterierne kunne tage de langs kanalen liggende dele af fronten under direkte skydning, så havde det helt tunge artilleri mulighed for, hvis spredning i sideretning nogenlunde blev undgået, gennem en simpel fremlæggelse på 400 meter i dybden efter hvert skud, at bringe skud efter skud direkte i nærheden af den forreste grav.

Hvad forskel gør så en træffer 5 meter foran eller bagved graven! Disse 35'ere rev et hul på 8-10 meter diameter og omkring 5 meters dybde! Og vore dækninger? Hvis der overhovedet fandtes sådanne? Åh jer kammerater, der år senere stødte til regimentet, og som husker de delvis betonstøbte dækninger ved Hollebeke 1917 eller i Wytschaete buen, eller tunnelerne ved Inchy i Siegfried-stillingen med deres 30-40 trin lå op til 8 meter under jorden! Glemte alt om dette, for ved Pilckem havde vi end ikke et eneste tunnelbræt til at lægge over os med et lag af jord. Det var ikke helt så vådt til venstre for banedæmningen som til højre, og man kunne grave sig en smule længere ned i jorden, og derfor var vi kun som muldvarper gravet ind i siderne på den forreste grav, og havde hængt en telbane foran. Min næsten fyrstelig rummelige kompagnifører-dækning gravet ned 2-3 meter bag graven, med nogle få tykke træstammer og telebane over og kastet til med lidt jord. Sådan så vore artilleri-dækninger ud! Og nu kom granat efter granat af det tunge fjendtlige artilleri. Uhindret kom de hylende, kunne allerede høres 5-10 sekunder før, og det gav lige netop tilstrækkelig tid til en sidste bøn: Herre Gud! Forskån os! Og så et frygteligt brag, en fontæne af jord, et lyn: endnu engang var der opstået et kæmpe krater, endnu engang havde kammerater, ubeskyttet udsat for død og udslettelse, betalt deres troskab med døden! Og ikke lang tid senere kom den næste hylende, ubeskrivelig denne lyd, der indeholdt enhver følelse – vi kunne kun bukke os – vi kunne kun bede! – Kammerater, er det gået jer, som det gik mig dengang? Mit Nye Testamente var min ledsager derude. Søg hjælp ved Gud – andet kunne vi ikke gøre. Og mange stillede sig i denne frygteligste periode under hele krigen, det store spørgsmål: Har der en Gud? Hvordan kan han lade noget sådan ske!

Og allerede efter sekunder et nyt nedslag, en frygtelig rysten i jorden – og så de langtrukne råb: Sa – ni – te – ter! Og hvilket forfærdeligt arbejde, måtte de udføre. – Hele tiden råbet – Snart intet nedslag uden at de tapre folk stormer fra den ene ende af graven til den anden, gennem volde og kratere, for at komme rettidigt frem til en såret kammerat. Men meget var der for det meste ikke at stille op. »Dækningerne« klappede sammen som korthuse og begravede »muldvarperne« under jord, og folk i nærheden måtte forsøge at redde, hvad reddes kunne. Men når nedslaget lå middelbart foran eller bag graven, så – så kom enhver redning for sent. Så begravede kraterne alt total under deres jordmasser. Tro mig, tro enhver, der var med ved Pilckem, vi så jordfontæner gå i luften, og så at det i deres midte hvirvle rundt – her en hel krop, her en arm, der igen en stump – det var grusomheden ved Pilckem!

Som jeg under en ildpause gik gennem kompagniets afsnit, ser jeg endnu i dag et sådant krater, 3 meter foran graven: fra kanten af krateret ser jeg som stumt vidne denne svære stund for fædrelandets faldne. Det må formentlig være to grupper, der her blev ramt. Overalt i dette krater stak der her et ben, her en arm eller livløs krop ud af kraterets sider. Og ingen hjælp var mulig! Øjeblikkeligt, når man forsøgte at kravle op over kanten af graven, startede MG eller finskytter fra den høje kanalskråning. Hvad den tunge artilleri havde efterladt sig af forsvar på dette eksponerede sted i den tyske front, kunne et enkelt MG hurtigt nedkæmpe! Det betød afsked med kammeraterne, der endnu ikke engang kunne identificeret. Og lang tid til søgning og redning efterlod jernbanekanonen ikke, eller flankebatteriet med dens »ratsch-Bum«, der hurtigt fik os tilbage i bunden af graven. Findes der noget mere forfærdende end denne »lade-sig-myrde?«. Held havde I kammerater fra regimentet, der måtte angribe. I måtte »gøre noget«, I havde lov til at komme ud af gravene, kunne med et hurra storme fjenden. I »gjorde noget«, og når en fjendtlig kugle ramte jer, faldt I i åben kamp. Alle de andre kammerater, der kun kunne ligge stille indtil det næste nedslag, til også deres liv fandt en ende, kræver ikke mindre respekt.

Mange kunne i denne situation have vist sig som ustabile – hvilket også senere skete på mange andre dele af fronten – og forsvinde bagud. Ikke én gjorde det – Alle klarede det frygtelige nervepres, som den hele krigen lagde på os. Han kom i »hvilestilling« ved Drei-Grachten – Luyghem, han kom på lazaret eller faldt som helt. Alle de ukendte kræver uendelig hæder.

Tre lange dage varede dette slag. Dagene betød holde ud eller angribe, natten betød skansning eller trækning af pigtråd. Ingen ro dag eller nat. Hvorfor jeg så indgående beretter om disse dage ved Pilckem? Tre lange år, fra den 21. 5. 1915 til den 18. 5. 1918 stod jeg ved »mit« regiment. Mange mindre krige og patruljer, sappe kampe og kratersprængninger – Somme, Flandern, Wytschaete, St.Eloi – alt havde vores dejlige regiment i disse dage gennemlevet og udholdt, havde stået distancen, og havde ikke afgivet en meter jord til fjenden. Mange en trommeild var gået hen over os, og alligevel er fjenden ikke kommet forbi os. Men endnu værre end 3 måneder i forsvar i Flandern var disse tre dage ved Pilckem. Hvem der gennemlevede disse, kan være stolte som soldater og frontkæmper. Han gik gennem alle helveds forfærdeligheder – og bestod som helt!

* * *

Efter Pilckem

De hårde kampe ved Pilckem, der i bund og grund havde resulteret i nogle ubetydelige forbedringer af stillinger, ebbede forholdsvis hurtigt ud. Tilsyneladende var der på begge sider indtruffet en betydelig udmattelse. På den anden side fortsatte den livlige minekamp gennem lang tid, og koncentrerede sig om den egentlige kanalstilling. Af Regiment 213 var Bataillon Plange: 1., 2., 3., 8. og 10. Kompanie, altså den syd for banedækningen stående dele af regimentet blevet afløst af Regiment 214, og befandt sig siden den 10. juli igen i Pierkenshock lejren. Eksplosionen i ammunitionsdepotet den 11. juli, som ovenfor beskrevet af Kammerat Wegewitz 3/213, havde i første omgang gjort lejren uanvendelig, da et utal blindgængere først måtte ryddes. Regimentet måtte nødtvunget anvende Lejr 215, da deres »erstatningshjem« i første omgang var lukket. Fra den 14. juli kunne egen lejr i løbet af natten igen betrædes, da i det mindste de velkendte sovesteder igen stod til disposition. Søndag den 11. juli fandt om aftenen kl. 18 en indtryksfuld mindehøjtidelighed sted for de talrig faldne kammerater. For igen at organisere regimentet, afløste 8/213 natten 11./12. juli 4. Kompanie, som herefter marcherede tilbage til lejren og igen gjorde I. Bataillon fuldtallig. Efter et kort hvil gik bataljonen om aftenen den 12. juli igen til fronten, hvor den afløste II. Bataillon. Den besatte kun stillingen nord for banelinjen, der skulle danne sydlige begrænsning på det nye Afsnit C. 1/213 og 2/213 lå i den forreste kanal-stilling, 3. Kompanie ved Dampmøllen, 4. Kompanie ved K50 (Granatwäldchen). En optagestilling blev i disse dage udgravedes fra dampmøllen til banelinjen. Derudover gennemførtes de sædvanlige vedligeholdelsesarbejder i den forreste linje og i løbegravene. Om morgenen den 13. juli blev 9. afløst ved møllen, 11. og 12. Kompanie ved den såkaldte Artilleriewäldchen, og bragt tilbage til Pierkenshock. Dermed var også III. Bataillon igen samlet under Hptm. v. Borell (Hptm. Wenderoth var sygemeldt). Indtil aften den 18. juli blev II. og III. Bataillon i lejren i det længe savnede hvil, der dog forstyrredes af talrige skansnings kommandoer. I/213 roterede den 15. juli sine kompagnier i stillingen (3. og 1. - 4. og 2.).

Flere gang ankom personelerstatninger til regimentet: den 16. juli modtog II. Bataillon 1 Vizefeldwebel og 96 mand (I. og III: ?). Yderligere kom den 21. juli en transport på 451 underofficerer og mænd, så kampstyrken nogenlunde var genoprettet. Den 17. juli blev Unteroffizier Bollmann 3/213, som »anerkendelse for sin tapre indsats ved Pilckem«, forfremmet til Vizefeldwebel.

Den 18 juli blev MG-Kompanie ramt af et hårdt tab:

Den af alle så højt respekterede og afholdte Lt. Krumhaar, faldt i graven foran Boesinghe, efter at han netop havde vist regimentskommandøren stillingen. (Krigsdagbog for MG-Kompanie 213).

Samme dag havde Oblt. Gentzen overtaget kommandoen over MG-Kompanie efter den syge Hptm. Kröger. Mellem den 20. og 23. juli Hptm. Becker Reg. 215 kompagniet, og herfra igen Oblt. Gentzen.

Den 18. juli var freden for II. og III. Bataillon forbi: Begge rykkede til afløsning i fronten. II/213 afløste I/213 i den nordlige del af linjen med 6. og 7. Komp. langs kanalen, 5. ved møllen og 8. i Granat-skoven. III/213 overtog

stillingen fra Jäger 17 med to kompagnier i Kortekeer-stillingen (11. og 12.) og et kompagni i henholdsvis møllestillingen (9.) og ved K50 (10.). I. Bataillon marcherede til Pierkenshock sammen med den til Afsnit C tildelte Jäger-Bataillon 17, og gik i hvil.

Efter at Regimenterne 214 og 216, indsat i Afsnit C og D under Pilckem krisen, igen var trukket ud, var 46. Reserve-Divisions front organiseret på følgende måde:

Afsnit A: R.I.R. 216 (To bataljoner i front, 1 i hvil)

Afsnit B: R.I.R. 214 (To bataljoner i front, 1 i hvil)

Afsnit C: R.I.R. 213 og Jäger 17 (To bataljoner i front, 2 i hvil)

Afsnit D: R.I.R. 215 og Jäger 15 (To bataljoner i front, 2 i hvil)

Ved Regiment 213 byttede den 21. juli II. og III. Bataillon stillinger på den måde, at 10. afløste 8., 9. afløste 7., 11. afløste 5 og 12. afløste 6. Kompanie.

I mellemtiden gik rygterne om, at den hårdt medtagne 91. Reserve-Brigade (213, 215) skulle have et særligt hvil. I den daværende højspændte situation, frem for alt der store behov for tropper på østfronten, hvor på tidspunktet den store Gorlice-offensiv var under voldsom udvikling, og af hvilken man måske endda håbede på en afslutning af krigen, var det imidlertid ikke mulig helt at trække frontenheder ud af linjen. Da undtagelsesvis et sådant rygte imidlertid bekræftedes, skete følgende:

At begge regimenter behøvede et hvil, blev af A.O.K. anerkendt. Man sendte dem derfor på »sommerferie«, ganske vist ikke en ferie i en savnet etape eller andet lignende sted, men i en nye stilling - det tidligere 45. Reserve-Division afsnit. Denne havde i afsnittet Merckem [Merkem] – Luyghem [Luigem] – Drie Grachten på denne side de store oversvømmelser, hidtil nydt godt af en helt rolig stilling. Nu måtte den afgive dele af fordelene ved en sådan stilling til de stærkt decimerede regimenter. Til dette formål byttede 45. og 46. Reserve-Division ikke kun taktisk, men også på enhver anden måde 90. (210 og 211 Regiment) med 91. Reserve-Brigade (213 og 215 Regiment). R.I.R. 213 kom derved under kommando af 45. R.D. Generalleutnant v. Schöpflin, og det skal ikke skjules, at man i Regiment 213 ikke bød dette skift uvelkommen, da man fra 46. R.D. side ikke var blevet tildelt den fulde anerkendelse for indsatsen ved Pilckem.

Den ikke uvelkomne afløsning af regimentet i Afsnit C fulgte den 22. til 24. juli. Den 22. blev II/210 afløst i Afsnit Luyghem, Underafsnit Nordfront af I/213 under Hptm. Plange. II/213 tog foreløbig afsked med Afsnit C, der denne aften overgik til I/211. Den 24. overdrog II/213 Pierkenshock lejren til II/210 og afløste herefter i afsnit Luyghem-West.

Endeligt blev III/213 afløst ved Boesinghe af Jäger 17 og rykkede til Terrest i de nye regimentskvarterer, for også hvilekvarterer var omfattet af ombytning af brigader. Til afslutning af hele Pilckem afsnittet følger et digt af Kammerat Graue 9/213, skrevet under indtryk af begivenhederne ved Pilckem. Han selv beskriver versene som »ikke skønne, men ægte«. Sidstnævnte er vel det primære.

Artilleriekampf

Ruhige Nacht,
funkelnde Sternbilder,
Frieden ringsum.
Aber glutrot steigt die Sonne,
Störend den Schlummer der Nacht,
weckend alle, die noch leben.
In den Unterständen ein Regen und recken;
denn nur kurz war die Ruhe
nach nachtschanzender Arbeit, -
Hschtscht! Hschtscht!
Schon wieder heulen die Granaten,
reißen und wühlen den Boden.
Alles nimmt volle Deckung
und harrt des ungewissen Schicksals.
Hin und her todbringende Geschosse,
Vernichtung bringend den Tapferen,
die stehen zu des Vaterlandes Schutz und Wehr, -
Die Augen zum Feind! !

Aber sobald ein Kopf sich zeigt über der Brüstung,
 trifft ihn das tödliche Blei!
 Bald ist tot oder verwundet die Besatzung,
 und der Feind, stärker an Zahl, nutzt die Zeit,
 stürmt heran in dichten Kolonnen,
 ergreift Besitz von dem durch Eisen zerstörten Graben,
 nistet sich ein und sichert mit Waffen, de Satanlist ersonnen!
 Aber dennoch!
 Er soll des Besitzes nicht lange sich rühmen. –
 Fertigmachen zum Sturm!
 Der Feind wird geworfen!
 Still, in sich gekehrt,
 jeder mit sich beschäftigt,
 rückt die Stunde des Sturmes heran.
 Minuten, - noch Sekunden!
 Ein jeder sieht den Tod vor Augen,
 denn keine Deckung bietet das Gelände.
 Sprung auf – March, March!
 Über das blache Feld stürmt das graue Heer
 mit lautem Hurra.
 Doch im Feuer brechen alle zusammen
 Was sprang, fiel.
 Nicht möglich war's, den Feind zu werfen!
 Sie lietzen ihr Leben!
 Und die Heimat Leist:
 »Nur Artilleriekampf«

A.O.K. 4 Ila nr. 295/15

A.H.Q. Thielt, d. 14. juni 1915

Armeebefaling

Hans Majestæt Kejser og Konge har haft den nåde, med allerhøjst at udtale sin anerkendelse for indsatsen af 4. Armee i de sidste uger under de hårde kampe ved Ypres.

Jeg bringer den hermed til kendskab for armeen med forventningen om, at denne allerhøjeste anerkendelse fra vores Øverste krigsherrer vil anspore hver enkelte til den højeste kraftanstrengelse.

Jeg ved, at tilbage presning af den seje modstander i de ugelange kampe foran Ypres var en tung opgave, der kun blev løst gennem en hensynsløs handlekraft fra førere og uimodståelig tapperhed hos tropperne. Målet blev nået, det lykkedes at bibringe fjenden, frem for alle englænderne, stor skade. Der blev opnået en succes, der ligeværdigt kan stille sig side om side med de store slag på den østlige krigsskueplads.

Her som der var det ånden ved tropperne, der førte til sejr; ånden af tapperhed, den modige fremad rykning, den urokkelige fastholdelse, der lever i hver eneste fører og hver eneste mand, det var ånden af gudfrygtighed, trofasthed til forfædrenes hus, kærlighed til vores herlige fædreland. At pleje denne ægte tyske ånd, og bringe det yderste frem, gør jeg til de foresattes alvorlige pligt. Den må fastholdes. Så er trods vore mange fjender, udgangen af denne blodige strid sikker. Så vil vi kunne vende hjem med bevidstheden om, at vi med indsats af liv og sjæl og hele vores personlighed, har opnået den ærværdige sejr for vores elskede tyske fædreland, der alene kan blive afslutning af denne gevaldige krig.

Hertug Albrecht af Württemberg

* * *

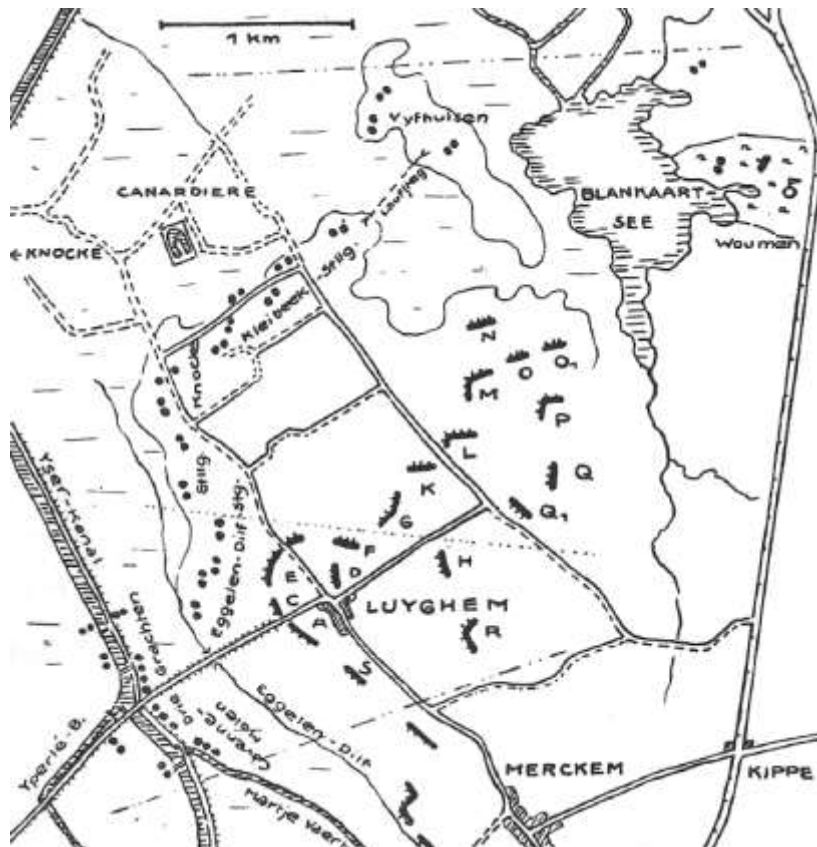
Lunghem – Drie Grachten

En dagbog fra kredsens omkring vores regiment, indeholder følgende sætning: »En livsforsikring, hvad 210 og 211 hidtil her har bedrevet!« og dermed giver forfatteren sit første indtryk videre, som han opfattede den nye stilling ved Luyghem. Man behøver ikke netop at opfatte sætningen bogstaveligt, men modsætningerne mellem den gamle og den nye stilling var dog så væsentlige, at man godt kan forstå ordene. Der ved Pilckem sad man nogle få meter overfor fjenden, tit i den samme grav som han, kun adskilt af en travers. Her skilte områder af næsen eventyrlige afstande, hvor de fjendtlige posteringer på steder lå kilometer væk, da den oversvømmede Yserdal strakte sig over så store arealer. Ved Pilckem havde 213 været genstand for en trommeild af en hidtil ukendt intensitet fra den mindste til den største kaliber. Her kunne man på tidspunkter næsten glemme, at man overhovedet var i krig, og det usandsynlige tilfælde indtraf, at kompagnierne heller blev i dette stillings-eldorado end lod sig afløse. Og hvor længselsfuldt havde man tidligere kikket efter de afløsende kammerater, og skældt kraftigt ud, hvis de blot var en smule forsinket!

Den stilling R.I.R. 213 overtog fra Regiment 210 lå i området Vyfhulzen (nordvest for Blankaart søen) til Cavenne-Molen, hvor Martjevaart og Yser-Kanalen mødes, mens R.I.R. 215 overtog det sydligere 211 afsnit. Afsnittet var opdelt i den såkaldt »Nordfront« og »Westfront«, og bestod af en række støttepunkter med foranliggende feltvagter, der for en dels vedkommende var oprettet på øer. Støttepunkterne blev identificeret med et bogstav fra nord mod syd: N. O. O1. M. P. L. K. Q. Q1. J. G. H. E. F. D. C. R. A. S. Af disse tilhørte de første 11 (N – G) Nordfronten, de resterende 8 til Vestfronten. Til Nordfronten hørte desuden de fremskudte stillinger Dyshuizen, Kleibeek med Canadière (på dansk: andegård) og Knocke samt en feltvagt i Woumen slottet øst for Blankaart søen. Til Vestfronten hørte stillingen Eggelen-Vilf og Drie-Grachten med Cavenne-Molen. ¹⁾ Drie-Grachten stillingen var den eneste del af stillingen, der lå helt fremme ved Yser-Kanalen, og siden kampene i maj også rakte over på den modsatte bred. En feltvagt var placeret på vejen mod Nordschoote og ved Cavenne-Molen på den vestlige bred af kanalen.

»Bogstavs-støttepunkterne« dannede hovedstilling lige bag oversvømmelserne. Forbindelsesvej til de fremskudte stillinger, eksempelvis vejen Luyghem – Drie-Grachten, som var eneste mulighed, var med en skærm forsøgt skjult for observation og infanteriild. De fjendtlige stillinger strakte sig på afstande af fra 400 til 1.500 meter eller mere på den vestlige side af oversvømmelsen med centrum omkring Nordschoote. På vejen mellem Nordschoote og Drie-Grachten havde fjenden opstillet en feltvagt med en fremskudt underofficerspost. Tilsyneladende havde heller ikke han en sammenhængende stilling. Landsbyen Luyghem, hvor på den tyske side den eneste vej førte over Drie-Grachten til Nordschoote, var det naturlige centrum i hele afsnittet, der derfor var opkaldt herefter.

Under indsættelsen i Afsnit Luyghem var regiment 213 opdelt på følgende måde:

¹⁾ De anvendte geografiske navn er fra den tyske originaltekst.

	Afsnit Nord	Afsnit West	Hvilelejr Terrest
Fra 22. juli aften	I	-	-
Fra 24. juli aften	I	II	III
Fra 30. juli aften	I	III	II
Fra 6. august aften	II	III	I
Fra 14. august aften	II	I	III
Fra 21. august aften	III	I	II
Fra 30. august aften	III	II	I
Fra 7. september aften	I	II	III
Fra 14. september aften	I	II	-
Fra 15. september aften	-	-	-

Natten mellem 15. og 16. september var afløsningen af regimentet afsluttet i Afsnit Luyghem. Regiment 213 var igen fra 45. R.D. trådt tilbage til 46. Reserve-division.

MG-Kompanie 213 var i denne periode med 5 MG indsat i stillingen, hvor de i særlig grad skulle sikre vejen fra Nordschoote. 1 MG var placeret i N-støttepunktet (feltvagt), 1 MG i Cavenne-Molen, 1 MG lå i Kalkofen (Drie-Grachten) – om natten i feltvagten på den anden side kanalen i retning Nordschoote, 2 MG i graven ved Drie-Grachten til højre og venstre for vejen Luyghem – Nordschoote. En af disse havde dagligt flyvagt.

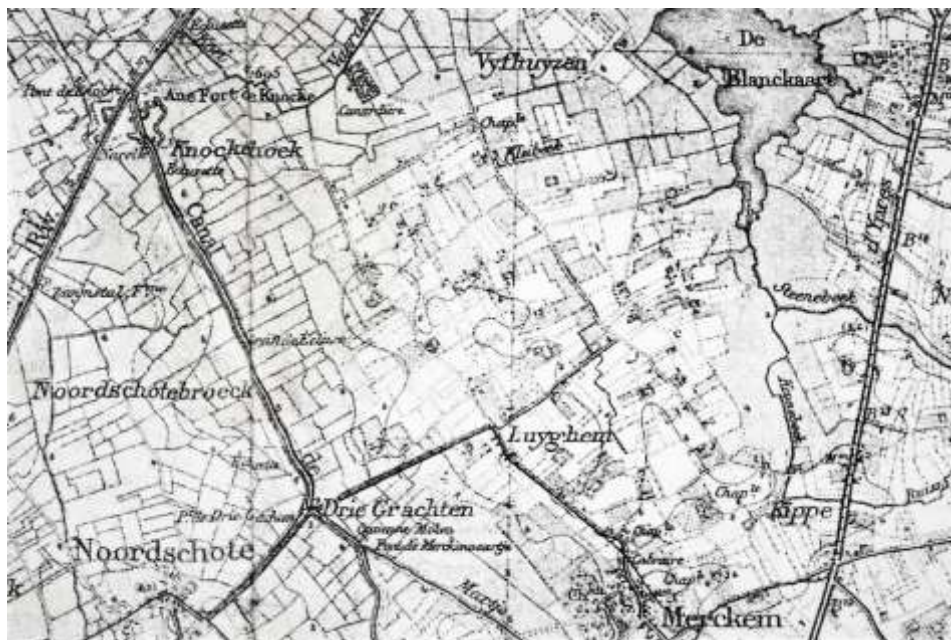
Ved afløsningen den 22. juli besatte I/213 i Afsnit Nord sine kompagnier på følgende måde:

1. Kompanie: Støttepunkt Q og Feltvagt Woumen (1 deling)
 2. Kompanie: Støttepunkt N, O og O1, samt Vyshuyzen
 3. Kompanie: Støttepunkt L, M, P og Kleibeek
 4. Kompanie: Støttepunkt G, J, K og Knocke
- Stab: Støttepunkt Q1

Ved afløsning den 24. juli tog II. Bataillon følgende opstilling:

5. Kompanie: Drie-Grachten
 6. Kompanie: Støttepunkt H og R
 7. Kompanie: A og S, 1 deling i Drie-Grachten
 8. Kompanie: C, D, DE og Stilling Eggelen-Dilf
- Stab: Støttepunkt H

III. Bataillon blev ved sin første indsættelse den 20. juli fordelt på følgende måde i Afsnit West:

- 9. Kompanie: Støttepunkt H og R
- 10. Kompanie: Støttepunkt A og S, 1 deling i Drie-Grachten
- 11. Kompanie: Støttepunkt C, D, E og Stilling Eggelen-Dilf
- 12. Kompanie: Stilling Drie-Grachtgen
- Stab: Støttepunkt H
- (den 6. august byttede 9. og 12. Kompanie)

Afløsning den 6. august bragte i Afsnit Nord følgende billede:

- 5. Kompanie: Støttepunkt N, O, O1 og Dyshuyzen
- 6. Kompanie: Støttepunkt G, J. K. og Knocke
- 7. Kompanie: Støttepunkt L, M, P og Kleibeek
- 8. Kompanie: Støttepunkt Q og Feltevagt Woumen.

Den 14. august i Afsnit West:

- 1. Kompanie: Støttepunkt A og S
- 2. Kompanie: Stilling Drie-Grachten
- 3. Kompanie: Støttepunkt H og R
- 4. Kompanie: Støttepunkt C. D. E og Eggelen-Dilf

Den 21. august i Afsnit Nord:

- 9. Kompanie: Støttepunkt Q og Woumen feltevagt
- 10. Kompanie: Støttepunkt L, M, P og Kleibeek
- 11. Kompanie: Støttepunkt N, O, O1 og Dyshuyzen
- 12. Kompanie: Støttepunkt G, J., K og Knocke

Den 30. august i Afsnit West:

- 5. Kompanie: Støttepunkt H og R, 1 deling Drie-Grachten
- 6. Kompanie: Stilling Drie-Grachten
- 7. Kompanie: Støttepunkt A og S
- 8. Kompanie: Støttepunkt C, D, E og Eggelen-Dilf stilling

Den 7. september i Afsnit Nord:

- 1. Kompanie: ?
- 2. Kompanie: ?
- 3. Kompanie: ?
- 4. Kompanie: ?

Det kommer ikke som nogen overraskelse, at de egentlig krigeriske handlinger på dette frontafsnit kun havde en relativ harmløs karakter. Den begrænsede sig til lejlighedsvis artilleribeskydning af de enkelte støttepunkter og til patruljeaktiviteter. Disse blev i Afsnit Nord gennemført med pramme, og havde den særlige nyhedens tiltrækningskraft. Også fjenden (det drejede sig om belgiere, der her forsvarede det sidste ubesatte stykke af deres fædreland) drev samme sport. Utallige sådanne pram-patruljer blev gennemført gennem ugerne. En officerspatrulje fra II/213 om natten 1./2. september nåede helt til Eclusette (= lille sluse) nordøst for Olifant-Molen, uden at blive generet af fjenden, og opklarede mod Steenen-Sluis-Vaert, der efter deres oplysninger kunne besejles med motorbåde (man havde ofte ved nattetide hørt motorbådslyde), så det var muligt for skibe på den fjendtlige side af nå Blankaart søen. Under denne opklaring udmærkede sig især Lt., Hagelberg 11/213, der var ankommet til regimentet med en officerstransport den 26. august (se senere). Den 5. september gennemførte han med Gefreiter Wilms fra samme kompagni en patrulje, hvor han en hel dag holdt sig skjult i sivene ved Olifant-slusen, og herfra på nærmeste hold fulgte de belgiske soldaters bevægelser. Det kunne fastslås, at sproget blandt de fjendtlige soldater var flamsk. Han kunne ligeledes konstatere, at fjenden havde observationsposter placeret i træerne. Belgier på andejagt passerede tæt fordi de to mands skjulested. Efter mørkefald returnerede begge uskadte til Dyshuyzen. For at imødegå faren fra de belgiske både på vandløbene til Blankaart søen, besluttede man at spærre kanalkrydset mellem Daerdeken og Steenen-Sluis-Vaert med en pigtrådshindring. Denne beslutning blev gennemført natten fra 6./7. september. Herom skriver Lt. Hölwig 10/213 i sin dagbog:

Om aftenen den 6. september gennemførte Hagelberg, jeg og 10 mand spærringen af krydset mellem Vaerdeken og Steenen-Sluis-Vaert ved hjælp af pigtråd. Sammen med Musketier Kolz fortsatte jeg langs

Vaerdeken, for at sikre de øvrige mod overraskelser fra belgiernes side. Fortsættelsen af Steenen-Sluis-Vaert var ufarbar. Vi fortsatte frem til Yser-kanalen og indrettede os her. 30 skridt foran os stod en belgisk dobbelt-post. Over slusen, hvor vi lå, passerede to belgiske kompagnier, der tilsyneladende skulle afløse. Så lød et højt slag over vandet, og efter et stykke tid, endnu et: kammeraterne var gået i gang med at ramme pælene ned. Krydset på de to vandløb må have ligget omkring 300 meter væk, men det lød, som var der kun 100. Posterne blev urolige og løb frem og tilbage. Jeg bukkede mig ned til Kolz og hviskede til ham: »Nu skal du se, den nedramning af pæle tager alt for lang tid for Lt. Hagelberg. Jeg tør væde på, at han nu tager hammeren selv«. Og dårligt havde jeg sagt det, før det gik »bum, bum, bum, bum!«, fulgt af en larm som fra et snedkerværksted. Gud ske lov skjulte sivene os, for posterne begyndte at sende lyskugler til vejrs. Sådan gik to timer. Hagelberg syntes at være færdig, for der lød nu tre hejreskrig. Vi satte os i bevægelse. Som tegn til belgiere om, at vi havde været der, skubbede jeg et bræt ned ad skråningen, hvorpå jeg havde fastgjort en avis om de kæmpe succeser under den store offensiv i Rusland. På grund af vores bevægelser begyndte imidlertid ændrer og andre vadefugle under stor larm at lette. Endnu engang gik lyskugler op, og der lød også to skud, men i en forkert retning. Endnu engang lod hejre-skriget tre gange. Vi måtte skynde os. Muligst forsigtig, men alligevel hurtig stavede jeg båden fremad, men alligevel skreg Hagelberg, som det tog for lang tid, efter nogle få minutter: »Otti, er du nået frem?«. »Jo, Werner, jeg kommer jo!«, og nu roede vi alt hvad remmer og tøjler kunne, for nu knaldede skuddene forbi os. Vi nåede de andre. Med møje og besvær tvang vi båden gennem sivene og udenom pigtråden, og nu gik det hjemad. I mellemtiden havde tågen lagt sig, og man kunne ikke se en hånd for sig. Ganske rigtig kom en båd med tre musketerer på afveje, og først efter langt tids eftersøgning, lykkedes det mig at finde den igen.

Ikke altid gik operationerne så glat. Således vendte en udsendt pram-patrolje den 28. juli fra Dyshuyzen, ikke tilbage. Bestående af en underofficer og en mand må den åbenbart være faldet i en fjendtlig fælde.

Fra Drie-Grachten, hvor man jo lå nærmest fjenden, blev der regelmæssigt sendt patruljer ad vejen mod Nordschoote eller langs kanalen. Særlig afslørende var de patruljer, Gefreiter During 9/213 gennemførte. For en sådan succesfuld patrulje den 9. august, der skulle opklarer besættelsen af de fjendtlige stillinger, fik During personligt af divisionskommandøren, Exz. Schöpslin den 21. august foran det samlede kompagni, overrakt et E.K. II. Fra stillingen ved Drie-Grachten blev der også på anden måde gennemført kamphandlinger. Eksempelvis blev fjendens underofficerspost på vejen mod Nordschoote lagt under ild, efter at den forstyrrelsesild, der udgik fra denne post, blev fundet for generende. Også fjendtlige træskytter blev bekæmpet med infanteriild.

Formentlig gennem fly havde fjenden et godt overblik over støttepunkterne i Luyghem-stillingen, og lagde dem ofte under en velrettet ild. Dette forstyrrede i væsentlig grad idyllen, selvom der netop i dette afsnit blev observeret særligt mange blindgængere. Der var enkelte tab, der dog målt i forhold til andre stillinger, holdt sig indenfor meget begrænsede rammer. Det egentlige mål for den fjendtlige artilleri syntes at være bataljonernes kommandostationer. Mens staben ved II/213 (Hauptmann v. Hammerstein) den 8. september hyggeligt sad og drak kaffe i den sprængstykket sikre »lysthus« i Støttepunkt H, blev den pludseligt ramt af en fuldræffer. Bataljonsadjutant, Offz. St. Tesel blev dræbt på stedet, mens de øvrige medlemmer af staben kun fik mindre skrammer. Tesel, en 30-årig udenlandstysker, var i disse dage præcist for et år siden trods den fjendtlige søblokade, vendt tilbage fra Centralamerika for at yde sin pligt for det truede fædreland. Han var kun få uger forinden blevet overført fra kavaleriet til infanteriet, og var ved regimentet kendt som en absolut frygtløs, dygtig soldat. For anden gang på få uger havde Hptm. v. Hammerstein mistet sin adjutant, mens han stod lige ved siden af. Offz. St. Tesel havde den 6. august afløst Offz. St. Wulff som adjutant efter at sidstnævnte var forflyttet til MGK/213. Efterfølger for Tesel som adjutant ved II. Bataillon blev Lt. Blömeke. Den 12. september slog en fuldræffer ned i Hptm. v. Hammersteins dækning mens denne og hans adjutant befandt sig i stillingen. Endnu den 15. september, dagen for afløsningen, ødelagde fjendtlig artilleri dele af II/213 kommandostation. Stab III/213 blev den 6. september ligeledes ramt af en fuldrækker i sin kommandostation i Q1, hvorved to underofficerer og 2 menige blev såret. Den 25. august dukkede en for dette tidspunkt betydelig flystyrke op over stillingerne. Over stillingen ved Drie-Grachten og Eggelen-Dilf (I/213) nedkastede de bomber, uden dog at anrette nogen skade. Regimentets samlede tab i afsnittet omfattede 8 faldne, 46 sårede og 2 savnede.

Generelt set var livet i stillingen virkelig en rekreation for regimentet. God forplejning, der for det meste kunne finde sted i dagslys, gjort sit dertil. De opfindsomme krigere fandt hurtig udveje til at gøre køkkensedlen mere varierende. Der blev hurtigt iværksat et systematisk ålefiskeri, og de mange hamburgere sørgede for en ægte Hamburg Ålesuppe, på tidspunkter så rigeligt, at kompagnierne aflyste deres planmæssige forplejning. Således fangede 5/213 alene en dag 116 fede ål. Et interimistisk ålerøgeri sørgede den nødvendige behandling af de store fangster. Der var andet vildt, ændrer o.lign. Der bliver endda i dagbøgerne omtalt eksotiske retter som hejrebryst. Mindre behagelig var den store plage fra fluer og myg, som stillingens placering bragte med sig. Man forsøgte at forsvare sig, så godt man kunne, i nødstilfælde ved hjælp af cigarer fra gavepakkerne, der efter rygterne skulle have en dødelig indflydelse på myggene. Der var imidlertid ikke meget, der hjalp mod disse bæster. Der kunne heller ikke

klages over mangel på arbejde. De spredte stillinger krævede hele tiden yderligere arbejde for så vidt grundvandet og oversvømmelserne overhovedet lod det gøre. Særlig Eggelsen-Dilf stillingen kostede regimentet meget arbejde, og havde første prioritet. Også dækninger blev i stor stil anlagt, hvorunder man allerede for den dels vedkommende gik over til at betonstøbe dem. Stillingen havde en særlig fast tilknyttet stillingsofficer, Lt. Seitz, som havde ansvaret for at lede og overvåge den planmæssige og ensartede udbygning, og hos hvem alle direktiver og anfordringer af teknisk art blev samlet. Han afgav daglig melding til afsnitskommandøren over udførte og planlagte arbejder. Afsnitskommandør var på skift kommandør for Regiment 213 og 215, der samlet havde kommandoen over Afsnit Luyghem og Poesele (215).

Kommandostation for Under-Afsnitskommandøren var Kippe Mølle. Med stillingens rolige karakter kunne det ikke undre, at der hyppigt indtraf høje besøg. Allerede den 26. juli besøgte Korps-kommandøren, Exz. v. Kathen stillingen. Han udtalte ved denne lejlighed sin højeste anerkendelse til Regimentet for den ydede fulde præstation ved Pilckem. Da man ved regimentet smerteligt havde savnet en sådan ros fra divisionen, gjorde det personligt fra korpskommandøren desto mere godt, ikke mindst fordi regimentet var stærkt bevist om, at de ved Pilckem havde præsteret det menneskeligt mulige.

De nye hvilekvarterer i Terrest, som allerede var kendt af regimentet fra tiden under fremrykningen, lod hvad angår underbringelse af mandskabet, endnu meget tilbage at ønske. I mange tilfælde var soldaterne stadig henvist til at sove på loftet, mens hestene besatte stueetagerne. Ved at bygge barakker, især til hestene, forsøgte man at komme dette uvæsen til livs, og et stærkt kommando under Offz.St. Weigert var hele tiden handlekraftigt i gang med at skaffe plads til mand og hest. 211'erne, der havde haft kvarter i Terrest, havde kun modvilligt forladt hvilekvarteret, hvilket fremgik af en inskription, som Kammerat Graue 9/213 havde fundet i sin indkvartering

Det har været så dejligt / Det burde ikke ske / Vi bliver smidt ud / Og I rykker ind i stedet / Vi var meget penible / Stuen at holde ren / Når vi engang kommer tilbage / Vil det forhåbentlig også være sådan / Fr. Schmidt, Untfz. 5/211 4. u. 5. Korporschaft / Afsted til Pilckem!

Efterhånden blev Terrest for 213'erne et stadig mere fortroligt hvileområde, især efter at bataljonerne på baggrund af den pauseløse byggeri fik tildelt deres faste stamkvarterer (III/213 senere i Hoogkwartier). I starten kunne kun en del af MGK/213 underbringes i Terrest. En deling lå i Kippe, der ganske vist var nærmere fjenden, men dog alligevel gav en uforstyrret ro, der for det meste blev anvendt til høstning af hø. Den 15. september blev også denne deling forlagt til Terrest. Officerskorpset fandt et hyggeligt hjem til deres Kasino i et hus syd for vejkrødet ved krucifikset i Terrest, hvor de sammen kunne tilbringe mange fornøjelige timer og slappe af efter anstrengende tjeneste foran i stillingen eller i hvilelejren. Der blev flittigt ekserceret og øvet i hvilelejren, ofte i overværelse af høje foresatte. Nødvendigheden af en stram militær disciplin blandt enheder, der efter de hårde kampdage i april, maj og juni havde fået tilgang af rigtig meget erstatningspersonel, var naturligvis indset af de højere myndigheder, og da det ikke ville være muligt at sammensvejses regimentet – helt tilbagetrukket i etape – fra grunden, søgte man at nå dette mål indenfor bataljonerne gennem øvelser og eksercits i den knappe hviledage. Om målet på denne interimistiske måde blev nået, står et andet sted. Under alle omstændigheder var denne gavnlige beskæftigelse i hviledagene ikke sønderlig elsket.

I denne periode faldt også 1-års fødselsdagen for regimentets opstilling (23. august 1914). Denne dag befandt sig II/213 i Terrest, mens I og III/213 lå i stilling. Det var altså ikke muligt med en samlet fest for hele regimentet, og derfor måtte hver bataljon individuelt fejre dagen, hvor regimentet trådte ind på den militære scene. Med berettiget stolthed kunne 213'erne se tilbage på det forgangne år. Den havde på de steder, hvor den allerhøjeste krigsherre havde indsat den til kamp for kejser og rige, fuldt og helt gjort sin pligt, havde bevist sin værdi som enhed og høstet uforgængelig hæder. II/213 begyndte dagens festligheder med en gudstjeneste om formiddagen og foranstaltede om eftermiddagen kl. 16 en sportsfest med efterfølgende festlig sammenkomst. Præmierne for sportsfesten var hentet af kantinefondet. Under festmiddagen for officerskorpset samme aften i kasinoet, holdt som repræsentant for den på orlov værende regimentskommandør, Hauptmann Freiherr v. Hammerstein festtalen. Desværre er de statiske angivelser for regimentet i dens første år ikke opbevaret i arkiverne. De foreligger kun for II. Bataillon. For denne lyder tallene:

	Højeste stamrulle nummer	Død	Såret, ikke returneret	Syg, ikke returneret	Til skade-kommen	Savnet	Såret, returneret.
5. Kompanie	631	92	175	29	63	58	12
6. Kompanie	538	70	161	31	45	27	11
7. Kompanie	574	75	196	36	34	26	14
8. Kompanie	600	94	188	42	28	41	23
II. Bataillon	2.343	331	720	138	170	152	60

De samlede tab for II/213 beløb sig altså til 1.511 mand. De savnede var for det meste døde, kun nogle ganske få befandt sig i fangenskab. Officerstab er ikke del af denne statistik.

Ved stillingsbataljonerne rettede kompagniførerne deres kompagniers opmærksomhed mod dagens betydning. Om aftenen blev der til fejring af dagen udlevet vin til kompagnierne. Den egentlig fest indhentede I. og III. Bataillon under deres næste hvileperiode. Fra I/213 og MGK (der tilsyneladende deltog i alle tre festligheder) foreligger der et program for sportsfesten. Der er mesterligt udfærdiget af Arthur Wittig.

Festbefaling til fejring af et års fødselsdag for Res.-Inf.Reg 213 Foranstaltet af I. Batl. u. der M.G.K. 4. september 1915	
1600-1630	Fodboldkamp: 1. Komp mod 2. Komp.
1630-1700	Variété
Fra 1700	Sportskampe
	a) Længdekast med håndgranat b) Pølse snap c) 100 m løb d) Tovtrækning e) Sækkeløb f) »Schinkenklopfen« spil g) Løb på alle fire h) 500 meter stafet
Efterfølgende uddeling af priser ved bataljonskommandør	

En anden dejlig afveksling i hviledagene var badeturene til Ostende, dvs. at hele bataljonen med jernbane kørte fra Zarren til Ostende. Her kunne der bades i Nordsøen fra en herlig strand. Feltkøkkenet var del af turen, så der kunne forplejes på stedet. På trods af den lange tur med jernbane (sammenlagt 5 timer) var disse udflugter til en helt anden verden på enhver måde opfriskende og elsket. I/213 var den 1. og den 23. september i Ostende, II/213 den 25. august og 17. september, III/213 den 20. august og den 21 og 22. september. I forbindelse med disse festlige ture havde regimentet desuden den særlige glæde, at deres nye regimentsmusik kunne medvirke med fuld besætning.

FOR til et rigtigt hører nu engang en regimentsmusik. Og et rigtigt regiment var Reserve-Regimenter nu med bestemt blevet, da de præcist som de aktive regimenter blev indsat og vurderet. Mangel på et orkester havde ofte været beklaget. De lovende initiativer til en regimentsmusik, som eksempelvis i Garnison Rendsburg allerede i september 1914 var truffet, havde desværre ikke ført til etablering af en sådan. Sagen var så i det hårde efterår og vinter 1914/15 og under de store kampe i foråret 1915 trådte i baggrunden. Men nu i sommeren 1915 blev der igen lagt vægt på at skaffe 213 deres eget musikkorps. I regimentets arkiv findes ingen oplysninger om korpsets opståen (de følgende detaljer skylder jeg Kammerat Musikmeister Steinkamp, der nu er kammermusiker i Mannheim). Oberstlt. Brinck havde især sat sig ind herfor. Under orlov rettede han i Bremen på forslag fra Major Jacobi (Kommandør Ersatz-Regiment 75 i Bremen) henvendelse til den senere musikmester Steinkamp med spørgsmålet om denne ville stå for dannelsen af et passende musikkorps til Regiment 213. Steinkamp havde allerede forud på fortrinlig måde ledet et bataljonsmusikkorps. På accept fra Steinkamp blev der øjeblikkeligt truffet foranstaltninger til oprettelsen. Ersatz-Bataillon 75 og Ersatz-Regiment 75 i Bremen stillede fra de tilknyttede rekrutdepoter det nødvendige antal musikere, mens enkelte blev hentet fra andre regimenter. Nogle få ugers intensive prøver i Bremen fulgte for at kunne tilfredsstille de satte krav. Oberstlt. Brinck havde blandt andet forlangt, at musikkorpsset skulle kunne spille »megen Richard Wagner-musik«, åbenbart hans ynglings musik. Penge til manglende instrumenter og noder blev på bøn doneret af Bremens borgere. Mange af musikerne medbragte desuden deres egne instrumenter. Disse blev senere købt af Regiment 213. (Man må undre sig over, at et musikkorps oplivende kraft officielt vurderede så ringe, at der til dette formål ikke stilledes statsmidler til rådighed ved reserve-regimenterne). Kunstnerne fandt hurtigt sammen, og da korpset den 30. juli 1915 i Bremen Parkhaus spillede sin afskedskoncert, var publikum begejstret og forbavset over, hvor hurtigt den sammenbragte skare havde udviklet sig. Med 30 musikere ankom musikkorpsset den 31. juli i felten. Foruden Musikmeister Steinkamp bestod de af Sergenter Hupe, Wesener

og Babens, Unteroffizier Paulke, Schulze og Oppermann, Musketiere Schulz, Holst, Meyer I, Jung I, Dreimüller, Stephan, Porsiel, Wendt, Otto, Brücker, Steenbeck, Rosenhof, Mirus, Schrepfer, Nikolai, Niemann, Sienknecht, Schröder, Meier II, Zünock, Fuchs, Kolley og Milter. Som erstatning for afgåede kræfter kom senere hertil Sergeant Mecke, Lüders og Koopmann, Musketiere Meyer III, Lawerenz, Jung II, Telge, Rademacher, Siede og Zeitler. Administrativt blev korpset fordelt på de fire kompagnier under I. Bataillon. Som kvarter og samtidig som prøvelokale fik den tildelt en barak i Terrest. Steinkamp havde helt og fuldt opfyldt sit løfte om at leverer regimentet et udmærket musikkorps. Allerede under dens første koncert foran de forbløffede feltgrå fandt den vej til deres hjerter, og regimentet var stolte over »deres« musikkorps. Da Oberstlt. Brinck i begyndelsen af august kom tilbage fra orlov spillede musikkorpset om aftenen den store hollandske fantasi af R. Wagner for ham, og fandt fuld anerkendelse hos regimentskommandøren, der var en særlig ven af korpset i modsætning til hans efterfølger, der havde mindre til overs for musik. Snart fandt imidlertid Musikkorps 213 under dens fremragende mester, genklang langt ud over regimentets grænser, ja, den opnåede en vis berømmethed, og blev langt væk anmodet om gæstespil og koncerter. Dets særlig ven var den kommanderende admiral for Marine-korpset, v. Schröder, som altid, når Regiment 213 var indenfor rækkevidde, lod regimentsmusikken tilkalde og spille. Som tegn på sin anerkendelse forærede han Musikmesteren et personligt signeret billede, som han meget sjældent gav væk.

Indenfor regimentet afholdt regimentsmusikken i de 3½ år til krigens slutning utallige koncerter, marchmusik, lazaret- og kirkemusik, og også i Kasinoet leverede den sin kunst. Kendt var også det kabaretnummer, som Musikmeister Steinkamp og de fire musikere (Schulz, Niemann, Jung og Holst) leverede, Steinkamp på en 10-øres fløjte og de fire andre musikere på medicinflasker. Der opnåede teknik bragte altid forbavelse og selv efter krigen fortsatte den med at høste anerkendelse. Så sent som 1933 blev den udsendt over Stuttgarter Rundfunk. Hvilken kunstneriske præstation og opgaver, musikkorps 213 var i stand til, beviser programmet til en koncert den 14. november 1916 i Brügge stadsteater, gennemført på foranledning af Admiral v. Schröder

Stadttheater Brügge	
Tirsdag, den 14. november 1916	
Koncert	
Opført af Regiments-Musik, Reserve-Infanterie-Regiment Werder ¹⁾	
Ledelse: Musikmeister Steinkamp	
Start præcist kl. 19 ⁰⁰ – afslutning kl. 20 ⁴⁵	
Der opføres:	
1. Hymne und trompetmarch fra Op. »Aida«	Verdi
2. Ouverture fra Drømmespil »Egmont«	Beethoven
3. Første Peer Gynt-Suite.....	Grieg
I. Morgenstemning,	
II. Ases død,	
III. Annitras dans,	
IV. I bjergdronningens hal.	
4. »La Traviata« - sats for fløjte-solo (Solist: Musikmeister Steinkamp)	Popp
5. Ouverture »Carnaval Romain«	Berlioz
6. Store fantasi fra Op. »Cavalleria Rusticana«	Mascagni
7. Jeg vil danse. Vals fra Operette »"Czardas fyrstinden"	Kalman
8. »Den yngste årgang« potpourri	Morena

I øvrigt vil regimentsmusikkens medvirken i den videre regimentshistorie indgå på de relevante steder.

I regimentets kronik mangler omtalen af personelforandringerne i dette tidsinterval. Den vigtigste af disse var ændringer i spidsen af regimentet. Oberstlt. Brinck havde siden den 18. august været på orlov. Under orloven, netop på regimentets jubilæumsdag den 23. august, ankom underretning om, at Oberstlt. Brincks mobiliseringsordre var trukket tilbage, og at Major v. Werder var udnævnt til ny kommandør, en aktiv officer, der tidligere havde været ved I.R. 55. Oberstlt. Brinck havde ført regimentet i et halvt år, og havde her gennemlevet den hårde tid ved Het Sas og Pilckem. Hvor meget han hang ved regimentet beviser et telegram, som han år senere sendte til regimentet, og hvori han gav udtryk for sine tætte bånd til 213.

Den nye kommandør ankom til Terrest den 25. august. Indtil da førte Hptm. v. Hammerstein kommandoen, mens II. Bataillon så længe blev ført af Hptm. Sedel fra Regiment 215. Sidstnævnte havde ligeledes afløst v.

¹⁾ Regimentskommandør

Hammerstein mens denne mellem 30. juli og 12. august var på orlov i Brügge, for her af afholde foredrag. Den 26. august ankom en ny transport af officerer til regimentet med 23 den 7. august udnævnte Leutnants der Reserve. Disse blev fordelt således.

Lt. Dörnte	1. Kompanie	Lt. Sommerfeld	7. Kompanie
Lt. Harmann	2. Kompanie	Lt. Thomas	8. Kompanie
Lt. Struck	2. Kompanie	Lt. Stein	8. Kompanie
Lt. Sischer	3. Kompanie	Lt. Steffem	8. Kompanie
Lt. Lamke	3. Kompanie	Lt. Wedder	9. Kompanie
Lt. Rohmedder	4. Kompanie	Lt. Schmidt IV	10. Kompanie
Lt. Lassen	4. Kompanie	Lt. Höllwig	10. Kompanie
Lt. Hollburg	4. Kompanie	Lt. Hagelberg	11. Kompanie
Lt. Tiessen	5. Kompanie	Lt. Thietgen	11. Kompanie
Lt. Frehse	6. Kompanie	Lt. Friedrichsen	12. Kompanie
Lt. Rheder	6. Kompanie	Lt. Götsch	12. Kompanie
Lt. Rommelé	6. Kompanie		

Lt. Thiessen 5/213 blev den 29. august overført til MGK/213.

Desuden kom til regimentet: Lt. Sievert (såret oktober 1914, dengang 5/213), der overtog 11. Kompanie. Lt. Schall fra Etappen-Fuhrpark-Kolonnen 1, 4 Armee, kom til MGK/213 (12. august 1915). 3. august Lt. Holstein til 1/213, Lt. Schuh II til 12/213, Lt. Peters til 8/213 og den 21. august overgået til 7/213.

Fra lazaret returnerede Lts: Beckmann (fører 10/213), Schilddach (9/213), Rätthling (9/213), Blömeke (5/213), Burmester (5/213). Oblt. v.d. Osten overtog 25. august igen kommandoen over MGK, mens Oblt. Gentzen blev afkommanderet til uddannelse af erstatningspersonel. Oberstabsarzt Dr. Biss blev den 24. juni 1915 overført til Res.-Feld-Art.-Reg. 46. I hans sted blev Stabsarzt Dr. Bornstein II/213 regimentslæge. Siden den 10. september havde Ass.Arzt. Dr. Neubürger været bataljonslæge for I. Bataillon, mens Ass.Arzt. dr. Reichel siden den 22. april 1915 havde været bataljonslæge for III. Bataillon. Foruden disse tre velfortjente læger, der gennem flere år forestod den vanskelige sanitetstjeneste ved regimentet på forbilledlig måde, var Feldunterärzte Prost (siden 10. september 1915) og Köning (siden 1. december 1915) aktiv ved forskellige bataljoner, hvor de var kendt som omsorgsfulde, tapre læger og fortræffelige kammerater. Den Landsturm-pligtige civillæge Dr. Glaser, der en tid var tilknyttet II, herefter I. Bataillon, blev den 9. september forsat.

Kun alt for hurtigt sluttede den idylliske tid ved Luyghem – Drie-Grachten, men erindringen om disse skønne 7 uger i og ved sivene langs oversvømmelsesområdet, levede videre resten af krigen hos 213, og ofte hørte man sukkene: »Var vi dog bare som dengang ved Luyghem, Drie-Grachten, Knocke, Kleibeek og Dyshuyzen!«.

Regiment 215 havde allerede den 10. september modtaget befaling om, at de igen skulle overtage afsnittet Boesinghe – Pilckem. Dermed vidste også 213 at afskedens time var slået. Den 14. september afløste III/213 fra hvilekvartererne i Terrest II/211 i Afsnit C Boesinghe. Natten 15./16. september blev I/213 afløst i Afsnit Nord af Jäger 17, II/213 i Afsnit West af to kompagnier fra 211 og et kompagni fra Jäger 17. I/213 marcherede til hvilelejren i Terrest, II/213 til Pierkenshock i den gammelkendte baraklejr. Regimentsmusikken modtog bataljonen ved Jonkershove og ledsagede dem i hvilekvarter, på samme måde som de ved afmarch til afløsning ledsagede bataljonerne hertil.

Der følger her et par anekdoter, fortalt af Kammerat Unteroffizier Fritz Diehl, 5/213. De lader genkende, hvor godt folkene fra Baden følte sig hjemme, og hvor hurtigt de følge sig broderlig forbundet til nordtyskerne.

1. Den 10. juli 1915 kom jeg som erstatning fra Baden til Regiment 213. Jeg blev med 22 mand tildelt 5. Kompanie (kompagniet var meget decimeret) og måtte med det samme rykke frem i reserve-stillingen (Granatawäldchen). Kompagniet lå i den forreste stilling til venstre for banelinjen Langemarck – Ypres. Kompagniet blev afløst og kom tilbage til Granatawäldchen. Her viste det sig, at en mand mangledes. Formentlig var han såret blevet liggende tilbage. Reservist Lang og jeg meldte os til at hente ham. Yderligere to mand gik med, der havde været længe ved kompagniet, da vi endnu ikke kendte stillingen. Efter lang tid søgning fandt vi manden (alvorlig skud i låret). Han blev reddet. Lang traf ham senere glad og tilfreds i Bremen. Tre uger tidligere var Unteroffizier Engelhart og Gefreiter Kohlway faldet i den forreste stilling. De blev med det samme begravet her. Forældrene ville formentlig havde deres tapre sønner hjem, altså måtte de igen graves op. Reservist Lang sagde til mig: »Fritz, det gør vi. Jeg regner med, at det er mine to brødre, der er faldet«. Sammen med yderligere to berlinere gik vi frem til arbejdet. Vi lod os ikke forstyrre, selvom kuglerne fløjtede om ørene på os. Vores Komp.fører, Herr Lt. Rabe, gav mig to flasker Kognak, så arbejdet ikke føltes så hårdt. Jeg rakte flaskerne rundt, så alle kunne få en ordentlig slurk. Så lyste Langes ansigt pludseligt op (trods mørket) og sagde: »Fritz, jeg bliver sammen med dig, hos dig kommer der hver dag noget godt, lad os lave en kontrakt på livstid«. Til forklaring: Lang og jeg komme nemlig fra den samme landsby og var sammen rykket i felten med Regiment

169. Vi startede den 9. august 1914 og har sammen gennemtrømløst vestfronten fra venstre til højre fløj. Vi blev såret, kom fra hinanden, og så igen fundet sammen. Derfor havde han også brudt ud: »Ved dig bliver jeg nu«.

2. Sommer 1915. Jeg var fører for en håndgranatgruppe. Vi blev indsat under kommando af Hr. Lt. Blömeke i den berømt sappe-storm, hvor regimentet havde så store tab. I gruppen var en reservist fra Baden, Leonhard Lang. Midt under kampen holdt Lang pludseligt sin hånd på kinden, mellem fingrene kom der blod. Jeg spurgte ham: »Leonard, har du tandpine?«. »Nej«, svarede han på Mannheimer plat, »jeg er holdt op med at spise!« Et sprængstykke havde nemlig fundet vej til den åbne mund (han havde netop råbt hurra), havde slået en tand ud og forsvundet gennem kinden ud i det fri. –

3. Den 10. juli 1915 lå vi Unteroffizier Braun og jeg med vore grupper til venstre for banedæmningen i en sappe tæt på fjenden. Vi blev hele tiden af fjenden oversået med geværgranater. Braun og jeg lå i et jordhul. På en gang blev Braun rasende, sprang ud af dækningen, sendte fem håndgranater mod den fjendtlige stilling, samtidig med han på Pforzheimer dialekt råbte: »De halvaber lader én ikke engang have nattero. Man kan jo ikke engang høre, hvad man selv tænker i den larm!«

4. Landwehrmann Hans Lachmann eller Lackmann (jeg ved det ikke mere præcist) fra 5. Kompanie var kendt i hele bataljonen som sin urokkelighed og sin koldblodighed. Han var altnuligmand: ordonnans, bære-slæber, overalt, hvor man kunne bruge ham, især hvis der var noget at drikke. – Vi lå i september 1915 til højre for banedæmningen Langemarck-Ypres langs Yser. Franskmandene mindede os hver eneste dag om, at de stadig var der. En dag overøse de os på én gang igen med deres Ratsch-bum! Så eksploderede en granat foran en af mine gruppers dækning. Der var tre mand derinde. Det var en let dækning, forsynet med en dør af træ. Dækningen styrtede sammen. Lachmann og jeg for derhen og trak vore kammerater ud af ruinerne. Det viste sig, at kun en af den var såret: Joseph Kessler fra Bad Peterstal i Schwarzwald. Han havde gået en træsplint fra døren i det ene øje. Dette var ødelagt. Hans Lachmann bragte ham til forbindepladsen. Som han kom tilbage, sagde han på sit nordtyske plat: »Nu er krigen snart slut«. Jeg spurgte ham: »Hvorfor det?«. »Jo«, sagde han, »når franskmændene skyder med trægranater, kan det ikke vare meget længere«. Jeg sagde: »Hvordan kommer du på trægranater?«. »Var«, svarede han, »den granatsplint, der kostede Jup hans øje, da lavet af jern?«. –

5. Unteroffizier Cordes, 5. Kompanie, et billede på tysk soldater renlighed, overøse de hver morgen sin overkrop, vaskede sig i et kogekarslåg fuld af vand, anlagde halsbind og pudsede sine støvler spejlblanke, og det uanset om i forreste grav i største søle eller det regnede med granater. Jeg spurgte ham engang, hvorfor han gjorde det. Det havde dog intet formål, for fem minutter senere var der intet tilbage af anstrengelserne. Hans svar var, naturligvis i nordtysk dialekt: »Når nu Tommy kommer herover, vil jeg da være ren, når jeg forestiller mig«. Samtidig gjorde han et gestus med sit gevær, der ikke kunne misforstås. –

* * *

Boesinghe

Det kan godt være, at gensyn gør glæde. Men 213'erne glæde sig ikke, som de genså deres gamle kampterræn og måtte fastslå, at deres skæbne endnu engang var fastlagt til området mellem Houthulst skoven og Yser-kanalen.

Som fortalt havde III. Bataillon fornøjelsen af som den første at afløse i Afsnit C. Venstre begrænsning af afsnittet var banedæmningen Langemarck – Ypres, højre begrænsning en vinkelret linje, der skar kanalen omkring 1 km nord for banedæmningen. På dette tidspunkt havde 46. Reserve-Division et ansvarsområde, der strakte sig fra et punkt 500 meter nord for Steenstraat til banedæmningen, og som var inddelt i tre afsnit:

A – til skanse Het Sas inklusiv

B – syd for skanse Het Sas

C – Indtil banedæmningen.

A blev skiftende forsvaret af Reg. 214 og 216, »skansen« af Jäger-Bataillon 18, Afsnit B af Regiment 215 og C af Regiment 213. Til højre havde det forbindelse til søsterregiment 215, til venstre, som samtidig var venstre fløj af XXIII. Reserve-Korps, til højre fløjregiment af XXVI. Reserve-korps: R.I.R. 239 fra 52. Reserve-Division.

Den forreste linje var indbygget i kanalskråningen. Umiddelbart bag stillingen gik Yperlebeek, hvis naboskab senere skulle blive ret så ubehagelig. Den forreste stilling var besat med to kompagnier. Denne stilling havde sin særlige betydning på grund af jernbanedæmningen og resterne af jernbanebroen og på grund af vej drejebroen ved Boesinghe. Især graven mellem disse dele af stillingen led meget under kraftig beskydning af minekastere. Men også et fjendtligt batteri, der skulle være placeret i nærheden af Lizerne, bibragte enhederne mange tab og ødelagde hyppigt de under hårdt arbejde etablerede stillinger. Dette batteri, der trods alle anstrengelser fra artilleriets side, aldrig blev afsløret så længe 213 holdt kanalstillingen, fik hurtigt betegnelsen »Flankebatteriet«.

Senere koncentrerede sig de fjendtlige minekastere sig mere med forkærlighed på de nordlige kompagniers område, og skabte her det berømte »minefelt«, dvs. en egentlig til stadighed ødelagt del af stillingen, hvor der kun var placeret et par poster, og hvor der ikke var anvendelige dækninger. Under den første periode i forreste stilling indsatte III/213 11. og 12. Kompanie. 10. Kompanie lå som beredskab i Granatwäldchen, hvor »bølgeblik-bunkerne« nok beskyttede mod regnen, men ikke mod sprængstykker og da slet ikke mod en fuldt træffer. 9. Kompanie besatte med to delinger stilling, der gik under betegnelsen »Feste Rège«, der udgik fra jernbanedækningen omkring Kilometersten 29 og fik mod nordvest til den såkaldte »Dobschützwald« En deling af 9. Kompanie lå i den såkaldte »Brauschitch-grav« i nærheden af dampmøllen (*Moulin à vapeur*). MG-Kompanie indsatte to MG i forreste linje (en mellem banedæmning og drejebro, en lige til højre for drejebroen), to i beredskabsstillingen (i Granatwäldchen og Feste Rège). Hver to MG i forreste linje og beredskab var trukket sammen som deling under skiftende kommando af MG-kompagniets delingsførere. For tilfældet af et fjendtligt angreb, blev der i begyndelsen af oktober til de to MG i beredskab etableret reservestillinger til højre og venstre for drejebroen. Den 6. oktober kom et femte MG frem og placeret ved jernbanebroen, der ligeledes var sikret på venstre flanke af et MG fra MGK/239. Desuden blev beredskabs-MG'et i Feste Rège placeret i en nye stilling, der flankerede det såkaldte »Minefelt«. Som erstatning blev den 16. oktober det sidste MG fra hvileområdet bragt frem til Feste Rège. Tilbage til øksersitsformål havde MGK kun deres 7., det russiske bytte-MG, indtil de mod slutning af oktober blev tildelt et 8. (tysk) maskingevær.

Fordelingen af bataljonerne under denne indsættelse viser nedenstående oversigt:

Fra:	I. Bataillon	II. Bataillon	III. Bataillon
14.9.1915	Endnu i Luyghem-Stg.		Afsnit C – Boesinghe
15.9.1915	Terrest	Pierkenshock	Pierkenshock
20.9.1915	Terrest	Boesinghe	Pierkenshock
26.9.1915	Boesinghe	Kortekeer-Stg.	Terrest
2.10.1915	Pierkenshock	Terrest	Boesinghe
5.10.1915	Kortekeer-Stg.	Terrest	Boesinghe
8.10.1915	Terrest	Boesinghe	Kortekeer-Stg.

14.10.1915	<i>Boesinghe</i>	Terrest	Pierkenshock
20.10.1915	Kortekeer-Stg.	Terrest	<i>Boesinghe</i>
26.10.1915	Pierkenshock	<i>Boesinghe</i>	Terrest
1.11.1915	<i>Boesinghe</i>	Kortekeer-Stg.	Terrest
7.11.1915	Terrest	Terrest	<i>Boesinghe</i>
10.11.1915	Kortekeer-Stg.	Terrest	<i>Boesinghe</i>
13.11.1915	Terrest	<i>Boesinghe</i>	Hoogkwartier
19.11.1915	<i>Boesinghe</i>	Terrest	Kortekeer-Stg.
25.11.1915	Terrest	Terrest	Kortekeer-Stg.
26.11.1915	Terrest	Terrest	Hoogkwartier
27.11.1915	Brügge	Brügge	Brügge
Stillingsbataljon i forreste linje angivet med <i>kursiv</i> .			

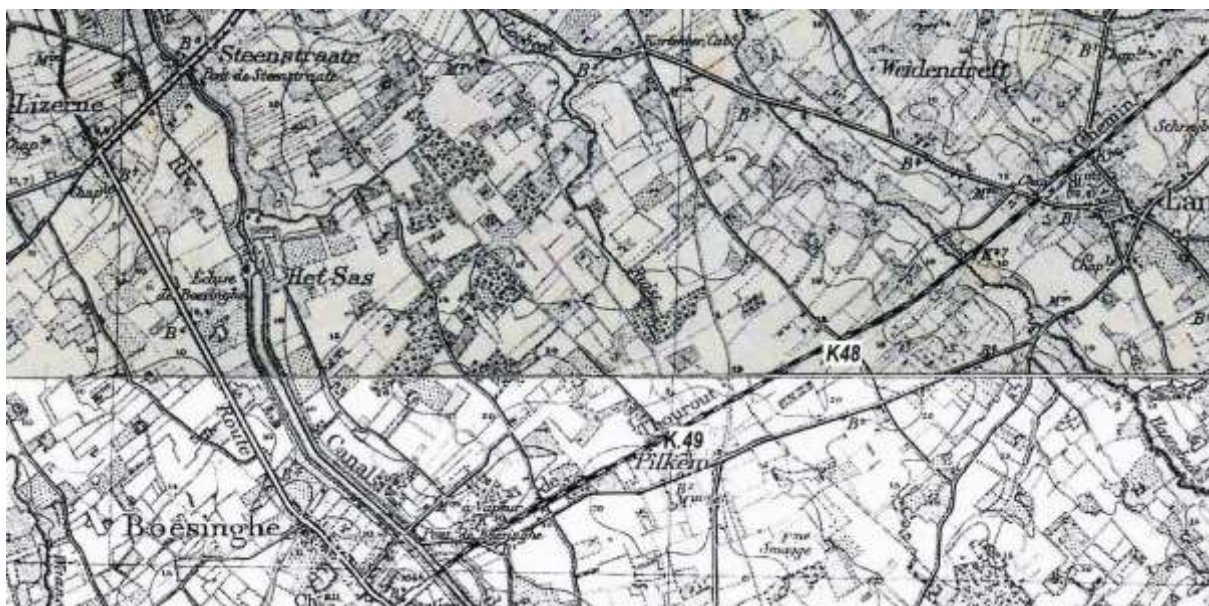
Af skemaet fremgår, at den seks-dages afløsning fandt sted på den måde, at der hele tiden lå en bataljon af regimentet seks dage i forreste linje, mens de to andre bataljoner dels som brigadereserve lå i den gamle Kortekeer-(mellem)-stilling, dels i afløsning med en bataljon 215 som divisionsreserve lå i hvilelejre Pierkenshock, Terrest eller Hoogkwartier. Afsnit B og C var altid sammenlagt under en regimentskommandør 213 eller 215. På samme måde afløste brigadekommandørerne for 91 og 92. Reserve-Brigade på skift kommando over alle tre divisionsafsnit. Kommandostation for Afsnit B og C havde betegnelsen »Hansa«. Den 15. september blev den i første omgang besat af Oberstlt. Bonsack 215, mans Major v. Werder endnu ledede overdragelsen af Afsnittet Poesele-Luyghem. Huset »Hansa« lå ved vejgraflen 800 meter sydsydøst for Kortekeer-Cabaret.

Under perioden i forreste linje tørnede bataljonerne lejlighedsvis mellem kanalstilling, Feste Rège og Granatwäldchen. Denne mulighed blev i roligere perioder og udholdelig vejr ikke udnyttet, for det første fordi det skabte uro, dels på grund af den tabte arbejdstid, den medførte.

II/213 besatte 20. september kanalstillingen med 6. og 7. Kompanie, Feste Rège med 8. og Granatwäldchen med 5. Kompanie. Den 23. september byttede 7. og 5., 6. og 8.

		Kanalstilling	Feste Rège	Granatwäldchen
I/213	26. september	1. og 4.	3.	2.
III/213	2. oktober	?	?	?
II/213	8. oktober	6. og 7.	8.	5.
I/213	14. oktober	?	?	?
III/213	20. oktober	11. og 12.	10.	9.
II/213	26. oktober	8. og 5.	6.	7.
I/213	1. november	?	?	?
III/213	7. november	10. og 9.	11.	12.
II/213	13. november	6. og 7.	8.	5.
I/213	19. november	?	?	?
Sammenlign med ovenstående fordelingsplan for bataljonerne				

Ganske vist var den stilling, 213 igen overtog i midten af september, i rimelig stand, men den kommende vinter med sin rigdom på vand, og den stigende fjendtlige artilleri og minekaster beskydning, tvang de ansvarlige kommandomyndigheder til at forlange en overordentlig stor skanse- og konstruktions indsats hos tropperne. Derfor blev dette afsnit i regimentets historie kendt for det aldrig fuldendte arbejde, var det på selve stillingen eller var det i transporten af materialer. Og hvad skulle ikke alt sammen bringes frem? Flettede måtter af grene til afstivning af siderne på gravene, pæle, bjælker, rundholter, ruller med pigtråd, brædder, spanske ryttere, betonsten, miner og anden ammunition, alt blev båret på skuldrene af de arme infanterister - gennem mørke og halvt sønderskudte løbegrave, frem til de kammerater, der allerede med længsel ventede på det alt sammen. Og i stillingen drejede det sig om at anvende de med besvær fremskaffede materialer på bedste måde. Der skulle bygges og genopføres dækninger, lægges gangbrædder og laves skyttebanketter. Dertil kom det egentlige skansearbejde: grave nye grave, specielt forbindelsesgrave bagud. Disse var i højeste grad nødvendige, da hovedtrafik til stillingen en tidlang måtte sket via løbegrave til venstre for banedæmningen, altså i 52. R.D. zone. Denne uholdbare situation skulle afhjælpes ved anlæggelsen af Hammerstein- og Werder-graben, men som regnperioden satte ind, blev de begge fyldt med megen vand på grund af terrænets fald ned mod kanalen, og derfor ikke altid var den rene fornøjelse at anvende. Hver bataljon fik nu en udpeget »løbegravs-officer« med ansvar for det pålagte og det ydede skansearbejde. I denne kapacitet tjente Lt. Schwitzky, Dörnte, Hamann, Rowedder og Offz. St. Lange. Af disse er navnlig navnet Leutnant Schwitzky forbundet med regimentets skansninger. Han tilgik senere regimentsstaben, hvor han

gennem år samvittighedsfuld og faglig dygtig varetog samme funktion. En nyhed var konstruktionen af betondækninger. Kun på den måde var det muligt at skaffe bare nogenlunde skudsikre dækninger i dette terræn, der kun tillod nogle få centimeters nedgravning. De første betondækninger blev i stillingen bygget på et forholdsvis svagt fundament af rektangulære betonsten, der blev støbt længere tilbage, og båret frem til stillingen af skansetropperne. Selvom man langt fra havde nået standarden af de senere byggede solide stillingsdækninger, så betød de dog et ganske væsentligt fremskridt i forhold til de hidtidige kaninhuller, der ikke tillod at man sad op, og ikke gav beskyttelse mod selv kun middeltunge kalibre, og dette til trods af de hidtidige dækninger af træ var forberedt i pionerparkerne og på stedet havde fået et lag jernbanesveller (eller flere). Særlige beton-bygge kommandoer blev opstillet til fremme af arbejdet, og så opstod i disse uger temmelig mange betonbunkere såvel i de bagved liggende stillinger (Feste Rège osv.) som langs selve kanalen. I første omgang sørgede man får, at MG'erne blev underbragt i betondækninger. Sådanne MG-bunkere opstod til højre og venstre for drejebroen, ved Benz-graven, i Alt-Deltheim-stillingen og i Granatwäldchen; dækningerne var forsynet med skydeskår, så MG kunne skyde fra dækningerne. Det var imidlertid naturligvis umulig på kort tid at skaffe disse forbedringer og sikringer til hele gravbesætningen, og den største del af regimentet fik ganske vist lov til at deltage i byggeriet og besværet, men ikke at få del i behagelighederne ved de nye indretninger.

For bataljonen i hvil var der egentlig på dette tidspunkt dårlig en nat, hvor skanseenheder i stor stil ikke måtte frem. Herunder betød det en mindre lettelse, at feltbanen fra Houthulst til Staden og herfra den almindelige jernbane i stort omfang kunne anvendes til Langemarck. På den måde blev i det mindste den tidsrøvende og udmattende frem- og tilbagemarch til arbejdsstederne gjort mere behagelig og lettere. Pionerne havde indrettet deres pionerparker langs jernbanen vest for Langemarck, og navngivet dem efter kilometerstenene. Alle fra 213 kendte på dette tidspunkt til depoterne ved K.48, K.48,7 og ved K.49. Her lå alle de materialer, der skulle bruges i stillingerne, og som måtte bære hertil. Feltbaner lettede yderligere transporterne, men måtte naturligvis anvendes med stor forsigtighed, da i modsat fald de vagtsomme fjender og især hans »flankebatteri«, ville blive alarmeret. Ofte blev skinnerne ødelagte af ild, og det betød yderligere svære manuelle transporter. Trætte og udmattede, tit efter blodige tab, gennemblødte og fra top til tog indsmurt i Flanderns mudder, vendte skansekommandoerne oftest først ved dag gry tilbage til deres hvilekvarterer. Den militære uddannelse led kraftigt under denne udnyttelse af tropperne som arbejdsbataljoner. Ind i mellem blev der gennemført skydninger i Vlae og Terrest. Også kast med håndgranater blev øvet, men alt sammen sekundær i forhold til skansningen. Kun appeller med udrustningsgenstande fandt regelmæssigt sted. Hvor der reelt opstod et hul i skansetjenesten, blev denne naturligvis udnyttet til eksercits og endda til felttjeneste øvelser. »Storm på Meierei-bakkerne« på sådanne dage blev gentagende gange øvet, og opnåede derved en vis berømmelse, der ikke netop ved de hyppige gentagelser var med til at gøre den sønderlig elsket. Hptm. v. Borelle havde indenfor sin bataljon (III.) organiseret en præmieskydning, der gennem flere hvileperioder lod sig gennemføre. Ved en sportsfest den 4. november fandt den sin afslutning.

I de sidste dage af oktober begyndte den allerede længe frygtede Flandern efterårsregn, men konsekvenser af dette omslag i vejret var endnu mere ødelæggende, end man havde forestillet sig. I stillingerne så det hurtigt meget

slemt ud. Yperlebeek svulmede betænkeligt op, da vand fra alle højre liggende områder løb til. Hele Kanalstillingen truedes af at blive lagt under vand. Snart måtte flere dækninger, især i venstre fløjkompagni, rømmes, og den ellers så beskedne bæk øgede sig i den grad bag stillingen, at dens udbredelse time for time måtte følges. Pionerer og infanterister måtte arbejde pauseløs, primært pumpe og pumpe for at blive herrer over vandmængderne. Kun ved at lægge alle kræfter i arbejdet, lykkedes det at redde stillingen fra at drukne. Forbindelsesgravene forvandlede i disse uger med regn for det meste til hurtigt strømmende vandløb, og kunne ikke anvendes. Der var derfor gennem lang tid kun forbindelse bagud ved nattetide. Tre korte stemningsbilleder fra Vizefeldwebel Graue 9/213 dagbog, illustrere den situation, som vel alle i regimentet dengang oplevede:

2.11

I går måtte jeg med 8 mand mellem kl. 13 og 16 fælde træer. Kl. 17 antrædning til skansning. Det regnede. Vi kørte med banen Houthulst – Staden – Langemarck, og herfra til fods til K. 48. Hele natten skubbede betonsten på feltsporsvogne til fronten. Knædyb mudder løb ovenover ned i støvlerne. Jeg faldt i et dybt krater, hvorfra to mand måtte trække mig op. Alene var jeg ikke kommet op igen. Jeg så ud som en omvandrende lerk lump. Hele natten løb jeg omkring. – Skinnerne og vejen underneden var meget dårlig. Vognen satte sig hele tiden fast. Et svineri. Og dagsregn. Flanderns mudder lærte jeg for alvor at kende denne nat. – Da vores lokomotiv afsporede, måtte vi marchere hele vejen tilbage til fods. Kl. 6 var vi igen »hjemme«.

7. 11

Formiddag regimentsappel. Aften går det igen frem. Kl. 17 med bane Houthulst – Staden, i godsvogne til Langemarck. Kulsort nat, knædyb mudder. Da løbegrave er impassable, går vi for oven. Og hvor ser stillingen ud! Alt er vand. Yperlebeek er løbet over. Man kan sejle rundt i den i en båd og man gør det også. Understande er for største delen oversvømmet, eller det regner ind. Der må arbejdes på stillingerne dag og nat, da dækninger styrter sammen og svømmer væk. De yder dårligt nok beskyttelse. I dækningen er der hængt konserverdåser op, hvori der skal gløde trækul. Men trækul mangler. Om natten har jeg vagt i graven.

Hoogkwartier, 14. 11

Afløst i går kl. 21. Over åbent terræn i knædyb mudder, da gravene står fulde af vand. Vi har bundet sand-sække om benene. Med bane fra Langemarck tilbage til Houthulst. Ved K.49 lå mange pontoner. Hauptmannen mødte og sagde: »Folkens, jeg har virkelig ondt af jer, men jeg kan intet ændre derved«. En underofficer, der ikke kunne gå længere, gav han sin hest. De øvrige kravlede også nærmest bagefter.

For at gøre det muligt for gravbesætningerne at holde den frygtelige fugt ude, blev der udleveret rigeligt med træuld som underlagt i dækningerne. Der var ligeledes trækul, fremstillet af XXIII. R.K., og som skulle anvendes i små interimistiske ovne eller dåser for at skabe varme. Også rom – også kaldt »Armeelikør«, »Remmi-Demmi« eller »Epi« - kom til udlevering. Alt dette kan måske lejlighedsvis have hjulpet, men alligevel var anstrengelserne hos gravbesætningerne næsten utålelige, så gentagende gange anmodede bataljonslægerne om afløsning af de udmattede soldater af sundhedsmæssige årsager. De små trækulsovne indebar i øvrig risikoen kulilte forgiftning, da den nødvendig ventilation ikke var forhånden, og den disponible trækul var måske heller ikke fremstillet helt forskriftsmæssig. Under alle omstændigheder så man gentagende gange feltgrå kravle ud af deres »kaninhuller« (som disse jordhuller rammende blev kaldt) for i den friske luft igen at komme til hægterne. Tyskernes problemer med vandet var naturligvis ikke ukendt for fjendens artilleri og minekastere, og begge dele forsøgte gennem omfattende beskydning at gøre forholdene endnu mere ubehagelig.

Jo nærmere vinteren kom, jo mere erkendte man nødvendigheden af faste kvarterer for de enkelte enheder. Af samme grund arbejdede man planmæssigt videre på etableringen af sådanne standkvarterer med særligt opstillede specialkommandoer (Offz.St. Weigert 2/213).

I. og II. Bataillon udbyggede yderligere deres kvarterer i den tildelte østlige del af Terrest sammen med MGK. III. Bataillon fik tildelt dele af Hoogkwartier, og fik efter ugelangt arbejde forvandlet de halvt forfaldne huse til egnede hvilekvarterer. Husene måtte gøres rene, mures op, forsynes med døre og vinduer osv. Ved egnede huse blev der opført træbarakker. Snedkere sørgede for den nødvendige indvendige indretning. Normalt blev de faste huse anvendt og indrettet som dagsrum for mandskab, underofficerer, officerer, skrivestue osv., mens de tilstødende træbarakker anvendtes som soverum. Hvert kompagni fik tildelt et infirmeri. Også kantinen fik et tilsvarende lokaler og forsynet med et righoldigt udbud af vare for at give soldaterne mulighed for ved køb i det mindste at lette deres hårde tilværelse en smule. Rekvisitioner hjalp med at gøre indretningen af officers- og mandskabsrum fuldstændig. Et glansstykke i III. Bataillons hvilekvarter i Hoogkwartier var den kunstneriske udsmykkede, ligeledes nyligt indrettede officerskasino. Her havde to kunstnere, Vizefeldwebel v. Horsten 9/213 og Musketier Storm, vist deres kunnen med ornamenter og malerier. Især blev v. Horstens store maleri: »R.I.R. 213's storm på Bixschoote den 22. oktober 1914« med rette beundret. Det blev mangfoldiggjort som farvede postkort og

fremstillet i talrige eksemplarer. Også ovne blev fremskaffet eller indmurede til opvarmning, . Dermed var man nogenlunde rustet til vinteren, som man måtte være beret på at tilbringe i Flandern.

I denne tid blev det af forskellige tegn mere og mere klart, at der foruden det egentlige infanterivåben – Gewehr 98 – var behov for nye special- og støttevåben til infanteriet. MG-Kompanie var nu forstærket til 7 våben, og der blev lagt stigende betydning på deres våben. Dette kom blandt til udtryk ved størrelsen af dets officerskorps, der foruden kompagnifører, Oblt. v.d. Osten, omfattede 2 leutnant og 2 offizierstellverterter (for flere vizefeldwebel), men yderligere forstærkedes ved overførelsen af officerer. Den 16. september blev Lt. Rommelé forsat fra 6/213 til MGK, den 4. november Lt. Rähling 9/213. Den senere, omfattende udbygning af MG-våbnet havde allerede her dens spæde start.

Helt nyt var indførelsen af minekaster-våbnet i organisatorisk sammenhæng med infanteriet. Ganske vist havde der allerede eksisteret selvstændige minekaster-kompagniet, et søstervåben til pionererne, og i 213's afsnit virkede Minenwerfer-Kompanie 246 med deres mine- og ladningskastere, og opnåede ofte gode resultater mod den fjendtlige minekasterild. Da imidlertid regimentet overtog Afsnit C var ildoverlegenheden uden tvivl på franskmændenes side. Det drejede sig om at udligne denne, og derfor skulle også infanteriet udrustes med lette minekastere, og regimentet blev derfor befaleet til at opstille en minekaster-afdeling. Befalingen til opstillingen af Minen-Werfer-Abteilung 213 blev udgivet den 25. september 1915. Som fører blev Lt. Höllwig (10/213) kommanderet, sammen med Lt. Fischer (3/213), 3 underofficerer og 44 mand hentet fra alle 12 kompagnier. Først blev den nye fører hos pionererne gjort fortroligt med det nye våben, så han efterfølgende selv kunne uddannet personellet. I starten var det tænkt således, at de enkelte mandskaber efter endt uddannelse, trådte tilbage til deres kompagni og så, når kompagniet gik i stilling, betjente de her placerede minekastere. Først senere (mod slutningen af året 1915) blev det indset, at en effektiv udnyttelse af våben først var muligt, hvis man bevarede deres egenart, og der blev derfor opstillet en selvstændigt minekaster afdeling, der administrativt tilknyttedes MGK. Endnu senere fik minekasterne deres helt selvstændige formation i rammerne af regimentet. Den 28. oktober returnerede det uddannede personel tilbage til deres kompagnier, og snart blev det nye våben indsat i bekæmpelse af de fjendtlige våben langs kanalen.

Flere gange i denne periode blev der tildelt Jernkors, således den 2. september, 9. oktober og 18. november. Da regimentsbefalinger for denne periode er gået tabt, og krigsdagbøgerne ikke indeholde navne på de pågældende, er det desværre ikke muligt, at angive navne på de berørte kammerater. Lt. Loeber 7/213 modtog 18. november EK I. Derudover er der kun i MGK krigsdagbog angivet navne. Den 2. september modtog således et EK II: Gefr. Zacharias, 9. oktober: Unteroffz. Klein, Gefr. Greber; den 18. november Unteroffz. Maisch, Schütze Neuenburg.

Gasmasker, der senere blev en uundværlig udrustningsgenstand for frontsoldater, dukkede for første gang op i denne tidsperiode ved regimentet, hvor et ringe antal den 9. oktober blev tildelt MGK.

Under indsats i Afsnit C (Boesinghe) havde R.I.R. 213 følgende tab:

September 1915	6 faldne	54 sårede
Oktober 1915	15 faldne	103 sårede
November 1915	8 faldne	33 sårede
Totalt	29 faldne	190 sårede

Af officerer blev Lt. Schwitzky let såret, men vendte dog hurtigt tilbage til enheden (12. november 1915). Forsat blev Lt. Gathmann I/213 til R.I.R. 216, Lt. Demmer til R.I.R. 209, der i oktober havde haft store tab ved Loos efter overførelse til VI. Armee.

Til regimentet trådte Offz.St. Rödiger 12/213. Den ældre herre, udstyret med et hvidt fuldskæg, havde allerede gjort tjeneste ved fronten under krigen 1870/71, men ville også denne gang tjene sit fædreland med våben i hånd. Han fik hurtigt øgenavnet »Opa [*bedstefar*] Rödiger« i hele regimentet. Senere fik han også kaldt »Stinker-Fritze«, og forfatteren til denne historie vil lade det stå åben, om man hermed henviste til hans funktion som gasbeskyttelsesofficer eller en anden egenskab. I øvrigt forblev besættelsen af officersfunktioner ved regimentet, bortset fra enkelte uvæsentlige interne skift, uforandret i denne periode, og udgjorde iførte regimentets krigsdagbog følgende billede:

Stillingsbesættelse november 1915

Regimentsstab:

Kommandør: Oberstleutnant v. Werder
 Adjutant: Oberleutnant Dumas
 Ordonnansofficer: Leutnant Schilddach

- I. Bataillon: Hauptmann Plange
 Adjutant: Leutnant Schmitt I,
 Forplejningsofficer: Leutnant Paulsen
 Bataljonslæge: Ass.Arzt. Dr. Neubürger
 Feldunterarztg Prost

Intendant: Zahlmeister Berner

1. Kompanie: Leutnant Breusch
 Leutnant Holstein
 Leutnant Doscocil
 Leutnant Dörnte
 Offizierstellvertreter: Weigert

2. Kompanie: Leutnant Boldt
 Leutnant Struck
 Feldwebelleutnant Kleemann
 Leutnant Hamann

Offizierstellvertreter Hiller I

3. Kompanie: Leutnant Fischer
 Leutnant Lamke
 Leutnant Rowedder
 Leutnant Schimmack (rettergangsofficer og bykommandant)
 Offizierstellvertreter Schröder

4. Kompanie: Oberleutnant Gentzen
 Leutnant Krause
 Leutnant Hollburg
 Offizierstellvertreter Damaschke

- II. Bataillon: Hauptmann Frhr. v. Hammerstein
 Adjutant: Leutnant Blömeke
 Forplejningsofficer: Feldwebelleutnant Schröder
 Bataljonslæge: StabsArzt. Dr. Bornstein
 Feldunterarzt König

Intendant: Unterzahlmeister Bahnsen

5. Kompanie: Leutnant Rahe
 Leutnant Burmester
 Leutnant Schmidt II
 Leutnant Göllich
 Offizierstellvertreter Lange I

6. Kompanie: Leutnant Dabelow
 Leutnant Frehse
 Feldwebelleutnant Budzich
 Leutnant Rehder
 Offizierstellvertreter Schmidt

7. Kompanie: Leutnant Müller
 Leutnant Peters
 Leutnant Podborny
 Leutnant Sommerfeld
 Offizierstellvertreter Gerlach

8. Kompanie: Leutnant Leober
 Leutnant Thoms
 Leutnant Stein
 Leutnant Steffens
 Offizierstellvertreter Hiller II

III. Bataillon: Hauptmann v. Borell du Vernay
 Adjudant: Leutnant Fiebig
 Forplejningsofficer: Feldwebelleutnant Mösken
 Bataljonslæge: Ass.Arzt. Dr. Reichel
 Intendant: Zahlmeister Brandt

9. Kompanie: Leutnant Ritter

Leutnant Wedder
 Offizierstellvertreter Petersen

10. Kompanie: Leutnant Beckmann

Leutnant Wassmund
 Leutnant Schmidt IV
 Leutnant Höllwig
 Offizierstellvertreter Lange II

11. Kompanie: Leutnant Sievert

Leutnant Hafelberg
 Leutnant Tietgen
 Offizierstellvertreter Arius

12. Kompanie: Oberleutnant Vité (krank), fg. Leutnant Schuh

Leutnant Göttisch
 Leutnant Friedrichsen (krank)
 Offizierstellvertreter Rödiger

MGK: Oberleutnant v.d.Osten

Leutnant Schall
 Leutnant Rähling
 Leutnant Tiessen
 Offizierstellvertreter Wulff, Scherer

Kommanderet til Rekrut-Depot Brügge:

Hauptmann Kroger
 Leutnant Merres

Regimentets kamp- og forplejningsstyrke var følgende:

1. september:

Kampstyrke: 58 officerer, 14 Offz.St., 2.201 mand, 7 MG

Forplejningsstyrke: 76 officerer, 16 Offz.St., 2.571 mand, 212 heste.

1. oktober:

Kampstyrke: 53 officerer, 13 Offz.St., 2.360 mand, 7 MG

Forplejningsstyrke: 73 officerer, 16 Offz.St., 2.748 mand, 212 heste.

1. november:

Kampstyrke: 53 officerer, 15 Offz.St., 2.760 mand, 8 MG

Forplejningsstyrke: 71 officerer, 15 Offz.St., 3.092 mand, 210 heste.

* * *

Brügge

Fra starten af november begyndte rygter at gå rundt i regimentet, at regimenterne under 46. R.D. enkeltvis som Armee-reserve skulle flyttes till et af krigen uberørt område. Kunne må stole på det? Snart var et år gået, hvor heldet for 213 havde været beskeden. Med rette var man skeptisk overfor sådanne rygter, da et sådant hvil end ikke efter de hårde kampe i april og maj havde været givet. Men så hørte man, at søsterregimentet 215 rent faktisk stod overfor et sådant pusterum. 46. R.D. tildeltes Landwehr-Infanterie-Regiment 35 (Oberstlt. v. Zeppelin) forstærket med to MG-delinger, der fik til opgave at afløse R.I.R. 215 i Afsnit B, og overtage opgaven her. Denne afløsning fandt sted mellem den 10. og 12. november. R.I.R. 213 havde nu begrundet udsigt til, i den nærmeste fremtid, også at blive afløst, da en divisionsbefaling fra 8. november 1915 lagde fast, at på grund af tilgangen af L.I.R. 35, et regiment fra hver af 91. og 92. Reserve-Brigade kunne trækkes ud som Armee-reserve. De tre divisionsafsnit skulle i fremtiden besættes på følgende måde:

A: Skiftende mellem Regiment 214 og 216, jordskanse Het Sas kontinuerligt af Jäger 18.

B: Vedvarende af L.I.R. 35

C: Skiftende mellem Regiment 213 og 215.

Fra 92. Brigade kom Regiment 214 i første omgang tilbage til Thourout. Oprindeligt skulle Regiment 215 være forlagt til kystbyerne Knocke, Heyst og Zeebrügge, men på grund af beskydning af disse, flyttet till Oost-Camp ved Brügge for at tilbringe sin hvileperiode her. Da Regimentet den 25. november afsluttede sit hvil, kom der befaling til, at den skulle afløse R.I.R. 213 i Afsnit C, og nu gik rygterne i vores regiment: Brügge! Der skulle hvileperioden opleves. Allerede om aftenen den 25. november blev I/213 afløst af II/215 i forreste stilling og marcherede i løbet af natten til hvilekvarteret i Terrest. Her forblev den 26. november med forberedelser til transporten, frem for alt med at gøre sig lidt »præsentabel«. Man havde ikke lyst til at fremstå som frontsvin, når man tog den civiliserede verden i åsyn i det åh så fjerne Brügge. Mens Hauptmann Plange var på orlov, blev bataljonen ført af Hauptmann d.L. Gentzen. II/213 havde endnu i natten 24./25. november måttet sende 6. og 8. Kompanie til skansning i forreste linje, brugte den 25. november til soignering og marcherede den 16. til Stade, hvor den med tog transporteredes mod Brügge. III/213 blev først natten 26./27. november afløst i Kortekeer-stillingen af III/215 og kørte med bane fra Langemarck over staden til Houthulst-Hoogkwartier. Den 27. november aflusede den i Handzaeme og kørte herfra videre til Brügge, hvor den ankom kl. 21. Geværerne fra MGK blev i natten 26./27. afløst af 215. Den 27. aflusede og badede kompagniet i Staden, og herfra med bane transporteret til Brügge, hvor den ankom omkring kl. 2130.

Hele regimentet kom i kvarter i Brügge, men måtte efterlade personel i standkvartererne i Terrest og Hoogkwartier for her at fortsætte arbejdet på kvartererne. Kompagnierne var for det meste godt underbragt i skole og sale, 9., 10. og 11. Kompanie i St. Andries klosteret, 12. Kompanie i præstegården, MGK i skolen i Groeningen-Straat, officerer i borgerkvarterer og på hoteller.

Brügge, eller nordens Venedig, som den gerne kaldes, er uden tvivl den skønneste af de belgiske byer. Engang i det 14. og 15. århundrede havde byen som medlem af den tyske Hansa, den magtfulde sammenslutning af tysk borgerskab, været den mest betydningsfulde handelsplads i hele Nordeuropa. Den talte dengang mere end 200.000 indbyggere og man fortalte, at der på en enkelt dag kunne lægge op til 150 skibe til ved en af handelsbyens talrige kajer. Befolkningen store rigdom var grundlagt af denne blomstrende handel, og de stolte borgere lod opføre herlige bygninger og slotte til ære for den fædrene by. De danner stadig i dag byens uovertruffen skønhed. Ganske vist var dens status som nordens handelsplads dalet som dens havn sandede til, og først efter at den nye skibskanal til Zeebrugge blev gravet i 1907, begyndte dens handel langsomt at vokse frem mod krigen. Men det var netop denne stilstand, denne ro, og denne fred, de fandt her, som gjorde denne by så elsket af de tyske soldater. Ganske vist var den også fyldt af krigens larm, men udenfor hovedgaderne kunne man overalt finde steder i den dybeste fred - steder, hvor verdenshistorien tilsyneladende gennem hårhundrede var gået sporeløst hen over - eksempelvis Begijnhof (grundlagt i det 12. århundrede) og mange andre romantiske steder, der fik tilskueren til at glemme krigens rædsler. Klokketårn - tårnet på Brügges haller - ragede mægtig (60 meter) op over byens virvar af røde tage. Dens klokkespil er verdensberømt og hallerne er mesterværker af gotisk byggekunst. Notre Dame kirken, Brügges katedral, huser gravmindesmækret for Karl, Burgundernes konge (død 1477) og hans datter Maria af Burgund, hustru til den tyske Kejser Maximilian I (1493-1519), med hele sin krop udført i guldbronze. Hun vakte erindringen om den tid, hvor dette land tilhørte det gamle tyske rige. Talrige andre bygningsværker fængslede besøgere af byen. Man skulle kun mindes om de gamle byporte, St. Kruispoort, Ostende porten, Smedeporten (ved

St. Andries), Gent porte, alle bygget i det 13. eller 14. århundrede. Og hvem husker ikke rækken af Reie (dvs. de gader, der flankerede kanalerne i byen) som St. Annareie, Groenerei, Spiegelrei mfl. og markedspladsen, byens ældste plads med dens storslåede bygninger i stil med den forgangne tid! Også antallet af maleriet og skulpturer var med til, med rette, at placerer byen som et andet Firenze. Man behøver kun at tænke på navne som Memling og Jan van Eyck.

På mange tyske soldater virkede denne perle af kulturel højdepunkt desto mere, som den stod i skarp kontrast til det liv, de gennem år og dag havde måtte udholde under kampene for fædrelandet. Mange kunne her drømme en stille stund, glemme den rå tid, og samle ny kraft til at udholde den tunge pligtfølelse i nød og død.

Også det tyske teater i Brügge gav dem, der opsøgte det, åndelig stimulans og nydelse. Og alligevel ville det give et skævt billede og ikke være i overensstemmelsen med virkeligheden, hvis man tillagde Brügges tiltrækningskraft og popularitet hos de tyske soldater udelukkende som resultat af disse særlige, intellektuelle sider. Den fornuftbetonede indstilling hos frontsoldaten var lige så kraftig modtagelig for de materielle fordele og nydelser, hovedstaden i Vestflandern på rigelig tilbød. Belgien var endnu på dette tidspunkt velforsynet med mange sager, som de tyske frontsoldater havde måttet undvære. Konditorier og cafeer i byen beviste sig endnu leveringsdygtig i den verdensberømte flamske bagerkunst. Der var stadig fyldt med lækkerier, som soldaterne særligt elskede, da de så længe havde måttet undvære alt. Gæstgiverier og hoteller havde stadig et righoldigt spisekort, hvorpå det franske køkken havde stor indflydelse. Endda østers var til at få. Hvis blot det ikke havde været så småt med penge! For disse var et ophold i Brügge mindre gavnlige. Forholdet til den flamske befolkning var gennemgående god, ikke mindst fordi forståeligheden med nordtyskerne ikke gav de store vanskeligheder. Det mangler heller ikke sarte forhold til de racemæssigt så nærtstående stående flamske »Meisjes«. Hvem vil sætte sig på den moralske hest og rejse bebrejdelse, når livsglædens bæger lejlighedsvis løb over hos de rå krigere! Ernst Jünger skriver om dette problem:

To hovedfaktorer sprang os i møde som årsag til denne springflod af sanselige fænomener: En trang til livet, endnu engang mere intens at udtrykke os, og flugten for at glemme og finde forløsning ... kaste dig ud i vanviddet, et liv i drikkeri var parolen i den korte pause mellem slag.

På den måde var Brügge for frontsoldaten dels stedet for åndelig rekreation og afslapning, på den anden også stedet for jagt på livet og dens udfoldelse.

Imidlertid stod der i Divisionsbefalingen af 8. november 1915 under Punkt 11:

Tiden i Brügge og Thourout skal på den ene side udnyttes til rekreation af tropperne, men på den anden side udnyttes til grundlæggende uddannelse. Foruden enkeltmandsuddannelse, skal kampopgaver for gruppe, for deling, for kompagni og bataljon gøres til genstand for øvelser osv.

Der var altså fra højere myndighed bestemt, at tiden i Brügge ikke udelukkende skulle helliges denne bys nydelser, men at også de militære behov i tilstrækkelig grad skulle tilgodeses. Og det kan ikke nægtes at en streng uddannelse var nødvendig, da de foregående måneders endeløse skansning havde truet med at forvandle regimentet til en armeringsbataljon. Denne fare måtte fjernes, og de egentlige militære opgaver igen bringes mere i forgrunden. Når først den strenge tjenestes krav var opfyldt, kunne man desto mere med god samvittighed nyde den dejlige bys tilbud.

De første dage var helliget den indre tjeneste, primært bestående af soignering af udrustning og undervisning.

Fra den 1. december begyndte kampeksercitsen på Maele-området, først i bataljons-, senere i regimentsramme (fra den 6. december). Kl. 7 gik det gennem de mørke gader i Brügge til terrænet. Da regimentet dagligt skulle stille den store vagt i Brügge, måtte et kompagni afgives. Den uvante garnisons vagttjeneste krævede en særlig vagttjeneste øvelse, så alt klappede. Til den 8. december var der planlagt en stor brigadeøvelse, der skulle afholdes sammen med R.I.R. 216, der som Armee-reserve var placeret i Thourout. Det udviklede sig til en mødekamp ved Kaleshoek, hvorefter den kommanderende general for XXIII. R.K., Excellens v. Kathen gennemførte en øvelseskritik, hvorunder han uddelte mange mere eller mindre velfortjente »cigarer«, af hvilke der heller ikke manglede efter regimentsøvelsen. Med disse øvelser nåede uddannelsesperioden sit højdepunkt. Allerede den følgende dag stod helt i opbruddets tegn før tilbagevenden til fronten, og var blandt andet fyldt af appeller o. lign. i det omfang enhederne ikke blev ladet helt i ro. Denne uddannelsesperiode, der var fyldt med alt fra brigadeøvelse til ren eksercits, har Lt. Peters 7/213 fastholdt i nedenstående munter beskrivelse:

Vor Brügge war's auf einem Rasen.
Es war »das Ganze Halt« geblasen.
»Die Herrn Beritt'nen, schrie das Horn,
Und Müller pikste mit dem Sporn

Und trabt los. Er frug sich eben:
 Wird's heute auch »Zigarren« geben?
 Da naht seinem Gaul und ihm
 In wilder Hast ein Ungetüm!
 Nen vlamschen Hengst sah er zur Rechten!
 O weh – mit des Geschickes Mächten !
 Das Aas in männlich geilem Mute
 Hielt Müllers Fritz für eine Stute,
 Und amüsier'n wollt der Halunke
 sich mit der braven Hunkepunte,
 Vielleicht ihr gar ein Kind bereiten
 (Das macht beim Wallach Schwierigkeiten)
 Drum lachten alle wie besessen,
 Zunächst auch Müller, als indessen
 Der Hengst noch immer nicht erkannte,
 Daß die Erwähnte ein Eunuch,
 Schrie Müller von der Rosinante:
 Na, merkst de noch nicht den Betrug?
 Kommt her, halst mir aus der Not,
 Kommt her, und schlagt den Deuwel dod!
 Der Lüstling ist ein Päderast,
 Und sowas ist dem Fritz verhaßt.
 Mein Gaul ist durchaus fitterein,
 Will nur von mir beritten sein.
 Ja wahrlich, Fritz empfand normal,
 Im Mordsgalopp er sich empfahl
 Mit angepreßten Schwanzenhaaren,
 Um sich die Unschuld zu bewahren.
 »Nur nicht so spröde, liebes Mäuschen«,
 Rief da de Hengst, ganz aus dem Häuschen,
 Bestieg den Fritz, ohn' lang zu fragen.
 Hei, nun begann ein wildes Jagen
 Herum im Kreise, Schreckerregend!
 Gewehre flogen in die Gegend,
 Man hörte Lachen, schreien, Johlen,
 Die Leute kamen mit Pistolen,
 Um das verd ... Biest zu töten,
 Und Müller war in tausend Nöten! . . .
 - Wie endete die Episode?
 Nicht Roß noch Reiter kam zu Tode.
 Der Fritz entrann dem wüsten Knaben,
 Nahm – Hopp – den brieten Wassergraben!
 oral: Frag dich vor jeder Liebelei,
 Ob das Objekt auch tauglich sei.

Den 4. december var en af de sjældne lejligheder hvor det samlede officerskorps ved regimentet var samlet til middag. Antallet af officerer var dengang betragtelig, og den store sal på Hotel »Flandern« kunne dårligt rumme det store antal 213-officerer. Oberstlt. v. Werder holdt en medrivende tale, og festen forløb i glad stemning. De næste dag (søndag) gennemførte gudstjenester (i Jesu Kirke for katolikker og Gildehaus for evangelisk mandskab) blev i hvert fald overværet af påfaldende få officerer.

Den 9. december afholdt Musikmeister Steinkamp med sit kapel i velgørenhedskoncert i Stadsteateret til fordel for de efterladte fra R.I.R. 213, der var godt besøgt og som kunne udvise et godt resultat. Regimentsmusikken glædede i hvileperioden bataljonerne under den lange march til øvelsesområdet, og var medvirkende til at de kom over denne ubehagelige tjeneste.

* * *

Igen Boesinghe

Ganske vist skriver en kammerat i sin dagbog, at han var glad for, at hvilet i Brüggé var forbi, da tjenesten til sidst dog blev for stram, men for de fleste gik tiden alt for hurtigt til ende.

Den 11. december kørte II/213, III/213 og MGK med jernbane til Stade og marcherede herfra til henholdsvis Terrest og Hoogkwartier. Der resterede kun få timer. I deres stamkvarterer forberedte bataljonerne sig på afløsning og kørte så med jernbane fra Staden til Langemarck. II/213 afløste III/215 i det gamle Afsnit C, mens III. Bataillon afløste I/215 i Kortekeer-stillingen.

I/213 og regimentsstaben forlod først det gæstfrie Brüggé den 17. december og kom i kvarter i Terrest. Regimentsstaben afløste staben ved R.I.R. 215 den 18. december i kommandostation »Hansa«. Med 6 våben afløste MGK under Lt. Rätthling om aftenen den 12. december MGK/215. (1 MG ved jernbanebroen, 1 MG ved drejebroen, 1 MG syd for Kanalwald, 1 MG nær skæringspunkt Benz-Graben- Deltheim-stilling, 1 MG ved stødkompagniet i Brauschitsch-graben, 1 MG ved stødkompagniet i Granatwald). II/213 fordelte sine kompagnier på følgende måde: ved Kanalen 8. og 5. Kompanie, 7. Kompanie bag 5. i Granatwald, mens 6. Kompanie lå i Feste Rège og Brauschitsch-graben.

Det overordentlig dårlige, regnfulde vejr havde i de foregående dage været meget hård ved stillingen. Hele strækninger af løbegravene var impassable, brystværn og traverser styrtet sammen, så alt havde et trøstesløs udseende. Det så ikke meget bedre ud i Kortekeer-stillingen. Efter III/213 krigsdagbog blev denne ved overtagelsen fundet i en fuldstændig faldefærdig tilstand, så det kostede ihærdigt arbejde, igen at sætte stillingen i stand. I starten arbejdede bataljonen endnu med tre kompagnier i forreste stilling; efter at regimentskommandøren imidlertid havde besigtiget stillingen, blev bataljonen fritaget fra at stille arbejdskraft til forreste linje, og alene kunne koncentrere sig om egen stilling. Der blev lavet afvandingskanaler til dræning af vand, og med pumper blev dækninger, der delvist lå under vand, igen nogenlunde gjort »beboelige«. Her i Kortekeer var rotteplagen især blevet stor. At sikre sig imod dem, og fremfor alt redde levnedsmidler fra disse grådige bæster, krævede stor snilde. Brød blev grundlæggende opbevaret i stofposer, ophængt under loftet i dækningerne. Med pistoler, bajonetter og fælder af enhver art gik man i krig med udyrene, nedlagde også mangel et pragteksemlar, uden dog naturligvis at kunne gøre virkelig indhug på plagen. Mirko, bataljonsstabens hund I/213 (Hptm. Plange), erhvervede sig særlig hæder på dette felt. Regnvejret fortsatte uafbrudt indtil afløsningsdagen den 17. december. Natten til den 18. december besatte I/213 den forreste stilling, II. Kortekeer og III. gik tilbage til sit standkvarter i Hoogkwartier.

Den 14. december blev 91. Reserve-Brigade ramt af et særligt smertefuldt tab. Denne dag faldt nemlig dens kommandør, Generalmajor v. Stockhausen. Mens han kikkede på et flyangreb foran kommandostationen Klosterskole Aschhoop ved Bixschoote, dræbtes han på stedet af et stort sprængstykke. En meget afholdt foresat, som først nogle få uger tidligere havde giftet sig, og havde opholdt sig i Brüggé samtidig med 213, og flere gange havde aflagt besøg, blev på den måde før tid revet bort. Den 17. december fandt en mindehøjtidelighed sted i kirken i Houthulst for den tapre general. 2. og 4. Kompanie havde den ære at danne sørgeeskorte for deres brigadekommandør til Stade. Eskorten var under kommando af Hauptmann Plange. Generalleutnant v. Wasilewski udsendte i sagens anledning følgende befaling for divisionen.

46. Reserve-Division I/4047

Div. St. Qu., 15.12.1915

Jeg bekendtgør for divisionen, at Generalmajor v. Stockhausen i går i kommandostation Klosterskole, blev dødeligt truffet af en fjendtlig granat og kort efter udåndede.

I de tunge oktoberdage forrige år overtog General v. Stockhausen kommandoen over brigaden, og har indtil sin død, ofte under de vanskeligste forhold, på forbilledlig vis ført denne.

Hans Majestæt har i den afdøde mistet en tapper, velprøvet general, divisionens officerskorps en trofast kammerat, og de ham underlagte regimenter en til enhver tid venlig og om den enkeltes vel interesser foresat.

Jeg beklager på det dybeste døden af denne udmærkede, varmhjertede mand, denne ægt-preussiske officer, og vil for altid bevare ham i trofast erindring.

Jeg er overbevist at alle vil gøre det samme, der havde den lykke at leve og at arbejde sammen med ham.

v. Wasielewski

Som efterfølger for General v. Stockhausen blev Generalmajor v. Eisenhardt-Rothe kommandør for 91. Reserve-Brigade.

Fra stillingsperiode for I/213 (17. – 23. december) skal den 19. december fremhæves. Til denne dag havde 52. Res.Div. (XXVI. R.K.) planlagt et gasangreb under kodeordet »Max und Moritz« [Knold og Tot].

I denne skulle også 46. R.D. artilleri og 213 minekastere deltage, sidstnævnte til beskydning af Boesinghe og gravene nord herfor. Efter melding fra naboregimentet R.I.R. 239 blev gassen frigivet kl. 0715. Kl. 7 åbnede minekasterne ilden indtil kl. 0725, for så igen kl. 0730 frem til kl. 0755. III/213 stod klar til afmarch i hvilekvarteret. Imidlertid kunne patruljer fra R.I.R. 239 og 240 (kl. 0750) ikke trænge frem, da virkningen af den udblæste gas havde været for ringe. De fjendtlige grave var stærkt besat, og derfor løb operationen med 239 og 240 ud i sandet. Kl. 1150 befalede 91. Reserve-Brigade alarmberedskabet ophævet. Vores eget artilleri fortsatte beskydningen af de fjendtlige stillinger resten af dagen. Fjenden svarede kun svagt igen. Først den 20. beskød han kraftigt samtlige stillinger formentlig som gengæld for den tyske ild 19. december.

Derudover forløb stillingsperioden uden særlige begivenheder. Naturligvis generede det onde flankebatteri fortsat, og også de frygtede vinge-miner kom tit over kanalen, dog uden at forrette større skader.

Bataljonen i hvil stillede i denne tid hver nat to kompagnier til skansning, mens de to resterende blev anvendt til fletning af faskiner eller fremstilling af gulvbrædder.

Da starten på den anden hvileperiode som Armee-reserve denne gang var forudset til den 26. december i Thourout, blev julefesten for begge de den 24. december indsatte bataljoner (I og III) udskudt til opholdet i her. Feltgudstjeneste for III/213 fandt dog sted allerede den 23. for begge trosretninger i den festligt udsmykkede kirke i Houthulst.

Det bragte overraskende stor glæde, at et større antal kammerater fik bevilget jul- og nytårsorlov (8 dage), og derved uventet kunne tilbringe den dejlige tid i kredsen af deres kære.

Afløsning fandt sted i dårligt vejr natten 23./24. december. III/213 overtog kanalstillingen med 11. og 12. Kompanie i forreste linje. 9. Kompanie i Granatwald, 10. Kompanie i Feste Rège og Brauschitsch-Graben. I/213 kom nu i Kortekeer-stillingen, mens II/213 havde det held, at de kunne rykke til deres standkvarter i Terrest og fejre julen.

Endnu engang var der kommet rigeligt med gaver fra Tyskland i forbindelse med festen. Men den skønneste gave var dog for alle, at der den 26. vinkede udsigt til en ny hvileperiode.

Men hvordan oplevede regimentet selve juleaften, den 24. december? Der er herom to beretninger, en fra Kammerat Markert 10/213, der skildre juleaften, som den oplevedes af den forreste bataljon, den anden fra Lt. Peters 7/213 om festen i Terrest. Begge er anført herunder, da de netop beskriver forskellen i det oplevede.

Juleaften ved Ypres 1915
En oplevelse fra verdenskrigen
af Eduard Markert (10/213)

Det var en grå dag, som vi om eftermiddagen den 23. december rustede os til gravtjeneste, og som vi ved mørkefald feltmarchmæssig forlod træbarakkerne, silede regnen ned. En skarp vind piskede imod os og spillede i kronerne på de høje popler. Vintervejr i Flandern.

Igen stod vi i kompagniopstilling på den opblødte, mudrede landevej. Meldinger! – Gruppen sving til højre! – Med tildeling af delingsførere blev de sidste militæriske forberedelser til udrykning til graven hurtigt overstået. Løjtnanten skridtede endnu engang prøvende fronten af. Så satte kompagniet sig i bevægelse.

Vi skulle i dag transporteres med jernbane til kampzonen, og nyheden fik stemningen til at stige. Efter knap en halv time havde vi nået feltbanestationen i Houthulst. Banegårde er altid mål for artilleriet. Derfor ingen unødvendig ophold. Den silende regn gjorde sit til for at mane til hurtighed. Alle trængtes under det beskyttende tag.

Der er ingen lys i vognene. Kun nogle få glimt afslører de tæt sammenpressede fædrelandsforsvarere. Lyden fra bataljonens taktfulde march finder nu genklang i fletbanevognenes raslen. Lavt og forsigtigt lyder det i første omgang fra et mørkt hjørne i vognen, men så fulgte hurtigt alle andre: »En rose så jeg springe...« - »Stille nat, hellige nat«, så følger lige så naturligt vores kendte folkemelodier. Et advarende fløjt fra lokomotivet, så unaturligt at man uvilkårlig kom til at tænke på dampfløjten på en havneslæbebåd, forkyndte vores ankomst til Stade, hvor der allerede ventede os et tog af tyske personvogne, der skulle bringe os til Langemarck.

Først siden slutningen af oktober stod dette bekvemme transportmiddel til rådighed for divisionen. Banestrækningen førte over Langemarck direkte ind i fjendens linje, krydsede Yser-kanalen ved Boesinghe, og førte så tæt langs den anden side af Yser-kanalen til den hårdt omstridte by Ypres. Til langt ind i etappen er denne banelinje målet for de fjendtlige langrørskanoner.

Sangen er forstummet. Samme skæbne deles uden ord. Deri ligger hemmeligheden ved det højt besungne kammeratskab for fjenden. Alle er optaget af sine egne tanker. Enkelte stirre blankt gennem vinduerne ud i den kuld sorte nat.

I morgen er den hellige aften.- Derude i det vide uopnåelige fjerne er utallige hænder i fuld gang med at sprede glæde og kærlighed. Vi ruller med ubarmhjertig mod grue og rædsel. Mangen en kammerat, der her

tidligere ilede skæbnen i møde, er ynkeligt omkommet i mudderet, eller lå timevis jamrende, inden han kunne blive bjerget. – I morgen er det juleaften! Timens tragedie er rystende.

Det er igen ret livlig ved fronten. Allerede i flere uger har vores artilleri overøset det fjendtlige afsnit mellem Banedæmningen og Ypres med en haglbyge af granater, uden at der det var kommet til det længe ventede angreb. Vi er på en bakke med en artilleristilling. På begge sider af toget brøler kanonerne. Farten bliver hele tiden langsommere, Man kunne let gå ved siden af toget. Endeligt, næsten uden at kunne mærke det, holder vi stille.

Vi er ankommet til Langemarck. Væk med cigarer og cigaretter! Vi ved det i forvejen: herfra og til den forreste linje er der 2 kilometer direkte frem ad banedæmningen. Så vi forlader vognene. På kort tid er kompagniet trådt an i to geledder ved siden af toget. Højre om – march!

Det regner som aldrig før. Man kan dårligt genkende omgivelserne. Vi kender det ellers godt nok. Det er et kaos af gabende brandtomt. De omkring liggende jernbaneskiner, bøjet som var de legetøj, viser tydeligt faren fra artilleri. Foran os et voldsomt fyrværkeri. Fra horisont til horisont lå linjen langs den forreste grav oplyst af utallige lyskugler. Vi marcherer med en række på hver side af jernbanedæmningen. På begge sider ligger bukke, betonblokke, træbjælker, pigtrådsruller og dele til dækninger stablet op. Vi har nået pionerpark K.48. Den har sit navn efter kilometerstenen på banelinjen. Ved K.48,7 ligger endnu en pionerpark i vores frontafsnit. Allerede her går langs banen en dybt anlagt løbegrav, der for alle tilfælde skal give de fremrykkende tropper sikkerhed og beskyttelse. Overalt omkring os brager og buldre det, hyler og piber. De menneskelige sanser opfanger ikke længere den enkelte fare. De tydeligt erkendelige nedslag af granater og de eksploderende shrapnels er en grusom oplevelse. Tre hundrede meter længere fremme ved vores primære Pionerpark K..49 tager vores oplevelser en ny rolle. Her vimler det med travle pionerer. – Vi svinger fra banedæmningen til højre. En smal landevej fører forbi sønderskudte små rønner og lader, artilleristillinger, ødelagte stillinger. Alt er søndermalet af granater og fyldt af beskidt grønt slam. – Så hvæser det, i næste øjeblik følger en metallisk lydende eksplosion i lav højde, så rasler dette ned, borer sig dump ned i jorden, slår med en hård lys mod sten og metal. Et eller andet sted bag os i Pionerparken skrider en eller anden op – En shrapnel har gjort sin virkning. Alt sker så hurtig og uventet, da faren først opdages, når det hele allerede er forbi.

Vi skal i dag i anden linje, der har navnet »Feste Rège« stilling. Stillingen ligger omkring 250 meter bag forreste linje og går omkring en halv kilometer fra banedæmningen til en lille bevoksning, Dobschützwald. Vi snubler blindt over granatkratere og omkringliggende brosten langs en tidligere vej, der fuldstændig lige fører mod fjenden. Vejen er farlig. Regelmæssigt og med korte afstande fejer et fast indstillet maskingevær, og ikke sjældent også artilleri hen over vejen. Her er orden og yderste opmærksomhed højst påkrævet. Alle styrter frem, en falder, rejser sig igen, styrter videre. Få minutter dukker den beskyttende grav op. Den første gruppe forsvinder ned i den lige grav, der førte til en fremlagt stilling. Den anden deling forsvinder til højre for vejen. Graven til venstre for vejen er bestemt til 3. deling. Uskadt når vi hurtigt jordvolden, hvor vore kammerater venter på at blive afløst. Nogle få ord til information. Der er tilsyneladende intet særligt. Så rømmer de stillingen.

»Feste Rège« er en mønsterstilling. Graven står en halv meter under vand, men bundbrædder lagt på træpæle giver alligevel tørre fødder. Siderne på graven er afstivet og forankret med solide faskiner. Skyttestillingerne er i en udmærket tilstand. Her er så 8. gruppe – fire mand! Vi er fremme og kan lægge vores last. Det vinterligt pakkede tornyster med to uldtæpper, dobbelt undertøj, snøresko, omhængt frakke, teltbane, fyldt koge-kar og øvrige personlige genstande, er ikke netop beregnet til at løbe med. Om halsen hænger 200 patroner og gasmasken. Om hoften livrem med de fyldte patrontasker, brødpose og feltflaske og endeligt trykker det overhængte gevær efterhånden efter den vanskelige march. – Men alligevel kan vi ikke uden videre besætte vores dækning. Denne meterhøje trækiste i den forreste side af graven, ligner mest af alt i dette vejr en drypstenshule. Derfor bliver først en telthage anbragt under taget, så er vi endelig i sikkerhed. Et forhæng af en gammel sønderrevet sæk lukker os ude fra omverdenen.

I morgen er jul og udenfor er der et hundevær. Vil vi blive kommanderet til skansning? Arbejde er der nok af, og særlig natten rummer de kostbareste arbejdstimer. Løbegrave anlægges. Vores egen grav kræver hele tiden vedligeholdelse. Den forreste linje skal forsynes med materialer og ammunition. Vi har svøbt os ind i uldtæpperne og afventer udviklingen. Kommandoen udebliver. Man synes at ville forskåne os. Fra ydersiden kommer de dæmpede drøn fra kanonerne ind i vores hule. Jorden sitre af granaternes nedslag. Af og til kommer det spøgelsesagtige det grelle lys gennem det sønderrevne indgangsforhæng fra en lyskugle. Bag dækningens træ væg kan man hører rotternes bevægelser - - Søvn overmander os.

Vejret er klaret op. En mild vintersol lokker os ud af vores hule. Vi ligger på højre flanke i nærheden af kanten på Dobschütz-skoven. Terrænet hæver sig over området. Fra skyttestillingerne er der en storslået overblik. Umiddelbart foran os står en række ødelagte stumper af høje poppeltræer. Der er Yser-stillingen fra Boesinghe til Het Sas. Til venstre knap fem kilometer væk ligger den uhyggelige ruin af byen Ypres, hvor det tyske fremstød standsede umiddelbart før byens porte. Derimellem en labyrint af skyttegrave. Uden ophør slår artilleriets granater ned i denne valfarts by. Et brag! Et fontæne af jord sprøjter til alle sider og fra jorden kommer en bred og tung grågrøn os. Et fjendtligt fly kommer i ganske lav højde på langs af vores linje. Skingert lyder det advarende fløjt fra flyobservationsposten. Ved dette signal skal alle søge deres dækninger for ikke at afsløre besættelsen af graven. Så kommer imidlertid hurtige skridt op gennem graven. Alle ud og skyd på flyet! Ordre

fra kompagniføreren! Vi iler ud. Gevær ved kind. Det knalder over alt. Drønende passerer flyvemaskinen forbi, laver en kort bue og forsvinder så trods de flyvende geværskud bag en beskyttende skov. En flyvemaskine er ganske enkelt svær at ramme. Flyveren vil kunne sende et fotografi af vores stillingsbesættelse til den fjendtlige general. Efter afhentning af maden er om aftenen det festlige øjeblik kommet til at fejre julen. Feltposten har sendt os et miniaturejuletræ, der sammen med os har fundet vej til kampområdet. Snart lyses vores lille dækning op af julelys og klart lyder det ind i natten: »Stille nat, hellige hat«. Den udleverede rødvin løsner tungen. Med festlig alvor fortæller vi om vores hjem - -

Senere måtte vi træde an. Der skulle bæres 60 »Marmelade-spande« (40-pund miner) frem i forreste linje. Kun én tur, så ville vi få fri. Minerne lå som altid ved bataljonens kommandostation i dens kælderhvelving. Et kvarter senere var vi med vores last nået igennem muddret. Ind i mellem truede det klæbrige stads med at trænge ned i støvlerne. Livløst hviler det kolde stål mod kroppen, men ve den, når disse klodsede klumper finder sit rette element. Tungt læsset mere kravler end går vi i en lang række over stumper af jernbaneskinner og ødelagte træer. Fremad, kun fremad bag den beskyttende jordvold. - - Der! der over, knap 60 meter foran os, flyver hvæsende et ildhale op. Knald! Lige op over os lyser det skarpe magnesiumlys. I næste sekund er vi oplyst som om dagen. Vi står alle stille. Ikke én rør på sig, for den mindste bevægelse kan bringe fordærv til os alle. Så starter et maskingevær op. Kuglerne kommer susende – forbi. Modstanderen skyder gennemgående for højt. Denne ild kan først mindst 1000 meter bag os være farlig, hvis ikke de forinden har mødt en hindring. Videre! lyder det gennem rækkerne. Lyskuglen er slukket. Forsigtig antrædning! Knap 20 meter foran os ligger graven. Ingen er i stand til at beskrive den totale ødelæggelse af disse kampstillinger, hvor nu gennem 14 måneder miner og granater har gjort deres velrettede arbejde. Fra det frygtelige kaos knejser de gråhvide betondækninger, der alene har budt alle ødelæggelser trods. Bag dækningen ved kanalen indlægges et pusterum. På den anden side kanalen ligger modstanderen forskanset. Hult, som i et lukket rum, suser skud forbi ørene på os. Vores miner skal længere til højre. I begyndelsen af graven vanskelig at passere. Men jo længere vi kommer væk fra denne grusomme vinkel, jo bedre bliver graven. Her når artilleriets lange arm ikke, da træækken på den fjendtlige side af kanalen yder modstand mod granaterne. Også derovre bliver der skanset. Man kan tydeligt hører vogne kører. En lyskugle sendes op af os. Posterne spejder ud. Det går imidlertid derovre, som hos os. Det er umuligt at se forskel. Så sætte også vores MG ind, men der er intet andet for skytterne at stille op, end at lægge ilden over et stykke terræn. – Vore miner stoves ned i en ammunitionsdækning. Ved midnat er arbejdet gjort.

Første juledag vækkes vi ret så brutalt af vores søvn af en uhyggeligt larm. Kogekar og udrustningsgenstande, der løst er hængt op, styrter ned fra væggene. Den lette dækning ryster under virkningen af artillerinedslag i umiddelbar nærhed. Granaterne eksploderer i begyndelse kun bag graven. Vi trykker os hjælpeløst og nytteløst til væggene. De næste granater sidder i graven. To pionerer styrter ind i dækningen. Den ene bløder fra munden og har svært ved at støtte på benene. Et sprængstykke har ramt ham i lungen. Svovlugt fylder luften. Vi ligger som sardiner i det lille rum. Forbandet sviner, bryder en løs, det kalder de krig! Så slutter ilden. Et øjebliks tøven, så rykker vi ud af dækningen. Ved Fourier-dækningen stiger lystig og snorlige en røgsøjle mod himlen. Der bliver igen lavet kaffe, og den opstigende røg har tiltrukket sig de fjendtlige artilleriobservatørers opmærksomhed. Saniteterne har fået arbejde. Vi bliver også tildelt et pionerkommando. Det havde være meningen at lade os hvile i disse juledage. Nu er det slut med det. Graven har lidt meget. Få meget fra vores dækning har en fuldtreffer spærret forbindelsen i graven. Det vil koste en hel dags arbejde at gøre skaden god igen. Ved mørkefald bliver vi allerede igen afløst og trækker gruppevis tilbage til samlepunktet i Langemarck.

Juleaften 1915 i Terrest Af Leutnant d.R. Peters 78/213

Flandern i efteråret! Så viser landet sit virkelige ansigt: tåge, voldsom regn, bundløs ælte og grave allerede i oktober forvandlet til små kanaler, hvori gangbrædderne hele tiden måtte lægges højere. Amfibiske væsener i dækninger - »Gravsvin« - i stadig kamp med lus, mus og rotter.

Som II. Bataillon i den tredje uge af december 1915 besatte reservestillingen Kortekeer, lå en hvad angår kamphandlinger måske sparsom, men dog ubehagelig tid bag os. En tid med mange livlige mineduelle, mange natlige skansninger i regn og under ildoverfald, og mange transporter af materiel fra K.49 til forreste linje, som franskmændene så ofte generende med maskingeværer. Om morgenen den 2. november blev 2. Deling af 7. Kompanie (ført af Vizefeldwebel Lübken og undertegnede) på vej frem med faskiner overrasket af den nye dag, og jaget i dækning af maskingeværer. Da den største del af den forsprængte gruppe ikke kunne finde tilbage til den fuldstændig sønderskudte løbegrav, samlede han dem i Kanal-stillingen. Omkring kl. 9 besluttede Vizefeldwebel Lübken, selvom jeg frarådede det, at bevise, at det var muligt at komme tilbage over åben mark, i spring fra busk til busk. Under dette forsøg blev han af de berygtede franske skarpskytter, der gemte sig i en eller anden af de tomme godsvogne på banegården i Boesinghe, skudt gennem begge knæ. Vore saniteter kunne – under beskyttelse af Røde Korps flaget – bjærge den hårdt sårede, men han døde samme aften til stor sort for sine foresatte og undergivne, for han var en tapper og tro mand, en af disse robuste folk fra Pommern, der som mening var rykke i felten med regimentet.

Der kunne berettes om mange lignende episoder fra disse uger, men jeg må haste til mit tema, et tema der giver et lille billede af vores krigerliv i Flandern.

Altså – jeg lå ved Kortekeer-Cabaret på anden dagen af vores beredskabstid i min jammerlige dækning og bandede over fugten, som trængte igennem selv det tykkeste lag træuld, kunne mærkes på ryggen, og hele tiden forstyrrede mig i søvnen. Så kom Lübbens, bataljonens ordonnans, og gav mig ordre til at komme til Hr. Hauptmann. Hauptmann v. Hammerstein startede med at sige: »Vi vil få det held at ligge i ro i lejren til jul, og jeg giver Dem til opgave, Peters, at forberede en lille, værdig fest for bataljonens officerer: et godt måltid og det sædvanlige til jul. De ved jo godt, hvad jeg mener. Allerede i dag til middag kan De begive dem bagud«.

Hold da op, det kunne ikke gå for stærkt! Ud af denne sump, hvor man næsten fik svømmehud mellem tærne, til Terrest i behagelig hvilekvarter, og herfra på aflusningsrejse til Brügge og Gent!

Ankommet til officerskasinoet kastede jeg mig i første omgang over menuen til julemåltidet, fremskaffelse af juletræ, udsmykning af lokalerne osv.

Så blev der i forretninger i de nærmest liggende byer indkøbt spøgegaver, og under jernbaneturene forsøgt at digte de tilhørende vers. Da bataljonen rykkede ind, var forberedelserne i alt væsentlighed afsluttet. Juleaften 1915 i Terrest! Kammerater i II. Bataillon, kan I stadig huske? Gudstjeneste i Houthulst kirke og så gaveuddeling i kvartererne. De kære gamle julesange i skæret af de beskedne juletræer. Og så det allerbedste: post hjemmefra, kærligheden fra de kære i ord og handling. På dette tidspunkt var vi ikke længere i fjendeland, men derhjemme hos forældre, hos kone og børn, og tanker om ungdommens julefester gik os i sjælen. Og til pakkerne fra slægtninge og venner, kom mængden af praktiske gaver og gode ønsker fra landsmænd, som vi ikke engang kendte. Hvor megen kærlighed og gode ønsker strømmede ikke i denne anden krigs jul fra fædrelandet til fronten, og hvor megen taknemmelighed strømmede ikke tilbage! Glæde herskede i alle de små huse i det nu af de tyske krigere så velkendte lille landsby i Flandern. Glæde og latter ved de oplyste borde, tavse inderlige tanker i mange et stille hjørne.

Som jeg omkring kl. 20 gik langs den lange landsbygade i retning af kasinoet, rettede jeg blikke mod vest i retning af fronten. Kun af og til steg en lyskugle i Dixmuiden-afsnittet mod himlen. Intet var at høre af krigens larm. I stum andagt tav ven og fjende under den funklende stjernehimmel. Fred på jord? Uha, Uha!

Under officerernes julemiddag var de fleste officerer også i starten eftertænksomme, men vinen løste snart tungen, og den gode mad, for hvilken jeg fik megen ros, gjorde det øvrige. Jeg ved kun, at de bagte østers spillede en rolle herunder. I 1915 var det endnu let at fremskaffe alle mulige velmagende sager.

Efter måltidet fulgte så udleveringen af gaver. Efter en fælles julesang, dukkede »Knecht Ruprecht«¹⁾ op ved det tændte juletræ. På vers talte han først om fortryllelse ved jul i fjendeland og om betydningen af denne kærlighedens fest i krigstid, hvorefter han slog ind på mere fornøjelige toner: fællesskabet af officerer ved bataljonen og for til sidst at tage de enkelte officerer unde lup og forære dem små lystige gaver. Han holdt sig virkeligt ikke tilbage (han havde på forhånd indhentet tilladelse fra højeste sted, så det ikke kunne holdes imod ham). Enkelte af hine morsomme vers gengives herunder.

Oberstleutnant v. Werder modtog et par små træsko med følgende bemærkninger:

Wir haben vorne einen Graben,
Der heißt wie unser Kommandeur.
Der sagte gleich: »Mit diesem Knaben
Gibt es noch allerlei Malheure.
Doch unten rauscht die Wasserflut.
Und ich, ich galt als sein Vater«.
Ja, ja so ist's und immermehr hat er
Zu zahlen dicke Alimente
In Form von Hürden, rosten, Draht.
Wenn er ihn revozieren könnte?
Nun aber hat er den Salat!
Drum habe ich mir vorgenommen,
Ich Schenk' ihm diese Klapperschuh.
Muss Knoten in die Beine schlagen,
Zumal sich's nicht mehr ändern lässt«
So sprach er. Düster ward sin Sinn.

Die Weihnachtsfreude ist jetzt hin.
Mit Grau'n gedenkt er künst'ger Tage
In Kortekeer, das wird'ne Plage.
Dort hat er's nicht mehr so gemächlich,
Fühlt schon erstarrt, was unaussprechlich.
Er Spürt den Krampf schon in den beinen
Und möchte dicke Tränen weinen.
Herr Hauptmann, bitte, ein'n Moment,
Knecht Ruprecht kommt und hilft patent!
Schau diesen Stuhl: Drin kann man liegen,
Das Hinterteil behaglich wiegen,
Die Füße stellt man auf die Matte
Und schläft wie eine Wasserratte!
Kommt dieser mit nach Kortekeer
Wird sanft der Schlummer – Bitte sehr!

¹⁾ Julemandens hjælper i den tyske folkløse.

Leutnant Schmitzky blev fulgt af følgende vers:

Hier seht ihr unser Grabenschwein.
Par excellence! er muß es sein,
Weil er mit seiner dünnen Länge
Sich zwängt durch jede Hürdenenge.
Und langgebaut wie'n Klapperstorch
Schnell schreitet durch die Gräben dorch.
Jüngst hatt' das Grabenschwein mal Schwein:
Wär er gewesen dick und klein,

Dann hätt das dumme, spitze Ding,
daß ihm durch's Fleisch der Lende ging,
Die Wand des Dickdarms aufgerissen
Und Schwitzky hätt ins Gras gebissen.
Reich ich dir diese Spende dar,
ist dir der Doppelsinn wohl klar:
Verleiht man mal den Adel dir,
Dann hast du gleich ein Wappentier.

Dermed overrakte den gode julehjælper ham en smukt pyntet marcipangris. Delikat eller også mindre delikat var gaven til Leutnant Schimmack, rettergangsofficeren:

Der Schimmack hat ein »Hoogkwartier!«
Er ist des Orts allmächt'ger König.
Mit Herrscherpose sagt er dir:
»Dies alles ist mir untertänig.«
Er freut sich der erhab'ene Scheich,
Daß nicht in seine geliebtes Reich
Die Minen und Granaten schlagen.
(Er kann nicht gut Geräusch vertragen!)
Der Dienst macht ihm das Leben scher,
Von früh bis spät trabt er umher,
Allein schon, um die verruchten,

Entwichenen Krieger einzubuchten.
Er ist ein Mann von scharfem Geist,
Was er in schnack und Spiel beweist.
Auch kann man stets von Schimmack holden
Die allerneusten Kriegsparolen,
Doch Hoogkwartier ist leider schon
Bekannt als Flunkerstation
Jch schenk ihm die Latrine Brum
Als Zierde für sein Tuskulum.
Er kann darauf in Seelenfrieden
Die herrlichsten Parolen schmieden.

Gaven til Leutnant Scherer fandt man også overordentlig praktisk:

Heftzwecke, aber größerer Art
Sind hier im Schächtelchen verwahrt
Da unser Scherer reichlich klein,
Wird dies Geschenk ihm dienlich sein.
Er Muß es selbst im Schützengraben
Andauernd in der Tasche haben.
Und froh und dankbar wird er bald entdecken:
»Es wächst der Mensch mit seinen größeren Zwecken«

I denne stil kom man hele bordet rundt. Til tider var bemærkningerne ret bidende, og det højlydte munterhed blandt kammeraterne beviste, at de tilsluttede sig »Knecht Ruprechts« karakteristiske stil.

Som vi julenat vendte tilbage mod vore kvarterer efter timer i munter selskab, havde de fleste igen deres alvorlige tanker. Hvad ville det nye år bringe? Endeligt fred og hjemvenden? Eller ville den tyske hær fejre endnu en tredje krigsjul i fjendeland? Og hvem af os ville stadig være her?

For stillingsbataljonerne var der for juledagene befalet skærpet opmærksomhed, da man regnede med et overraskelsesforsøg fra franskmændenes side. Af hensyn til festdagene blev det sædvanlige skansearbejde stærkt begrænset. Kun afvandingsarbejder var nødvendige på grund af den uforholdsvist høje vandstand i Yperlebeek. Gennem et anstrengende arbejde for alle pumpekommandoer i III/213 lykkedes det at sænke vandstanden. På trods af en livlig artilleribeskydning havde bataljonen i disse dage ingen tab. Der talrige allerede færdiggjorde betondækninger gjorde sig behageligt bemærket, for det var udelukkede disse, der var ansvarlig for de dalende tabstal. Hver deling fik til jul udleveret et lille juletræ, og der blev også udleveret en særlig god mad, så også dem, som måtte tilbringe julen i de forreste graves fugt og kulde, kunne fejre en om end mindre julefest.

Gennem divisionsbefaling af 23. december 1915 (korpsbefaling fra 16. december 1915) blev opstillingen af »lette, provisorisk minekaster-afdelinger« endegyldigt befalet ved alle regimenter, efter at det uddannede personel som ovenfor berettet, var vendt tilbage til deres kompagnier. Af materiel modtog 91. Brigade fire Lanz- og to Mauser-minekastere, der ved afløsning af regimenter skulle videregives. Taktisk blev Minen-Werfer-Abteilung underlagt underafsnitskommandøren hhv. bataljonskommandøren i forreste linje. Med hensyn til underbringelse, forplejning, aflønning og administrativt blev den nye enhed tilknyttet MGK. Fører for MW-Abteilung fik disciplinærkompetence som kompagnifører. I Regimentet fik Lt. Höllwig kommandoen for afdelingen. Den havde en styrke på to officerer (Lt. Höllwig og Fischer), 6 underofficerer og 41 mand. Afdelingen blev grundlæggende også uddannet som MG-skytter.

En række officersaspiranter fik som julegave deres forfremmelse til løjtnanter. Med A.K.O. fra 17. december 1915:

I I/213: officersaspiranter de Vries (2.), v. Berge (3.), Schröder Hellmuth (3.), Tschirch (3.), Damaschke (4.). Fra II/213: officersaspiranter Holtfoth (5.), Diedrichsen (5.), Lange I (5.), Schmidt V (6.), Gerlach (7.), Hagens (7.), Mummert (7.), Hiller (8.). Fra III/213: officersaspiranter Georgi (9.), Doose (10.), Lange II (10.), Arius (11.) og officersaspiranter ved MGK Wulf og Scherer.

Lts. Holtfoth og Schmidt V blev forsat fra II. til III. Bataillon (12, hhv. 9. Komp.), de øvrige blev for de flestes vedkommende flyttet til et andet kompagni indenfor egen bataljon. Den 7. december forlod Hptm. Kröger regimentet på grund af ophævelse af hans mobiliseringsordre, og den 22. december Lt. Tietgen (11/213) på grund af en brækket arm.

En række jernkors blev ligeledes uddelt i forbindelse med julen. Navne på modtagere er ikke kendt ud over Lt. Schall og Gefr. Riedel fra MGK.

Den 26. december ankom R.I.R. 215 efter sin anden periode i hvil i Brügge, for at give sit søsterregiment mulighed for samme fornøjelse. Om aftenen blev III. Bataillon afløst af II/215, mens I. Bataillon i Kortekeer blev afløst af III/215. De afløste bataljoner marcherede til Langemarck, gik her på tog og transporteredes direkte til Thourout, hvortil de ankom samme nat. Denne gang havde 92. Brigade fået tildelt Brügge og 91. Brigade Thourout som hvileområde. Thourout var ganske vist ikke Brügge, men bedre end Terrest, Kortekeer og Boesinghe. II/213, hvilebataljon i Terrest, måtte tilbagelægge turen til Thourout til fods. De tre kompagnier forlod Terrest den 27. december kl. 8 og nåede frem omkring middagstid. 6/213 var stadig til afslusning i Staden og kom efter med tog. MGK marcherede ligeledes ad landevejen og nåede Thourout omkring 1230 den 27. december.

* * *

Thourout

Underbringelsen af Armee-reserven i Thourout var timelig. Mens I og III. Bataillon lå i selve byen, var II. Bataillons kompagnier temmelig spredt: 5/213 i Breskens, 6/213 i Schaakske, 7/213 i Revinsø og Maegdeveld, 8/213 i Griethe. Det kom som en særlig overraskelse, at der også her hver nat skulle stilles skansekommandoer. St. Jean Stillingen blev på ny opbygget, og hertil måtte Armee-reserven i Thourout hver nat stille flere kompagnier, der med bane kørte til Langemarck, og herfra efter endt arbejdsopgave, igen på samme måde blev bragt tilbage til Thourout. Om det præsterede arbejde stod i rette forhold til den anvendte tid og besvær, kan betvivles. At lysten til sådanne skansekommandoer hos tropperne i hvil, ikke var sønderlig stor, er i hvert fald en kendsgerning. Da der desuden af de øvrige kompagnier flittigt i skovene ved Thourout var indsat i fremstillingen af faskiner til stillingsbyggeri, var der kun meget begrænset tid til eksercits og øvelser. Endeligt måtte hovedformålet med udtrækning af enheder til hvil og rekreation, ikke helt glemmes. Til øvelser i regimentsramme kom det under denne periode overhovedet ikke. Højst kom det til enkelte eksercits under opsyn af bataljonskommandøren. Den ny opstillede M.W.-Abteilung blev afgivet til et flerdages kursus på pioner-øvelsespladsen ved Koukelaere, hvor den kunne afslutte dens uddannelse i betjening af de nye våben. Især skulle de lære at undgå de dengang ikke så sjældne »rørsprængninger«, der imidlertid i mindre grad skyldtes fejl i betjeningen, men mere var resultat af våbnenes og ammunitionens konstruktion, der endnu ikke var gennemprøvet.

I. og III. Bataillon, samt MGK, indhentede den 28. december den udsatte julefest, da de den 24. havde været i stilling. Aftenen kunne på grund af den rettidige forberedelse og det rigelige antal af gaver hjemmefra, fejres festligt, og der herskede en glad stemning, om end også mange med vemod måtte konstatere, at de nu for anden gang måtte fejre julefest langt fra de kære.

Årsskiftet skete festligt. Som året før havde regimentet den glæde, at kunne fejre denne dag samlet i hvil. Regimentets officerskorps fejrede nytårsaften med en sammenkomst i »Schouburg«, hvor Hptm. v. Hammerstein holdt festtalen. Efter en opgørelse, han havde gjort, havde indtil den 1. januar 1916 8.324 mand gjort tjeneste ved regimentet. Af disse var omkring 3.000 endnu ved regimentet, så de samlede tab hidtil måtte udgøre 5.324 mand, hvoraf 988 kammerater var faldet, hvortil kom størstedelen af de 689 savnede, da kun ganske få af regimentet var

faldt i fangenskab. (Regimentets tabsregister udviser frem til 1. januar 1.415 faldne). Nytårsdag blev Kejserens nytårsdekret offentliggjort.

Nytårsdekret
Hans Majestæt Kejseren
Til den tyske hær marine og beskyttelsestropper

Et års hårde strid er forløbet. Hvor end et overtal af fjender løb storm mod vores linje, knustes han på Jeres trofasthed og tapperhed. Overalt, hvor jeg satte jer til slag, har i sejren glørværdigt opnået.

Med taknemmelighed huser vi i dag frem for alt de brødre, der villigt gav deres blod som sikkerhed for deres kære i hjemstavnen, og for at sikre uforgængelig ære for fædrelandet.

Hvad de startede, vil vi med Guds nådige hjælp fuldende.

Endnu strækker fjenden fra vest og øst, fra nord og syd, i bevidstløs raseri deres hænder ud efter alt, hvad der gør vores liv livsværdigt. Håbet om at overvinde os i ærlig kamp har de for længst måtte begrave. Kun tror de endnu at kunne bygge på vægten af deres masser, på udsultning af vores hele folk og på virkningen af deres såvel onde som lumske felttog af løgne overfor verden.

Deres planer vil ikke lykkes. Elendigt vil de komme til skamme på ånd og vilje, der urokkelig forener hær og hjemstavn, ånd og pligt opfyldelse for fædrelandet indtil side åndedræt og viljen til sejr.

Så skrider vi da ind i det nye år. Fremad med Gud til beskyttelse af hjemstavnen og for Tysklands storhed.

Store hovedkvarter, den 31. december 1915

Wilhelm.

Da kompagnierne måtte køre til Brügge for aflusning, havde de i det mindste lejlighed til at gense den skønne by. Sammenligningen mellem Brügge og Thourout faldt herved ikke netop ud til fordel for sidstnævnte.

* * *

Igen Boesinghe

Hurtigere end forventet var hviletiden i Thourout forbi. Allerede den 5. januar 1916 indtraf befalingen til, at R.I.R. 213 den 6. januar skulle afløse i Afsnit B. Denne tidligere afslutning som Armee-reserve blev begrundet med, at L.I.R. 35 på grund af det dårlige vejr, kraftigt behøvede hvil. Derfor fik 213 fritage nogle dage af dens tildelte hvil. Til fods i et dårligt, regnfuldt vejr nåede bataljonerne den 6. januar ved middagstid tilbage til deres standkvarterer (I og II i Terrest, III i Hoogkwartier, MGK og MW-Abt. i Terrest).

For II. Bataillon blev der kun tale om et kort ophold. Allerede om eftermiddagen samme dag gik det med bane til Langemarck, og til fods herfra til det nye afsnit. Det gik så hurtigt, at det i 7/213 blev glemt at tilpasse gasmaskerne. I det nye afsnit lå igen to kompagnier i forreste linje med tilslutning til venstre til Regiment 215 og til højre til Jäger 18. Et kompagni lå i Bataillonswald, et i den såkaldte 3. Kanalstilling. II/213 afløste III/L.35 og satte 6. og 7. Kompanie i forreste linje, 5. i skoven og 8. i kanalstillingen. Bataljonsstab og alle særkommandoer placeredes i Bataillonswald. Under Lt. Tiessen afløste MGK med seks maskingeværer, MWA med tre minekastere. Stillingen var, det dårlige vejr taget i betragtning, i tålelig tilstand. Imidlertid var der ud over den forreste linjen, ingen anden linje disponibel, da de bagved liggende grave var meget medtagne.

I. og III. Bataillon forblev i tiden 6. til 12. januar i deres standkvarterer. I det omfang de ikke blev trukket frem til skansning, anvendtes tiden til uddannelse i kampeksercits og skydning, ligesom der blev afholdt udrustnings appeller. Adjudant ved I. Bataillon, Lt. Schmitt, blev den 10. januar forflyttet som sagkyndig for afvanding under udbygning af 3. Kanal-stilling. Hans funktion blev i første omgang overtaget af Lt. Lamke, så Lt. Doscozil og den 17. januar Lt. Ravn, som var returneret efter som Offz.St. Ravn 12/213 at være blevet såret den 30. oktober 1914. I slutningen af januar overtog Lt. Ravn 1./213. Den hidtidige, afholdte fører for 1. kompagni, Lt. Bruschi, overtog som Adjudant ved I. Bataillon, og havde i en årrække denne funktion. For II/213 forløb stillingsperioden roligt. Ganske vist beskød »flankbatteriet« også dette afsnit, stadig uden at man kunne lokalisere det. Imidlertid var dens opnåede resultater ikke særlig store, bortset fra den moralske virkning. Bataljonen led i disse dage 4 sårede.

Da fjenden den 10. januar fandt på at gennemfører en kraftig beskydning af Weber-graven, Bataillonswald og 3. Kanal-stilling, såredes Lt. Thomas 8/23 (Beton-officer) alvorligt af et sprængstykke, der kostede den unge officer det ene øje. Også de fjendtlige minekastere rørte på sig med deres finne-miner, men vore minekastere holdt sig ikke tilbage. Således koncentrerede de sig om natten om den fjendtlige 2. kanal-stilling, da den første umiddelbart kun var svagt besat. Ellers var slagordet i graven: Arbejde. Der var altid arbejde at gøre, udbedre, rengøre eller ny anlægge. Især bygningen af betondækninger blev fremmet, da de allerede eksisterende havde vist sig at holde tabene nede.

Den 11. januar ankom hjemmefra en større transport af mandskab, der kun var anvendelig til bestemte formål, og skulle anvendes til afløsning af fuldt krigsdueligt personel i enheder bag fronten. (II/213 modtog to underofficerer og 86 mand, resten af tallene er ikke længere kendte). På den måde måtte igen mange folk, der hidtil havde haft en relativ sikkert »loppetjans« bag fronten, igen rykke frem, hvilket ikke altid udløste større begejstring. Udtækningen af L.I.R. 35 og divisionens fortsatte ønske om at kunne trække regimenter samlet ud til hvil, havde i mellemtiden gjort det nødvendigt at ny inddele divisionens ansvarsområde. Den hidtidige opdeling i Afsnit A, jordskanse, Afsnit B og Afsnit C blev opløst. I stedet oprettedes Afsnit A og B. Det nye Afsnit A omfattede gamle A og jordskansen, mens Nye B omfattede de tidligere B og C. Afsnit A blev tildelt 92. Reserve-Brigade (Reg. 214, 216 og Jäger 18), mens Afsnit B tildeltes 91. Res.Br. med Reg. 213 og 215. I begge brigadeafsnit skulle der ske afløsning hver 18. dag, således at der til stadighed lå et helt regiment i hvil. Det indsatte regiment skulle have en bataljon i forreste linje (også bataljonsstab i første linje), med en bataljon danne beredskab (2 kompagnier) og brigadereserve (2 kompagnier) og med bataljonsstab placeret i Bataillonswald, mens den sidste bataljon skulle danne divisionsreserve i hvilelejr. Derfor: forreste kanal-stilling 4 kompagnier, 4 MG; Beredskab 2 kompagnier, 3 MG; Kortekeer-stilling 2 kompagnier og hvilelejr 4 kompagnier, 1 MG. Fordelingen i Afsnit A var tilsvarende med den undtagelse, at 92. Brigade, der var en bataljon stærkere end 91. Brigade, havde en særlig Afsnitsreserve i kostallen St. Jean og Melaene-lejren. I hver afsnit var indsat 6 minekastere.

Kommandoen over de to afsnit var på skift kommandøren for de to brigader. Regimentsafsnittene blev ført af respektive regimentskommandører (for B altså 213 og 215) i afløsning med ældste bataljonskommandør (ved 213 Hptm. Freiherr v. Hammerstein).

Den nye organisation af divisionsafsnittene blev gennemført natten 12./13. januar. Som regiment under 91. Brigade måtte Regiment 213 besætte det nye Afsnit B, dvs. afløse i de hidtidige Afsnit B og C. I. Bataillon fik derfor ordre til at afløse 6/213 og 7/213, samt 11/215 og 12/215 i forreste linje. III. Bataillon skulle derimod afløse 5. og 8/213 i 3. Kanal-stilling samt 9 og 10/215 i beredskabsstillingen i den hidtidige Afsnit C, og I/215 i Kortekeer-stillingen.

I/213 besatte kanalen fra højre med 4., 3., 2. og 1. Kompanie (4. og 3. i hidtidige Afsnit B, 2. og 1. i hidtidige Afsnit C). III/213 afløste med 10. og 11. Kompanie i Kortekeer I/215, og med 9. Kompanie 9/215 og 10/215 i Feste Rège og med 12. Kompanie 5. og 8/213 i 3. Kanal-stilling (Bataillonswald).

Efter endt afløsning marcherede II/213 til Terrest.

MGK satte 4 MG i forreste linje langs kanalen, og hver et MG i Granatwald, Veltheim-stilling og 3. Kanal-stilling mellem kanalen og Divisionswald (fører Lt. Scherer).

Øgningen af afsnittene betød en forringelse af de disponible kræfter, og havde en ubehagelig konsekvens for enhederne, der dermed stod overfor øgede krav til arbejdsindsats, for tilfældet, at dette overhovedet var muligt. Primært stod bygningen af betondækninger, hvis antal endnu langt fra var tilstrækkelig til at give alle kammerater tilstrækkelig beskyttelse. Til en energisk gennemførelse af disse konstruktioner udnævntes særlige Betonofficerer. Efter regimentsbefaling af 10. januar 1916 blev hertil udpeget Lt. Georgi og v. Berge.

Betonsten blev med tipvogsspor bragt fra K.48 frem til linjen, en besværlig transport, ikke mindst hvis fjenden - vækket af larmen - lagde sig imellem med beskydning fra »flankebatteriet«. En levende beskrivelse af skansearbejdet i denne måned giver Kammerat Franz Wegewitz 3/213 i følgende beretning:

Mit bekendtskab med Flankebatteriet

De skønne hviledage ved Berg op Zoom er slut. Vi har igen afløst berlinerne. Nu ligger vi igen i vores vinterkvarter i Terrest. Soldaterne fejre fastelavn. I vores barak var det meget muntert. Alle kammerater var i gang. Der blev der skrevet breve, der syet og stoppet, enkelte spillede kort. De få, der ikke drak rom, havde foræret det væk. Ingen tænkte på, at man denne nat måtte afsted for at skanse. Pludseligt lød det: »Antrædning til skansning!« Der var intet at stille op. Som vi står antrådt ude foran, og Feldwebel Peterman med sin lommelygte går fra mand til mand, kom han til at grine. Han havde opdaget enkelte helt sorte ansigter. Her på karnevals aften havde nogle kammerater malet sig sort, som det var kutyme hjemmefra.

Vi marcherer til Pionerparken. Herfra fik vi vores opgave at skubbe fladvogne med betonsten til stillingen ved Boesinghe. Begge vores vogne skal tage faskiner med. I stedet for betonsten var det en dejlig ladning, da

på mange steder skinnerne ikke var komplette. Ville man fortsat bruge vognen, måtte man losse den og så læsset på den anden side hullet. Vi kom med vore faskiner hurtigere afsted. Det var en rolig februar nat. Månen skinnede og det var ikke særlig koldt. Først sang vi, men som det gik ned ad bakke mod stillingen, måtte vi være forsigtige, da natten var lys. Som vi nåede forreste grav ved skinnetrekanter, kom pionerer os i møde og formandede os om ikke at lave unødvendig støj, da fjenden havde skudt sig ind på dette sted. I mellemtiden var den første vogn allerede kørt ned i graven med sine faskiner. Kunne dem på den anden side da ikke se det? Faskinerne ragede op over graven. Vi løsser. Vi kan ikke komme længere, først må kompagniet være færdige med alle vogne. Det kan godt tage et stykke tid. Jeg ligger mig på den tomme vogn, der er skubbet et stykke væk. Nu kommer den første vogn med sten. Stykket foran trekanten er skudt i stykker. »Vær forsigtig, kammerater!« Men der opstår støj, netop så meget, at man kan høre det på den anden side. Igen ligger jeg mig på vognen. Så sender fjenden på venstre fløj de bekendte raketter i luften. De svæver i lang tid over vores grav. Det var et lille stykke tid, så kommer allerede det første nedslag. Var det en mine? Det anden nedslag ligger allerede kun 40 meter fra trekanten. Nu er det klart for mig, at det er flankebatteriet, der skyder. Jeg springer ned fra vognen, og i stedet for til højre, vil jeg løbe til venstre. Tænker ikke på, at batteriet altid lægger deres ilden smule frem. Vi løber lige ind i ilden. 25 skud uden pause, kammerater har talt dem. I graven sker intet, men skuddene sidder alle mellem graven og Yperlebeek. For mig er det som om en med en knippel har slået med bag på hovedet. Jeg kastes omkuld af lufttrykket. Foran mig ligger en kammerat, der er hårdt ramt. Kammerater fra gravbesætningen henter ham ind i graven. Jeg kan for øjeblikket intet se. Kommer til mig igen og står op. Med hånden stryger jeg over hovedet. Overalt bløder det. Det var tre hårdt sårede, hvoraf de to døde på lazaret. Feldweibel Nath, som jeg så igen på lazaretet i Staden, og jeg var sluppet fra det med mindre skader. Kammerat Voigt var allerede ved det første skud sprunget i Yperlebeek. Han var sluppet godt igennem uden skader. Jeg vaklede som en beruser med en ledsager gennem graven. Svimmelheden og smerten i øret var forbi efter at sprængstykket var fjernet ved en operation. I dag minder en mindre splint over det venstre øje endnu om natten til den 1. februar 1916 og flankebatteriet.

Vejret i denne stillingsperiode var ret regnfuldt. Denne omstændighed og det ofte ødelagte feltbanespor krævede meget arbejde og tid for den forreste (I.) bataljon. Fra beredskabsbataljonen (III.) arbejdede 12./213 på 3. Kanal-stilling, der var planlagt af en civilingeniør, og som skulle have en selvstændig afvanding. 9/213 skulle vedligeholde Feste Rège, Granatwald og Brauschitsch-Graben, mens 10. og 11./213 nat efter nat måtte bære miner, skubbe vogne og varetage andre former for arbejdskommandoer, så der til istandsættelsen af Kortebeek-stillingen kun blev få kræfter tilbage.

9. og 10. Kompanie havde ansvar for infanteri observationstjenesten i Brauschitsch-Graben og Divisionswald. De gjorde herfra værdifulde observationer, der især kom til god anvendelse hos de flittige minekastere.

Om aftenen den 18. afløse II. Bataillon i forreste linje under kommando af Hptm. Tietze, Jäger 18, da Hptm. v. Hammerstein 16. til 30. januar havde orlov. Kompagnierne lå fra højre i rækkefølge 6., 8., 7 og 5. Kompanie. I. Bataillon afløste III/213 i beredskab: 2/213 i Feste Rège, 3/213 i Bataillonswald, 1/213 og 4/213 i Kortebeek-stillingen. III. Bataillon marcherede som divisionsreserve til hvilelejren i Hoogkwartier.

Kamphandlingerne i denne tidsperiode forblev den samme. Som tidligere led enhederne under ild fra flankebatteriet. Lt. Hagens 7/213 blev den 19. januar lettere såret af flankebatterier (den 12. februar 1916 overført til Ersatz-Bataillon Reserve 75 i Bremen). Minekasterne gengældte øjeblikkeligt den fjendtlige artilleriild, og sikrede sig uden tvivl ildoverlegenheden. At denne overlegenhed var tilstede, beviser de talrige patruljer, der på dette tidspunkt blev gennemført over Kanalen i divisionens afsnit. Således fik den 22. januar en patrulje fra 7/213 i fuldt dagslys kl. 8 over kanalen. Den bestod af Musketerer Bock, Schwetge og Ilgner. De havde i løbet af natten lagt brædder over resterne af et sønderskudt spang, og nåede enkeltvis kravlende frem til den anden side. De kunne trænge ind i en grav via et sønderskudt sted på kanalskråningen, og afsøgte 200 meter uden at støde på fjenden. De kunne observere 6 små fjendtlige minekastere uden dog at kunne komme i nærheden af dem, da der stod poster i nærheden. Graven blev gennemløst uden større resultater. Virkningen af de tyske minekastere var tydelig at erkende gennem talrige nedslagssteder og ødelagte dækninger. Kl. 11 returnerede den tapre patrulje den samme vej tilbage uden at blive generet.

Den 23. januar blev en skansende franskmænd af en fuldtræffer med en tysk mine, slynget over kanalen på den tyske skråning. For at identificere tilhørsforhold, blev liget bjærget natten 23./24. januar. Det drejede sig om en underofficer fra 71. Alpejæger. Han blev begravet af de tyske soldater. Den 24. støttede 6/213 med infanteriild en patruljeoperation i Afsnit A, hvor fem officerspatruljer på samme tid trængte over kanalen. I regimentets afsnit gik en patrulje fra minenwerfer-Kompanie 246 kl. 1225 over kanalen og erobrede de fire minekastere, patruljen fra 7/213 havde set den 22.

Følgende takkeskrivelse fra Armeens fører gjaldt alle disse patruljer:

A.H.Qu. Thielt, 2. februar 1916.

A.O.K. 4. Ia Nr. 15/2

Til XXIII. Res.-Korps.

Jeg har taget beretningen fra 46. R.D. – I/4998 af 28. d.M. over patruljeaktivitet i tiden fra 15. – 24. 1. 16 til efterretning med stor glæde og tilfredsstillelse. Beretningen lader klart fremgå, hvilke frisk vovemod der hviler i divisionens tropper takket være den udmærkede vejledning, fremme og plej givet af foresatte, og hvori medlemmer af samtlige våbenarter deltager for at tilføje fjenden flest mulige tab af enhver art.

Jeg ønsker, de i beretningen omtalte tapre patruljer modtager min helt særlige anerkendelse.

Den øverstbefalende
Hertug Albrecht v. Württemberg

Samme dags aften fandt afløsning sted internt i regimentet. III/213 havde, ved siden af den sædvanlige skanse- og eksercertjeneste, den 23. januar på forhånd fejret Hans Majestæt Kejserens fødselsdag med en gudstjeneste, inspektion af divisionskommandøren, Excellens v. Wasielewski, forbimarch og en sportsfest med efterfølgende ølafte. Med stolthed meddeler bataljonens krigsdagbog, at fodboldkampen mod divisionens lyskastere resulterede med en sejr til bataljonen (3:0). Om natten 24./25. januar afløste den II/213 i forreste linje. II. Bataljon gik i beredskabsstilling: 5/213 Feste Rège, 6/213 i 3. Kanal-stilling (Bataillonswald), 7/213 og 8/213 Kortekeer-stilling som brigade-reserve. I/213 rykkede som divisionsreserve til Terrest i hvil.

III. Bataillon fortsatte patruljeaktiviteten. Den 27. blev der i hele afsnittet sendt patruljer frem for fuldstændig at kortlægge overgangsmuligheder. Herunder viste det sig, at en overgang uden større forberedelser kun var mulig over drejebroen eller over det faldefærdige spang, som 7/213 havde benyttet. Herpå gik den 28. januar Lt. Hagelberg 11/213 og Musketier Lieck 11/213 over vandet, efter at minekastere havde støttet operationen med et bestemt antal skud. Lt. Hagelberg havde til hensigt at trænge igennem til det fjendtlige bagland, skjule sig her den følgende dag igennem for at observere, og først returnerer natten efter. Patruljen slap godt over kanalen og frem til den fjendtlige stilling. Det lykkedes imidlertid ikke at trænge igennem denne, da den var stærkt besat. Fjendtlige poster opdagede patruljen, åbnede ild og forsøgte at afskære den. Kun med nød og næppe undgik begge koldblodige patruljefolk, der også senere ved flere lignende lejligheder udmærkede sig, at blive taget til fange. Under kraftig fjendtlig infanteriild kravlede de tilbage over spang og skråning og nåede den beskyttende grav på denne side kanalen. Måske var målet for patruljen ikke nået, men alligevel havde patruljen hente vigtige oplysninger med tilbage, at fjenden nu om natten holdt den forreste grav stærkt besat.

Derudover gik tiden i graven med posttjeneste og arbejde, uden at der indtrådte særlige begivenheder. Naturligvis forstyrrede flankebatteriet, men minekastere og eget artilleri gengældte på det kraftigste den fjendtlige ild. Der var enkelte tab. Den 28. januar faldt Lt. Doose 9/213 til et sprængstykke. Doose var i november 1914 som krigsfrivillig kommet til regimentet med den første transport af erstatningspersonel, og var i julen 1915 blevet forfremmet til Leutnant der Reserve.

II. Bataillon i beredskab havde igen meget arbejde. Dens infanteriobservatører, Lt. Schmidt 5/213 og Vz.f. Köhring 5/213 kunne fra Divisionswald og Brauchitsch-graben igen gøre gode observationer i det omfang det ofte tågede vejret tillod det. Kejserens fødselsdag blev af stillingsbataljonen fejret med en arbejdsfri dag, og måske var denne form for fejring i det hele taget af større værdi for de trætte soldater. Bataljonen i hvil (I.) og MGK med MW-Abt. havde kl. 10 feltgudstjeneste i Houthulst kirke. Efterfølgende blev der afholdt parade foran regimentskommandøren på pladsen Terrest-Vest. Afslutningen af den tjenestefri dag var en ølafte i kvartererne, hvortil de nødvendige forsyninger var leveret.

I forbindelse med Hans Majestæt Kejserens fødselsdag modtog regimentet en række Jernkors II. Klasse. Navne på modtagere af disse er:

Lt. schröder 4/213, Lt. Hiller 5/213, Lt. Stein 6/213, Lt. Tiessen 11/213, Lt. Höllwig MWA/213, 1/213: Wehrm. Bendig, Gefr. Witten, 2/213: Uffz. Krebs og Burkardt, 3/213: Uffz. derdrich, Res. Bohlen, 4/213: Uffz. Heim, Ldstm. Bruder, MGK. 5/213: Vfz. Köhring, Musk. Lang, 6/213: Gefr. Petersen, 7/213: Wehrm. Block og Stieve. 8/213: Vfz. Richters, Uffz. Benthien, 9/213: Uffz. Paulsen, Gefr. Nissen, 10/213: Vfz. Denker, Uffz. Dahlwes. 11/213: Gefr. Hink, Gefr. Lünsmann, 12/2½13: Offz. St. Rödiger, Regts. Stab: Gefr. Heumann, Gefr. Niessen.

Yderligere blev under den 29. januar følgende hårdt sårede tildelt Jernkorset II. Klasse:

3/213: Musk. Lüdemann, 4/213: Uffz. Hartmann, 6/213: Gefr. Jensen, Uffz. Tofft, 8/213: Musk. Krüger, 9/213 Ers. Res. Quenzer, 12/213: Uffz. Marahrens, 3/213 Musk. Hüber (tilkommanderet 3. Sachs. Pi. Komp.)

Den 21. januar modtog Lt. Holstein *Mecklenburg-Schwerinsche Verdienstkreuz 2. Klasse*, og den 24. januar Vizefeldwebel Hasselfeld, MGK, *Lübecker Hanseaten-Kreuz*.

Den 30. januar var de forventede 18 dage i første stilling i det nye Afsnit B gået, og Regiment 215, der indtil da havde kunnet hvile i deres standkvarterer, skulle overtage, mens Regiment 213 med alle tre bataljoner kom i hvil. Af denne grund blev III. Bataillon afløst i forreste linje af II/215 natten 30./31. januar, II. Bataillon af II/215 i beredskab. Begge bataljoner blev med bane fra Langemark transporteret til deres standkvarterer i Hoogkwartier og Terrest. Regiment 213 dannede nu korps-reserve.

Af personelmæssige ændringer i månedens løb skal nævnes: den 12. januar byttede førere for 7. og 8./213 med hinanden, så efterfølgende Lt. Loeber fik 7. og Lt. Müller kommandoen over 8. Kompanie.

Den 22. ankom Feldw.Lt. Bernau fra Tyskland og blev tildelt 9/213, senere 10/213. Lt. Tiessen blev den 24. januar forsat fra MGK til 11/213. Den 1. februar måtte regimentet afgive en række officerer til Ersatz-Bataillon Reserve 75 på grund af en reducere i styrkemål: Lt. Struck, Rowedder, Stein, Steffens, Schmidt V og Holtfoth. Af disse returnerede Lt. Struck, Steffens og Schmidt V efter nogle uger tilbage til regimentet.

Den gamle kriger fra 1870/71, Offz.St. Rödiger 12/213 blev den 31. januar ved dekret forfremmet til Feldw.Lt.

Unterzahlmeister Bahnsen II/213, der som intendant havde tjent bataljonen fortræffeligt, måtte på grund af sygdom forlade posten og vendte ikke tilbage. Han døde i Schleswig den 16. maj 1916.

Tab i januar 1916 bestod af 1 falden officer og 7 mand, 1 såret officer og 9 mand, foruden 26 syge. Kampstyrke i slutningen af januar: 85 officerer, 2.791 mand og 8 MG.

Stillingsbesættelse 1. februar 1916

Regimentskommandør: Oberstleutnant v. Werder

Regimentsadjutant: Oberleutnant Dumas

Ordonnansofficer: Leutnant Schildbach

I. Bataillon:

Kommandør: Hauptmann Plange

Adjutant: Leutnant Brusch

Bataljonslæge: Assistentenarzt Dr. Neubürger

Unterarzt Prost

Intendant: Zahlmeister Berner

1. Kompanie: Leutnant Ravn

Leutnant Holstein, Leutnant Doscozil, Leutnant Hollburg, Leutnant Dörnte

2. Kompanie: Leutnant Boldt

Leutnant Hamann, Leutnant v. Berge, Leutnant de Vries, Feldwebellt. Kleemann, Offz.St. Weigert

3. Kompanie: Leutnant Mähler,

Leutnant Lamcke, Leutnant Eschirch, Offz.St. Hiller I, Leutnant Schimmack

4. Kompanie: Leutnant Goelrich

Leutnant Krause, Leutnant Schröder

MGK: Oberleutnant v.b.d. Osten

Leutnant Schall, Leutnant Rähling, Leutnant Wulff, Leutnant Scherer, Fähnrich Huhnstock

II. Bataillon:

Kommandør: Hauptmann Frhr. v. Hammerstein

Adjutant: Leutnant Blöhmeke

Bataljonslæge: Stabsarzt Dr. Bornstein

Unterarzt Koenig

Intendant: Unterzahlmeister Bahnsen (syg)

Zahlmeister Berner

5. Kompanie: Leutnant Rabe

Leutnant Burmester, Leutnant Schmidt II, Leutnant Diedrichsen

6. Kompanie: Leutnant Dabelow

Leutnant Podborny, Leutnant Frehse, Leutnant Rehder, Feldwebellt. Budzich

7. Kompanie: Leutnant Loeberf

Leutnant Sommerfeld, Leutnant Mummert, Leutnant Schwitzky, Leutnant Peters

8. Kompanie: Leutnant Müller
Leutnant Lange I, Leutnant Hiller

III. Bataillon:

Kommandør: Hauptmann v. Borrell du Vernay
Adjutant: Leutnant Fiebig
Bataljonslæge: Assistenzarzt Dr. Reichel (Krank)
fg. Dr. Neubürger,
Feldunterarzt Schnappauss

Intendant: Zahlmeister Brandt.

9. Kompanie: Leutnant Ritter
Feldwebell. Bernay, Offz. St. Petersen, Leutnant Wedder, Leutnant Georgi

10. Kompanie: Leutnant Wassmund
Leutnant Schmidt IV, Leutnant Lange II

11. Kompanie: Leutnant Sievert
Leutnant Schuh, Leutnant Hagelberg, Leutnant Arius, Leutnant Tiessen

12. Kompanie: Leutnat Vitè
Leutnant Götsch, Leutnant Friedrichsen, Feldwebell. Rödiger

MWK: Leutnant Höllmig
Leutnant Fischer

Afkommanderede:

Hauptmann v. Puttkammer: Rekrutendepot Brügge; Leutnant Merres: Rekrutendepot Brügge; Hauptmann Förster: Bataillonskommandør R. 214; Leutnant Schmidt I: Wasserbau-kommando.

Oprindeligt var de 18 hviledage for R.I.R. 213 forudset afholdt som Armee-reserve i Oedelem og Oostkamp ved Brügge, men den nye troppefordelingsplan fra 29. januar kortede denne periode af til 5 dages korps-reserve, afholdt i enhedens faste hvilekvarter. Fra den 5. februar blev regimentet med to bataljoner divisions-reserve, mens en bataljon blev afsnits-reserve med to kompagnier i Melaene-lejren og to kompagnier i mellemstillingen (Kortekeer). Disse ændringer skete, da 46. R.D. måtte afgive 18. Jäger-Bataillon, der overgik til 45. R.D. Den dermed manglende bataljon i besættelsesplanen måtte herefter stilles af 213. Af samme grund forlod I/213 om aftenen den 4. februar sit hvilekvarter og afløste Jäger 18 i Melaene-lejren og Kortekeer med hvert sted to kompagnier (Stab i Melaene). Af samme grund måtte MGK den 4. februar igen sende tre MG (fører Lt. Scherer) frem til afløsning af Jäger 18 MG ved Het Sas. Disse tre MG forblev i skansen ved Het Sas indtil den 17. februar, hvor R.I.R. 213 igen overtog Afsnit B og de blev indsat her.

Den 9. februar blev der til opstillingen af den nye MG-Scharfschützen-Trupp 63 afgivet to underofficerer (Petersen II og Maschler) og 8 skytter i Beverloo. Modsat fik MGK/213 den 11. februar tildelt 6 underofficerer og 25 mand, som af Lt. Scherer blev uddannet på MG. Den 10. om aftenen afløste III/213 som afsnitsreserve I. Bataillon (9. og 10. i Melaene-lejren, 11. og 12. i Kortekeer-stillingen). I Kortekeer-stillingen var strækningen mellem Møllehøjen og Kortekeer-krydset besat. Den 13. måtte 11. og 12. Kompanie frigøre denne stilling til to kompagnier fra Regiment 215, der på grund af et planlagt ildoverfald på kanalstillingen, måttet rømme denne. De to kompagnier kom i kvarter i en baraklejr ved Bultehoek. Den 16. om morgenen returnerede de til Kortekeer.

For alle tre bataljoner, uanset om de opholdt sig i Terrest eller i Afsnits-reserve, stod det på arbejdstjenesten med natlig skansning i den forreste linje. Også fletning af faskiner i skovene var en yndet sport. Til skansning var oftest halvdelen af enhederne undervejs ved nattetide, mens den anden halvdel om dagen lavede faskiner. Natten 31. januar/1. februar var for 3/213 en skæbnesat. På grund af artilleri mistede de ikke mindre end 4 døde og 4 sårede (Musk. Dettmers, Heinrich, Schefchinsky og Stücker) på grund af artilleri under skansning. I det omfang, den omfattende skanse- og arbejdstjeneste tillod, forsøgte man at udnytte »hvilene« til uddannelse i kamp, skydning, kastning med håndgranater osv. Aflusning, badning og appeller hørte ligeledes til programmet disse dage. Den 14. februar var en mindedag for kammeraterne fra Baden, hvorfor der uddeltes et stort antal krigsordener fra deres eget hjemland. *Badische Silberne Verdienstmedaille* blev tildelt:

1/213 Gefr. Brenner, Ers.-Res. Ernst Georg Frey; 2/213 Friedr. Schneider, Gefr. Musk. Andreas Hafer; 4/213 Gefr. Walter Breining, Ldst. Wilhelm Onfall, Ldst. Friedrich Väh, Ldst. Jacob Pfister; MGK 213 Schütze Beck; 5/213 Gefr. Josef Roth, Gefr. Fritz Lehmann, Gefr. Friedrich Diehl, Hornist Martin Blech, Wehrm. Heinrich Beder; 7/213 Gefr. Ernst Fischer, Unteroffz. Alois Kiefer; 8/213 Ers.Res. Hermann Hetzler, Ers.Res. Georg Horn, Ers.Res. Ernst Manshardt, Res. Xaver Merckell, Wehrm. Markus Laninger, Gefr. Otto Inschieger; 9/213 Unteroffizier. Heinrich Rab; 10/213 Unteroffizier. Heinrich Neff, Wehrm. Karl Herr, Musk. August Mössner.

Den 9. februar befalede division prøvealarm og indladning af II/213 og MGK. Denne foranstaltning, der også omfattede en transport med smalsporbanen til Jonkershove, gik godt, og blev vel med rette anset som et forvarsel om store forandringer. Fra 12. til 13. lå alle tre bataljoner i alarmberedskab. Langs fronten blev der gennemført kampopklaring med en stærk artilleri- og minekaster forberedelse, der indbragte regimentet tre fanger og talrige våben og udrustningsgenstande.

Natten 11./12. februar blev to delinger fra MGK med hver to MG alarmeret og måtte rykke i fronten, hvor de blev underlagt Regiment 214 og 215. Den 13. om aftenen kunne de returnere til hvilekvarterer uden at være blevet indsat.

Den 10. februar trådte Hauptmann Förster, der havde været tildelt Regiment 214 som bataljonsfører, tilbage til regimentet, hvor han overtog kommandoen over II/213. Feldunterarzt Schnappaus blev den 12. februar tildelt III/213. den 16. februar blev Lt. Kuleke, tidligere krigsfrivillig i 8/213, tildelt EK. II.

Den 17. februar om aftenen besatte R.I.R. 213 igen Underafsnit B med Hptm. v. Hammerstein som Underafsnits-kommandør. I/213 (Hptm. Plange) afløste II/215 i forreste linje, II/213 (taktisk fører Oblt v.d. Osten) afløste III/215 i beredskab. Langs kanalen lå fra højre 4., 1., 2. og 3. Kompanie, 5. og 6. lå i Kortekeer-stillingen og 7. og 8. Kompanie i 3. Kanalstilling. III/213 blev samme nat afløst som afsnitsreserve af I/215 i Malaene-lejr og Kortekeer og returnerede til dens standkvarter i Hoogkwartier. I og II/213 havde inden indrykning i stilling om eftermiddagen den 17. februar appel i gravpåkledning foran regimentets kommandør.

Det i starten triste vejr slog den 20. om i klart frostvejr, mens gravtiden for I. Bataillon forløb på sædvanlig måde. Fjendtlig artilleriild blev gengældt flittigt og punktlig af vore minekastere. Der blev hele tiden skanset og arbejdet som altid. Tilværelsen som arbejdsoldat var efterhånden blev regimentets anden natur. Divisionen befalede en fortsættelse af patruljeaktiviteten, og derfor blev der for den 20. februar forberedt en ny operation, der som fører var overdraget Lt. Ravn, 1/213.

Lt. Ravn beskriver selv forløbet af denne patrulje på følgende måde:

Der var ikke så meget i gang. Af og til blev der kastet et par miner, og her og der afgivet enkelte geværskud mod formodede mål. Altså noget kedeligt. For at gøre et eller andet, tog jeg om eftermiddagen et gevær og sagde til en gruppefører, der ikke stod på post, om vi ikke skulle skyde et par skud mod den midterste mine for at se, om vi ikke herigennem kunne få den til at sprænge i luften. Ved det femte skyd eksploderede den da også ganske rigtigt med et mægtigt brag, og umiddelbart efter så jeg to franskmænd i hast forsvinde i løbegraven. Jeg sluttede deraf, at den fjendtlige skyttegrav langs kanalen kun var besat med lytteposter, og fik stor lyst til at løbe derover for rigtigt at konstatere, hvordan graven overhovedet var udbygget, og specielt for at markerer de steder, hvor dækninger var gravet ind. Nu måtte imidlertid patruljer over kanalen kun udføres med tilladelse fra division. Som jeg stod med mine tanker, kom en gruppefører, en Gefreiter fra en landsby nord for Flensburg¹⁾ og sagde, at hans gruppe havde lyst til en lille patruljegang over kanalen. Jeg meddelte, at det måske godt kunne lade sig gøre, gik til bataljonsfører og forelagde ham sagen. Han var også indforstået hermed og lod melding gå videre til division. Men i stedet for en tilladelse til en sådan mindre patrulje, blev det helt anderledes. Om morgenen 20. februar kom en ganske lang divisionsbefaling, omkring 3 sider, tæt maskinskrevet, og heri stod omtrent: kl. 16 skulle tungt artilleri begynde at beskyde bestemte mål i fjendens bagland; omkring en halv time senere skulle også det lette artilleri sættes ind, og endnu en halv time senere skulle minekasterne træde i funktion. Herefter skulle kl. 18 1. og 2. Kompanie sendes patruljer over kanalen med opgave at opklare fjendens forreste stilling, og at erobre en luftværns-revolverkanon, der stod i den sydøstlige udkant af den lille skov ved Boesinghe, og enten bringe den tilbage eller ødelægge den.

Det var jo noget ganske anderledes end det, jeg og Gefreiten havde tænkt os. Hvad vi ville have gjort, var et overraskende fremstød i den fjendtlige skyttegrav, muligvis tage en fange fra den svage gravbesætning, og markerer de steder langs graven, der lønnede sig at beskyde med minekastere. Sådanne opgaver var altid mulig med god forberedelse og udnyttelse af et passende øjeblik, og lovede gode resultater uden større tab. Ved gennemførelsen af divisionens plan måtte der imidlertid forventes alvorlige tab. Først og fremmest ville fjenden naturligvis af den store indsats af artilleri blive gjort opmærksom på, at der var noget i gang. Desuden skulle patruljerne iværksættes kl. 18, altså mens det endnu var lyst, og når de forlod deres dækninger, ville udføre et fortrækkeligt mål for fjenden mod den næsten klare himmel. Hvad jeg personligt ikke syntes meget om, var opgaven at erobre revolverkanonen eller at ødelægge den. Frem til den lille skov var der et fladt græsareal. Ganske enkelt at storme frem herover ville være selvmord. Den eneste måde at nå våbnet var, at anvende fjendens egne tvær- og løbegrave, og hvordan disse i detaljer forløb, vidste vi ganske enkelt ikke, så vejen frem til revolverkanonen var fuldstændig ukendt for os.

Og så er det jo sådan med en patrulje: blev den stillede opgave ikke løst, så ...

Jeg sagde også straks til bataljonskommandøren, at den nu stillede opgave var noget vanskelig, og at man ikke skulle være alt for hård ved 1. og 2. Kompanie, hvis det ikke skulle lykkes dem at erobre revolverkanonen.

¹⁾ Formentlig Gefreiter Sönningsen 1/213.

Imidlertid mente Hr. Hauptmann Plange, at det dog alligevel altid kom an på omstændighederne, hvis en opgave ikke blev løst.

2. Kompanie behøvede ikke mange forberedelser til patruljen; i dens område var der allerede et gammelt spang af træ på tværs af kanalen. Min Gefreiter havde med sin gruppe fremstillet et løbespang af flere lange brædder, hvorunder de havde fastgjort 4 eller 6 tomme blikdunke. Den var formentlig i stand til at bære 2 eller 3 mand på én gang hvis de havde en afstand på 2-3 skridt. Jeg havde i første omgang tænkt på at grave en lille skrå løbegrav gennem vores skråning, men opgav den så igen, da en sådan grav under omstændigheder ville kunne skabe risiko for vores skyttegrav over en 10 meter strækning. Jeg besluttede mig derfor til ganske enkelt at skubbe spanget op over kanten på dækningen, og lade folkene følge efter med korte mellemrum.

Artilleriforberedelsen begyndte som befalet, og ligeledes minekasterne startede punktligt. Det af mig frygtede resultat fulgte. Det begyndte hurtigt at komme svar derover fra på alle mulige måder, og vi måtte være helt klare over, at vi på ingen måde ville kunne overraske fjenden. Da tidspunktet kom for starten på vores patrulje, var det stadig helt lyst. Da jeg havde fået divisionens befaling, havde jeg med det samme samlet alle underfører og meddelt, at jeg selv ville føre patruljen, og i øvrigt ønskede jeg kun at frivillige deltog. Underførerne meldte sig naturligvis alle, og af mandskabet meldte sig flere end nok. Jeg befalede herefter, at stormspanget skulle bringes over dækningen og lægges over kanalen præcist ud for den valgte fjendtlige grav. Fører for 1. Deling, Leutnant (?) og 5-6 mand skulle så løbe over, trænge om muligt 50 meter frem i graven og afspærre denne. Jeg selv ville så med yderligere folk følge efter, og trænge til højre ind i den fjendtlige skyttegrav til omkring på højde med vores bataljonsstand for at se, hvilke indretninger der var tilstede. På samme måde skulle fører for 3. Deling trænge til venstre ind i den fjendtlige skyttegrav, om muligt til på højde med 2. Kompanie. Jeg selv ville hurtigst muligt afslutte min opgave, forsegle skyttegraven og så returnere til 1. Deling i adgangsgraven. Så snart dette skete, skulle to grupper følge efter over graven og slutte sig til os. En befaling for resten af kompagniet i vores stilling gav jeg ikke, da bataljonskommandøren selv her var tilstede.

Præcist som befalet fattede 6 mand stormspanget og trak det skråt op over dækningen. Da det var omkring $\frac{2}{3}$ ovre, satte spidsen sig fast i pigtråden, og selvom de trak den frem og tilbage, kunne de ikke få den fri igen. Der var ikke megen tid at spille, for på den anden side begyndte infanteriet at skyde. Et hurtigt blik til venstre overbeviste mig om, at der fra 2. Kompanie allerede var et par mand over dækningen. Med et spring var jeg selv ude af dækningen, kastede mig ned på maven, og forsøgte liggende at få stormspanget frit. Da dette ikke lykkedes, knælede jeg, fik så spanget frit, så det kunne glide videre ned. Næsten i samme øjeblik fik jeg imidlertid et infanteriskud gennem venstre kæbe. Skuddet brækkede underkæben og slog et par tænder ud, gik så gennem tungen og halsen og ud gennem højre skulder, hvorved kraveben og skulderblad og leddene gik i stykker. Dermed var jeg færdig. Skaden gjorde ikke ligefrem ondt, men jeg kunne ikke længere bruge højre arm. I mit raseri tænkte jeg ikke i første omgang på at forsvinde, men drejede med en vis galgenhumør hovedet i retning af fjenden og spyttede de to løse tænder og det blod, der havde samlet sig i munden, i retning af fjenden. Mine folk var mere fornuftig. 2-3 lagde sig fladt på dækningen, kravlede et stykke frem, fik fat i mit seletøj og trak mig tilbage i vores grav. Den ene sagde med det samme: »Noget skidt, Hr. løjtnant, noget skidt!«. En anden trak mig op på ryggen og småløb med mig til forbindepladsen, som jo ikke lå så langt væk. Som jeg igen kom til besindelse, var mine første spørgsmål naturligvis til resultatet af patruljen. Svaret var, at det overhovedet ikke var blevet til noget, for fra starten var den fjendtlige beskydning så voldsom, at det kun ville være lykkedes nogle ganske få at komme over dækningen i hel tilstand.

Lt. Ravn blev allerede på Feltlazaret 76 udmærket med E.K. I-klasse, overbragt personligt af Major v. Werder. I et brev af 21. februar 1916 skriver Major v. Werder, at Lt. Ravn havde vidt sig »fremragende dygtig og forbiholdelig«. Skaden var overordentlig alvorlig og krævede år at heles nogenlunde. Ravn blev aldrig igen feltanvendelig. II/213 i beredskab havde den sædvanlige arbejdstjeneste, mens III/213 i Hoogkwartier uddannede sine kompagnier i eksercits, skydning osv., forudsat at de ikke ligeledes var afkommanderet til skansning.

Natten mellem de 23. og 24. februar blev I. Bataillon afløst i forreste linje af II. og overtog tjenesten fra denne som beredskab. 1/213 kom i Feste Rège, 4/213 i Bataillonswald, 2 og 3/213 i Kortkeer-stillingen.

Imidlertid vidste alle, at denne stillingsperiode ville blive meget kort. Allerede den 22. februar var der ankommet en hemmeligstempled befaling, hvorefter XXIII. R.K. endegyldigt skulle afløses for at overgå til nye opgaver. Det var næsten, som havde folkene ved 213 fået fornemmelsen af, at deres regiment for hele krigens varighed var låst fast i området ved Houthulst skoven, og at der overhovedet ikke var muligheder for forandringer. Nu var den der pludseligt – den store forandring! Nu hed det afsked med de steder, der i så mange måneder havde delt skæbne med regimentet. Ofte nok havde man med få sarte eder forbandet dette stykke land med alle dens modbydeligheder: dens megen vand, dens hække og levende hegn, og dens kanaler. Og dog, nu tyngede tanken om at skulle væk fra denne egn, kraftigt på sjælen. Var det de utallige døde kammerater, der var så svære at forlade? Var det som de, der for altid lå begravet i fremmed jord, råbte til kammeraterne om at blive? Eller var det tilvænningen til kvarterer og stillinger, der gjorde afskeden vanskelig? Men for mange blev sådanne tanker opvejet af kravet og savnet efter nye oplevelser. »Fra nye vande, lokker nye dage« - Men hvad var der planlagt for det hidtidige 46. R.D. afsnit?

Det blev overdraget til venstre nabo, 52. R.D., der i den forbindelse forstærkedes med 11. Landwehr-Brigade, bestående af L.I.R. 20 og 35, og Res.Jäger-Batl. 23 og 24. Afsnit B skulle overtages af L.I.R. 35, der jo allerede af egne erfaringer kendte afsnittet.

Men forinden måtte de mange faste indretninger igen afhændes, som korpset havde etableret gennem sit lange ophold på dette frontafsnit. Alle afgivne folk trådte tilbage til egne kompagnier. Alle indretninger måtte overdrages til de afløsende enheder som eksempelvis de opbyggede kvarterer, kantiner, biografer, mineralvandsanlæg osv. Pasningen af de faldne kammeraters grave blev overdraget til gravofficer ved 52. R.D., Lt. Bernhardt. Lt. Schmitt I trådte tilbage til I/213 fra sin kommando ved afvandingskommandoet. Han overtog i første omgang kommandoen over 3. Kompanie, da Lt. Mähler var afgivet til kompagnifører-kursus. Regimentets afløsning gennem to bataljoner fra L.I.R.: 35 fulgte natten 26./27. februar. Underafsnit B blev som kommandør overtaget af Oberstleutnant Haushalter L.I.R. 35. Afsnit A blev overtaget af L.I.R. 20. Om eftermiddagen den 26. slog det hidtil gode, kolde vejr om i tåge. Herigennem blev alt glat og mudret, og passage af gravene farlig, og under afløsning forulykkede kommandøren for III/213, Hptm. v. Borell og brækkede foden. Han blev overført til lazaret og Hptm. Förster overtog kommandoen over bataljonen, mens Lt. Wassmund overtog 10/213. II/213, som Hptm. v. Hammerstein igen havde overtaget efter afløsning som Underafsnitskommandør, måtte særligt fremskynde tilbage-march og sammenpakning, for allerede den 27. februar kl. 0520 afgik dens tog fra Staden, der bragte den til Beernem (ankomst kl. 0830). I/213 satte sig den 28. kl. 0300 i march mod Staden, hvorfra den kl. 0510 kørte til Beernem, hvorfra den til fods omkring kl. 10 nåede sine kvarterer i Oedelem. MGK og MW-Abt. 213 kørte med regimentsstaben den 28. kl. 19 fra Staden. De to kompagnier nåede Oedelem kl. 0100. Staben kom til Ruddervoorde, hvortil også regimentets sidste enhed, III. Bataillon ankom, efter at den 29. marts havde forladt Staden og nået Thourout den 1. marts om morgenen, hvorfra det til fods var gået videre til Ruddervoorde.

Regimentets tab i februar 1916 omfattede 6 faldne, to sårede officerer (Lt. Ravn 1/213 og Schmidt II 5/213), 27 sårede soldater, mens sygdom kostede to officerer (Hptm. v. Borell, Lt. Damaschke) og 22 mand.

Den 24. februar modtog den sårede Musketier Ernst Frahm 4/213 et EK II.

Kampstyrke (1. marts 1916): 59 officerer, 206 underofficerer, 2.487 mand, 8 MG. Forplejningsstyrke: 73 officerer, 238 underofficerer, 2.576 mand.

Hele XXIII. R.K. lå i rummet syd for Brügge i Armee-reserve. Heraf var 46. R.D. fordelt med R.I.R. 213 i Oedelem, Beernem og Ruddervoorde, R.I.R. 214 i Cortemarck, R.I.R. 215 i Oostkamp, R.I.R. 216 i Thourout, Jäger 18 i Zedelghem, Stab 46. R.D. i Bischofsveld, stab 91. Brigade i Oostkamp og stab 92. Brigade i Thourout.

Reserve-Feldartillerie-Regiment 46 forblev i første omgang i dens gamle stillinger under kommando af 52 R.D., og blev først afløst i de første uger af marts.

Afløsning af R.I.R. 213 fra det område, der havde været dens skæbne siden oktober 1914, var hermed afsluttet. Vi følte alle instinktivt og vidste, at vores regiment havde afsluttet et vigtigt og alvorligt kapitel i dens historie. Den hellige jord af utallige kammeraters blod: Houthulst, Bixschoote, St. Jean, Het Sas, Boesinghe, Pilckem, Langemarch, så Regiment 213 aldrig igen. Regimentet kunne imidlertid forlade disse områder med den stolte følelse af, til alle tider helt og fuldt at have opfyldt sin pligt til Kejser og Rige, Folk og Fædreland, som det hører sig for en ægte tysk soldat. Dette gav sig også udtryk i en befaling fra den øverstkommanderende, som skal sluttet dette kapitel:

A.O.K. 4, Nr. 11/1		A.-H.-Qu. Thielt, den 1. 3. 16
Til XXIII. R.K.		
Efter næsten 1½ års kampe langs Yser har XXIII. R.K. efter højere ordre forladt sine stillinger for at gøre sig klar til andre opgaver. Jeg ved, at kun håbet om at være kaldet til nye præstationer i våben, gør det let for korpset at tage afsked med det terræn, hvortil det er tæt knyttet, og som den med sit blod har betalt. Erindringen om det unge mandskabs prægtige handlekraft under stormen på Bixschoote, om kampene ved Boesinghe, Het Sas, Steenstraat og Lizerne, vækkes i dag til live. Med disse og mange andre heltebedrifter, tapprerhed og kampglæde hos førere og tropper, fremstår et strålende vidnesbyrd, som korpset med rette kan være stolt over. Sin højt fortjente kommanderende general og alle medlemmer af korpset har med uforgængelig hæder indskrevet sig i krigshistorien. Særligt vil jeg tænke på XXIII. A.K. andel af kampene i april 1915. Gennem fast indgreb og aldrig vigende angreb vest for kanalen blev stærke fjendtlige kræfter bundet, og herigennem trukket bort fra de afgørende kampe på den østlige bred nord for Ypres.		

Korpset har også vundet sig fremragende fortjeneste i den succesfulde bekæmpelse af naturkræfterne, som gennem terræn og vand optrådte som en farlig fjende for Armeekorpset. På aldrig svigtende forslag fra den kommanderende general har tropperne i kamp og nød gennem højeste arbejdsindsats vundet de gyldne frugter, da tusinder af mandskab har fundet dækning og beskyttelse mod de fjendtlige ødelæggelsesmidler.

Det er mig også meget velkendt, hvor taknemmelig de andre armeekorps er for indsatsen fra enhederne under XXIII. A.K., der på tidspunkter måtte indsættes på andre vigtige dele af armeens front, hvor assistance var påkrævet.

Jeg benytter gerne lejligheden i dag til overfor XXIII. A.K. at udtale dette, for at takke den for al dens trofaste tjeneste, og i håb om at den måtte blive hos 4. hær i fremtiden, at ønske held og lykke med fremtidige succeser.

Den øverstbefalende
Sign. Hertug Albrecht af Württemberg.

* * *

Marts hvil 1916

Af ordlyden af Hertug Albrecht dagsbefaling fremgår, at der endnu ikke var fastlagt nogen ny opgave for XXIII. Reserve-Korps. I disse uger rasede det store slag om Verdun. Alt samledes om denne: ville den bringe den længe savnede afgørelse? Og i XXIII. R.K. spurgte man sig selv: Hang vores frigørelse sammen med den voldsomme strid om Meuse-fæstningen? Eller hvad havde man for med os? Imidlertid passer fanatisere og grublen over fremtiden ikke til en feltsoldat. Han havde for længst lært at glæde sig over, hvad øjeblikket tilbød, så længe det var ham forundt. Sådan gik det også 213: uden at gøre sig de store tanker, glædede den sig over et ophold i en beboet egn i rene kvarterer og i et landskab, der ikke hele tiden slog fast for mennesker, hvor stor en ødelægger krig er.

Troppernes underbringelse var meget fin. I/213 lå samlet i byen Oedelem, sammen med MGK og MWA. Hptm. Plange boede hos den lille bys borgmester. Af II/213 lå 5., 6. og 7. Kompanie i selve Beernem, 8. i St. Georges. II/213 lå på slottet Reygerloo ved Beernem omgivet af gamle bøge og skov.

III/213 var i første omgang fordelt mellem Ruddervoorde Westkant, Syzloo og Schaere. Da kvartererne i Ruddervoorde næsten alle var ledige, blev bataljonen på anmodning herfra tildelt disse, så den herefter samlet var indkvarteret her og i Waerdamme.

Hvileperioden skulle anvendes til uddannelse i åben kamp »da denne form for uddannelse havde lidt meget under stillingskrigen«. Der var foruden enkeltmands uddannelse, appeller, undervisning, marchøvelser, forpost- og patruljeøvelser og kampøvelser. Ofte blev de øvende bataljoner opsøgt af højere foresatte, især divisionskommandøren.

Om livet i kvartererne fortæller Unteroffizier Fritz Diehl 5/213 en betegnende episode, der samtidig udgør et interessant kapitel i bogen om »den tyske soldats barbarisme«.

Nu også lidt om den tyske barbarisme. I marts 1916 var vi trukket tilbage og havde hvilekvarter i Beernem ved Brügge. Hornist Blech fra 5. Kompanie lå i et hus, hvor en ældre kone var sy af gigt. Ydermere havde hun sprukne hænder, der var forbundet. Konen var altså hjælpeløs som et barn. Hornist Blech plejede hende da også som et barn. Han delte sin mad med hende, hvorunder han måtte made hende, redte hendes seng og gjorde i det hele taget alt husligt arbejde. Intet kunne holde ham fra at se til sin »lille mor« når det var tid.

Alt for hurtigt fløj dagene i de små flamske byer og landsbyer, og alligevel var det en tid, der længe huskedes af regimentets soldater.

Fra Ersatz-Bataillon Reserve 75 i Bremen returnerede den 2. marts til regimentet Lt. Struck (1. Komp.), Lt. Steffens (5. Komp.). Den 7. marts returnerede Lt. Meeres, hidtil Feldrekrutendepot Brügge og blev tildelt 4. Kompanie. Lt. Holstein blev den 6. marts som overtallig forsat til Ersatz-Bataillon R.75 i Bremen. Oberstleutnant v. Werder blev den 11. marts tildelt orlov i Tyskland i forbindelse med en operation. Kommandoen over regimentet blev overtaget af Hauptmann v. Hammerstein indtil den udpegede afløser, Major Noell (Jäger 17) ankom den 15. marts.

Opstillingen af talrige nye MG-enheder i Tyskland og i etappen krævede yderligere afgivelser af krigstrænede MG-skytter og fører, der blev taget fra felthæren. Således måtte MGK/213 den 29. februar afgive 1 underofficer og 3 skytter til MG-Scharfschützentrupp 130 i Beverloo, den 2. marts Lt. Rähling, 2 Gefreiter og 4 skytter til MG-Scharfschützentrupp 124 i Oberhofen, og igen den 4. marts 1 Gefreiter og 2 skytter til samme enhed. Som erstatning modtog MGK den 1. marts 1 underofficer og 7 mand fra 2 Ersatz-MG-Kompanie Lübeck. Fähnrich Huhnstock, MGK, blev den 10. marts efter dekret fra krigsministeriet udnævnt til Leutnant fra den 4. marts 1916 at regne.

Allerede den 9. marts under et besøg hos II/213 havde divisionskommandøren stillet i udsigt, at armekorpsset meget snart igen ville blive indsat i fronten, og endnu engang underlagt 4. Armee på dennes sydlige fløj omkring Wytschaete.

Den 12. marts indtraf den ventede befaling, og den 14. fandt transporten af regimentet sted: Kl. 0630 forlod I/213 Oedelem og nåede kl. 1430 frem til belgiske Comines, hvor den kom i kvarter.

III/213 marcherede om formiddagen den 14. til Thourout, indladede her og blev transporteret til Werwick. Herfra marcherede bataljonen til Bousbecque og indkvarteredes her i en fabrik. (kl. 17).

II/213 forlod først kl. 1854 banegården i Beernem og nåede Werwick-Sud kl. 22. Herfra marcherede den ligeledes til Bousbecque, hvor den indrettede nødkvarter i en papirfabrik. Klokken var 1 om natten før alle var kommet til ro.

* * *

Wytschaete

Altså hed den nye skæbne for XXIII. Reserve-Korps, og dermed R.I.R. 213, endnu engang »Flandern«. Det var imidlertid et andet Flandern, ikke det flade land syd og vest for Houthulst skoven med dens lave grundvandsstand og ringe højde. Øst og sydøst foran den dal, hvori den hårdt omstridte by Ypres ligger, rejser sig et højdedrag på omkring 60 meters højde, der fra øst spærre udsynet mod den gamle handelsby. På denne højderyg ligger byerne og lokaliteterne Messines, Wytschaete, St. Eloi, Hollebeke, Zillebeke, Hooge – alle navne, der vækker tusind minder i hjerterne på en soldat fra 213. Stik nord for St. Eloi gennemskæres højderyggen af en kanal – Ypres-Lys-Kanalen – der fra Comines og Werwick forbinder Lys med Ypres, nord for byen forsætter i den af alle 213'ner velkendte Yser-Kanal og ved Drie-Grachten forsætter i den kanaliserede Yser. Fra sænkningen omkring Lys-Kanalen stiger landet i flere bølger op mod højderne ved Wytschaete (Wytschaete betyder »lang udsigt«), og

danner med mange spredte gårde og huse, talrige levende hegn og hække, et venligt landskab, der ikke er uden en vis tiltrækning.

Da 4. Armee i oktober 1914 under Hertug Albrecht forsøgte at trænge igennem nord for Ypres, men blev forhindret i den afgørende succes af kunstige oversvømmelser, iværksatte den øverste hærledelse et nyt fremstød syd for Ypres. Til dette formål havde de dengang nyformeret Hærgroupe Fabeck, som skulle indsættes i det rum mellem 4 og 6. Armee, der hidtil havde været dækket af hærkavaleri. Målet skulle være et gennembrud af den fjendtlige front, og dermed opnå en afgørelse på kampene på vestfronten. Angrebet fulgte den 30. oktober 1914 og førte til en hel række af hårde og forbitrede kampe, hvori tropper fra alle dele af Tyskland deltog. Preussen, Bayern, Saksen og Württemberg forsøgte at gennemtvinge en afgørelse. Ganske vist erobrede de i pragtfuld storm Hollebeke, St. Eloi, Zandvoorde, Oosttaverne, ganske vist stormede de mod de beherskende højder ved Messines og Wytschaete, og erobrede begge de brændende byer skridt for skridt under rasende gadekampe, men det endelige mål blev ikke nået. Fjendens talmæssige overlegenhed var for stor, og stormen havde kostet megen blod blandt egne tropper under forsøget på igen at opnå handlefriheden i bevægelseskrigen. Da A.O.K. 4 den 17. november besluttede at afbryde den blodige kamp, var de højdedrag, der omslutter Ypres dalen fra øst og sydøst, inklusiv Messines og Wytschaete, fuldt og helt på tyske hænder. Ypres lå næsten håndgribelig nær for deres fødder, og selvom den ikke var nået, var det ikke længere muligt for fjenden i Ypres lommen at samle kræfter til et fremstød. Men over den nåede højdelinje ragede truende Kemmelberg massivet, fra hvis højder fjenden kunne se langt ind i det tyske bagland, og ligeledes havde indsigt i den forreste tyske stilling. Det måtte på godt og ondt tages med i købet. Resultatet af kampene var den såkaldte Wytschaete bue, hvis form altid blev os helt klar, når vi ved nattetide marcherede mod fronten ad vejen Houthem – Oosttaverne – Wytschaete, og så lyskugler gå til vejrs og hænge i bue langs fronten foran os. Herved kunne man tydeligt se, hvad der fremme i graven ikke kunne observeres af den enkelte: at denne nye front dannede en kile ind i den fjendtlige linje, og man forstod, hvorfor englænderne under de senere kampe netop udså sig så brændende denne del af fronten.

XXIII. R.K. blev indsat i et afsnit, der havde højre fløj øst for St. Eloi og venstre fløj syd for Messines. Korpset indsatte 46. R.D. til højre og 45. til venstre, altså modsat som i det gamle afsnit Boesinghe – Luyghem. På tidspunktet var Afsnit Messines – Eloi besat af XIII. A.K. med 117 (til venstre) og 123 I.D. (til højre). For 46. R.D. betød det altså afløsning af 123 I.D. fra Saksen, der på tidspunktet bestod af regimenterne RIR 106, IR 178, RIR 244 og IR 182. Korpsets afsnit var opdelt i 8 regimentsafsnit, der fra højre mod venstre havde betegnelserne I – VIII. 46. R.D. skulle besætte Afsnit I-IV, som var besat af sakserne. R.I.R. 213 skulle igen holde venstre fløj af divisionen, der fra højre indsatte R.I.R. 216 (med Jäger 18) i Afsnit I, R.I.R. 214 i Afsnit II, R.I.R. 215 i Afsnit III og R.I.R. 213 i Afsnit IV. Regimentet skulle derfor afløse IR 182.

Hvilekvarterer blev overtaget i relation til frontafsnit. 214 og 216 (92. R.B.) fik tildelt Werwick, 213 og 215 (91. R.B.) belgisk-Comines. Denne by (6.000 indbyggere) lå den frugtbare dal omkring Lys, en sideflod til Schelde, og var kun delt fra fransk-Comines (12.000 indbyggere) af den vandrige flod. Begge byer var på tidspunktet stadig beboet, og havde i fredstid været byer med en omfattende handel og livlig grænsetrafik. Herom vidnede talrige fabrikker og store bygninger. Derfor gav den for de tyske tropper muligheden for en mere behagelig indkvartering i forhold til Terrest og Hoogkwartier, og der manglede endda ikke valgmuligheder. I foråret 1916 var dobbeltbyen stadig temmelig forskånet for fjendtlig beskydning, som imidlertid i løbet af sommeren kontinuerligt øgedes.

Korpsbefalingen fra den 9. marts 1916 vedrørende afløsningen i Afsnit Eloi – Wytschaete – Messines bestemte i Punkt 4, at enheder før indrykning, gennem fremsendte officerer forinden skulle skaffe sig et grundigt kendskab til deres nye afsnit. I deres tilsvarende befaling af 11. marts 1916, befalede derfor 46. R.D., at regimentskommandører, bataljonskommandører og kompagniførere fra de i første linje indsatte bataljoner, dagen før regimenternes aftransport, skulle begive sig til Werwick for her at blive indgående informeret om deres nye afsnit. For R.I.R. 213 kom I. Bataillon på tale som første indsatte bataljon, Hptm. Plange, hans 4 kompagniførere og en officer fra hver af MGK (Lt. Scherer) og MWA (Lt. Höllwig) kørte derfor den 13. marts til Werwick, herfra til Comines og om morgenen den 14. til fronten, for her at besigtige stillingen og overtage den. Adgangsvejen over Houthem – Oosttaverne til Wytschaete tiltalte dem, da det i dækning af højdedraget var muligt at køre næsten helt frem til Wytschaete. Om så dårligere var indtrykket af stillingen, der af en beretning fra 92. Res.Brigade (Oberst Maercker) betegnedes: »det er påfaldende, hvordan styrke og udbygning af forsvarsanlæg aftager frem mod fronten. Skudsikre dækninger til stabe, reserver og artilleri er der vidtgående sørget for. Infanteriet i den forreste linje har hidtil ingen beskyttelse modtaget«. (92. R.Bd I/1351, hemmelig, af 19. marts 1916). Generalmajor v. Eisenhart begynder hans beretning i 91. R.Br. (268/I af 15. marts 1916) med ordene: »Stillingen gjorde ved overdragelsen et ubehageligt indtryk«. Ganske vist havde den afløste 123 I.R. i sin beretning af 9. marts 1916 (I/3084) indrømmet: »123

I.D. stilling er ikke i en god forfatning«. Imidlertid kunne dens undskyldning om, at de fuldt ud erkendte mangler ikke var afhjulpet på grund vandforholdene, på ingen måde finde forståelse hos 46 R.D. og dens regiment; vandforholdene i deres gamle afsnit havde været lang værre end i Wytschaete afsnittet. Og alligevel havde vores regiment her gennem utrættelig, flittigt arbejde etableret en god stilling med mange skudsikre beton-dækninger. Ødelæggende for 123. Division var beretningen fra A.O.K. 4's General der Pioniere, der betegnede tilstanden af stillingen som »mangelfuld«. I kapitlet om dræning, blev det noteret, at det »overalt var let mulig«, og alligevel ville den afløste division undskylde sig med vandforholdene. Stemningen i 46. R.D. overfor de afløste enhed blev meget hurtig dårlig som mandskabet overtog den forsømte forreste linje – på anden måde kan tilstanden ikke beskrives – og mange en velovervejende forbandelse fulgte dem. Efter utallige natlige arbejdstimer følte man sig med rette direkte bedrøvet. Til

afsnit IV ved IR 182 førte den såkaldte »Schweinle-Steg« som forbindelses/adgangsgrav til første linje. Denne startede langs den store vej Armentières – Ypres, der fulgte den nævnte højderyg øst for Wytschaete. Omkring 150 meter nord for vejkrydset øst for Wytschaete startede løbegraven, hvis gode tilstand i første omgang snød de nyankomne omkring tilstanden af den samlede stilling. Schweinle-Steg gik mod nordvest forbi Wytschaete, fulgte et stykke den såkaldte »Sachsengraben« frem til vejen Wytschaete – Vierstraat, fulgte denne tæt forbi Hospice omkring 800 meter videre til vejgaflen ved den såkaldte »Rote Villa«, hvis ruiner rummede kommandostationen for kampbataljonen. Her udgik til højre den såkaldte »Claus-Weg«, der mod nord gik gennem Hessenwald, mens til venstre den såkaldte 2. linje strakte sig gennem Zahnstocherwald. Hovedparten af den forreste linje i Afsnit IV lå på begge sider af vejen mod Vierstraat på skråningen vest for Hessenwald og Zahnstocherwald, næsten på 40-meter linjen, med et fremspring ved Hollandsche Schuur Ferme. Afsnittet havde i luftlinje en bredde på omkring 1.100 meter, men var i virkeligheden over 1.500 meter. Gravene i forreste linje havde lidt meget under artilleri og regn, og var flere steder ikke gennemgående, andre steder så lav, at den ved dagslys kun kunne passeres sammenbuktet eller krybende. Igen på andre steder var den så smal, at eksempelvis borttransport af sårede ikke var mulig. De få disponible dækninger var ikke engang sikre mod sprængstykker. Traverser eksisterede dårligt, men til en hvis grad opvejet af linjens knækkede mønster. Pigtrådshindringerne var middelmådige, om end bedre end hos højre nabo (215). Utilfredsstillende var speciel MG-stillingerne, hvilke var opdelt i dag- og i natstillinger. Dagstillingerne lå i det bagved liggende terræn, hvorfra det var muligt at skyde overskydninger. Imidlertid var hele systemet af MG-forsvar omstændigt og derfor upraktisk. Dækningsgraven, anlagt bag forreste grav, havde en tilsvarende tilstand. For at kunne udnyttes, manglede den frem for alt forbindelsesgrave til forreste linje. Også her var de få dækninger dårlige. 2. linje (mellemlinjen) strakte sig gennem Zahnstockerwald begyndende ved Dingelreiter-Hof rundt i kanten af Hessenwald. Den stod for største delen under vand, men var også på stedet jævnet med jorden af den kraftige beskydning, der lå over den.

3. Linje gik tæt vest for Wytschaete omkring denne by og nåede mod nord gennem Sachsengraben, vejen Armentières – Ypres ved den såkaldte »Novemberfeste« og herfra langs Grenzwald. Den var ikke færdig, og havde ingen god hindring.

Hidtil havde der ikke været indsat minekastere i afsnittet, da IR 123 ikke disponerede over en selvstændig minekaster-kompagni og infanteriet ingen minekasterafdeling. Før af MW-Abteilung 213 stod derfor overfor en helt ny opgave, men måtte imidlertid først modtage nyt materiel, da minekasterne i den gamle stilling havde været permanente, og derfor var overdraget til afløsningen.

Nogenlunde således var det første indtryk, som de

første af 213's folk fik af den nye stilling under deres besigtigelse. Nu blev det også klart, hvorfor XXIII. A.K. var forblevet ved 4. Armee og indsat på dette sted. Ikke uden grund havde Hertug Albrecht rost korpsets arbejdsindsats i det gamle afsnit. Det var sikkert forventet, at korpset også i Wytschaete-afsnittet ville yde et grundigt arbejde, og genopbygge stillingen, men frem for alt overhovedet først at gøre den modstandsdygtig. Det var tydeligt for enhver, at stillingen ikke ville kunne modstå et alvorligt angreb med en nogenlunde artilleriforberedelse, og at anvendelsen af så mange værdifulde menneskeliv under de eksisterende stillingsbetingelser, egentligt ikke var forsvarlig. Det var kun godt, at soldaterne ikke tænkte så meget over dette, men var tilfreds, hvis det i øjeblikket gik nogenlunde godt.

I/215 sendte om morgenen den 15. samtlige delingsfører fra bataljonen til Wytschaete til yderligere opklaring af stillingen, og samme aften fra kl. 19 marcherede bataljonen frem til afløsning med 10 minutters afstand. Fra højre afløstes IR 182 i rækkefølge 1., 2., 3. og 4. Kompanie, mens bataljonsstaben selv indtog »Rote Villa«. Denne havde navn efter et hus tilhørende Dr. Gottschalk, indehaveren af Hospice Wytschaete, og bestod af to rummelige bølgeblikstuer, udstyret med elegante møbler hentet fra villaen. Fra stedet havde man en flot udsigt mod Ypres og Kesselberg. Kompagnierne blev anbragt med to delinger i forreste grav, mens den tredje var placeret i dækningsgraven (1b-linjen).

Ved middagstid samme dag (15.) kørte II/213 med feltbane fra Bousbecque til Comines og marcherede herfra også frem for at afløse I/182 i beredskab. Kun to kompagnier fra beredskabsbataljonen lå samlet i stillingen, 5/213 ved Claus-Weg og 6/213 i dækninger i Schweinlesteg, mens 8/213 lå i Pillegrems Ferme (halvvejs mellem Houthem og Wytschaete) og to delinger af 7/213 endda forblev indkvarteret i Comines. En deling fra 7/213 kom i November-Feste. Stab II/213 var placeret i en dækning i Slotspark Wytschaete.

Ligeledes den 15. marts fik III/213 ordre til inden aften at nå den belgiske del af Comines, hvor den skulle være divisionens reserve. Bataljonen marcherede derfor over Werwick frem til de nye kvarterer, hvortil den ankom om aftenen. 9. og 10. Kompanie blev underbragt i stenbarakker, 11. og 12. i borgerkvarterer, alle vekselkvarterer med I/213. Officerer fik enkeltkvarterer. Indkvarteringen var gennemgående god.

MGK kom den 14. i kvarter i den såkaldte Godshuis-Ferme og MWA i banegårdsbygningen. Fra den 16. marts kom MGK i et stort område på vestsiden af Leipziger Strasse tæt ved banegården.

Den første stillingsperiode (I/213) gik generelt roligt. Hele den beklagelige tilstand af stillingen blev imidlertid klart for regimentet. Der udover gjorde de en uhyggelig opdagelse, og lærte ved selvsyn en ny afart af udslettelseskrigen: minekrigen. I venstre fløjkompagni (4/213) afsnit var der et minekrater, resultatet af en tysk sprængning til forsvar mod fjendens mineaktivitet og for at ødelægge en tunnel. Og 213'erne så også de hemmelighedsfulde

skakter flere steder i stillingen, hvorfra minører slæbte sække med den blå ler til overfladen. Her førte lyttetunneler ned i jorden for at følge den længst fastslåede, flittige fjendtlige mineindsats, og i givet fald for at ødelægge hans tunneler gennem kontrasprængninger. De engelske tropper havde hjemme gennem århundreder været beskæftiget med minedrift, og udnyttede nu fordelene ved deres stillingers placering, der lå dybere i forhold til de tyske, og ville på denne måde bekæmpe den fjende, de ikke på anden måde kunne ryste. Det er en soldats egenart, ikke at gøre sig store tanker om den øjeblikkelige situations risiko, så den uhyggelig opdagelse - at de bogstaveligt sad på en krudttønde - har næppe foruroliget mandskabet sønderligt. Hvor risikabel situationen i virkeligheden var, bevi- ste imidlertid hændelserne kort efter, men kom for alvor frem, da englænderne i juni 1917 sprængte hele Wytschaete-stillingen i luften, og dermed erobrede den for dem meget ubehagelige Wytschaete bue.

Kamphandlerne disse dage bestod hovedsageligt af minekastere og geværgranater. Om natten var også infanteri- og MG-ild ofte ret heftig. Da infanteriets observatører enstemmigt meldte, at fjendens skanseaktivitet var betydelig og hans skansende enheder ikke holdt sig tilbage med at gå over åbent terræn, beordrede division en livlig indsættelse af artilleri, infanteri og minekastere for at opnå en ildoverlegenhed overfor fjenden. Man fik indtryk af, at eget artilleris indsats havde været meget begrænset for ikke gennem denne ild at udfordre fjenden (krigsdagbog 46. R.D.). Gennem egne lytteapparater (Arend-Apparater) blev det hurtigt (23. marts) fastslået, at fjenden havde kendskab til afløsningen af 123 ID, men endnu ikke til den afløsende enheds identitet, men han talte betegnende om »livlig infanteri«.

Om natten 18./19. marts forsøgte en fjendtlig patrulje at nærme sig minekrateret på venstre fløj af regimentet. 4/213 afviste den let med håndgranater og infanteriild. Med afløsningen om natten 19./20. marts var der sket en forskydning af afsnit med en kompagnibrede til højre. Samtidig blev regimentets nye Afsnit III, mens Regiment 215 nu overtog venstre fløj af regimentet (Afsnit IV). Derfor blev denne nat kun 1., 2. og 3. Kompanie afløst af 10., 9. og 12. Kompanie, mens 4/213 forblev endnu en dag i stillingen. Den følgende nat afløse derfor 11/213 et kompagni fra Regiment 215, mens samtidig på højre fløj 4/213 blev afløst af et kompagni fra 215. I. Bataillon gik i beredskab (1. i Pillegrams-Ferme, 2. og 3. Claus-Weg og Schweinle-Steg, 4. i Novermberfeste). II/213 kom i hvilekvarter i belgisk Comines. Igen forløb III. Bataillons stillingsdage roligt og uden særlige begivenheder. Den 20. marts flyttede staben for beredskabsbataljonen til B2.Hof, 1/213 blev den 21. flyttet fra Pillegrams-Ferme til B.2-skoven og her underbragt i dækninger.

Efter endt afløsning natten 23./24. marts havde II/213 overtaget forreste linje (fra højre 1., 5., 6., 7. og 8. Kompanie), III/213 i beredskab (11. i Claus-Weg, 9. Schweinle-Steg, 10. Novemberfeste, 12 og stab i B.2-hof og skoven.) I/213 kom i hvilekvarter i Comines. Med divisionsbefaling af 24. marts (I. 34/16) blev der befalet opstillet 4 Ladungs-Werfer-Abteilungen indenfor divisionen, altså én for hvert regiment. Disse afdelinger blev underlagt Minen-Werfer-Kompanie 246, altså udenfor regimentets direkte befalingskompetence. Hver af afdelingerne bestod af 2 officerer, 1 Vizefeldwebel, 7 underofficerer, 13 Gefreiter og 70 mand. De var udrustet med de såkaldte Center Ladungswerfer og var en væsentlig forstærkning af divisionens skyttegravs kampmidler. Fra R.I.R. 213 blev afgivet Lt. Hollburg 1/213 og Lt. Göttisch 12/213.

De næste dage, 24, 25. og 26. marts forløb uden begivenheder, der kræver særlig beskrivelse. Kampaktiviteten var normal, der blev ivrigt skanset og arbejdet på genrejsning og udbygning af stillingen, der af den vedvarende regn og den lejlighedsvis artilleribeskydning havde lidt store skader. Midlertidigt havde 46. R.D. til skansning fået underlagt R.I.R. 242 (XXVII. R.K.), der hver nat stillede 6 kompagnier til arbejde i Afsnittet (21.-26. marts). Også konstruktionen af betondækninger, som man fra Boesinghe-afsnittet havde gode erfaringer med, blev påbegyndt. For så vidt det var de kæmpende enheder bekendt, var der intet der tydede på, at der forestod begivenheder, der for alvor ville kunne forstyrre den igangsatte, roligt udviklede regelmæssige afløsningsturnus. II/213 glædede sig allerede til den forventede afløsning om aftenen den 27. marts, da den gryende morgen denne dag stak en pind i hjulet. Kl. 0515 rystede jorden pludseligt, eksplosioner bragede, så man kunne tro, en tung granat var slået ned lige ved siden af dækningen. Men det var lagt værre, og konsekvenserne var der ingen i 213 der endnu kunne bedømme omfanget af. Man kunne kun erkende, at eksplosionerne ved højre nabo - R.I.R. 214 og Jäger 18 - var blevet fulgt af en forfærdende trommeild over de tyske stillinger. Hvad var der imidlertid sket?

* * *

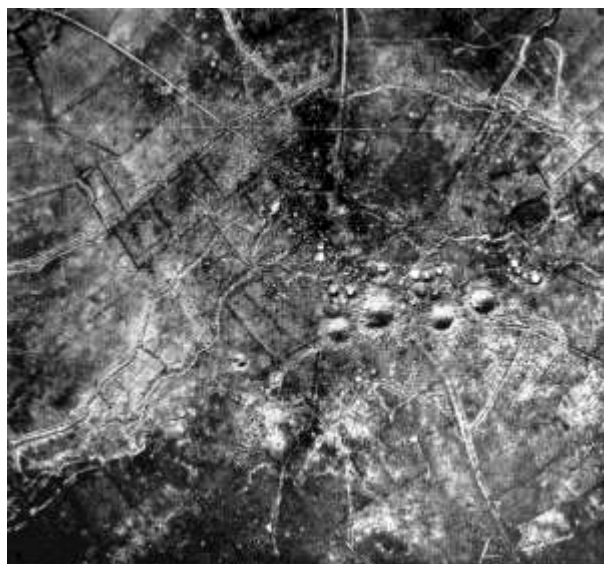
St. Eloi

Ifølge 46. R.D. krigs dagbog meldte den 23. marts den tung signalstation Moorslede (»schwere Funkstation) (A.N.A.), at fjenden påfaldende mange steder med flyobservation havde beskudt eller indskudt sig mod St. Eloi stillingen. Den 25. marts havde en Arend-station opfanget engelske samtaler, hvoraf det fremgik, at fjenden et eller andet sted gravede miner. Den nærmere placering kunne imidlertid ikke fastlægges. I egne minegange kunne der ikke fastslås fjendtlig aktivitet. Særlige mine-aflytningsapparatur var endnu ikke disponibel i stillingen. Der brede sig naturligvis en vis bekymring i de højre stabe (korps og division), da man i den uafklarede situation ikke vidste, hvordan der kunne træffes modforanstaltninger. Et større ildoverfald, der den 23. marts på ordre fra XXIII A.K. rettedes mod de fjendtlige stillinger ved St. Eloi, hørte formodentlig til de modforholdsregler, der kunne træffes. Den 26. anmodede division om to mine-aflytningsapparater, som ankom dagen efter, men da var det allerede for sent. Kl. 0515 havde modstanderen sprængt de tyske stillinger foran det vejkrøds, der gik under navnet St. Eloi, i luften. Der var gravet et minegalleri på omkring 500 meter under den tyske 1a-linje til på højde med 1b-linjen. Ved sprængningen blev 1b-linjen totalt ødelagt, mens en samtidig iværksat trommeild næsten totalt ødelagde 1a-linjen og for størsteparten gjorde besætningen ukampdygtige.

På denne uheldige dag havde det sprængte afsnit været holdt af Reserve-Jäger-Bataillon 18. Det drejede sig om afsnit I, altså højre fløj af divisionen. Tilslutning til højre var IR 124. Af bataljonens 16 officerer, 88 Oberjäger og 780 mand var der kun 4 officerer og 271 oberjäger og mænd tilbage. 182 mand faldt i fangenskab, så blodige tab omfattede 427 officerer og mænd.¹⁾

Hele den 27. marts var situationen i afsnittet stadig fuldstændig uafklaret. Enhver signalforbindelse var ødelagt, forbindelsesveje totalt sønderkudte og stod delvis under vand, og der lå stadig en kraftig ødelæggelsesild over hele området. 46. R.D. dagbog optegner en hele række meldinger, der imidlertid for en dels vedkommende var så indbyrdes modstridende, at der ikke kunne dannes et klart billede. Kun var det tydeligt, at det var lykkedes fjenden at trænge ind efter sprængningerne. Kl. 16 indgik befaling fra 92. Brigade til håndgranatgrupperne fra Regimenter 214, 216 og 124 om at generobre det tabte terræn. Imidlertid var det dem umuligt at trænge frem gennem de totalt ødelagte grave og den vanvittige engelske artilleriild. Det tyske forsvar på denne skrækkens dag måtte i det store og hele derfor begrænses til en heftig artilleriild for at gøre livet for modstanderne så ubehageligt som muligt, og for at forhindre ham i yderligere fremtrængen. For natten blev der befalet etablering af en ny stilling til afspærring, og stillet reserve til rådighed.

præstige eller ære, men en omstændighed, hvoraf hele stillingen meget afhængig. Den 28. marts bragte gennem patruljer, udsendt i løbet af natten, gennem observationer fra artilleriets- og infanteriets observationsstader, men

¹⁾ I alt blev der anvendt 33 tons sprængstof i de seks miner: 1: 5400 kg, 2: 6100 kg, 3: 14.000 kg, 4: 6800 kg og 5: 820 kg. Fra den engelske side var tunneler gravet i 15-20 meters dybde. Det største i dag er Krater 2, der danner en sø med en diameter på 40 meter og en radius på 1200 meter. Se kortet side 206. oa.

Stillingen ved St. Eloi havde ligget på en mindre højderyg, og havde gjort det muligt herfra at beherske den vigtige adgangsvej til Ypres. En anden ulempe ved en fjendtlig beherskelse af området var, at Tommy herfra kunne overskue et betydeligt område af den tyske bagland. Det var formentlig forklaringen på, at de engelske minearbejdere netop havde sprængt på dette sted af Wytschaete – Ypres fronten. Det forklare imidlertid også, hvorfor den tyske ledelse satte så meget ind på en generobring af det oprindelige linje. Det drejede sig her ikke om divisionens frem for alt fra luftrekognoscering, nogenlunde klarhed over situationen. Billederne viste, at fire store og et mindre miner havde revet store kratere i jorden.

Divisionen gav disse numrene 1-5 fra højre mod venstre (ganske vist først venstre mod højre, men rettet den 30. marts). Af disse lå to (1 og 2, hhv. 3 og 4) til højre og venstre for vejen Warenton – Ypres, der hvor 1. og 2. tyske grav (1a og 1b-stilling) havde ligget, mens den 5. lå sydvest herfor mellem den tyske og den engelske stilling.

Også Reserve-Jäger-Bataillon 18 skæbne blev efterhånden mere klar. Den havde under dens kommandør, Hauptmann Stoffleth været indsat i rækkefølge 1., 2., 3. og 4. Kompanie. Værst var det gået ud over 3/18 stilling, 2/18 var næste helt ødelagt, og det samme var store dele af 4/18. I det omfang, de overhovedet havde overlevet, havde jægerne forsvaret sig forbitret, men måtte efter hård kamp overgive stillingen til fjenden. Englænderne var *Northumberland Fusiliers* fra 23. Division, forstærket af 3. Division. Om det indtryk, de fangne jægere havde gjort, viser følgende artikel i *Morning Post*. Samtidig viser avisudsnittet imidlertid også, hvor meget fjenden spekulerede i misundelsen mellem de tyske stammer ved at spille den ene ud mod den anden:

Den 28. marts tidligt ankom til et divisionshovedkvarter tyske fanger, der havde overlevet den firedobbelte sprængning ved St. Eloi. De stammede alle fra Schleswig-Holstein og gjorde et fuldgældigt indtryk. De tilhørte alle 18. Jäger-Bataillon. To af dem bar stolt den nye tyske shrapnelhjelme, der ser ud som en London brandmandshjelm, de øvrige flade huer, der tilsyneladende bæres i stedet på Pickelhaube. Disse fanger, der fra top til tå var dækket af jord, så ud som fugleskræmsler, men blev alligevel af de britiske tilskuere erkendt som noget særligt og meget godt behandlet. De så imidlertid heller ikke så rå ud som de bredskuldrede preussere eller så gnaven ud bayernerne. – Minesprængningerne ved St. Eloi var i det hele taget en triumf for de britiske pionerer. Den tyske grav blev ganske enkelt blæst væk. Jordmasser spærrede alle adgange, så de overlevende ikke kunne undløbe derfra og ingen forstærkninger kunne få.

Resterne af Jäger-Bataillon 18, i det omfang de ikke var faldet i hænderne på fjenden, blev natten 27./28. marts afløst af 216, hvis man overhovedet her kan tale om en afløsning, og trukket tilbage til reformering. En svag rest af 2/18 kom først den 29. tilbage.

Da man den 28. marts havde fastslået de 5 kratere, var det stadig uafklaret spørgsmålet, om englænderne holdt alle eller kun en del af kratere besat. Den 28. mente man på baggrund fra meldinger fra Reg. 214, at Krater 4 skulle være ubesat, men måtte om natten 28./29. konstatere, at alle kratere var på fjendens hænder. Fejltagelsen var opstået derved, at en håndgranatgruppe fra 214 fejlagtigt havde taget et stor granatkrater for sprængningskrateret (Krigsdagbog 46. R.D.).

Allerede inden klarhed over situationen stod det på forhånd klart, at man ikke kunne overlade fjenden de gunstige højder ved Eloi, men den 28. marts forhindrede det dårlige vejr, den endnu ikke afsluttede fuldstændige afklaring af situationen og endeligt også udmattelsen af de deltagende tropper (R.I.R. 216 og 214) i et planmæssigt fremstød mod kratere. Gennem et dristigt angreb og med håndgranatgrupper lykkedes det imidlertid 216 i løbet af den 29. marts at generobre Krater 1. Yderligere forsøg af 214 og 216 at udvide denne succes mislykkedes natten mellem 31. marts og 1. april, så situationen i kraterområde forblev uændret. Modsat var fjenden også alt for sej til uden videre at affinde sig med taget af Krater 1. Allerede den 1. øgedes artilleriet og minekasterne betydeligt deres ild over krateret og omkringliggende grave. Også den 2. april var fjenden meget livlig, og artilleriobservatører kunne konstatere koncentration af fjender i Krater 2, som man fra tysk side måtte forvente et nyt engelsk fremstød. Om natten 2./3. april øgedes beskydningen yderligere og i de tidlige morgentimer den 3. april mistede man kontakten til Krater 1. Forstærkninger, ammunition og forplejning kunne ikke komme igennem selvom de på de kraftigste savnedes. Omkring kl. 8 brød fjenden ind i krateret, og den tapre besætning fra 216 brød sammen under fjendens overmagt efter timelang forbitret forsvar. Krater 1 var igen gået tabt, og englænderne havde igen etableret resultaterne fra den 27. marts. Længere frem vovede han sig ikke. Med denne status forblev situationen langs kratere frem til den 6. april.

Så vidt den (med vilje kortfattede) skildring af selve sprængningen ved St. Eloi og de umiddelbare følger. De ramte i første omgang 92. Reserve-Brigade, men var naturligvis ikke uden kraftig indvirkning på også 91. Brigade, og dermed kommer vi tilbage til begivenhederne ved Reserve-Infanterie-Regiment 213.

De voldsomme sprængninger havde naturligvis alarmeret begge de to stillingsbataljoner (II og III). Det kunne imidlertid hurtigt konstateres, at fjenden i eget afsnit forholdt sig fuldstændig rolig, og at intet var sket. Imidlertid afslørede den voldsomme artilleriild, at der på højre fløj af divisionen var skete alvorlige hændelser. I løbet af

Krater III ved St. Eloi efter udbygning som dækning. 1916

Wehrmann Heuer 11/213
under afhentning af mad
i Afsnit Bellewaarde.
1917

Kemmelberg fra Wytschaete. 1929

Det største krater ved St. Eloi. 1936

Broen over Lys i Comines. 1937

dagen blev enkeltheder omkring kampene ved St. Eloi meddelt, i det omfang disse var kendte. I 213's stillinger forblev det roligt hele dagen, men naturligvis var alt alarmeret, da man måtte forvente at fjenden havde lagt vidtgående planer. Skytterne i II/213 beskød ethvert lønnende mål, ligesom man også i løbet af natten med fastspændtegeværer forsøgte at gøre livet så surt som muligt for fjenden. Den stærkest påvirkede af situationen var bataljonen i hvil (I.). Den modtog kl. 0700 alarmbefaling fra Divisionen, og rykkede øjeblikkeligt til Houthem som divisionsreserve. Her stod den klar hele dagen og kom ved mørkefald i nødkvarter i den i forvejen stærkt belagte by. Efter en ubekvem nat kom den 28. marts kl. 0900 befaling til, at hvilebataljonen skulle rykke tilbage til kvartererne i Comines, stadig som divisionens reserve. Om eftermiddagen kl. 16 afholdt Hptm. Plange et møde for officerer, underofficerer og gruppeførere, hvori han orienterede om situationen i St. Eloi. Den planlagte afløsning natten 27./28. marts var på grund af den spændte situation aflyst. Den følgende nat blev alle bataljonens fire kompagnier sendt frem for at skanse i Afsnit I (216) og retablerer de sønderskudte stillinger. Der blev ikke nået ret meget denne nat, da ingen rigtig vidste besked, og den vedvarende beskydning ikke gjorde en planmæssig udnyttelse af arbejdskraften mulig. Ydermere regnede det i stride strømme. 3/213 havde 7 sårede på grund af artilleriet, heraf den ene alvorlig. Den 29. blev I/213 underlagt 92. Brigade. Telefonen var konstant bemanded med en officer, men den forventede indsættelse blev ikke til noget. Modsat blev for natten til den 30. marts den planlagte afløsning befalet gennemført. Dette skete i to trin, idet 1. og 3. Kompanie kl. 1930 og 2. og 4. Kompanie kl. 2230 rykkede frem fra Comines.

Afløsningen skete ordnet, men langsomt. I/213 kom i forreste linje, II/213 i beredskab (Clausweg, Schweinlesteg og Novemberfeste), III/213 til Comines. Langsommeligheden i afløsningen fremgår ved, at eksempelvis 12/213 først kl. 10 om formiddagen den 30. marts nåede dens hvilekvarter.

Den næste stillingsperiode mellem 30. marts og 2. april gik endnu engang således, at det var bataljonen i hvil (III.) der blev pålagt de sværeste opgaver. Fremme i stillingen herskede relativ ro, da modstanderen anvendte alle sine kræfter i 92. Brigades afsnit. III/213 havde derimod dårlig tid til hvile på grund af de nødvendige rigelige skansearbejder. Natten 1./2. april havde den et usædvanligt uheld. Den skulle denne nat sende to kompagnier (10. og 12.) til Wytschaete og to til Sterkte-Cabaret (9. og 11.) De delte sig ved Oosttaverne. Som 9. og 11. Kompanie ankom til det befalede sted, var vejvisere ikke på plads. Den daværende fører for bataljonen, Hptm. Förster, begav sig derfor til R.I.R. 214 kommandostation for at få direktiver for enhedernes anvendelse. Mens kompagnierne nytteløst afventede, blev 11/213 kolonne ramt af en shrapnel-fuldtræffer, der tilføjede den smertelige tab. 9 kammerater faldt som offer for denne tilfældige træffer (Betz, Bielfeldt, Gus, Holm, Leppin, Marock, Powierski, Steenbock, Wsitschusen), hvortil kom næsten 20 sårede. Det undrer ingen, at der efter denne ulykkelige episode ikke kom til arbejde for de to kompagnier. De vendte med uforrettet sag tilbage til Comines.

Det er begribelig, at bataljonerne under de herskende forhold hellere opholdt sig i forreste linje end i såkaldt hvil. Derfor hilste II/213 det på ingen måde velkommen, da de natten 2./3. april planmæssigt blev afløst og overgik i rollen som bataljon i hvil. III. Bataillon lå nu i forreste linje, mens I. lå i beredskab. II. Bataillon lærte hurtigt »glæden« ved at være i hvil nærmere at kende. Halvdelen af bataljonen var dårligt ankommet til Comines før den første alarmbefaling (efter kl. 4) indløb. Fjenden beskød gravene ved St. Eloi og det af 216 besatte krater 1 med en voldsom trommeild, og man måtte befrygte et kraftigt fremstød. 7. og 8. Kompanie, der endnu var under march mod Comines, blev undervejs indhentet af en cykelordonnans, og som resten af bataljonen sat i march mod Patinje-Ferme ved Houthem. Her tilbragte bataljonen sammenpresset resten af natten i stedet for de med længsel savnede kvarterer i Comines. Allerede under tilbagemarchen havde 8/213 på grund af shrapnel mistet Leutnant Lange (George). Den endnu ikke 20-år gamle løjtnant døde samme dag (3.) på Feltlazaret 11 i Bousbecque. (Den 27. marts 16 havde han fået tildelt *Mecklenburg-Schwerinsche Militär-Verdienstkreuz II. Kl.*). Kl. 9 kunne II/213 marcherer til Comines, der ovenikøbet den eftermiddag lå under kraftig fjendtlig beskydning. Enkelte huse gik op i flammer. Omkring kl. 21 kom der en ny alarm. Endnu engang tilbagelagde bataljonen vejen til Houtem, hvor den nødtørftig underbragt stalde og barakker til rådighed for Generalkommandoet i Caleute-Ferme. Her kunne II/213 den 4. og 5. april »nyde« hviledagene. Man gik ivrigt i gang med at indrette de kummerlige kvarterer nogenlunde beboelige, men hertil manglede der enhver form for materiel.

Fra stillingsbataljonerne var der for denne periode intet at bemærke. Af I/213 (beredskab) var 1. Kompanie underlagt R.I.R. 214 og placeret i B.2- skoven.

I mellemtiden var forberedelserne til en generobring af kraterne skredet videre frem. Som ovenfor nævnt gjorde placeringen af kraterne det muligt for fjenden at se langt ind i det tyske bagland, og det næsten med sikkerhed formodede fortsatte mineringsarbejde videre fra kraterne, krævede alene de lokale forhold en tysk tilbageerobring.

Hertil kom desuden det strategiske behov for fra starten at tilintetgøre englændernes offensiv, der formentlig var beregnet som en aflastningsoffensiv for Verdun ¹⁾.

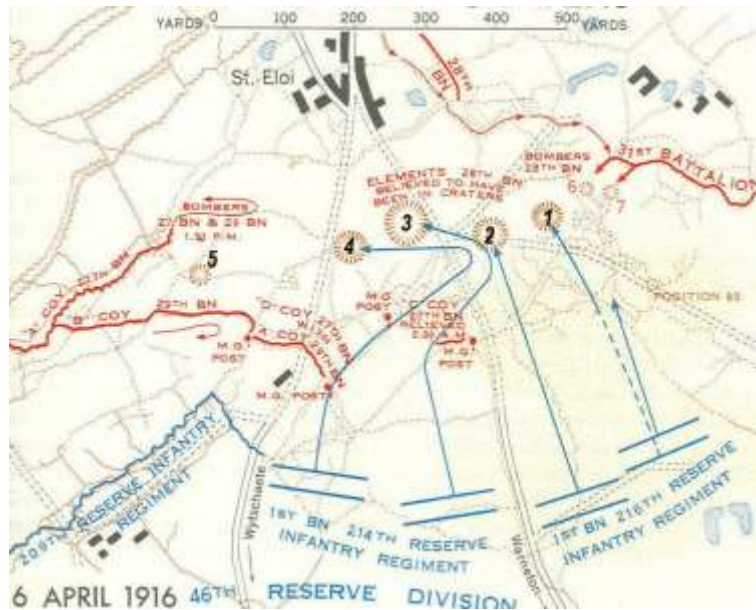
Den øverste hærledelse anerkendte betydningen af Eloi-kampene, og stillede de til tilbageerobring af stillingen usædvanlige hjælpemidler til rådighed, nemlig et flammekaster-kompagni (15. Kompanie/III. Garde-Pionier-Bataillon) og Gas-ammunition til artilleriet, hvis antal af batterier blev forstærket gennem en række tunge batterier. Ifølge befaling udarbejdet af artillerikommandøren ved XXIII. Reserve-Korps, blev i alt over 50 batterier indsat i angrebet på kraterne.

Samtidig fik divisionen underlagt 245 Infanterie-Brigade bestående af IR 182 og IR 106, tilhørende 123 Infanterie-Division. Begge regimenter blev tildelt 92. Reserve-Brigade. Den 4. april efterlyste Generalkommando XXIII. R.K. forslag til en generobring, og pressede for en snarlig gennemførelse. Tilsyneladende blev generobring af kraterne til en æressag for 92. Reserve-Brigade, og fik derfor tildelt opgaven med gennemførelse af den egentlige storm. Om formiddagen den 5. april pressede generalkommandoet igen, og var ikke tilfreds med en gennemførelse sidst på eftermiddagen den 6. april, men beordrede det gennemført ved daggry. Af den grund udsendte Oberst Märcker (92. R.Brigade) befalingen til angreb, der i sine væsentlig punkter gik ud på, at Regimenterne 214 og 216 i Afsnit I og II skulle afløse Regimenterne 209, 182 og 106, og med I/216 besætte Krater 1 og 2 og med I/214 besætte Krater 3 og 4. De fjendtlige batterier skulle lammes med gasammunition, og kl. 0508 skulle den gamle 1c linje og kraterne beskydes med krumbaneild. Første bølge (hver to kompagnier) skulle iværksætte kl. 0508.

For de tapre stormkompagnier fra 214 og 216 lykkedes fuldkommen med deres opgave. Efter hvad de canadiske fanger fortalte – canadierne havde afløst englænderne i kraterne – blev angrebet støttet af artilleri og minekastere, hvis ild virkede ødelæggende. Derfor havde modstanden fra de svagt besatte krater ikke været overvældende. De sidste rester (3 officerer og 18 mand) faldt i fangenskab hos 92. Reserve-Brigade. De fleste kom fra 27. Canadian Battalion, 2. Canadian Division, der først den 5. april fra Kemmel havde afløst 3. Britiske Division. Den fine succes den 6. april fik fuld anerkendelse i den kommanderende general, Exz. v. Kathen i en dagsbefaling fra 9. april 1916, hvori han udtalte sin og Tysklands tak til de deltagende enheder. Håbet udtalt i befalingen, at det ikke skulle lykkes fjenden for anden gang at trænge ind i stillingen, skulle vise sig fuld og helt at gå i opfyldelse, hvori også Regiment 213 havde sin andel.

For 92. Brigade havde nu helt sikkert fortjent ro, og det tilfaldt søsterbrigaden 91. at overtage opgaven at holde vagt ved St. Eloi, efter at have haft relativ ro i deres afsnit Syd (III og IV). 92. R.B. skulle overgå i hvil i Wervick, og 91. R.B. afløses i dens nuværende stillinger af 245 Brigade – R.I.R. 215 af Reg. 106 i Afsnit IV, og R.I.R. 213 af Reg. 182 i Afsnit III. Stormenhederne fra I/214 og I/216 blev om aftenen den 6. april afløst af II/215, der besatte alle fire krater og med succes forsvarede mod en række canadiske patruljefremstød. Indretningen af kraterne til forsvar var naturligt meget vanskelig, primært fordi det endnu ikke var muligt at bringe materialer frem på grund af de manglende løbegrave bagud.

II/213 ved Caleute-Ferme blev om eftermiddagen den 6. april underlagt 92. Res.Brigade og fik ordre til med to kompagnier at skanse ved 214 og 216. Den overordentlig kraftig fjendtlige artilleri, der begribelig var nervøs, forhindrede et planmæssigt arbejde. 5/213 blev allerede ramt af en fuldræffer ved indrykning i Engels-Graven ved Lindebosch, som kostede Leutnant Steffens og vejviseren fra R.I.R. 216 livet og sårede 6 mand. Også 7/213 havde tab. Her faldt Vizefeldwebel Schneider.

¹⁾ I 46. R.D. krigsdagsbog hedder det under den 2. april 16: Den opfattelse vinder terræn, at sprængningen ved St. Eloi er optakten til en større operation. Modstanderen har åbenbart gennem besættelsen af højderne syd for Eloi villet sikre sig direkte og nære observationsposter, for så gennem yderligere minesprængninger i forening med et fremstød, at kunne gå til angreb.

Om aftenen den 7. april blev II/213 trukket frem til afløsning af II/214 i Afsnit II, altså til venstre for kraterne. Den besatte forreste linje fra højre med 7. (Lt. Loeber), 8. (Lt. Müller) og 5. Kompanie (Lt. Rabe), mens 6/213 (Lt. Dabelow) gik i beredskab i den såkaldte Jägerfeste. Bataljonsstaben under Hptm. v. Hammerstein blev placeret i en betondækning ved B.2-Hof. Afsnittets venstre fløj var den østlige hjørne af Bayernwald, hvor der var placeret 2 MG. Stillingen var i en miserabel tilstand og på stedet impassabel. Eksempelvis var højre deling af 5/213 under Lt. Burmester uden forbindelse med den øvrige del af kompagniet. Også 8/213, der lå til højre for Fürstenweges udmunding i forreste linje, var delt i to at omkring 150 meter ødelagt og tilmudret grav. Til højre havde 8/213 ingen forbindelse til egne enheder. Værst så det ud ved 7/213. Alene fremrykningen gennem Bauer-graven var overordentlig vanskelig. »En grav eksisterer ikke her«, lød det i en melding fra Lt. Loeber. »Folkene ligger delvist i granathuller, delvist i en totalt ødelagt grav«. En tynd postkæde dannede forbindelsen til Krater 4 efter at posterne havde grave sig nogle få dybe huller. Betegnende for situationen var, at der endnu den 8. april lå to sårede fra R.I.R. 214 i stillingen, da transport ikke var mulig. Alle dækninger var jævnet med jorden. Lt. Loeber rekvirerede nogle hundrede meter hvidt bånd »så folkene overhovedet kan orienterer sig«. På trods af disse håbløse forhold afviste 8/213 tappert allerede første nat et engelsk patruljefremstød med håndgranater og gevær. Der kunne overhovedet ikke blive tale om virkelig arbejde, da alene den engelske artilleriild ødelagt alt med på tidspunkter kalibre op til 28-cm. Udsigterne for II/213 var næppe rosenrød.

I mellemtiden var III/213 natten 7./8. april blevet afløst i Afsnit III forreste linje af III/182, og havde overtaget beredskabet i Afsnit II (Rondell-skoven). Staben var placeret på Märcker gården. Som den sidste blev I/23 om aftenen den 8. april afløst i beredskabet i Afsnit III af I/182, og marcherede som brigadereserve i Afsnit I og II til Pillegrems-Ferme. Dermed havde R.I.R. 213 forladt det oprindelige Afsnit III og i fuldt omfang overtaget dens nye II. Afsnit. Regimentets kommandostation – kaldt Sachsenburg – lå i Rondell-skoven.

III/213 fik i mellemtiden en ganske særlig opgave: I løbet af den 8. april fik den befaling om at sammensætte en styrke af udsøgt mandskab som besætning på de fire kratere, hvor den skulle afløse II/215. Hptm. Förster udvalgte som fører for den såkaldte »Kraterbesætning« Leutnant Vité 12/213, der som adjutant fik udpeget Vizefeldwebel Graue 12/213. Kraterstyrken bestod af:

Krater 1: 40 mand under Vizefeldwebel v. Horsten fra 9/213.

Krater 2: 40 mand under Feldwebelleutnant Bernau fra 10/213.

Krater 3: 50 mand under Leutnant Hagelberg fra 11 og 12/213.

Krater 4: 40 mand under Leutnant Schuh fra 12/213.

Leutnant Vité opslog sit hovedkvarter i Damm-stillingen. Det lykkedes kraterstyrken uden tab at afløse II/215 i løbet af natten 8./9. april. Efter evne fortsatte man den udbygning af stillingen, som søsterregimentet havde påbegyndt, og primært at etablere de nødvendige forbindelser mellem kraterne og mellem kraterne og baglandet. Det lykkedes at få forbundet Krater 1 og 2 og næsten gøre en tilsvarende forbindelse mellem 2 og 3 færdig. Imidlertid skulle den onde fjende meget hurtigt vise sine aktiviteter. En stærk patrulje på 20 canadier angreb ved Krater 3 og 4 (Lt. Hagelberg og Schuh), men hentede sig en blodtud. Kun 5 slap tilbage, en kom i fangenskab i Krater 3, mens resten blev liggende død eller såret i regnen af håndgranater og geværskud fra kraterbesætningerne. Underretning om denne succes blev bragt til »kraterstaben« i Dammstillingen af tre ordonnanser, det tog 4 timer at tilbagelægge den omkring 600 meter lange strækning, og »totalt udpumpet« nåede frem. De to involverede kraterkommandanter beretter:

1. Beretning fra Lt. Hagelberg 11/213
Angreb på Krater 3, natten fra 8./9. april 1916

Den 9. april 1916 omkring kl. 2 om morgenen hørte vi pludselig foran hele krateret et fløjt, hvorefter en mængde håndgranater faldt på vores dækning og eksploderede. Kraterbesætningen svarede øjeblikkeligt igen med håndgranater. Da hver man kun gennemsnitlig havde 4 håndgranater, gav jeg ordre til at reservere resten af håndgranaterne til det yderste nødstilfælde, og foreløbig kun skyde. Så bevægede sig omkring midten af vores front tumlende en skikkelse i retning af vores grav, med hænderne oppe og hele tiden råbende »gnädig«. Det var en canadier. Han var af vores håndgranat hårdt såret i hovedet og på arme, gjorde et fuldstændig sammenbrudt indtryk og svarede på mine spørgsmål kun ved at ryste på hovedet: »Alle mand død eller såret«. Først efter at han var blevet forbundet og hans smerte havde lagt sig lidt, fortalte han, at canadiske håndgranatgrupper på hver 11 mand var gået frem for at nedkæmpe vore kraterbesætninger, besatte krateret og hente forstærkninger. De havde imidlertid haft meget store tab til vore håndgranater.

Efter at angrebet var afvist begyndte en yderst heftig beskydning med shrapnels mod den forreste kant af krateret som fortsatte til kl. 9 om formiddagen.

2. Angrebet på Krater 4 natten 8./9. april 1916
(Melding fra Lt. Schuh 12/213)

Den 9. april kl. 0200 blev kompagniet pludseligt overraskende angrebet. På de indtegnede område fløj pludseligt håndgranater og bomber i tætte klynger i skyttegraven. Jeg afskød straks en lyskugle og skreg: »Pas på! Fjenden angriber med håndgranater!« Og straks fløj der fra alle sider håndgranater tilbage mod fjenden. Ved afgivelse af lyskuglen, opdagede jeg enkelte folk med stålhjelme, der, efter jeg havde sendt dem et par håndgranater, igen forsvandt. I mellemtiden blev et depot på 200 hvide og farvede lyskugler og nogle hundreder patroner sat i brand af en fjendtlig bombe, og forårsagede et vedvarende lyst brandskær. På grund af vores gevær- og håndgranatild nøjedes de med dette og trak sig tilbage. En under angrebet såret canadier nåede Krater 3 og blev her taget til fange. Under kampen ankom Lt. Morgenbesser 7/213 med omkring 20 mand til os og forstærkede vores venstre fløj.

Kammerat August Adler 10/213, var ordonnans for Feldw.-Lt. Bernau, Krater 2, har afgivet nedenstående beretning om de begivenheder denne nat, der førte til at han såredes alvorligt:

Det var nu begyndelsen af april 1916. Vi var netop kommet ud af stillingen, og var så blevet underbragt i »Feste Rège«¹⁾ (Jeg husker ikke mere præcist, hvad den hed). Jeg ville netop til at spise morgenmad »rugbrød med marmelade«, da jeg af vores daværende skrivestue ordonnans Bauer blev beordret til vores kompagnifører. Denne spurgte mig nu, om jeg var klar til at tage til krateret sammen med Hr. Feldw.Lt. Bernau. Han spurgte mig naturligvis kun, fordi jeg var gift. Naturligvis sagde jeg straks ja. Gevær og alle de skønne sager blev bundet om livet, og så gik det frem mod det uvisse, først kun vi to, Hr. Bernau og jeg, til nærmere rekognoscering og om aftenen efter mørkefald sammen med 9. Kompanie. Vores kompagnifører, Lt. Wassmund sagde til mig: »Adler, når De ikke længere kommer tilbage, hænger jeg korset på Dem«.

Vi marcherede så med en del af 9. og 11. Kompanie i retning af kraterne ved St. Eloi. Her var luft fuld af jern - »dicker Luft« - og vores vej gik over døde kammerater. Kun få dage tidligere var denne stilling sprængt i luften. Efter at vi nu lykkeligt og uden tab havde besat krateret kl. 2130, måtte jeg som ordonnans tilbage til kommandostationen og afgive melding om, at vi havde besat krateret. For at lette orienteringen blev jeg ledsaget af en kammerat fra 9. Kompanie. Trods kraftig artilleri slap vi lykkelig igennem til kommandostationen. Her kunne vi blive en tid, mens vi ventede på en ny melding. Det var nu natten mellem 8. og 9. april. Vi skulle imidlertid ikke nyde roen ret lang tid. Krig kender ingen skånsel, og derfor måtte vi, min kammerat fra 9. Kompanie og jeg, omkring kl. 0030 sammen med en Offizierstellvertreter – en telegrafist, mener jeg – igen gennem dette helvede af artilleri tilbage til krateret. Offizierstellvertreteren skulle etablere en trådløs forbindelse mellem kraterstillingen og kommandostationen. Desværre havde signalofficeren ikke været ret lang tid ved fronten, og til alt uheld mistede han også sin gasmaske, som jeg dog hurtigt fandt igen. Efter at vi kun enkelte gange havde forsøgt at finde vejen til kraterne, nåede vi alle tre lykkeligt frem til pigtrådshindringen ved vore kraterstillinger. Måske endnu 10 minutter og vi ville nogenlunde være i sikkerhed, men skæbnen ville det anderledes. Endnu i dag må jeg undre mig over, at vi alle tre ikke allerede tidligere var kommet til kort i denne ildzone. Nu, ankommet til pigtrådshindringen, blev jeg ramt af et stort stykke granat på min venstre underben ovenfor fodleddet. Knoglen splintredes, og jeg kunne ikke komme længere. I samme øjeblik faldt min kammerat fra 9. Kompanie, han var øjeblikkelig død²⁾. Trods smerterne råbte jeg til telegrafist-kammeraten, at vi var sårede, og at han skulle fortsætte i den retning og hente hjælp. I samme øjeblik blev jeg endnu engang hårdt såret i højre over og underben af shrapnel. Da jeg igen kom til mig selv, det var vel omkring kl. 0230, lå også telegrafisten livløs 5-8 meter fra mig, tilsyneladende uden at være såret. Jeg tror, han på grund af lufttrykket havde fået indre blødninger, og at han heraf havde fundet heldedøden. Her lå vi så alle tre fra morgenen kl. 0230 til aften kl. 19 under den frygtelige trommeild. Da tre frivillige kammerater fra Baden om aftenen omkring kl. 19 hentede mig, var også kammeraten fra telegrafisten rykket til den store arme³⁾. Det var en hård prøvelse for mig, for jeg kunne ikke røre mig fra stedet. Til alt held havde jeg dagen før af min kone fået tilsendt et par helt nye bukseseler. Efter at jeg igen tænkte på at holde mig i live, anvendte jeg disse seler til at underbinde sårene, så jeg ikke forblødte helt. Begge mine støvler var fulde af blod, og sanitetsfolkene måtte skære støvlerne af, da disse omkring kl. 17 ville forbinde mig. Her måtte jeg så endnu blive liggende i to timer, for sanitetsfolkene, to mand, tog mig ikke med. Tilsyneladende havde de også frygt for deres liv, for nu stod der lænkeballoner over den fjendtlige stilling.

Jeg sagde til dem: »bare lad mig ligge og død her«. De to har måske handlet rigtig, men når man ligger hjælpeløs på jorden er en sådan handlemåde vanskelig at forstå. Tiden for redning fra denne akavede situation kom, som ovenfor nævnt, om aftenen omkring kl. 19 i form af tre frivillige fra 9. Kompanie.

¹⁾ Kammerat Adler tager fejl

²⁾ Formentlig Musketier Willi Götze.

³⁾ Denne ukendte Offizierstellvertreter nævnes også af Vizefeldwebel Graue i sin dagbog. Efter de tilgængelige oplysninger syntes det at dreje sig om Offizierstellvertreter Kipping, Feldsignal-Abteilung 46.

Det var for dem en meget grim opgave. Jeg måtte af disse tapre bæres over det sønderskudte terræn i en teltbane. Hver eneste ujævnhed resulterede i en ny, vanvittig smerte i mine »stolper«, men tanken om redning gav mig ny kraft. Jeg nåede da også lykkeligt frem til forbindepladsen, hvor vores daværende bataljonslæge ¹⁾, hvis navn jeg ikke husker, forbandt mig her endnu engang. Han mente, jeg havde haft held, da jeg med mine nye seler havde standset blødningerne.

Herfra gik det så på en bære i en ambulance med hestespand til etappen, i feltlazaret i Wervick. Dagen efter fik det i et andet feltlazaret, hvor jeg straks fik fjernet shrapnel kuglerne og nogle dage senere vider til kriegslazarett 5 i Roubaix ved Lille. Her havde jeg en meget dygtig stabslæge, der omsorgsfuldt passede sårene sammen med det øvrige personale (søstre og sanitetsfolk).

Her blev der også tildelt mig en dejlig æresbevisning. Det var på en herlig forårsdag, hvor vi stakler blev underholdt med klingende spil af et musikkapel. Så kom også Hr. Stabslæge med følge til min seng, og overrakte mig på vegne af Hans Majestæt Jernkorsets II. Klasse. Denne dag vil jeg aldrig glemme. Jeg vil også nævne, at de andre sårede krigskammerater, der nærmede sig rekonvalescenten, var meget dejlige, hjælpsomme mennesker. Til uddeling af middagsmad arbejdede her også en ældre franskmand. Han havde den skønne post som mundskænk. Han fordelte hver middag fransk øl i store zinkkander. En gudedrik! Han glædede sig altid sjælelig, når jeg afslog hans gode dråber, for mod slutning af fordelingen havde også vores franskmand en god tørst!.

Den 9. april forløb for kraterbesætningerne relativt roligt. Ved II/213 afløste sidst på aftenen 6/213 under Lt. Dabelow 7. Kompanie, altså kompagniet umiddelbart til venstre for Krater 4. Afløsningen var endnu ikke afsluttet, da den engelske artilleri steg særligt voldsomt. Resultatet blev store tab til de to kompagnier. En fuldtrækker ramte dækningen med fører for 1. Deling, 6/213 og dræbte Lt. Podborny, en både af kammerater og undergivne lige agtet officer, der gik under øgenavnet »Pod«. Sammen med denne faldt Reservist Petersen X, mens en række andre kammerater blev lettere såret. Total mistede 6/213 denne dag 11 døde kammerater, foruden den nævnte, Unteroffz. Hoffmann, Gefr. Eicher og Fehrens, Musk. Brix, Jacoby, Schulz, Schümann, Stelljes og Winter. Kompagnifører for kompagniet blev begravet i en betondækning og gravet fri hårdt såret med brækkede ben. Ordonnanserne ved II. Bataillon, Elzers og Bubbers, der havde delt opholdssted med Lt. Dabelow, bar ham trods den voldsomme beskydning på ryggen frem til bataljonens kommandostation, og bekræftede endnu engang den ofte beviste trofasthed på fremragende måde. Lt. Dabelow, en udmærket kompagnifører, returnerede desværre ikke senere til regimentet, men blev overført til flyverne, hvor den tapre officer senere fandt helledøden. Kommandoen overgik i første omgang til Lt. Rehder indtil Lt. Rufer fra 8. Kompanie blev tilkommanderet.

Den kraftige beskydning, II/213 måtte lide så meget under, havde sin årsag i en ny angrebshensigt fra fjenden. Natten 9./10. april skulle skaden fra 6. april endegyldigt ophæves gennem et planmæssigt angreb på kraterne med stærke kræfter. Der blev derfor lagt en kraftig ild over disse. Om aftenen havde III. Bataillon sendt 80 mand som forstærkning frem med ammunition og levnedsmidler. Frem for alt var behovet for håndgranater usædvanlig stor i forhold til hidtil. Dette våben udviklede sig stadig mere som hovedforsvarsmiddel, samtidig med at regimentet blev stadig mere fortrolig med dets anvendelse. Da ifølge udtalelser fra fanger tydede på en snarligt forestående angreb, sendte Lt. Vité kl. 0115 en patrulje frem ad vejen mod St. Eloi til Krater I, som man anså for mest udsat. Det lykkedes denne patrulje bestående af Unteroffizier Willow 12/213, Gefr. Braken og Musketier Gevekott 9/213 trods den stadig stærkere artilleriild, uskadt at nå frem til Krater 1, hvor den kunne gøre dens fører (Vizefeldwebel v. Horsten) opmærksom på faren, og samtidig underrette de øvrige kraterer. Derfor kom de følgende begivenheder ikke overraskende for besætningerne, takket være ordonnansernes dristighed og dygtighed. Vzfr. Graue beretter, at af de 9 ordonnanser ved kraterstaben faldt 2, 4 såredes og kun 3 kun hele fra kampen.

Det ventede canadiske angreb kom omkring kl. 0230 over en bred front med 300 til 400 mand i fire linjer. Det syntes at have været fjendens hensigt at omgå kraterne og samtidig bryde ind imellem dem, for herefter at angribe fra siden og fra ryggen for igen at sætte sig i besiddelse af dem. Vagtsomheden og den fortræffelige ånd blandt mandskabet fra III/213 fik denne plan til at gå i stykker, og tilføjede begivenhederne i natten 9./10. april som et nye æresblad i R.I.R. 213 historie. Ingen canadier ud over fanger, hvis antal desværre ikke er kendt, satte ben i de fire kraterer. Og når fangerne spurgte, om de ved 213 havde med garden at gøre, måtte det benægtes ud fra ydre tilhørsforhold, men hvis de dermed mente den indre ånd hos tropperne, kunne det vel med rette besvaret positivt, selvom også gardesnoren manglende hos 213'erne. I arkivet fra 46. R.D. findes en beretning om forsvaret mod det canadiske angreb på kraterne uden underskrift, men formentlig stammende fra Lt. Vité og formentlig frem for alt udfærdiget på grundlag af oplysninger fra Lt. Schuh (Krater 4).

¹⁾ Dr. Reichel

Angreb på Krater 4 natten 9./10. april 1916

Modstanderen begyndte kl. 0220 en kort, kraftig beskydning af krateret med artilleri af lette og middeltunge kalibre, der skiftede med shrapnels og ligeledes med MG-ild.

Allerede kl. 0230 meldte i Krater 4 flere poster, at fjenden lå i skyttelinjer foran stillingen, og kort efter blev det erkendt, at disse rykkede springvis frem. På trods af hurtigt afskudte lyskugler kunne nærmere ikke fastslås, da den fremrykkende fjende i de mange granatkratere kunne finde rigelig med dækning.

Bag venstre fløj af Krater 4 begyndte de første fjendtlige håndgranater at falde i stillinger, hvoraf den kommanderende officer, Lt. Schuh 12/213, sluttede, at fjenden havde til hensigt at flankere stillingen. I de andre kratere nåede de fjendtlige håndgranater i første omgang kun den forreste del af dækningen. En flankebevægelse, fjenden forsøgte til højre for Krater 1, kom ikke til gennemførelse da ved et tilfælde, en stærkere gruppe ammunitions forsynere til Krater 1, der var kommet for langt til højre, stødte på fjenden, og selv overrasket gik i stilling. Modstanderen anså disse som en forstærkning og lod igen sin fløj falde tilbage. Forsynerne havde ikke selv tab. Da håndgranater landede længere inde i stillingen og canadiernes fremrykning kunne erkendes, afskød Lt. Schuh (Krater 4) signalet »Angreb!«, hvorefter vores artilleri lagde spærreskydning foran stillingen. Fjenden forstærkede egen artilleriild og kastede i hurtig rækkefølge utallige håndgranater. Den fremrykkende fjende vurderedes til en styrke på 3-400 mand og blev overøset med håndgranater, da de nåede ind for kasteafstand af stillingen (fremrykning i fire linjer).

Fjenden forsøgte at trænge igennem mellem Krater 2 og 3 for at angribe dem fra siden. Gennem en hurtig indsættelse af mandskab på de truede punkter opnåede Lt. Hagelberg 11/213 og Feldw.Lt. Bernau 10/213 at standse fjenden, der til sidst efter tre forsøg på dette sted, begyndte at vige.

Langs hele linjen klatrede vores folk op på brystningen for bedre at kunne kaste, og ville til sidst angribe fjenden med bajonetter, hvilket dog blev forbudt af officererne, som frygtede at de derved ville komme ind i egen artilleri. Vore folk istemte med begejstring »Deutschland, Deutschland über alles!«, mens de fortsatte med at kaste håndgranater. Kl. 4 var angrebet afvist, Artilleriilden aftog lidt efter lidt og ophørte held omkring kl. 0430.

Kl. 0730 kunne det konstateres, at den afviste fjende havde fundet dækning i de mange granatkratere, og nu i små grupper, enkeltvis og i grupper, forsøgte at nå tilbage til egen 2. linje. Taget under infanteri- og shrapnelild led fjenden endnu engang store tab. Denne form for tilbagetrækning blev hele tiden mere forsigtig. Fjenden syntes skræmte, og endnu kl. 1830 forsøgte enkelte at slippe tilbage, hvad ikke lykkedes for alle. I løbet af dagen standse den fjendtlige infanteri- og artilleri fuldstændig. Fra fanger (alle gennemgående hårdt sårede på grund af håndgranater) syntes det at fremgå, at canadierne for enhver pris ville sikre sig kratere, men at de var blevet stærkt rystede af vores infanteri- og artilleriild og vore håndgranater. Fangerne udviste et fuldstændigt nedbrudt indtryk.

Under kampene udmærkede sig specielt følgende folk: Ers.Res. Kunth 12/213, Unteroffz. Häger 12/213, Musk. Bredöhl 12/213, Musk. Linau 12/213, Musk. Pobbig 12/213, Gefr. Winkelmann 12/213, Gefr. Buhlitz 12/213, Ers.Res. Esser II 12/213, Unteroffz. Ira 12/213, Musk. Eggers II 12/213, Musk. v.d. Aach 12/213, Musk. Senstenagel 12/213.

Beretning blev suppleret af følgende beretning:

Beretning af Vizefeldwebel v. Horsten 9/213 Angreb på Krater 1 natten 9./10. april 1916.

Kl. 0030 bemærkede poster fra 1., 2. og 3 gruppe fjendtlige grupper på 6 mands størrelse. Retning vores højre flanke. Samtidig holdt fjendtligt artilleri op med beskydning af Krater 1. Øjeblikkeligt foldede gruppen ud til højre. Maskingeværet blev placeret i en stilling på brystværnet, hvorfra det kunne holde den fjendtlige grav under beskydning, og fra rygværnet kunne bestryge den bageste kant af krateret. Omkring kl. 0230 kom melding fra Damm-stillingen: »fjenden forsøger at omgå højre fløj«. Fra venstre fløj lod jeg en gruppe ligeledes sikre den bageste kraterkant. Denne observerede også kort efter, at skikkelser sprang over kanten af krateret, og råbte dem an. Jeg bemærkede samtidig skikkelserne og styrtede frem sammen med Unteroffizier Raab og Landsturmmann Knees. På mit »Holdt! Hvem der?«, gav 215'erne sig tilkende. Disse bragt os håndgranater. De var i terrænet stødt på den engelske grav, var blev anråbt an (»taler De engelsk?«), men ikke beskedt. Tænker, at fjenden herefter ikke turde angribe højre fløj, da de har troet at 215'erne, 50 mand stærk, enten var vores forstærkning eller sidedækning. 215'erne er straks efter igen rykket ud.

Overfor vores højre fløj stod fjenden side om side i sin grav, alle med stålhelme. Omkring kl. 0330 røde lyskugler fra venstre. Samtidig blev der kastet håndgranater mod vores forreste dækning. Poster ved Gruppe Unteroffizier Paulsen så omkring 25 canadiere dukke op. Vore håndgranater fløj afsted. Fjenden fortrak i retning af Krater 2. Mit mandskab opførte sig strålende. Enkelte kastede som de sad knælende på brystværnet. Jeg selv måtte stå på rygværnet, da røgudviklingen nu var så stærk, at jeg ellers intet kunne overse. Af fjenden var intet mere at se, de fortsatte kun med at kaste håndgranater fra deres grav. Et angreb kom ikke i gang. I ekstasen

fik stemningen luft i høje hurra-råb. Vores artilleri satte meget præcist ind, og fjendens mulighed for at komme gennem spærreilden var udelukket. Efter 10 minutters kamp på håndgranater beordrede jeg »hold inde«. Ordren måtte hurtigt og korrekt sendes fra mand til mand. Jeg beordrede herefter langsomt skytteild for derigennem at fastholde fjenden nede i sine grave.

Vi observerede flere fuldræffere i den første fjendtlige grav. Englænderne fortrak til højre. Jeg kunne let havde besat den fjendtlige grav på dette sted, hvis egen artilleri var ophørt. Fjendtligt artilleri svarede igen med to tunge shrapnels i retning fra Kemmelberg. Om eftermiddagen ro. Har det indtryk, at der hos fjenden herskede halvt kaos. Fanger i Krater 4 spurgte mig, om vi kom fra den preussiske garde.

Hele styrkens indsats under angrebet var strålende, en næsten sprudlende stemning.

Særlig skal fremhæves: Gruppefører, Musketier Wulf, Håndgranatkastere Ldst. Engelke, Gruppefører Unteroffizier Raab, Håndgranatkaster Krfw. Gabriel, Ordonnans Gefr. Braun, Håndgranatkaster Krfw. Postel, Ordonnans Res. Gewekoth, Håndgranatkaster Ers. Res. Stebel, håndgranatkaster Ldst. Knees. Sanitetsunderofficer Seifert.

v. Horsten
Vzf. d. R. 9/213

Beretning fra Lt. Hagelberg 11/213 om angrebet på Krater 3 natten 8./9. april 1916.

Kort efter kl. 0230 meldte Gefr. Wilms 11/213, at modstanderen på venstre fløj af krateret rykkede frem i fire tætte linjer. Jeg indsatte øjeblikkeligt Gefr. Wilms og en gruppe fra 11/213 håndgranatstyrke på venstre fløj til forsvar af området mellem Krater 3 og 4. De her særligt kraftigt stormende modstandere, der flere gange nåede tæt ind på linjen, blev under høje hurra kastet tilbage med håndgranater. I mellemtiden var det lykkedes fjenden på min højre fløj at trænge ind mellem Krater 3 og 2. Hans eget artilleri forhindrede ham i at besætte min bageste kant af krateret. Også her blev fjenden kastet tilbage af en styrke, der i hast blev sendt til højre, samtidig med at han også fra Krater 2 var hårdt trængt. Langs hele linjen havde der udviklet sig en kraftig kamp på håndgranater, hvorunder fjenden til sidst måtte trække sig.

Straks på vores signal »angreb« havde vores artilleri lagt en storslået spærreild foran vores grave. Shrapnels sad fremragende. De sprang over vore grave og sendte hele deres indhold i hovedet på canadierne, så disse måtte søge dækning i granathuller og gamle grave. Endnu til langt ud på eftermiddagen den 10. april forsøgte canadierne, enkeltvis eller i grupper, at slippe væk, og blev herunder med succes beskudt af os. Modstanderen gav indtryk af fuldstændig opløsning. Stemning og holdning hos vore folk var udmærket. De havde fra starten en moralsk overvægt i forhold til modstanderen. Syngende og med hånende tilråb kastede de deres håndgranater. De ville ud af gravene for at kaste fjenden tilbage med bajonetterne. På grund af vores egen spærreild forbød jeg dette. Begge vore fanger spurgte mig straks efter tilfangetagelsen, om vi tilhørte den preussiske garde.

Hagelberg, Lt. 11/213

Særligt udmærkede sig: Musk. W. Schröder 11/213, Kriegsfr. H. Schröter 11/213, Unteroffz. Lieberg 12/213, Gefr. Kurz 12/213, Musk. Wind, Jessen, Andresen, Husmann, Wrede, Hagemann fra håndgranat/11/213. Wehrm. Manzke 12/213, Musk. Holz 12/213, Musk. Garmatz 12/213.

Fra Krater 2 (Feldw. Lt. Bernau 10/213) foreligger der ingen særlig beretning. I Hærberetningen af 10. april 1916 står følgende: »... brød under store tab sammen i den tyske ild. På samme måde gik det englænderne i Flandern, hvor de ved St. Eloi forsøgte et nyt, meget kraftigt fremstød«.

Nederlaget, som de tapre kraterbesætninger fra III/213 have givet fjenden, fik ham den 10. april til at forholde sig i ro. Kun for at vise, at han stadig var i live, sendt han nogle enkelte shrapnels over. Derfor kunne R.I.R. 213 komme sig i nogenlunde ro ovenpå ophidselsen og anstrengelserne. Om aftenen den 10. blev kraterbesætningerne afløst af dele af I/215. De kunne marcherer til Comines med anerkendelsen af deres store præstation, mens resten af III. Bataillon forblev som beredskab i Afsnit II.

Om aftenen den 11. april fulgte så den interne afløsning i Afsnit II på den måde, at I/213 i forreste linje afløste II. Bataillon, der igen afløste III. Bataillon i beredskab, der herefter som brigade reserve rykkede til Pillegrems Ferme. II. Bataillon, der efter at den fjendtlige ild var svundet ind den 10. og 11. april, igen havde kunnet ånde, havde siden den 1. april haft 2 døde officerer og 21 mand, mens 2 officerer og 73 mand var blevet såret, altså totalt et tab på 98 mand. Dertil havde de dårlige stillinger betydet en foruroligende stigning i antal af syge.

I. Bataillon havde fra højre indsat 4. (Lt. Goellrich), 3. (Lt. Mähler) og 2. Kompanie (Lt. Boldt) i forreste linje, mens 1. Kompanie (Lt. Lamke) besatte Jägerfeste. Den 13. april byttede 4. og 1. Kompanie stillinger. Under det triste, regn og stormfulde vejr forblev infanteriets kamphandlinger begrænsede, mens artilleriet gennemførte enkelte ildoverfald. Tabene var glædelig få. Imidlertid led stillingen fortsat under de manglede tilslutninger, og navnlig på højre fløj lå stillingen stadig langt tilbage i forhold til Krater 4. Der var tilgået befaling til at ændre denne situation og igen besætte den gamle 1a-linje. Løsningen af denne ordre tilfaldt I/213, og blev gennemført om aftenen den 14. april. Der foreligger hertil en beretning fra Unteroffizier Wilhelm Beulke, 1/213:

Allerede den første morgen havde vores bataljonsfører, Hauptmann Plange sammen med sin adjutant Lt. Brusch inspiceret stillingen, og herunder indset risikoen. Han gav derfor vores Kompagnifører, Lt. Lamke ordre til med det samme at sende til patrulje til Deling Dörnte (højre fløjdeling 1/213) for at aftale en besættelse af forreste linje. Samtidig skulle der træffes foranstaltninger til, samme dag efter mørkefald, at sende en deling endnu længere frem.

Til udførelse af denne opgave blev jeg udpeget, sammen med min dygtige korporalskabs Gefreiter Aug. Ahrens – en ærværdig Lübecker. Efter at vi var blevet enige om vejen frem til deling Dörnte, iværksatte vi bevæbnet med nogle få håndgranater. Vi måtte forlade graven på højre fløj af vores 2. Deling, og nu gik det i spring som på en øvelsesplads, indtil vi nåede Lt. Dörntes reservestilling, hvor vores opdukken naturligvis var en stor overraskelse. Undervejs havde vi, i det omfang det var muligt, rekognosceret terrænet foran 1. Deling, og efter jeg mundtligt havde overbragt kompagniførerens ordre, bragte jeg i forslag, at lægge delingen frem om aftenen, altså i den tidligere første stilling. Denne sidste mulighed blev betvivlet på grund af meldinger fra patruljer udsendt den foregående nat. Vi aftalte derfor, at vi ville komme tilbage om aftenen, og Lt. Dörnte her med første halvdeling skulle gå frem til højre fra krateret, mens jeg med anden halvdeling satte i gang til højre med forbindelse til vores 2. Deling. Så gik det igen i spring tilbage, uden at stålhilsenerne fra Tommys MG ramte os. Ankommet til graven aflagde jeg melding til vores kompagnifører, Lt. Lamke omkring vores forehavende, hvortil han gav os nogle praktiske vink, og til slut ønskede os alt held med gennemførelsen. Vi havde nu tid til at forberede det hele, så blev maden spist, og som det blev mørkt, denne gang bevæbnet med gevær og håndgranater, begav vi os på vej. Denne gang behøvede vi ikke at springe, hvorimod vi ofte måtte lægge os ned, eller - hvor vi for sent bemærkede lyskuglerne - blive stående helt stille. På trods af de uregelmæssige engelske MG skydninger, nåede vi frem til Dörnte og hans deling, hvor alt allerede var forberedt. Kammerater med skanseværktøj stod klar. Folkenes tornystre forblev i første omgang i reservestillingen. Vi overtog nu anden halvdeling for som aftalt at indsætte fra venstre mod højre. Lt. Dörnte havde en større afstand med sin halvdeling, så der blev os endnu tilstrækkelig tid til omhyggeligt at afsøge fortærrænet. Herunder nåede jeg den overbevisning, at den smalle første stilling ikke længere kunne besættes, og jeg besluttede mig derfor til at placere halvdelingen i en passende afstand bag den gamle første linje, og beordrede folkene til hurtigst muligt at grave sig ned her. Efter at have set, at alle var i fuld gang, begav Ahrens og jeg mig mod højre fløj i den tro, at første halvdeling nu også måtte være fremme. Denne var imidlertid endnu ikke ankommet, og nu hastede det. Efter endnu at havde udvekslet dagens kendeord, fortsatte vi til krateret. Natten var meget mørk, terrænet vanskelig passerbar på grund af sprængningerne og uoverskuelig, og vi kom derfor flere gange i nærheden af den engelske grav. Man havde åbenbart fået vind om begivenhederne, for hans MG gik i gang, og endda hans æselbatterier på Kimmel sendt os hilsener. Foran os oplyste englænderne nu vores stilling, og gav os dermed mulighed for at orientere os om indgangen til krateret, og vi håbede på, at vi her kunne få mere at vide om den savnede halvdeling. Efter at Tommy igen havde beroliget sig, gik det videre mod indgangen til krateret. Snart efter mødte vi vore pionerer på vejen mod Ypres, hvor de var i gang med skansning og udbedring af vejen. Vi fik her oplysninger om den rette vej, og nåede også snart efter frem. Her traf vi på vores første halvdeling, der skulle til at rykke frem i retning af os. Nu gik det i hastigt tempo frem i den af os fastlagte stilling, hvor efterhånden hele delingen gravede sig ned. Englænderne havde formentlig fået vind om, hvad der foregik, for de holdt vores kompagni-afsnit under en heftig geværlid. Alligevel vidste vi begge, min Gefreiter Ahrens og jeg, at vi nu, hvor opgaven var løst, måtte tilbage til kompagniføreren for at der kunne gives melding til bataljonsføreren. Også denne gang lykkedes det at nå vores kompagnifører uden at være kommet til skade, hvor vi aflagde en fyldestgørende melding, som straks med ordonnans blev sendt videre til bataljon. Englænderne opretholdt fortsat en livlig geværlid, hvorunder vores kompagnioronnans ¹⁾, som han en time senere skulle bringe en melding til Deling Dörnt, led heltedøden, ramt af et skud i hovedet. Næste morgen beskød engelsk artilleri den reservestilling fuldstændig sammen, hvor Deling Dörnt indtil dagen før havde været placeret. Gud ske lov opstod der herunder ingen tab, hvilket ingen skyldtes den rettidige og betænksomme indgriben fra vores bataljonsfører, Hptm. Plange og hans dygtige adjutant Lt. Brusch.

For en god gennemførelse af bataljonens planer modtog vi begge en belønning. Kort efter blev Gefreiter Ahrens forfremmet til Unteroffizier og jeg til Vizefeldwebel. (Regimentsbefaling af 14. maj 1916).

På grund af de alvorlige sår, jeg fik den 3. juli 1916, vendte jeg ikke tilbage til mit regiment, da jeg på grund af lammelser i højre arm var tjenesteudygtig. Desværre faldt senere min trofaste og tapre ledsager under mangen en patrulje ²⁾. Denne nyhed, som jeg fik gennem en kammerat, ramte mig smerteligt, da vi under vore natlige turen var blevet tæt forbundne. I stille vemod, men også med gammel soldatertrofasthed, vil jeg altid huske min tapre og trofaste kammerat fra Ypres-fronten, Unteroffizier August Ahrens, også på den anden side hans ukendte grav.

¹⁾ Musketier Köster II, 1/213.

²⁾ Faldt den 31. juli 1917 ved Tenbrielen

B.2-gården. 1916

I Bayernwald ved
Wytschaete.
2. september 1916

Krater "Carl" ved
Wytschaete, 1916

Krater "Bertha" efter sprængningen den 12. maj 1916. besat af 11/213 og 12/213.
Lt. Vité 12/213 og Vzfw. Kurreck 11/213

På denne måde var de skader, der var fulgt med kratersprængningerne, igen blevet ophævet.

Den 15. april var der igen afløsning. Nu kom III/213 i forreste linje af Afsnit II, mens I/213 overtog beredskabet og II/213 ved Pillegrems Ferme gik i hvil som brigade-reserve. Beredskabsbataljonen lå fordelt over Hessenwald, Zwischen-Stellung, B.2-Wald og Sterkte-Feste.

III/213 kom kun til at blive i stillingen en enkelt dag før 92. Brigade igen den 16. april om aftenen blev trukket frem i linjen, og II/214 dermed overtog sit gamle regimentsafsnit.

III. Bataillon fik lov til at marcherer til de længe savnede kvarterer i Comines. De forlod gerne denne stilling, for selvom ilden måske var blevet en smule mere tålelig, lå der dog stadig en uhyre arbejdsindsats forude. I virkeligheden skulle alt igen opbygges på ny, især på højre fløj, hvor til sidst 12/213 havde ligget.

Efter divisionsbefaling skulle hele 91. Reserve-Brigade trækkes ud og gå i hvil. R.I.R. 213 blev Korps-reserve. På baggrund af befalingen blev I/213 den 17. april afløst af III/214 i Afsnit II beredskab. Hauptmann Plange marcherede med sin bataljon til Wervick, hvortil også III. Bataillon samme aften rykkede fra Comines.

Den 17. april måtte II. Bataillon endnu engang fra Pillegrems-Ferme rykke frem til skansning. Herunder blev 6/213 ramt af en defekt granat fra eget artilleri og led store tab: 3 døde (Musk. Borchert, Böse, Kathke) 3 hårdt og 4 lettere sårede. Af de hårdt sårede døde Musketier Aaskov senere.

Endeligt den 18. april blev også II. Bataillon afløst i Pillegrems Ferme af en bataljon fra 92. Brigade og fortsatte til fransk Wervick, hvor den kom i massekvarter i en fabrik.

På den måde var hele regiment den 18. om aftenen samlet for en kort periode. Også MGK var, ganske vist en dag senere end de øvrige, blevet afløst. Imidlertid handlede det sig ikke om hvil. Ganske vist blev der om dagen kun forrettet såkaldt »indre tjeneste«, men hver nat måtte kompagnierne marcherer til fronten for enten at skanse i forreste linje eller i mellemstillingen i Afsnit I og II. Her arbejdede 213 på Breisig- og Sonne-stillingerne, eller blev anvendt til transport af materiale til fronten. Bataljonerne var i Wervick indkvarteret i Regiment 216's standkvarterer.

Frem til den 22. april (Påskelørdag) forblev regimentet samlet i Wervick, men så var dagene i Korps-reserve forbi. R.I.R. 213 skulle igen overtage det gamle Afsnit III (Wyttschaete). Dermed var dagene ved Eloi, hvad angår regimentet, afsluttet. Regimentet havde præsteret fremragende: uden pause siden den skæbnsvanger 27. marts, havde de helt og fuldstændigt stået fast i forsvar mod de angribende englændere, frem for alt i selve kraterne, men også i Afsnit II, dvs. syd for krateret. Den 22. april afholdt regimentskommandøren appeller for alle tre bataljoner, hvor han udtalte sin særlige anerkendelse til alle for kampene ved St. Eloi. Samme dags aften modtog Leutnant Hagelberg 11/213 og Schuh 12/213 Jernkorsets I. Klasse, og Lt. Schuh forsat som kompagnifører for 6. Kompanie. Til besætningerne i Kraterne modtog III/213 Påskesøndag (23. april) ikke mindre end 47 Jernkors II. Klasse. Disse udmærkelser blev før gudstjenesten personligt overrakt af bataljonsføreren, Hptm. Förster. Det store antal Jernkors beviser, hvor højt tapperheden blandt kraterbesætningerne blev vurderet. Navne på modtagerne findes ikke i dokumentationen, og også angivelser over hvilke dekorationer, de andre bataljoner modtog, mangler.

En række officerer ankom i disse uger som nye eller returnerede til regimentet:

Den 11. april: Lt. Dalgrün fra ER 75 til 9/213; Lt. Hagens fra ER 75 til 9/213

Den 13. april: Lt. Rommelé fra ER 75 til 6/213.

Den 21. april: Lt. Wollesen fra ER 75 til 5/213.

Den 23. april: Lt. Leopold fra ER 75 til 6/213, Lt. Korch fra ER 75 til 12/213 og Lt. Mantel fra ER 75 til 4/213.

Den 16. marts: Feldw.Lt. Nützmänn fra ER 75 till 12/213. Den 28.4.16 igen fratrådt pga. sygdom.

Efter bestemmelse fra Krigsministeriet af 28. marts 1916 forfremmedes: Offz. Asp. Dressler 4/213 til Lt.d.R. og forsat til 12/213. Offz. Asp. Rufer til Lt.d.L. 6/213. Offz-Asp. Knurtzen til Lt.d.R. 2/213.

Den 22. april sendte den forhenværende regimentskommandør, Oberstleutnant Brinck, en hjertelig hilsen på årsdagen æresdagen ved Het Sas, der af Oberstleutnant von Werder blev besvaret.

* * *

Igen Wytschaete

Det var et sikkert tegn på, at 46. R.D. havde overvundet Eloi-krisen, da AOK 4 den 21. april 1915 bestemte, at 245 Infanterie-Brigade (Regimenter 106 og 182) skulle returnere til deres egen 123 Infanterie-Division. Først kom befalingen til borttransporten af Reg. 182, der siden den første uge af april havde besat Afsnit III under 46. R.D., altså det egentlige R.I.R. 213 afsnit. Regiment 106, der besatte Afsnit IV (215) skulle forblive under 46. R.D. indtil den 10. maj, og fik til opgave af alle kræfter at fortsætte udbygningen af Sonne- og Breisig stillingerne (46 R.D. 1592/16, Hem.). Derfor måtte regimenterne under 91. Reserve-Brigade igen deres gamle afsnit, det vil sige, at R.I.R. 213 returnerede til Afsnit III og R.I.R. 215 til Afsnit IV.

Allerede den 22. om aftenen måtte I/213 afløse II/182 i beredskab, da denne hurtigst muligt skulle i transport. Den 24. overtog III/213 den forreste line fra I/182, mens II/213 indtil den 28. om aftenen forblev i Wervick, for så at rykke frem til afløsning af III/213.

46. R.D. havde dermed igen overtaget dens afsnit på den gamle måde (dvs. som før sprængningerne den 27. marts): altså med R.216 og Jäger 18 i Afsnit I, R.214 i Afsnit II, R. 213 i Afsnit III og R.215 i Afsnit IV. Derved dannedes af I og II et Afsnit »Nord« og af III og IV et Afsnit »Süd«. Hermed begyndte et periode af relativ rolige stillingskampe, der varede frem til den 5. september 1916.

Den regelmæssige afløsning, der for det meste omfattede 6 dage forreste linje, 6 dages beredskab og 6 dages hvil, gør det muligt at lave en skematisk sammenstilling af dette tidsrum, der samtidig sparer læserne for en ensartet, trættende gentagelse af samme fremgangsmåde. Til opstillingen følger følgende forklaringer:

- »VL« = forreste linje, og de efterfølgende tal er kompagninumre i rækkefølge af deres placering fra højre.
- »Beredskab« = anden linje og omfatter underbringelse i Claus-Weg, Novermberfeste (Küchenweg), Schweinle-Steg, B.2-Wald, Grenzwald, Hospiz, Zahnstocherwald, senere også Sonne-stilling alt efter størrelse af kompagni og antallet af disponible dækninger.
- »Brigade-hvil« = placering i Pillegrems Ferme, Richtershof og den såkaldte Ruppertsbau, alle tre vest for Houthem.

	I/213	II/213	III/213
Fra 22. april aften	Beredskab	Wervick	Wervick
24. – 28. april	Beredskab	Wervick	VL: 11-10-9-12
29. april – 4. maj	Comines	VL: 5-6-7-8	Beredskab
5. – 11. maj	VL: 3-1-2-4	Beredskab	Comines
12. – 17. maj	Beredskab	Comines	VL: 11-10-9-12
18. – 23. maj	Comines	VL: 5 – 6 – 7 – 8	Beredskab
24. – 29. maj	VL: 3-1-2-4	Beredskab	Comines (?)
30. maj – 14. juni	Beredskab	8: Comines Brigade-hvil: 5-6-7.	VL:11-10-9-12
5. – 11. juni	1: Comines 2-3: Pillegrems-Ferme 4: Richters-hof	VL: 5-6-7-8	Beredskab
12. – 16. juni	VL: 3-1-2-4	Beredskab	Pillegrems-Ferme – 3 komp. Comines: 1 komp.
17. – 23. juni	Beredskab	Brigade-hvil: 5-7-8 Comines: 6	VL: 11-10-9-12
23. – 28. juni	Comines: 1 Brigade-hvil: 2-3-4	VL: 5-6-7-8	Beredskab
29. juni – 4. juli	VL: 3-1-2-4	Beredskab	Brigade-hvil: 9-10-11 Comines: 12
5. – 10. juli	Beredskab	Comines: 7 Brigade-hvil: 5-6-8	VL: 11-10-9-12
11. – 16. juli	Comines: 1 Pillegrems-Ferme: 2-3 Richtershof: 4	VL: 5-6-7-8	Beredskab
17. – 22. juli	VL: 3-1-2-4	Beredskab	Brigade-hvil: 9-11-12 Comines: 10

23. – 28. juli	Beredskab	Comines: 5 Brigade-hvil: 6-7-8	VL: 11-10-9-12
29. juli – 3. august	Comines: 1 Pillegrems-Ferme: 2-3 Richtershof: 4	VL: 5-6-7-8	Beredskab
4. – 9. august	VL: 3-1-2-4	Beredskab	Comines
10. – 15. august	Beredskab	Comines	VL: 11-10-9-12
16. – 18. august	Beredskab	VL: 7-8-5-6	Comines
19. – 21. august	Comines: 2-4 Pillegrems-Ferme: 1-3	Beredskab	VL: 9-142-11-10
22. – 24. august	VL: 2-4-3-1	Beredskab	Pillegrems-Ferme: 9-12 Comines: 10-11
25. – 17. august	Beredskab	VL: 7-8-5-6	Comines: 9-12 Pillegrems-Ferme: 10-11
28. – 30. august	Beredskab	Pillegrems-Ferme: 5-6 Comines: 7-8	VL: 9-12-11-10
31. august – 2. september	VL: 2-4-3-1	Pillegrems-Ferme: 5-6 Comines: 7-8	Beredskab
3. – 4. september	Comines: 2-4 Pillegrems-Ferme: 1-3	VL: 7-8-5-6	Beredskab
4. – 5. september	Comines	Comines	Comines

Kompagniafsnittene var betegnet med bogstaver a, b, c og d, så 213's afsnit fra højre hed IIIa, IIIb, IIIc og IIId. Kompagnierne havde sædvanligvis to delinger i forreste (1a) linje og en deling i reserve i 1b-linjen. På tidspunkter var dele af reservedelingen på grund af mangel på dækningsanlæg, lagt længere tilbage (eksempelvis til Claus-Weg). De bitre erfaringer fra St. Eloi affæren havde naturligvis i de næste måneder stor indflydelse på kampføringen. Man måtte erkende, at det hidtidige forsvar mod de engelske kampmetoder, havde svigtet. Dette var ikke 46. R.D. skyld, for den havde jo først kort tid forinden overtaget afsnittet, men på divisionen hvilede forpligtigelsen til at omstille sig til fjendens metoder. Forsvaret *under jorden* havde været fuldstændig utilstrækkelig fra vores side, men havde også *oven på jorden* ikke truffet de nødvendige forholdsregler. Føringens bekymringer koncentrerede sig derfor i første omgang om den underjordiske kamp, dvs. mineaktiviteten. Om end denne form for krigsførelse udviste visse usympatiske træk, måtte sådanne ridderlige tankegang helt træde i baggrunden af bitter nødvendighed. Englænderne, der jo lå lavere end de tyske stillinger, havde herved en fordel under tunnelgravningen, men det drejede sig alligevel om at overvinde denne fordel, og dette var muligt.

Ifølge en beretning fra stabsofficer ved Pionier 62 (Kommandeur der Mineure) Füsslein, dateret 15. juni 1917, som forfatteren har haft mulighed for at læse, var der allerede i 1915, ja endda allerede i 1914, i hele Wytschaete-buen blevet gennemført mineringer i ringe dybde og dermed over de vandførende jordlag. På tysk side blev kampen, med undtagelse af Eloi-højderne, opgivet i vinteren 1915/16 på grund af det kraftige regnvejr og de dermed forbundne vandmængder. På Eloi-højderne var skakter med stor besvær blevet bibeholdt, hvorimod en lytte tjeneste ikke var gennemført. De engelske sprængninger ved Eloi var overraskende sket fra en dybde på 25 meter. Det var lykkedes fjenden at gennemtrænge de vandførende lag i 10 meters dybde, og nå ned i den tørre Ypres-ler, der på enhver måde gjorde tunnelgravning lettere. Som man nu opdagede, havde fjenden også på andre steder af Wytschaete-buen i denne dybde gravet tunneler frem mod de tyske stillinger. Til den forventede minekrig i sommeren 1916 havde fjenden derved fordel af et tidsmæssigt forspring på omkring 1 år, af terræn, og af valg af angrebssted. På vores side måtte samtidige modforholdstræk træffes fra start, frem for alt sikring i dybden. Til rådighed for dette arbejde stod i første omgang 3. (Sachsen) Pionier Kompanie 22, forstærket af tilknyttet infanteri fra 117. ID Disse bestod mest af minearbejdere. Den 15. maj forsvandt imidlertid forstærkningen af pioner-kompagniet, da 117. ID skulle anvendes et andet sted. 46. R.D. måtte derfor nu finde erstatninger i regimentet 213-216 og fra Jäger 18. Som det fremgår af Divisionsbefalingen af 26. april, skulle der i alt afgives 2 Vizefeldwebel, 17 underofficerer og 264 mand. Det skulle om muligt være faglærte, minearbejdere og arbejdsmænd. Imidlertid var egentlige fagfolk sjældne i 46. R.D. regimentet, og derfor måtte allerede ved disse første afgivelser anvendes mange ikke-faglærte folk i disse usædvanlige kommandoer. Styrken i dette mine-kommando viste sig meget hurtigt alt for lille, og den 28. maj 1916 befalede 46. R.D. opstilling af tre minekompagnier under overordnet ledelse af divisionens Kommandeur der Pioniere, og under teknisk ledelse af fører for 3. Sächs. Reserve-Pionier-Kompanie XIX. A.K.

1. Bergkompanie: til Afsnit Kraterstilling
2. Bergkompanie: til Afsnit Bayernwald
3. Bergkompanie: til Afsnit Hollandsche Schnur – Granatenhof.

Kompagnierne havde en samlet styrke på 10 officerer, 85 underofficerer og 939 mand. Heraf havde 3. Kompanie, som skulle indsættes i 213 og 215 afsnit, en styrke på 3 officerer, 43 underofficerer og 480 mand. Hertil skulle infanteriet stille 6 befalingsmænd, 36 underofficerer og 384 mand. Fra RIR 213 blev i første omgang afgivet 1 Vizefeldwebel, 4 Unteroffiziere, 4 Gefreiter og 61 mand den 27. april, og igen den 29. maj Lt. Krohn 5/213, Feldwebel Rothmann, Vizefeldwebel Graue, 9 underofficerer og 88 mand, altså totalt 4 befalingsmænd, 12 underofficerer og 153 mand. Afgivelsen af dette store antal kammerater, som for manges vedkommende havde stået ved regimentet i årevis, retfærdiggøres af et blik på disse mine-kompagniers præstationer. Dette kan ikke ske bedre, end gennem en delvis gengivelse af en beretning, som Kammerat, daværende Vizefeldwebel Graue (senere Lt.d.R. ved Pionier-Bataillon 16) den 4. januar 1934 offentliggjorde i »*Nordwestdeutschen Zeitung*« under overskriften »minør i Flandern«. I denne hed det:

Betragter vi arbejdet: Efter placeringen af en skakt var fastlagt og jordbundsforholdene undersøgt af en geolog, påbegyndte minørerne skakten. Først blev der i jernbeton lavet en flere meter firkanten grav. Så blev skakten udgravet. Tillod jordforholdene det, blev afstivningsrammer placeret den ene under den anden efterhånden som jorden fjernes under den. Skakten er så stor, at der samtidig kan graves og transporteres. Hurtigt går det nedad, tit til 50 meter. Når det ikke længere er muligt at kaste jorden op med skade, opstilles et spil, der kan trække sækkene med jord op til overfladen. Imidlertid opstod der ofte store vanskeligheder straks efter de første spadestik. Man er stødt på kviksandslaget. Kviksand i sig selv har enorme kræfter. Alt, hvad der kommer det i vejen, bliver presset til side. Den enkelte afstivningsramme kan være så tæt, som den vil, den vil altid trænge igennem, og knække selv de kraftigste bjælker. Der må arbejdes i største hast, og ikke et minut må man rette ryggen. Hele tiden rask fremad, presse en ny ramme på plads inden sandet begynder at komme i skred. Det drejer sig om hurtigst muligt at nå ned til det dybere liggende fast jordlag, for herfra yderligere at afstive og sikre det allerede udgravede. Imidlertid var alt arbejde ofte forgæves! Næppe er der gjort plads til den næste ramme før der knager og brager, og alt pludseligt skrider sammen så hurtigt, at der næppe give de gravende tid til at bringe sig i sikkerhed. Arbejdet var omsonst!

Et nyt sted vælges i nærheden. Med spunsvæg fremgangsmåde forsøger man at overvinde kviksandslaget. Lodrette bjælker med føringsrammer drives ned indtil de når fast jord. Der er ingen beskyttende tag på skakten. Over hovederne på de arbejdende kun et tyndt sløringsnet mod observation fra luften. Granater og miner slår ned rundt om. Imidlertid lader minørerne sig ikke forstyrre. Det drejer sig om hurtigst muligt at komme ned i jorden. Er det lykkes, bliver der nedefra, hvilende på den faste jord, med trærammer bygget opad, forstærket med lasker, vinkler og båndjern til en fast, solid kasse.

Det sker imidlertid ofte, at kviksandet er så omfattende, at det heller ikke tillader os på denne måde at nå målet. Så må der anvendes sænkeskakt. En jernring med et skarpt, udad bukket skær, presses ned, jorden fjernet omkring den, så det langsomt synker nedad. Så bliver øverst anbragt beton ring, så der lidt efter lidt opstår en rigtig brøndskakt med betonsider. Hele tiden må der tages forholdsregler mod vand. Ofte er indtrængningen så kraftig, at der for hver spand jord, kommer 3-5 spande vand op ad skakten. Der regner i en sådan skakt fra alle revner og fuger. Arbejde her er derfor langt fra behagelig.

Endeligt er det lykkedes at overvinde det forræderiske kviksand. Bunden af skakten hviler på den faste ler. Arbejdet fortsættes, og nedad går det til en dybde af 50 meter eller mere.

Efter at sump og hejseværk yderligere er udbygget, går det så lodret videre i retning af fjendens linje. Også denne tunnel, ofte flere hundred meter lang, afstives med træ. I starten kan der arbejdes med hakke og spade, men snart er man så tæt på fjenden, at det er nødvendigt at arbejde så stille som overhovedet muligt. Med et skarpt jern løsnes jorden forsigtigt, opfanget i en »skål« eller med hånden, så de ikke lavede larm ved at ramme træbjælkerne. Det blev så forsigtigt fyldt i en lille sæk og med en slæde bragt til bunden af skakten, hvor den med hejseværket når jordens overflade. Et besværligt, anstrengende arbejde, for tunnelen var så små, at alt måtte gøres med bøjet ryg. Dertil kom, at der ofte var en meget dårlig luft. Elektriske ventilatorer blev anvendt, med de strømførende kabler blev ofte oveskudte, og kunne ikke repareres før natten. Den manuelle ventilation fungerede ikke, da der måtte være et hul et eller andet sted, og trods ivrig eftersyn, ikke til at finde. De elektriske lamper gik ud, og karbidlamperne måtte tændes, og derved gøre luften endnu dårligere med deres kvalmende flammer.

For hver par timer blev der indlagt lyttepauser. Alt ting gik i stå. Den største stilhed herskede, det drejede sig nu om at aflure de fjendtlige minearbejder. Med øre og lytteapparater blev der observeret. Man hørte mangen en lyd. Så begynder overvejelser og rådslagninger om, hvad det kan dreje sig om. Ofte er årsagerne harmløse: faldende vanddråber, knagende træ, nedslag af granater og lignende. Men hyppigt kom lyden fra fjenden. Så drejede sig om særligt at være opmærksom. Det må fastlægges, hvad han laver. Bange timer og spørgsmål

dukke op: arbejder han stadig? Fra hvilken retning kommer støjen? Hvor langt er han endnu væk? Er han allerede i gang med at lade sprængkammeret? Ofte banker ens hjerte så højt, at man ikke kan høre lydene fra fjenden. – Og dertil kommer den forfærdelige luft! Det er svært at ånde, lungerne er ved at briste. Sveden står af alle pore selvom man er ubevægelig.

Hvad skal ske? Officeren, der lytter med, træffer beslutningen, en tunnel til venstre og højre direkte frem mod fjenden. Man maner til yderste forsigtighed, ingen banken, ingen snak, ingen hurtige bevægelser! Sådan går det videre i nogle dage. Den fjendtlige støj kommer nærmere, bliver tydeligere og afslører, at modstanderen endnu arbejder sorgløst fremad. Han har endnu ikke fattet vores nærhed. Nu arbejder vi ikke længere, der lyttes kun. Her ligger nu to mand og lytter, helt alene og totalt overladt til sig selv. De foresatte må helt og fast stole på deres samvittighed, og kan det også. Vore minører er folk, der præcist ved, hvad det drejer sig om, at det heder pligtroskab og udholdenhed på den farligste post.

Snart kommer meldingen: »Fjenden arbejder ikke mere!« Det skaber ingen større ophidselse, men maner til allerhøjeste vagtsomhed. Allerede de næste dage vil bringe afgørelsen! »Fjenden synes at lade sprængstoffer!« Officeren overbeviser sig selv, og kommer til samme resultat.

Nu drejer det sig om at handle hurtigt! Sprængstoffer bliver slæbt til, hvortil infanteriet hjælper flittigt. Kasserne bringes frem til stedet, tændsystemer placeret, tændkabler bragt op gennem skakten. Med et Ohmmeter afprøves tændkablerne for brud. Alt er i orden. Så bliver sprængladningen fordæmnet – dvs. tunnelen pakkes over flere meter med sandsække, således at kraften fra sprængningen sendes i retning af fjenden og får den fjendtlige tunnel til at styrte sammen. Efter at alt er færdig, alle forsigtighedsforanstaltninger truffet, forbindes og trækkes tænd-dynamo op, så den med et tag kan udløse den nødvendige strøm til tænding. Strømimpulsen farer gennem tændkablet til tændladningen og antænder sprængstoffet.

Med en stikflamme bringes pulvermassen til eksplosion. I stor omkreds ryster jorden. Den bæver som et slingrende skib – et lettelsens suk går gennem minefolkene. Endnu engang er de kommet fjenden i forkøbet! I nogle uger er dette frontafsnit nu sikret mod en fjendtlig sprængning.

I et døgn bliver indgangen til skakten spærret. Der er nemlig en mulighed for, at der har udviklet sig giftige sprænggasser (kuldioxid gas), der er lugt og farveløs, men mulig dødbringende på et par minutter. Den følgende dag går officeren, beskyttet af et iltapparat, ned i skakten for at fastslå, om den igen er sikker. Er det fastslået, blive arbejdet af alle kræfter genoptaget, da det nu drejer sig om at have en ny tunnel klar langt foran vores linje, inden fjenden kan vende tilbage. Skulle kan komme, venter der ham så igen et slag over snuden.

I maj 1916 blev der ved Bayernwald, ved Hollandsche Schuur (213) og Alfweg-Cabt. i stor dybde konstateret fjendtlige tunneler, der kunne tyde på et stort angreb. Det drejede sig derfor om en hurtig reaktion. Denne var kun mulig ved kontrasprængninger af de fjendtlige tunneler som ovenfor beskrevet af Kammerat Graue. Under denne forsvarsaktivitet opstod der i det daværende 213 afsnit to kraterer i egen linje: »Fritz« og »Günther«.

Den første bekendtskab med sådanne operationer fik regimentet den 12. maj hos højre nabo (Reg. 214), hvor to nabotunneler »Berta« og »Carl« blev sprængt. (Se foto side 314) På grund af »Bertha's« placering tæt på skillelinjen mellem Afsnit II (214) og Afsnit III (213), kom operationen til også at omfatte den i stilling liggende III/213 og dennes højre fløjkompani 11/213. Dens stormstrop blev ført af Lt. Dressler. Ladningerne blev udløst kl. 5 om morgenen. Jorden rystede, jordmasser blev slynget op, fulgt af store røgsøjler. Så stormede grupper fra 213 og 214 frem for at besætte de to kraterer. Styrken fra 213 har vel været placeret for tæt på sprængningen, for Lt. Dressler og 5 mand blev kvæstet af de nedstyrtende jordmasser. Den følgende dag blev 213 trukket tilbage igen og begge kraterer overladt til 214. Få dage senere gennemførtes den første sprængning i 213's afsnit. Ved Hollandsche Schuur blev »Fritz« sprængt og det nye krater uden tab besat af 10/213. Den 11. juni 1916 kl. 0430 blev tunnel »Günther« sprængt. Mens

»Fritz var placeret 150 meter syd for vejen Wytschaete – Vierstraat i vores 1a-linje, lå »Günther« omkring 175 meter nord for samme vej i den nordøstlige hjørne af Hollandsche Schuur-stillingen. Det opståede krater blev hurtigt besat af to stormgrupper fra hhv. højre og venstre. Den fra øst kommende gruppe var fra 5/213 under Lt. Burmester, den fra syd kommende fra 6/213 under Lt. Leopold. »Günther« krateret lå i Afsnit IIb, altså det daværende 6/213 afsnit. En deling fra 5/213 var ligeledes trukket til. Fjenden åbnede en temmelig heftig infanteri- og MG-ild mod krateret umiddelbart efter sprængningen, og heller ikke de på tidspunktet meget elskede geværgranater, manglede. 6/213 havde herigennem enkelte tab (død: Musketier Hornburg, som allerede ved indtrængen i krateret blev ramt af MG-ild, og Unteroffizier Fuhrmann, som blev såret så hårdt af en geværgranat, at han døde et kvarter senere. Såret: 9 mand, herunder Vizefeldwebel Paulsen II, som den 21. juli i Bousbecque døde af sine sår. I alt havde II/213 havde totalt 16 sårede. Begge krater blev udbygget som støttepunkter med et utal af sandsække. Formålet med sprængningen, ødelæggelse af de fjendtlige tunneler, var opnået i begge tilfælde, og fjenden dermed sat måneder tilbage i dens arbejde. Disse krater målte omkring 10 meter i dybden og 30 meter i diameter.

Om en episode under disse sprængninger fortæller Unteroffizier Fritz Diehl 5/213:

Pinsesøndag 1916 kl. 0800 blev der i Wytschaete-buen sprængt en tunnel. Det derved opståede krater var så stor, at et stort stykke af stillingsgraven var knust. Jeg fik af kompagniføreren den opgave, igen at få oprettet forbindelsen mellem krater og vores grav. Jeg skulle udpege 4 mand og arbejde to timer i kraterkanten. Så ville vi blive afløst. 4 frivillige fulgte med, alle tapre drenge fra Mecklenburg. Vi arbejdede i liggende stilling som minearbejdere uden at ænse granater og de 9 døde kammerater, som lå omkring, og som før os havde forsøgt gennembrud. Da vores to timer var forbi, sagde jeg: »Tiden er gået, skal vi stoppe?« Så svarede Musketier Fandrich med bondelune: »Jeg har påtaget mig akkordarbejdet, nu gør jeg det også færdig. Hvis man vil tjene noget, må man blive ved værket«. Vi gjorde gennembruddet færdig og returnerede alle uskadede.

Forsvaret mod modstanderens sprængninger, som jo i juni 1917 fik et voldsomt omfang og dengang igen trak Regiment 213 med i ulykken, begrænsede sig ikke kun til indsatsen af de underjordiske minører og skabelsen af egne krater. Katastrofen ved Eloi havde vist, at etableringen af skudsikre underbringelser af eget gravmandskab var ubetinget nødvendig for at opfange og dæmpe virkningen af eventuelle fjendtlige sprængninger. 46. R.D. besluttede sig derfor til at fremskaffe flest mulige betondækninger i forreste stilling. Ved deres afsked med Wytschaete-afsnittet kunne de med tilfredshed se tilbage på deres regiments store arbejdsindsats for at ændre afsnittets uholdbare tilstand, som de havde overtaget den. I september 1916 overlod de deres efterfølger ikke mindre end 140 beton-mandskabsdækninger, omkring 50 beton-MG-dækninger, foruden underjordiske tunnelanlæg til personel i kraterne ved St. Eloi, Bayernwald, Hollandische Schuur og Alfweg-Cabt. I alle afsnit var der af divisionen anlagt feltbanespor, der gjorde det muligt at bringe materialer til forreste linje. Desuden blev der ustandseligt arbejdet på udbygning af selve graven, forbindelsesgravene og faste dækninger af træ i stedet for de »cigarkasser« divisionen havde fundet i gravene i marts 1916. Alle medlemmer af regimentet vil huske det meget arbejde, der på tidspunkter næsten oversteg soldaternes kræfter og næsten ikke gav dem tid til hvil. Karakteristisk for dette stillingsafsnit var de såkaldte U-bukke , som indbyggedes i løbegravene for at sikre tørre fødder selv under de kraftigste regnskyld. Regimentets løbegravsofficer var Lt. Schmitzky, for I/213 Lt. Hamann, for II/213 Lt. Sommerfeld og for III/213 Lt. Lange II. Lt. Schmidt I/213 var tilkommanderet som fører for divisionens dræningskommando, mens Lt. Knutzen førte det tilsvarende kommando under regimentet. I den østlige udkant af Wytschaete var der etableret et forsyningspunkt, hvorfra materialer til fronten enten blev transporteret med feltbane eller til fods.

Den store arbejdsindsats, der nødvendiggjorde opstilling af utallige kommandoer, svækkede i betydelig grad kompagniernes gravstyrke, da ind i mellem mere end halvdelen af det enkelte kompagni var afgivet. Det er formentlig en ulempe som stillingskamp altid i større eller mindre grad bringer med sig, men i dette afsnit gjorde sig særlig mærkbar. Også »papirkrigen« blomstrede voldsomt op i denne periode, der med sit bureaukrati ofte gjorde livet surt for underførerne, hvis ikke den onde fjenden allerede havde gjort det dette. Fører for 6/213, Lt. Kath, optalte på et tidspunkt i sin dagbog, hvad en kompagnifører i stilling fik tiden til at gå med (30.7.16):

Der var opgave efter opgave!

1. MG-mandskabet skulle præcist vide, hvor deres mål lå.
2. Hos minekasterne skulle to mand ligge i nærheden.
3. Der var direktiv om, at mandskabet oftere skal alarmeres! – Undersøges!
4. Poststader skal have shrapnelbroer. Observation sker om natten over gravkanten. *Unødvendig* observation over gravkanten er ikke et tegn på mod, men et tegn på letsindighed!
5. Besætningen på lyskasterne skal præcist vide, hvor stor deres afsnit er.
6. I mørke nætter skal der anvendes lysammunion.
7. Alle skal vide besked om anvendelsen af lysammunion.

8. Enhver skal kende til de fjendtlige stillinger. Alle skal vide: der er et fjendtligt MG, der er en dækning, der er et fjendtligt poststade, der skal der i sær observeres!
9. Om natten skal der ofte lades skyde, især ved kraftig mørke; især mod vejen fra fjendesiden mod krater »Fritz«.
10. MG i krater »Günther« skal af og til alarmeres!
11. Patruljeopgaver: tage fanger, fastslå hindringer, hvor høj, hvor lang; konstatere huller.
12. Folk må ikke underbringes alene.
13. Gravstyrke skal præcist angives.
14. Afprøve alarmeringsindretninger.
15. Lysammunition og lyspistol om dagen i kasser, om natten klargjort.
16. Officerskadetter var særligt anbefalet både i stilling og også i bagvedliggende lejre.
17. Mineskakter sikres med poster, hver 2 mand højre og venstre.
18. I hver deling skal oplægges reserver af sandsække. Hindreværktøj klargøres.
19. Gravhindringer må ikke ligge for langt væk.
20. Pigtrådssakse skal være tilstrækkelig skarpe.
21. Hvilke opgaver har stødkompagniet?
22. Hvad er der af sanitetspersonel ved kompagniet?
23. Tab på grund af gas transporteres til forbindeplads, ikke begrave.
24. Gasmasker i orden! I hvilelejr alle i gasøvekammer.
25. Poster bær stålhjelm.
26. Poster afgiver melding til enhver officer! Gruppeførere skal indøve dette med deres folk.
27. Post- og gruppe tavlens skal placeres.

Tilsvarende og meget mere skal daglig tages i betragtning i den forreste stilling. De indesluttede stillinger skal hver nat udbedres osv.

Den 7. august 1916 optegnede Lt. Kath opgaverne for en kompagnifører i beredskab (Novemberfeste):

Folk skal *instrueres* i:

1. Mandskabet skal med deres ønsker kun henvende sig til deres ansvarlige foresatte.
2. I belgisk-Comines er der to bibliotekssteder for det mobile krigsbibliotek.
3. Ingen alkohol medbringe på orlov.
4. Unødvendig observation over gravkant er ingen tegn på mod.
5. Afvandingsgrave renses.
6. Låglatriner skal holdes lukkede, da ellers sygdomme kan overføres af fluer.
7. Ikke mere anvendte grave skal markere med planker eller pigtråd.
8. Opgaver for stødkompanier!:
 - Underfører må præcist kende terrænet og skal have afskridet det. Han skal kende hindringer, også ved tåget vejr.
9. Signaltegn:
 - a) to hvide perlestråler: fjenden angriber!
 - b) Grøn stjerne og hvid perlestråle: vores artilleri skyder for kort.
 - c) Gul svævende kugle: fjendtlig gasangreb.
10. Signalposter skal øjeblikkeligt melde, når de observerer et signal. Han skal også observere mod naboafsnittene, ellers kan artilleriet ikke gribe effektivt ind.
11. På poster skal indbygges to stålblender (lodret og vandret).

Begge fortegnelser giver netop på grund af deres vilkårlige rækkefølge et overordentlig levende billede af livets virvar i denne tid af såkaldt rolig stillingskrig.

Til egentlige kamphandlinger, større fjendtlige angreb o. Lign. kom det i dette afsnit ikke mere. På grund af minøremes vagtsomhed og anstrengende arbejde, der naturligvis på grund af materialetransporterne øgede arbejdsbyrden for 213, var fjendens program med en fortsættelse af sprængninger efter mønsteret ved St. Eloi, højst sandsynligt blevet hårdt ramt.

Hans artilleriild, godt ledet fra Kimmelberg, forblev omfattende og beredte stor kummer, da de forhåndenværende dækninger osv. var alt for svage til at kunne modstå en alvorlig beskydning. 46. R.D. måtte lide under forgængernes synder, for tabene var betydelige, som det fremgår af sammenfatningen. Ofte kunne det konstateres, at artilleriet i sammenhæng med større kamphandlinger, både fra vores og fra fjendens side, øgedes, og på enkelte dage blev særlig kraftig. Dette skete eksempelvis under en operation nord for divisionen, da XIII. A.K. den 2. juni 1916 stormede stillingen ved Hooge, hvor ilden nåede op på niveau med de store slag langs Somme i slutningen af juni. Hverken vores artilleri eller vore minekastere undlod ikke at hævne. Tit blev også deres ild sat sammen i

ildoverfald, hvor det drejede sig om at ødelægge et fjendtligt tunnelarbejde. Især om natten blev der med infanteri og MG skudt forstyrrelsesild, hvorunder ligeledes af infanteriobservatører fastslåede arbejdssteder, blev beskudt. Forbruget af ammunition var betydelig. Om dagen var finskytter aktive, og tog ethvert lønnende mål under beskydning. Til stor nytte var herunder geværer med kikkertsigter.

Også talrige patruljer i denne periode var helliget kampen mod den engelske mineaktivitet. Hovedmålet var ofte fastlæggelsen af fjendtlige mineskakter, foruden bestemmelse af de enheder, der lå overfor os. Enkelte af disse patruljer, og ligeledes forsvaret mod de lige så talrige fjendtlige patruljer, fortjener en nærmere beskrivelse. Siden april forberede 45. R.D., altså venstre nabo til 46. R.D., et omfattende gasangreb med gasflasker, som det 213 havde oplevet den 22. april 1915. I sammenhæng med dette angreb, der havde kodenavnet »Verpflegungsempfang« [”forplejningsmodtagelse”] skulle der på ordre fra 46. R.D. gennemføres en patruljeoperation af større omfang i Afsnit III Hollandsche Schuur. Gennemførelsen af dette angreb blev gentagende gange udsat på grund af ugunstig vind, indtil det endeligt natten 29. til 30. april kom til gennemførelse. Til vores afsnit var der befalet to patruljer – en sydlig under Lt. Dörnte 1/213, og en nordlig under Lt. Rehder 6/213. Udgangspunkt for den sydlige patrulje skulle være krater »Fritz« og for den nordlige krater »Günther«. Forløbet af disse operationer var i det store hele ulykkelig, da de store tab, de medførte, ikke stod i forhold til resultatet. Hovedformålet: »fastsættelsen af engelske mineskakter og deres eventuelle ødelæggelse« blev ikke nået. Over enkelthederne foreligger tre beretninger mellem dokumenterne:

1. Beretning fra Lt. og kompagnifører Schuh 6/213
2. Beretning fra Lt. Dörnte 1/213 – sydlige patrulje
3. Beretning fra Lt. Hiller 8/213 – nordlige patrulje

1. Kl. 0142 befaling via telefon: forplejning kl. 0140.

Jeg sendt straks en ordonnans til Lt. Rehder, gik så selv fra Patrulje Rehder til Patrulje Dörnte, som modtog befaling kl. 0202. Klar var:

I højre fløjafsnit: Patrulje Rehder med Forbindelsespatrulje (1,8) bag til højre på højre fløj af 5. Komp. Hjelpepatrulje Rehder under føring af Lt. Mummert.

I venstre kompagniafsnit: Patrulje Dörnte, med forbindelsespatrulje (1,8) bag, til højre herfor hjelpepatrulje under min kommando. Vores pigtrådshindring blev forud af patruljer gennemskåret. Kl. 0210 forlagde artilleriet sin ild fremad. Patruljerne rykkede næsten samtidig ud, fulgt af første del af forbindelsespatruljen. Fremrykningen skete hurtigt og uden fjendtlig beskydning. Hjelpepatruljen stod klar, men kom ikke til anvendelse, da den ikke var nødvendig. Efter patruljernes returnering blev området afsøgt for sårede og 10 mand indbragt. Musketier Langbehn 6. Komp. bragt 3 mand tilbage. Da råbet fra en såret blev hørt foran den fjendtlige pigtrådshindring, gik telefonisk Runge med en mand trods periodevis MG-ild helt frem og bragte manden tilbage. Derudover blev der ingen fundet.

3. Deling, som jeg som reserve havde placeret på højre fløj af 1b-linjen, besatte straks efter iværksættelsen de svagt besatte steder. Den fjendtlige artilleri iværksatte omkring 4 minutter efter vores. Riegel-stilling og Clausweg blev beskudt med tunge kalibre, 1b-linje og venstre fløj af 1a-linjen med mindre kalibre. Den fjendtlige ild nåede sit højdepunkt omkring 10 minutter efter patruljernes tilbagekomst. Tab i første grav en mand død af skrapnelkugle. Det blev endnu engang kl. 0405 gjort forsøg på at fastslå hvad der var sket med Lt. Rehder og nogle af hans folk, men ingen blev fundet. Som det blev fastslået efter daggry, ligger der endnu en død foran vores stilling, men derudover er der intet at se.

1a-linjen er på et sted, 1b-linjen på fem steder sønderskudt. Fjenden forholder sig rolig. Fjendtlige minekastere var ikke i aktion.

Schuh, Lt.d.R. 6/213

2. Sydlige patrulje: (Holl. Schuur) Fører Lt. Dörnte. Vz.f. Seehusen, 3 underofficerer, 18 mand, 1 pionier-underofficer og 6 pionerer.

Kl. 0140 startede ved 45. Division heftig MG- og geværild. Omkring 5 minutter senere begyndte det fjendtlige artilleri at skyde, og lagde også vores afsnit under ild, inden vores artilleri åbnede ild. Kl. 0155 begyndte vore minekastere og artilleri. Nu begyndte en heftig fjendtlig artilleriild med lette og tunge kalibre mod vores 1a linje og bagved liggende stillinger. Egen pigtrådshindring blev på mine ordre gennemskåret på enkelte steder. Præcis kl. 0210 gav jeg med fløjte befaling til angreb; under råbet »Fremad!« stormede alle frem trods den heftige fjendtlige artilleribeskydning. Frivillig Schünemann blev dræbt af en fuldt træffer straks han forlod graven.

På kort tid nåede vi uhindret den fjendtlige pigtråd, der mod alle forudsigelser var kraftigt og helt nyoprettet. Fast besluttet sprang jeg med Unteroffizier Bueulke og Gefr. Ahrens over de første spanske ryttere, hvorefter vi belagde den fjendtlige grav med håndgranater, og på kort tid var alle i gang med hindringerne for at skabe en passage. Det viste sig, at de disponible batterier ikke på den ringeste måde var tilstrækkelig til at ødelægge den fjendtlige pigtråd på noget sted. Hidtil havde vi ikke været beskudt, men mens vi blev standset af den

uigennemtrængelig pigtråd, vandt fjenden tid, og på et øjeblik begyndte 3 MG, mens vi fra den fjendtlige grav blev bombarderet med håndgranater. I mellemtiden var der opstået betydelige tab, og da der nu ikke kunne blive tale om yderligere fremtrængen, gav jeg – for at forhindre yderligere tab – ordre til tilbagetrækning. To mand fra venstre fløj lykkedes at trænge ind i den fjendtlige grav. Musketier Fritsch faldt, mens Musketier Traber, begge 2/213 vendte tilbage med en erobret engelsk karabiner. Efter hans udsagn var den fjendtlig stilling tør, godt udbygget og opført med sandsække.

Vzf. Seehusen udmærkede sig gennem en særlig aktiv fremrykning. Han blev i den fjendtlige pigtråd betydeligt såret i højre underarm.

Alle folkene i patruljen arbejdede godt sammen og fortjener den højeste anerkendelse.

Dörnte, Lt. 1/213

3. Nordlige patrulje: Fører Lt. Rehder 6/213. Deltagere: Lt. Hiller 8/213, Vzf. Schwarze 5/213, to underofficerer og 32 mand fra II/213, 3 underofficerer, 15 mand fra 1. Bayr. Ldw. Pionier-Kompanie, 2 underofficerer og 4 mand fra Pionier-Kompanie 22.

Patruljen havde sit udgangspunkt ved Hollandsche Schuur.

Efter starten på gasangrebet ved 45. R.D. begyndte kraftig fjendtlig shrapnel- og granatild mod vore stillinger. K. 0210 forlod vi graven og trængte uhindret frem til den fjendtlige pigtrådshindring. Under gennemskæringen kom vi under kraftig håndgranatild, flankerende MG-ild fra højre og venstre og fra front. Der indtrådte øjeblikkeligt hårde tab. Som følge af en meget bred og kraftig hindring og den kraftige beskydning, syntes et fremstød i graven at være udsigtsløs, hvorfor der for at undgå yderligere tab, efter omkring 10 minutter givet ordre til tilbagetrækning. Under disse omstændigheder kunne bytte og fanger ikke sikres, ligesom det var umuligt at afsøge graven efter mineskakter. På et sted lykkedes det at trænge ind i pigtrådshindringen.

Ildforberedelsen gennem artilleri og minekastere var ikke tilstrækkelig til at ødelægge den fjendtlige pigtråd, der var fuldstændig intakt. Heller ikke graven udviste større tegn på beskadigelser. Efter min opfattelse lå vores artilleriild bag den fjendtlige grav.

Observationer (efter udsagn fra deltagere og egne iagttagelser):

1. Pigtrådshindring.

Hindringen var nyanlagt, af galvaniseret jerntråd og ca. 10-15 meter bred

Der blev fastslået:

To stolpehegn efter hinanden, så en række stærke, fastforankrede spanske ryttere af svær træskelet, derpå pitrådsskærm og igen spanske ryttere. Hindringen strakte sig frem til brystværnet og var fuldstændig urørt.

Den blev for størstedelen gennemskåret af os.

2. Stilling.

Stillingen var godt udbygget, næsten ubeskadiget, med enkelte dækninger for så vidt det lod sig fastslå. Bryst og rygværn udført i sandsække.

3. Modstander.

Graven var af englænderne forholdsvis svagt besat. På det punkt, hvor vores hovedangreb rettedes, var de kraftigt presset. De havde tydeligt trukket sig sammen, for at undvige vores artilleri, der hovedsageligt lå til højre og venstre for det aktuelle afsnit. Englænderne bar stålhelme. Hvilke formationer osv. de tilhørte, blev ikke konstateret.

4. Maskingeværer.

Modstanderen beskød os med et MG fra front fra 2. linje, med et til venstre og et til højre flankerende MG.

Tab:

Leutnant Rehder 6/213 savnet. Han blev såret i den engelske pigtrådshindring og siden ikke set. Eftersøgning forblev uden resultat.

1 mand død

2 underofficerer, 8 mand såret

4 mand hårdt såret

1 underofficer, 3 mand savnet.

Hiller, 8/213

De samlede tab for R.I.R. 213 ved denne operation var 6 døde (herunder Lt. Rehder 6/213 som det senere blev fastslået), 9 hårdt sårede, 6 lettere sårede og 2 savnede.

Hauptmann v. Hammerstein bemærkede til disse tab i sin dagbog: »En jammer, en af mine bedste officerer, og det var også alle vores bedste folk, alle gode, handlekraftige folk«.

En så stor anlagt operation blev ikke gennemført i månederne maj/august, men antallet af udsendte patrulje i ingenmandsland var stadig stor. Som patruljefører blev i krigsdagbogen nævnt Unteroffizier Tschüter 1/213, Unteroffizier Wulff 4/213, Unteroffizier Köpstein 2/213. Lt. Doscozil. En patrulje den 20. juli med Lt. Rath fik en ulykkelig skæbne. Opdaget i den fjendtlig pigtrådshindring, blev de tapre folk taget under beskydning, og Lt. Rath

og Gefr. Lüders blev hårdt sårede. I trofast pligtopfyldelse bragte Unteroffizier Hansen, 2/213, den hårdt sårede officer tilbage til egen linje, men det var allerede for sent. »Bataljonen har mistet en ungdomsfrisk, dygtig officer«, strå der i I. Bataillons krigs dagbog. Men heller ikke englænderne undlod at tage initiativet hvad angår patruljer. Det lykkedes ham imidlertid aldrig at trænge ind i regimentets stillinger, da poster hver gang, oftest med håndgranater, afviste forsøgene. Den 27. juli lykkedes det en post fra 9/213 (hans navn findes ikke i dokumentationen) at dræbe en engelsk officer med håndgranater, efter at denne var nået igennem vores pigtråd og befandt sig mellem denne og kanten af stillingen. Han tilhørte 5. Yorkshire Regiment, hvormed den overfor liggende enhed var identificeret. Den døde fjendes revolver blev efter regimentsbefaling af 30. juli overdraget som minde til Feldwebel Höppner.

Ind i mellem forsøgte modstanderen at forstyrre den natlige udlevering af forplejning, der i dette afsnit for det meste skete gennem feltkøkkener, men også en tid fra fast byggede køkkener i Wytschaete og i Rondellwald. Natten til den 4. juli ramte en granat udleveringen til I/213, hvor den sårede tre mand fra 1. og en mand fra 2. Kompanie, dræbte to heste og sårede en tredje alvorligt.

Som et nyt kampmiddel blev stålhjælmen på dette tidspunkt indført, ganske vist først som stillingsinventar, der udleveredes fra afløsning til afløsning. Elsket var den ikke, da den ofte gav hovedpine og også begrænsede hørelsen. Man var ligeledes kritisk – meget med urette – overfor dens evne til at beskytte, da der lejlighedsvis blev konstateret gennemskud. Udenfor stillingen blev den gamle pikkelhue igen anvendt, en tid med fjernet spids, hvorved den ikke vandt i skønhed. Også beskyttelsen mod gas blev hele tiden forstærket. Ord som »stinkrum« [gasprøve-rum] og trelags-filtrator blev almindelig i 213'ernes daglige tale. Lt. Krause udnævntes til særlig gasbeskyttelsesofficer. Et antal officerer blev i løbet af sommeren beordret på Gas-kurser i Tyskland. Noget nyt var tildeling af meldehund, hvoraf hver bataljon modtog 6.

Enkelte officerer blev i en måned sat til tjeneste ved artilleriet for her at lære søstervåbnet og dets arbejde nærmere at kende.

Regimentets »hjem« var siden indrykning i stillingen, blevet belgisk Comines, men selvom også skrivestuer, bagage osv. var placeret her, var det relativt sjældent for de egentlig kæmpende enheder at de kunne nyde deres standkvarterer. Et bevis herpå er den ovenfor viste skematiske oversigt over afløsninger i afsnit Wytschaete. Pillegrims-Ferme, Rupperts-Bau og Richtershof måtte alt for tit erstatte den savnede by, og tit kom musketererne kun til Comines for at blive afluset. Derimod var de blevet en fordel at ligge i brigade-reserve på gårde og i barakker vest for Houthem: man behøvede ikke under de natlige skansninger ikke at skulle gå ret langt, for uden sådanne skansekommandoer gik ingen såkaldt hvileperiode, uanset om det bestod af nedgravning af kabler, udbygning af stillinger eller anlæggelse af nye. Eksercits trådte helt i baggrunden i denne periode: Ud over arbejdstjeneste stod den næsten udelukkende på indre tjeneste, skydning og appeller. Glædeligt var det, at »baderejser« til Nordsøen i august – også fra Comines – kunne genoptages. Målet var her Blankenberge, og selv når badet måtte undlades under sådanne besøg på grund af ekstrem ebbe, var turen dog en dejlig afveksling på skyttegravskrigens monoton. (eks. II/213 den 12. august, III/213 den 23. august (10. og 11. Komp.) og 26. august (9. og 12. Komp.).

Regimentets 2-års fødselsdag blev fejret med sportsfester, der også blev afholdt på andre tidspunkter. I anledning af dagen udsendte kommandøren, Oberstleutnant v. Werder følgende regimentsbefaling:

På dagen i dag, 23. august, hvor for 2 år siden vores unge regiment blev grundlagt, tænker vi med taknemmelighed på dem af vore rækker, der har givet deres liv for fædrelandet. Deres minde kan vi ikke på bedre måde, ikke værdigere ære, end gennem vore fremtidige handlinger at bevise vores trofaste udholdenhed og pligtopfyldelse, indtil alle anstrengelser har bragt vore fjender til udslættelse. Alle på hver sin post vil bidrage til, at regimentet også i fremtiden med ære vil bestå alle prøvelser. Jeg beklager hjerteligt, at forholdene ikke tillader, at regimentet på denne fødselsdag samles og jeg personligt kan tale til det. Tidens pligt forlanger det anderledes af os.

Af dekorationer blev der i maj/august uddelt følgende:

Jernkors I. Klasse: 22. juli 1916 Lt.d.R. Müller 8/213.

Jernkors II. Klasse: 7. maj 1916 Musk. Wiesenmüller 6/213 (hårdt såret); 12. maj 1916 Vz. Schmarje 5/213, Musk. Schlachter 8/213, Musk. Schutz 3/213 for deltagelse i patruljer; 22. maj. 1916 Lt. Peters 7/213, Lt. Wulff MGK/213, Lt. Dresler 11/213, Feldw.Lt. Kleemann 2/213, Unteroffz. Tschüter, Gefr. Ahrens, Gefr. Sönnichsen 1/213, Wehrm. Sander, Musk. Schloen, Musk. Draber 2/213, Wehrm. Leptien 4/213, Unteroffz. Held MGK, Vz. Carlberg MWA, Gefr. Riggers, Krf. Minssen 5/213, Gefr. Deska, Gefr. Kriedrichs 6/213, Gefr. Emmerich 7/213, Gefr. Welke 8/213, Gefr. Potthafta 9/213, Krf. Schmiet 9/213, Gefr. Klinker, Res. Bahschke 10/213, Unteroffz. Bergisch, Gefr. Doss 11/213, Vz. Ellmer, Unteroffz. Lärch 3/213, Schütze Elmers MGK, Gefr. Gräf 8/213, Gefr. Glenzke 12/213, Wehrm. Nicolaisen 4/213, Krf. Claussen 4/213, Musk. Johannsen 7/213, Musk. Rutschmann 12/213, Kfr. Otto 10/213; den 3. juni 1916 Ldst. Wiensavski 10/213; den

21. juni 1916 Lt. Struck 1/213 (hårdt såret), Lt. Hollburg 11/213, Lt. Friedrichsen 12/213, Musk. Freund, Unteroffz. Bolls i/213, Gefr. Wölsen, Wehrm. Lau 2/213, Unteroffz. Röpftorff, Res. Würsten 3/213, Musk. Wede, Krfw. Sobieray 4/213, Schütze Erdbrink, Schütze Wuppenfürth MGK/213, Krfw. Lückers MSA/213, Gefr. Sadowski, Musk. Gehlken 5/213, Vzfr. Paulsen, Unteroffz. Rieger 6/213, Gefr. Schade, Musk. Simon 7/213, Musk. Nitz, Unteroffz. Jakobsen 8/213, Gefr. Wischenburg, Musk. Kummeraow 9/213, Gefr. Neugebauer, Gefr. Ehlers 10/213, Unteroffz. Paepke, Musk. Schröder III 11/213, Gefr. Samuel, Musk. Lorenzen 12/213; desuden følgende hårdt sårede: Krfw. Beneheser 4/213, Vzfr. Priesterjahn 9/213, Musk. Karl Peters 9/213, Ldst. Gögy 10/213, Ldst. Sievers 11/213, Wehrm. Stedle 12/213; den 9. juni 1916 Musk. Eber 2/213, Musk. Hansen I 7/213; den 26. juni 1916 Musk. Strongalis 1/213 (hårdt såret); den 20. juli 18916 Lt. Göttisch 12/213, Lt. Steinmann 8/213, Lt. Rommelé 6/213 Lt. Huhnstock MGK/213, Unteroffz. Wilke, Res. Albert 1/213, Gefr. Dreyer, Unteroffz. Griesbach, Wehrm. Scheil 2/213, Gefr. Müller, Unteroffz. Weber, Gefr. Holzner 3/213, Ldst. Unfall, Unteroffz. Schütt 4/213, Res. Petrasch, Res. Köpfell MGK/213, Res. Stateczny, Ers.Res. Zimmermann MWA 213, Unteroffz. Jakobs, Musk. Cordes, Musk. Schul, Musk. Timm 5/213, Unteroffz. Schäfig, Wehrm. Hansen X, Res. Tothe 6/213, Unteroffz. Weise, Gefr. Weiller 7/213, Feldw. Werner, Unteroffz. Hamann, Ers.Res. Cordes 8/213, Gefr. Ehring, Ldst. Strebel, Musk. Hansen, Ldst. Burmann 9/213, Musk. Riebel, Musk. Meyer 10/213, Musk. Dornkahl, Unteroffz. Reglin 11/213, Unteroffz. Arp, Gefr. Beremann 12/213; desuden følgende hårdtsårede: Musk. Cordes, Krfw. Jäger, Wehrm. Meier 3/213, Wehrm. Funck, Musk. Matke 4/213, Krfw. Hartz 5/213, Musk. Wonsowski 6/213, Musk. Krause, Unteroffz. Bauer 7/213, Musk. Hamann 10/213; den 29. juli 1916: Unteroffz. Hansen 2/213; den 22. august 1916: Ldst. Lehnerdt 6/213 (hårdt såret); 12. august 1916: Lt. de Vries 4/213 (hårdt såret); 15. august 1916: Lt. Mantel 4/213, Lt. Dettmers 8/213, Lt. Wollesen 5/213, Unteroffz. Fiebig, Res. Restorf 1/213, Musk. Ewald, Unteroffz. Lüders, Res. Sweich, 2/213, Gefr. Kemper, Ers.Res. Wiedmeier 3/213, Gefr. Gau, Res. Weissenbruch, Musk. Bödmann 4/213, Unteroffz. Schlichting 4/213, Schütze Beyer, Schütze Herzberg MGK, Ldst. Kurz, Musk. Zimmermann MWA, Unteroffz. Riedel, Wehrm. Lürels 5/213, Unteroffz. Schwarten, Res. Schultz, Wehrm. Schriewer 6/213, Gefr. Hans, Musk. Kleemann, Musk. Beneke 7/13, Musk. Wetzel, Musk. Evert III 8/213, Gefr. Molzen, Musk. Schmidt 9/213, Feldw. Stein, Unteroffz. Haars 10/213, Wehrm. Steinberg, Gefr. Gelker, Musk. Kilmey, Musk. Caarstens 11/213, Unteroffz. Müller, Gefr. Thyr, Wehrm. Doll 12/213; den 29. august 1916: Musk. Weinrich 1/213, Kriegsfr. Ostgerhoff 1/213, Gefr. Bargfeld 2/213, Res. Frahm 2/213, Musk. Taube 3/213, res. Petersen 3/313, Unteroffz. Thomas 4/215, Krfw. Peske 4/213, Schütze Frenzer MGK, Musk. Ronge 9/213, Wehrm. Schümann, Musk. Knopp, Musk. Lecker, Musk. Bertsch, Wehrm. Petersen 11/213, Ers.Res. Roke, Ers.Res. Golz 12/213.

Desuden ikke-preussiske ordener:

Silberne Badische Verdienstmedaille: den 22. juli 1916 Wehrm. Papsdorf 1/213, Ers.Res. Backfisch 1/213, Wehrm. Eifele 2/213. Res. Schüssler 2/213, Unteroffz. Erdrich 3/213, Unteroffz. Lärch 3/213, Ldstm. Heberle 4/213, Ldstm. Hofner 4/213, Gefr. Diemer 6/213, Musk. Rudi 7/213; den 30. august 1916: Unteroffz. Engelhardt 7/213, Musk. Schneider 7/213, Ldstm. Bäcker 9/213, Musk. Bauer, Musk. Link, Musk. Schmitt, Musk. Schneider 10/213, Musk. Martin, Musk. Rutschmann 12/213.

Mecklenburg-Schwerinsche Militärverdienstkreuz II. Klasse: den 21. juni 1916 Feldwebel Möller, Unteroffz. Holland 1/213, Res. Shütt MWA; den 11. juli 1916 Musk. Busekow 1/213, Wehrm. Burmeister 2/213, Musk. Lütt 7/213, Musk. Köke 10/213;

Bremische Hanseatenkreuz: den 18. juli Lt. Rabe 5/213, Lt. Müller 8/213; den 23. juli 1916 Unteroffz. Büssenschütt, Musk. Lucas 1/213, Wehrm. Huckemeye 3/213, Krfw. Bollmann 9/213.

Braunschweigische Kriegsverdienstkreuz: den 5. juni 1916 Feldwebel Hoyendorf 7/213.

Hessische Tapferkeitsmedaille: den 29. maj 1916 Ers.Res. Rippert 6/213.

Lippische Verdienstkreuz: den 29. maj 1916 Wehrm. Siegmann 2/213

Oldenburgische Friedrich-August-Kreuz II. Klasse: 39. maj 1916 Gefr. Friedrt. Strackerjahn 2/213.

Hamburgische Hanseatenkreuz: 11. maj 1916 Oberstlt. v. Werder, Lt. Breusch I/213, Lt. Frehse 6/213, Gefr. Möhle 1/213, Unteroffz. Heidemann, Unteroffz. Otto 2/213, Feldw. Petermann, Res. Gamlin 3/213, Unteroffz. Hallberg, Gefr. Fischer 4/213, Unterarzt König II/213, Vzfr. Renken 5/213, Unteroffz. Vrull, Musk. Sauer 5/213, Unteroffz. Schwarz, Gefr. Petmölln, Musk. Möller, Unteroffz. Richtrer, Trapp, Krfw. Schween 6/213, Vzfr. Krohn, Gefr. Saffrahn 7/213, Unteroffz. Doose, Musk. Helwig, Ldstm. Hintzmann 9/213, Unteroffz. Münster, Unteroffz. Denker 10/213, Gefr. Hupe, Feldw. Baas 10/213, Gefr. Brydon 11/213, Wehrm. Junk, Feldw. Rehberg 12/213,

Lübecker Hanseatenkreuz: 5. juni 1916 Gefr. Ahrens 1/213.

Kommandoen over regimentet under tiden ved Wytschaete lå i hænderne på Oberstleutnant v. Werder. På grund af sygdom og afkommanderinger måtte Hptm. v. Hammerstein gentagende gange overtage føringen, senere Major v. Anderten III/213. Som fungerende bataljonsfører under orlov tjente Hpt. Lohmeyer 6/213, senere 9/213, Hpt. Förster 11/213 og Oblt. v.d. Osten MGK/213. I/213 og II/213 havde senere det held, at de beholdt deres højt agtede kommandører, Hptm. Plange og Hptm. v. Hammerstein, mens III/213 var genstand for et hyppigt skift af kommandør. Forandringer af regimentets officerskorps var talrige.

Tilgang af officerer gennem forfremmelse

A.K.O. af 19. maj 1916: Lt.d.R. Schröder II 3/213 (16.6. mobiliseringsbestemmelse ophæves, til E.R. 75); Lt.d.R. Krohn 5/213, den 6. juli 16 til Pi.Min.Kp. 320; Lt.d.R. Nietsch 6/213, Lt.d.R. Dettmers 8/213, Lt.d.R. Steinmann 8/213, Lt.d.R. Moeller 9/213, Lt.d.R. v. Horsten 10/213, Lt.d.R. Münster 12/213, Lt.d.L. Voss 4/213, Lt.d.L. Nath 2/213.

A.K.O. af 19. august 1916: Lt.d.R. Brinkmann 5/213, Lt.d.R. Köhring 7/213, Lt.d.R. Schmarje 8/213, Lt.d.L. Carlberg MWA/213.

Gennem forsættelse til Regimentet: 29. maj 1916: Hptm. d.L. Lohmeyer, fører 6/213, fra 1.9.16 for 9/213. Oblt. d.R. Riggelsen (31. maj til 10/13, men igen 23.6.16 afgået, da mobiliseringsbestemmelse ophæves), Major v. Anderten, kommandør III/213 fra 17. juli, Lt.d.R. Kath 6/213 (fra 1.9.16 komp.fører), Lt.d.R. Dormann 8/213 (fra 24.7.16 komp.fører), Lt.d.L. Schmidt 10/213 (fra 24. juli Komp.fører), Lt.d.L. Gebauer 12/213 (fra 24.7.16 komp.fører), Lt.d.R. Braun 8/213, Lt.d.R. Ibs 10/213, Lt.d.R. Reymers 3/213, Lt.d.R. Berkefeld 6/213 (2. 8.16 igen trukket ud som syg), Lt.d.R. Henningsen 1/213, Lt.d.R. Hermann 9/213, Lt.d.R. Krogmann 11/213, fra 11.8.16. Stabsarzt Dr. Metz som Regimentslæge fra 9. august 1916, Ass.Arzt. Dr. Vogt II/213 fra 24. juli 1916.

Denne kraftige tilgang af officerer står overfor smertelige afgang. Fra den kreds af veltjente kompagniførere i regimentet, der allerede i over et år havde stået i spidsen for deres kompagnier, forsvandt: Lt. Rabe 5/213, Lt. Müller 8/213 og Lt. Ritter 9/213. Lt. Rabe blev den 31. juli 1916 forsat til Landwehr Betriebstelle 46. R.D., og dermed mistede 5. Kompanie deres »Papa Rabe«. Han vendte i begyndelsen af 1918 kort tilbage. Den temperamentsfulde Lt. Müller havde en tragisk skæbne. Han måtte den 6. juni melde sig syg med en alvorlig lungesygdom, der den 17. juli 1917 kastede den tapre officer livet i hjemmet. Den 22. juli blev han velfortjent tildelt et E.K. I. Lt. Ritter, den elskede fører for 9/213, blev den 20. august såret af en shrapnelkugle i højre side af maven og døde soldaterdøden næste dag på Feldlazarett 11 i Bousbecque. Da Lt. Burmester 5/213, den 17. juli 1916 overgik til E.R. 75, da han stadig led under de forfrysninger, han havde fået ved Bixschoote, forlod han det regiment, han havde tilhørt siden oprettelsen. Helbredt for sine knoglebrud, returnerede Hauptmann v. Borell du Vernay den 9. juni 1916 til sin gamle bataljon III/213, men blev den 16. juli 16 forsat til R.I.R. 110. Den 23. maj faldt den første af de officerer, der udnævntes den 28. marts: Lt. Rufer 8/213. Ramt af en fuldræffer i sin dækning, blev han den 22. maj hårdt såret og døde den følgende dag i Linselles.

Som sårede forsvandt Lt. Schuh (6/213) 27. juli, Lt. Sommerfeld (7/213) 31. juli, Lt. de Vries (3/213) 4. august og Lt. Gebauer (12/213) 10. august 1916.

Den 7. juli 1916 blev Lt. Vité 12/213, Lt. Schmidt IV 11/213 og Lt. Schuh 5/213 overført til E.R. 75. Stabsarzt Dr. Bornstein, der siden den 23. august 1914 havde været bataljonslæge ved II/213, blev den 20. juli 1916 forflyttet til 117 Inf.Div.

Oblt. Dumas, der siden efteråret 1914 havde været regimentsadjutant, forlod den 19. juni regimentet, da hans mobiliseringsbefaling blev tilbagekaldt, og blev forsat til E.R. 75 Bremen. Med ham forlod en markant, af forskellige grunde elsket og gerne beholdt personlighed, vore rækker. Hans afløser som adjutant blev Lt. Blömeke, hidtil adjutant ved II. Bataillon, der allerede havde afløst Oblt. Dumas under dennes orlov. Som adjutant ved II/213 tilgik Lt. Frehse 6/213. Forplejningsofficer ved III/213, Feldw.Lt. Möskén, måtte fjernes fra sin post. I stedet overtog Feldw.Lt. Bernau 10/213 (MAJ 1916).

Eftersom der langs Somme rasede et voldsomt slag, hvis vanvittige artilleriild på rolige dage, hhv. nætter kunne fornemmes som en fjern rumlen, spurgte vi os ved RIR 213 også ofte, hvor længe man vel endnu ville lade os blive i den forholdsvis rolige Wytschaete-bue. Med det utrolige behov for friske divisioner, måtte det også blive 46. R.D. tur. Det var bestemt ikke fordi man følte en særlig længsel efter den region! Men man måtte forholde sig til virkeligheden.

Så kom der fra XXIII. R.K. den 10. august ordre til, at R.I.R. 214 skulle frigøres fra stillingen. 46. R.D. afsnit blev opdelt i tre underafsnit med betegnelsen I, II og III, i stedet for de hidtidige fire. RIR 216 overtog Underafsnit I, RIR 215 Underafsnit II og RIR 213 Underafsnit III. Regimentets nye afsnit strakte sig fra hvor Wytschaetebeek gennemskar den forreste linje til hvor Tiefenthalbeek skar linjen. Ansvarsområdet var dermed øget med omkring 2 kompagniafsnit til højre. Beredskabsbataljonens placering ændredes sig tilsvarende: Maserstilling og Waldhof var kommet til, Clausweg, Bayernweg, Küchenweg og Zwischen-stillingen var bibeholdt, mens Schweinlesteg og Zahnstocherwald blev afgivet til 215. Til gennemførelse af den nye fordeling blev 9/213 og 12/213 den 11. august afløst af 215 i de hidtidige kompagniafsnit IIIC og IIID, gik for en dag i reserve og afløste så, om aftenen den 12. august, i de hidtidige kompagniafsnit IIC og IID (Bayernwald). Dermed var det nye Afsnit II bemanded med 9., 12., 11. og 10. Kompanie (Regimentskommandostation: Sachsenfeste).

Den foreløbige reducere af 46. R.D. med RIR 214, der i de næste uger dannede korps-reserve og løste skanningsopgaver, hang formentlig sammen med reorganiseringen af den tyske division, der reduceredes fra fire til tre

regimenter. Man talte meget om, at Regiment 214 skulle skilles ud, og da dette regiment den 29. august fra Menin blev transporteret til Somme, tog Excellens v. Wasielewski afsked med regimentet på banegården. Men det blev anderledes. Den 31. august beordrede O.H.L. at hele XXIII. R.K. skulle trækkes ud af dens hidtidige afsnit og forskyde til Somme. Det blev ikke Regiment 214, der skulle skilles fra divisionen, men Regiment 213, sammen med staben ved 91. Reserve-Infanterie-Brigade, da divisionen i fremtiden kun skulle omfatte en brigade. Fra 45. R.D. blev R.I.R. 209 og staben ved 89. Res.Inf.Bde. ligeledes udskilt. Regimenterne 209 og 213 blev samlet under 89. Reserve-Infanterie-Brigade, der i begyndelsen skulle finde anvendelse i rammerne af XIII. A.K., men senere skulle indgå i en nyopstillet infanteridivision. Hvad der ligger til grund for denne ændring i valg af det regiment, der skulle skilles ud, kan ikke fastslås. Det er nærliggende at tro, at begge divisioner, der skulle afgive regimenter, valgte det med det laveste nummer, altså for 45 RD Regiment 209 og for 46. RD Regiment 213, så de resterende regimenter i respektive divisioner havde fortløbende numre.

Regimenter 215 og 216 blev mellem den 2. og 4. september afløst af de württembergske regimenter 120 og 123 (27. ID) og transporteret væk.

På den måde sluttede to års våbenbroderskab med Regimenterne 214, 215 og 216, efter at Reserve-Jäger-Bataillon 18 allerede den 20. juli var trukket ud af 46. Reserve-Division. Alt skete så overraskende hurtigt i de dage, at betydningen af disse forandringer først efterhånden blev tydelige. Til en lang afsked med naboregimenterne blev der under alle omstændigheder ingen tid. Alle officerer og mandskab, der fra regimentet var tilkommanderet 46. Division, blev forsat til andre regimenter, således Feldw.Lt. Budzich (Telefon-afdeling 46. RD) til Regiment 214. General v. Kathen, Kommandør for XXII. R.K., tog afsked med de udskilte troppeenheder med følgende, bærende, befaling:

XXIII. Reservekorps
Generalkommando
Ia nr. 3404.

K.H.Qu., den 1. 9. 16

På ordre fra den øverste hærledelse forlader stabene ved 89. og 91. R.I.Bde, ligesom RIR 209 og 213 nu XXIII Reservekorps, hvor de siden begyndelsen har delt sorte og glæder. Med beklagelse frigiver jeg dem fra min kommando, og takker alle officerer, embedsmænd, underofficerer og mandskab for deres hengivenhed i den kongelige tjeneste, deres trofaste indsats og for den beviste utrættelige friskhed og tapperhed i de mange slag og træfninger, og i den udmattende stillingskamp. Må den gamle ånd leve videre, og måtte de nu udskilte formationer ved deres nye anvendelse fortsat på samme måde udmærke sig, vinde ny renomme og ære, og til enhver tid vise sig XXIII. Reservekorps værdige, som de så længe tilhørte.

v. Kathen
General der Infanterie

Til:
Stab 89. og 91. Reserve-Infanterie-Brigade
Reserve-Infanterie-Regiment 209 og 213.

Der har vel sjældent været spekuleret mere på regimentets fremtidige skæbne, end i disse dage. Generelt var det en udbredt mening, at det nu gik mod bevægelseskrigen i øst, ikke mindst fordi Oberstlt. v. Werder i sin tale i forbindelse med Hptm. Planges fødselsdag den 3. september i officerskasinoet nævnede, at der fra generalkommandoet var kommet sådanne informationer. Også Generalleutnant v. Wasielewski udtalte sig i den retning, da han tog afsked med regimentets officerer. Men det blev anderledes. Den 4. september om formiddagen dukkede pludseligt officerer op fra Inf.Reg. 127 med opgaven, at forberede afløsning af R.I.R. 213. I første omgang troede man den ikke, og først natten 4./5. september modtog regimentet en alarmbefaling, der ikke kun medførte en afløsning, men en øjeblikkeligt borttransport fra afsnittet. Alle planer omkring opstilling af en ny division måtte opgives, og 89. Res.Inf.Bde. med begge dens regimenter 209 og 213 (som det tredje skulle det württembergske Regiment 413 senere tilgå) tilgå Armee Below, hvor situationen på Somme krævede alle disponible kræfter.

Bataljonen i hvil, I/213 blev allerede samme nat gjort marchklar og blev om morgenen med lastbiler bragt fra Comines til Lauwe, hvorfra de blev indladet på tog. De to stillingsbataljoner blev hals over hoved afløst – II/213 af I/127, III/213 af III/127. Om morgenen kl. 8 var den første afløsning afsluttet og kl. 13 kørte III/213 allerede til Lauwe, mens II. Bataillon først kl. 19 tog samme tur. Som sidste del af regimentet fulgte om morgenen den 6. september MGK og regimentets stab. Minenwerfer-Abteilung blev i hast opløst og dens mandskab returnerer til deres stamenheder. Af officerer returnerede Lt. Höllwig til 9. og Lt. Carlberg til 4. Kompanie.

Overstyrtet og uventet hurtigt forlod R.I.R. 213 afsnittet Wytschaete – St. Eloi. Mange kammerater blev tilbage på divisionens skovkirkegård ovenfor Wervick, hvor næsten alle 213s faldne hvilede. Med denne afløsning forlod 213 nu for første gang Flandern, deres skæbneland, og 4. Armee.

Vi havde vel dengang forstillet os afskeden med Flandern på en anden måde, havde håbet at slippe fri af den udmattende stillingskrig i vest, havde i stilhed håbet, at helvede ved Somme ikke ville opsluge os – men den kongelige tjeneste og pligten mod folk og fædreland ville det anderledes. Regiment 213 beviste i de kommende uger, at denne skuffelse ikke kunne forhindre, at det på fremragende måde også på fransk jord forstod at omplante den i Flandern vundne kamp renommé.

Til slut nogle statistiske oplysninger.

Tab
i Wytschaete stillingen
15. marts til 5. september 1916

	Faldne			Sårede			Savnede		
	Officer	Underoff.	Mandskab	Officer	Underoff.	Mandskab	Officer	Underoff.	Mandskab
Marts	-	1	9	-	3	44	-	-	-
April	4	3	43	3	15	144	-	1	1
Maj	1	4	22	1	3	100	-	-	-
Juni	-	2	21	1	6	119	-	-	-
Juli	1		43	-		116	-	-	-
August	1		23	2		136	-	-	-
September	-		3	2		-	-	-	-
	7		174	7		688	-	-	2

Overfor det samlede antal faldne på 181 udviser de endegyldige tabslister, at i alt 246 kammerater fandt døden for fædrelandet i dette afsnit. Forskellen mellem de to tal skyldes til dels, at de på lazaret døde i krigsdagbøgerne for en dels vedkommende er angivet som sårede eller savnede. Det endelige billede er derfor:

$$246 \text{ faldne} - 619 \text{ sårede} - 2 \text{ savnede}$$

6/213 havde usædvanligt store tab i perioden, og måtte alene beklage 40 døde kammerater.

Tilgang af personerstatning

April	230	Underofficerer og mandskab
Maj	140	"
Juni	201	"
Juli	148	"
August	377	"
	1.096	Underofficerer og mandskab

De fleste kom fra Feld-Rekruten-Depot 46. Reserve-Division i Brügge.

Forplejningsstyrke pr. 1. september 1916

	Officerer	Underoff. og mandskab	Heste
I/213	32	1.069	69
II/213	26	1.059	55
III/213	24	1.054	55
MGK	6	215	34
R.I.R. 213	88	3.397	213

Kampstyrke pr. 1. september 1916

	Officerer	Underoff. og mandskab	Heste
I/213	29	967	69
II/213	23	947	55
III/213	22	942	55
MGK	6	190	34
R.I.R. 213	80	3.046	213

Stillingsbesættelse

pr. 1. september 1916

Regimentsstab

Kommandør: Oberstlt. v. Werder
 Adjudant: Lt. Blömeke
 Ordonnansofficer: Lt. Schildbach
 Fører for store bagage: Feldw.Lt. Kurreck.

I. Bataillon

Kommandør: Hauptmann Plange
 Adjudant: Lt. Brusch
 Forplejningsofficer: Lt. Paulsen
 Intendant: Zahlmeister Berner
 Bataljonslæge: Assistenzarzt Dr. Neubürger.
 1. Kompanie: Lt. Lamke
 Lt. Struck, Lt. Schmidt V, Lt. Henningsen, Lt. Doss
 2. Kompanie: Lt. Lassen
 Lt. Dörnte, Lt. Schröder, Lt. v. Berge, Lt. Knutzen
 3. Kompanie: Lt. Mähler
 Lt. Doskozil, Lt. Hamann, Lt. Fischer, Lt. Korch, Lt. Reymers
 4. Kompanie: Lt. Goellrich
 Lt. Schmitt I, Lt. Krause, Lt. Mantel

II. Bataillon

Kommandør: Hauptmann Freiherr v. Hammerstein
 Adjudant: Lt. Frehse
 Bataljonslæge: Stabsarzt Dr. Metz.
 Feldunterarzt Prost
 Intendant: Zahlmeister-stellv. Schnoor
 Forplejningsofficer: Feldw.Lt. Schröder
 5. Kompanie: Lt. Holstein
 Lt. Wollesen, Lt. Schmidt II, Lt. Brinkmann, Lt. Diederichsen, Lt. Peters
 6. Kompanie: Lt. Kath
 Lt. Leopold, Lt. Nietsch, Lt. Rommel
 7. Kompanie: Lt. Leober
 Lt. Schmitzky (Rgts. løbegravsofficer), Lt. Mummert, Lt. Münster, Lt. Hagens, Lt. Köhring.
 8. Kompanie: Lt. Dormann
 Lt. Dettmers, Lt. Steinmann, Lt. Braun, Lt. Hiller, Lt. Schmarje

III. Bataillon

Kommandør: Major v. Anderten
 Adjudant: Lt. Fiebig
 Bataljonslæge: Assistenzarzt Dr. Reichel
 Feldunterarzt Schnappauf
 Intendant: Zahlmeister Brandt
 Forplejningsofficer: Feldw.Lt. Bernau
 9. Kompanie: Hauptmann Lohmeyer
 Lt. Wedder, Lt. Georgi, Lt. Möller, Lt. Hermann
 10. Kompanie: Lt.d.L. Schmidt
 Lt. Wassmund, Lt. Lange II, Lt. Hollburg, Lt. v. Horstgen, Lt. Ibs.
 11. Kompanie: Hauptmann Förster
 Oblt. Sievert, Lt. Boldt, Lt. Tiessen, Lt. Hagelburg, Lt. Arins, Lt. Dressler
 12. Kompanie: Lt. Gebauer
 Lt. Friederichsen, Lt. Krogmann, Lt. Götsch, Lt. Vité

MGK: Oblt. v.d. Osten

Lt. Schall, Lt. Dahlgrün, Lt. Wulff, Lt. Scherer, Lt. Huhnstock

MWA: Lt. Höllmig

Lt. Carlberg.

Foranstående stillingsbesættelser var allerede på flere punkter ændret da regimentet blev indsat i Somme-slaget. I det omfang det er dokumenteret, er disse ændringer medtaget under beskrivelsen af begivenhederne. Feldunterarzt Schnappauf blev den 4. september forsat til R.I.R. 215.